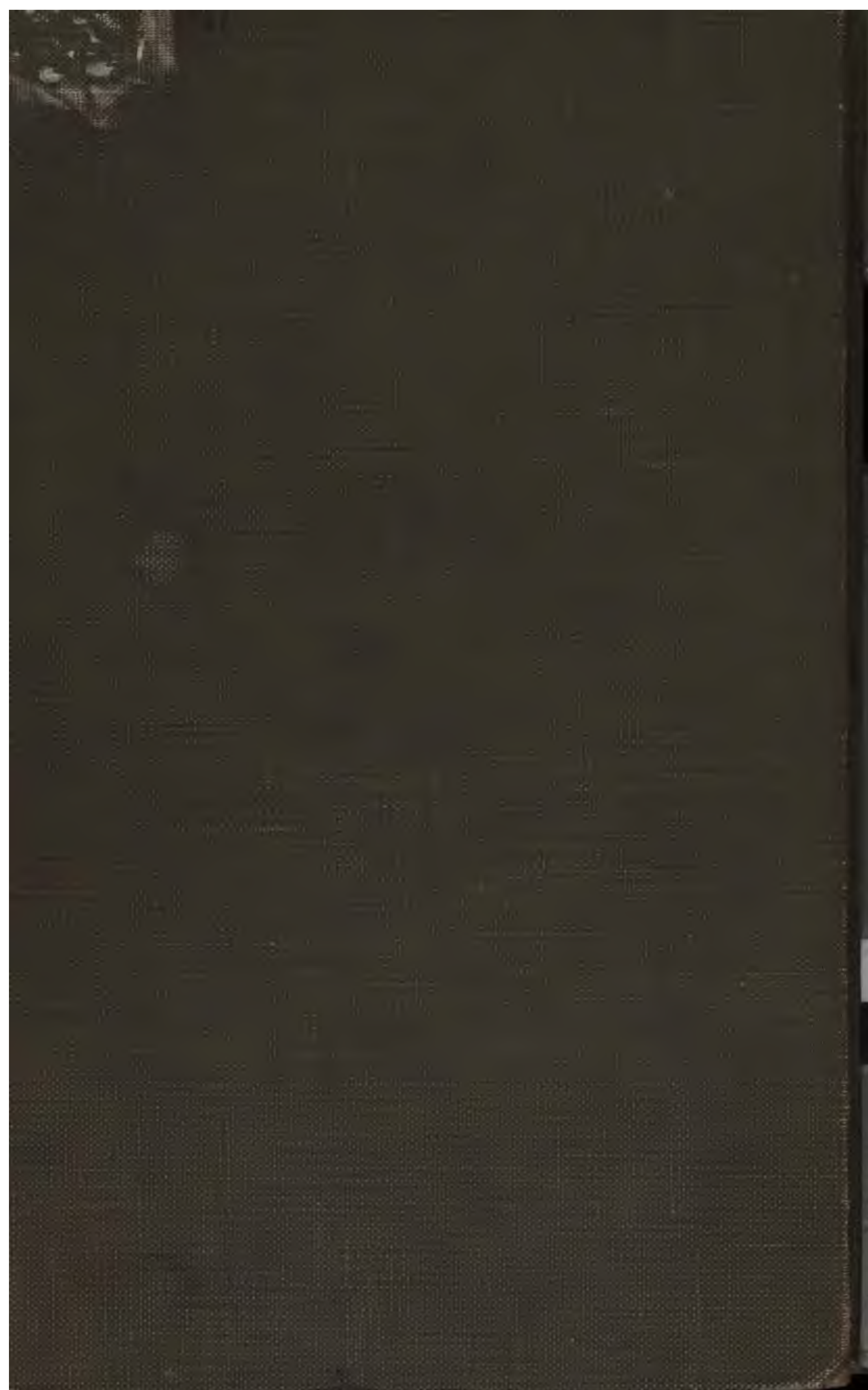

SCRIPTORVM GRAECORVM
QVI CHRISTIANAM
IMPVGNAVERVNT RELIGIONEM
QVAE SVPERSVNT

COLLEGIT RECENSVIT

PROLEGOMENIS INSTRVXIT

CAROLVS IOANNES NEVMANN

FASCICVLVS III

IVLIANI LIBROS CONTINENS

LIPSIAE

IN AEDIBVS B. G. TEVBNERI

MDCCCLXXX.

IVLIANI IMPERATORIS

LIBRORVM

CONTRA CHRISTIANOS

QVAE SVPERSVNT

COLLEGIT RECENSVIT

PROLEGOMENIS INSTRVXIT

CAROLVS IOANNES NEVMANN

INSVNT CYRILLI ALEXANDRINI

FRAGMENTA SYRIACA

AB EBERHARDO NESTLE EDITA

LIPSIAE

IN AEDIBVS B. G. TEVBNERI

MDCCCLXXX.

LIPSIAE, TYPIS B. G. TEVBNERI.

ALFREDO · DE · GVTSCHMID

ADOLFO · HARNACK

LVDOVICO · LANGE

SERVATAE · FIDEI

DOCVMENTVM

Praefatio.

Scriptorum Graecorum qui Christianam impugnaverunt religionem fasciculus primus Celsi librum continebit, alter Porphyrii et Hieroclis fragmenta. Non deerunt philosophi crimina a Macario Magnete servata. Primos nunc publici iuris facio Iuliani imperatoris libros, cum eos tantum edendi initio consilium ceperim.

Iam vero gratias ago viris doctis omnibus, quorum auxilio in paranda editione usus sum exoptatissimo; eorum nomina in ipso libro tibi occurrent. Fragmentis Cyrilli Syriacis nunc primum editis et in Latinum sermonem conversis haec editio careret, nisi Eberhardus Nestle linguae Syriacae imperito officiosam voluntatem commodasset. Praeter ceteros autem de hac qualicumque opera meriti sunt praeceptores carissimi Alfredus de Gutschmid, Adolfus Harnack, Ludovicus Lange, quibus quicquid praestiti grato animo me debere confiteor. Adolfus Harnack etiam plagulas corrigendi molestias mecum suscepit.

Scribebam Halis Saxonum, mense Septembri a. MDCCCLXXX.

Carolus Ioannes Neumann.

PROLEGOMENON

CAPITA TRIA

Caput I.

De fatis librorum Iuliani imperatoris contra Christianos scriptorum.

Iulianum imperatorem in Christianorum communionem baptismo receptum esse exstitit nuper qui negaret Alfonsus Muecke. Qui in vitae Iuliani fasciculo altero p. 70 negat veterum scriptorum aut Christianorum aut paganorum quemquam de baptismo Iuliani quicquam rettulisse. Atque argumentatione sua Fridericum Rode libro qui inscribitur „Geschichte der Reaction Kaiser Iulians gegen die christliche Kirche“ Ienae a. 1877 publici iuris facto de temporibus rerum a Iuliano gestarum accuratius discribendis optime meritum si minus in partes suas duxit, at certe commovit, ut in suspenso relinqueret quaestionem; cf. Rodium p. 33 adn. 13. Neque tamen recte dicunt ne unum quidem veterum scriptorum de baptismo Iuliani verba fecisse. Exstat enim locus Cyrilli Alexandrini, cuius haec sunt in acclamatione ad religiosissimum imperatorem Theodosium p. 3 B Aub.: ἦν μὲν γὰρ (sc. Ἰουλιανὸς) πρὸ τῶν τῆς βασιλείας καιρῶν τοῖς πιστεύσασιν ἐναρίθμιος· ἠξιώθη δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ[1]) ἁγίου βαπτίσματος, ἐνήσκητο δὲ καὶ βίβλοις ταῖς ἱεραῖς· ἀλλ᾽ οὐκ οἶδ᾽ ὅπως ἄνδρες αὐτῷ μιαροί τε καὶ δεισιδαίμονες γεγονότες γνώριμοι τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀποστασίας καθῆκαν λόγους. εἶτα σύνοπλον εἰς τοῦτο λαβόντες τὸν σατανᾶν παρεκόμισαν εἰς τὰ Ἑλλήνων ἔθη καὶ λάτριν ἀπέφηναν δαιμονίων ἀκαθάρτων τὸν ἁγίαις ἐκκλησίαις καὶ μοναστηρίοις ἐντεθραμμένον. Quo

1) Aubertus καὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. Sed Michael Glycas p. 470, 3 ed. Bonn., qui Cyrilli verba exscripsit: ἠξιώθη δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ θείου βαπτίσματος. Oecolampadius verba quae in codice Capnionis invenerat ita vertit: assequutus autem erat et ipsum sacrosanctum baptisma. Neque repugnat scriptura cod. Marciani 123 saec. XIII. Ubi lacuna invenitur inter voces ἠξιώθη δὲ καὶ et τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, in qua nihil nunc comparet nisi accentus circumflexus ante voces τοῦ ἁγίου βαπτίσματος.

loco id nobis non curandum est, quod coniecit Cyrillus rectae fidei defensor de diabolo Iuliani defectionis auctore neque dubitandum, quin verbis τὸν ἁγίαις ἐκκλησίαις καὶ μοναστηρίοις ἐντεθραμμένον rhetorice dictis nihil significare voluerit, nisi Iulianum Christiana institutione usum esse. Quae si statuimus, iam nunc recte se habent omnia: fuisse Iulianum antequam rerum potiretur in Christianorum numero, assidue lectitasse sacra eorum scripta, concepisse veteris religionis amorem auctoribus philosophis renatae doctrinae Platonicae asseclis. Quae cum ita sint, non licet aspernari Cyrilli de baptismo Iuliani testimonium. Quod si ex aliquo scriptore hausit nunc deperdito, gratias ei agemus quod solus nobis servavit huius rei notitiam; sin autem, id quod veri similius est, scripto libro non adhibito quod memoria tenebat litteris condidit, colligendum inde erit non dubitasse eos qui tunc fuerunt homines, quin baptismo in Christianorum numerum receptus esset Iulianus, neque quisquam mirabitur scriptores nihil de ea re litteris prodidisse quae dubitationem non haberet. Neque neglegendum est Cyrilli locum de quo egimus esse in acclamatione ad imperatorem Theodosium. Neque minus quam Cyrilli verba fabulosa de Iuliano narratio Syriace scripta de ipsius baptismo neminem dubitasse confirmat. De quo libello, qui invenitur in codice musei Britannici Rich. 7192 saec. VII. nuper egit Theodorus Noeldeke in actis societatis Germanicae Orientalis vol. XXVIII. a. 1874 p. 660 sqq. Ubi haec inveniuntur a Noeldekio Germanice reddita: p. 668 da sagte er (sc. der Engel) ihm (sc. dem Heiligen): ich wische ihm (sc. dem Julian) das heilige Christentum ab, mit dem er aus der Taufe her bekleidet war; p. 670 ferner sagte der Philosoph Theon, der den Julian aus der Taufe gehoben hatte; p. 670 als eines Tages . . . . der Philosoph Theon zum Julian sprach: . . . . Sage mir also, wenn . . . du Kaiser wirst, was thust du dann mir, der ich dich aus dem Taufwasser gehoben und dir Weisheit gelehrt habe? Quae quamquam in fabulosa narratione inveniuntur, luculenter tamen ostendunt, quae de Iuliani baptismo senserint qui saec. VI. fuerunt homines. Ei enim tempori tribuendam esse narrationem probavit Noeldekius l. l. Quae cum ita sint, causam esse nego, cur assentiamur Mueckio aut Rodio. Neque vero confidenter pronuntiare dubito Iulianum baptismi participem factum esse, cum Adolfus Harnack animum meum advertisset ad Socratis

verba hist. eccl. V 22 (vol. II. p. 633 Hussey) haec: Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ Ἀλεξανδρείᾳ ἀναγνῶσται καὶ ὑποβολεῖς ἀδιάφορον εἴτε κατηχούμενοί εἰσιν εἴτε πιστοί, τῶν πανταχοῦ ἐκκλησιῶν πιστοὺς εἰς τὸ τάγμα τοῦτο προβαλλομένων. Nam Iulianum sacra scripta coram populo recitasse inter omnes constat; cf. Gregor. Naz. or. IV. p. 88 A ed. Bened.: Τῷ μέν γε κλήρῳ φέροντες ἑαυτοὺς ἐγκατέλεξαν, ὥστε καὶ τὰς θείας ὑπαναγινώσκειν τῷ λαῷ βίβλους; neque minus notum est non Alexandriae eum recitasse. Neque igitur iam dubitari potest de baptismo Iuliani. Qui cum postea ad philosophiam Platonicam institutus veterem religionem amplexus esset, dum vivit Constantius, celavit animi commutationem. Sed ubi primum regnum occupavit, continuo orbi terrarum patefecit reliquisse se novam Galilaeorum sectam. Quod si consideramus summo eum studio se dedisse philosophiae, iam antea orationibus scribendis operam navasse, non ita fuisse ab omni ostentatione liberum, ut non necessitatem sibi iniunctam esse censeret cunctis hominibus causas exponendi, quibus permotus relicta Christianorum religione ad maiorum sacra revertisset: peculiari eum opere nemo mirabitur aggressum esse Christianos, deorum cultores defendisse, praesertim cum speraret sine dubio posse se si non omnes at certe multos a foeda superstitione revocare. Atque aperte dicit in epistula LXXIX. Hertl. p. 605 sq., quam in Latinum sermonem conversam servavit Facundus, iniisse se consilium eius modi libri conscribendi; id quod nemo adhuc quod sciam animadvertit. Sed cum secutus morem a Christianis tunc receptum, cuius exemplum luculentissimum exstant Italae quae dicitur sacrorum librorum interpretationis reliquiae, verbum fere de verbo exprimeret Facundus, effecit id, ut Iuliani epistula intellegi vix possit nisi Graecae linguae reddita. Scripsit autem Iulianus haec in epistula ad Photinum haeresiarcham data: „Tu quidem, o Photine, verisimilis videris et proximus salvari[1]), benefaciens nequaquam in utero inducere quem credidisti deum. Diodorus autem Nazaraei magus eius pigmentalibus manganis[2]) acuens irrationabilitatem, acutus apparuit sophista religionis agrestis.“ Vertenda autem videntur hunc fere in modum: Cὺ

1) 'Salvare' in 'salvari' mutavi.

2) Ita scribendum esse existimo pro tradita scriptura 'manganes', a qua ne Hertlenius quidem recessit.

μὲν, ὦ Φωτεινὲ, πιθανὸς φαίνῃ καὶ ἐγγύτατος τοῦ σώζεσθαι, εὖ ποιῶν ἐν μήτρᾳ μηδαμῶς εἰσάγειν ὃν ἐπίστευσας θεόν· Διόδωρος δὲ ὁ τοῦ Ναζωραίου μάγος αὐτῆς καλλωπιστικοῖς μαγγάνοις ἀκονῶν παραδοξίαν ὀξὺς ἀνεφάνη σοφιστὴς θρησκείας ἀγροίκου. Iam vero paucis verbis intermissis „quod si nobis" inquit „opitulati fuerint dii et deae et musae omnes et fortuna, ostendemus infirmum et corruptorem legum et rationum et mysteriorum paganorum et deorum infernorum[1]) et illum novum eius (sc. Diodori) deum Galilaeum, quem aeternum fabulose praedicat[2]), indigna morte et sepultura denudatum confictae a Diodoro deitatis". Graece: Εἰ τοίνυν ἡμῖν ἐπίκουροι γενήσονται θεοὶ καὶ θεαὶ καὶ Μοῦσαι πᾶσαι καὶ Τύχη, δείξομεν ἀσθενῆ καὶ λυμεῶνα νόμων καὶ λόγων καὶ μυστηρίων Ἑλληνικῶν καὶ θεῶν χθονίων καὶ τὸν νέον αὐτοῦ θεὸν Γαλιλαῖον, ὃν αἰώνιον μυθωδῶς δοξολογεῖ, ἀναξίῳ θανάτῳ καὶ ταφῇ ἀπογυμνωθέντα τῆς συμπλασθείσης ὑπὸ Διοδώρου θεότητος. Quibus verbis quod in animum se induxisse pronuntiaverat Iulianus perfecit, cum relicta Constantinopoli per hibernum a. 362/363 tempus Antiochiae commoraretur. Ubi scripsisse eum libros diis opitulantes memoriae prodidit Libanius, cuius haec sunt in ea oratione, quae inscribitur ἡ ἐπὶ Ἰουλιανῷ μονῳδία (ed. Reisk. I 513, 3 sqq.): ἧκεν (sc. Ἰουλιανὸς) εἰς τὴν μεγάλην τὴν Ἀντιόχου πόλιν, ἤ, εἰ βούλει γε, Ἀλεξάνδρου, τοῦ φίλου τε αὐτῷ καὶ οὐκ ἐῶντος καθεύδειν, ὥσπερ δή τινα στρατηγὸν στρατηγὸς, Ἀθηναῖος Ἀθηναῖον. οὗ δὴ μυρίαι μὲν δικαζόμεναι δίκαι, πολλῶν δὲ θέσεις νόμων, βιβλίων τε συγγραφαὶ βοηθούντων θεοῖς. Quo loco respexisse Libanium ad Iuliani libros contra Christianos editos plane apparet ex eius verbis, quae inveniuntur in epitaphio I 581, 17 sq. R. Ubi postquam narravit imperatorem bellum contra Persas parantem per novem menses in Syria commoratum esse (I 576, 14 sqq. coll. cum I 578, 14 sqq.): τοῦ χειμῶνος δὲ, inquit, τὰς νύκτας ἐκτείνοντος, ἄνευ πολλῶν καὶ καλῶν ἑτέρων λόγων ἐπιθέμενος ταῖς βίβλοις, αἳ τὸν ἐκ Παλαιστίνης ἄνθρωπον θεόν τε καὶ θεοῦ παῖδα ποιοῦσι, μάχῃ τε μακρᾷ καὶ ἐλέγχων ἰσχύι γέλωτα ἀποφήνας

1) Falso etiam Hertlenius post vocem 'infernorum' commate interpunxit.

2) Comma post 'praedicat' omisit, post 'sepultura' posuit Hertlenius.

καὶ φλήναφον τὰ τιμώμενα[1]), σοφώτερος ἐν τοῖς αὐτοῖς δέδεικτο τοῦ Τυρίου γέροντος (sc. Πορφυρίου). Iam vero cum Iulianum Antiochiam reliquisse constet a. d. III. Non. Mart.[2]), cognoscimus inde terminum, ante quem scripti sint necesse est ii de quibus agimus libri, si quidem recte statuimus Antiochiae eos ad finem perductos esse. Atque hoc quidem negavit Teuffelius (Pauly's Realencyclopaedie IV 416) tum demum eos perfectos esse contendens, cum Iulianus relicta Antiochia bellum contra Persas gereret. Mirum certe non est imperatorem etiam per armorum strepitum et tubarum sonitum litteris vacasse; neque tamen satis grave est quo Teuffelius nititur Hieronymi testimonium; quem non nego ad accuratiorem notitiam rerum a Iuliano gestarum pervenire potuisse, nam Apollinarem Laodicenum frequenter sese Antiochiae audivisse pronuntiat in epistula LXXXIV. ad Pammachium et Oceanum data I 523 E Vall.². Neque tamen urgenda sunt eius verba, quae inveniuntur in epistula LXX. ad Magnum data (ibid. p. 427 E): Iulianum Augustum VII libros in expeditione Parthica adversum Christum evomuisse; Parthica enim expeditio fieri coepta est relicta Constantinopoli. Neque videtur esse neglegendum Libanii epitaphium esse in numero earum orationum, quae demonstrativae vocabantur; atque in ea oratione veri simillimum est futurum fuisse, ut laudator, qui discipulum admiraretur, verba faceret de philosopho imperatore ne in castris quidem litterarum immemore, si re vera tum demum ad finem perducti essent contra Christianos libri. De quorum tempore exstat etiam Theophanis testimonium (ed. Bonn. p. 80, 13 sqq.), qui eorum mentionem fecit, cum narraret res anno mundi 5855 i. e. a. p. C. n. 362/363 gestas. Ergo non repugnat rationi quam Libanio nixi instituimus. Neque vero Theophanis dissensus ullius momenti esset, quem hausisse sua hoc loco infra ostendemus ex Cyrilli prooemio librorum contra Iulianum scriptorum; ubi cum temporis notitia adscripta

---

1) Τὰ τιμώμενα exhibet codex Bavaricus. Quam scripturam esse recipiendam, reiciendam alteram τὰ λεγόμενα efficitur ex Socratis hist. eccl. III 23, ubi in allato hoc Libanii loco eadem lectio exstat τὰ τιμώμενα.

2) Amm. Marc. XXIII 26: iamque apricante caelo tertium nonas Martias profectus Hierapolim solitis itineribus venit.

sit nulla, ad arbitrium rem egisse Theophanem in anno eligendo plane apparet.

Iam vero quis est qui nesciat Iuliani de quibus agimus libros ad nostram non pervenisse aetatem? Interierunt autem eadem ratione ac ceteri libri, quos perditos esse valde lugemus; qui quidem maximam partem eo perierunt, quod occupatis hominum animis aliarum rerum studiis neque legebantur neque describebantur amplius; id quod eorum qui contra Christianam religionem scripserant libris accidisse iam quarto saeculo exeunte testis est Ioannes Chrysostomus ab anno 398 usque ad annum 404 Constantinopolitanorum episcopus. Ἀλλὰ τοσοῦτός ἐστι, inquit, τῶν ὑπ᾽ αὐτῶν γεγραμμένων ὁ γέλως, ὥστε ἀφανισθῆναι καὶ τὰ βιβλία πάλαι καὶ ἅμα τῷ δειχθῆναι καὶ ἀπολέσθαι τὰ πολλά. Εἰ δέ πού τι καὶ εὑρεθείη διασωθέν, παρὰ Χριστιανοῖς τοῦτο σωζόμενον εὕροι τις ἂν (λόγος εἰς τὸν μακάριον Βαβύλαν καὶ κατὰ Ἰουλιανοῦ καὶ πρὸς Ἕλληνας. Ioh. Chrys. ed. Montefalconius II 339 D). Huc accedit, quod Porphyrii libros contra Christianos scriptos apud quemcumque inventi essent Theodosius Augustus iussit comburi lege a. d. XIV. Kal. Mart. Constantinopoli Zenone Postumiano coss. (i. e. a. 448) lata. Iniuria autem viri docti qui de hac re scripserunt ad unum omnes contenderunt idem fieri iussisse Theodosium de Celsi, Hieroclis, Iuliani libris. Nituntur autem ipsius legis verbis quae inveniuntur in codice Iustinianeo, ubi non de solo agitur Porphyrio (I, 1, 3): Θεσπίζομεν πάντα ὅσα Πορφύριος ὑπὸ τῆς ἑαυτοῦ μανίας ἐλαυνόμενος ἢ ἕτερός τις κατὰ τῆς εὐσεβοῦς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας συνέγραψε πυρὶ παραδίδοσθαι. Neque tamen animadverterunt genuinam huius legis formam exstare in actis concilii Ephesini (sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio ed. Mansi vol. V. 417) in qua, quamquam multis locis est plenior, omnino non inveniuntur verba ἢ ἕτερός τις, quibus solis quod sibi proposuerunt possunt probare. Quae verba ne quis censeat librariorum culpa esse omissa: ne in praefectorum quidem, qui promulgaverunt imperatoris legem (Mansi V 420), edicto inveniuntur, quod brevi post scriptum esse eo efficitur, quod iam ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν μοναζόντων ἐν τοῖς ἐρημικοῖς Φαρμουθὶ κγ′ ἰνδικτιῶνος α′ ἔτους Διοκλητιανοῦ ρξδ′ (i. e. a. d. XIV. Kal. Mai. a. p. C. n. 448). Nam etiam ibi de solo agitur Porphyrio. Inculcata autem videntur esse verba ἢ

ἕτερός τις ab iis qui a Iustiniano iussi codicem composuerunt. In iis sane libris manu scriptis codicem exhibentibus quos nunc possidemus quoniam Graece exhibetur omissa est Theodosii lex; sed iam pridem ex Basilicorum libris eam suo loco intulerunt iuris consulti. Neque vero ii censendi sunt ea verba inseruisse, qui nono saeculo exeunte Basilicorum libros composuerunt. Neque enim omittuntur illae voces a Theodoro Balsamone, qui fuit Constantinopoli exeunte saeculo duodecimo; exstat enim lex illa Theodosii etiam in illius ecclesiasticarum constitutionum collectione p. 1233 (τῶν ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων συλλογή), quae impressa invenitur in bibliothecae iuris canonici veteris opera Guilelmi Voëlli et Henrici Iustelli tomo altero Parisiis a. 1661 edito p. 1217 sqq. Neque mutuatum esse Theodorum Balsamonem illam legem a Basilicorum libris, sed hausisse eam ex ipsius codicis Iustinianei exemplari, in quo omissa non erat, pro certo affirmari licet, cum verba in Theodori libro legi praemissa Αὐτοκράτορες Θεοδόσιος καὶ Οὐαλεντινιανὸς Αὔγουστοι Ὁρμίσδᾳ ἐπάρχῳ πραιτωρίων in Basilicis non inveniantur. Iam vero quoniam ostendi non saeviisse in Celsi Hieroclis Iuliani libros Theodosium imperatorem, sed mutatam esse eius legem temporibus Iustiniani qui octoginta fere annis post illius mortem ad fastigium regiae maiestatis provectus est, mutata legis forma legis vim adepta est aut a. d. XVI. Kal. Mai. a. 529, quo prior codicis forma, aut a. 534. a. d. IV. Kal. Ian., quo codex repetitae praelectionis augustissimae sanctionis particeps factus est. Neque tamen veri simile est ab eo temporis momento diligenter et accurate inquisitum esse in Christianae religionis inimicorum libros. Vix enim etiam tum opus fuisse inquisitione ex Chrysostomi verbis quae supra adscripsimus plane apparet. Neque quisquam putandus est animadvertisse ad minutam illam legis mutationem, quae in codice tot constitutionum mole referto occultabatur. Ergo conquerenda nobis est temporum invidia, quae nos privavit illis libris, e quibus cum intellegeretur, qualem esse Christianorum religionem putassent philosophi, etiam causae debuerunt cognosci, quibus permoti a deorum cultu non destitissent Graecorum et Romanorum ii, qui litterarum studiis animos excoluerant.

Verissimum autem esse Ioannis Chrysostomi testimonium dicentis libros Christianae religioni infensos, si forte alicubi in-

veniantur, deprehendi apud Christianos, facillime nobis persuadebimus, si ipsam rem spectaverimus. Novae enim sectae asseclis scripti erant illi libri, iis qui maiorum religionem etiam tum pie colerent non item. Quid enim illis opus erat demonstrari foedissimam esse Galilaeorum superstitionem, quae quin perversa esset et longe abicienda numquam dubitaverant? At ipsis Christianis erat probandum longe inferiorem eos profiteri fidem, persuadendum iis erat, ut ad maiorum sacra reverterentur. Imprimis igitur Christianos legisse paganorum libellos nemo iam mirabitur. Habemus autem compertum numquam tergiversatos esse Christianos, cum ad certamen provocarentur. Altero enim saeculo apologiis defendebant crimina, quae ab omnibus in eos intendebantur. Quae peculiaribus libris iis exprobrabant philosophi propulsare studuerunt, quae gravissimam illorum subierant vituperationem summa laude digna esse ut ostenderent vasta conscripserunt volumina. In quibus cum adscribendae essent eae quas refutare voluerunt adversariorum sententiae, iis ipsis refutationibus conservatae sunt permultae illorum librorum reliquiae. Verum enimvero etiam illae Christianae religionis defensiones pleraeque perierunt; nam cum ita corroborati erant Christiani, ut paganos non timerent, quin etiam cum pagani omnino non exstabant, cuius tum intererat cognoscere, quibus ex causis de principio illi recusassent Christianam amplecti religionem?

Ergo nunc agendum nobis de theologis Christianis, qui refutaverunt libros Iuliani imperatoris. Quorum principem esse **Apollinarem Laodicenum** contendit Fabricius (bibl. Graec. VI[4] p. 739), quem secutus est Teuffelius (Pauly's Realencyclopaedie IV p. 416). Teste autem utuntur Sozomeno, qui hist. eccl. V 18, II p. 502 ed. Hussey) de Apollinare οὐκ ἀγεννὴς δὲ, inquit, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν βασιλέα ἤτοι τοὺς παρ' Ἕλλησι φιλοσόφους ἐστὶν αὐτοῦ λόγος, ὃν ὑπὲρ ἀληθείας ἐπέγραψεν· ἐν ᾧ καὶ δίχα τῆς τῶν ἱερῶν λόγων μαρτυρίας ἔδειξεν αὐτοὺς ἀποβουκοληθέντας τοῦ δέοντος περὶ θεοῦ φρονεῖν. τάδε γὰρ ἐπιτωθάζων ὁ βασιλεὺς τοῖς τότε διαπρέπουσιν ἐπισκόποις ἐπέστειλεν· ἀνέγνων, ἔγνων, κατέγνων. τοὺς δὲ πρὸς ταῦτα ἀντιγράψαι· ἀνέγνως, ἀλλ' οὐκ ἔγνως· εἰ γὰρ ἔγνως, οὐκ ἂν κατέγνως. Sunt haec Sozomeni verba; sed quomodo ex iis effici potest scripsisse Apollinarem librum suum qui pro veritate inscriptus erat, ut refutaret Iuliani

libros? Num etiam censent δίχα τῆς τῶν ἱερῶν λόγων μαρτυρίας refelli potuisse Iuliani in Christianos accusationes, quarum plerisque vituperabantur sacrae scripturae enuntiata? Neque temporum ratio videtur esse neglegenda. Per hibernum enim anni 362/363 tempus opus suum aggressus est imperator, et quamquam a. d. VIII. Kal. Iul. a. 363 supremum diem obiit, antea iam legisse statuendus est Apollinaris refutationem. En miram Apollinaris festinationem. Cuius librum re vera legit imperator, nam causa non est cur dubitemus de lepido illo dicto, quod ingenio eius minime repugnat. Dubitandum sane est de episcoporum responso. Non dico non ausuros fuisse episcopos tam impudenter respondere imperatori; neque in ea re offendo, quod Sozomenus memoriae prodidit[1]) pro certo affirmari non posse, quis composuerit epistulam; in qua ne potuit quidem auctoris nomen afferri, cum scripta esse statuenda esset multorum episcoporum nomine. Gravissimam autem movet dubitationem, quod ubi de Iuliani epistula verba facit Sozomenus, indicativi forma utitur (ὁ βασιλεὺς — ἐπέστειλεν); episcoporum autem meminit responsi accusativo usus coniuncto cum infinitivo (τοὺς δὲ πρὸς ταῦτα ἀντιγράψαι). Ergo ipse veritus est ne temere pronuntiaret de re ea, de qua ne tunc quidem satis constaret. Iam vero exstitisse eo tempore episcoporum epistulam plane apparet ex Sozomeni verbis: ἀλλ' εἴτε αὐτοῦ εἴτε ἄλλου ταῦτά ἐστιν, ἄγασθαι δίκαιον ἀνδρείας καὶ παιδεύσεως τὸν γράψαντα. Neque enim potuit laudare eruditionem, nisi aut ipse legerat eam aut is quem auctorem hoc loco secutus est. Quae cum ita sint, conicio composuisse postea episcopos quosdam epistulam et finxisse ea re vera se imperatori respondisse, quae si respondissent, suorum procul dubio habituri fuerunt admirationem.

Neque vero temere nos negasse Iuliani libros impugnavisse Apollinarem etiam magis apparebit, si spectaverimus qua occasione libri qui pro veritate inscribebatur mentionem fecerit Sozomenus. Narraverat autem duodevicesimo quinti libri capite Christianorum eos, qui Graecis litteris summopere studerent, gravissime afflictos esse Iuliani lege (a. d. XV. Kal. Iul. a. 362 data), ne liceret Christianis Graecas litteras edoceri; quarum eo tempore inter hos

1) Eccl. hist. V 18 (II p. 503 ed. Hussey): εἰσὶ δὲ οἱ Βασιλείῳ τῷ προστάτῃ τῆς Καππαδοκῶν ἐκκλησίας ταύτην τὴν ἐπιστολὴν ἀνατιθέασι· καὶ οὐκ ἀπεικός.

maxime studiosos fuisse cum Basilium et Gregorium Cappadoces, tum Apollinarem Laodicenum. Atque hunc quidem illa lege permotum, ut restitueret detrimentum, consilium cepisse materia ex sacris libris deprompta heroica carmina pangendi, Pindari lyram imitandi, quin etiam Menandri comoedias superandi[1]); neque minus scripsisse contra Iulianum imperatorem et Graecorum philosophos librum qui pro veritate inscriberetur. Dubium igitur esse non potest, quin etiam huius libelli conscribendi causa exstiterit Apollinari lex illa supra commemorata[2]). Quem si consideramus scriptum esse non soli Iuliano, sed etiam aliis Graecorum philosophis, qui cum a veritate aberrassent ea quae non deceret de Deo sentirent, deperditi[3]) libri argumentandi rationem nemo non potest divinare, qui paullum modo versatus sit in hoc litterarum genere. Inhonestos esse et turpes de quibus poëtae agerent deorum mores, philosophorum autem quantam esse dissensionem! Inveniri sane in nonnullorum philosophorum scriptis bonas quasdam sententias neque abiciendas; eas autem depromptas esse omnes ex Mosis scriptis, quem antiquissimis fuisse temporibus et aetate longe anteire omnes Graecorum et poëtas et philosophos satis constaret. Quod si statuimus fuisse libelli argumentum, iam nunc intellegimus quomodo fieri potuerit, ut in eo sacrae scripturae loci non invenirentur. Nam etiam ut Mosis aetatem certis finibus circumscriberent, Graecorum chronographis utebantur Christiani. Huic igitur libello ut responderet dedit Iulianus epistulam suam ad episcoporum eos qui maxime inter ceteros excellebant. Exstat autem eius epistula ad Basilium data inter epistulas Basilii quadragesima (Basilii opera ed. Benedict. III 123) in cuius fine inveniuntur verba ἃ δὲ ἀνέγνων, ἔγνων καὶ κατέγνων, quae cum rebus in epistula tractatis minime cohaerent. Quae sive spuria est sive a Iuliano non abiudicanda: quae modo attuli verba cum non invenirentur

1) Unde efficitur scripsisse contra Iulianum Apollinarem patrem; eum enim poematis conscribendis studuisse, filium contra cui non minus nomen erat Apollinari Platonem imitatum evangelia et apostolorum dogmata in dialogorum formam redegisse auctor est Socrates h. e. III 16.

2) Haud iniuria igitur Theophanes pag. 74, 5 sqq. ed. Bonn., qui hoc loco aut ipso Sozomeno utitur aut ex eodem atque ille haurit fonte Apollinaris librum scriptum esse statuit a. mundi 5854, i. e. a. p. C. n. 362.

3) Nil mirum periisse Apollinaris librum haeresiarchae.

in codicibus Mediceo et Coisliniano, apparet esse interpolata, fortasse a librario eo qui codicem scripsit Harleianum, in quo uno inveniuntur. Idem insequenti epistulae, qua Basilius respondit Iuliano adiunxisse censendus est verba ἃ μέντοι ἀνέγνως, οὐκ ἔγνως· εἰ γὰρ ἔγνως, οὐκ ἂν κατέγνως, neque ea ullo vinculo coniuncta cum iis quae antecedunt et scripta in solo codice Harleiano.

Praeter Apollinarem alius quoque eorum qui iisdem temporibus fuerunt contra Iulianum aliquid conscripsisse dicitur. Ebedjesu enim episcopus Sobensis, qui annos p. C. n. 1318 diem supremum obiit, in catalogo librorum omnium ecclesiasticorum exstare tradidit S. **Ephraem Syri** solutionem impietatis Iuliani; cf. Assemani bibl. orient. Clementino-Vatic. III 1, 63a. Atque librum qui inscriberetur solutio impietatis Iuliani pertinuisse ad Iuliani libros veri specie carere non videtur; neque tamen re vera pertinuit. Meminit enim Ebedjesu solutionis eo loco, ubi S. Ephraem Syri attulit carmina. Qua re permotus iam Assemanus recte contendit eandem esse solutionem impietatis Iuliani atque carmen quod S. Ephraem conscripsit 'de persecutione impii Iuliani adversus ecclesiae pastores'. Cf. S. Ephraem acta ex anonymo excerpta in Assemani bibl. or. I 50b. XXVII[1]). Ergo non magis nobis curandus est S. Ephraem quam Gregorius Nazianzenus qui duabus orationibus Iulianum impugnavit.

Primus igitur Iuliani libros refutasse censendus esset **Ioannes Chrysostomus**, si fides esset tribuenda Ioanni Damasceno. In sacris enim parallelis (Ioann. Dam. ed. Lequien II 339) afferuntur Ioannis Chrysostomi verba, quae excipiuntur hoc fragmento: Οὐχ[2]) οἱ ἀσεβοῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ δυνάμενοι μὲν ἀπαγαγεῖν τῆς ἀσεβείας, μὴ βουλόμενοι δὲ δι' ὄκνον ἢ διὰ νώθειαν[3]) ὁμοίως κολάζονται. In margine autem scriptum est τοῦ αὐτοῦ (i. e. Chrysostomi) et in codice Rupefucaldino, quo quasi fundamento recensionis nititur Lequien, τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ α' πρὸς (sic!) Ἰουλιανόν. Neque tamen inveniuntur ea verba in

1) Ephraemi contra Iulianum carmina edidit Overbeck, S. Ephr. Syri etc. opera sel. Oxonii 1865, vertit Bickell, Zeitschr. f. kathol. Theologie II 1878 p. 335—356.

2) Οὐκ in οὐχ mutavi.

3) Νώθειαν scripsi pro νοθείαν.

Chrysostomi oratione in Babylam habita adversus Iulianum et gentiles (I. Chr. ed. Montefalconius II) neque de hac oratione cogitandum esse efficitur ex codicis Rupefucaldini scriptura ἐκ τοῦ α′ πρὸϲ Ἰουλιανόν. Nam oratio illa in libros non est divisa. Ergo censendus esset Chrysostomus conscripsisse opus contra Iulianum quod duobus certe libris constaret. Neque tamen id unquam exstitisse credo. Non haereo in ea re, quod nusquam eius mentio facta est; sed saepe aut ipse Ioannes Damascenus aut librarii ii qui sacra parallela descripserunt erraverunt in scriptorum nominibus indicandis. Exempli gratia p. 753 Iustini verba afferuntur ita: ἐκ τοῦ αὐτοῦ πρὸϲ Ἀντώνιον[1]) αὐτοκράτορα; antecedit autem Clementis Alexandrini locus ex libro VII. strom. Eodem modo pag. 752 Philonis: τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ τελευταίου τῶν ἐν ἐξόδῳ ζητημάτων. Praemittuntur autem Εἰρηναίου ἐκ τοῦ τετάρτου ἐλέγχου καὶ ἀνατροπῆϲ τῆϲ ψευδωνύμου γνώϲεωϲ. Facillime igitur etiam Chrysostomo tribui poterant quae minime ab eo erant profecta. Quod autem in Ioannis Damasceni libro permulta afferuntur loca ex Cyrilli Alexandrini contra Iulianum libris deprompta neque alterius libri mentio fit contra Iulianum scripti, Cyrilli esse ea censeo, quae Chrysostomi esse nego. De quibus infra disputabo plura, ubi de Cyrillo verba faciam et de altero Iuliani libro.

Apollinarem ostendimus impugnasse Iulianum neque tamen eius libros; **Macarium Magnetem** non negandum est scripsisse contra libros Christianae religioni infestos, neque tamen eos fuisse Iuliani erit nobis demonstrandum. Anno autem 1867 repertus est Athenis codex Macarii Magnetis, qui quondam exstitit Venetiis in bibliotheca Marciana. Eundem enim esse codicem Atheniensem atque Marcianum recte contendisse videtur in dissertatione sua, quae est de Macario Magnete et scriptis eius Parisiis a. 1877 publici iuris facta p. 4. L. Duchesne, cuius sententia novo firmari potest argumento. Est enim codex Atheniensis 'chartaceus in 4^{0}, fol. 125, saec. XV., initio et fine mutilus'. Describitur autem codex Marcianus in codicum indice manu scripto, quem ut inspicerem Venetiis factum est insigni Ioannis Veludo praefecti bibliothecae ad Divi Marci Venetiarum voluntate. Inscribitur autem catalogus ita: „Index librorum reverendissimi quondam Cardinalis

1) Scribe Ἀντωνῖνον.

Niceni[1]) confectus mandato clarissimorum Doctorum Dominorum Sebastiani Foscareni, Marci Antonii Venerii, et Nicolai de' Ponte' Gimnasii reformatorum, ut senatus consultum a XV viris factum tertio calendas januarii exsequerentur, ordine literarum servato. M. D. XLV[2])." In quo ita agitur de Macario Magnete: '14 A. Magnetis contra Grecos, sine tabulis in papyro. n°. 625'. Fuit igitur Venetus codex chartaceus neque id dubium esse potest, quin initio fuerit et fine mutilus, cum tabularum caruerit tegumento. Fortasse ad certum finem perduci potest quaestio codice Atheniensi iterum inspecto, in quo complurium inveniuntur librariorum manus. Notum autem est permulta Bessarionem in codicibus suis adnotasse, notissimum minutum ipsius et difficile lectu chirographum; atque eius fortasse exstant exempla in codice nunc Atheniensi.

Quomodo autem inscriptus esset Macarii Magnetis liber non recte explorasse videtur mihi Carolus Blondel, a quo Parisiis a. 1876 editus est Μακαρίου Μάγνητος ἀποκριτικὸς ἢ μονογενής. Neque haesit in inscriptione L. Duchesne. Inveniuntur autem verba haec libro tertio et quarto praemissa, quibus totius operis inscriptionem contineri dicit Blondelius. Ante tertium igitur librum posita sunt haec: Μακαρίου Μάγνητος Ἀποκριτικὸς ἢ Μονογενὴς πρὸς Ἕλληνας περὶ τῶν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ζητημάτων καὶ λύσεων; quarto praemittuntur haec: Μακαρίου Μάγνητος Ἀποκριτικὸς ἢ Μονογενὴς πρὸς Ἕλληνας περὶ τῶν ἀπορουμένων ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ζητημάτων καὶ λύσεων. Quid autem sibi vult Μονογενὴς πρὸς Ἕλληνας? Luce clarius est transponenda esse verba et scribendum: Μ. Μ. Μονογενὴς ἢ Ἀποκριτικὸς πρὸς Ἕλληνας. Quae emendatio aliis etiam comprobatur argumentis. Leguntur enim etiam haec ante tertium librum: Τάδε ἔνεστιν ἐν τῷ τρίτῳ τεύχει τῶν ἀποκριτικῶν πρὸς Ἕλληνας λόγων; et ante quartum: Τάδε περιέχει ἡ τετάρτη βίβλος τῶν Ἀποκριτικῶν πρὸς Ἕλληνας λόγων. Et ipse Duchesne p. 6 in quattuor codicibus Parisinis, in quibus exstat Ioannis Antiocheni synopsis, ita induci dicit fragmentum Macarianum: Μακαρίου Μάγνητος ἐκ

---

1) I. e. Bessarionis.

2) Huius indicis apographum esse mihi videtur index quem exhibet codex bibl. Colbertinae 2145, quem publici iuris fecit Montefalconius bibl. biblioth. I 467 sqq.

τῶν πρὸς Ἕλληνας αὐτοῦ ἀποκρίσεων; et p. 7 in codice Vaticano 840 locum Magnetis inveniri f⁰. 166 cum inscriptione τοῦ Μακαρίου Μάγνητος ἐκ τῶν πρὸς Ἕλληνας αὐτοῦ ἀποκρίσεων. Iam nunc oritur difficultas utrum fides habenda sit verbis tertio libro praemissis περὶ τῶν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ζητημάτων καὶ λύσεων, an eis quae ante librum quartum reperiuntur περὶ τῶν ἀπορουμένων ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ζητημάτων καὶ λύσεων. Totius sane operis inscriptionem inesse non posse in prioribus verbis nemo negabit, cum libro quarto non de evangelio, sed de epistularum imprimis agatur locis. Sed dixerit forte quispiam peculiarem tertii libri eo contineri inscriptionem. Neque vero is rem acu tetigerit. Nam in medio tertio libro transitus fit ad tractandos actorum et epistularum locos. Inveniuntur autem haec in indice rerum post caput tertium decimum: Ἑτέρας ὑποθέσεως ἀρχὴ ἐκ τῶν Πράξεων καὶ τοῦ Ἀποστόλου. Epistulae enim novi testamenti inde ab exeunte saeculo II. ὁ ἀπόστολος dicebantur[1]). Exstabant igitur in totius operis inscriptione verba ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ. Latent autem etiam aliae corruptelae in verbis tertio et quarto libro praemissis. Quid enim est ἀποκριτικὸς περὶ λύσεων? Neque recte dicuntur ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ζητήματα p. 49, optime autem p. 155 περὶ τῶν ἀπορουμένων ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ ζητήματα. Tum veteres scriptores libros ita inscribere solebant, ut in ipsa uniuscuiusque libri inscriptione inveniretur libri numerus. Quae cum ita sint, a vero vix aberrabimus, si ita inscriptos fuisse censemus quinque (de numero cf. Duchesne p. 15 sq.) Macarii Magnetis libros: Μακαρίου Μάγνητος Μονογενὴς ἢ ἀποκριτικὸς πρὸς Ἕλληνας. Περὶ τῶν ἀπορουμένων ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ ζητημάτων καὶ λύσεων λόγος α', β', γ', δ', ε'. In quibus invenitur disputatio philosophi cuiusdam Graeci, qui Christianam accusat religionem, cum Macario Magnete habita. Quam re vera numquam ita habitam esse ostendit orationum longitudo et servatus in Macarii refutationibus philosophi criminationum ordo. Atque effecit Duchesne p. 21 ex diverso sermonis genere, quo uterentur philosophus et Macarius, mutuatum esse illum philosophi crimina ex libro quodam contra Christianos scripto. Quam comprobavit con-

1) De quibus actorum et epistularum locis quaestiones institutae sint, intellegitur ex indicibus libris tertio et quarto praemissis.

iecturam Theodorus Zahn eo quod redargui non potest argumento. Animadvertit enim in dissertatione sua de Macario scripta (Brieger's Zeitschrift für Kirchengeschichte II 3 1878 p. 453) eorundem interdum locorum ex libris sacris repetitorum alias inveniri scripturas apud philosophum alias apud Macarium. Sed unde deprompta sunt philosophi crimina? Nam ea ex complurium libris esse compilata credat Iudaeus Apella. Unum enim in omnibus est dicendi genus, una argumentandi ratio. Ac de Iuliano quidem cogitavit Moellerus (Schuerer's theologische Literaturzeitung 1877 Nr. 19 p. 525), cogitasse videtur Theodorus Zahn (loco supra allato p. 452), permotus uterque duobus Macarii locis, ubi philosophus sui temporis rationem reddere videtur. Pagina enim 163 plus trecentos annos dicit transiisse post extremas Christi orationes. Καὶ ἰδοὺ, inquit, τριακόσια ἢ καὶ περαιτέρω διΐππευσεν ἔτη; pagina autem 160, 6 post scriptam Pauli ad Thessalonicenses epistulam priorem itidem trecentos annos. Dubium enim non est, quin Blondelius recte mutaverit ἔτη τριάκοντα in ἔτη τριακόσια. Atque etiam afferre quaedam possum, quae in philosophi verbis Iulianum olent. Ita p. 55, 2 verba quaedam Matthaei ὕθλων καπηλικὸν dicit philosophus: Iulianus apud Cyrillum p. 238 E Christianos vituperat, quod cauponum vitam imitentur: βίοις ἀνθρώπων ἑτέρων, καπήλων ... ἁρμόττειν ψήθητε χρῆναι τὰ παρ' ὑμῖν. Idem p. 39 A profitetur τὰς αἰτίας ἐκθέσθαι πᾶσιν ἀνθρώποις ὑφ' ὧν ἐπείσθη[ν], ὅτι τῶν Γαλιλαίων ἡ σκευωρία πλάσμα ἐστίν. Eodem modo philosophus p. 56, 10 εἰ γὰρ ὄντως ἀληθὲς τοῦτο καὶ μὴ πλάσμα τυγχάνει; p. 57, 12 ὅθεν, ὡς ἐγὼ κρίνω, πλάσμα τῆς ἱστορίας ταύτης ἡ ἀφήγησις; p. 57, 14 εἰ δ' οὖν πλάσμα τυγχάνει et saepius. Optime etiam exclamari potuerunt a Iuliano voces p. 55, 15 φεῦ τῆς ἀπαιδευσίας! φεῦ τῆς κωμικῆς πλάνης! et si philosophus p. 55, 11 ὦ μῦθος, inquit, ὦ λῆρος, ὦ γέλως ὄντως πλατὺς respondent Iuliani verba ironice dicta p. 224 D ὦ μέγεθος ἀρετῆς! ὦ σοφίας πλοῦτος! Atque etiam ea quae p. 56, 20 sqq. de barbarorum pugnis dicuntur, facile possunt esse Iuliani. Maximi autem momenti videtur hoc esse. Iam supra dixi in medio libro tertio transitum fieri a tractatis evangeliis ad examinandos reliquos novi testamenti libros. Iam si consideramus perditos esse primum et quintum Macarii librum, collecta philosophi crimina idem statuenda sunt spatium occupasse atque duo

Iuliani libri. Quid? quod ipse Iulianus p. 218 A profitetur peculiariter se acturum esse de evangeliorum prodigiis? id quod fecisse eum altero operis sui libro efficitur ex p. 261 E, ubi in Christi genealogiam, in qua referenda differant Matthaeus et Lucas, diligenter se inquisiturum esse dicit in altero libro. Tertio autem verisimile esse in examen eum vocasse reliqua novi testamenti scripta in altero prolegomenon capite exponemus. Haud absona igitur videtur esse coniectura servatam esse in Macarii Magnetis apocritico magnam alterius et tertii librorum Iulianeorum partem, et alterius finem, tertii initium in medio libro tertio apocritici inveniri, ubi exstant verba ἑτέρας ὑποθέσεως ἀρχὴ ἐκ τῶν πράξεων καὶ τοῦ ἀποστόλου. Blanda coniectura — neque tamen accipienda. Multa enim sunt in philosophi fragmentis quae a Iuliano aut dici non potuerint aut dicta non esse possit demonstrari. Iam initium faciamus ab iis rebus, quae minoris momenti sunt. Dicit philosophus p. 23, 16 sqq.; 162, 6 sqq. de innumerabili Christianorum multitudine fidei causa ad mortem ducta; id quod melius dixisse Porphyrium vel Hieroclem, qui libros suos scripserunt dum persequuntur Christianos, quam Iulianum imperatorem, quem constat vim in illos non adhibuisse, unusquisque sibi persuadebit. Pagina autem 57, 16 philosophi inveniuntur verba ἐν Ἰουδαίᾳ γῇ, cum Iulianus semper dicat ἡ Ἰουδαία aut γῆ Ἰουδαία, Ἰουδαία γῆ non item. Quid? quod cum ne uno quidem loco Christianorum nomine utatur Iulianus, quos semper Galilaeos vocet, in philosophi fragmentis Galilaeorum non fit mentio, quin etiam p. 201, 5 memorantur Χριστιανοί?[1]) Gravissima autem argumenta eo sunt repetenda, quod apud alios scriptores exstant Iuliani librorum fragmenta, quibus de iisdem rebus agatur atque philosophi quibusdam locis, sed ita, ut aut proferatur sententia, quae philosopho repugnet, aut eadem sententia aliis verbis sit consignata atque eo modo, ut non idem esse Iuliani atque philosophi fragmentum plane appareat neque potuisse Iulianum alio loco de eodem scripturae versu ita agere, ut inde depromptum esse videretur philosophi Macariani fragmentum. Non dico philo-

1) Hiatus quoque evitandi etiam studiosior Iuliano fuisse videtur philosophus Macarianus. Qua tamen e diversitate cave argumentum petas. Nam cum ipse Macarius severior esset in hiatu admittendo, fieri potuit, ut etiam philosophi verba consuetudini suae accommodaret.

sophi verba p. 53 sequi debuisse Iuliani fragmentum a Theodoro Mopsuesteno servatum (Th. M. in N. T. comm. ed. Fritzsche p. 16) neque tamen hoc in Macario inveniri; dixerit enim forte quispiam omissum id esse a Macario. Sed p. 98 vituperat Christum, quod non morigeratus diabolo iubenti eum de templo se demittere responderit οὐκ ἐκπειράςεις κύριον τὸν θεόν σου. Accurate autem etiam Iulianum in historiam tentationis Christi inquisivisse compertum habemus ex eodem Theodoro p. 12 sqq. Atque ipsum etiam in examen vocasse illud Christi responsum intellegitur ex Theodori verbis p. 13, 19 sqq. Sed alia praemissa erant Iuliani verba, quae ipsa quoque ad tentationem Christi pertinebant. Cf. Th. M. p. 13, 11 sqq., 13, 17 sqq., 14, 19 sqq., 15, 2 sqq. Neque vero hoc loco tam facile statuendus est Macarius quaedam omisisse; nam hic quae omissa essent non secuta esse, sed praemissa statuenda essent. Verum enim vero philosophi verba inducuntur verbis his: φέρε δέ σοι κἀκείνην τὴν λέξιν εἴπωμεν, unde intellegitur ad novam rem tractandam transitum fieri; neque causa omittendi satis appareret. Pagina autem 198 Pauli dictum vituperat philosophus quod invenitur in epistula ad Corinthios data prima cap. 6, v. 11. Quid? quod eandem sententiam aliis verbis explanavit Iulianus in fragmento a Cyrillo servato p. 245 A sqq.? Statuere autem poterimus de controversia duobus locis in medium prolatis. Eadem enim sententia, sed aliis omnino verbis philosophus egit de Matthaei v. 21 capitis IX: πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς, aliis omnino Iulianus de Lucae cap. 12, 33: πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα καὶ δότε πτωχοῖς.[1]) ποιήσατε ἑαυτοῖς βαλλάντια μὴ παλαιούμενα. Utriusque autem verba praestat, ut opinor, adscribere.

Philosophus pag. 58, 15 sqq.	Iulianus ap. Photium, Amphil. 100 ed. Oeconomus (Athenis 1858) = 101 ed. Hergenroether (Patrol. Graec. cur. Migne vol. CI. p. 617 A).[2])
Ὅθεν δοκεῖ μοι ταῦτα (Matth. XIX 24) μὲν τοῦ Χριστοῦ μὴ τυγχάνειν τὰ ῥήματα, εἴ γε τὸν τῆς ἀληθείας παρεδίδου κανόνα, ἀλλὰ πενήτων τινῶν τὰς τῶν πλουτούντων οὐσίας ἐκ τοιαύτης κενοφωνίας ἀφαιρεῖσθαι θελόν-	Ἀκούσατε καλοῦ καὶ πολιτικοῦ παραγγέλματος·

1) ἐλεημοσύνην exhibet Lucas.

2) Ne mireris, quod patrologiam Graecam a Mignio editam hoc

των. ἀμέλει γοῦν χθὲς, οὐ πάλαι, γυναιξὶν εὐςχήμοςι ταῦτ' ἐπαναγινώςκοντες 'πώληςόν ςου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θηςαυρὸν ἐν οὐρανοῖς', ἔπειςαν πᾶςαν οὐςίαν ἣν εἶχον καὶ ὕπαρξιν διανεῖμαι πένηςι, καὶ αὐτὰς εἰς ἔνδειαν ἐλθούςας ἐρανίζεςθαι ἐξ ἐλευθερίας εἰς ἄςεμνον ἀπαίτηςιν ἐλθούςας, ἐλεεινὸν ἐξ εὐδαιμονίας ἐπελθούςας πρόςωπον, καὶ τέλος ἀναγκαςθείςας ἐπὶ τὰς ἐχόντων οἰκίας ἀπιέναι, ὅπερ ἐςτὶ τῆς πρώτης, μᾶλλον δ' ἐςχάτης ὕβρεώς τε καὶ ςυμφορᾶς, τῶν οἰκείων ἐκπεςεῖν εὐςεβείας προςχήματι, καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἐρᾶν ἀνάγκῃ τῆς ἐνδείας. Ἐξ ὧν δοκεῖ μοι ταῦτα γυναικὸς εἶναι καμνούςης τὰ ῥήματα.

'πωλήςατε τὰ ὑπάρχοντα καὶ δότε πτωχοῖς· ποιήςατε ἑαυτοῖς βαλλάντια μὴ παλαιούμενα'. ταύτης τίς εἰπεῖν ἔχει πολιτικωτέραν τῆς ἐντολῆς; εἰ γὰρ πάντες ςοι πειςθεῖεν, τίς ὁ ὠνηςόμενος; ἐπαινεῖ τίς ταύτην τὴν διδαςκαλίαν, ἧς κρατυνθείςης οὐ πόλις, οὐκ ἔθνος, οὐκ οἰκία μία ςυςτήςεται; πῶς γὰρ πραθέντων ἁπάντων οἶκος ἔντιμος εἶναι δύναταί τις ἢ οἰκία; τὸ δὲ, ὅτι πάντων ὁμοῦ τῶν ἐν τῇ πόλει πιπραςκομένων, οὐκ ἂν εὑρεθεῖεν οἱ ἀγοράζοντες, φανερόν ἐςτι καὶ ςιωπώμενον.

Quis igitur est qui fieri potuisse censeat, ut Iulianus cum altero loco philosophi verbis usus esset, altero ea quae a Photio servata sunt proferret? Philosophi igitur fragmentum non depromptum est ex Iuliani libris. Est autem operae pretium animadvertere, quanta sit dicendi differentia: sedata enim oratione argumentatur philosophus, alacre et excitatum Iuliani ingenium apparet ex oratione interrogationibus referta. Neque minus insigne est alterum exemplum. Philosophus enim negat exstare quicquam librorum a Mose scriptorum; omnes enim, qui eius nomine ferrentur postea ab Esdra esse conscriptos. Nam Μωυςέως, inquit p. 54, 3, οὐδὲν ἀποςώζεται. ςυγγράμματα γὰρ πάντα ςυνεμπεπρῆςθαι τῷ ναῷ λέγεται. ὅςα δ' ἐπ' ὀνόματι Μωυςέως ἐγράφη μετὰ ταῦτα, μετὰ χίλια καὶ ἑκατὸν καὶ ὀγδοήκοντα ἔτη τῆς Μωυςέως τελευτῆς ὑπὸ Ἔςδρα καὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν ςυνεγράφη. De Iuliano autem Cyrillus p. 168 A ποτὲ μέν φηςι, inquit, τὸν ἱεροφάντην Μωυςέα δημαγωγοῦντα μᾶλλον ἢ ἀληθεύοντα τοὺς

---

loco laudavi: quaestionum Amphil. editio, quae vol. CI. continetur, non veterem quandam editionem repetivit, sed novam praebet Hergenroetheri recensionem.

περὶ θεοῦ ποιήσασθαι λόγους, οὔτε ἔχοντας ὀρθῶς οὔτε μὴν ἐοικότως αὐτῷ (sc. θεῷ) γεγονότας. ποτὲ δὲ τὸν Ἔσδραν ἀπὸ γνώμης ἰδίας προσεπενεγκεῖν τινα διατείνεται. Differt igitur Iulianus eo a philosopho, quod cum ille quicquam Mosis servatum esse neget, omnia ab Esdra esse supposita contendat, ipse exstare quidem censet Mosis libros, sed ab Esdra esse quaedam adiecta. Iam nunc dubium non est, quin alius sit philosophus Macarianus, alius Iulianus imperator. Sed meminerit forte quispiam trecentorum illorum annorum, quos post Christi mortem transiisse philosophus dicit. Sed eum memorem esse iubeo dialogum finxisse Macarium. Itaque quam in libro quem exscripsit invenit temporis discriptionem — quam non adiectam esse ab eo, sed ab ipso pagano positam sententiarum ordo docet — mutatam suae accommodavit aetati.[1]) Neque vero quicquam eum mutasse censeo nisi quod trecentos posuit annos, ubi ducenti in codice exstabant. Quod si mecum statuis in Porphyrium quadrat temporum ratio, quem refutatum esse a Macario Wagenmannus iam coniecit, cuius de Porphyrio et fragmentis anonymi Macarianis exstat disputatio in annalibus iis, qui inscribuntur Jahrbücher für deutsche Theologie. vol. XXIII. 1878 fasc. 2. p. 269 sqq. Quibus de fragmentis cum accuratius mihi agendum sit in scriptorum Graecorum qui Christianam impugnaverunt religionem fasciculo altero, quo fragmenta Porphyrii et Hieroclis collecta proponentur, nunc satis habeo duo argumenta attulisse, quibus confirmare me posse puto Porphyrii magnam partem a Macario nobis esse servatam. In eo enim, de quo modo egi fragmento p. 54, 5 mille centum et octoginta annis post Mosis mortem sua Esdras dicitur conscripsisse. Ubi minime intererat scire quantum fuisset tempus inter Mosem et Esdram, nedum opus fuisset tam accurata temporum discriptione. Quid igitur verisimilius quam ab eo hunc locum esse scriptum, qui temporum rationibus definiendis maximam operam navaverat, qui ipse quoque opus chronologicum conscripserat, h. e. a Porphyrio? Quem autem potiore ratione statuemus p. 94 sq. vehementissime invectum esse in sacramentum corporis dominici, quod immane esset hominis carne hominem vesci, quam eum qui ab animalibus omnino iuberet abstinere, cuius etiam nos gaudemus quattuor libris περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων?

1) De Macarii aetate cf. digressionem infra positam.

Digressio de aetate Macarii Magnetis.

Ostendit Theodorus Zahn commentatione sua doctrinae et bonae frugis plena, quae exstat in Briegeri annalibus historicis ecclesiasticis vol. II. 3 p. 452 sqq. 1878, scriptum esse Macarii Magnetis apocriticum circa exitum saeculi quarti. Neque iniuria dicit, si exploratum esset tempus, quo Babylon Assyriorum metropolis a Persis vastata esset, fore út statuere possimus, utrum circa annum 390 an 410 libros suos Macarius conscripserit. Nam de Babylonis vastatione recentissima egit Macarius VI 11 p. 170, 10 sqq.: μέχρι τοῦ νῦν βασιλικὴ τῶν Ἀccυρίων μητρόπολις γέγονεν ἡ καλουμένη Βαβυλών, ὀκτακοcίους καὶ πεντήκοντα cταδίους ἐν κύκλῳ περιβαλοῦcα, εἶτ' ἐπὶ πεντήκοντα πήχεις τοῦ περιβόλου τὸ πλάτος εὐρύναcα, καὶ διακοcίους καὶ πεντήκοντα τὸ ὕψος ἐπάραcα, ἄμαχός τις οὖcα καὶ ἀνάλωτος, δεύτερον δ' ὑπὸ [1]) Περcῶν ἐρημωθεῖcα οὐδ' ἴχνος τῆς παλαιᾶς εὐδαιμονίας cώζει. Iam vero Babylon erat deserta, postquam a Traiano vastata est et ab Avidio Cassio funditus eversa; Macarius autem suo tempore urbem de qua egit dirutam esse tradidit neque a Romanis, sed a Persis. Quae cum ita sint, statuendus est confudisse Babylonem et Ctesiphontem loquendi more adductus. Ctesiphon autem Persarum caput a Persis vastari non potuit nisi orto bello intestino. Iam vero haec inveniuntur apud Amri interpolatorem de Achaeo Ctesiphontis episcopo (Assemani bibl. orient. III 1 p. 369a): 'Achaeum Iezdegerdes singulari benevolentia complectebatur, et paullo post assumptum episcopatum in Persidem eum ablegavit ad componenda quaedam magni momenti dissidia, quae ipsi Iezdegerdi cum Bihuro Saporis filio[2]) suoque germano Persidis principe emerserant. Illuc itaque profectus Achaeus negotium pro quo legatus fuerat, ex sententia expedivit'. Episcopus autem Ctesiphontis erat Achaeus ab anno 411 usque ad annum 416 (cf. Assemani III 1 p. 369a III); itaque non multo post annum 411 legatione functus est. Inde autem, quod anno 410 synodus habita

---

1) δ' ante ὑπὸ adieci.

2) Cui non Bihuro nomen fuisse, sed Behwaro vel Behbôdho adnotavit Noeldeke v. ill., Geschichte der Perser und Araber zur Zeit der Sasaniden. Aus der Arabischen Chronik des Tabari übersetzt etc. Leyden 1879 p. 75 adn. p. 436a adn. 10.

est Seleuciae, efficitur eo tempore integram fuisse etiam Ctesiphontem; quam nunc contendimus aut exeunte anno 410 aut anno 411 vel 412 vastatam esse. Neque enim quicquam compertum habemus de altero bello intestino iis temporibus coorto, quamquam non ita tenui eorum temporum notitia instructi sumus. Ergo scripsit Macarius libros suos post annum 410. Remanet autem difficultas ea, quod re vera eum de vetere Babylone verba facere ex descriptione urbis apparet. Eo igitur in errorem inductus, quod Ctesiphon tunc saepissime diceretur Babylon, re vera putasse censendus est Babylonem tunc vastatam esse. Quod autem ita errare ne is quidem potuit, qui in Syria vitam degeret, etiam eo refutatur Duchesnii coniectura, quam Zahnius l. l. p. 452 iam redarguit, comprobatur Lequienii sententia a Moellero et ipso Zahnio accepta, fuisse Macarium episcopum Magnesiae prope Maeandrum sitae.

Iam vero de studiis Iulianeis **Theodori Mopsuesteni** agamus. Quorum accuratiorem notitiam assecuti sunt viri docti anno 1788, quo Fridericus Muenterus in libri qui inscribitur fragmenta patrum Graecorum fasciculo primo Hafniae edito p. 72 sqq. sex edidit Theodori fragmenta quae „exscripserat in bibliotheca Corsiniana Romae ex apographo viri cuiusdam docti, quem Fogginum fuisse suspicatur, sumpta ex codice Palatino XX catenam Patrum in Lucam exhibente“. Ac primo quidem fragmento praemissa sunt verba haec: Θεοδώρου Μοψουεστίας ἐκ τῆς πρὸς τὰ κατὰ Χριστιανῶν κατηγορίας Ἰουλιάνου[1]) τοῦ παραβάτου. E quibus effecit Muenterus scripsisse Theodorum Mopsuestenum contra Iulianum librum, qui inscriptus esset Θεοδώρου Μοψουεστίας κατηγορία πρὸς τὰ κατὰ Χριστιανῶν Ἰουλιάνου[2]) τοῦ παραβάτου. Neque tamen ita inscribi potuit. Neque enim accusationi locus, sed refutatione opus erat. Quod autem maximi momenti est: non permittunt linguae Graecae rationes, ut coniungantur voces ita ut voluit Muenterus. Concedet autem unusquisque corruptum esse locum neque negabit lenissima mutatione scribendum esse πρὸς τὰς κατὰ Χριστιανῶν κατηγορίας. Tunc sane deest genetivus

1) Scribe Ἰουλιανοῦ.
2) Cf. quae supra adnotavi.

substantivi cum articulo τῆς coniungendi; sed supplendum sine dubio συγγραφῆς eodem modo, quo in verbis quinto fragmento praemissis ἐκ τῆς πρὸς Ἰουλίανον.[1]) Quid? quod fieri potest, ut non recte legerit Muenterus quod in codice scriptum erat? Inveniuntur enim verba haec in Leonis Allatii diatriba de Theodoris (Mai, nova patrum biblioth. VI p. 30): „Adversus Iuliani apostatae calumnias in Christianos, laudatur in catena Graeca ad Lucam: Θεοδώρου Μοψουεστίας ἐκ τῶν πρὸς τὰς κατὰ Χριστιανῶν κατηγορίας Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου. Ex commentariis Theodori Mopsuesteni adversus Iuliani desertoris criminationes in Christianos". Ac recte legisse Allatium veri simile mihi videtur etiam aliam ob scripturam, in qua differt a Muentero; veri similius enim esse in codice ἐκ τῶν quam ἐκ τῆς πρὸς τὰς κατὰ Χριστιανῶν κατηγορίας scriptum esse inde efficitur, quod alteri Theodori fragmento praemittuntur verba Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν αὐτῶν. Eo igitur modo, quo Muenterus putavit, non inscriptus erat Theodori contra Iulianum liber. Quem omnino non exstitisse ostendebat Otto Fridolinus Fritzsche qui de Theodori Mopsuesteni vita et scriptis commentationem historicam theologicam Halis anno h. s. 36 publici iuris fecit.[2]) Contendit autem Fritzschius p. 81 fuisse ea quae Muenterus publicavit fragmenta in commentario, quo Theodorus evangelium Lucae illustrasset. Id quod mihi non persuasit. Neque enim probavit Theodorum peculiari opere Iulianum non impugnasse et gravissimae accepta Fritzschii sententia oriuntur difficultates. Levissimum enim est quod dicit manifestum esse verba Θεοδώρου Μοψουεστίας ἐκ τῶν πρὸς τὰς κατὰ Χριστιανῶν κατηγορίας Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου non continere titulum libri Theodorei, sed eius esse qui illa excerpserit. Putat igitur finxisse excerptorem ea quae scripsit; id quod statuere vetamur arte ac ratione, nisi causae exstant gravissimae. Gravissimum autem certe non est, quod Fritzschius „illud etiam" inquit „Muenteri coniecturam aliquatenus infringit, quod illa fragmenta in catena exhibita sunt atque in iis ipsis istius modi libri nullum indicium est". Num igitur omnes libros exstitisse negandum est, quorum in uno tantum

---

1) Scribe Ἰουλιανόν.

2) Huius commentationi debeo notitiam sententiarum Muenteri, cuius librum mihi comparare non potui.

libro mentio fiat? Et quid mirum in catena inveniri fragmenta librorum contra Iulianum scriptorum, in quibus fieri non potuerit, quin innumerabiles sacrae scripturae loci illustrarentur? Quid mirum, cum in catenis a Cramero Oxoniae editis multa inveniantur ex Cyrilli Alexandrini contra Iulianum libris hausta? Neque concedere possum facilius Theodorum Lucae v. II 32 provocatum esse statui ut ea quae primo fragmento continentur disputaret, quam eo ipso qui ea excerpsisset commotum esse, ut ex istiusmodi Theodori libro fragmentum illud catenae insereret. In Iuliani enim verbis[1]) τοῦ χάριν πολὺ μὲν εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἔπεμπε τὸ προφητικὸν χάρισμα καὶ τὸν Μωυσέα καὶ τὸ χρῖσμα καὶ τοὺς προφήτας καὶ τὸν νόμον καὶ τὰ παράδοξα καὶ τὰ τεράστια τῶν μύθων; Ἀκούεις γὰρ αὐτῶν βοώντων· ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος. Ἐπὶ τέλους δὲ καὶ τὸν Ἰησοῦν ἔπεμψεν ἐκείνοις nihil ex Luca depromptum impugnatur, quin etiam ne invenitur quidem. Ac ne iis quidem verbis, quibus Theodorus Iuliano adversatur, ex Lucae evangelio quicquam affertur. Qui autem ex celeberrimorum patrum scriptis catenam congerere studeret, eum nemo mirabitur multa in usum suum convertisse, quae quamquam non de industria ad illustrandum aliquem sacrae scripturae locum scripta erant, re vera eum illustrabant aut illustrare videbantur. Atque etiam eum de quo nunc disserimus excerptorem ita egisse nil mirum. Sunt enim in fragmento primo p. 11, 12 sqq. verba haec: Ὑφ' ἕνα ἄνδρα τοσούτων γενομένων ἐθνῶν καὶ θεῶν τῶν ἀρξάντων ποτὲ, πάλαι μὲν ὑπὸ Μακεδόσι μόνοις γεγενημένων, εἶτ' αὖθις ὑπὸ Ῥωμαίοις, καὶ ζητούντων θεὸν, ᾧ περ ἀσφαλῶς καταπιστεύσειαν ἑαυτοὺς, ἐν τούτοις ὤφθη Χριστὸς καὶ δεομένοις ἐπεφάνη κατὰ καιρὸν, πρότερον μὲν οὐ κατὰ ἔθνη, ἀλλὰ κατὰ ἄνδρα ἐκλεγόμενος ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, οὓς ἀνεύρισκε πειθομένους, νῦν δὲ κατὰ ἔθνη. Quae quidem procul dubio potuerunt afferri ad illustrandum sermonem Symeonis Luc. II 30 sqq. εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἡτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν, φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν καὶ δόξαν λαοῦ σου Ἰσραήλ. Sed quae ab excerptore afferri, ab eo qui in perpetuo

1) Theodori episcopi Mopsuesteni in novum testamentum commentariorum quae reperiri potuerunt. ed. O. F. Fritzsche. Turici 1847. p. 10, 2.

commentario eum locum illustrare vellet, scribi non potuerunt. Neque alia est res in fragmento altero. In eo quo de Lucae versu disserere voluisset Theodorus neque Fritzschius dixit neque equidem dicere possum. Sed cum in eo quaeratur, qua de causa saepissime commutatum sit orbis terrarum imperium, non difficile est intellectu, qua re permotus etiam hunc locum exscripserit excerptor. Agitur enim in iis ipsis quae modo attuli Theodori verbis de omnibus hominibus tempore Christi in unius populi potestatem redactis. Iam vero omnia quae Muenterus attulit Theodori fragmenta propter Iuliani quasdam sententias disputata sunt; atque in altero etiam et sexto fragmento rem ita se habere in capite altero ostendam, ubi uberius de iis agendum erit. Quae cum ita sint, mirum sine dubio videtur in omnibus his fragmentis de Iuliano agi, si re vera ex commentario in Lucae evangelium scripto excerpta sunt; praesertim cum in aliis commentariis ne uno quidem loco Iuliani mentionem fecerit Theodorus. Quem etiam in commentario in XII prophetas scripto uberius contra Iulianum disseruisse falso dixit Fritzschius p. 81; in vasto enim volumine ne unus quidem eius modi locus invenitur. Carere igitur omni veritatis specie Fritzschii sententiam quoniam ostendi, nunc rem afferre mihi liceat meo quidem iudicio gravissimam. De eo fragmento nobis agendum est, quo Theodorus impugnat censuram quam historiae tentationis Christi egit Iulianus p. 12, 22 sqq. Neque enim Christianae religionis adversarius huius rei fonte omnino usus est Lucae evangelio, sed qui ab illo compluribus in rebus differt Matthaeo; id quod fugisse videtur theologum doctissimum. Nam ad versum ἐπὶ παντὶ ῥήματι θεοῦ, pag. 13, 18, libere adnotat: cf. Luc. 4, 4. At enim is versus in Lucae evangelio omnino non invenitur, sed a Matthaeo (IV, 4) petitus est, cuius verba haec sunt: οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος θεοῦ. Neque rectius ad Lucae v. IV 3 Fritzschius nos revocat in adnotatione ad p. 13, 20: εἰπὲ ἵνα οἱ λίθοι ἄρτοι γίνωνται, cum Lucae verba haec sint: εἰπὲ τῷ λίθῳ τούτῳ ἵνα γένηται ἄρτος, Matthaei autem (IV 3) εἰπὲ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται fontem Iuliani hoc loco se esse luculentissime demonstrent. Nec magis p. 14, 19 verba τί δὲ θαυμάζεις, ὅ τι μὴ ὄντος ὄρους ὑψηλοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ λέγεται ὁ διάβολος ἀναγαγεῖν αὐτὸν εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν;

scribi potuerunt Matthaei evangelio non adhibito; ubi vox ἀναγαγεῖν fortasse ex Luc. IV 5 deprompta est, cum Matthaeus ibi usus sit verbo παραλαμβάνειν; sed verba εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν etiam hoc loco a Matthaeo (IV 8) petita sunt atque ea ipsa quam maxime esse urgenda quis est quin videat? Certum igitur est non in commentario evangelii S. Lucae haec scripsisse Theodorum. Ac ne excerptor quidem recte egit, qui hoc fragmentum in catenam ad Lucae evangelium recepit; sed excusari potest, cum in historia tentationis Christi referenda Lucas et Matthaeus non nimis inter se differant et uno saltem loco dubium non sit, quin Lucae verbis usus sit Theodorus: verba enim p. 14, 21 ἐν στιγμῇ χρόνου, quae apud Matthaeum non inveniuntur, ex Luca (IV 5) deprompta sunt. At obiciet fortasse Fritzschius exstare Theodori Mopsuesteni fragmentum in actis c. C., quod de commento secundum Lucam evangelii depromptum esse apertissime traditum sit. Cf. p. 12, 6 sqq. Sane. Sed quid refert? Num impugnatur eo Iulianus aut saltem aliqua eius sententia ibi affertur? Minime. Quid ergo pluribus opus est verbis? Duo statuendus est Theodorus Mopsuestenus scripsisse opera, alterum contra Iulianum, ex quo exscripta sunt fragmenta a Muentero edita; altero illustravit secundum Lucam evangelium.

Necesse autem est scripta sit ea de qua agimus operis Iulianei refutatio ante exitum anni 428/429, quo mortuus est Theodorus. Quem diem supremum obiisse ante exitum a. 428 dixit Fritzschius p. 2. Cuius argumentatio cum fere ubique corrigenda et supplenda sit, denuo quaestio est instituenda. Positum autem est disquisitionis fundamentum in loco Theodoreti h. e. V 40 (p. 495 ed. Gaisford), quo quibus temporibus gestae essent res quas narrat indicavit. Πέντε μέντοι, inquit, καὶ ἑκατὸν ἐτῶν ἥδε ἡ ἱστορία περιέχει χρόνον· ἀρξαμένη μὲν ἀπὸ τῆς Ἀρείου λύττης, δεξαμένη δὲ πέρας τῶν ἀξιεπαίνων ἀνδρῶν, Θεοδώρου καὶ Θεοδότου τὴν τελευτήν. Duxit igitur narrationem a rebus Arianis. Iam vero in eiusdem operis praefatione (h. e. I 1 p. 2 ed. Gaisford), Εὐσέβιος μὲν οὖν, inquit, ὁ Παλαιστινὸς ἀπὸ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων τῆς ἱστορίας ἀρξάμενος μέχρι τῆς Κωνσταντίνου θεοφιλοῦς βασιλείας τὰ ταῖς ἐκκλησίαις συμβεβηκότα συνέγραψεν· ἐγὼ δὲ τῆς συγγραφῆς ἐκείνης τὸ τέλος ἀρχὴν τῆς ἱστορίας ποιήσομαι. Quibus verbis cum putare vetemur iniisse Theodoretum centum

quinque illorum annorum rationem a primis litis Arianae initiis, dubium esse non potest, quin illo loco ad synodum Nicaenam respexerit tamquam historiae suae primordium neque ob aliam causam narraverit capitibus 1—5 res Arianas antea gestas nisi quod earum mentionem Eusebius fecerat nullam. Quae cum ita sint, a recta via aberrasse mihi videtur Fritzschius, qui a victo Licinio et Constantino rerum potito historiae initium cepisse contendit Theodoretum nisus eius verbis in praefatione positis. Annorum enim centum quinque cum mentio facta sit libri V. cap. 39 fieri non potest, ut neglegatur lis Ariana eodem loco memorata, recipiatur tempus aliud alio loco dictum. Iam vero synodus Nicaena facta est a die XIII. Kal. Iul. usque ad diem XIII. Kal. Sept. anni 325. Iam vero Theodoretus fuit episcopus Cyrensis, quae paroecia pars erat dioecesis Antiochenae. Initium autem, quo tempore scripsit Theodoretus, cepit Syrorum annus a Kalendis Octobribus; cf. Ideleri epitomes temporum a. 1831 editae p. 181. Exstant saue scriptores quidam Syriaci, qui, indictionum rationem Constantinopolitanam secuti, Kalendas Septembres esse voluerunt anni initium; cf. Idelerum l. l. p. 191. 408. Sed fuisse hos perpaucos, a Kalendis Octobribus non recessisse scriptores Syriacos longe plerosque ac ne eos quidem, qui Graeca lingua uterentur, benignissime me docuit Alfredus de Gutschmid. Id autem dubium esse potest, quem annum centum quinque illorum primum esse voluerit Theodoretus, utrum eum ipsum, quo habitum est concilium Nicaenum, an sequentem, qui initium cepit a Kal. Oct. 325. Alterum si statueris, mortuum esse Theodorum censebis anno 428/429, sed anno 429/430, si alterum veri similius tibi visum erit. Id quod futurum esse haud crediderim. A. d. enim IV. Id. Apr. a. 428 episcopatum Constantinopolitanum suscepisse Nestorium testis est Socrates h. e. VII 29. Continuo coortae sunt controversiae illae Nestorianae, quarum vis in dies augebatur. Neque fieri potuit, quin iis implicaretur Theodorus Mopsuestenus, si vixit etiam anno 429/430. Neque minoris momenti altera res est. Voluit Theodoretus res ecclesiae posteris tradere a lite Ariana usque ad coortas controversias Nestorianas. Iam vero si h. e. V 40 operis finem esse dixit Θεοδώρου καὶ Θεοδότου τὴν τελευτὴν, vixisse eos duos fere annos post litis primordia nemo crediderit. Mortuus igitur est uterque anno 428/429. Neque repugnat

Theodoreti epistula LXXXIII. ad Dioscorum Alexandrinum data (edit. Schulzianae IV 1146 sq.), in qua haec inveniuntur: ἓξ μὲν γὰρ ἔτη διετέλεσα διδάσκων ἐπὶ τοῦ τῆς μακαρίας καὶ ὁσίας μνήμης Θεοδότου[1]) Ἀντιοχέων ἐπισκόπου — τρισκαίδεκα πάλιν ἕτερα ἐπὶ τοῦ μακαρίου Ἰωάννου[2]) — πρὸς δὲ τούτοις ἕβδομόν ἐστιν ἔτος τοῦ θεοφιλεστάτου ἀρχιεπισκόπου Δόμνου. καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας τοσούτου παρελθόντος χρόνου κτἑ. Scripta autem sit necesse est ante synodum Constantinopolitanam eam, quae initium cepit a. d. VI. Id. Nov. a. 448. Nam si quis perlegerit epistulam, infitias non ibit fieri non potuisse, quin synodi mentionem in ea faceret Theodoretus, si facta tunc iam esset, neque cogitari potest postea eum Dioscori animum sibi offensiorem recolligere studuisse. — Neque vero ex Marii Mercatoris epistula a Fritzschio allata potest concludi mortuum esse Theodotum Antiochenum si minus sub exitu a. 428, at certe initio a. 429. Ubi sane appellatur Theodotus (bibl. vett. patr. cura Gallandii vol. VIII p. 650 D) sanctae memoriae episcopus; neque vero quicquam inde colligi potest nisi fuisse tunc Theodoti mortis nuntium non recentissimum. Neque vero quicquam constat (cf. eiusdem operis p. 648 C) de Marii Mercatoris commonitorii tempore nisi scriptum esse Florentio et Dionysio coss., qui inierunt consulatum Kal. Ian. a. 429; eo igitur ne prohibemur quidem statuere mortuum esse Theodotum pridie Kal. Oct. a. 429, Theodorus vero Mopsuestenus ante Theodotum diem supremum obiit teste Theodoreto. Qui quidem h. e. V 40 p. 494 κατ' ἐκεῖνον δὲ, inquit, τὸν χρόνον, καθ' ὃν ὁ θεῖος Θεόδοτος τὴν Ἀντιοχέων ἴθυνεν ἐκκλησίαν, Θεόδωρος ὁ Μοψουεστίας ἐπίσκοπος, πάσης μὲν ἐκκλησίας διδάσκαλος κατὰ πάσης δὲ φάλαγγος αἱρετικῆς ἀριστεύσας, τοῦ βίου τὸ τέλος ἐδέξατο. Quibus e verbis procul dubio efficiendum est haud ita breve fuisse tempus inter supremos Theodori et Theodoti dies. Quae cum ita sint, id certe statuere possumus non in extrema parte anni centesimi quinti Theodore-

1) Vocem τῆς post Θεοδότου a Sismondo adiectam eieci.

2) Vulg. ἐπὶ τοῦ τῆς ὁσίας καὶ μακαρίας μνήμης Ἰωάννου τοῦ ἐπισκόπου. Recepi codicis Sirmondiani scripturam, cuius etiam ea quae sequuntur verba ὃς τοσοῦτον ἰαίνετο ὑπὸ διαλεγομένων ἡμῶν praeferenda esse appareat vulgatae scripturae ὃς τοσοῦτον ἐγάννυτο (sic) διαλεγομένων ἡμῶν.

tiani ponendam esse Theodori Mopsuesteni mortem; quam cur cum Fritzschio in eiusdem prima parte ita collocemus, ut ante exitum a. 428 illum contendamus supremum diem obiisse, causa non est.

Iam vero Theodori vita accuratius examinata angustioribus fortasse terminis circumscribere poterimus temporis spatium, quo refutavit Iulianum. Constat autem — cf. Fritzschium p. 5 sqq. — una cum Ioanne Chrysostomo amico interfuisse eum scholis, quas Antiochiae habuit Libanius, quo postea relicto eiusdem Chrysostomi hortatu formatus est praeceptis et institutione Diodori Tarsensis. Dein aliquot annos presbyter Antiochiae commoratus Tarsum migravit, qua relicta per triginta sex annos episcopus fuit Mopsuestenorum. Quibus autem rebus commoveri potuit, ut refutaret Iuliani imperatoris contra Christianos libros? Cuius rei causas si coniectando assequi volumus, ne immemores simus benevolentiae, qua Photinum prosecutus est Iulianus; quibus contumeliis laceraverit Diodorum.[1]) In epistula enim LXXIX: Σὺ μὲν, inquit, ὦ Φωτεινὲ, πιθανὸς φαίνῃ καὶ ἐγγύτατος τοῦ σώζεσθαι, Diodorum autem Nazaraei magum appellavit, omne eius corpus consumptum esse, malas concidisse, cutem rugis sulcatam esse (pag. 606, 25 Hertl.) contendit propter flagitiorum multitudinem a dis immortalibus poena affecti, denique probaturum se esse Galilaeum illum, cui iniuria Diodorus divinum honorem tribuisset, leges et mysteria corrupisse ipse pronuntiaverat (p. 606, 6 sqq.). Quae cum ita sint, ratione carere non videbimur, si statuerimus Theodorum Diodori discipulum[2]) gratiam magistro rettulisse refutatis Iuliani contra Christia-

1) Scite Neander in libro qui inscribitur allgemeine Geschichte der christlichen Religion und Kirche II 1, 1829 p. 82 Iulian, inquit, meinte durch seine Künste das irre geleitete Volk gewinnen zu können, wenn ihm nur nicht die Bischöfe entgegenwirkten. Und besonders verhasst waren ihm — diejenigen Bischöfe, welche die hellenische Literatur eifrig studirt hatten und diese selbst zum Dienste des Christenthums und gegen das Heidenthum gebrauchten, z. B. die Männer, mit denen er als Jüngling in Athen studirt hatte, die beiden Freunde Basilius, Bischof von Caesarea, und Gregor von Nazianz, wie diejenigen, welche unter seiner Regierung hellenische Wissenschaft zur Bekämpfung des Heidenthums und Vertheidigung des Christenthums zu benutzen wagten, ein Apollinaris von Laodicea, und ein Diodorus, Bischof von Tarsus in Cilicien. Conferendus hic Iulianus ed. Hertl. p. 606, 15 sqq.

2) Theodoreti h. e. V 40 p. 494 οὗτος τῆς μὲν Διοδώρου τοῦ πάνυ

nos libris. Iam vero cum id dubium esse non possit, quin in libro Diodori gratia contra Iulianum scripto etiam Photinum haeresiarcham aggressus sit ille, cuius mentionem fecisset Iulianus in libris suis contra Christianos scriptis,[1]) fieri non potest, ut ante annum 378/379, qui initium cepit a Kal. Oct. anni 378, scriptam esse Theodori censeamus refutationem, quem quinquaginta paene annis fortiter repugnasse cunctis haeresibus memoriae tradidit Ioannes episcopus a Facundo laudatus.[2]) Qua autem potissimum in urbe putandus est Theodorus refutavisse Iulianum? Commoratum eum esse non ignoramus Mopsuestiae, Tarsi, Antiochiae. Antiochiae autem quoniam ipse Iulianus imperator per hiemem anni 362/363 versatus familiarissime usus erat Libanio, iratus qui ipsum oderant Antiochenis, non sine aliqua veritatis specie statuemus Theodorum in hac ipsa urbe refutationem suam scripsisse, Antiochenis sine dubio ne mortuum quidem imperatorem grata memoria prosecutis, vivo etiamtum Libanio, a quo desciverat Theodorus, cum initio eius disciplina usus esset.[3]) Iam vero nunc alterum terminum indagare possumus, ante quem ponendus sit Theodori liber. Ex Theodoreti enim verbis h. e. V 39 ἓξ δὲ καὶ τριάκοντα ἐν τῇ προεδρίᾳ διετέλεσεν ἔτη efficitur anno 392/393 episcopatum Mopsuestenum eum assecutum esse, neque vero statim

---

διδασκαλίας ἀπήλαυσεν. Ἰωάννου δὲ τοῦ θειοτάτου γεγένηται κοινωνός τε καὶ συνεργός. κοινῇ γὰρ τῶν πνευματικῶν Διοδώρου ναμάτων ἀπήλαυον.

1) Cyrilli Alex. c. Iul. VIII pag. 262. Quo loco quamquam Iulianus ne Photinum quidem laudibus effert, allata tamen eius sententia Diodoro minime probata occasio data erat Theodoro in adversarium invehendi.

2) Ioannis episcopi verba ap. Facund. pro defensione trium capitulorum lib. II. (Gallandii bibl. patr. XI p. 680ᵇB): 'sed et qui bene de vita profectus est Theodorus et quinque et quadraginta annis clare in doctrina praefulsit'; p. 680ᵇC: 'Theodorus enim, quem quando dicimus, virum dicimus in episcopatu clarum finem habentem et quinquaginta paene annis fortiter repugnantem cunctis haeresibus' sqq.

3) Socratis h. e. VI 3. Πείθει δὲ (sc. Ἰωάννης) καὶ Θεόδωρον καὶ Μάξιμον, συμφοιτητὰς αὐτῷ ὄντας παρὰ τῷ σοφιστῇ Λιβανίῳ, καταλιπεῖν μὲν τὸν χρηματιστικὸν βίον, μετιέναι δὲ τὸν λιτόν. Ὧν Θεόδωρος μὲν ὕστερον Μοψουεστίας τῆς ἐν Κιλικίᾳ πόλεως ἐπίσκοπος γέγονε, Μάξιμος δὲ Σελευκείας τῆς ἐν Ἰσαυρίᾳ. Τηνικαῦτα οὖν οὗτοι σπουδαῖοι περὶ τὴν ἀρετὴν γενόμενοι, μαθητεύουσιν εἰς τὰ ἀσκητικὰ Διοδώρῳ καὶ Καρτερίῳ κτέ.

relicta Antiochia Mopsuestiam migravit, sed antea Tarsum se contulit teste Hesychio.[1]) Quod si censemus voluisse Theodorum libro suo gratiam referre Diodoro, facti sui rationem Libanio probare, haud absonum videtur de quo quaestionem instituimus temporis momentum propius abesse ab anno 378/379 quam ab eo, quo Tarsum se contulit Theodorus.

Iam vero temporum disquisitione ad finem perducta nunc possumusne etiam cum quadam probabilitatis specie conicere, quales fuerint Theodori libri videamus. Qua de re nihil aperte traditum esse nemo mirabitur, cum fieri potuerit, ut exstitisse eos omnino negaretur. Neque enim quicquam de librorum numero effici potest ex iis verbis, quae inveniuntur ante fragmenta primum, alterum, quintum. Ex vocibus enim ἐκ τῆς πρὸς Ἰουλιανὸν non colligendum est uno tantum libro Theodorum Iuliano adversatum esse; nam eodem iure quo vox βίβλου, immo meliore in inferioris aetatis scriptore, suppleri potest συγγραφῆς. Eadem autem sunt dicenda de iis verbis, quae leguntur ante fragmentum primum; quo quidem loco etiam id dubium esse, utrum ἐκ τῆς scribendum esset an ἐκ τῶν supra breviter exposui. Ac ne tum quidem, si ἐκ τῶν vera sit scriptura, quae est etiam ante fragmentum alterum (τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν αὐτῶν), ex sola hac colligi potest constitisse Theodori refutationem libris compluribus. Posse enim voces τῶν αὐτῶν esse genetivum pluralem neutrius generis negari nequit. Verum enim vero cum in eiusmodi refutationibus adversariorum verba fere integra in contextum orationis essent recipienda iisque ipsa censura esset addenda, unum Celsi octo libris impugnavit Origenes, Porphyrii quindecim viginti quinque Eusebius, Apollinarius triginta, Methodius decem milibus versuum. Quae cum ita sint, confidenter negamus parvo libello Theodorum insectatum esse Iulianum. Qua de re plura si conicere vellemus, nimiae curiositatis vituperationem merito subiremus. Inscripti autem erant singuli libri Θεοδώρου Μοψουεστίας πρὸς τὰς κατὰ Χριστιανῶν κατηγορίας Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου βιβλίον πρῶτον seu τόμος πρῶτος, βιβλίον δεύτερον seu τόμος δεύτερος etc. Id quod efficitur ex verbis frag-

1) Harduini acta conciliorum. Parisiis. 1714. fol. III p. 104 A: Antiochia relicta in Tarsum transmigravit: ex qua in Mopsuestiam transiit, ordinatus in ea episcopus.

mento primo praemissis, quae supra exposuimus ita scribenda esse: Θεοδώρου Μοψουεστίας ἐκ τῶν πρὸς τὰς κατὰ Χριστιανῶν κατηγορίας Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου. Iam vero consentaneum est Theodorum Diodori discipulum Iuliani impetum repressisse opposita scholae Antiochenae doctrina. Quae quidem fuit talis, ut eam si sequebatur Theodorus, non omnia quae dixerat Iulianus impugnare, immo nonnulla non posset non comprobare. Discessit enim ab ea quae illo tempore ab omnibus fere recepta erat doctrina, cum in veteris testamenti scriptis negaret dictum esse de Christo dei patris filio. Eam autem fuisse eius sententiam intellegitur ex commentario in Zach. I 7—11 (Theodori Antiocheni Mopsuestiae episcopi quae supersunt omnia ed. A. F. V. a Wegnern. vol. I. p. 538), ubi inveniuntur haec: Πολλῆς δὲ πλάνης καὶ ἀνοίας ἐστὶ μεστὸν καὶ οὐδὲ ἀσεβείας ἀφεστὸς τὸ παρά τινων λεγόμενον, ὅτι τὸν υἱὸν ἑώρα (sc. Zacharias) τοῦ θεοῦ, δήλου γε ὄντος, ὅτι τῶν πρὸ τῆς τοῦ δεσπότου Χριστοῦ παρουσίας οὐδεὶς ἠπίστατο πατέρα καὶ υἱόν, οὐ πατέρα θεὸν υἱοῦ θεοῦ πατέρα, οὐχ υἱὸν θεὸν υἱὸν πατρὸς θεοῦ τοῦτο ὄντα ὅπερ ἐστὶν ὁ πατήρ, ἅτε καὶ ὄντα ἐξ αὐτοῦ. Et post paullulum: πατέρα δὲ θεόν, ὥσπερ οὖν ἔφην ἤδη, υἱοῦ θεοῦ καὶ υἱὸν θεὸν θεοῦ πατρὸς ἠπίστατο τῶν τότε καθάπαξ οὐδείς. Permulta igitur, quae de eadem re in eandem sententiam disputaverat Iulianus, ea impugnare in mentem venire non poterat Theodoro. Afferuntur autem etiam haec ipsius verba:[1] „Homo homini consubstantialis, Deus autem Deo consubstantialis. Quomodo ergo Deus et homo unus per unitatem esse possunt? Salvus et qui salvatur? Qui ante saecula et qui ex Maria apparuit?“ Et Leontius Byzantinus contra Nestor. et Eutych. lib. III. (Gallandi XII p. 686ᵇC): „Hic exsecrabilis“ inquit „in celeberrima ecclesia Antiochiae, ut quondam vocabatur, nunc autem Theopolis, cum explanaret scripturas, ausus est cum multa alia, tum vocem θεοτόκος, id est, Deipara, vituperare, ut ita inde totum contra se populum commoveret.“ Ergo ne ea quidem displicere poterant Theodoro, quae exposuerat Iulianus ap. Cyr. p. 262C sqq. 276E sq.

Iisdem fere temporibus quibus Theodorus Mopsuestenus aggressus esse Iuliani libros censendus est **Philippus Sideta.** De

1) Harduini coll. concil. III p. 99 C.

quo haec sunt Socratis in historia ecclesiastica VII 27: Ἐφιλοπόνει δὲ καὶ περὶ λόγους καὶ πολλὰ καὶ παντοῖα βιβλία συνῆγε. Ζηλώσας δὲ τὸν Ἀσιανὸν τῶν λόγων χαρακτῆρα πολλὰ συνέγραφε, τά τε τοῦ βασιλέως Ἰουλιανοῦ κατὰ Χριστιανῶν βιβλία ἀνασκευάζων καὶ Χριστιανικὴν ἱστορίαν συνέθηκεν, ἣν ἐν τριάκοντα ἓξ βιβλίοις διεῖλεν. Neque Philippi refutatio ad nostram pervenit aetatem; quam scriptam esse ante perfectam historiam Christianam non sine aliqua veritatis specie eo efficere possumus, quod Socrates eo quem modo attulimus loco, ubi ex professo de Philippo verba facit, prius dicit de libro eius contra Iulianum scripto quam de historia Christiana. Eodem autem capite cum Socrates Philippum vituperet, quod non satis diligens sit in temporibus definiendis,[1]) vix ipse censendus est eodem loco neglexisse legem quam non observasse aliis exprobraverat. Nondum autem perfecta erat historia Christiana anno 426 Theodosio XII Valentiniano II coss. Refert enim Socrates h. e. V 26 mortuo Attico episcopo Constantinopolitano cum novus eligendus esset episcopus electum esse Sisinnium, repulsam tulisse Philippum Sidetam presbyterum. Quam cum aegre ferret, in historia Christiana vehementissime eum invectum esse in Sisinnium. Sunt autem haec Socratis verba h. e. VII 26: καὶ χειροτονεῖται Σισίννιος τῇ εἰκάδι ὀγδόῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς τῇ ἑξῆς ὑπατείᾳ, ᾗ τις ἦν Θεοδοσίου τὸ δωδέκατον καὶ Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ νεωτέρου Αὐγούστου τὸ δεύτερον. ἐπὶ τούτῳ Φίλιππος ὁ πρεσβύτερος, ὅτι αὐτοῦ προεκρίθη ἕτερος, πολλὰ τῆς χειροτονίας καθήψατο ἐν τῇ πεπονημένῃ αὐτῷ Χριστιανικῇ ἱστορίᾳ, διαβάλλων καὶ τὸν χειροτονηθέντα καὶ τοὺς χειροτονήσαντας καὶ πολλῷ πλέον τοὺς λαϊκούς. Minimi autem est faciendus Theophanes, qui pag. 135, 13 Bonn. anno mundi 5922. i. e. anno p. C. n. 430 scriptam esse tradidit Philippi historiam; nam solum hoc loco auctorem secutus Socratem erravit in anni adnotatione. Iam ne quis putet per breve temporis spatium Philippum operam dedisse operi suo conscribendo: iam ante annum 405 magnam eius partem perfectam esse ostendi potest. Exstat enim historiae Christianae fragmentum in bibliotheca Caesarea Vindobonensi, cuius nondum editi[2]) notitia invenitur in Petri

1) Socr. h. e. VII 27: ἐγὼ δὲ ἐκεῖνό φημι, ὅτι τοὺς χρόνους τῆς ἱστορίας συγχέει.

2) Ipse hoc fragmentum publici iuris faciam.

Lambecii bibliothecae Caesareae Vindobonensis libri quinti editione altera, quam curavit Kollarius, publici iuris facta a. 1778 p. 289. Sunt autem haec prima fragmenti verba: τὰ γενόμενα ἐν Περcίδι μεταξὺ Χριcτιανῶν Ἑλλήνων τε καὶ Ἰουδαίων. Φίλιππος πρεcβύτερος καὶ cύγκελλος γενόμενος Ἰωάννου ἀρχιεπιcκόπου Κωνcταντινουπόλεως τοῦ Χρυcοcτόμου ἀνέθετο[1]) ἱcτορήcας περὶ Χριcτοῦ καὶ τῶν Μάγων. Ex eo igitur libro depromptum est fragmentum, ubi de Christo nato referebat Philippus. Qui dicit hoc loco syncellum se esse Ioannis Chrysostomi archiepiscopi Constantinopolitani. Qui cum adeptus sit episcopatum a. d. IV. Kal. Mart. a. 398, in exilium exactus a. d. XII. Kal. Iul. a. 404, cognoscimus inde temporis spatium, quo scriptus sit necesse est is de quo agimus historiae Christianae liber. Qui tamen minime totius operis fuit primus. Testis enim est Photius, in bibliothecae codice 35, initium eum fecisse a mundi creatione. Ἀπάρχεται δὲ, inquit, ἀπὸ τοῦ 'ἐν ἀρχῇ ἐποίηcεν ὁ θεὸc τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν' καὶ διέξειcι τὰ μὲν cυντέμνων τὴν Μωcαϊκὴν ἱcτορίαν, ὅμωc οὖν πολλοὺc ἐν πᾶcι λόγουc ἀναλίcκων. Iam vero cum libris triginta sex constitisset historia, minime statuendus est Philippus iam primo libro ad Christum natum narrationem deduxisse. Ergo multo ante scriptus est primus historiae Christianae liber et etiam prius conscripta librorum Iulianeorum refutatio. Quos ut impugnaret quibus causis permotus sit Philippus omnino ignoramus. Neque tamen videtur neglegendum esse fuisse Ioannem Chrysostomum ipsum quoque Libanii discipulum; conferas velim ea quae supra exposui de Theodoro Mopsuesteno. Secutus autem est etiam Philippus scholae Antiochenae doctrinam, id quod pertinere ad refutandi libri Iulianei rationem eodem loco explanavi. Neque vero traditum est, quomodo inscripta fuerit Philippi refutatio neque quot libris constiterit. Quorum non parvum fuisse numerum facile statues, si Philippi spectaveris scribendi genus. Cuius sententiae etiam exstat Liberati testimonium, qui in breviarii capite VII. (Gallandi, bibl. vet. patr. XII p. 131a): „His ita" inquit „provenientibus, de electione episcopi rursus quaestio exorta est. Multi enim Philippum quaerebant presbyterum, qui a beato Ioanne cognomento Chrysostomo diaconus fuerat ordinatus multa-

1) Scribendum esse mihi videtur cυνέθετο.

que conscripserat volumina contra imperatorem Iulianum apostatam." Neque tamen huius testimonio niti licet. Unum enim Socratem hoc loco exscripsit Liberatus[1]) neque id satis accurate. Multa enim Philippum contra Iulianum scripsisse volumina non poterat efficere ex Socratis verbis h. e. VII 28, nisi neglexisset vocem τὲ positam in verbis πολλὰ cυνέγραφε τά τε τοῦ βαcιλέωc Ἰουλιανοῦ κατὰ Χριcτιανῶν βιβλία ἀναcκευάζων. Haec de Philippo Sideta.

Post quem refutavit Iuliani libros violentissimus ille et superbissimus **Alexandrinorum episcopus Cyrillus.** Qui quidem Iuliani scriptis vastum opposuit opus, cuius libri primus usque ad decimum ad nostram pervenerunt aetatem. Cuius operis mentionem fecit Theodoretus episcopus Cyrensis in epistula 83, quam anno 448 datam esse supra exposuimus, ubi egimus de Theodoro Mopsuesteno. Inveniuntur autem illius verba in editionis Schulzianae vol. IV. p. 1150 sq. haec: Ὅτι δὲ καὶ ὁ τῆc μακαρίαc μνήμηc Κύριλλοc πολλάκιc ἡμῖν ἐπέcτειλεν, οἶμαι καὶ τὴν cὴν[2]) caφῶc εἰδέναι τελειότητα. καὶ ἡνίκα δὲ κατὰ Ἰουλιανοῦ cυγγράμματα εἰc τὴν Ἀντιόχειαν ἐκπέπομφεν, ὡcαύτωc δὲ καὶ τὰ εἰc τὸν ἀποπομπαῖον γραφέντα, τὸν μακάριον ᾔτηcε Ἰωάννην τὸν τῆc Ἀντιοχέων ἐπίcκοπον ἐπιδεῖξαι ταῦτα τοῖc κατὰ τὴν ἑῴαν διαπρέπουcι διδαcκάλοιc, καὶ δὴ τοῖc γράμμαcιν εἴξαc ὁ μακάριοc Ἰωάννηc πέπομφεν ἡμῖν τὰc βίβλουc καὶ ἀναγνόντεc ἐθαυμάcαμεν καὶ ἐπεcτείλαμεν τῷ τῆc μακαρίαc μνήμηc Κυρίλλῳ. καὶ ἀντέγραψε πάλιν ἡμῖν καὶ ἀκρίβειαν ἡμῖν καὶ διάθεcιν μαρτυρῶν. καὶ cώζεται ταῦτα τὰ γράμματα παρ' ἡμῖν — quae quidem non supersunt. Efficitur autem ex Theodoreti verbis modo allatis scriptos esse Cyrilli libros et eum quo de apopompaeo egit et eos ipsos, quibus Iuliani libros impugnavit, si minus omnes, at certe primam decadem[3]) inter a. 429 et a. 441, quo quidem tem-

---

1) Errat Garnerius, qui septimi capitis fontem praeter Socratem esse contendit acta concilii Ephesini. Omnia enim Liberati verba inveniuntur in Socr. h. e. VII 16. 17. 18. 19. 28.

2) Dioscorum episcopum Alexandrinum alloquitur Theodoretus.

3) De quinorum librorum coniunctione vide ea, quae infra disputabo. Neque tamen primam pentadem, sed decadem mitti potuisse censeo, quod libro octavo ea refutantur, quae p. 276 E de voce θεοτόκοc dixerat Iulianus doctrinae Antiochenae haud dissimilia. Cuius refutan-

pore episcopum Antiochenum fuisse Ioannem ex alio eiusdem epistulae loco colligitur, qui invenitur p. 1146 sq. Ubi dicit Theodoretus iam nunc — id est anno 448 — septimum esse annum Domni archiepiscopi Antiocheni, ante quem per tredecim annos docuerit ipse archiepiscopo Ioanne. Rectissime autem observavit Tillemont libros suos mittere Ioanni non potuisse Cyrillum ante annum 432, quo quidem sibi reconciliavit episcopos orientales Nestorii asseclas. Atque eo ipso anno scriptos esse contra Iulianum libros statuit idem libri sui quem inscripsit 'mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique' vol. XIV. p. 671 editionis Venetae.[1]) Quo quidem anno scripsisse Cyrillum de apopompaeo minime nego, de quo egit in epistula ad Acacium data, quae inserta est ss. conciliorum collectioni a Mansio in lucem editae vol. V. p. 327—344. Quae quin missa sit Ioanni Antiocheno brevi post quam scripta est cur dubitemus causa non est. Minime autem censere cogimur Theodoreti verbis misisse Cyrillum libros contra Iulianum scriptos una cum epistula de apopompaeo data; neque ante eam scripti esse ideo sunt statuendi, quod priores memorantur. Theodoretum enim temporum ordinem servavisse ne in iis quidem quos ipse composuerat libris enumerandis et ex epistula eius 82 intellegitur (ed. Schulze IV 1143 sq.) et ex epistulae 113 loco, de quo infra nobis erit agendum. Admirandus autem sine dubio esset Cyrillus, si per violentissimas controversias Nestorianas anno 428 exortas, quibus ipse multimodis sese implicaverat, vacasset conscribendo operi quod viginti certe libris constabat, cum praesertim alia multa tunc ei essent scribenda, quae ad controversias illas quam maxime pertinerent, quibuscum libri contra Iulianum scripti societatis vinculo continebantur nullo. Quos si quis opinetur scriptos esse ante annum 428, causae ei

dae consilium etiam in libris Cyrilli contra Iulianum scriptis apparere infra exponam.

1) Erravit Heumannus, si quidem is in Fabricii bibl. Gr. IX 4 p. 471 diversa esse contendit in sententia La Croze, hist. christ. Ind. lib. I. p. 16. Quo loco re vera exponit ille admiratione minime dignam esse Cyrilli eruditionem. L'érudition, inquit, de Cyrille étoit fort légère et son éloquence médiocre etc. Iam vero cum sequantur in Fabricii bibliotheca verba haec: 'Hoc (sc. Cyrilli) praeclarum atque eruditum opus' sqq., dubium esse non potest, quin ea quae Heumannus recte adnotaverat, falso loco postea sint posita.

erunt adferendae, cur opus iam pridem scriptum Ioanni miserit Cyrillus. Quid? Quod ipsius Cyrilli comprobatur verbis scriptos esse c. Iul. libros post damnatum Nestorii errorem? Pagina enim 279 E, ubi de duabus naturis mirum in modum in Christo coniunctis verba fecisset, καὶ τὸ ἀπιςτεῖν, inquit, οὐκ ἀζήμιον οἷς ἂν λέγοιτο δρᾶν (sc. ὁ πάντα ἰςχύων), κἂν εἴπερ τῳ δοκῇ μὴ εὐθὺ φέρεςθαι τοῦ εἰκότος. Iam vero ne id quidem satis intellegere possum, quomodo factum sit, ut tanti operis conficiendi otium contingeret Cyrillo ante annum 435, quo sedatae sunt paulisper controversiae illae nimis turbulentae. Quod si postea scriptum esse statuimus, etiam id lucramur, ut nunc plane intellegatur, quibus causis permotus aggressus sit Cyrillus Iuliani libros refutare, qui eo tempore ne legebantur quidem amplius, si Chrysostomo credere fas est. Novae enim anno 435 exortae erant controversiae de libris Theodori Mopsuesteni principis scholae Antiochenae, cuius assecla fuerat ipse Nestorius, cuius libros lectitabant qui haeresin relinquere nolebant Nestorianam. Atque anno 435 concilio Antiocheno actum est de libris Theodori,[1] contra quem Cyrillum eodem temporis momento constat libros tres scripsisse. Nil mirum igitur Cyrillum etiam ad eorum librorum tunc notitiam pervenisse, quibus Iuliani libros refutare studuerat ille quinquaginta fere annis ante. Neque fieri potuisse, quin in iis quoque appareret doctrina scholae Antiochenae supra exposuimus. Cuius odio cum flagraret, censendus est Cyrillus opposuisse Theodori librorum Iulianeorum refutationi libros suos, qui rectae fidei prae se ferunt defensorem. Huc accedit, quod refutatis Iuliani libris impugnavit eos quoque homines, qui Alexandriae etiam tum inveniebantur a Christianorum religione alieni. Inveniebantur sine dubio. Quanta enim non ita multis annis ante fuerat Hypatiae admiratio! Ac post annum 435 vacare tanto operi iam supra memoravi Cyrillum facile potuisse, cuius prior certe decas perfecta fuit sine dubio anno 441, qui Ioannis vitae erat extremus.

Iam vero in codicibus manu scriptis quini Cyrilli libri artiore quodam vinculo inter se coniuncti sunt; nam quini τόμοι efficiunt unum βιβλίον. Ita res est in optimo codice Marc. 123 sec. XIII.

---

1) Cf. Mansi V p. 1181 sq.

et eius apographo[1]) cod. Marc. 124 sec. XV.; in codice Mediomontano 1444 sec. XV. teste Haenelio (catalogi librorum mss. 1830 p. 832); neque codicum Scorialensium aliam esse rationem indicavit Plueerus (Fabr. bibl. Gr. IX[4] p. 472). Neque neglegendum est in codice Marciano 122 saec. XIV. non servatos esse nisi libros I.—V. Profectam autem esse hanc coniunctionem ab ipso Cyrillo verisimile mihi videtur. In fine enim librorum quinti et decimi invenitur sollemne precationis carmen, in fine librorum 1. 2. 3. 4. 6. 7. 9 non item. Neque eo redarguitur nostra sententia, quod etiam exstat in fine libri 8. Nam ibi in Pauli verbis 2 Cor. 4, 4 cum nominatus esset Christus, occasio data erat adiungendi verba 'δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν', quae in librorum quinti et decimi fine praesto non erat. Huc accedit quod longior est conclusio librorum 5 et 10, quae in libro 10 incipit p. 361 E a verbis ἡμεῖς δὲ τοὺς κτέ., in libro 5 p. 181 E a verbis οὐκοῦν εἰ τῷ κτέ. Quibus argumentis si cui persuaderi non potest ab ipso Cyrillo hanc librorum divisionem esse profectam: anno certe p. C. n. 680 eam iam fuisse potest ostendi. In concilio enim Constantinopolitano III. actione decima die XVIII. Martii a. 680 habita laudantur verba Κυρίλλου ἐκ τοῦ κατὰ τῶν Ἰουλιανοῦ δογμάτων βιβλίου τρίτου ἀπὸ λόγου δωδεκάτου. Cf. Mansi, ss. concil. nova coll. XI p. 409 D. Cui divisioni tribuendum sine dubio, quod decem libri, id est duae pentades ad nostram pervenerunt aetatem; constitisse autem Cyrilli opus pluribus libris vel inde efficitur, quod multa in libris servatis non inveniuntur, quae dicturum se esse ille promiserat; verbi gratia p. 261 D. Exstant autem etiam multa librorum undecimi usque ad undevicesimum fragmenta. Iam vero si quinorum librorum meminimus coniunctionis, dubium esse non potest quin viginti certe libris constiterit Cyrilli opus. Quod autem tres Iuliani libros refutare sibi proposuerat Cyrillus et quod libros primum usque ad decimum non opposuit nisi primo Iuliani libro, quod denique veri simile est libris undecimo usque ad vicesimum non refutatum esse nisi alterum illius librum, id quod in altero capite mihi

1) Codicem 124 codicis 123 esse apographum in tertio capite demonstrabo iis quae redargui non posse confido argumentis.

ostendendum erit, triginta censeo constitisse libris vastam Cyrilli refutationem. Quamquam obstat ea res, quod fragmenta pentadis neque quintae neque sextae supersunt. Notissimum autem est tanti operis descriptos esse et lectos plerumque primos libros; neque absonum est primam decadem integram servatam esse, alterius ad nos nonnulla pervenisse fragmenta, tertiae nullum exstare vestigium[1]). Iam vero pentades tertia et quarta exstabant etiam temporibus Ioannis Damasceni, qui diem supremum obiit circa annum 760; exstitisse eas etiam nono saeculo Photii aetate infra comprobare studebo. Librario autem ei qui saec. XIII. codicem scripsit Marcianum 123 praesto non erant. Nam ad fragmentum Iuliani p. 261 E in margine adnotavit haec: Cн (i. e. σημεῖον) ὅτι καὶ δεύτερον βιβλίον ὁ ἀλιτήριος ἔγραψε. καὶ ζητέον (sic!) καὶ τὰς πρὸς αὐτὸ τοῦ πρς' ἀντιρρήσεις. Tertiam autem decadem etiam Suidae temporibus exstitisse ne tum quidem pro certo adfirmari licet, si recte statuo Iuliani verba, quae s. v. ἀπόνοια ille affert, ex tertio contra Christianos libro esse deprompta. Quamquam enim id dubium non est, quin non ex ipsius operis Iulianei codice, sed ex refutatione quadam sint deprompta: cuius fuerit haec refutatio ignoramus.

Iam vero inde, quod a Moyse Barcepha, qui fuit episcopus

1) Iis quae de Cyrilli librorum numero exposui, etiam Alfredus de Gutschmid assentitur, cui non minus quam mihi persuasum est refutasse Cyrillum denis libris singulos Iuliani. Sed in ea re haeret, quod tertiae decadis nullum fragmentum ad nos pervenit. Mirum certe est neque Leontium neque Ioannem Damascenum neque eos qui catenas composuerunt theologos neque Graecos neque Syros, qui alterius decadis multos servaverunt locos, tertiam decadem inspexisse. Quam difficultatem eo tollit Gutschmidius, quod statuit re vera Cyrillum cogitasse de refutando tertio Iuliani libro libris vicesimo primo usque ad tricesimum, sed permotum causis quibusdam, quas compertum non habemus, consilium mutasse. Ad finem igitur eum opus suum perduxisse Gutschmidius negat. Cuius sententiae minime repugnant Theodoreti verba quae supra attuli (ep. 83 ed. Schulze IV 1150 sq.) narrantis Antiochiam misisse Cyrillum libros quos contra Iulianum scripserat. Nam κατὰ Ἰουλιανοῦ inquit συγγράμματα εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἐκπέπομφεν. Neque enim, quamquam inde nihil concludi potest, quod deest articulus ante κατὰ Ἰουλιανοῦ, quicquam obstat, quominus eas Ioanni Antiocheno pentades Cyrillum misisse statuamus, quas eo ipso temporis momento perfecerat.

urbis Mosul et diem supremum obiit anno p. C. n. 913 (cf. Assemani bibl. orient. II p. 127), in commentario de paradiso laudantur quaedam Cyrilli ex libris contra Iulianum deprompta, effecit Fabricius fuisse eos etiam in Syriacam linguam versos. Neque tamen hoc argumento niti licet. Fuit enim Moyses Barcephas e monophysitarum numero, in quibus etiam decimo saeculo inveniebantur viri Graecae linguae minime imperiti. Ac ne Londiniensibus quidem fragmentis Cyrilli Syriacis demonstrari necessariam esse Fabricii coniecturam Eberhardus Nestle modo exponet.

Edidit autem Angelus Maius Cyrilli fragmenta librorum undecimi usque ad undevicesimum in Leontii atque Ioannis rerum sacrarum libro servata in novae patrum bibliothecae tomo II. Romae a. 1844 edito p. 488—492. Quibus ea sunt adiungenda, quae in Ioannis Damasceni sacris parallelis (I. D. ed. Lequien t. II. Parisiis 1712 fol.) passim occurrunt neque minus in catenis ad illustrandos sacrae scripturae libros compositis tam Graecis quam Syriacis. Omnia autem Cyrilli a libro undecimo fragmenta collecta[1]) ac disposita hoc loco proponenda esse duxi, quod opus est iis ad restituendos Iuliani libros. Syriaca autem Cyrilli fragmenta ex codicibus Musei Britannici describenda curavi per Hormizdam Syrum Nestorianum, quem Londini versari certior factus est Eberhardus Nestle per F. Baethgenum doctorem Kiloniensem. Atque ipse quoque Baethgenus quaedam descripsit. Atque ea etiam fragmenta Syriaca publici iuris facere visum est, quae ex prima Cyrilli decade deprompta sunt. Qua re viris Syriacae linguae peritis facultas data erit iudicandi de versionis Syriacae ratione. Reliquis autem fragmentis Syriacis excepto uno, quod etiam Graece exstat apud Leontium et Ioannem p. 100, adiecta est interpretatio Latina ab Eberhardo Nestle confecta, qui ipse quoque verba Syriaca constituit. Iam vero ipse diversorum librorum fragmenta ita disposui, ut primo loco collocarentur ea, de quorum ordine certius aliquid statuere licuit sive per ipsa sive per Iuliani sententias ex iis efficiendas. Sequuntur reliqua a Ioanne Damasceno, Leontio et Ioanne, in catenis Graecis et Syriacis servata, atque ita quidem, ut in libris alterum ab altero excipitur.

---

1) In fragmentis colligendis me adiuvit admirabilis Fabricii diligentia, cui non semper posteri meritam laudem tribuerunt.

Cyrilli Alexandrini librorum contra Iulianum fragmenta Syriaca

edidit

E. Nestle.

Cyrilli Alexandrini librorum contra Iulianum fragmenta Syriaca quae sequuntur, deprompta sunt ex septem Musei Britannici codicibus, in quibus ea superesse Guilelmus Wright in clarissimo libro qui inscribitur Catalogue of the Syriac Manuscripts in the British Museum indicavit. Sunt autem codices quorum descriptionem accuratissimam in opere laudato invenies hi:

A Add. 12155 (saec. VIII., Wr. p. 921/55), demonstrationes patrum adversus varias haereses, in primis Iulianistas collectae a pluribus Monophysiticae fidei sectatoribus, inter quos nominatur Mār Sergius ܕܣܘܪܦ. In hoc codice exstant fragmenta 2—10. 14. 16. 17. 19—21. 23. 24.

B Add. 14532 (saec. VIII., Wr. p. 955/67). Catena patrum dogmatica, magna ex parte eadem collectio ut **A**, exhibet frr. 2—10. 12—14. 16. 17. 20. 23. 24.

C Add. 17214 (saec. VII., Wr. p. 915/7). Sententiae patrum de variis S. Scripturae locis. Frr. 11. 15. 18.

D Add. 17191 (saec. IX. vel X., Wr. p. 1008/15) codex palimpsestus; sententiae patrum de variis S. Scripturae locis et rebus. Fr. 1.

E Add. 17193 (A. Chr. 874, Wr. p. 989/1002) volumen demonstrationum, collectionum, epistularum. Fr. 2.

F Add. 14536 (saec. VIII., Wr. p. 742/4) breves sententiae patrum de variis rebus theologicis. Fr 4.

G Add. 12144 (A. Chr. 1081, Wr. p. 908/14). Catena patrum exegetica a Severo Monacho Edesseno (✠ 861) compilata, 10860 scholia complectens. Fr. 22.

Satis amplam fragmentorum seriem cum ex libris Graece servatis, tum ex iis qui Graece iam dudum perierunt, Syriaci hi codices nobis praestant; neque tamen Fabricio assentiri audeo e locis nonnullis apud Mosem bar Cepham laudatis colligenti, totius Cyrilliani operis versionem quondam apud Syros exstitisse. Nam

1) omnia fere fragmenta ex uno fonte (codd. AB) prodeunt; apud ceteros Syros horum librorum vix ullum invenies vestigium;

2) plenas exstitisse versiones omnium scriptorum Graecorum in collectionibus **AB** laudatorum vix veri simile est.

3) Mar Sergius e ܣܘܪܦ, cuius neque patriam neque aetatem scimus (nisi idem est ac Mār Sergius, abbas Monasterii Arabum, cuius tractatus adversus sectatores Pauli e Beth Ukkame [Assem., B. O. II, 69. 331] in eodem codice f. 125b laudatur), duo tantum Cyrilli libros, tertium et quartum, cognovisse videtur, quum ex iis solis sententias Cyrilli afferat (frr. 2—10).

4) fragmentum 22 a Severo Edesseno (✝ 861) servatum alium translatorem prodit (ܦܘܫܠܐ pro ܣܘܟܠܐ); inde Severum versionem Syriacam ignorasse, ex ipso Graeco textu transtulisse concludas.

Ad diiudicandam quaestionem accurata collectionis in AB servatae investigatione opus est, quam instituere hic nequeo; id tamen, quod Fabricii opinioni favere videtur, lectores ignorare nolo, vertendi genus in his fragmentis (22 excepto) exhibitum idem inveniri apud eum qui eiusdem Cyrilli in Lucam commentarios Syriace convertit. E paucis Syris est, qui sensum magis quam singula verba reddiderunt. Ego in vertendis Syriacis minus Latinae quam Syriacae linguae rationem habui; in constituendo textu apographa[1]) presse secutus sum, scripturae varietatem integram adnotavi, vocabula rariora in fine congessi.

I. Fragmenta librorum qui Graece exstant.

1) Lib. I. ed. Aub. p. 20 A7—20 D11,
2) „ III. „ „ p. 78 A1—78 D1,

1) Fragmenta 1. 2. 11. 15. 18 ipse Fr. Baethgen, doctor Kiloniensis, cetera Hormizdas Nestorianus exscripsit.

3)	Lib.	III.	ed.	Aub.	p.	83 B 5—83 C 7,
4)	„	„	„	„	p.	86 B 6—86 C 9,
5)	„	„	„	„	p.	91 C 5—91 D 4,
6)	„	„	„	„	p.	110 A 2—110 C 9,
7)	„	„	„	„	p.	113 A 2—113 C 10,
8)	„	IV.	„	„	p.	136 B 2—136 D 1,
9)	„	„	„	„	p.	146 C 1—146 E 5,
10)	„	„	„	„	p.	147 B 10—147 C 9,
11)	„	VII.	„	„	p.	231 D 3—231 E 3,
12)	„	VIII.	„	„	p.	264 A 7—264 B 6,
13)	„	„	„	„	p.	271 B 7—271 C 8,
14)	„	„	„	„	p.	277 D 7—277 E 8.

II. Fragmenta librorum deperditorum.

15)	Lib.	XI.	[vers.	latin.	3],
16)	„	„	„	„	4,
17)	„	XIV.	„	„	17,
18)	„	„	„	„	18,
19)	„	XV.	„	„	19,
20)	„	„	„	„	20,
21)	„	XVI.	„	„	29,
22)	„	„	„	„	31,
23)	„	„	„	„	32,
24)	„	„	„	„	33,
25)	„	„	„	„	34,
26)	„	„	„	„	35,
27)	„	XVIII.	„	„	48.

[1] ܡܛܠ ܗܠܝܢ ܠܘܬ ܥ̈ܡܡܐ ܕܐܬܐܡܪ ܠܐܒ̈ܗܬܗܘܢ. ܕܡܫܝܚܐ ܡܢܨܠܘܬܟܘܢ. ܡܢ ܡܐܡܪܐ ܩܕܡܝܐ ܕܠܘܩܒܠ ܢܨܝܚܘܬܟܘܢ ܣܓܝܐ..

ܡܢܝ ܡܛܠ ܕܢ̈ܦܩܢ ܘܠܐ ܢ̈ܩܡܢ: ܘܠܐ ܦܣܩܢ ܒܚܙܬܐ ܐܚܝܕܬܐ ܕܐܠܗܘܬܐ ܘܐܡܝܢܘܬܐ ܘܩ̈ܕܡܐ ܕܒܠܚܘܕ ܗܘܝܢ: ܐܒܘ̈ܗܬܐ ܡܫܬܒܚܢ ܘܡܒܪ̈ܟܢ ܠܗܘܢ ܡܢ ܐܢܫܐ ܕܢܦܠ ܠܗܘܢ. ܒܢܝ ܐܣܟ̈ܡܐ ܘܦ̈ܘܩܕܢܐ ܕܒܡܫܝܚܘܬܐ ܢܟܦܢ. ܘܗܘܦܟܐ ܐܡܪܢܢ ܕܐܬܐܬܐ ܡܫܝܚܐ ܐܒܪ̈ܗܡ. ܒܬܪ ܒ̈ܢ ܒܠܘܗܝ ܕܐܝܟ ܗܘܝܐ. ܕܐܬܢܒܝ ܠܗ ܐܠܗܐ ܒܠܘܗܝ ܒܗ ܢܒܝ ܐܝܟ ܒܠܘܩܒܐ ܕܡܫܡܪܐ: ܒܠܐ ܐܦܠܐ ܕܡܫܝܚܐ ܒܚܠ̈ܦܘ ܕܥܡܡܐ. ܐܦܢ ܕܝܢ ܒܫܡܗܘܢ ܘܒܪܐ. ܘܗܘܐ ܠܗܠ ܒܢ̈ܝ ܦܫܩܢ ܟܠܗ ܡܢܗ. ܘܦܪܘܩ ܠܐܦܪܝܘܬܗܘܢ ܡܢ ܐܦܪܗ ܕܡܫܝܚܐ. ܘܦܪܘܩ ܠܗܘܢ ܟܠ ܐܦܪܐ ܘܐܡܪ: ܡܪܝ. ܠܝ ܐܢܫܝܢ ܩ̈ܫܝܐ ܒܟܬ̈ܒܝ ܠܐ ܐܬܒܪܝܘܗܝ ܠܟܘܠܗܝ. ܘܒܬܪܟܢ ܐܡܪ ܕܐܡܪ ܠܗܘܢ. ܐܝܟܐ ܗܘ ܡܪܐ ܐܠܗܝ. ܗܘ ܕܝܢ ܐܡܪ ܠܗ. ܕܗܐ ܒܡܫܝܚܐ. ܐܡܪ ܕܝܢ ܕܒܐܝܠ ܗܘܐ ܐܘܪܫܠܡ ܠܗܘܢ. ܘܗܘܐ ܒܪܐ ܠܟܬܒܐ ܐܠܗܝ. ܗܐ ܒܢܝܢܐ ܕܐܬܐܡܪ ܠܗ ܐܠܗܐ ܐܡܪ. ܘܕܐܦܐܢܘܢ ܠܐܠܗܐ ܒܢ̈ܝ ܦܢܝܢ ܕܐܬܐܡܪ. ܘܒܬܪ ܙܘܥܐ ܐܒ̈ܗܬܗܘܢ ܒܠܘܗܘܢ. ܠܗ ܐܝܟ ܕܐܠܗܐ ܐܡܪ. ܕܡܪܝ ܠܝ ܐܢܫܝܢ ܩ̈ܫܝܐ ܒܟܬ̈ܒܝܗܘܢ ܠܐ ܐܬܒܪܝܘܢ ܠܡܕܝܢ. ܡܪܐ ܕܝܢ ܐܝܟܢܐ ܕܐܠܗܘܬܗܘܢ ܡܫܡܗܘ. ܐܝܟ ܡܢ ܕܢܝ ܢܦܩ ܕܡܢܗ ܢܬܐܡܪ. ܡܛܠ ܕܐܦ ܒܝ ܢܝ ܐܠܗܘܬܗܘܢ ܠܐܠܗܘܬܗܘܢ. ܐܝܟ ܕܡܢ ܦܪܘܩܐ ܕܢܝ ܠܘܬ ܡܠܠ ܒܡܪܗ. ܕ ܐܝܟܐ ܗܘ ܡܪܐ ܐܠܗܝ. ܗܘ ܒܗܘܢ ܙܒܢܐ ܐܘܦܩܝ. ܚܙܐ ܡܕܝܢ ܠܦܪܘܩ ܕܐܬܐܡܪ ܠܗ ܕܐܠܗܐ ܐܠܗܘܬܗܘܢ. ܒܝ ܡܐܡ ܒܠܚܘܕ ܡܢܗܘܢ ܒܡܫܡܗܘ. ܘܒܡܠܬܐ ܕܫܘܬܐ ܒܢܘܢ ܒܝ ܠܚܘܕ ܡܬܒܢܝܢ: ܘܦܘܫ ܦܠܓܐ ܗܘܝܐ ܒܒܝܬ. ܐܠܐ ܙܒܢܗܘܢ

2. ܡܢܨܠܘܬܟܘܢ sic apogr. 3. apogr. ܢ̈ܩܡܢ sic.

3)	Lib.	III.	ed.	Aub.	p.	83 B 5—83 C 7,
4)	„	„	„	„	p.	86 B 6—86 C 9,
5)	„	„	„	„	p.	91 C 5—91 D 4,
6)	„	„	„	„	p.	110 A 2—110 C 9,
7)	„	„	„	„	p.	113 A 2—113 C 10,
8)	„	IV.	„	„	p.	136 B 2—136 D 1,
9)	„	„	„	„	p.	146 C 1—146 E 5,
10)	„	„	„	„	p.	147 B 10—147 C 9,
11)	„	VII.	„	„	p.	231 D 3—231 E 3,
12)	„	VIII.	„	„	p.	264 A 7—264 B 6,
13)	„	„	„	„	p.	271 B 7—271 C 8,
14)	„	„	„	„	p.	277 D 7—277 E 8.

II. Fragmenta librorum deperditorum.

15)	Lib.	XI.	[vers.	latin.	3],
16)	„	„	„	„	4,
17)	„	XIV.	„	„	17,
18)	„	„	„	„	18,
19)	„	XV.	„	„	19,
20)	„	„	„	„	20,
21)	„	XVI.	„	„	29,
22)	„	„	„	„	31,
23)	„	„	„	„	32,
24)	„	„	„	„	33,
25)	„	„	„	„	34,
26)	„	„	„	„	35,
27)	„	XVIII.	„	„	48.

[1] ܡܛܠ ܗܠܝܢ ܠܘܬ ܚܒܪ̈ܝܢ ܕܐܬܚܙܝܘ ܠܐܒܕܢܗܘܢ. ܘܡܕܝܢܬܐ ܡܪܕܘܬܗ. ܡܢ ܡܐܡܪܐ ܕܝܠܗ ܕܠܘܩܒܠ ܟܪܣܛܝܢܘ ܣܗܕܐ..

ܡܢ ܡܛܠ ܕܬ̈ܗܠܝܢ ܘܠܐ ܠ̈ܗܝܢ: ܘܠܐ ܦܣܩ ܠܚܒܪܐ ܐܣܝܪ̈ܬܐ ܕܠܗܘܬܐ ܘܡܫܝܚܘܬܐ ܘܩ̈ܠܐ ܕܟܠܗܘܢ ܗܘ̈ܝ: ܐܠܘ̈ܗܬܐ ܡܫܬܒܚܝܢ ܘܡܟܪ̈ܙܝܢ ܠܗܘܢ ܡܢ ܐܢܫܐ ܕܫܦܝܪ ܠܗܘܢ܀ ܟܕ ܐܣܟ̈ܡܐ ܘܦ̈ܪܨܘܦܐ ܕܒܡܫܝܚܘܬܐ ܠܚܡܝܢ. ܘܗܘ̈ܦܟܐ ܐܚܪ̈ܢܐ ܕܐܬܐܡܪ ܡܫܒܚܐ ܐܒܗ̈ܘܗܝ. ܟܕ ܡܛܠ ܗܢܐ ܟܠܗܘܢ ܕܐܝܟ ܗܘܝܐ. ܕܐܬܚܙܝ ܠܗܘܢ ܠܡܐܬܐ ܟܠܗܘܢ ܟܕ ܠܘܬ ܐܝܟܢܐ ܟܠܗܝܢ ܕܡܬܐܡܪܐ: ܟܠ ܐܬܪܐ ܕܡܫܝܚܐ ܒܟܠܗܘܢ ܕܒܥܐ. ܐܬܡ ܕܝܢ ܒܝܘ̈ܡܬܗܘܢ ܘܒܬܪ܀ ܘܗܘܐ ܠܘܬ ܚܒܪ̈ܝܢ ܡܬܒܥܝܢ ܟܠ ܡܕܡ. ܘܬܘܒ ܠܐܦ̈ܪܝܘܢ ܡܢ ܐܬܪܘ ܕܡܫܝܚܐ. ܘܣܓܝ ܒܗܘܢ ܟܠ ܐܬܪܐ ܘܐܡܪ: ܡܢܝ. ܠܝ ܐܝܬ ܥܒܝܕܐ ܕܒ̈ܥܠܕܒܒܐ ܠܐ ܠܒܥܠܕܒܒܝܗܘܢ ܠܡܚܕܐ. ܘܡܬܐܡܪ ܐܡܪ ܕܐܡܪ ܠܗܘܢ. ܐܝܟ ܗܘ ܡܐܡܪܐ ܐܚܪܢܐ. ܗܘ ܕܝܢ ܐܡܪ ܠܗܘܢ. ܕܗܘܐ ܒܡܫܝܚܐ. ܐܡܪ ܕܝܢ ܕܒܟܠܐ ܗܘܐ ܐܘܣܒܝ ܠܘܬܝ܀ ܘܗܘܐ ܒܪ ܠܡܐܪܐ ܐܝܬܝ. ܗܘ ܠܘܩܒܠܗ ܕܐܬܚܙܝ ܠܗ ܠܗܘܐ ܐܡܪ. ܘܐܬܚܙܝܘܢ ܠܘܬ ܚܒܪ̈ܝܢ ܡܢܗܘܢ ܕܐܬܚܙܝܘ. ܘܟܕ ܦܘܩܕ ܐܒܗ̈ܘܗܝ ܠܘܬܗܘܢ܀ ܠܗ ܐܝܟ ܕܗܠܝܢ ܐܡܪ. ܕܡܢܝ ܠܝ ܐܝܬ ܥܒܝܕܐ ܒܥܠܕܒܒ̈ܝܗܘܢ ܠܐ ܠܡܚܕܐ ܠܡܚܕܐ. ܡܢܐ ܕܝܢ ܐܣܬܒܪܬ ܠܐܠܗܘܬܗܘܢ ܡܫܝܚܝܐ܀ ܐܝܟ ܕܐܦ ܕܡܢ ܗܘܐ ܕܡܢܗ ܢܬܡܠܐ. ܡܛܠ ܕܐܦ ܟܕ ܚܕ ܐܠܗܘܬܗܘܢ ܠܐܠܗܘܬܗܘܢ. ܐܝܟ ܕܡܢ ܦܪܘܩܐ ܕܝܢ ܠܘܬ ܡܫܝܚܐ ܟܢܘܫܝܐ. ܕ ܐܝܟܐ ܗܘ ܡܐܡܪܐ ܐܚܪܢܐ. ܘܕ ܒܗܘܠ ܙܒܢܐ ܐܦܣܩܝ. ܚܙܐ ܡܕܝܢ ܠܒܪܝܗܘܢ ܕܐܬܚܙܝܘ ܠܗ ܕܠܗܘܬܐ ܐܠܗܘܬܗܘܢ. ܟܕ ܐܡܪ ܠܟܠ ܡܢܗܘܢ ܒܟܘܡܪܘ. ܘܒܟܠܗܝܢ ܕܫܘܡܠܝ ܒܝܘܡܗܘܢ ܟܕ ܠܘܬ ܡܫܒܚܝܢ: ܘܦܘܫ ܦܝܠܣܘܦܐ ܗܘܝܐ ܒܟܕܝ. ܐܠܐ ܕܟܡܘܢ

2. ܡܪܕܘܬܗ sic apogr. 3. apogr. ܠ̈ܗܘܢ sic.

ܕܗܘܢ ܡܫܟܚ ܐܢܫ܆ ܘܫܟܚ ܡܢ ܥܘܠܐ. ܗܘܘ ܕܝܢ ܚܫܝܫܝܢ ܠܒܘܪܝܐ ܕܗܠܝܢ ܕܠܐ ܡܢ ܡܠܬܐ ܘܗܘܘ ܐܬܒܩܝܘ܀

[Lib. I. p. 20 A 7—20 D 11 ed. Aub.] D f. 43ᵇ.

[2] ܡܫܠܡܢ. ܕܡܛܠ ܡܢܐ ܠܗ ܒܢ ܐܪܥܐ ܐܝܟ ܐܡܪ. ܐܠܐ ܒܢ ܡܢ ܡܢ ܗܪܡܣܘܢ ܐܬܬܦܝܣ ܐܢܬܬܐ. ܘܡܢܝܢܐ ܡܦܪܫܘܬܗ. ܡܢ ܡܬܠܡܕܐ ܕܝܠܗ ܕܠܘܡܒܠ ܘܟܢܘܫ ܣܦܪܐ

ܚܕ ܠܗ ܐܝܟܢܐ ܣܟܝܠܬܐ ܘܡܬܚܟܡܬܐ ܗܘܬ ܐܢܬܬܐ܆ ܐܝܟ ܕܚܙܘ ܕܐܬܘܐ. ܟܕ ܓܒܪ ܡܢ ܡܫܟܚ ܗܘܐ܆ ܕܐܦ ܠܗܘ ܚܙܬܗ ܢܟܝܪܘ. ܘܢܦܩ ܠܒܪܐ ܡܢ ܐܪܥܐ ܘܡܢܚܬܗ ܒܦܘܡܗ ܐܡܪ܆ ܗܘܐ ܠܐ ܚܒܪ. ܐܠܐ ܕܢܦܘܩ ܚܘܒܗ ܒܠܒܪܗ܆ ܢܦܩ ܡܢܗ ܙܒܘܪ ܡܢ ܗܘܦܩܗܘܢ. ܟܕ ܦܩܕ ܕܢܒܠ ܕܢܦܩ ܡܢܗ. ܘܟܒܪܗ ܘܡܪܒܗ ܠܗܘ ܟܕ ܡܦܢܐ ܒܟܠܐ ܐܢܫܐ.

[L. III. p. 78 A. 1] A f. 82ᵇ, B f. 84ᵃ, E f. 46ᵇ.

[3] ܡܫܠܡܢ. ܕܡܛܠ ܡܢܐ ܗܘ ܐܝܟܢܐ ܒܡܪܕܗ ܕܦܪܕܝܣܐ ܢܦܩ ܗܘܐ. ܕܐܟܘ ܕܡܢܝܢܐ ܡܦܪܫܘܬܗ. ܡܢܘ ܕܡܬܠܡܕܐ ܕܝܠܗ ܕܠܘܡܒܠܘ ܘܟܢܘܫܘܬܗ.

ܘܟܕ ܐܡܪ ܐܢܫ܆ ܕܦܬܚܐ ܗܘܬ ܕܒܪܝܫܗ ܕܦܪܕܝܣܐ ܘܒܪܘܟܬܐ ܕܠܐ ܒܬܪܐ: ܦܠܐ ܗܘܐ ܕܢܬܥܩܒ ܗܘܐ ܗܘ ܐܝܟܢܐ ܕܟܠܐ ܗܘܐ ܒܢ ܡܬܟܫܠܐ܆ ܕܠܐ ܒܥܠܬܗ ܐܡܪܬܐ: ܢܦܪܘܫܘܗ ܠܦܪܕܝܣܐ ܕܐܝܟܢ ܕܢܚܝܢ ܠܡܬܟܠܐ ܡܢܗ. ܘܡܢܐ ܠܗܘܢ ܗܘܐ ܐܡܪܝܢ. ܡܢ ܒܪܝܬܐ ܗܘܬ ܣܟܝܠܬܐ ܕܢܚܘܬܐ ܕܝܠܗܘܢ܆ ܕܒܟܠܗ ܕܢܦܠ ܘܠܐ ܢܬܚܒܠ. ܡܬܚܒܠ ܗܘܐ ܓܝܪ ܠܐܝܟ ܕܢܦܩ ܠܗܘ܆ ܕܡܢܗ ܕܐܝܟܢܐ ܕܐܝܟܢܐ ܗܘܐ ܘܗܘܐ ܒܪܝܫܐ ܠܗܘ ܠܦܘܩܕܢܐ ܘܟܢܘܫܘܬܐ. ܘܒܝܬ ܗܘܐ ܢܒܥܐ ܡܬܦܪܫܐ ܕܗܘ ܕܟܠ ܠܟܝܢ܆ ܘܡܫܬܡ ܢܦܫܬܐ ܗܘ܆ ܘܡܛܐ ܢܒܥܘܗܝ.

[L. III. p. 83 B 5.] A f. 82ᵇ, B f. 84ᵇ.

5. BC om ܣܦܪܐ 6. A ܓܒܪ pro ܚܕ 7. C ܘܟܕ | C ܚܝܠܬܐ 8. B ܘܢܦܩ | C ܘܒܪܟܬܗ 11. B ܕܐܢܫܐ 12. A ܒܡܪܕܗ | B ܢܦܩ 13. A ܕܡܢܘ 13/14. B ܕܠܘܡܒܠ ܘܟܢܘܫܘ 17. B ܠܐܝܟ 18. B ܐܡܪܝܢ ܗܘܐ 20. A om ܕܐܝܟܢܐ 21. A ܘܒܝܬ | A om ܢܒܥܐ

[4] ܡܛܠܗ̈: ܕܕܝܘܐ ܐܝܬܘܗܝ ܗܘܐ ܗܘ ܕܒܣܪܐ ܕܝܘܠ ܡܡܠܠ ܟܡ ܐܢܫܐ. ܕܗܠܝܢ ܕܡܬܦܢܝܢ ܡܢܗ ܕܡܐܡܪܐ ܕܬܠܬܐ ܕܠܩܘܒܠܗ ܕܝܘܠܝܢܘܣ ܀

ܡܕܝܢ ܐܠܐ ܐܦ ܕܒܪ ܣܓܝܐܐ ܗܘ. ܘܟܡܢܝܐ ܐܝܟ ܕܦܓܪ ܦܓܪܐ. ܘܟܡܐ ܕܐܝܬ ܐܦ ܠܟܢ: ܡܢ ܡܐܬܝܬܗ ܠܥܠܡܐ ܗܢܐ ܦܓܪܐ: ܠܐ ܐܫܬܒܠ ܕܒܬܐܠܠܐ ܗܘ ܕܡܬܩܪܐ ܗܘܝܐ ܕܪܘܚܐ ܘܕܡܥܐ ܕܒܟܝܬܐ: ܘܡܬܩܛܠܐ ܕܟܠܗ ܒܟܠ ܚܛܗ ܕܝܘܠ. ܟܕ ܓܝܪ ܠܟܠ ܗܘܐ ܡܛܠ ܒܥܠܬܐ ܕܡܛܠ: ܡܢ ܦܫܝܛܘܬܐ ܡܢܗܝܪܐ ܡܟܪܝܐ ܐܢܫܐ. ܕܟܪ ܐܦ ܠܒܣܓܐܐ ܐܝܬܝܗ ܡܗܘܐ ܕܡܬܩܦܚ ܒܟܝܢܐ ܩܠܠ ܕܐܢܫܐ. ܕܠܐ ܕܝܢ ܡܬܩܪܒ ܦܘܠܐ ܦܓܪܐ ܕܐܦ ܒܗܘܠܗ ܡܬܩܦܚ ܡܢܗ ܡܢ ܟܠ ܡܕܡ ܡܫܟܚܐ܇ ܡܛܠܗ ܕܡܘܬܐ ܕܗܘܐ ܠܓܒܪܐ.

[L. III. p. 86 B 6.] A f. 82ᵇ, B f. 84ᵇ, F f. 2ᵃ.

[5] ܡܛܠܗ̈. ܕܡܛܠ ܡܢܐ ܐܬܐ܇ ܡܛܠ ܐܢܫܘܬܐ. ܕܗܠܝܢ ܕܡܬܦܢܝܢ ܡܢܗ ܕܡܐܡܪܐ ܕܬܠܬܐ ܀

ܚܕ ܗܘܟܝܠ ܐܢܫܐ ܡܫܝܚܐ ܕܩܕܡܝܐ ܡܣܟܢ ܗܘܐ. ܠܗ ܠܟܡ ܓܝܪ ܦܓܪܢܝܐ ܐܡܪ ܠܟܘܢ ܠܒܘܫܐ. ܐܠܐ ܕܝܠܗ ܒܟܘܢ܇ ܕܦܠܐ ܠܟܘܢ ܒܣܘܓܐܐ ܕܠܐ ܠܐܟܠܘܢ܇ ܐܝܟ ܦܝ ܕܢܒܝܐ ܕܠܒܘܫܐ ܗܘܝܢ ܐܢܬܘܢ ܠܝ ܐܟܠܝܢ ܐܢܬܘܢ. ܙܢܐ ܗܘܟܝܠ ܐܦ ܠܗ ܠܒܘܫܐ ܡܣܒܪ. ܘܩܕܡܝܐ ܕܐܦܠܐ ܕܡܬܚܬܘ ܠܒܘܫܐ ܒܩܘܫܬܐ ܕܩܕܡܝܐ ܐܢܫܐ. ܘܡܛܠ ܗܢܐ ܐܦ ܐܬܒܢܝܐ ܘܦܓܪܢܝܐ ܙܒܢܬܐ ܐܠܗܝܐ ܀

[L. III. p. 91 C 5.] A f. 83ᵃ, B f. 85ᵇ.

[6] ܡܛܠܗ̈. ܕܠܐ ܐܝܬ ܡܢ ܗܘܢ ܕܗܘܝܘ ܡܢ ܐܕܡ ܒܪܢܫܐ ܠܟܘܢ܇ ܐܬܐܡܪ ܒܡܫܝܚܘܬܐ ܠܒܘܫܐ. ܘܒܟܡܐ ܥܬܝܕܐ ܐܝܬܘܗܝ ܕܢܐ. ܕܗܠܝܢ ܕܡܬܦܢܝܢ ܡܢܗ ܕܡܐܡܪܐ ܕܬܠܬܐ ܕܠܩܘܒܠ ܝܘܠܝܢܘܣ.

ܗܘܝܘ ܓܝܪ ܕܡܫܝܚܐ ܘܫܠܝܚܐ. ܒܪܘܚܐ ܕܡܢ ܟܠܗ ܡܢܗ܇ ܘܒܡܫܝܚܘܬܐ ܕܡܫܝܚܐ ܕܡܠܟܐ ܙܕܩ. ܡܫܬܡܥ ܡܢ ܐܕܡ ܟܠܗ ܢܦܫ܇

1. F ܕܕܝܘܐ ܕܝܢ | F om ܗܘܐ 3. A ܕܝܘܠܝܢܘܣ, BF ܕܠܩܘܒܠ ܝܘܠܝܢܘܣ
4 F ܕܡܦܓܪ 7. A ܕܟܠܗܘܢ 8. F ܕܐܦܓܪ 11. F om ܕܗܘܐ 13. B ܡܢ ܡܐܡܪܐ
15. B ܦܓܪܢܝܬܐ 17. A ܕܝܘܠܝܢܐ 21. A ܒܡܫܝܚܘܬܐ 22. A ܕܝܘܠܝܢܘܣ
23. B ܕܡܫܝܚܘܬܐ | AB ܡܢܗ

ܡܕܝܢܬܐ ܕܡܕܝܢܘ ܕܗܬܝܐ܁ ܕܒܒܣܬܐ ܕܬܡܢ ܕܩܕܡܝܐ ܩܕܡܝܐ܁ ܕܗܘܐ ܐܝܟ ܕܒܣܘܓܐܐ ܒܠܘ ܡܕܝܢܬܐ܁ ܬܪܝܢ ܐܠܦܝܢ ܘܐܪܒܥܝܢ ܘܬܠܬܝܢ ܫܢܝܢ. ܒܡܠܬܐ ܕܝܢ ܕܡܘܕܥܐ܁ ܠܚܘܕ ܠܐ ܡܫܟܚܝܢ ܕܐܢܫ ܡܢ ܗܠܝܢ ܕܒܗܘ ܙܒܢܐ ܐܬܬܝܠܕ ܠܡܫܚ ܡܫܘܚܬܐ ܕܫܢܝܐ ܕܢܛܪܝܢ ܠܚܘܫܒܐ. ܡܪܝܡ ܗܘܐ ܓܝܪ ܒܐܪܝܟܘܬܐ. ܘܒܠܘ ܡܫܘܚܬܗ ܐܝܟ ܡܢ ܡܫܘܚܬܐ. ܢܦܠ ܕܝܢ ܟܠ ܒܡܨܥ ܐܪܥܗ. ܡܫܘܚܬܐ ܕܝܢ ܕܢܚܬ ܒܬܪܥܐ ܐܝܟ ܕܐܡܪܝܢ. ܐܝܠܐ ܒܥܝ ܡܢܗܘܢ ܡܫܬܟܚ ܕܐܬܐ ܗܘܐ. ܡܢ ܒܬܪ ܕܝܢ ܛܘܦܢܐ ܡܢ ܒܢܘܗܝ ܕܢܘܚ: ܐܬܝܠܕܘ ܗܘܘ ܓܝܪ ܠܓܒܪܐ܁ ܐܝܟ ܕܡܢ ܪܘܚܐ ܐܝܬܝܐ܁ ܓܢܒܪܐ ܕܥܢܝܢܐ ܠܚܘܫܒܬܐ ܡܕܝܢܬܐ ܐܬܒܢܝܬ. ܡܢ ܕܝܢ ܕܒܥܐ ܠܡܬܒܢܝܘ ܘܐܪܒܥܝܢ ܘܬܠܬܝܢ ܫܢܝܢ܁ ܐܬܟܢܫܘ ܠܒܒܝܠ ܗܢܘܢ ܕܡܢ ܓܢܣܗ ܕܢܘܚ܁ ܘܒܡܕܝܢܬܐ ܒܠܘ ܐܬܒܢܝܬ. ܟܕ ܕܝܢ ܒܡܕܝܢܬܐ ܡܕܝܢܬܐ ܐܬܒܢܝܘ܁ ܡܫܬܥܝܐ ܐܝܟ ܒܐܪܒܥܐ ܕܐܬܪܘܬܐ܁ ܓܒܪܐ ܚܝܠܬܢܐ ܘܡܪܘܪܒܢܐ ܐܪܒܟܣܘܣ. ܗܢܐ ܡܫܬܥܝܐ ܡܢ ܒܠܘܗܝ ܒܟܬܒܐ ܡܩܕܫܐ ܕܗܘܐ ܕܐܬܓܠܝ ܡܢ ܗܠܝܢ ܕܐܝܬܝܗ ܐܝܟ ܦܘܠܘ: ܘܒܬܪ ܐܬܪܘܬܐ ܘܒܬܪܐ ܕܐܝܬܝܗ ܐܬܡܠܟܘ ܒܗ ܡܠܟܘܬܐ ܘܫܠܝܛܝܢ ܒܗ.

[L. III. p. 110 A 2.] A f. 82[b], B f. 85[a].

[7] ܡܠܟܝܢ. ܕܡܢ ܗܘ ܗܘ ܕܦܢܝ ܣܛܪܐ ܕܐܬܪܐ ܗܠܝܢ ܒܒܢܘܗܝ. ܠܐ ܠܬܐܠ ܘܟܠܗ ܐܪܒܥ ܕܬܡܢ ܒܩܕܡܝܘܗܝ. ܕܒܠܗ ܕܡܬܩܪܝܢ ܡܢܗ ܕܡܬܡܪܐ ܕܢܬܐܠ ܕܒܫܘܒܩܢܗ ܕܒܠܗ ܕܐܬܚܝܠܘ.

ܘܐܝܟܢܐ ܗܘܐ ܐܡܪ. ܕܦܢܝ ܣܛܪܐ ܕܐܬܪܐ ܟܠܗ ܩܝܢܐ. ܟܠ ܐܬܪܐ ܘܟܠ ܐܪܒܥ ܕܬܡܢ. ܘܒܗ ܫܪܝܬܐ: ܡܟܣ ܓܝܪ ܗܘ ܕܒܩܕܡܝܘܗܝ. ܡܢ ܗܘܦܐ ܕܡܠܟܐ ܬܘܪ ܐܝܟ ܒܡܫܝܚܘܬܗ ܕܠܐ ܡܬܦܫܩܐ ܕܡܪܐ ܕܟܠ. ܐܠ ܓܝܪ ܢܘܗܘܢ ܐܢܫ ܡܢ ܒܢܝܢܫܐ܁ ܕܒܫܡܝܐ ܘܐܪܥܐ ܠܒܪܝܬܐ. ܘܒܗܠܝܢ ܫܪܝܪ ܒܠܝܘܢ ܡܬܠܝܗ ܕܦܠܐܡ ܢܡܘܣܐ. ܟܕ ܢܣܒ ܦܘܪܫܐ ܠܡܕܝܢܬܐ. ܘܠܐ ܒܡܫܟܐ ܕܦܬܟܪܘܬܗܘܢ ܢܦܠ ܡܫܟܢ ܒܢܝܢܫܐ: ܚܘܕ ܒܗܘܢ ܐܦ ܒܗܘܠܝܢ ܠܐܪܥܐ: ܚܒܪܐ ܕܝܢ ܒܗܘܢ ܠܟܠܗܝܢ: ܒܟܠ ܙܒܢܝܢ

1. B ܡܕܝܢܘ | B ܕܗܘܝܐ 2. B ܡܕܡܐ 4. A ܡܫܘܚܬܐ 9. B ܠܒܣܘܓܐܐ | B ܐܬܡܢܝܢ 12. B ܐܪܒܟܣܘܣ, Graece: *ἀνὴρ ἀλαζὼν καὶ ὑπέρφρονς ἄρα Βῆλος* 14. A ܘܒܠܘܗ | B ܘܒܠܗܘܢ 16. B ܡܢ ܡܬܡܪܐ 17. B ܕܒܫܘܒܩܢܐ ܕܒܠܗܘܢ 20. B ܡܬܦܫܩܐ 23. B ܕܦܬܟܪܘܬܗܘܢ | B ܒܡܫܟܢ 24. A ܕܐܦ

ܢܛܪܬܐ ܗܢܘܢ: ܗܟܢܐ ܕܝܢ ܕܐܦ ܗܟܢܐ ܐܡܪ: ܡܢ ܡܫܠܡܢܘܬܐ ܕܐܒܗ̈ܝܗܘܢ ܠܐ ܢܦܠܘܢ ܠܒܨܝܪܘܬܐ: ܢܗܘܘܢ ܕܝܢ ܟܡܐ ܐܢ̈ܫܝܢ ܐܦ ܕܡܬܪ̈ܝܢ ܡܢܗܘܢ: ܘܐܦܠܐ ܡܬܡܣܟܢܐ ܢܦܩܘܢ܀ ܗܟܝܢ ܕܢܦܠܬ ܦܠܓܐ ܒܢܝ̈ܢܗܘܢ ܠܡܣܟܢܐ ܘܡܬܠܬܐ. ܢܬܠ ܓܝܪ ܐܠܗܘܗܝ ܟܕܝܢܐ. ܘܪܚܡܐ ܕܡܣܟܢܘܬܐ ܘܠܝܘܕܥܐ: ܚܕܝܘܢ ܕܝܢ ܐܦ ܡܫܝܚܐ ܕܐܬܩܛܠ܀ ܕܗܘ ܗܘܐ ܠܟܠܢܫ ܦܪܘܩܐ. ܐܡܪ ܓܝܪ. ܕܢܩܘܡ ܕܢܫܬܡܥ ܗܘ ܠܥܡܐ. ܒܪܡ ܕܝܢ ܠܐ ܡܫܟܚܝܢ ܫܬܝܩܘܬܐ ܕܐܒܗ̈ܘܗܝ. ܘܠܐ ܐܦܠܐ ܡܫܟܚܝܢ ܫܬܝܩܘܬܐ ܕܒܢܘܗܝ. ܟܠ ܐܝܟ ܒܫܬܝܩܘܬܐ ܕܗܕܐ ܒܗ ܢܫܪܐ. ܗܢܘ ܕܡܠܠ ܒܐܠܐ ܕܐܠܗܐ: ܕܐܠ ܒܐܠܗܐ. ܘܠܐ ܡܬܒܨܐ ܢܙܠ ܗܘ ܟܡܐ ܢܚܬܘܡܘܢ܀

[L. III. p. 113 A 2.] A f. 83ᵃ, B f. 85ᵇ.

[8] ܡܫܠܡ. ܟܠ ܗܘ ܕܟܬܒ ܠܐܒܘܗܝ ܕܦܬܓܡܐ ܕܒܝܬ ܐܠܗܐ. ܘܡܬܟܬܒܝܢ ܦܠܓ ܠܥܡܐ ܕܗܟܢܐ ܕܟܠܗ ܐܚܐ. ܘܡܛܠ ܕܡܬܬܠܝܢ ܐܬܠܝܘ. ܘܕܟܠܗ ܒܒܢܝܐ ܐܝܟ ܗܘܐ ܟܕ ܠܟܘܢ. ܕܡܘܢܟܘܢ ܡܢ ܡܐܡܪܐ ܕܠܘܩܒܠ ܠܟܠܗܘܢ.

ܟܠܗܘ ܕܝܢ ܕܡܫܬܡܥܝܢ ܐܬܪܐ ܠܡܐܡܪܗ. ܠܟܠܗ ܓܝܪ ܡܫܝܚܐ ܕܒܝܬ ܐܠܗܐ. ܐܝܟ ܕܗܘܝܐ ܐܡܪ. ܕܦܠܓ ܠܥܡܐ ܕܐܠܗܐ ܕܚܙܝܢ ܗܘܘ ܡܫܟܚܝܢ. ܐܠܐ ܦܪܘܩܐ ܚܕ ܐܝܟ. ܕܐܟܘܬ ܐܝܟ ܡܢ ܟܠܗ ܡܫܪܝܐ. ܡܛܠ ܓܝܪ ܕܗܟܢܐ ܐܝܟ ܕܗܘܘ ܡܬܟܢܫܝܢ: ܡܛܠ ܢܘܡܘܣܐ ܕܐܠܗܝܐ ܒܗܘܢ: ܐܝܟܢܐ ܟܠܗܘܢ ܐܚܕܘ ܡܢ ܛܘܒܐ ܕܐܢܬ ܠܟܠܗܘܢ ܐܠܗܐ. ܡܢ ܗܕܐ ܢܦܩܝܢ ܗܘܘ܀ ܕܠܐ ܐܡܪ ܒܗ ܗܟܢܐ ܗܘܐ ܢܬܟܢܫܘܢ܀ ܒܝܘܡܬܐ ܗܟܢܐ ܩܘܡܐ ܠܥܠܡ. ܘܡܬܢܫܠܝܢ ܗܘܘ ܠܡܫܪܝܘܬܐ ܕܠܐ ܢܡܘܣ. ܘܐܝܟ ܗܘ ܕܠܘܩܒܠ ܢܡܘܣܐ ܕܐܠܗܐ ܦܩܝܕܝܢ ܗܘܘ ܓܘܪܐ. ܕܡܫܬܠܛܝܢ ܗܘܘ ܠܟܠܢܫ ܒܝܘܡ. ܒܗ ܡܫܬܡܥܝܢ ܗܘܘ ܕܦܠܓܝܢ ܗܘܘ ܡܢ ܚܢܐ ܕܛܘܒܐ: ܠܝ ܐܡܪ ܐܢܐ ܗܘܐ ܠܟܠܗܘܢ ܒܪܘܚܗܘܢ ܕܐܠܗܘܬܐ܀

ܘܡܛܠ ܡܠܟܐ܀ ܕܠܐ ܗܘܠܝܢ ܢܦܫܐ ܐܝܟ ܕܐܡܪܝܢ ܘܒܗܘܢ ܟܐܢܝܢ

2. A ܕܢܗܘܘܢ 3. A ܒܢܝ̈ܢܗܘܢ 4. A ܘܐܬܡܠܠܬ 5. B ܚܕܝܘܢ | A ܕܐܦ 6. B ܐܡܪ 10. B om ܡܫܠܡ | B ܕܟܬܒ 12. B om ܟܕ ܠܟܘܢ — ܘܕܟܠܗ 13. B ܕܠܘܩܒܠ ܠܟܠܗܘܢ sic 16. B ܚܕ 17. A ܕܗܘܘ 18. A ܐܝܟ ܚܕܐ 21. A ܕܢܡܘܣܐ 22. A om ܗܘܘ sec. 23. B ܢܚܬܐ pro ܚܢܐ | A ܠܝ 24. B ܗܘܠܝܢ pro ܗܘܠܝܢ

ܘܠܐ ܡܕܡ̈ܝܢ܆ ܓܒܪ ܐܝܟ ܐܠܗܐ ܡܫܠܛ ܠܟܝ̈ܢܘܗܝ. ܟܕ ܗܘ ܗܘܐ ܘܡܫܡܫܐ ܣܠܦ ܡܩܡܩ ܒܪܢܫܐ ܐܬܚܙܝ܀

[L. IV. p. 136 B 2.] A f. 83^a, B f. 85^b.

[9] ܡܫܠܡ̈. ܟܠܐ ܗܘ ܕܢܛܪ ܢܦܫܗܘܢ ܠܛܘܒܐ ܡܘܡܐ: ܕܟܕ ܚܙܐ ܠܗܘܢ ܕܐܬܐ ܐܠܗ̈ܐ ܠܡܗܘܐ ܢܦܫ. ܘܗܘܐ ܠܗܘܢ ܓܒܐ ܡܢ ܗܘ ܕܐܡܪ: ܠܐ ܬܣܒ ܘܬܦܩܘܢ ܐܝܟ ܠܥܡܐ.. ܕܠܗܘ ܕܡܘܬܒܢܗܘܢ ܡܢ ܡܠܐܟܐ ܕܐܬܒܥܐ ܕܠܘܡܒܠܐ ܢܛܘܪܝܗܘܢ.

ܡܕܝܢ ܐܬܘܗܝ ܓܠܝܐ. ܕܐܦܠܐ ܒܡܠܐ ܐܡܪ ܡܘܡܐ ܕܢܚܬܘ ܠܗܘܢ ܐܠܗܐ ܕܢܒܠܒܠܘܢ ܠܫܢܐ. ܐܠܐ ܒܠܒܘܫ ܗܘܐ ܐܡܪ. ܠܐ ܬܣܒ ܢܦܩܘܢ ܠܥܡ̈ܘܗܝ. ܐܝܟܢܐ ܗܘ ܡܕܝܢ ܕܐܡܪ ܡܪܝܐ. ܘܐܠܗ̈ܐ ܕܦܪܫܢ ܐܦܪ ܠܗܘܢ. ܘܢܡܘܣ ܒܗܝܢ ܒܟܠܐ ܠܐܠܗܝܢ ܕܢܚܬܘ ܐܦܪ. ܟܕ ܛܒ ܓܠܝܐ ܠܗ ܚܙܐ ܐܝܟ ܒܠܒܘܫ ܦܩܕ ܛܘܒܐ ܡܘܡܐ ܠܐܠܗ̈ܐ ܕܢܚܬܘ. ܠܚܘܕ ܕܝܢ ܒܠܒܘܫ ܐܡܪ ܠܡܦܩܢܘ. ܠܡܦܢܝܘ ܠܗܘܢ ܣܝܡ ܐܠܗܐ ܡܣܝܡܘܢ. ܘܠܗܘ ܒܠܒܘܫܗܘܢ ܦܠܛܘ. ܘܐܬܒ ܗܘ ܕܕܚܠ ܠܐܠܗ̈ܐ ܢܘܟܪ̈ܝܐ ܢܐܡܢ. ܠܟܪ ܡܢ ܕܠܡܦܢܝܘ ܒܠܒܘܫܗܘܢ. ܐܡܪ ܕܝܢ ܐܦ ܡܢ ܦܪܘܩ ܐܠܗܐ. ܘܠܐ ܢܗܘܘܢ ܠܟ ܐܠܗ̈ܐ ܐܚܪ̈ܢܐ ܠܒܪ ܡܢܝ. ܘܐܝܟܢܐ ܐܠܗ̈ܐ ܐܚܪ̈ܢܐ ܢܚܬ ܗܘܐ ܕܢܒܠܒܠ ܘܡܦܪܫ ܡܕܝܢ. ܕܠܡܐ ܒܠܒܘܫܗ ܐܠܗܘܗܝ ܐܠܗܐ ܒܠܒܘܫ ܛܠܐ. ܐܠܐ ܐܝܟܢܐ ܠܗܘܢ ܗܘ ܕܠܐ ܘܗܘ ܕܢܚܬܘ ܟܠܐ ܚܕ ܡܢܗܘܢ. ܠܐ ܛܒܠܘ ܠܡܘܡܐ ܕܚܕ ܗܘ ܐܠܗܐ ܘܠܐ ܕܬܠܐ ܕܐܠܗܘܬܐ ܒܡܠܟܘܬܐ ܡܫܝܚܐ ܡܡܫܟܢ: ܒܐܒܐ ܘܒܒܪܐ ܘܒܪܘܚܐ ܡܫܝܚܐ܀

[L. IV. p. 146 C 1.]

[10] ܘܒܬܪ ܡܠܟܐ܀ ܢܚܬ ܗܘܐ ܡܕܝܢ ܡܘܡܐ ܠܚܝܠܐ ܡܫܝܚܐ ܕܐܠܗܘܬܐ. ܕܒܡܠܐ ܡܬܘܡܝܢ ܐܡܪܗܘܢ. ܘܠܗܘ ܠܡܗܘܐ ܒܪܒܢ ܚܕ ܡܢܫܐ ܦܩܕ ܒܠܫܢܗ. ܒܪܒܢ ܕܝܢ ܒܡܠܐ ܕܡܫܝܚܝܢ. ܐܝܟ ܗܘ ܕܒܕܟܝ ܒܪ ܐܢܫܐ ܒܪܟܡܝܢ ܘܒܕܡܘܬܢ. ܠܗ ܓܝܪ ܠܐܢ̈ܫܐ ܦܩܕ ܗܘܐ ܠܗܘ ܡܠܐܟܐ ܐܠܗܐ ܒܩܢܘܡܗ ܕܒܪ ܐܢܫܐ. ܐܠܐ ܒܪܗ ܕܒܕܟܝ ܘܒܪܗ ܕܐܝܟ ܕܡܘܬܢ܀

2. lege ܦܐܩܐ, *φάρμακον* 4. B ܚܙܐ 5. A ܘܠܐ :ܕܐܡܪ | B om ܬܣܒ 9. A ܗܘ | A ܐܡܪ 11. B ܕܠܚܕ 12. B ܡܣܝܡܘ 13. B ܦܠܛܘܗ̈ 14. A ܒܠܒܘܫܗܘܢ | A om ܐܦ | B ܦܪܘܩܐ ܕܐܠܗܐ 16. B ܕܒܠܒܘܫܗ 17. A ܕܢܚܬܘ, Gen. 11, 5. 7. 19. A ܡܡܫܟܢ | B ܘܒܒܪܐ 21. A (apogr. i. f. pag.) om ܘܠܗܘ — 22. ܒܠܫܢܗ

ܡܣܘܪܒܐ ܗܘܐ ܕܚܣܝܪܘ ܕܐܠܗܘܬܐ. ܩܕܡ ܐܦ ܗܘܦܟܐ: ܒܪܘܟ ܕܠܘ ܢܣܒܐ ܘܢܦܠܝ ܠܥܬܝܕܐ. ܠܗ ܠܐܠܗܘܬܐ ܢܡܬܝܐ ܘܐܚܪܢܝܐ ܡܣܘܪܝܢ: ܠܟܠ ܐܢܫ ܓܝܪ. ܐܠܐ ܕܢܐܐ ܡܫܝܚܐ ܕܐܠܗܘܬܐ ܓܠܐ.

[L. IV. p. 147 B 10.] A f. 83b, B f. 86a.

[11] ܡܛܠ ܕܡܫܝܚܐ ܗܘ ܡܫܠܡܢܐ ܠܟܠ ܒܝܫܬܐ. ܕܡܫܝܚܐ ܡܦܪܢܣܘܬܗ ܡܢ ܡܐܡܪܐ ܕܥܒܕܐ ܕܠܘܩܒܠ ܓܠܝܠܝܘ.

ܐܦܠܛܘܢ ܓܝܪ ܠܥܕܬܐ ܒܟܬܒܐ ܕܟܬܒ ܠܘܬܗܘܢ: ܒܪܘܟ ܕܟܬܒ ܥܠ ܡܠܟܐ ܕܪܘܡܝܐ: ܐܡܪ ܕܡܠܟܘܬ ܡܫܝܚܐ ܠܗܝ ܗܘܐ ܣܒܝܪܐ ܘܐܪܡܢܝܘܬܐ ܐܝܟ ܠܪܘܡܝܐ. ܗܘ ܕܒܪܘܟ ܙܒܢܐ ܐܡܪ: ܣܒܝܪܐ ܗܘܐ. ܦܘܢܝܐ ܕܝܢ ܡܢܗܘܢ ܡܟܠܘܢ ܠܥܒܕܐ. ܡܛܠ ܕܡܟܪܙܝܢ ܗܘܘ ܕܪܘܡܝܐ ܡܟܬܒ ܐܣܛܪܘܢ. ܘܠܟܬܒܐ ܡܫܝܚܘ ܕܐܝܬ ܠܗܘܢ ܐܝܟ. ܘܗܘ ܠܟܠ ܒܡܫܬܐ ܡܫܝܚܐ܀

[L. VII. p. 231 D 3.] C f. 36b.

[12] ܕܡܫܝܚܐ ܡܦܪܢܣܘܬ. ܡܢ ܡܐܡܪܐ ܕܐܝܩܪܐ: ܕܠܘܩܒܠ ܓܠܝܠܝܘ ܚܙܝܐ܇ ܚܠܦ ܕܚܙܝܐ ܕܦܪܣܝܘܬܐ.

ܐܦ ܓܝܪ ܚܕ ܒܠܐ ܕܐܠܗܘܬܐ ܒܟܠܗܝ ܡܢ ܦܘܠܘܣ ܡܫܬܡܥ. ܟܐܒܐ ܘܒܣܪܐ ܘܒܪܢܫܐ ܡܫܝܚܐ. ܡܬܦܪܣܐ ܕܝܢ ܡܢܗ ܘܠܐ ܒܢܝ ܡܢ ܐܒܗܝ ܠܐܣܛܘܟܣܐ ܒܥܠܐ. ܐܦ ܠܐ ܕܝܢ ܡܢ ܚܙܝܐ ܒܥܒܪܢܘܬܐ ܐܪܡܢܝܘܬܐ ܡܦܠܝ ܘܐܠܗܝܘܬܐ. ܚܕܐ ܕܝܢ ܗܘܝ ܒܗ ܗܘܝ ܡܠܟܐ ܘܟܠܐ ܒܠܘܬ ܠܐܠܗܘܬܐ ܐܝܟܐ. ܘܒܚܝܢ ܒܠܐ ܐܠܗܘܬܐ ܡܬܒܥܝܐ. ܐܦ ܟܠܐ ܚܕ ܡܢܗܘܢ ܕܡܦܩܝܢ ܒܝܠܗ ܘܡܫܬܡܥܝܢ.

[L. VIII. p. 264 A 7.] B f. 203a.

[13] ܠܘܬ ܡܢܗ ܕܐܡܪܐ

ܡܢܝܢ ܠܟܠܐ ܐܠܗܘܬܐ ܘܠܐ ܟܠܐ ܒܠܗܘ ܦܘܪܢܝ ܚܕ. ܦܩܕܢܝ ܚܕ ܕܝܢ ܒܡܠܝܐܘܬ ܐܠܗܘܬܐ ܒܟܠܐ ܦܘܪܩܢܝ. ܒܚܕܐ ܡܢ ܓܝܪ ܠܐܠܗܘܬܐ ܡܫܝܚܐ ܒܐܘܣܝܐ ܘܡܫܝܚܐ. ܗܘ ܕܟܐܒܐ ܘܒܣܪܐ ܘܒܪܢܫܐ ܡܫܝܚܐ. ܘܠܗܘܬ ܚܕ ܒܠܐ ܡܫܝܚܐ ܕܐܠܗܘܬܐ ܘܡܠܝ ܘܐܠܗܝܘܬܐ ܦܠܠܝ ܚܕ. ܘܒܚܝܠܐ ܠܐܘܪܐ

1. B ܡܪܝܐ 3. A ܕܢܐܐ | B ܓܠܐ 16. ܐܘܣܝܘܬܐ? οὐσιωδῶς. 18. ܘܒܚܝ

[17] ܘܡܫܚܐ ܡܘܪܢܝܩܘܢ ܡܢ ܡܐܡܪܐ ܕܐܪܒܥܝܢ: ܕܠܘܩܒܠ ܐܠܝܩܘܣ.

ܡܟܝܠ ܗܘܐ ܟܕ ܒܡܪܐ ܓܘܫܡܐ ܡܫܚܐ ܡܕܡ ܘܠܐ ܢܩܫܐ.

[L. XIV., lat. 17.] A f. 70^b, B f. 52^b.

[18] ܡܛܠ ܕܐܪܒܥ ܡܢܝܢ ܐܝܬܝܗ ܠܗ ܐܘܦܝܠܡܩܘܬܐ. ܘܠܐ ܐܬܝܢܘܢ ܕܠܡܣܒܠ ܕܝܪܐ. ܒܗܘ ܕܝܢ ܡܢ ܐܡܪ ܕܒܪܢܫܐ ܐܝܟ ܢܩܐ ܠܡܒܪܐ ܘܐܝܬܠ ܒܦܪܐ. ܕܡܫܚܐ ܡܘܪܢܝܩܘܢ ܡܢ ܡܐܡܪܐ ܕܐܪܒܥܝܢ: ܕܠܘܩܒܠ ܐܠܝܩܘ ܣܚܐ.

ܡܛܠ ܕܗܢܘܢ ܠܐܘܦܝܠܡܩܘܬܐ ܡܫܚܐ: ܕܠܘܩܒܠ ܚܕܪܐ ܒܗܠܝܢ ܐܡܪ ܡܢܝܢ ܠܗ ܟܕ ܡܬܝܒܠܬܐ ܘܡܢܝܢ ܐܝܬܝܗ ܒܗܘܢ. ܒܪܢܫܐ ܒܡܒܠܬܐ ܒܗ ܢܟܝܪ ܚܕ ܒܡܒܠ ܐܝܟ ܠܡܒܪܐ. ܗܠܝܢ ܕܝܢ ܕܠܘܬ ܡܪܩܘܣ: ܡܢ ܕܢܟܪܐ ܘܡܟܠܡ ܡܟܐܒ. ܘܗܠܝܢ ܕܠܘܬ ܡܕܝܢ ܡܛܠܬܐ ܚܠܐ. ܗܠܝܢ ܕܝܢ ܕܠܘܬ ܡܪܩܘܣ ܚܠܡܐ. ܘܗܠܝܢ ܕܠܘܬ ܡܕܝܢ: ܐܝܠܝܢ ܘܡܟܪܝܢ ܠܠܩܘܕܐ ܥܠ ܡܥܡܕܗ ܕܡܥܝܢܐ. ܗܠܝܢ ܕܝܢ ܕܠܘܬ ܡܪܩܘܣ: ܡܛܘܠ ܕܠܐܢܫ ܡܕܡ ܠܐ ܐܡܪܝܢ. ܒܗܠܝܢ ܡܕܡ ܕܒܠܐ ܥܠ ܦܠܛܘܢ ܘܡܫܚܐ ܘܐܦܪ: ܕܠܘܩܒܠ ܚܕܪܐ ܡܥܝܢ. ܐܟܪܐ ܕܝܢ ܠܡܥܒܕ ܡܝܬܝܐ ܠܗܠܝܢ ܕܡܛܠ ܠܗܘܢ ܥܠ ܥܒܝܕܬܐ: ܕܐܪܒܥ ܡܢܝܢ ܡܩܒܠܝܢ ܠܗ ܐܘܦܝܠܡܩܘܬܐ. ܚܕܐ ܠܐܡܪܗ ܕܡܪܝ. ܘܐܝܬܝܗ ܠܡܬܝܒܠܬܐ. ܘܕܠܐ ܠܗܘ ܕܡܠܘܫܐ. ܘܕܐܪܒܥ ܟܡܐ ܗܠܝܢ: ܠܗܘ ܕܡܫܘܒ ܘܕܡܘܫܐ. ܡܛܠ ܗܘܟܠ ܐܡܪ. ܡܢܝܢ ܗܘ ܡܬܝܒܠܬܐ ܘܐܝܬܝܗ ܡܢܝܢ. ܕܒܪܢܫܐ ܐܝܟ ܠܗܘ ܡܒܪܐ. ܡܪܩܘܣ ܕܝܢ ܡܕܡ ܠܗܘ ܡܬܝܒܠܬܐ: ܘܠܡܢܝܢ ܗܘ ܕܡܫܐ. ܗܘ ܟܕ ܐܬܝܘ ܗܘ ܕܡܫܘܒ. ܘܐܡܪ: ܕܐܝܬ ܡܢܐ ܐܝܟ ܕܡܫܡ ܗܘܐ. ܘܐܘܒ ܐܡܪ. ܕܡܢ ܕܒܨܝܪܐ ܡܟܐ ܡܢܝܢ ܗܘ ܕܡܫܘܒ ܘܡܠܘܡ ܙܒܢ ܗܪܘܡܐ: ܘܐܝܟ ܒܦܪܐ ܠܡܒܪܐ ܡܟܝܢ ܡܝܬܝܐ ܘܚܕܐ ܐܘܦܢܐ ܗܘܬ ܡܐܬܝܐܘܢ ܠܡܒܪܐ: ܕܡܢܝܢ ܡܬܝܒܠܬܐ ܘܕܗܘ ܕܡܫܘܒ. ܐܝܬܐ ܕܝܢ ܕܐܪܒܥ ܒܗܘ ܗܘ ܡܥܒܕܐ. ܡܢܝܢ ܗܘ ܕܡܫܘܒ ܘܡܠܘܡ. ܘܠܟܠ

3. B om ܗܘܐ 11. cod. ܕܠܘܬܗ 14. ܒܗܠܝܢ usque 18 ܘܕܡܘܫܐ exstat etiam D f. 53^b 15. ܐܟܪܐ usque 18 ܘܕܡܘܫܐ etiam E f. 5^a 16. E ܠܗܘܢ | E om ܠܗܘܢ 17. C om ܕܡܪܝ

ܗܘ ܡܢ ܒܝܬܐ ܘܡܢ ܐܣܬܢܝܬܐ܀ ܕܐܝܟ ܗܘ ܕܐܬܐܠܝܢ ܠܐܘܪܝܣ ܐܬܐ ܗܘܠܟ ܘܐܡܪ: ܠܗܘܢ ܐܬܐܝܢ ܕܡܠܟܐ ܐܡܪ .... ܐܬ ...... ܡܢ ܠܗܘܠܟ .ܐ...... ܠܗܘܢ ܕܗܘܐ ܠܗ ܡܫܝܚܐ܆ ܘܕܢܬܦܠܓܘܢ ܢܦܫܬܐ ܕܟܠܗܝܢ ܘܐܚܪܢܐ ܠܗܘܢ ܕܗܘܐ ܠܗ ܡܫܝܚܐ. ܘܐܟܒ ܗܘ ܢܦܩ ܐܬܐܝܢ ܠܗܘܢ. ܘܐܡܪ ܕܐܚܪܢܐ ܠܐܣܘܪܝܐ ܕܢܦܩܘܢܝܗܘܢ ܠܝܘܠܝܢܐ܆ ܘܕܐܝܟ ܘܐܡܪܘܗܝ ܠܟܠܗܘܢ ܕܐܚܪܢܐ ܠܝܘܠܝܢܐ. ܡܢܗܘܢ ܕܝܢ ܐܝܟ ܕܐܦܪܐ ܒܪܥܐ ܡܫܝܐ ܕܡܒܥܐ ܫܡܥܐ܆ ܟܕ ܗܘܦܟܐ ܐܡܪ ܕܐܬܐ ܢܬܐ. ܘܚܙܐ ܒܟܠܗܐ ܘܕܡܩܕܫ ܕܗܘܐ ܠܗ ܡܫܝܚܐ. ܘܕܢܬܦܠܓ ܢܦܫܬܐ ܠܐܣܘܪܝܐ ܕܢܦܩܘܢ ܠܗܘܢ ܠܝܘܠܝܢܐ. ܠܐ ܕܝܢ ܐܡܪ ܕܐܬܐܝܢ ܠܗܘܢ ܡܫܝܚܐ. ܘܠܐ ܕܐܡܪ ܗܘܝ ܡܕܡ ܟܠܗܘܢ ܕܐܚܪܢܐ. ܡܕܡ ܟܕ ܡܢ ܠܐܢܫ ܠܐ ܐܡܪܝܢ܀

[L. XIV., lat. 18.] C f. 65ª.

[19] ܠܗܘܢ ܒܟܠܗܘܢ ܡܕܝܢ ܘܡܫܝܚܐ ܩܘܣܛܢܛܝܢܘܣ. ܟܕ ܒܡܠܟܘܬܐ ܕܝܘܠܝܢܘܣ ܕܠܗܘܢ ܠܟܠܗܘܢ ܢܦܫܐ ܗܘܐ ܐܡܪ.

ܙܒܢ ܡܢ ܐܝܟ ܕܦܩܕ ܐܢܐ. ܕܠܗܘܢ ܠܟܠ ܐܝܟ ܕܟܬܝܒ ܐܢܫ ܟܠ ܡܢ ܕܙܢܘ: ܐܣܩܘܒܐ ܢܩܦܢ. ܠܝ ܕܝܢ ܡܫܝܚܐ ܠܗܘܢ ܗܘܐ ܒܝܕ ܟܠ ܕܢܦܩܘܢ܆ ܡܦܩܕܢܘܬܐ ܕܝܠܗܘܢ ܥܡܠܐ. ܘܦܩܝܢ ܒܝܕܐ. ܟܠ ܚܕ ܡܢ ܗܘ ܕܢܦܩܘܢ ܐܢܫ ܐܝܟ ܕܙܢܘ ܫܠܡܘܬܐ ܐܠܗܘ. ܘܗܘ ܘܠܐ ܢܫܡܥܘܢ ܒܩܠܐ ܒܫܡܝܐ ܐܠܗܘ. ܗܘ ܕܝܢ ܕܟܠ ܗܘܠܟ ܕܐܡܪ ܐܢܫ ܢܫܡܥ ܐܣܩܘܒܐ. ܕܗܘܠܟ ܒܠܒܗ ܕܝܠܗ ܫܪܝܪܐ ܐܠܗܘ.

[L. XV., lat. 19.] A f. 153ª.

[20] ܡܛܠܗܝ ܕܐܝܟ ܗܘܐ ܡܢܝ ܘܫܠܡܐ܀ ܕܡܫܝܚܐ ܩܘܣܛܢܛܝܢܘܣ. ܡܢ ܡܠܟܐ ܕܝܘܠܝܢܘܣ ܕܠܗܘܢ ܠܟܠܗܘܢ ܒܝܕ ܗܘ ܩܘܣܛܢܛܝܢܘܣ ܦܟܪܗ ܒܗܘ ܕܐܝܟ ܗܘܐ ܡܢܝ ܘܫܠܡܐ.

ܐܠܐ ܡܢ ܐܝܟ ܗܘܐ ܟܕ ܘܫܠܡܐ ܦܪܘܩܐ. ܐܠܐ ܠܗ ܐܝܟܐ ܘܫܠܡܐ ܫܡܝܐ܆ ܐܝܟܢܐ ܕܐܡܪܢܐ ܕܢܦܩܘܢ ܚܘܪܐ. ܘܚܝܠ ܡܢ ܡܫܡܠܝ ܠܟܘܡܪܐ܆ ܟܕ ܕܝܢ ܗܘܐ ܒܝܬܐ ܒܡܕܒܪܐ܆ ܩܛܪܐ ܐܝܟ ܗܘܐ ܘܕܒܩܐ ܕܒܪܐ. ܡܫܝܚܐ ܕܝܢ ܫܝܢܐ ܘܐܬܪܐ܆ ܘܠܐ ܕܝܢ ܡܕܡ ܦܝ ܒܩܠܐ ܡܫܬܠܠ. ܘܚܝܠ ܡܢ ܡܫܡܠܝ ܠܟܘܡܪܐ. ܡܕܝܢ ܗܘܐ ܟܠ ܒܩܠܐ ܕܝܢ ܒܢܘܗܪܐ.

1. Apogr. ܐܘܪܝܣ   21. B ܠܗܘܢ   23. B ܒܡܕܒܪܐ   25. B ܘܡܢ pro ܦܝ

ܕܒܝ ܩܫܡܫ ܠܒܘܫܐ ܕܒܣܪܐ: ܘܡܫܡܫ ܒܗ̇ ܗܘ̈ܢܝܐ ܕܦܓܪܐ. ܘܗܘ̇ ܕܢܦܫ ܡܢ ܡܐܟ̈ܠܬܐ܆ ܕܦܫܝܐ ܐܝܟ ܕܐܡܪܢ ܗܘܬ ܠܗ. ܘܡܢܗ̇ ܕܙܪܥ ܕܡܫܚ܆ ܕܬܗܘܐ ܐܝܟ ܠܗ. ܦܣܩܬܐ ܗܘ̇ ܡܢܫܝܐ. ܦܪܘܫܐ ܕܝܢ ܘܡܕܪܐ ܕܟܠ܆ ܟܠ ܐܝܟ ܒܟ̈ܠܐ ܡܫܡܫ ܗܘܐ܆ ܟܕ ܩܝܡܐ ܐܝܬܘܗܝ ܗܘܐ ܒܟܝܢܐ ܘܡܫܡܫܢܐ ܕܟܠ. ܘܠܐ ܢܒܥ ܫܘܚܬܐ. ܠܗ ܕܝܢ ܘܗܘ ܐܢܫ ܡܢ ܡܐܟ̈ܠܬܐ܆ ܕܫܠܝܬܐ ܡܣܬܝܬܐ ܐܝܬܘܗ̇ ܗܘܬ܆ ܕܟܡܐ ܐܦ ܢܦܩܬܗ̇ ܠܟܠܗܘܢ ܐܢܫܝܢ܆ ܕܐܝܟ ܡܢ ܕܬܩܝܠ ܘܡܫܬܟܚ ܠܐ ܡܬܦܪܫܐ ܗܘܐ ܕܢܣܦܘܩ܆ ܐܘ ܗܘܟܢܐ ܕܐܦ ܗܘ ܐܟܘܬ ܟܠ ܟܐ̈ܒܐ ܕܒܣܘܥܪܢܐ ܐܬܚܙܝܬ܆ ܠܗܘܢ ܕܢܟܣܘܢ ܐܡܪ ܐܢܐ: ܕܒܘܪ̈ܟܐ ܕܒܣܪܐ ܐܟܣ̈ܢܝܐ ܗܘܝ ܢܗܘܘܢ. ܐܠܐ ܠܟܠܢܫ ܗܘ ܕܠܐ ܢܗܘܐ.

[L. XV., lat. 20.] A f. 73^b. B f. 60^a.

[21] ܕܩܕܝܫܐ ܡܩܪܝܘܣ: ܡܢ ܡܐܡܪܐ: ܕܟ̄ܗ̄: ܕܠܘܩܒܠ ܝܘܠܝܢܘܣ ܐܦܣܩܦܐ܀

ܡܛܠ ܗܘܟܠ ܠܡܫܘܚܬܐ܆ ܣܘܕܪܐ ܕܡܫܚܬܐ. ܘܦܢܝܬܐ. ܘܠܗ ܚܘܝܐ ܐܝܟ ܕܐܡܪ ܝܘܠܝܢܘܣ ܐܦܣܩܦܐ: ܘܡܛܠ ܟܠܗ ܘܗܕܝܘܛܐ. ܐܠܐ ܡܛܠ ܣܬܪܐ ܟܠܐ ܕܟܠܗ ܠܟܠܐ. ܗܟܢܐ ܓܝܪ ܐܝܟ ܚܙܘܐ ܕܢܦܪܘܩ ܐܢܘܢ܆ ܐܠܝܢ ܕܠܢܦܫ ܗܠܝܢ ܕܠܟܦ̈ܪܐ܀

[L. XVI. lat. 29.] G f. 200^a.

[22] ܕܩܕܝܫܐ ܡܩܪܝܘܣ ܡܢ ܡܐܡܪܐ ܕܡܬܟܬܒܢ: ܕܠܘܩܒܠ ܝܘܠܝܢܘܣ ܚܣܝܐ. ܕܟܕ ܗܘ̇ ܥܒܕ ܗܘܐ ܠܡܫܝܚܐ: ܕܟܕ ܗܘ ܠܗܘܢ ܐܡܪ: ܕܢܦܩܠܠ ܢܦܫܬܐ ܐܢܐ܆ ܘܟܠ ܕܡܣܩܝܢ ܒܚܘܪܐ ܢܝܪܐ ܘܢܦܩ ܗܘܟܢ ܠܚܛܝܬܐ: ܒܝܕܐ ܕܢܦܫܐ܆ ܦܪܐ ܡܟܬܐ. ܘܐܡܪ ܠܗܘ ܕܢܦܩܘ ܗܘ ܕܒܣܪܐ ܒܪܘ ܕܐܢܫܐ. ܘܕܠܗ ܡܢܘ ܕܟܠܗ ܠܦܫܛܐ ܡܫܬܐ ܠܗܘ. ܟܕ ܢܦܫܬܐ ܡܫܬܐ ܠܡܐܟ̈ܠܬܐ. ܗܘ ܕܝܢ ܩܕܝܫܐ ܡܩܪܝܘܣ ܐܡܪ: ܠܦܫܝܛܐ ܗܠܝܢ ܗܘܟܢܐ.

ܕܢܦܩܠܠ ܡܢ ܢܦܫܬܐ ܐܢܐ܆ ܐܡܪ ܐܢܐ ܐܦ ܐܢܐ. ܘܟܠ ܡܢ ܕܗܘ ܗܘ ܕܐܝܬ ܠܗ ܚܝܠܐ ܫܠܡܘܬܐ ܘܚܟܡܬܐ ܕܟܠܡܐ ܡܢܝܚܐ. ܐܝܟ ܕܝܢ ܡܫܚܬܐ ܐܝܟ ܗܘ ܕܠܚܟܡܬܐ ܕܢܦܫܬܐ ܗܘܦ ܟܠ ܠܗܘܢ ܡܢܬܐ: ܘܗܘܠܝܢ

3. B ܠܗܘܐ 5. B ܗܘ 8. B ܒܟܐ̈ 9. B ܕܒܘܪ̈ܟܘܗܝ 12/15. cf. Gregorii Abulfarag Bar Ebbraya in Evangelium Matthaei Scholia e recognitione Joh. Spanuth. Gottingae 1879. p. 43, 28 et R. Payne Smith, Thesaurus Syriacus col. 736.

ܕܒܝܘܩܢܐ ܒܟܬܒܐ ܡܬܚܫܒܝܢ ܡܢܗܘܢ ܠܗܘܢ ܕܐܡܪ ܓܠܝܐ܇ ܠܗ ܠܡܡܠܠ ܢܡܘܣܐ ܟܕ ܗܘܐ܇ ܐܝܟܢܐ ܕܡܫܡܘܕܥܐ ܡܫܒܚ ܘܐܡܪ܇ ܐܠܐ ܡܠܟܘ ܠܫܪܪܐ ܦܘܠܠ: ܠܗܘܢ ܕܢܬܠܠ ܐܝܟ ܕܐܡܪܐ ܕܡܟܒܐ ܕܡܫܪܐ. ܐܝܟ ܐܠܐ ܗܘܟܠܠ ܕܝܘܬܐ ܕܐܘܡܢܘܬܐ ܡܫܪܬܐ ܕܒܩܠܝܬܐ܇ ܢܩܝܦ ܒܪܘܡܢܐ ܡܥܠܝܐ ܚܝܘܐ ܗܘܐ ܕܓܘܬܐ ܟܕ ܠܐ ܡܫܝܚ ܠܗܘܢ: ܐܠܐ ܡܬܪܐܝܬ. ܒܚܝܠܐ ܗܘ ܕܐܠܗܐ ܡܫܡܫ܇ ܗܘܟܢܐ ܡܪܐ ܕܟܠ ܘܦܪܘܫܐ ܘܒܠܒܗ ܣܒܝܥܐ: ܘܟܕ ܝܕܥ ܗܘܐ ܡܒܠܠ ܒܪܢܫܐ ܢܡܘܣܐ: ܘܐܝܟ ܕܒܝܘܚܢܢ ܠܗܘܢ ܕܗܘܝܘ ܦܘܡ ܘܢܦܫ ܕܐܪܐ: ܒܒܠܐ ܕܡܘܠܕܐ ܕܒܠܥܐ܇ ܒܠܒܘܗܝ ܕܡܘܒܪܬܐ ܚܢܘܢ. ܗܘ ܕܒܝܬ ܕܒܘ ܐܡܟܪܬܐ ܘܝܩܘܡܐ ܘܪܡܐ܇ ܠܗܘܢ ܕܡܢ ܗܝܡ ܦܝܡܐ ܐܡܫܒܪܬܐ. ܐܢܫܐ ܕܝܢ ܐܝܟ ܫܩܪ ܕܐܦ ܠܗܘܢ ܡܗܝܡܢܘܬܐ ܚܠܡܬܐ ܕܐܬܐܘܪܝܘ: ܢܗܡܐ ܠܩܡܝܐ ܕܐܬܘ ܡܚܘܐ. ܦܩܕ ܗܘܟܠܠ ܢܡܘܣܐ ܕܟܝܢ ܡܫܘܐ ܕܢܬܠܠ ܒܟܬܒܐ ܘܒܩܢܝܬܐ ܕܐܢܫܝܢ ܐܠܗܐ ܕܡܬܠܬܘ ܗܝܡ ܐܬܬܟܘ. ܡܬܠܠ ܗܘܐ ܓܝܪ ܣܘܡܐ ܢܦܩܬܠܠ ܕܡܢ ܗܝܡܢܘ ܒܪܘܟܬܐ ܐܠܗܡܘ. ܒܪܡ ܘܒܪܘ ܒܟܬܒܐ ܦܪܟܝܢ ܗܘܘ ܠܩܠܠ ܒܪܘܚܐ܇ ܗܠܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ ܠܗܘܢ ܡܒܪܘܚܬܐ. ܡܡܪܟܝܢ ܗܘܘ ܓܝܪ ܠܠܒܘܐ ܕܟܠܠ ܟܠܠ ܗܠܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ ܒܢܡܘܣܐ. ܘܠܐ ܒܟܠܐ ܐܬܠܘܗܝ ܗܘܐ ܠܗܘܢ ܡܡܟܪܬܐ. ܠܐ ܓܝܪ ܡܬܐܡܪܐ ܗܘܐ ܡܢ ܦܩܡܐ ܕܒܢܡܘܣܐ ܢܒܥܬ ܟܕܝܐ ܕܒܘܠܝܢ. ܦܫܝܛ ܗܘܘ ܕܝܢ ܕܐܬܬܝ ܕܡܦܟܠܝܢ ܗܘܘ܇ ܘܠܐ ܡܟܠܐ ܗܘܐ ܐܦ ܠܗܘܢ ܟܠܠ ܒܬܦܢܝܗܘܢ. ܘܠܐ ܟܒܪ ܢܬܠܘܢ ܠܗܝܢ ܘܢܪܫܘܢ ܡܢ ܡܩܒܠܝܗܘܢ. ܐܡܪ ܓܝܪ ܕܐܬܐ ܒܟܢܫ ܒܡܫܡܫܢܘܬܗܘܢ ܘܠܐ ܬܦܘܩ ܛܒܐ ܡܢ ܒܢܬܗܘܢ ܟܠܠ ܚܝ ܡܢܗܘܢ ܒܘܡܐ ܕܡܬܠܐ. ܘܠܐ ܣܘܡܪܬܐ ܕܝܢ ܦܬܓܡ ܗܘܐ ܘܓܠܘܬܐ ܕܒܡܬܠܐ. ܐܦ ܗܘܟܠܠ ܡܢܐ ܐܡܪ ܠܗܘܢ ܗܠܝܢ ܡܡܫܘܟܬܐ. ܦܢܘ ܡܡܬܪܬܐ ܐܘ ܣܒܪܝ. ܡܬܠܠ ܡܢܐ ܓܝܪ ܟܕ ܦܩܕ ܢܡܘܣܐ܇ ܕܪܕܦ ܡܢ ܟܠܠ ܒܡܠܐ ܘܟܒܪܐ ܢܬܦܢܩܘܢ܇ ܫܒܝܩܐ ܗܘܐ ܠܗܘܬܐ ܕܒܟܬܒܝܗܘܢ ܢܗܘܠܟܘܢ: ܠܡܫܡܫܢ ܕܝܢ ܐܦ ܓܝܪ ܘܪܬܐ. ܐܘ ܐܝܕܐ ܐܢܫܝܘ ܗܘܐ ܠܗ ܠܗܘܢ ܕܦܫܡܫܐ. ܗܘ ܕܓܝܠ ܢܫܐ ܘܐܬܠܠ ܠܟܪ ܡܢ ܡܫܡܫܢܐ: ܡܬܠܠ ܡܢܐ ܕܝܢ ܦܝܡܝܢ ܗܘܘ ܡܬܚܡܝܢ ܠܬܪܡܐ. ܐܝܟ ܡܢ ܕܠܐ ܡܫܡܘ ܗܘܐ ܢܡܫܪܘܢ ܒܟܬܒܐ.

4. Apographum: ܕܩܢܝܬܐ܇ 5. Apogr. ܠܗܘܢ 8. ܗܘ 11. cod. ܢܡܘܣܐ
14. Apogr. ܕܡܫܝܚܝܢ

ܕܟܕ ܦܣܩ ܠܐܘܪܚܐ ܕܟܘܟܒܐ: ܡܫܬܡܫ ܒܗ ܗܘ̈ܢܝܐ ܕܢܓܗܐ. ܘܗܘ ܕܢܚܬ ܡܢ ܡܪ̈ܘܡܐ. ܕܦܫܝܩܐ ܐܡܝܪ ܗܘܐ ܠܗܘ. ܘܡܛܠ ܕܪܘܚ ܕܡܫܝܚ ܕܬܗܘܐ ܐܝܬ ܠܗܘ. ܢܘܗܪܐ ܗܘ ܡܢܝܚܐ. ܦܪܘܫܐ ܕܝܢ ܡܩܪܐ ܕܟܠ: ܟܠ ܐܝܟ ܟܬ̈ܒܐ ܡܣܝܡ ܗܘܐ. ܟܕ ܩܝܡܐ ܐܬܘܗܝ ܗܘܐ ܒܟܝܢܐ ܡܩܝܡܢܐ ܕܟܠ. ܘܠܐ ܢܦܠ ܣܘܓܐܐ. ܐܠܐ ܕܝܢ ܘܗܘܐ ܐܣܩ ܡܢ ܡܐܬ̈ܘܬܐ. ܕܚܙܬܐ ܡܣܬܟܠܐ ܐܝܬܘܗܝ ܗܘܐ. ܕܠܘܬܐ ܐܦ ܕܢܦܩܘܢ ܠܟܠܗܘܢ ܐܬ̈ܘܬܐ. ܕܐܝܟ ܕܝܢ ܕܣ̈ܦܪܐ ܘܡܩܕܫܝܢ ܠܐ ܡܬܦܪܫܐ ܗܘܐ ܕܢܬܒܩܫ. ܐܘ ܗܘܟܢܐ ܕܐܦ ܗܘ ܐܟܘܬ ܟܠ ܟܬ̈ܒܐ ܕܟܢܘܫܬܐ ܐܬܡܠܝ. ܟܠܦ ܕܢܦܩܘܢ ܐܡܪ ܐܢܐ: ܕܟܘܪ̈ܝܐ ܕܟܘܟܒܐ ܐܠܦܐܝܬ ܢܚܘܐ. ܐܠܐ ܠܟܠܗ ܗܘܐ ܠܐ ܬܗܘܐ.

[L. XV., lat. 20.] A f. 73^{b}. B f. 60^{a}.

[21] ܕܩܒܝܥܐ ܡܦܫܩܝܢ: ܡܢ ܡܐܡܪܐ: ܕܡ̄ܬ: ܕܠܡܩܒܠ: ܡܠܝܘܡܘ ܦܥܠܐ܀

ܡܡܠܠ ܗܘܟܢܐ ܠܐܣܘܬܐ: ܚܙܘܪܐ ܕܡܣܒܠ. ܘܪܡܫܐ. ܘܡܠܬ ܣܘܠܐ ܐܝܟ ܕܐܡܪ: ܡܠܝܘܡܘ ܦܥܠܐ: ܘܡܡܠܠ ܒܟܠ ܘܪ̈ܘܚܐ. ܐܠܐ ܡܠܟ ܣܟܠܐ ܒܟܠ ܕܟܠܐ ܠܟܠܐ. ܗܟܢܐ ܓܝܪ ܐܝܬ ܦܢܝܬܐ ܕܡܦܪܫ ܐܝܟ. ܐܝܟ ܕܡܟܦܪ ܗܠܝܢ ܕܠܟܬܒܐ܀

[L. XVI. lat. 29.] G f. 200^{a}.

[22] ܕܩܒܝܥܐ ܡܦܫܩܝܢ ܡܢ ܡܐܡܪܐ ܕܡܬܠܡܕܝܢ: ܕܠܡܩܒܠ ܡܠܝܘܡܘ ܣܚܦܐ. ܕܟܕ ܗܘ ܦܪܟ ܗܘܐ ܠܡܫܝܚܐ: ܕܟܕ ܗܘ ܠܗܝ ܐܡܪ: ܕܢܦܩܠ ܢܡܘܣܐ ܐܬܐ. ܘܟܠ ܕܫܡܝܢ ܠܟܬܪܐ ܢܦܠܐ ܘܢܦܩ ܗܘܟܢܐ ܠܒܢܝ̈ܢܫܐ: ܒܪܝܬܐ ܢܡܘܣܐ. ܦܬܐ ܫܠܡܐ. ܘܐܡܪ ܠܗܝ ܕܦܬܘܗ ܗܘ ܕܫܠܡܐ ܒܬܪܗ ܕܐܢܫܐ. ܘܕܠܗ ܩܕܡ ܕܢܬܠ ܠܟܣܝܐ ܡܟܣܝܐ ܠܗܘ. ܟܕ ܢܡܘܣܐ ܡܟܣܝܐ ܠܡܐܬ̈ܘܬܐ. ܗܘ ܕܝܢ ܩܕܝܫܐ ܡܦܫܩܝܢ ܐܡܪ ܠܡܩܒܠ ܗܟܝܠ ܗܘܟܢܐ.

ܕܢܦܩܠ ܦܡ ܢܡܘܣܐ ܐܬܐ. ܐܡܪ ܐܢܐ ܐܦ ܐܢܐ. ܘܟܠ ܦܡ ܕܗܘ ܗܘ ܕܐܝܬ ܠܗ ܚܕܬܐ ܣܟܠܬܐ ܘܟܠܝܠܬܐ ܕܟܪ̈ܟܐ ܡܦܝܣܐ. ܐܝܟ ܕܝܢ ܡܟܝܠܐ ܐܝܟ ܗܘ ܕܠܡܬܠܡܕܐ ܕܢܡܘܣܐ ܗܦܟ ܓܒܠ ܠܟܠܗ ܫܪܪܐ: ܘܗܟܝܠ

3. B ܠܗܘܐ 5. B ܗܘ 8. B ܟܬܒܐ 9. B ܕܟܬܒܘܗ 12/15. cf. Gregorii Abulfarag Bar Ebhraya in Evangelium Matthaei Scholia e recognitione Joh. Spanuth. Gottingae 1879. p. 43, 28 et R. Payne Smith, Thesaurus Syriacus. col. 736.

ܘܠܗ ܡܢ ܒܥܘܠܐ ܕܠܘܬ ܥܒܕܐ ܡܫܥܒܕܝܢ ܗܘܘ ܕܢܕܥܘܢ. ܐܠܐ ܡܫܬܠܛܝܢ ܗܘܘ ܡܚܝܪܐܝܬ ܕܢܕܥܘܢ ܐܝܟ ܘܢܕܒܪܘܢ ܟܠ ܡܦܩܘܕܝܬܐ. ܘܒܢܡܘܣܐ ܕܡܪܝܐ ܟܠ ܝܘܡ ܢܗܓܘܢ. ܘܗܘ ܕܢܐܡܢܘܢ ܡܢ ܒܢܝܐ ܕܚܘܫܒܐ ܡܬܘܡ ܠܒܘܢ ܕܗܘܝܢ. ܐܡܪ ܐܢܐ ܕܝܢ. ܘܠܗ ܠܒܘܗ ܕܗܘܐ ܢܡܘܣܐ ܕܟܠ ܒܫܠܝܐ ܕܢܥܒܕ ܘܠܐ ܢܦܠ ܗܘܐ ܀

ܘܟܕ ܐܫܬܠܡܬ ܀

ܢܡܘܣܐ ܕܝܢ ܡܫܘܕܥܢܘܬܐ ܕܡܫܘܕܥܢܘܬܐ ܕܦܩܝܕ ܡܘܬܪ ܢܥܒܕ ܠܗ ܡܢ ܩܕܡ ܩܢܝܐ. ܛܥܝܢܬܐ ܕܝܢ ܕܫܬܝܬܐ ܡܫܡܫܬܐ ܘܕܦܪܝܫܬܐ ܘܕܘܟܝܢ ܕܒܥܠܐ. ܐܝܬ ܐܢܫ ܕܡܦܩܠܐ: ܒܪܝܬܐ ܘܡܫܡܫܢܐ ܕܟܢܘܫܬܐ ܕܢܡܘܣܐ ܘܡܦܩܦܩܝܢ. ܪܘܝܢ ܕܢܐܡܢ ܡܢ ܫܘܬܦܘܬܗܘܢ ܕܥܘܬܪܐ ܪܘܚܢܝܐ: ܠܐܝܠܝܢ ܕܢܨܚܘ ܕܐܬܢܨܚܘ ܬܐܪܝܬ ܘܢܡܘܣܐܝܬ. ܡܣܬܟܠܝܢ ܕܝܢ ܠܟܬܒܐ ܕܡܫܡܫܝܢ ܒܣܘܓܐ ܒܥܝܢܐ. ܟܕ ܕܝܢ ܐܦ ܦܘܠܘܣ. ܕܐܝܟ ܐܢܫ ܕܡܫܠܡܢܐ ܐܡܪ: ܢܗܘܐ ܐܢܐ ܐܘ ܦܘܠܘܣ: ܐܘ ܐܦܠܘܣ: ܟܕ ܗܘܐ ܕܐܝܟ ܗܘܝܐ ܐܝܠܐ ܢܬܟܠ. ܕܝܢܝܢ ܢܐܡܪ ܕܢܐܡܢ ܡܢ ܚܢܝܢܐ ܘܡܢ ܟܬܒܐ ܢܡܘܣ. ܟܕ ܕܝܢ ܕܗܘ ܕܡܘܗܒܬܐ ܟܕ ܡܘܗܒܬܐ ܡܘܗܒܬܐ ܢܗܘܐ. ܗܘ ܕܝܢ ܕܡܘܗܒܬܐ ܟܕ ܡܫܬܐܠ ܢܫܝܛܐ܀ ܘܠܘܬ܀ ܟܕ ܡܫܝܚܐ ܡܫܝܚܐ ܢܗܘܐ. ܘܟܕ ܒܪܐ ܠܐ ܡܬܬܒܪ ܠܐ ܡܬܒܪ ܢܗܘܐ. ܘܟܕ ܒܪܐ ܒܪܐ ܢܗܘܐ. ܘܟܕ ܡܬܦܠܐ ܠܐܦܠܐ. ܐܦܠܐ ܗܘܝܐ ܕܐܦܪ ܡܫܝܚܐ: ܕܠܗ ܗܘ ܕܐܬܐ ܠܥܘܡܪܐ ܡܫܡܫܐ ܠܟܢܘܫܬܐ. ܠܐ ܗܘܦܟ ܢܡܘܣܐ. ܢܦܩ ܕܝܢ ܕܛܠܝܡܐ ܐܬܘܗܝ ܘܛܘܒܬܐ. ܘܟܕ ܗܘ ܦܠܓ ܕܝܠܗܘܢ ܐܝܟ ܕܢܐܡܢܘܢ ܡܢ ܛܥܝܐ. ܡܫܠܡ ܥܒܕ ܡܫܬܡܫܢܐ. ܡܬܒܥܝܐ ܕܝܢ ܠܐ ܡܦܪܫܐ ܠܝ ܠܘܬ ܐܠܗܐ. ܘܠܐ ܕܝܢ ܠܝ ܢܬܒܥܐ ܡܬܬܦܪܫܝܢ. ܘܠܐ ܠܝ ܠܐ ܢܬܒܥܐ ܢܦܪܫܝܢ. ܐܝܟ ܕܟܬܒ. ܦܬܓܡܐ ܕܝܢ ܫܪܪܐܝܬ ܗܠܝܢ ܕܫܦܩ ܟܕ ܦܘܩܕܢ ܘܡܠܦܢ. ܒܪܐ. ܡܫܬܐܠ. ܘܡܐܟܠܐ ܦܪܐ. ܡܘܪܫܐ. ܘܛܘܪܦܐ ܕܡܢ ܟܠܐ. ܐܝܟ ܕܡܢ ܡܫܬܥܒܕܐ ܒܥܩܒܐ. ܗܠܝܢ ܐܬܚܘܝ ܗܠܝܢ ܕܦܬܓܡܐ ܠܒܪܢܫܐ ܐܝܟ ܒܪܐ ܡܠܐ ܕܦܪܘܩܢ. ܟܠ ܕܝܢ ܡܬܒܥܝܐ ܗܘܐ. ܘܠܗ ܡܢ ܕܦܩܕ ܐܝܟ ܛܒܐ ܒܥܠܐ. ܡܬܡܠܐ ܕܝܢ ܟܕ ܡܠܐ ܕܐܠܗܐ ܘܒܪܬܐ.

[L. XVI., lat. 31.] A f. 100[b].

---

19. Apogr. ܕܛܠܝܡܐ

[23] ܘܐܦܠܐ ܡܢܝ ܦܪܝܫܐ ܢܡܘܣܐ ܥܡܗ ܠܡܫܡܫܢܘܬܗ܀ ܘܡܩܝܡܐ ܡܘܪܡܗܘ. ܡܢ ܡܐܡܪܐ ܕܠܡܫܡܫܢ ܕܟܘܡܪܐ ܘܟܗܢܘܗܝ܀

ܒܙܒܢܐ ܓܝܪ ܩܕܡܝܐ ܕܒܗ ܐܡܪܐ ܐܝܟ ܢܡܘܣܐ ܕܩܘܡܐ ܡܬܩܛܠ ܗܘܐ܆ ܐܦ ܗܘ ܩܕܡ ܒܪܗ ܕܢܐܬܐ. ܘܩܛܠܗ ܠܐܘܪܫܠܡ ܚܕܬܐ ܐܝܟ ܐܝܟܐ ܕܐܡܪܬ܆ ܘܩܕܫܗ ܠܐܒܐ. ܐܦܠܐ ܓܝܪ ܦܪܝܫܐ ܥܡܗ ܠܡܫܡܫܢܘܬܗ. ܗܘ ܓܝܪ ܕܐܬܟܠܐ ܦܪܝܫܐ܆ ܘܠܐ ܡܕܡ ܐܚܪܝܢ ܐܬܡܪ. ܐܠܐ ܕܢܬܒܣܡ ܐܡܪܐ ܒܟܘܡܪܐ ܕܐܪܒܥܬܐ ܕܙܢܝܐ ܟܠܗ ܪܡܫܐ: ܘܐܬܒܠܥ ܒܟܡܪܐ ܘܟܢܫܐ ܦܠܚܐ ܥܡ ܡܕܪܐ.

[L. XVI., lat. 32.] A f. 75ᵇ, B f. 65ᵇ.

[24] ܕܥܠ ܕܝܢ ܕܥܠܘܗܝ ܡܢ ܡܐܡܪܐ ܕܡܫܡܫܢ ܕܟܘܡܪܐ ܘܟܗܢܘܗܝ܀

ܐܚܪܐ ܓܝܪ ܕܢܫܡܫܘܢ ܠܐܒܘܬܐ ܗܠܝܢ ܕܡܢܗܘܢ ܐܠܐ ܐܢܫܐ ܕܡܟܐ ܡܬܠ ܥܙܪܐ ܪܘܚܐ ܐܒܘܬܐ ܢܡܘܣܐ. ܘܗܠܝܢ ܕܥܠܘܗܝ ܢܒܝܐ ܐܝܟ ܒܫܠܐ ܟܢܫܐ ܕܪܫܡܬ ܚܘܒܐ. ܠܐܬܒܥܐ ܕܝܢ ܘܗܘ ܚܘܒܬܐ ܕܡܢ ܒܢܝܐ ܠܐܒܘܬܐ ܘܡܢ ܐܒܘܬܐ ܠܒܢܝܐ. ܘܡܬܦܪܫܝܢ ܗܠܝܢ ܕܪܫܝܡܝܢ ܥܠܝ ܡܢ ܟܠ. ܗܘܐ ܓܝܪ ܘܒܪܘܟܬܐ ܐܚܪܢܐ ܦܩܕ ܠܝ ܒܝ ܐܡܪ. ܕܗܘ ܕܪܫܡ ܐܒܐ ܐܘ ܐܡܐ ܥܠܝ ܡܢܗ ܠܗܠܘܢ ܕܡܦܩܐ ܠܗ܆ ܘܗܘ ܕܪܫܡ ܒܪܐ ܐܘ ܒܪܬܐ ܥܠܝ ܡܢܗ ܠܐ ܡܦܩܐ ܠܗ. ܠܐܒܘܬܐ ܓܝܪ ܙܕܩ ܥܠܝܐܬܐ ܕܢܩܝܡ ܢܡܘܣܐ ܗܘ ܕܙܕܩ ܕܢܩܠܐ܆ ܐܦ ܠܡܘܠܐ ܗܘ ܕܡܬܛܐܒܢ ܠܐܠܗܐ ܕܡܢ ܕܡܐ ܘܡܢ ܐܚܪܢܘܬܐ. ܡܬܠ ܕܐܦ ܕܟܠܗܘܢ ܐܒܘܬܗܘܢ ܐܢܐ ܘܪܫܐ. ܘܫܟܘܪܐ܆ ܒܪܘܚ ܕܗܘ ܡܫܬܡܠܐ ܒܪܘܚܐ: ܘܩܪܒ ܗܘ ܕܢܗܘܐ ܐܠܗܝ. ܡܘܫܐ ܕܝܢ ܟܠܠ ܗܠܝܢ ܐܦ ܡܬܦܪܢܣܐ ܕܗܘ ܕܫܡܥ ܢܗܘܐ. ܡܛܪܕ ܗܟܢܐ ܡܢ ܗܠܝܢ ܕܐܡܪ ܕܒܠܒܥܠܝ ܢܗܘܐ ܕܟܠܗ ܐܒܘܬܐ: ܐܝܟܘ ܕܗܠܝܢ ܡܢ ܒܢܝܗܘܢ ܕܗܠܝܢ ܕܥܠܘܗܝ ܢܦܪܩܘܢ. ܗܠܝܢ ܕܝܢ ܕܢܬܢܣܒܘܢ ܡܢ ܗܠܝܢ ܕܩܕܝܫܝܢ. ܘܢܣܒܘܢ ܠܗܘܡܢܐ ܕܐܒܗܐ. ܠܐ ܓܝܪ ܙܕܩ ܕܒܥܠܡܐ ܢܡܘܣ ܟܠܠ ܬܟܠܬܐ. ܐܠܐ ܬܘܒ ܫܒܝܢܐ ܠܗܠܝܢ ܕܩܕܝܫܝܢ ܕܗܠܝܢ ܕܡܬܬܪ ܢܦܪܩܘܢ. ܠܝ ܕܝܢ ܦܩܕ ܡܢ ܡܫܝܚܐ܆ ܕܙܕܩ ܕܢܛܪ ܫܘܠܛܢܐ ܢܡܘܣܐ: ܐܝܠܝܢ ܕܪܚܡܝܢ ܕܢܦܪܩܘܢ ܗܠܝܢ ܕܥܠܘܗܝ܆ ܘܡܬܦܪܥܝܢ ܠܗ ܒܟܠܠ ܡܕܡ ܗܘܐ ܐܝܟ ܐܝܟܢܐ ܗܘܝܘ. ܟܠܗ ܗܘܐ. ܘܫܒܩܗ ܒܪܚܘܡܬܐ ܢܡܘܣܐ ܐܝܟܢܐ܆ ܡܛܠ ܠܦܪܨܘܦ ܗܘܐ

2. ܕܠܡܫܡܫܢ sic AB, de ordine vide infra 4. A om ܗܘ 16. plane sic apogr., annon ܕܡܬܛܐܒܢ? 25. cod. ܢܦܪܩܘܢ, lege ܢܦܪܩܘܢ?

ܒܢ̈ܡܘܣܐ ܐܚܪ̈ܢܐ. ܐܘ ܡܢܐ ܡܥܠܐ ܠܫܡܘܥܬܐ ܕܦܠܐܛܘܢ ܢܡܘܣܐ. ܗܢܐ ܓܝܪ ܦܠܐܛܘܢ ܗܘܐ ܢܡܘܣܐ܆ ܕܢܡܘܣܐ ܡܘܪ̈ܬܐ ܐܝܬ ܠܗ ܠܟܘܢ ܗܠܝܢ ܕܝܢ ܕܐܦܠܘ ܡܢ ܪܘܡ ܕܢܦܩܘܢ ܐܢܘܢ. ܠܐܢܫ ܡܢܗܘܬܐ ܘܡܘܡܐ ܐܬܝܗܒܘܢ. ܘܐܦ ܠܒܪܘܪܬܐ ܢܫܡܐ ܐܢܫܐ ܢܦܩܘܢ. ܘܠܐ ܚܕܐ ܡܠܬܐ ܡܢ ܕܡܘܟܠܐ ܡܡܟܣܢ. ܠܐ ܕܝܢ ܘܢܘܪܐ ܐܢܫ ܡܢ ܫܡܝܐ ܘܐܡܘܪܐ ܕܡܠܟܐ ܦܩܕܘ܆ ܘܢܚܬܘ ܠܫܡܫܐ. ܘܐܙܠܘ ܠܐܪܥܐ ܕܠܐ ܫܒܩ. ܠܗ ܠܦܠܐܛܘܢ ܢܡܘܣܐ ܕܒܐܘܠܐ. ܐܠܐ ܦܠܚܝܢ ܠܗܘܢ ܠܟܠܗܘܢ܀ ܠܐ ܙܒܢ ܕܐܝܟ ܣܓܝܐܐ ܗܘܐ ܘܪܒܐ ܛܝܒܐ. ܕܗܘܘ ܕܝܢ ܒܥܒܕ ܥܠܡܐ ܒܡܘܡܐ ܕܡܫܝܚܐ. ܒܠܗܘܢ ܐܝܟ ܕܐܬܬܡܨܝܬ ܒܠܒܘܢ ܡܢܗ ܐܝܬ. ܡܡܢ̈ܫܐ ܕܒܢ̈ܘܢܬܐ ܒܐܘܢܓܠܝܐ܀ ܡܫܝܚ ܫܡܥܘܢ ܦܛܪܘܣ ܡܥܠܐ ܠܐܘܢ̈ܓܠܝܐ ܒܢ ܒܥܠܡ. ܣܠܩ ܡܫܝܚܐ ܗܘܐ ܠܘܬ ܐܒܘܗܝ ܐܠܗܐ. ܐܝܟ ܗܘ ܕܐܠܗܐ ܡܫܡܫ ܠܐܒܝ. ܒܒܢܝ ܣܠܩ ܡܫܝܚܐ ܐܬܦܪܣ ܠܐܠܗܐ. ܡܬܦܪܣܝܢ ܕܝܢ ܠܐܠܗܐ. ܒܝ ܢܦܫܝ ܚܝ ܠܫܘܡܫܗܘܢ ܠܐܠܗܐ: ܘܡܬܢܗܓܝܢ ܒܝ ܡܝܬܘܬܐ. ܒܝ ܥܒܝܕ ܐܝܟܢܐ ܕܗܘܐ ܐܦܢܐ ܣܘܓܐܐ ܒܒܝܬܐ ܥܒܝܕܘܬܐ. ܢܬܦܪܣܘܢ ܕܝܢ ܒܢ̈ܝܐ ܕܐܠܗܐ ܘܦܩܝܕ ܒܠܐܝܬܗ܀ ܐܝܟ ܕܡܦܩܝܢ ܠܗ ܠܟܠܗܘܢ ܕܪܚܡܝܢ ܘܠܐ ܝܕܥܝܢ ܠܗ. ܘܐܝܟ ܕܫܡܥܝܢ ܠܗ ܠܐ ܙܕܩ ܕܢܬܦܪܣܘܢ ܘܢܬܒܝܢ.

[Lib. XVI., lat. 33.] A f. 107b.

[25] ܕܐܡܪ ܡܫܝܚܐ ܐܦ ܠܪ̈ܘܚܬܐ ܕܒܫܡܝܐ: ܕܡܝܬܐ ܡܬܕܟܪܝܢ. ܡܢ ܡܐܡܪܐ ܕܐܬܩܠܒܣܘܢ ܕܠܘܩܒܠ ܠܫܘܡܫܗܘܢ.

ܒܝ ܗܘܐ ܒܪܢܫܐ ܐܢܫܝܐ ܡܠܬܐ ܕܐܠܗܐ: ܘܐܬܝܠܕ ܒܦܓܪ ܠܘܬ ܐܒܐ. ܠܗ ܒܠܚܘܕ ܠܐܠܗܐ ܕܒܟܠ ܚܕ ܡܢ ܫܘܒܚܐ ܕܫܘܝܘܬܐ܀ ܐܠܐ ܓܝܪ ܒܝ ܡܬܚܙܐ ܒܪܢܫܐ ܐܢܫܘܬܐ ܕܠܐ ܡܬܦܪܫܐ܀ ܠܒܫܬܐ ܕܢܦܫܐ ܚܘܒ ܗܘܐ ܐܦ ܠܪܘܚܬܐ ܕܒܫܡܝܐ. ܐܡܪ ܓܝܪ ܐܦ ܠܐܠܗܐ. ܘܐܦܫ ܠܐܪܥܐ ܕܢܫܘܬܐ: ܠܐܠܗܐ ܕܒܫܡܝܐ. ܗܘܐ ܓܝܪ ܡܫܝܚܐ ܡܪܢܐ ܐܦ ܠܡܠܐܟܐ ܘܠܒܢܝܐ. ܘܟܕ ܕܝܢ ܒܝ ܗܘܡܢܘܬܐ ܠܐܠܗܐ ܘܠܐܠܗܐ. ܐܢܫܐ ܗܘܟܢ ܡܦܪܣ ܐܝܟ ܕܐܬܝܗܒ ܐܡܪ ܠܗ܀ ܐܝܟ ܡܢ ܕܐܬܟܬܒ ܦܢ ܒܟܬܒܝ ܡܪܝܐ. ܦܠܓܝ ܕܝܢ ܠܡܫܝܚܐ ܠܐܠܗܐ ܕܒܪܢܫܐ ܐܚܪ̈ܢܐ ܦܪܫܬܐ ܘܦܘܪܩܢܐ ܕܒܝ ܡܫܝܚܐ: ܘܐܢܫܐ ܕܐܦܪܫܬ ܗܘܐ܀ ܐܦ

18. A (apogr.) ܕܐܬܩܠܒܣܘܢ (= XIX, sic), B ܕܐܬܩܠܒܣܘܢ   25. A ܕܐܬܟܬܒ

ܠܡܫܝܚܐ ܘܫܠܝܚܐ ܦܛܪ ܡܢܗ ܠܫܡܥܘܢ. ܐܡܪ ܓܝܪ ܐܦ ܠܒܪܘܢܐ ܕܒܥܝܢ ܐܡܪܐ: ܕܠܐ ܐܬܦܫܩܘ ܒܥܒܕܐ ܐܝܟ ܕܐܡܪ

[L. XVI., lat. 34.] A f. 81[a], B f. 79[b].

[26] ܬܘܒ ܕܝܠܗ ܡܢ ܡܐܡܪܐ ܕܥܠ ܡܬܠܒܟܢܐ.

ܦܛܪܘܣ ܕܝܢ ܒܡܟܪܢܘܬܐ ܕܡܬܡܪܢܐ ܐܝܟ ܡܬܐܡܪ ܕܝܠܗ. ܘܒܬܪ ܒܡܟܪ ܙܒܢ. ܘܙܕܩ ܗܘܐ ܠܡܬܩܛܠܘ ܐܝܟ ܠܡܘܬܐ ܕܚܛܝܐ. ܘܡܢ ܐܬܠܗܝܢ ܒܓܒ ܟܠ ܕܗܘܐ. ܕܗܘܐ ܩܕܡ ܙܒܢ. ܗܘ ܕܙܕܩ ܗܘܐ ܠܗ. ܘܬܘܒ ܘܠܗ ܠܟܪܣܗ ܕܡܬܠܐ. ܠܗܝ ܐܦܠܐ ܕܡܬܡܪܐ ܕܙܗܘܪܐ ܐܡܪܝܢ ܕܡܪܝܐ.

[L. XVI., lat. 35.] A f. 101[b].

[27] ܕܝܠܗ ܕܝܢ ܕܝܠܗ ܡܢ ܡܐܡܪܐ ܕܠܡܬܠܒܟܢܐ. ܟܕ ܡܬܝܚܕ ܗܘܐ ܢܡܘܣܐ ܒܟܬܒܐ ܕܡܫܡܫܝܢ ܠܡܫܪܝܐ ܐܡܪ: ܠܡܫܠܡܘ ܗܘܠܐ܀ ܠܗ ܓܝܪ ܠܡܫܝܚܐ ܒܥܒܕ ܠܐܠܗܐ. ܘܠܐ ܡܨܝܕܐ ܕܡܬܐܡܪ ܡܢ ܠܐܠܗܐ ܠܚܝܠܐ ܦܩܕܢ. ܘܠܐ ܠܡܫܪܝܐ ܡܫܚܐ ܒܟܗܢܐ ܡܬܡܨܝܢ. ܐܘ ܡܢܗܘܢ ܫܐܠܝܢ ܛܒܐ ܕܡܬܦܪܩܝܢ ܡܢ ܐܠܗܐ. ܐܠܐ ܡܢ ܡܢܝܢ ܦܠܓܝܢ ܐܝܟ ܕܠܟܪܐ ܡܫܚܐ ܕܢܛܪܘ ܗܝܡܢܘܬܐ: ܘܦܠܚܝܢ ܦܩܕ ܡܢܠܝܢ ܒܡܫܡܪܘܬܐ ܕܠܒܪܘܬܐ ܡܫܝܚܐ: ܘܐܬܒܛܠܘ ܒܘܡܐ ܠܒܫܡܐ ܘܙܒܢܐ: ܘܐܫܬܪܪܘ ܠܫܒܘܚܐ ܕܡܫܝܚܐ ܘܢܗܘܐ ܠܒܪܘܬܐ ܛܒܬܐ܀

ܘܒܬܪ ܡܠܬܐ ܐܡܪ ܕܐܦ ܠܟܠ ܚܛܝܐ ܡܫܡܫ ܫܘܒܚܐ:

ܒܐܬܪܘܗܝ ܓܝܪ ܠܐܠܗܐ ܕܦܩܕܗ ܗܘܐ ܒܡܫܝܚܘܬܗ ܚܠܦ ܐܠܗܐ. ܒܡܬܟܫܢܐ ܕܒܟܠ ܫܠܡ ܐܝܬ ܗܘܐ ܠܗܘܢ ܫܘܠܛܢܐ ܕܢܫܬܠܛܘܢ. ܘܠܥܠܡܐ ܕܚܝܐ ܡܫܬܪܝܢ ܐܝܟܢ ܗܘܘ. ܐܠܐ ܕܐܡܪ ܡܢ ܗܠܝܢ ܐܝܬܝܗ ܐܝܬ ܗܘܐ ܠܗܘܢ ܠܡܐ ܙܕܩ. ܘܐܬܪܐ ܗܘ ܕܢܬܟܫܠ ܒܟܠܐ ܠܡܚܘܝܘ. ܐܠܐ ܠܗ ܐܝܟ ܕܠܐܠܗܐ ܡܫܡܫܝܢ ܗܘܘ ܡܢ ܐܝܠܐ. ܐܠܐ ܐܝܟ ܡܐ ܕܐܬܒܛܠܘ ܚܠܦ ܦܘܪܩܢܐ ܕܥܠܡܐ. ܘܚܠܦ ܚܐܪܘܬܐ ܕܡܫܝܚܐ ܦܩܕ ܗܘܐ ܒܡܫܝܚܘܬܗ܀

ܘܒܬܪ ܡܠܬܐ. ܟܕ ܐܡܪ ܕܗܠܝܢ ܠܐܠܗܐ ܕܫܠܝܚܐ ܐܝܟܢܐ ܗܘܘ

1. B ܡܩܕܡ 15. cod ܘܐܬܗܘ

ܕܐܬܠܒܫ ܡܢܗ ܘܐܬܢܟܠܘ. ܘܐܬܐ ܡܚܝܐ ܕܐܢܫ ܡܢܗܘܢ ܘܐܦ̈
ܗܘܝܐ.

ܡܛܠ ܗܘܟܠܐ ܠܡܟܬܒܢܐ ܕܐܬܝܐ ܐܢܐ ܗܘ ܕܡܢ ܟܠܐ ܐܘܡ. ܕܝܘܢܢܣܝܘܣ ܕܝܢ ܠܗܠ ܚܙܐ ܕܐܦܟܠܘ: ܗܘ ܕܡܦܩܕܢܐ ܕܕܘܟܠܐ. ܗܘ ܗܘܐ ܕܝܢ ܡܢܟܠܐ ܐܦܟܠܘ. ܠܗܢܐ ܡܢ ܙܢܦܣܘܣ ܡܢܟܠܐ. ܡܢ ܗܘܟܠ ܐܦܢܝ ܕܐܬܝܢ ܙܢܦܣܘܣ. ܡܛܠ ܠܗ ܟܢܫܐ ܕܙܢܦܣܘܣ: ܐܠܝ ܕܠܗܘܢ ܦܘܠܡܘܣ ܒܪܗ ܕܙܐܪ ܘܠܗܘܢ ܐܟܒ ܒܝ ܡܢܗ. ܐܝܟ ܕܫܦܝܪ ܠܐܘܡܪܘܣ.

[L. XVIII., lat. 48.] A f. 101b.

Cyrilli Alexandrini librorum contra Iulianum XI—XX fragmenta Graeca et Syriaca Latine reddita

disposuit

C. I. Neumann.

Ex libro XI.

1.

Ex Leont. et Ioann. vat. p. 104. Τοῦ μακαρίου Κυρίλλου ἐκ τοῦ ια´ λόγου τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.

Ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡς ὁ κατοιόμενος καὶ καταφρονητὴς ἀνὴρ ἀλαζὼν οὐδὲν μὴ περάνῃ[1]) κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν· οἴησις γὰρ προκοπῆς ἐκκοπὴ κατὰ τὸν κοινὸν καὶ ἐν στόμασι τῶν πολλῶν ὄντα λόγον.

2.

Ex Leont. et Ioann. p. 104. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Οἴησις προκοπῆς ἐκκοπή· τὸν μὲν γὰρ ὁμολογοῦντα τὴν ἄγνοιαν ῥᾷον ἄν τις ἐπιστήσειεν τοῖς οὔπω διαγνωσμένοις· τόν γε μὴν[2]) ἐν δοκήσει τοῦ εἰδέναι [καὶ][3]) ἄσοφόν τε καὶ ἀμαθῆ πάντη τε καὶ πάντως ἀποτελεῖ τὸ εἰδέναι δοκεῖν· οὐ γάρ τοι προσίεται τοὺς τῶν διδασκόντων λόγους.

Deprompta esse videntur fragmenta 1 et 2 ex undecimi libri exordio. Alterius autem verba prima οἴησις προκοπῆς ἐκκοπή si lemma esse censes, iam nunc fragmentum alterum optime cohaeret cum primo, lacuna non interposita.

3.

S. Cyrilli. Ex libro XI. adversus Iulianum Apostatam.

Quid illud est novi, amice, si voluntate Dei stella contra con-

1) πέραν ἢ Maius. περάνῃ Mignius Patrol. Graec. vol. LXXVI. p. 1057 C secundum Habacuc 2, 5.

2) τόν γε μὴν Mignius. τῷ γε μὲν Maius.

3) καὶ delevi.

suetudinem suam orta est, quo tempore Deus-Verbum incarnatus est, et ut evangelista praeivit? Quam saepe ob res magnas in orbe terrarum accidentes stellae apparuerunt, quae et cometae i. e. crinitae dicuntur; aliae autem etiam δοκίδες nominantur. Stella autem illa non ex numero harum ordinariarum erat neque ἑωσφόρος, ut iste eam dicit. Per duos enim annos apparebat in caelo, indicans nativitatem Christi in corpore. Quia autem consuetudo et cura erat Chaldaeis, ante omnes autem Magis, motiones stellarum accurate observare et ut portento hac re uti, nonnulli stellam viderunt in Oriente, cuius cursus praeteribat et motus transmigrabat ab Oriente usque ad Iudaeam, et opinati sunt iuxta consuetudinem suam, eorum aliquem qui reges dicuntur natum esse. Cum vero non crederent mysterium Christi latere et opinarentur hominem quendam in regno Iudaeae natum esse, venerunt et interrogaverunt: ubi est qui natus est rex Iudaeorum? Turbatus autem est Herodes et sciscitabatur ex illis, quando stella ipsis apparuisset. Et postquam cognovit duobus annis ante apparuisse stellam, mittens occidit omnes pueros qui erant in Bethlehem duos annos nati et minores. Opinabatur enim se capere illum cum his quos tam crudeliter occidit, cum rursus Magi in pannis invenirent puerum, qui hoc ipso tempore natus fuerat et nondum octo dies vixerat nondumque Hierosolyma ascenderat, ut darent hostiam secundum quod dictum est in lege. Inde comprehenditur hoc miraculum et dignum est quod credatur, quamquam iam non manet haec stella usque ad id locorum neque una erat ex notis illis neque Venus neque Pleïades neque Arcturus. Neque vero si stabat supra Bethlehem et domum et locum, ubi puer erat, dubitabit quisquam hac de re, sed admirabitur vim signorum Dei, quae re vera facta sunt ad conversionem errantium. Primitiae enim vocationis gentium erant Magi et clarum testimonium, concussam esse vim Satanae et arma eius adempta.

4.

Corpus Christi incrementi indiguisse. S. Cyrilli ex libro XI. adversus Iulianum, ex quaestione sexta.[1])

---

1) Ita libros suos Cyrillus instituit, ut amplum Iulianum fragmentum a se exscriptum sequi vellet refutationem. Sexta igitur quaestio

Memor erat virgo sancta verborum Gabrielis, sed cum corpus Christi incrementi indigeret, non plane intellegebat mysterium personae eius.

5.

Ex Ioannis Damasceni sacris parallelis p. 339.

Οὐχ[1]) οἱ ἀςεβοῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ δυνάμενοι μὲν ἀπαγαγεῖν τῆς ἀςεβείας, μὴ βουλόμενοι δὲ δι' ὄκνον ἢ διὰ νώθειαν,[2]) ὁμοίως κολάζονται.

In margine adnotatum est τοῦ αὐτοῦ, i. e. Ioannis Chrysostomi, cuius praemittuntur verba. Esse autem hoc fragmentum Cyrillo tribuendum supra exposui. Iam vero codex Rupefucaldinus hanc inscriptionem habet: τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ α′ πρὸε (sic) Ἰουλιανόν. In primo autem Cyrilli libro cum haec verba non inveniantur neque in altero usque ad decimum, α′ corruptum esse mihi videtur ex ια′; qua emendandi ratione etiam saepius opus erit.

Ex libro XII.

6.

Initium cepit liber duodecimus a verbis πειρᾶται μὲν ὁ δι' ἐναντίας. Cf. Mansi, sacr. concil. nova collectio XI p. 409 D: Ἔτι ἀνεγνώςθη ἐκ τοῦ αὐτοῦ κωδικίου χρῆςις τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐκ τοῦ κατὰ τῶν Ἰουλιανοῦ δογμάτων βιβλίου τρίτου ἀπὸ λόγου δωδεκάτου, οὗ ἡ ἀρχή· πειρᾶται μὲν ὁ δι' ἐναντίας κτέ.

7.

Ex Ioann. Damasc. p. 593. Cod. Rupef.: τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας ἐκ τοῦ ιβ′ βιβλίου τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.[3])

Δέχεται καὶ λίαν ἀςμένως τῶν μετανοούντων τὸν θρῆνον πρὸς ἀνάληψιν εὐδοκιμήςεως καὶ εὐκοςμίας λυςιτελῆ·[4]) καὶ ἄμεινον τὸ, πρὶν παραςτῆναι τῷ βήματι τοῦ Χριςτοῦ, παντὸς

---

est Iuliani fragmentum, quod in libro XI. sexto loco positum erat, una cum Cyrilli responso.

1) Οὐκ Lequien.

2) νώθειαν scripsi. νοθείαν Lequien.

3) Ἰουλιανόν Lequien. Ἰουλιανοῦ scripsi.

4) λυςιτελῆ scripsi. λυςιτελὲς Lequien.

ἐγκλήματος ἀπαλλάττεσθαι, καὶ τοῖς αἰτιᾶσθαι μέλλουσιν προαπονέμειν[1]) τὰς θεραπείας καὶ πάσης αἰτίας προαπονίψασθαι[2]) ῥύπον, πρὶν ἂν πέσωμέν εἰς τὰς περὶ τούτων κολάσεις καὶ εἰσπραχθῶμεν τὰς δίκας παρὰ τοῦ δικαίου κρίνοντος.

8.

Ex Leont. et Ioann. p. 103. Ἐκ τοῦ ιβ' τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.

Ἄριστον καὶ σοφὸν εἶναί μοι δοκεῖ τοῦ καιροῦ τοῦ προσήκοντος μὴ ἀφαμαρτάνειν πράγμασιν.

9.

Ex Leont. et Ioann. p. 102. Ἐκ τοῦ ιβ' τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.

Οὐχ ἁπλῶς ὁ ἀγωνοθέτης τοῖς ἐθέλουσι τῶν ἀθλητῶν τὰς ἐξαιρέτους χαρίζεται τιμάς, ἀναλόγως δὲ μᾶλλον τοῖς[3]) τῶν ἀθλούντων εὐδοκιμήσασι[4]) διανέμει τὰ γέρα.

10.

Ex Leont. et Ioann. p. 102. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Τὸ νέμειν ἴσα τοῖς ἀνίσοις τῆς μεγίστης ἐστὶν ἀδικίας.

Cur ita disposuerim fragmenta 7. 8. 9. 10. ex iis apparebit, quae in capite altero disputabo de Iuliani sententiis ex duodecimo Cyrilli libro efficiendis.

11.

Mansi, sacr. concil. nova coll. XI p. 409 D sqq. Ἔτι ἀνεγνώσθη ἐκ τοῦ αὐτοῦ κωδικίου[5]) χρῆσις τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐκ τοῦ κατὰ τῶν Ἰουλιανοῦ δογμάτων βιβλίου τρίτου ἀπὸ λόγου δωδεκάτου, οὗ ἡ ἀρχὴ ʻπειρᾶται μὲν ὁ δι' ἐναντίας', ἔχουσα οὕτως·

1) προαπονέμειν scripsi. προσάπονέμειν (sic) Lequien.

2) προαπονίφασθαι scripsi. προσάπονίψασθαι (sic) Lequien.

3) τοῖς scripsi. ταῖς Maius.

4) εὐδοκιμήσασι scripsi. εὐδοκιμήσεσι Maius.

5) Mansi XI p. 392 E sqq. καὶ Σολομὼν ὁ θεοσεβέστατος διάκονος καὶ νοτάριος τοῦ αὐτοῦ ἁγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντίνου πόλεως τὸ εἰρημένον τῶν χρήσεων κωδίκιον ἀνέγνω, ἔχον ἐν προγραφῇ ἐπὶ λέξεων οὕτως· χρήσεις ἁγίων καὶ ἐκκρίτων πατέρων παριστώσαι (sic! scribe παριστᾶσαι) δύο θελήματα καὶ δύο ἐνεργείας ἐπὶ τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Sequuntur verba deprompta ex Leonis papae Romani, Ambrosii, Ioannis Chrysostomi, aliorum, Cyrilli Alexandrini scriptis.

Ἐπειδὴ δέ, εἰ μὴ τὸ ἀβούλητον ἐποιήσατο (sc. ὁ Χριστὸς) θελητὸν, οὐδ' ἂν ἔπαθεν ὅλως, δείκνυσι μὲν ἀναγκαίως ἀβούλητον μὲν τὸ ἐν τῷ παθεῖν δυσκλεὲς, ὡς ἔφην, αἱρετὸν δ' ὅμως διὰ τὸ πᾶσι χρήσιμον· καὶ τὴν μὲν ἀνεθελησίαν ἡ τοῦ ποτηρίου παραίτησις ἔχει· τό γε μὴν ἑκόντα παθεῖν τὸ εἰρημένον πρὸς τὸν πατέρα· πλὴν μὴ τὸ ἐμὸν θέλημα, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω. συνευδοκήσαντος γὰρ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ οἷον συννεύοντος ταῖς σοφωτάταις οἰκονομίαις τοῦ υἱοῦ, ⟨οὗτος⟩[1]) τὸν κατὰ σάρκα θάνατον ὑπομεῖναι λέγεται, ἵνα ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς καταργήσῃ τὸν θάνατον καὶ ἀνατρέψῃ φθορὰν καὶ δικαιώσῃ τὴν ὑπ' οὐρανόν. καὶ μετὰ βραχέα·[2]) ἄθρει δὴ οὖν, ὅπως διὰ τὸ ἀναστῆσαι τὸ δοθὲν αὐτῷ, τουτέστιν ἡμᾶς, τὸ ἀνεθέλητον αὐτῷ διὰ τὰς ἐν τῷ παθεῖν ἀτιμίας αἱρετὸν ἐποιήσατο. ὑπέμεινε γὰρ σταυρὸν, αἰσχύνης καταφρονήσας, ὡς ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος. ὅτι δὲ ἦν τὸ πάθος ἀνεθέλητον μὲν αὐτῷ τό γε ἧκον εἰς τὴν τῶν ἀνθρωπίνων ἐννοιῶν ἀσθένειαν, πλὴν, καίτοι πολὺ τὸ δυσκλεὲς ἔχον, αἱρετὸν διὰ τὸ τῷ θεῷ δοκοῦν, δοκεῖ δὲ πᾶν ὁτιοῦν ὑπομεῖναι θέλειν τῶν τοσούτων γνησίως[3]) ὑπέρ γε τοῦ διασῶσαι πολλοὺς, κατίδοι τις εὖ μάλα καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελικοῖς διηγήμασιν.[4]) ἥτις χρῆσις ὡσαύτως[5]) ἀντεβλήθη πρὸς βιβλίον ἐν σώμασι τῆς βιβλιοθήκης τυγχάνον τοῦ ἐνταῦθα[6]) εὐαγοῦς πατριαρχείου καὶ ἐστοίχησεν.

12.

Ex Leont. et Ioann. p. 108. Ἐκ τοῦ ιβ' τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.

Τὸ μὲν κακῶς ἀγορεύειν ⟨ὅτι⟩[7]) οὐκ ἂν ἕλοιτό τις, εὔδηλον οἶμαι παντί· δημῶδες ὅμως τοῦτο καὶ ἀγοραῖον.

Quae verba quid sibi velint nescio. Abicienda enim est Angeli Mai sententia, qui p. 489 'Hoc dici videtur' inquit 'de Iuliani conviciis adversus Christianos.'

1) οὗτος adieci.

2) Hoc igitur loco lacuna invenitur.

3) τοὺς αὐτῷ γνησίως Mansius; in cuius editionis margine: ἴσως γνησίους. Sed subiectum enuntiati est Christus. Ergo scribendum esse mihi videtur τῶν τοσούτων γνησίως.

4) Finis fragmenti Cyrilliani.

5) Ut Leonis, Ambrosii, aliorum verba.

6) Patriarchei Constantinopolitani.

7) ὅτι adieci.

Ex libro XIII.

13.

Oecumenii et Arethae comm. in apocalypsin VII 4—8. Catenae Graecorum patrum in Novum Testamentum ed. Cramer. Oxon. tom. VIII. p. 287, 6 sqq. 1840. Ὅτι δὲ καὶ ἀριθμοῦ κρείττονες οἱ διασωθέντες δῆλον. οὐ μόνον γὰρ οἱ πιστοὶ διέφυγον τὸν ὄλεθρον τὸν ὑπὸ Ῥωμαίων, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν ἀγνοίᾳ τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου συνηργηκότες, περὶ ὧν καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε (Luc. 23, 34)· πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἴδασι, τί ποιοῦσιν. εἰ καὶ Κυρίλλῳ τῷ Ἀλεξανδρεῖ ἐν ιγ' τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ ἐλέγχων[1]) πρὸς νόθον τοῦτο τὸ ῥητὸν ἔδοξεν ἀποσκυβαλίσαι· ἀλλ' εἰ ἐκεῖνος οὕτως, ἡμῖν οὐ τοῦτο δοκεῖ.

14.

Catena Graecorum patrum in evangelium secundum Marcum collectore atque interprete Petro Possino. Romae 1673. fol. p. 343. 'Καὶ ἐδίδουν αὐτῷ πιεῖν ἐσμυρνισμένον οἶνον' (Marc. 15, 23). ἡ σμύρνα πικροτάτη ἐστὶ κατὰ τὴν γεῦσιν. ὃ[2]) οὖν ἄλλος εὐαγγελιστὴς εἶπεν οἶνον μετὰ χολῆς (Matth. 27, 34), οὗτος εἶπεν οἶνον ἐσμυρνισμένον. οὕτως ὁ Κύριλλος ἐν τῶν[3]) κατὰ Ἰουλιανοῦ[4]) κεφαλαίῳ ιγ'.

Ex libro XIV.

15.

Ex Leont. et Ioann. p. 98. Ἐκ τοῦ ιδ' λόγου τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.

Τὸν τοῦδε τοῦ βίου ἀναφυρμὸν καὶ τὴν ἐν αὐτῷ τῶν πραγμάτων πικρὰν ἀνάχυσιν κατασημαίνων ἀστείως ὁ μελῳδὸς 'αὕτη ἡ θάλασσα' ἔφη 'ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος' (Ps. 103, 25).

16.

Ex Leont. et Ioann. p. 102. Ἐκ τοῦ ιδ' τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ. Σκοτεινοί πως καὶ οὐχ ἅπασιν ἐναργεῖς οἱ δριμεῖς εἰς σωτηρίαν.

1) ἐλέγχων scripsi. ἐλέγχῳ Cramer.
2) ὃ scripsi. ὁ Possinus.
3) τῶν scripsi. τοῖς Possinus.
4) Ἰουλιανοῦ scripsi. Ἰουλιανὸν Possinus.

Exstat etiam in Mai nova patrum bibliotheca Cyrilli fragmentum, quod depromptum esse ille indicavit ex libro XIV.; cf. Mai p. 489 n⁰. 37 αὐτόκλητός ἐστιν κτἕ. Verum enimvero occurrit in libro ϛ′ p. 216B ed. Aub. Neque indicatum est in Leontii et Ioannis codice haustum id esse ex libro XIV.; neque enim ei praemittuntur nisi haec: ἐκ τῶν αὐτῶν i. e. Κυρίλλου λόγων.

17.

S. Cyrilli ex libri XIV. adversus Iulianum.

Iacebat enim in sepulcro corpus sanctum mortuum et sine anima.

18.

De quattuor Mariis evangelistas nobis scripsisse neque sibi contradixisse in eo, quod alter dicat ‘vespere venerunt mulieres ad sepulcrum’, alter ‘mane’. S. Cyrilli ex libro XIV. adversus Iulianum Apostatam.

Scribit evangelistas sanctos sibi contradicere, cum dicant: Maria Magdalena et altera Maria, secundum Matthaeum (28, 1), vespere sabbati cum lucescit prima sabbati venerunt in sepulcrum; secundum Marcum (16, 2) autem, postquam illuxit solque ortus est. Et apud Matthaeum (28, 2) angelum viderunt et apud Marcum (16, 5) iuvenem; et apud Matthaeum (28, 8) exierunt et nuntiaverunt discipulis de surrectione Christi et apud Marcum (16, 8) tacuerunt nemini quicquam dicentes. Propter quae vituperationem infert scripturis sanctorum et dicit eos stare adversus semet ipsos.

Primum autem sciendum est iis qui curiosi sunt veritatis de quattuor Mariis scribere nobis evangelistas, una matre Domini nostri et altera Magdalena et tertia illa Cleophae et quarta cum his illa Iacobi et Iosis. Matthaeus igitur dicit Mariam illam Magdalenam et alteram Mariam vespere venisse ad sepulcrum, Marcus autem memorat (15, 47) Magdalenam et Mariam illam Iosis (haec enim est illa Iacobi) et dicit venisse eas et adspexisse, ubi positus esset. Et iterum dicit (16, 1. 2): Cum transisset sabbatum, Maria illa Iacobi et Salome emerunt aromata et venerunt mane ad sepulcrum. Primum igitur una via erat adventus ad sepulcrum Mariae Magdalenae et illius Iacobi, posterior autem altera post hanc priorem Mariae Iacobi et Salomes. Et manifestum est ex temporibus aliisque rebus illas

diversis viis venisse.... illis enim ... [Matthaeus], angelus, inquit, illis apparuit et dixit illis Christum surrexisse et ut currerent, nuntiarent discipulis et illis dicerent Christum surrexisse. Rursusque ipse Christus illis apparuit iussitque eas dicere fratribus suis, ut praevenirent se in Galilaeam; et venerunt dixeruntque discipulis, ut irent in Galilaeam. Marcus autem, ut dixi, mane statim post ortum solem cum aromatibus, inquit, venerunt feminae et viderunt iuvenem audiveruntque Christum surrexisse et ut irent dicere fratribus eius praecessisse ipsum illis in Galilaeam. Non autem dicit Christum iis apparuisse neque illas quicquam discipulis dixisse; nemini enim quicquam dixerunt.

Ex libro XV.

19.

Ex Leont. et Ioann. p. 100. Ἐκ τοῦ ιε' τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.

Ἔστι πως[1]) ἀεὶ τὸ διαβάλλειν ἱππήλατον καὶ τὸ ἀκρατὲς εἰς λόγους ἔνεστι πολλοῖς. δεῖ[2]) δὲ οἶμαι[3]) ταῖς καταρρήσεσιν ἃς[4]) ἂν ποιοῖτό τις καθ' ὁτιοῦν, τὰς δείξεις ἀκολουθεῖν. εἰ δὲ ἀσθενεῖ πρὸς τοῦτο ὁ κατηγορεῖν ᾑρημένος, τὴν τοῦ συκοφαντεῖν δόξαν ἀποίσεται[5]) et inprimis in iudicio. Ubicumque enim accusare homo qualicumque modo semper facile potest et multorum est verbis non sustentare; sed iis quae quis dicit demonstrationes adicere eorum tantum est, qui sciunt veritatem.

Depromptum esse videtur fragmentum 19 ex libri XV. prooemio.

20.

Capitulum de eo quod Dominus noster manducabat et bibebat. S. Cyrilli ex libro XV. adversus Iulianum, cum Iulianus in ludibrium verteret id, quod Dominus noster manducabat et bibebat.

Verum enimvero salvator manducabat et bibebat neque tamen ut homo vorax et potator vini, ut Iudaei impudenter dicebant

---

1) Ἔστι πως scripsi. ἔστιν πως Maius.

2) Hic incipit fragmentum Syriacum ita inscriptum: Haec omnia confirmat S. Cyrillus, cum in libro XV. contra Iulianum ita dicat.

3) οἶμαι ς Maius. οἶμαι Mignius.

4) ἃς scripsi. αἷς Maius.

5) Finis fragmenti Graeci.

(Matth. 11, 19. Luc. 7, 34). Ioannes enim divina loquens, cum in desertis degeret, locustas edebat et mel silvestre (Matth. 3, 4. Marc. 1, 6), Christus autem naturaliter et necessario nullis cibis abstinebat. Ioannes enim divina loquens indigebat operum abstinentiae, quod, cum mentem carnalem abscideret et voluptates cupidinis mortificaret, etiam cibis abstinere ipsi commodum erat et bonum et utile ad sanctam vitam: Salvator autem et Dominus universi quibus indigebat operibus, cum natura sanctus esset et sanctificator universi neque peccatum cognosceret? Sin autem ipse quoque cibis abstinuisset, magnum periculum fuit, ne homines de eo opinarentur ne ipsum quidem ita maiorem fuisse talibus rebus quasi impuris et inquinantibus, ut ea tangeret, vel ipsum quoque sicut nos operum abstinentiae indiguisse, ut voluptates, dico, carnis suae necessario modo inhibere posset; sed haec (ei necessaria) non erant.

Hoc loco ponendum esse duxi fragmentum 20, quod de oratione, quam Christus in monte habuit, agi videtur fragmentis libri XV. vicesimo primo sqq., neque minus nonnullis, quae ex libro XVI. deprompta sunt. Neque enim haec fragmenta disiungere licet interposito diversi argumenti loco.

21.

Ex Ioann. Damasc. p. 479.

Τὸ τῆς ἐλεημοσύνης χρῆμα διασμήχει ἁμαρτίας, κατακαυχᾶται κρίσεως, ἡμεροῖ τὴν τῆς κολάσεως φλόγα, δυσωπεῖ τὸν δικάζοντα, μᾶλλον δὲ συνάπτει θεῷ, τοῖς τῶν ἁγίων χοροῖς ἐναρίθμιον ἀπεργάζεται. ἀποφέρει δὲ καὶ εἰς τὴν ἄνω πόλιν, βασιλείαν οὐρανῶν προξενεῖ, δόξαν ἀμάραντον, ἐλπίδα βεβαίαν καὶ ἐρηρεισμένην.[1]) καὶ τί γὰρ τούτων οὐχὶ[2]) τῶν τελειούντων εἰς ἀκλόνητον εὐθυμίαν;

In margine exstat Κυρίλλου. Codex Rupefucaldinus exhibet τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ἐκ τοῦ ε′ λόγου τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ. Iam vero haec verba in quinto Cyrilli libro frustra quaeruntur neque occurrunt in reliquis libris primae decadis. Ergo deprompta ea esse censeo ex libro ιγ′. Idem autem fragmentum etiam p. 778 invenitur neque minus eo loco ei praemittuntur verba τοῦ ἁγίου

1) Lequien ἐρηρειμένην.

2) Scripsi καὶ τί γάρ; οὐχὶ Lequien.

Κυρίλλου ἐκ. τοῦ ε' λόγου τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ. Qua re permotus conicio ipsum Ioannem Damascenum errasse, ubi excerpsit[1]) Cyrilli libros. Ex ea autem scheda, in qua numerus non recte scriptus erat, si duobus locis exscripsit fragmentum, utroque loco debuit errare.

22.

Ex Ioann. Damasc. p. 479. Τοῦ αὐτοῦ.

Ὁ τοῖς ἐν ἐνδείᾳ καὶ πτωχευομένοις τὸν ἴδιον διανέμων πλοῦτον, οὐ πτωχεύσει[2]) ποτέ. ὁ γὰρ ἐλεῶν πτωχὸν θεῷ δανείζει, φησίν. ἀξιόχρεως ὁ δανειζόμενος, πιστὸς ὁ δεχόμενος. οἶδεν ἐκτῖσαι σὺν τόκῳ τὸ δοθέν. πλούσιος καὶ φιλότιμος ὁ τὴν τοῦ φιλοικτίρμονος παρακαταθήκην λαβών.

23.

Ex Leont. et Ioann. p. 103. Ἐκ τοῦ ιε' λόγου τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.[3])

Τὸ εὐϊματεῖν μειρακιῶδές ἐστι μόνον καὶ ἐν μόνῃ δοκήσει τὸ ἡδὺ ἔχει καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς διαπαίζει.

24.

Ex Leont. et Ioann. p. 94. Ἐκ τοῦ ιε' τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.

Ἰδίοις θελήμασι διοικεῖται ὁ ἀνθρώπινος νοῦς καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν πρακτέων ἐθελοντὶ ἵεται,[4]) δόξαν ἔχειν ὀρθῶς καὶ τοῦτο τῷ πάντων ἀριστοτέχνῃ θεῷ· ὥστε, κἂν εἴ τις γένοιτο τῶν καθ' ἡμᾶς ἐν μεθέξει τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, οὐ παρεῖται διὰ τοῦτο τοῦ κατὰ γνώμην οἰκείαν καί, ὡς ἂν αὐτῷ δοκῇ, διαβιοῦν, ἐλευθέραις δὲ ὥσπερ ἡνίαις πρός τε τὸ ἀγαθὸν διανένευκεν καὶ τὸ ἐναντίον.

25.

Ἐπὶ τῶν πωλητηρίων πολλοῖς ἐνίοτε τοῖς φαύλοις ἀναμιγνύουσιν ὀλίγα χρηστά, διὰ τῶν ὀλίγων ἐπαγόμενοι καὶ πείθοντες τοῖς σπουδαίοις προσλαβεῖν τὰ φαῦλα.

---

1) Constant enim sacrae Ioannis Damasceni parallelae fragmentis ex magna diversorum librorum multitudine descriptis.

2) Lequien πτωχεύει.

3) Ἰουλιανοῦ Mignius. Ἰουλιανόν Maius.

4) ἵεται scripsi. ἴεται Maius.

Inveniuntur haec in Leont. et Ioann. libro f. 226 ita inscripta: Τοῦ μακαρίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας ἐκ τοῦ ε′ λόγου τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ. Quae cum in Cyrilli libris primo usque ad decimum non exstent, ἐκ τοῦ ε′ λόγου mutandum esse mihi videtur ἐκ τοῦ ιε′ λόγου. Spectare autem censeo haec Cyrilli ad quaedam Iuliani, quae ne Cyrillus quidem vituperare potuerit; iam vero exposuit, quo modo fieret, ut etiam in adversariorum libris invenirentur haud respuenda.

Ex libro XVI.

26.

Ex Leont. et Ioann. p. 108. Ἐκ τοῦ ιϛ′ λόγου τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.[1])

Πᾶν αἰσχρὸν καὶ ἀκαλλὲς καὶ τοῖς εὖ βιοῦν ᾑρημένοις ἀνάρμοστον τὸ ὑβρίζειν ἐστὶ καὶ οὐκ ἄν τις εἴη τοιοῦτος τῶν ἐν ἐφέσει σεμνότητος καὶ ἐπιεικείας.

Videtur fuisse hoc fragmentum in libri prooemio.

27.

Ex Leont. et Ioann. p. 99. Ἐκ τοῦ ιϛ′ τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.

Τοῖς ἄριστα γεηπονεῖν ἠθισμένοις ἕποιτο ἂν εἰκότως τὸ ἐπαινεῖσθαι δεῖν.

28.

Ex Leont. et Ioann. p. 101. Ἐκ τοῦ ιϛ′ λόγου τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.

Ἔτι[2]) δὲ καὶ ἀνάλογος[3]) τοῖς ἑκάστου κατορθώμασιν ἡ τῆς ἀμοιβῆς ἀντέκτισις. ἰσοπαλεῖς τοῖς ἱδρῶσιν αἱ ἀμοιβαὶ τοῖς ἀνδραγαθεῖν ᾑρημένοις ἐκνεμεθήσονται παρὰ θεοῦ. πληροφορήσει γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ, τὴν τῶν ταλάντων διανομὴν οὐκ ἐν ἴσῳ μέτρῳ γενέσθαι λέγων, καθιστὰς δὲ τῶν εὐδοκιμηκότων τὸν μὲν ἐπὶ δέκα πόλεων, τὸν δὲ ἐπὶ πέντε· ταλαντεύεται γὰρ ὥσπερ ὁ ἑκάστου βίος, καὶ ἰσοστατήσει που πάντως τῆς ἡμῶν ἐπιεικείας ἡ ἀντέκτισις.

---

1) Ἰουλιανοῦ Mignius. Ἰουλιανόν Maius.
2) Ἔτι scripsi. ὅτι Maius.
3) ἀνάλογος scripsi. ἀναλόγως Maius.

29.

Sancti Cyrilli. Ex libro XVI. adversus Iulianum impium.

Accipit ergo demonstrationem: foramen acus et camelus: non animal, ut opinatur Iulianus impius et omnino insipiens et idiota, sed potius rudens crassus qui in omni navi. Ita enim mos est nominandi iis, qui docti sunt res nautarum.

30.

Ex Leont. et Ioann. p. 103 et 107. Ἐκ τοῦ ις' λόγου τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.[1])

Ὁ τοῖς ἀνθρώποις ἀρέσκων τοὺς παρ' αὐτῶν ἐπαίνους ἔχοι ἄν[2]) εἰκότως εἰς ἀντιμισθίας δύναμιν. λήψεταί γε μὴν τῶν παρὰ θεοῦ τὸ σύμπαν οὐδέν· εὐανδρίας γάρ, τῆς ἐπὶ γῆς φημι, τὸ ἀγαθὸν οὐκ αὐτὸν ἐπόπτην ἐποίησε μᾶλλον, ἀλλὰ τῶν ὁρώντων τοὺς ὀφθαλμούς.

31.

S. Cyrilli ex libro XVI. adversus Iulianum Apostatam, cum Christum vituperasset, quod dixisset, se, ut legem adimpleret, venisse eumque, qui unum de mandatis istis minimis solvisset et sic homines docuisset, minimum appellatum iri (Matth. 5, 19). Solvit sabbatum; nam dominus, inquit, sabbati est filius hominis (Matth. 12, 8); et: non quod intrat in os coinquinat hominem, cum lex cibos coinquinet (Matth. 15, 11).

Ad quae S. Cyrillus haec: ut adimpleret, inquit, legem venit, dico et ego et unusquisque, cui est cognitio accurata et aperta scripturarum sacrarum. Sin autem apparuit, ut adumbrationes legis ad veritatem transformaret et ea quae in typis antiquis descripta erant, ad maiorem perspicuitatem adduceret, non adversus legem fecit ea, sicut adversarius putat et loquitur, sed potius ad veritatem adduxit corruptibilem, ut ita dicam, imaginem veritatis. Sicut igitur artium pulchrarum periti eo quod in delineando iniciunt colorum varietatem, tabulas non corrumpunt, sed ad pulchrum adspectum perducunt: eodem modo dominus universi et salvator et summa sapientia, postquam in principio legem locutus est et illius temporis hominibus quasi per adumbrationem mysterium

1) Ἰουλιανοῦ Mignius. Ἰουλιανόν Maius.
2) Scripsi. ἔχοιεν ἂν Maius.

explicavit, tempore consummationis mundi per res ipsas idem significavit, quod per innumerabiles formas, typos et nutus hominibus prioribus praenuntiatum erat. Agedum, si placet, ad maiorem investigationis perspicuitatem leges afferamus, quae ab eo venerunt. Itaque praecipit lex per Moysem data, ut vacemus in sabbato et cibis utamur, qui propter sabbatum antea praeparati sint, propter quod dies sabbato praecedens παρασκευή dicitur. Sed et in ipso sabbato offerebant operationes sacerdotales, quae secundum munus sacerdotale constitutae sunt. Offerebant enim Deo, qui est super omnes, quae in lege constituta sunt; et sine reprehensione erat iis operatio neque enim condemnatur harum rerum cura sententiis legis. Iussi autem erant sabbatum celebrantes nullum onus gestare in humeris neque egredi foras neque discedere tentoriis suis. Dicit enim: Maneat unusquisque in tentoriis vestris neque efferatis onus ex domibus vestris unusquisque in die sabbati (Ex. 16, 29; Ier. 17, 22). Sine mulcta autem permisit etiam circumcisionem in sabbato. Quid ergo contra haec dicit adversarius? Qualis est res, amice? Cur enim, dum lex imperat, ut ab omni operatione et labore removeantur, permissum erat sacerdotibus in consuetudinibus suis incedere, circumcisionem quoque perfici, aut licere sabbatum agenti onus ferre et extra tentorium exire? Cur autem edulia antea praeparanda erant, quasi non liceret ita operari in sabbato? Nonne ergo unicuique manifestum est, nisi sit imago veritatis in his, nihil valere universam hanc legem? Sabbatizamus enim in Christo, dum nos prohibemus non ab operibus in universum, et de quibus merito nemo queritur, etiamsi a nobis fiunt, sed a concupiscentia mali. Id enim est cessatio pulchra et mirabilis, sed a curis sanctis non abstinemur, quae sunt odor suavis Deo intellectualiter. Sed unumquemque nostrum in communione bonorum operum antea ab ipso peractorum permanere, indicat nobis pulcherrime, quod oportet ante sabbatum praeparare cibos. Et sabbatizantes intellectualiter nos circumcisionem spiritualem non manibus factam recipere, rursus indicat typus. Soluti enim sumus ab omni onere, abicientes peccatum grave et impurum; iustificamur enim in Christo. Neque egredimur e tabernaculo sancto, sed amamus potius permanere in doctrina ecclesiae. Haec enim vere est tabernaculum sanctum et divinum, quod amantes precationes ad Deum et psalmos et

laudes facimus dicentes (Ps. 84, 2): Quam dilecta tabernacula tua, Domine: concupiscit et sperat anima mea in atriis Domini. Unde elucet legem, sicut in infirmitate umbrae nihil valet, sic ad veritatem per Moysem datam transformatam et spiritualiter intellectam mysterium Christi nobis explicare et scientiam rerum necessariarum nobis afferre. Quod autem corporaliter aliquid agimus — dominus sabbati est filius hominis. Ostendit enim Christus Iudaeis se ipsum et patrem demonstrans non sine opere illum et in sabbato: Pater meus usque modo operatur et ego operor (Io. 5, 17). Scimus autem, cessationem in sabbato, dico corporalem, inveniri saepe non curatam a sanctis. Ita enim cepit Hierichontem Iosua sanctissimus, cum esset dux exercitus post Moysem; sed, nisi dominus fuisset filius hominis etiam sabbati, ut dicit Salvator, cur non maledictus est Iosua, quod in sabbato vicit? Scriptum enim est: Maledictus est omnis, qui non permanserit in iis, quae scripta sunt in libro legis huius, ut faciat ea (Deut. 27, 26). Armatus autem erat contra Hierichontem, in quo non displicebat Deo, sed potius vir armorum erat ei. Neque propter verecundiam sabbati prohibiti sunt vincere, sed magis excitati, ut arma moverent et clamarent contra adversarios. Et in lege belli quodcumque faciant et eos vacare laboribus poenae, indicabat illius aetatis hominibus, ne legis latoris quidem voluntatem esse de cessatione in sabbato.

Et post alia:

Lex enim demonstrationem rerum multo praestantium nobis facit per nutum. Impura enim animalia irrationalia et volucra et illa in mari ut imago interdum sumuntur et typus hominum impurorum et contaminatorum, a quorum communione recedere lucrum est iis, qui iuste et iuxta legem vivere volunt; nam corrumpunt mores bonos colloquia mala (I Cor. 15, 33). Scribit autem etiam Paulus (I Cor. 5, 11): Si is, qui frater nominatur, est fornicator aut ebriosus aut maledicus, cum eiusmodi viro ne cibum quidem sumamus. Necesse igitur est rebus immundis recedamus et a malis nos secludamus. Scriptum enim est (Prov. 13, 20): Qui cum sapienti graditur, sapiens erit, qui autem cum stultis graditur, cognoscetur. Et iterum (Ps. 18, 26): Cum sancto sanctus eris et cum viro innocenti innocens eris et cum electo electus eris et cum perverso perverteris. Itaque eo quod dicit Christus

'non quod intrat in os, contaminat hominem', non subvertit legem; scit enim umbram eam esse ac typum et, quo magis homines praeferrent recedere ab impuris (hominibus), eo pulchrius impleri. Neque enim esca nos commendat Deo, neque vero si manducaverimus, deficiemus, sicut scriptum est (I Cor. 8, 8). Contaminant autem re vera, quae exeunt per os et linguam: convicia, reprehensiones, calumniae, blasphemiae et quae ebulliunt ex corde, i. e. ex malis cogitationibus: haec sunt, quae contaminant hominem secundum dictum Salvatoris (Matth. 15, 19). Omnis enim cibus pulcher et nihil reiciendum quasi natura impurum. Sanctificatur enim per verbum Dei et orationem (I Tim. 4, 5).

32.

Capitulum. Dominum nostrum pascha legitimum cum discipulis suis comedisse. S. Cyrilli ex libro XVI.[1]) adversus Iulianum.

Mense enim primo, quo secundum legem Moysis amnus mactandus erat, et ipse praesciebat se passurum esse et consulto, ut dixi, Hierosolyma petivit et festum celebravit. Comedit enim pascha cum discipulis suis. Quod enim pascha comedit, nihil aliud est nisi quod amnum XIV. die mensis ad vesperam mactaverunt et carnem et panem azymum cum amaris comederunt.

33.

Ex Ioanne Damasc. p. 662. Κυρίλλου. Cod. Rupef. Ἐκ τοῦ ιϛ´ βιβλίου.

Εἴκειν ἀναγκαῖον πατράσι τοὺς παῖδας· ἀλλ' ἔνθαπερ ὁ περὶ τῆς ἀληθείας εἰσελαύνει λόγος, τιμάσθω θεὸς καὶ νικάτω τὰ αὐτοῦ καὶ φιλοστοργίας δύναμιν φυσικήν. Neglegatur[2]) autem et amor filiorum erga patres et patrum erga filios et separentur quae ante omnia amantur. Id enim et alio loco docet nos dicens (Matth. 10, 37): Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus, et rursus: qui amat filium aut filiam plus quam me, non est me dignus. Deo enim nos decet ante omnia offerre etiam victum amorem, quem illis debemus qui a sanguine et a fraterni-

1) Cod. Syr. XIX. Quam numerum in XVI. mutavi, quod argumentum fg. 32 cum fg. 31 cohaeret. Neque obstant numerorum Syr. formae.

2) Fragmentum Syriacum, quod inscribitur 'eiusdem ex libro XVI. adversus Iulianum', etiam Graeca quae antecedunt verba exhibet.

tate; quia et uniuscuiusque est pater et caput et genitor in eo quod creator cognoscitur, et is qui nobis dat vitam et addit ad haec etiam spem bene vivendi. Separat igitur eos, qui vel proximi sunt, amor erga deum, si hi volunt res ipsius cogitare, illi recedere ab iis quae utilia sunt et abire in foveam perditionis. Neque enim decet sapientes adhaerere indoctis, sed perversa amantes illis qui ea quae iuvant cogitare assueti sunt. Si autem iubet quidem Christus tenere in aequitate animam eos qui sua cogitare volunt, et si nonnulli postea non omnino cauti sunt hac in re et in humanam incidunt pusillanimitatem, quid hoc obtrectat legibus divinis aut imminuit gloriam legislatoris? Is enim tulit legem, cuius perfectio utilis est; qui autem cessant, ubi perficienda erat, sub vituperationem et crimen sunt, etiamsi pusillanimitati humanae obnoxii sunt, et ne unum quidem verbum remissionis inveniunt. Si autem et nonnulli recedunt a veritate et vincula pacis dissecant et descendunt et abeunt ubi non bene, ne legislatorem reprehendamus, immo illos ipsos, si vult hominem sapientem esse et iudicem praestabilem. Esse autem pacificos in similitudine Christi, omnes, quibus ab eo imposita erat manus, diaconos praedicationum divinarum, pulcherrime ostendit Paulus divina loquens, dum scribit (II Cor. 5, 20): 'Pro Christo ergo legatione fungimur, tamquam deo exhortante per nos; obsecramus pro Christo: reconciliamini deo.' Reconciliamur autem deo adhaerescendo legibus eius divinis et adhaerendo per sanctificationem, abiciendo, ut nunc dixi, peccato quod facit perversitatem. Vocabuntur autem filii dei rectissime ii qui adducunt ei eos, qui remoti erant eumque ignorabant et quod ei placet neque cogitare neque facere volebant.

34.

Christum etiam iis qui in carcere erant praedicasse. S. Cyrilli ex libro XVI. adversus Iulianum.

Cum filius hominis esset verbum unigenitum Dei et in terra in forma nostra appareret, non iis tantum, qui tum temporis vixerunt, condonavit remissionem peccatorum, sed amore praeditus generis humani immenso, eandem gratiam etiam spiritibus in carcere donavit. Praedicavit enim etiam illis et aperuit portas carceris illis qui erant in tenebris. Erat enim Christus dominus et mortuorum et viventium et salvavit per fidem hos et illos. Quo igitur

modo tu audes ⟨eum⟩ reprehendere, dic mihi, quasi neglexisset illos priores et vix illis, qui in extremis temporibus, vocationem et salvationem per Christum distribuisset? Et ut supra dixi, etiam mortuis et vivis gratiam praedestinavit; praedicavit enim spiritibus in carcere, qui increduli fuerant aliquando, sicut scriptum est (I Petr. 3, 19. 20).

35.

Eiusdem ex libro XVI.

Pythagoras autem in antrum quod dicitur Idaeum fertur descendisse[1]) et in illius Iovis sepulcro moratus esse et sacrificia ordinata iuxta legem ethnicorum tulisse. Et cum exiret, haec scripsit supra locum: Hic iacet Ζὰν, quem Δία[2]) vocant.[3]) Et filium rursus Semeles iuxta Apollinem qui dicitur aureus ferunt sepultum esse.[4])

Videtur fuisse fg. 35 in disputatione, quam inceperat Cyrillus fg. 34. Argumentandi autem ratio fortasse haec fuit: Christus praedicavit spiritibus qui erant in carcere. Ac ne mireris eum ad inferos se contulisse: etiam Pythagoram dicitis in antrum Idaeum descendisse.

Ex libro XVII.

36.

Ex Ioann. Damasc. p. 515 et p. 780. — P. 515. Rupef.: Κυρίλλου, ἐκ τοῦ ιϛ′ βιβλίου τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.[5]) — P. 780. Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου,[6]) ἐκ τοῦ ιϛ′ βιβλίου τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.

Χρὴ τὸν[7]) προεστῶτα ἀνεπίληπτον[8]) ἐκμελετᾶν καὶ ἀσκεῖσθαι βίον καὶ μηδὲν ἀνεπιτήδευτον ἔχειν[9]) τῶν ἀρεσκόντων θεῷ.

1) Porphyr. v. Pyth. 17. Cyr. Alex. c. Iul. p. 342 C.
2) Syr. Διός.
3) ὧδε θανὼν κεῖται Ζὰν, ὃν Δία κικλήσκουσιν. Porph. l. l.
4) Cyr. Alex. c. Iul. p. 11 B. Περσεὺς Διόνυσον ἀναιρεῖ, οὗ καὶ τὴν ταφὴν εἶναί φασιν ἐν Δελφοῖς παρὰ τὸν χρυσοῦν Ἀπόλλωνα.
5) Scripsi. Ἰουλιανόν cod. et Lequien.
6) Scripsi. Κυρίου Lequien.
7) τὸν 515. τῶν 780.
8) ἀνεπίληπτον 515. ἀνεπίπληκτον 780.
9) ἀνεπιτήδευτον ἔχειν 515. ἔχειν ἀνεπιτήδευτον 780.

37.

Ex Ioann. Damasc. p. 780. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Τοῖς ἡγεῖσθαι λαχοῦσι καὶ οἷον ἐν μέσῳ κειμένοις καὶ τῶν ἄλλων ἐπιφανεστέροις πᾶσά πως ἀνάγκη τῷ τῆς εὐζωίας καταφαιδρύνεσθαι[1]) κάλλει καὶ ἀπόλεκτον ὡς ἀληθῶς ἐξασκῆσαι βίον, ὥστε καὶ ὑποτύπωσιν αὐτοὺς γενέσθαι τοῖς ὑπὸ χεῖρα κειμένοις, δρῶντας μὲν ἐπιδεικτικῶς ἢ φιλοδόξως οὐδὲν, ὠφελείας δὲ χάριν, καὶ ἑτέροις πρόφασιν τὰ καθ' ἑαυτοὺς ποιεῖσθαι σπουδάζοντας. ἀεὶ γάρ πως τῶν ἐν μέσῳ καὶ ἐπισήμων ὁ βίος ὑπὸ πάντων κρίνεται καὶ δοκιμάζεται. κἂν ἔχοι τὸ ἀνεπίληπτον, οὐκ ἀνόνητόν ἐστι τὸ χρῆμα τοῖς εἰδόσιν αὐτόν· εἰ δὲ ἀποφέροιτο τοῦ εἰκότος καὶ διαπίπτοι πρὸς ἃ μὴ θέμις, οὐ πρὸς καλὸν μὲν ἔσται τισὶ, πρὸς ζημίαν δὲ μᾶλλον καὶ βλάβας. εἰ γὰρ οὐκ οἶδεν ὀρθοποδεῖν καὶ διαβιοῦν ἀστείως ὁ παιδαγωγὸς, ποία ἔσται παρ' αὐτοῦ τοῖς παιδαγωγουμένοις ὠφέλεια;[2])

Fragmenta 36 et 37 videntur fuisse in libro prooemio.

38.

Ex Ioann. Damasc. p. 782. Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ἐκ τοῦ ιζ' ⟨τῶν⟩[3]) κατὰ Ἰουλιανοῦ.

Ἀρχὴ καὶ ῥίζα καὶ οἷον πηγὴ καὶ γέννησις τῶν ἐν ἡμῖν ἐστι παθῶν ἡ πρὸς κακίαν ὄρεξις, ἐπ' αὐτοῖς καλοῦσα τὸν νοῦν καὶ καταγοητεύουσα μὲν ἐν ἀρχαῖς, βιαζομένη δὲ καὶ μετὰ τοῦτο καὶ κατασείουσα· καὶ ἀβουλήτως ἔσθ' ὅτε. καπνοῦ γὰρ δίκην ἢ ὥσπερ τινὲς ἀτμοὶ τῶν ἐμφύτων ἡδονῶν ἀνίσχουσιν ἐν ἡμῖν[4]) κακαὶ[5]) ὀρέξεις. ἀλλ' ὁ μὲν σώφρων νεανίσκος ἐπιτιμᾷ τοῖς κινήμασι καὶ περαιτέρω προελθεῖν οὐκ ἐᾷ· διὸ[6]) καὶ ἀδρανὲς ὂν ἔτι τὸ πάθος ἥττηται ῥᾳδίως. ὁ δέ γε ῥᾴθυμος καὶ κατημελημένος εἰσδέχεται τὰς τῶν ἡδονῶν ἀρχὰς ὡς ἐννοίας ἔτι ψιλὰς, ἐπιτρέψας δὲ προελθεῖν εἰς πλάτος, δυσχερεστάτην εὑρήσει τὴν ἀντίστασιν. ὁ γὰρ προαλοὺς καὶ προηττημένος οὐ τῶν ἰδίων ἐστὶ θελημάτων ἔτι κύριος· ὑποκείσεται δὲ μᾶλλον καθάπερ

1) καταφραιδύνεσθαι Lequien.

2) ποῖα — ὠφελεία cod. Lequien vocem ὠφέλεια e textu eiecit, quam retinendam esse statuo, sed vocem ποῖα mutandam in ποία.

3) τῶν adieci.

4) ἐν ὑμῖν Lequien. ἐν ἡμῖν scripsi.

5) κακαὶ scripsi. τὰς Lequien.

6) διὸ scripsi. ὃ Lequien.

βαρβάρῳ τῷ νικήσαντι πάθει. ἐγκρατείας οὖν ὁ πανάριστος τρόπος πρῶτός τε καὶ εὐκλεέστατος τὸ μήτε προήκασθαι τὰς τοῦ πάθους ἀρχὰς μήτε μὴν ἁλῶναι ταῖς ἐπιθυμίαις· δευτέρα δὲ μετ' ἐκείνην ἐγκράτεια καὶ ῥύπου μεστὴ τὸ ἀπέχεσθαι θέλειν τῶν ἀποτελεσμάτων προηλωκότος τοῦ νοῦ τῇ ἐπιθυμίᾳ.[1])

39.

Ex Leont. et Ioann. p. 154.

Ἐπιπλήττει εἰκῇ τοῖς ὑπέρ γε τῶν ἐν ἀδικίαις παρακαλοῦσι θεὸν καὶ ἀφαμαρτάνειν τοῦ εἰκότος ᾠήθη, καὶ λέγει τοὺς ἐποικτείροντας τοὺς κακούργους κακούς. καίτοι πῶς ὁ τοῦτο λέγων οὐ τὸ ἀπηνὲς καὶ ἀνήμερον ἀποδέχεται, θαυμάζει δὲ[2]) τοὺς ἀτεράμονας ὁμοῦ τε καὶ μισαλλήλους; χρῆναι γὰρ ἔγωγέ φημι τοὺς ἅπαξ εἰλημμένους τοῖς ἰδίοις πταίσμασι καὶ δίκας ὑπέχοντας[3]) τοῖς κολάζουσι νόμοις ἐποικτείρειν μᾶλλον ὡς πεπραχότας ἀθλίως, ὡς ἐξ ἀσθενείας ἀνθρωπίνης ἐμπεσόντας εἰς τοῦτο, ὡς διαβολικῆς σκαιότητος γενομένους θήραμα, καὶ μὴ πεσοῦσιν αὐτοῖς ἐπιμειδιᾶν καὶ οἷον ἐπορχεῖσθαι κειμένοις καὶ καταφροντίζειν αὐτοῖς ἀφιλοστοργίαν.

Cui fragmento haec in codice praemittuntur: τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ ζ' λόγου τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ, neque tamen exstat in septimo libro neque omnino in prima decade. Quam difficultatem Angelus Maius ita tollere studuit, ut in lacuna quae invenitur in fine libri VII. p. 250 D posita olim fuisse contenderet fg. 39 et quod sequitur 40. Neque tamen intellegere possum, quomodo id fieri potuerit. Redarguitur autem Mai sententia eo, quod alio modo suppletur lacuna in optimo codice Marciano 123 saec. XIII., qui haec exhibet verba: ἢ τάχα που τοῦ πρώτου τὸ δεύτερον ἡττῷτο ἂν κατά γε τὸν ἀκριβῆ καὶ εὖ ἔχοντα λογισμόν· ⟨μεῖζον γὰρ οἶμαι τὸ παρενεγκεῖν εἰς ὕπαρξιν τὰ οὐκ ὄντα ποτὲ ἢ τὸ ἤδη παρενηνεγμένον⟩ καί τι τῶν ἀδοκήτων ὑποστὰν ἀνακομίσαι πάλιν εἰς ὅπερ ἦν ἐν ἀρχαῖς. Atque eodem modo lacunam explevit codex depertitus Capnionis, quem in interpretandis Cyrilli libris

1) προηρωτηκότος τοῦ νοῦ τῆς ἐπιθυμίας cod. προηρτηκότος τοῦ νοῦ τῆς ἐπιθυμίας Lequien; sed dici debuit προηρτημένου. προηλωκότος τοῦ νοῦ τῇ ἐπιθυμίᾳ scripsi.

2) ἀποδέχεται; θαυμάζει Lequien ἀποδέχεται, θαυμάζει δὲ scripsi.

3) ὑπέχοντας Mignius. ἐπέχοντας Maius.

Oecolampadius adhibuit. Cuius verba sunt haec f. 64a editionis a. 1528: 'Num forsitan primo secundum minus erit iuxta mentem sanam? Maius enim opinor esse producere aliquid ex nihilo, quam iam productum et grave aliquid passum, reduci denuo in id quod principio erat.' Reiecta igitur Mai coniectura dubium non est, quin numerus sit corruptus. Scribendum autem esse mihi videtur ιζ' pro ζ'. Ergo etiam ea quae sequuntur verba, quibus in codice praemittantur verba ἐκ τοῦ αὐτοῦ, ex libro XVII. deprompta esse censeo.

40.

Ex Leont. et Ioann. f. 154. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Περιφανὴς καὶ ἀξιοζήλωτος ἀγαθότης ἐστὶ, δηλαδὴ τὸ ὀρέγειν ἔλεον τοῖς μισεῖν ἡμᾶς ᾑρημένοις καὶ χεῖρα νέμειν ἐπίκουρον, βούλεσθαι δὲ καὶ σώζειν αὐτοὺς, οὐκ ἐπεμβαίνοντας, μᾶλλον δὲ καὶ οἷον κειμένοις ἐπορχουμένους καὶ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀθλιότητος καταμειδιῶντας ἀφιλοικτιρμόνως,[1]) δρῶντας δὲ μᾶλλον ἐκεῖνα, δι' ὧν ἂν[2]) ἔξω γένοιντο παγίδος,[3]) ποιουμένους δὲ καὶ λιτὰς πρὸς τὸν τῶν ὅλων ὑπὲρ αὐτῶν ἐξουσιάζοντα θεόν.

Ex libro XVIII.

41.

Ex Leont. et Ioann. p. 105. Ἐκ τοῦ ιη' λόγου τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.

Εἰσί τινες, πλεῖστοι δὲ οὗτοι κατὰ τὸν βίον, οἳ τὸ σφίσιν αὐτοῖς ⟨δοκοῦν⟩[4]) εὖ ἔχειν ὑπειλημμένοι ἀβασανίστως κρατύνουσιν· οἴονται δὲ, ὅτι πάντη τε καὶ πάντως σοφὰ λαλοῦσι καὶ ἀναμφίβλητα. πλὴν μέχρι τοσούτου τὴν τοῦ δοκεῖν εἶναι σοφοὶ καὶ ἀγχίνοι[5]) κλέπτουσι δόξαν, ἄχρις ἂν αὐτοῖς ὁ πρὸς τῶν ἑτερογνωμονούντων ὑπαντήσῃ λόγος, γοργοτέροις ἐλέγχοις ἀντανιστάμενος.

Videntur haec fuisse prima libri verba.

---

1) Scripsi. ἀφιλοικτειρμόνως Maius.
2) τὰ cod. ἂν scripsi. Maius delevit.
3) γένοιτο παγίς cod. γένοιντο παγίδος Maius.
4) δοκοῦν adiecit Mignius.
5) ἀγχίνοοι Maius. ἀγχίνοι scripsi cll. Cyr. Alex. c. Iul. p. 5 A.

42.

Ex Leont. et Ioann. p. 105. Ἐκ τοῦ ιη' λόγου τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.

Ἐν τῷ μηδὲν ἄγαν εἶναι τὸ εὖ ἔχον, ἐν δὲ τῷ περιττῷ τὰς διαβολάς.

Quae verba esse extremam alicuius enuntiati partem inde intellegitur, quod necesse est praemissum sit verbum a quo pendeat accusativus cum infinitivo coniunctus. Deprompta autem esse ex eadem libri parte qua fg. 41 videntur esse propter voces τὸ εὖ ἔχον.

43.

Ex Ioann. Damasc. ἐκλογῶν βιβλ. ed. Lequien II p. 752. Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ἐκ τοῦ ιη' τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.

Δεῖν οἶμαι τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς ἀβασανίστως[1]) τῇ πίστει τιμᾶν· ἀσθενεῖ γάρ πως ἀνθρώπινος νοῦς εἴς γε τὸ δύνασθαι συνιέναι πάντα.

44.

Ex Ioann. Damasc. p. 778. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ ιη' βιβλίου.

Οὐδὲν οὕτω[2]) κεκαθαρμένους ἡμᾶς ποιεῖ ὡς αἱ τῶν εἰς εὐσέβειαν ἀνδραγαθημάτων λαμπρότητες καὶ τό γε ἐποικτείρειν τοὺς ἐν ἐνδείᾳ καὶ τῶν ἀναγκαίων σπάνει. γράφει γάρ που καὶ ὁ παροιμιαστής, ὅτι ἐλεημοσύναις καὶ πίστεσι ἀποκαθαίρονται αἱ ἁμαρτίαι (Tob. 12, 9).

45.

Ex Ioann. Damasc. p. 778. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Πρῶτον ⟨ὅτι⟩[3]) καὶ ἄριστον ἀνδραγάθημα τὸ διανεῖμαι τοῖς δεομένοις τὰ ὄντα καὶ κατευμεγεθῆσαι τῆς ἐκ τοῦ πλούτου τρυφῆς καὶ κατασωρεῦσαι μᾶλλον ἐν οὐρανοῖς ἐλπίδα τὴν μέλλουσαν καὶ τῶν προσκαίρων ἀλλάξασθαι τὰ διηνεκῆ καὶ ἀνθελέσθαι[4]) τὰ μένοντα τῶν σεσαλευμένων, ἐνδοιάσειεν ἂν οὐδεὶς τῶν εὖ φρονεῖν εἰωθότων.

---

1) ἀβασανίστως scripsi. ἀβασανίστῳ Lequien.
2) οὕτω scripsi. οὕτως Lequien.
3) ὅτι adieci.
4) ἀνθελέσθαι scripsi. ἀνελέσθαι Lequien.

46.

Ex Leont. et Ioann. p. 94. Ἐκ τοῦ ιη' βιβλίου τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.[1])

Ἕκαστος τῶν ἐπὶ τῆς γῆς τῶν ἑαυτοῦ θελημάτων διέλαχε[2]) τὰς ἡνίας καὶ ἐθελοντὴς ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τὰν ἵεται,[3]) τουτέστιν ἢ ἐπὶ ἀρετὴν ἢ πρός γε τὰ χείρω.

47.

Ex Leont. et Ioann. p. 108. Ἐκ τοῦ ιη' λόγου τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.[4])

Τοῖς οὐκ ἔχουσι βίον τὸν ἐπιεικῆ καὶ τεθαυμασμένον φορτικόν, ὡς ἔοικε, τὸ εὐδοκιμεῖν ἑτέρους εὐζωίᾳ καὶ ἀρετῇ· ἔγκλημα γὰρ τῆς ἑαυτῶν φαυλότητος ποιοῦνται χρήματα, καὶ ταῖς ἑτέρων εὐκλείαις ἐπηρεθισμένοι τὴν τῆς βασκανίας[5]) ὠδίνουσι[6]) φλόγα. καίτοι μᾶλλον ἐχρῆν ζηλοῦντας ἑλέσθαι τὸ ἄμεινον καὶ πάντα σείοντας κάλων[7]) ἁμιλλᾶσθαι φιλεῖν τοῖς ὧδε λαμπροῖς, οὐ φιλοψογίας ποιήσασθαι πρόφασιν ἃ κατορθοῦν οὐ δεδύνηνται.[8])

48.

Eiusdem ex libro XVIII. Cum Iulianus Christianos irrideret, quod martyres colerent, dixit (sc. Cyrillus) hoc modo:

Neque enim mortuos colimus ut deos neque adorationem quae Deo nobis debetur, hominibus tribuimus neque martyribus sanctis precationem porrigimus aut ab illis petimus bona quae Deus largitur, sed honoramus potius tales sanctos viros, qui fidem servaverunt et pulcherrime coronati sunt gloria pulchrae

---

1) Ἰουλιανοῦ Mignius. Ἰουλιανόν Maius.

2) διέλαχε scripsi. διέλαχεν Maius.

3) ἵεται scripsi. ἱεται Maius.

4) Ἰουλιανοῦ Mignius. Ἰουλιανόν Maius.

5) βασκανίας Mignius. βασκανίαις Maius.

6) ὠδίνουσι Mignius. ὠδύνουσι Maius.

7) πάντας ἰόντας καλὸν Maius. πάντα σείοντας κάλων Mignius. Laudatur hic Cyrilli locus etiam in Georgidae gnomologio (anecd. Graeca ed. Boissonade I p. 98) ita: Χρὴ μᾶλλον ζηλοῦντας ἑλέσθαι τὸ ἄμεινον καὶ πάντας ἰόντας καλὸν ἁμιλλᾶσθαι φιλεῖν τοῖς ὧδε λαμπροῖς. In quo gnomologio etiam alii Cyrilli loci inveniuntur, fortasse ex libris contra Iulianum deprompti, quos non recepi, quod deest inscriptio. Neque quicquam ex iis de Iuliani sententiis elucet.

8) δεδύνηνται Mignius. δεδύνηται Maius.

virtutis et pugnaverunt usque ad vitam et sanguinem et testati sunt gloriam Christi et victores facti fortitudine bonitatis.

Et post pauca, ubi dicit (sc. Cyrillus), apud gentiles quoque facinus honorari:

(Athenis enim, ut eorum, qui propter Graeciam periclitati sunt, mortem quotannis celebrationibus colerent, curas agunt): ad sepulcra egrediuntur ii, quibus prae ceteris est diserta lingua, et mirabiliter verbis felicitare student neque tamen ut Deos eos colunt, sed quod pugnaverunt pro salute omnium et pro libertate Graecorum iverunt in pericula.

Et post pauca, ubi dicit, ethnicorum deos homines fuisse, qui nati, mortui, corrupti sint, et sepulcra nonnullorum eorum memorat, haec dicit:

Sepultus igitur est in antro Idaeo Iuppiter, ille super omnia excelsus; Dionysus autem iuxta altare Apollinis qui dicitur aureus; hic ipse vates Apollo super tripode divinanti, et inde, dicunt, Tripus nomen accepit ob tres filias Triopi quae hunc Pythium, filium Iovis et Latonae querebantur, cum mortuus esset secundum placitum Homeri.[1])

Ex libro XIX.

49.

Ex Leont.. et Ioann. p. 106. Ἐκ τοῦ ιθʹ λόγου τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.[2])

Πολὺ λίαν παρὰ τοῖς ἔξω κεῖται τὸ τῆς εὐστομίας χρῆμα καὶ τὸ λαμπρὸν τῆς λέξεως, ἔνι δὲ ὅμως τῶν ὀνησιφόρων οὐδέν. τὸν γὰρ φύσει θεὸν καὶ δημιουργὸν οὐκ ἔγνωσαν, ἀναριθμήτους δὲ θεοὺς τῷ βίῳ κομίζουσι.

Incertae sedis fragmenta.

50.

Ex Ioann. Damasc. p. 408. Κυρίλλου. Rupef.: ἐκ τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.

---

1) Porph. v. Pyth. 16: ἐκηδεύθη δ' ἐν τῷ καλουμένῳ Τρίποδι, ὃς ταύτης ἔτυχε τῆς ἐπωνυμίας διὰ τὸ τρεῖς κόρας τὰς Τριόπου θυγατέρας ἐνταῦθα θρηνῆσαι τὸν Ἀπόλλωνα. Cf. Cyr. Alex. c. Iul. p. 342 B.

2) Ἰουλιανοῦ Mignius. Ἰουλιανόν Maius.

Φιλόδακρύ πως ἀεὶ τὸ θῆλυ γένος καὶ τὸν νοῦν εἰς ἔλεον εὐδιάθρυπτον ἔχει.

51.

Ex Ioann. Damasc. p. 654. Κυρίλλου. Rupef.: ἐκ τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.[1])

Ποῖον οὕτω θηρίον ὠμὸν καὶ ἀνήμερον ὡς δύσοργος ἀνὴρ καὶ ἀκράτῳ θυμῷ τυραννούμενος; ποία δὲ οὕτω θάλασσα ῥαγδαίων αὐτῇ καταχεομένων πνευμάτων ταῖς τῶν πετρῶν ἐγκειμέναις ἐρρήγνυται; ἢ ποῖον οὕτω[2]) πικρὸν καὶ ἰοβόλον ἑρπετὸν τοῖς πέλας ἰοῦσι δριμέως ἐπιπηδᾷ ὡς ἀνὴρ ἀκάθεκτος καὶ δριμὺς καὶ ἀχάλινος εἰς ὀργὰς καὶ ὅλας ὥσπερ τῷ πάθει διδοὺς τὰς ἡνίας;

52.

Ex Ioann. Damasc. p. 654. In margine excidisse mihi videtur τοῦ αὐτοῦ.

Τί ἂν γένοιτο χεῖρον ὀργῆς; ἐκθηριοῖ γὰρ τὸν ἄνθρωπον, ἀσχήμονα καὶ ἀμείλικτον, ἀσυναλλαγῆ καὶ ἀνόσιον ἀποφαίνουσα καὶ τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν οὐδὲν ἡγεῖσθαι παρασκευάζουσα.[3]) ποίων γὰρ ἐγχειρημάτων οὐχ[4]) ἅψεται πονηρῶν ἢ ποίων ἀφέξεται λόγων, ἀκατεύναστον ἔχων εἰς νοῦν ἔσω τὴν φλόγα καὶ ἀναζέων τὸν θυμόν;

Etiam Cyrilli adversarius, **Alexander** episcopus **Hierapolitanus** Iuliani libros refutavit. Haec enim sunt Ebedjesu verba (Assemani, bibl. orient. III, 1, p. 197: „Alexander, episcopus Hierapolis. Alexander composuit librum solutionis nugarum Iuliani.“ Quam ab Alexandro non scriptam esse coniecit Assemanus l. l adnot. 2. „Quid?“ inquit „si libros decem sancti Cyrilli Alexandrini adversus Iulianum e Graeco in Syriacum conversos Nestoriani eiusdem S. Doctoris hostes infensissimi Alexandro suo supposuerunt?“ Quae Assemani sententia probanda non est. Fieri enim non potuit, ut Cyrilli libri, qui multis locis rectae fidei apertissime demonstrant defensorem, ei supponerentur, qui toto pectore

1) Ἰουλιανοῦ scripsi. Ἰουλιανόν Rupef.
2) οὕτω scripsi. οὕτως Lequien.
3) παρασκευάζουσα scripsi. παρασκευάζουσαι Lequien.
4) οὐχ scripsi. οὐκ Lequien.

deditus erat haeresi Nestorianae. Qua in re etiam si non offendas, non eandem esse Alexandri ac Cyrilli refutationem inde apparet, quod unius libri ab Alexandro scripti mentionem fecit Ebedjesu, Cyrilli contra librorum numerus erat maximus. Ergo dubitandum non est, quin etiam Alexander Iulianum refutare studuerit. Recte autem Assemanus p. 197 adn. 2. mihi videtur adnotasse, eo loco Alexandri mentionem fecisse Ebedjesu, ubi de scriptoribus Syris ageret; ergo in manibus Ebedjesu fuit Syriaca libri Alexandri versio. Neque vero quicquam habemus compertum de tempore libri ab Alexandro compositi; ne id quidem cognovimus, utrum ante Cyrilli libros scriptus sit an postea.

Artis autem plus in refutandis Iuliani libris Garnerio videtur habuisse **Theodoretus** episcopus **Cyrensis**, quam Cyrillus Alexandrinus. 'Hic enim' inquit[1]) 'ad singulas Iulianei libri περικοπὰς responsionem subiungens hominem pressis vestigiis etiam evagantem sequitur; ille collectis in concinnum ordinem Iuliani obiectionibus, singulas ita repellit, ut corpus inde duodecim partibus efflorescens conficiat.' Sed utinam id, quod Fabricio[2]) Schroeckhio[3]) aliis persuasit, Iuliani libros impugnavisse Theodoretum, re vera ita se habere Garnerius ostendisset! Verum enimvero argumento ne uno quidem adiecto, quo sententiam suam probaret, fidem sibi haberi voluit. Quid? quod in duodecim libris qui inscribuntur Ἑλληνικῶν θεραπευτικὴ παθημάτων ἢ εὐαγγελικῆς ἀληθείας ἐξ Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἐπίγνωσις, duobus tantum locis Iuliani mentionem fecit Theodoretus? Quorum alter invenitur in libro IX. p. 347, 9 Gaisf., ubi de Christianorum persecutionibus verba fecit Theodoretus: 'Ὁποῖα δὲ, inquit, κἂν τῇ Ἰουλιανοῦ βασιλείᾳ τετόλμηται, ἴσασι μὲν οἱ γεγηρακότες, ἀκηκόαμεν δὲ καὶ ἡμεῖς διηγουμένων τῶν τὴν τραγῳδίαν ἑωρακότων; alter in disputatione X. p. 382, 13 G, ubi de oraculis egit. Sunt autem eius verba haec: παραπλήσιον δέ τι δέδρακε (sc. ὁ Πύθιος) καὶ ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τὴν ὁρμὴν ἔχοντος κατὰ τῶν Ἀσσυρίων. Librorum

1) Garnerii dissertatio II. de libris Theodoreti § IV, 17: Theod. opp. ed. Schulze V p. 401.

2) Fabricii delectus scriptorum, qui verit. rel. Christ. asseruerunt. 1725. p. 98: Theodoreti — libri XII, quos — Iuliano imperatori singillatim oppositos Garnerius annotavit.

3) Schroeckh, Kirchengesch. VI 336.

igitur Iuliani neutro loco meminit ac ne eo quidem, quo fortasse censendus est perstrinxisse Iulianum: nam libri III. p. 149, 12 G de Satana δηλοῖ δὲ, inquit, τοὔνομα τὸν ἀποστάτην κατὰ τὴν Ἑβραίων φωνήν. καλεῖ δὲ αὐτὸν (sc. τὰ θεῖα λόγια) καὶ διάβολον. Quibus verbis Theodoretus fortasse significare voluit Iulianum apostatam ipsum esse diabolum. Sed ne hoc quidem loco de libris agitur apostatae. Huc accedit, quod ipse Theodoretus in operis sui prologo p. 1 sqq. profitetur aggressum se esse scribere libros quibus curaret Graecorum affectiones, cum saepenumero accidisset, ut pagani secum congressi deriderent fidem Christianam, agrestes incultosque fuisse dicerent apostolos, vituperarent sanctorum martyrum cultum aliaque eius modi adicerent. Quid autem fuit causae, cur dissimularet impugnaturum sese esse Iulianum, si id re vera sibi proposuerat? Cur libros suos ita inscripsit, ut divinare ante Garnerium nemo posset eius consilium? Cur eos ita instituit, ut accusaret potius paganos, quod falsa de deo sentirent, quam refutaret argumenta, quibus illi Christianae religioni adversati erant? Cur studuit ostendere etiam philosophorum Graecorum quosdam, inprimis Platonem, eadem fere de rebus divinis censuisse atque Christianos et ita re vera effecit εὐαγγελικῆς ἀληθείας ἐξ Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἐπίγνωσιν? Quid denique sibi voluit, cum p. 16 sqq. adversarios suos, qui negarent Graecos multa a barbaris mutuatos esse, ita rudes esse diceret, ut ne possent quidem ea Graecorum scripta legere, quibus meliora docerentur? Εἰ δὲ, inquit p. 18, 11 G καὶ τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ τῶν δαιμόνων τὰς τελετὰς καὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα παρὰ βαρβάρων ἐδιδάχθησαν Ἕλληνες καὶ ἐπὶ τοῖς διδασκάλοις ἐναβρύνονται, τί δήποτε ὑμεῖς οὐδὲ συνιέναι τὰ ὑπ' ἐκείνων συγγεγραμμένα δυνάμενοι παραιτεῖσθε μαθεῖν τὴν ἀλήθειαν κτέ. Et p. 16, 7 G: οἱ δὲ ὀλίγα μὲν παρὰ ποιητῶν, ὀλίγα δὲ παρὰ ῥητόρων ἐρανισάμενοι, τῶν δέ γε φιλοσόφων οὐδὲ αὐτὰς τὰς προσηγορίας μεμαθηκότες, πλὴν δυοῖν ἢ τριῶν τῶν ἐπισήμων, βάρβαρον μὲν τὴν θείαν γραφὴν ὀνομάζουσι, μαθεῖν δὲ τἀληθὲς παρὰ ταύτης αἰσχρὸν ὑπειλήφασιν. ἐξ ἀγνοίας[1]) δὲ αὐτοῖς τὸ τῆς ἀληθείας ἐπιγίνεται πάθημα. εἰ γὰρ τὰς Ἑλληνικὰς ἀνεγνώκεισαν ἱστορίας, ἔγνωσαν ἂν δήπουθεν, ὡς καὶ τὰς περιφανεῖς ἐπιστήμας καὶ τῶν τεχνῶν τὰς

1) Ita scribendum esse censeo. Gaisfordius exhibet ἀνοίας.

πλείςτας παρὰ βαρβάρων ἐπαιδεύθηςαν Ἕλληνες. Haec sunt Theodoreti verba. Num vero censendus est is qui Iuliani libros refutare sibi proposuerat, non cognovisse id quod ille disseruerat (p. 178 ABC Cyr.) de Babyloniis, Aegyptiis, Phoenicibus litterarum inventoribus. Num omnino eum fugit, quantum omnium moturus esset risum, si paucos modo Graecorum scriptores legisse diceret imperatorem philosophum, quin etiam ita fuisse ab omni eruditione destitutum, ut eos ne posset quidem legere? Sat igitur superque de levissima Garnerii coniectura.

Verum enimvero etiam si negavimus id fuisse Theodoreti consilium, ut refutaret Iuliani libros, ei non adversabimur, si quis ad eorum certe cognitionem illum venisse contendat. Porphyrii enim libros, quis ille scripserat contra Christianos, ipse duobus laudat locis. Quorum alterum quem protulit p. 76, 13 G, potuit mutuari ex Eusebii praep. evang. I 9, 21, ubi idem affertur, alter qui p. 488, 1 legitur, apud Eusebium non invenitur. Nil mirum igitur etiam Iuliani libros legisse Theodoretum. Quod quamquam certis argumentis firmari non potest, cum ne unus quidem locus in therapeuticae libris ex Iuliani scriptis afferatur, ea tamen proferam argumenta, quibus hanc coniecturam non omni probabilitate carere ostendam. Vituperaverat Iulianus Christianos, quod cum relictis paganorum sacris Iudaeorum sequi maluissent religionem, ne eam quidem pie colerent, sed omissis doctrinis laude dignis recepissent vituperandas. Νῦν δέ, inquit p. 202 A, ὑμῖν συμβέβηκεν ὥςπερ ταῖς βδέλλαις τὸ χείριςτον ἕλκειν αἷμα ἐκεῖθεν, ἀφεῖναι δὲ τὸ καθαρώτερον. Et respexit fortasse hunc Iuliani locum, quocum hirudinibus comparantur Christiani, Theodoretus p. 55, 15 G, ubi optima quaeque cum dixisset eos ubique collecta in usum suum conferre, καὶ μὲν δή, inquit, καὶ ταῖς μελίτταις· οὗτος ὁ νόμος ἐμπέφυκεν. οὐ γλυκέςι γὰρ μόνοις, ἀλλὰ καὶ πικροῖς ἄνθεςιν ἐφιζάνουςαι τὴν μὲν γλυκεῖαν ἀνιμῶνται ποιότητα, τὴν δὲ πικρὰν ἀποςτρέφονται. Idem cum invectus esset in sacrificia Graecorum: μὴ τοίνυν, inquit p. 292, 12 G., τῆς τῶν ὑμετέρων θυμάτων κατηγορίας ἀπολογίαν τὴν ἀντικατηγορίαν ἔχειν νομίζητε. Quibuscum conferas velim Iuliani fragmentum, quod servatum est a Cyrillo p. 41 E: Μέλλων δὲ ὑπὲρ τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων δογμάτων ἁπάντων ποιεῖςθαι τὸν λόγον ἐκεῖνο βούλομαι πρῶτον εἰπεῖν, ὅτι χρὴ τοὺς ἐντυγχάνοντας, εἴπερ ἀντι-

λέγειν ἐθέλοιεν, ὥςπερ ἐν δικαστηρίῳ μηδὲν ἔξωθεν πολυπραγμονεῖν, μηδέ, τὸ λεγόμενον, ἀντικατηγορεῖν, ἕως ἂν ὑπὲρ τῶν πρώτων ἀπολογήςωνται κτέ. Iam vero Iulianus, ubi de legibus a Numa latis verba facit, auctores bonorum illorum urbi datorum dicit fuisse oracula divino spiritu praedita. Sunt autem haec eius verba p. 194 B: Ταῦτα μὲν οὖν ἐκ κατοχῆς καὶ ἐπιπνοίας θείας ἔκ τε τῶν τῆς Cιβύλλης καὶ τῶν ἄλλων, οἳ δὴ γεγόναςι κατὰ τὴν πάτριον φωνὴν χρηςμολόγοι, φαίνεται δοὺς ὁ Ζεὺς τῇ πόλει; idem p. 198 B: τὸ γὰρ ἐκ θεῶν εἰς ἀνθρώπους ἀφικνούμενον πνεῦμα ςπανιάκις μὲν καὶ ἐν ὀλίγοις γίνεται κτέ. Divina igitur praedicat oracula, θείαν significat esse ἐπίπνοιαν et κατοχήν. Contra atque Iuliano placuit, de chresmologis Theodoretus p. 374, 5 G: καὶ τὰ ἔπη οὐκ ἔκ τινος θειαςμοῦ καὶ κατοχῆς λέγειν, ἀλλ' ἐκ τῆς Ἐμπεδοκλέους ςυλῶντας ποιήςεως. Neque neglegendum est quibusdam locis Galilaeorum nomine uti Theodoretum et iis quidem quibus maiora quam Romanos exponit illos effecisse; unde videtur esse colligendum eum his locis perstrinxisse Iulianum, quem minimi sese aestimare Christianos eo ostendisse nemo nescit, quod alio numquam eos nomine nisi Galilaeorum significaret. Inveniuntur autem eius modi loci in Theodoreti libris tres: Primus p. 337, 10 G: εὑρήςει γὰρ τοὺς μὲν (sc. Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων νομοθέτας) οὐδὲ τοὺς ὁμόρους πείςαντας κατὰ τοὺς ςφῶν πολιτεύεςθαι νόμους· τοὺς δὲ Γαλιλαίους οὐ μόνον Ῥωμαίους πεπεικότας, ἀλλὰ καὶ ἅπαντα τῶν βαρβάρων τὰ φῦλα τὴν εὐαγγελικὴν νομοθεςίαν ἀςπάςαςθαι. Alter p. 352, 6 G, ubi de Persis agitur: καὶ τούςδε τοὺς νόμους παρ' ἀνδρῶν Γαλιλαίων ἐδέξαντο· καὶ τὴν μὲν Ῥωμαίων δυναςτείαν οὐκ ἔδειςαν, τῇ δὲ τοῦ ςταυρωθέντος ὑπετάγηςαν βαςιλείᾳ. Tertio autem loco p. 406, 2 G, ubi cum falsis Graecorum oraculis verissima et saluberrima comparat Iudaeorum et Christianorum, haec eius inveniuntur verba: τὴν γὰρ δὴ μίαν τῶν ἀποςτόλων γλῶτταν, Γαλιλαίαν οὖςαν, εἰς τὰς ἁπάντων τῶν ἐθνῶν κατεμέριςε γλώττας, καὶ προςενήνοχεν ἅπαςι τὴν ςωτήριον κλῆςιν. Simillimus etiam Iuliano argumentandi ratione est Theodoreti locus p. 362 G. sqq., ubi comparantur detestabiles Platonis leges cum Christianorum institutis admiratione dignissimis. Et Theodoretus quidem utitur verbis ἐκ παραλλήλου τιθέναι, Iulianus saepissime dicit παραβάλλειν. Quem comparandi modum, quem sese adhibiturum esse professus est in prologo

et in toto opere fideliter servavit Theodoretus, repetitum esse a Iuliano haud facile negaverim. Sed aliud est legisse aliquem librum et ex eo percepisse aliquid utilitatis, aliud eum ipsum librum refutasse.

Quod si quaeris quo tempore scripti sint therapeuticae libri: exstant a Garnerio iam allata ipsius Theodoreti verba in epistula 113 ad Leonem episcopum Romanum data (ed. Schulze IV p. 1191). Quae quidem scripta est exeunte anno 449, nam conqueritur ea Theodoretus de iis rebus, quas passus sit in concilio Ephesino, quod constat initium cepisse a. d. VI. Id. Aug. a. 449. Ἔστι γάρ μοι, inquit Theodoretus, τὰ μὲν πρὸ εἴκοσι ἐτῶν συγγεγραμμένα, τὰ δὲ πρὸ ὀκτωκαίδεκα, τὰ δὲ πρὸ πεντεκαίδεκα, τὰ δὲ πρὸ δυοκαίδεκα, τὰ μὲν πρὸς Ἀρειανοὺς καὶ Εὐνομιανούς, τὰ δὲ πρὸς Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας, τὰ δὲ πρὸς τοὺς ἐν Περσίδι μάγους, ἄλλα περὶ τῆς καθόλου προνοίας, ἕτερα δὲ περὶ θεολογίας καὶ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως. Ac ne quis putet quattuor temporum momentis respondere operum allatorum seriem: non quattuor memorantur, sed quinque aut singula opera aut plura coniuncta. Temporum autem ordinem non servatum esse luculentissime eo demonstratur, quod duae solum re vera exstant operum series: altera eorum quibus adversarii impugnantur, alteris agitur de doctrinis Christianorum. Quam divisionem non fortuitam esse, sed ab ipsius auctoris consilio profectam inde apparet, quod in altera serie adhibentur voces τὰ μὲν, τὰ δὲ, τὰ δὲ, in altera ἄλλα, ἕτερα δέ. Itaque in vetitum niteremur, si opus contra Graecos scriptum, id est therapeuticae libros, quod secundo loco nominatur, in iis esse adfirmaremus, quos duodeviginti annis ante se scripsisse Theodoretus autumavit. Neque enim quicquam ex eius verbis efficere possumus nisi prodiisse duodecim libros contra Graecos eo temporis spatio, cuius primus annus viginti, duodecim annis ultimus ab epistulae 113 tempore seiunctus erat; eo igitur qui fuit inter exitus annorum 429 et 437 p. C. n. Quo redarguitur tam Baronii sententia a Garnerio allata, qui anno 439 scriptos esse censuit eos de quibus agimus libros, quam ipsius Garnerii, qui mavult annum 427. Est autem etiam alius locus in Theodoreti libris, ex quo certius aliquid efficere conatus est Garnerius. Nam sub finem disputationis VII. p. 298, 11 G mentio fit legum contra paganos latarum verbis his: τὰ μὲν ὀψοποιοῖς

καὶ κρεοπώλαις ἁρμόττοντα μισήσατε (sc. ὦ Ἕλληνες) θύματα, τὴν δὲ τῆς αἰνέσεως θυσίαν τῷ ποιητῇ προσενέγκατε. πειθέτω δὲ ὑμᾶς τοῦτο ποιεῖν μὴ τῶν βασιλευόντων οἱ νόμοι μηδὲ τῆς τιμωρίας τὸ δέος, ἀλλὰ τῆς ἀληθείας τὸ κράτος κτέ. Exstant autem duae Theodosii iunioris leges, quibus pagani vetantur diis sacrificare; quarum altera (cod. Theod. XVI. Tit. X. 23) data est anno p. C. n. 423, altera (cod. Theod. XVI. Tit. X. 25) Garnerii temporibus tribuebatur anno 426. Et hanc quidem spectasse Theodoretum cum contenderet Garnerius, scripsisse eum censuit anno 427; id quo fieri non posse supra indicavimus. Huc accedit quod ea lex, qua Garnerius nititur, minime data est anno 426; cuius subscriptionem 'Dat. XVIIII. Kalend. Decemb. C. P. Theod. XII. ex Valent. IIII. AA. conss.' ita scribi non potuisse, sed mutandam esse in 'Dat. XVIII. Kalend. Decemb. C. P. Theod. XV. et Valent. IV. AA. conss.' iam diu intellectum est et ab Haenelio in editione animadversum. Ergo data est lex illa anno p. Ch. n. 435. Post quam si re vera scripti sint therapeuticae libri, ponendi sine dubio in illis, quos ante duodecim annos se scripsisse indicavit Theodoretus, ergo anno 437 censendus ille Graecorum religionem impugnasse. Sed etiam ad hanc legem pertinere eius verba quamquam contendit Garnerius, argumentis non firmavit neque firmare potuisse mihi videtur. Utraque enim lege sacrificiis interdicitur paganis. Ergo fieri etiam potest, ut solam priorem legem anno 423 datam spectaverit Theodoretus; quod qui statuit nil certius adfirmare potest nisi circumscribi id quo scripta est therapeutica temporis spatium exitu annorum 429 et 435, scriptam esse eam anno aut 429 aut 431 aut 434.

Iam omnes enumeravimus scriptores, qui Iuliani crimina defendere studuerunt, quo corrigerent paganorum errores. Neque enim quisquam post controversias Nestorianas studuit libris Iulianeis, nisi post quadringentos annos **Photius** patriarcha **Constantinopolitanus**. Cuius tempore quamquam fuerunt etiam homines in iis regionibus quae quondam fuerant Romani imperii provinciae, quamquam etiamtum fuere qui paganorum sacra amplecterentur: Constantinopoli non inveniebantur. Paganis igitur persuadendi, ut sententiam mutarent, consilium habere non potuit Photius, cum ipse quoque Iuliani libros redargueret. Quod ut faceret duabus causis poterat commoveri. Vocaverat enim Iulianus in examen

etiam eos sacrae scripturae locos, de quibus ipsi dissidebant, de quibus acerrime disputabant Christiani. Ita offenderat Amphilochius in Christi verbis πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα καὶ δότε πτωχοῖς κτέ.; quem non recte offendisse, sed in eodem errore versari atque Iulianum apostatam exposuit Photius quaest. Amph. 101.[1]) Eadem est res in quaestione 109.[2]) Atque ad disputandi studium accessit excerpendi industria. Si minus triginta, at certe viginti libris constabat Cyrilli operis Iulianei refutatio. Haud facile igitur a recta via aberrabimus, si Photii librum statuemus fuisse Cyrilliani operis epitomen. Quod si statuimus, negare non cogimur de suo quaedam Photium adiecisse. Sic vituperatio sacrorum Cain et Abel a Iuliano facta reprobatur a Photio in quaestione 109 p. 650 B ad 652 A (ed. Hergenroether) ita, ut omnia ex Cyrilli opere p. 347 sqq. sint deprompta praeter ea, quae 650 C inveniuntur a Photio adiecta. Quamquam refutaretur mea sententia qua dixi in angustum Cyrilli libros Photium coegisse, si tota quaestio Amph. 101 ex refutatione librorum Iuliani esset deprompta. Quae cum in editione Migniana inveniatur a p. 616 D ad 633 B: statuendum inde esset copiosiorem ne Cyrilli quidem fuisse defensionem. Verum enimvero haec sunt Photii verba p. 617 A: ἃ γοῦν ἐν τοῖς πρὸς ἐκεῖνον (sc. Ἰουλιανὸν) εἶπον καὶ ὧν ἡ μνήμη τὴν σωτηρίαν ἔχει, τοῦτο δή σοι ἀναγράφων κτέ. Ergo refutationem suam Photius hoc loco non exscripsit, sed eas res litteris mandavit, quarum scribenti in mentem venit; nisi forte, cum in Amphilochiis omnes quaestiones uberrime et verbose tractaret, ipsum Cyrilli adhibuit opus. Quod evolvere iam debebat, ut ad notitiam veniret sententiarum Iuliani. Abicienda enim est Oeconomi, qui a. 1858 Athenis quaest. Amph. edidit, sententia[3]) censentis etiam Photii temporibus superstites fuisse Iuliani libros; id quod numquam coniecisset, si memor fuisset verborum Ioannis Chrysostomi iam saepius a nobis allatorum. Habemus autem compertum Cyrilliani operis exemplar servatum esse in bibliotheca patriarchei Constantinopolitani. Cf. extrema verba fragmenti undecimi Cyrilliani, quod exstat apud Mansium, sacr. conc. nova coll. XI. p. 409 D sqq. Iam vero de

1) ed. Hergenroether (Patr. Gr. cur. Migne vol. CI.).
2) ed. Hergenroether.
3) p. 168 adn. 6.

tempore refutationis a Photio scriptae nil adfirmare possumus, cum ne quaestionum quidem Amph. tempus notum sit.

Romanum neminem cognovimus ad redarguendos Iuliani libros accessisse. Soli in mentem eius rei venerat Hieronymo, qui in epistula LXX. ad Magnum data ed. Vallarsi² I 427 E: „Iulianus Augustus“ inquit „septem libros in expeditione Parthica adversum Christum evomuit. Si contra hunc scribere tentavero, puto, interdices mihi“ etc. Quo loco quamquam Hieronymus aperte non dicit contra libros Iuliani se scripturum esse, librorum tamen procul dubio spectavit refutationem, cum antea de libris egisset apostatae. Cuius consilii auctor fortasse exstiterat Apollinaris Laodicenus, Hieronymi magister, qui oderat Iulianum. Iam vero utrum consilium persecutus sit Hieronymus necne ignoramus.

Omnes de quibus usque adhuc egimus scriptores redarguere studuerunt Iulianum; restituendis e Cyrilli opere deperditis ipsius libris saeculo proximo operam navavit Dargensius. Verum is utinam maiorem adhibuisset diligentiam, utinam linguae Graecae fuisset peritior! Neque enim quicquam fecit nisi quod exscripta ex editione Aubertiana in unum congessit ea Iuliani fragmenta, quae in decem Cyrilli libris ita exstant, ut litteris maiusculis iis praemittatur vox Iuliani. Adiecit autem interpretationem Francogallicam, quae qualis sit verbis dici nequit. Ita factum est, ut ne minimam quidem utilitatem ex eius libro percipere possem. Qui Berolini primum prodiit anno 1764 ita inscriptus: Défense du paganisme par l'empereur Iulien, en Grec et en François etc. Par Mr. le Marquis D'Argens etc. 2 voll. 8⁰. Altera editio est anni 1767. Tertiam mihi comparare non potui. Quae auctore Alfonso Muecke (de vita Iuliani II p. 343) publici iuris facta est anno 1768 remotis Graecis Iuliani fragmentis ita inscripta: Discours de l'empereur Iulien contre les Chrétiens. Avec de nouvelles notes de divers auteurs.

Caput II.

De Iuliani libris restituendis.

Fragmentorum Iuliani pars longe maxima servata est in Cyrilli Alex. contra Iulianum libris; nonnulla exstant in Theodori Mopsuesteni reliquiis, in Hieronymi Photii Suidae libris, sed eorum ne unum quidem amplitudine aequat pleraque Cyrilli. Atque de argumentandi ratione qua usus est Iulianus ut certius possimus iudicare, digerere oportet et recte inter se coniungere quae in unum contulimus fragmenta. Initium autem capiat dissertatio a duabus quaestionibus, altera quot libris constiterit Iuliani opus contra Christianos scriptum, altera quomodo eos ipse inscriptos esse voluerit.

Ac de numero librorum Iuliani duobus agitur locis, altero Hieronymi, altero Cyrilli. Atque Hieronymus quidem in epistula ad Magnum data (Hieronym. ed. Vallarsi² vol. I. p. 427 E): „Iulianus" inquit „Augustus septem libros in expeditione Parthica adversus Christum evomuit." Cyrillus contra Alexandrinus trium modo meminit librorum in acclamatione ad religiosissimum imperatorem Theodosium, quam praefationis loco posuit in fronte librorum suorum, quibus impugnavit Iulianum. Sunt autem haec ipsius verba p. 3 D Aub. Ἔχων τοίνυν εὐφυᾶ τὴν γλῶτταν κατέθηξεν αὐτὴν τοῦ πάντων[1]) ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ· καὶ δὴ τρία συγγέγραφε βιβλία κατὰ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων καὶ κατὰ τῆς εὐαγοῦς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας. In antiquissimo sane qui exstat Cyrilli codice Marciano 123 saec. XIII. librorum numerus omnino non agitur; sed lacunae in eo inveniuntur multae et ipsa de quibus agimus Cyrilli verba etiam altero loco tradita sunt in eo corrupta. Scripta

1) κατὰ τοῦ πάντων Aub. τοῦ πάντων cod. Marc. 123 saec. XIII. et Michael Glycas p. 470 Bonn.

enim sunt ita: καὶ δὴ συγγέγραφαι βιβλία, ubi συγγέγραφαι mendose scriptum esse pro συγγέγραφε nemo non videt. Exstabat autem librorum numerus in codice vetustissimo Capnionis, cuius verba ita vertit Oecolampadius f. 1b: 'et tres conscripsit libros adversus sancta Evangelia' etc. Huc accedit quod vox τρία non desideratur, ubi haec Cyrilli verba a Michaële Glyca laudantur p. 470 Bonn.[1]) Neque parvi aestimandam esse eius auctoritatem inde efficitur, quod annales eius prius compositi sunt quam scripti Cyrilliani operis codices qui ad nostram pervenerunt aetatem ad unum omnes, et quod deprompsisse eum Cyrilli verba ex optimae notae codice intellegitur ex scriptura ea, quam supra adnotavi dissentientem a scriptura quam vocamus vulgata, consentientem cum cod. Marciano 123. Ergo dubitandum non est, quin re vera trium modo Iuliani librorum mentionem fecerit Cyrillus. Iam vero quaestio orta est, utri fides sit habenda, Hieronymo an Cyrillo. Quam cum in dubio reliquisset Spanhemius, qui in praefatione editionis suae operum Iuliani p. 47 de ea re disseruerat, Fabricius ita solvit vel solvisse videbatur, ut sententiam suam omnibus probaret, qui post eum paullo accuratius de Iuliani libris egerunt. Protulit autem Fabricius coniecturam suam in bibl. Graec. vol. VI[4]. p. 738 sq. Atque secutus Hieronymum constitisse censet opus Iuliani libris septem atque ex iis tres sacris evangeliis oppositos decem libris Theodosio iuniori imperatori dicatis confutatos esse a Cyrillo Alexandrino. Atque eos quidem fuisse ἀνατροπὴν illam τῶν εὐαγγελίων, cuius mentionem fecerint Theophanes et Cedrenus. Sed Cedrenum ut mittamus, qui ex Theophane sua hausit:[2]) ne Theophanis quidem verba ullius sunt momenti, cum auctor eius sit ipse Cyrillus. Sunt autem Theophanis haec p. 80, 13 sqq. Bonn.: ἀνατροπὴν δὲ

---

1) Non discrepat scriptura Michaëlis Glycae codicis Marciani 402 saec. XIII. scripti, quem a Bekkero praetermissum ipse Venetiis inspexi.

2) Cedreni p. 537, 14 sqq. Bonn. verba sunt haec: οὗτος ὁ δυσσεβὴς καὶ τὴν τῶν θείων εὐαγγελίων ἀνατροπὴν ἔγραψεν, ἣν ὁ μέγας Κύριλλος Ἀλεξανδρείας καὶ ἄλλοι φιλόχριστοι ἐπηνωρθώσαντο. Quo loco ex memoria adiecit καὶ ἄλλοι φιλόχριστοι neque minus ea quae sequuntur καὶ πᾶσαν δὴ ἄλλην γραφὴν αὐτός τε καὶ οἱ ὅμοιοι αὐτοῦ διέβαλον, ὑπὸ δὲ ὀρθοδόξων ἐξεβλήθησαν τὰ τούτων νοθεύματα (scr. νωθεύματα), nisi forte quae Theophanes l. l. de Porphyrio attulit, ex libidine mutavit.

Ἰουλιανὸς ὁ δυσσεβὴς ἔγραψε τῶν θείων εὐαγγελίων, ἣν ὁ μέγας Κύριλλος Ἀλεξανδρείας ἐν ἐξαιρέτῳ πραγματείᾳ λαμπρῶς ἐπανέτρεψεν. Cyrilli autem haec p. 3 D: καὶ δὴ τρία συγγέγραφε βιβλία κατὰ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων καὶ κατὰ τῆς εὐαγοῦς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας, quorum partem mutuatus est, neglexit partem Theophanes. Ex Cyrilli autem verbis intellegi non potest cognovisse eum 'alios Iuliani quattuor libros, quibus alia sacra volumina videretur ille calumniatus esse'.[1]) Quos ignorasse Cyrillum si exstabant nemo sanus adfirmabit. Quos si cognovit non potuit non refutare, si re vera id assequi voluit quod sibi se proposuisse p. 4 autumavit. Dixit enim aggressum se esse opus suum scribere, quod multi pagani, ut Christianam religionem suo iure respuere viderentur, niterentur Iuliani libris. Num vero tam stupidus erat Cyrillus, ut in mentem ei non veniret minime fore, ut solis tribus refutatis Iuliani libris reliquos quattuor in usum suum conferre pagani desinerent? Neque quicquam efficitur ex Fabricii coniectura nisi non legisse eum decem Cyrilli contra Iulianum libros. Quibus re vera refutatur pars Iuliani librorum ea, qua minime in censuram ille vocaverat evangelia. Neque enim ita multum a vero aberravit Bessario, quem diligenter perlustrasse Cyrilli libros demonstrant scholia quae ipse adscripsit margini codicis sui nunc Marciani 123. In cuius folio 153b inveniuntur haec in fine decimi libri ipsius Bessarionis manu exarata: ταῦτα δὲ (sic) εἰ-ιν τῶν κατὰ τῆς παλαιᾶς διαθήκης ἰουλιανοῦ λόγων ἀντιρρήσεις μόνον. τὰ γὰρ πρὸς τὰ κατὰ τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου εἰρημένα, οὐχ εὕρηταί πω. Quod si reliquis libris nunc deperditis refutabantur ea, quae contra evangelia Iulianus disputaverat: eo opere, cuius decem consumebantur libri ad alia eiusdem crimina defendenda, nihil aliud sibi proposuisse Cyrillum nisi ut redargueret ἀνατροπὴν εὐαγγελίων nemini persuadebit Fabricius. Alio modo difficultatem tollere studuit Teuffelius, cuius coniectura invenitur in libri ab Augusto Pauly editi, qui inscribitur 'Realencyclopaedie der classischen Alterthumswissenschaft' vol. IV. p. 416. Fieri enim potuisse dixit, ut, cum duobus modis in libros discriptum esset Iuliani opus, alteram divisionem spectaret Cyrillus, Hieronymus alteram. Iam vero cum quarto p. C. n. saeculo librorum

1) Fabric. l. l.

divisiones ab iis ipsis profecti essent qui eos composuerant, censuit sine dubio Teuffelius ipsum Iulianum duobus modis opus suum discripsisse. Putavit fortasse ita distributos esse eius libros, ut cum argumenti vinculo et communi inscriptione inter se coniuncti essent libri tres et bis bini aut bis ternis ita iunctis restaret singularis, tria efficerentur corpora, quorum librorum summa aequaret numerum ab Hieronymo relatum. Quae coniectura niti posset ipsius Iuliani testimonio, qui p. 261 E [1]) laudat δεύτερον suum σύγγραμμα, si vox σύγγραμμα eo tempore quo scripsit Iulianus nihil aliud nisi quod antiquioribus temporibus significasset. Cuius vis quae initio, quae postea fuerit cum ne in Stephani quidem thesauro exponatur, hoc loco paullo accuratius in eam mihi inquirendum est. Nota omnibus sunt Thucydidis verba, quibus libros suos inauguravit haec: Θουκυδίδης Ἀθηναῖος ξυνέγραψε τὸν πόλεμον τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων ὡς ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους. Voce igitur συγγράφειν de totis operibus utebantur qui tunc fuerunt homines neque alio modo uti poterant, cum nondum moris esset singula opera in plures libros dividere. Quod ubi factum est, opus etiam erat nomine, quo significarentur singulae operis alicuius partes. Ita factum est ut voces βίβλος et βιβλίον promiscue adhiberentur ut significarentur et tota opera et singulae eorum partes. Id quod posterioribus temporibus etiam in voce σύγγραμμα usu venisse iis demonstrabo exemplis, in quae forte fortuna incidi. Origenis contra Celsum VII 1: Ἐν ἓξ τοῖς πρὸ τούτων — ἀγωνισάμενοι — βιβλίοις πρὸς τὰς Κέλσου κατὰ Χριστιανῶν κατηγορίας, – ἀρχώμεθα καὶ ἑβδόμου συγγράμματος κτέ. Herodiani ab exc. divi Marci III 1, 1: Τὸ μὲν δὴ Περτίνακος τέλος — ἐν τῷ πρὸ τούτου συγγράμματι δεδήλωται. V 1, 1: Ὅπως μὲν δὴ ὁ Ἀντωνῖνος ἦρξέ τε καὶ ἐτελεύτησε, δεδήλωται ἐν τῷ πρὸ τούτου συγγράμματι. Eusebius contra Hieroclem p. 428 (Philostratus ed. Kayser I p. 369) τὰ λοιπὰ τῶν ἐν τῷ (sc. Ἱεροκλέους) Φιλαλήθει — ἀνατέτραπται καὶ προαπελήλεγκται ἐν ὅλοις ὀκτὼ συγγράμμασι τοῖς Ὠριγένει γραφεῖσι κτέ. Theodoretus Graec. aff. cur. II: p. 81, 9 G τὰ Μωυσέως τοῦ μεγάλου συγγράμματα memorat. Idem p. 97, 3 G

1) Ubi haec inveniuntur in margine codicis Marc. 123: C̄η (i. e. σημεῖον) ὅτι καὶ δευτερ' βιβλίον ὁ ἀλιτρ' (i. e. ἀλιτήριος) ἔγραψε. καὶ ζητέον (sic) καὶ τὰς πρὸς αὐτὸ τοῦ πρς' ἀντιρρήσεις.

ἐν τοῖς Εὐσεβίου τοῦ Παλαιστίνου ξυγγράμμασιν, εὐαγγελικὴν δὲ προπαρασκευὴν τόνδε τὸν πόνον ἐκεῖνος ὠνόμασεν. De integris autem operibus etiam inferioribus temporibus vocem σύγγραμμα saepissime adhibitam esse nemo nescit. Ea vis si etiam Iuliani tempore sola fuisset, grave esset eius testimonium p. 261 E editum, quod nunc nihil valet ad quaestionem diiudicandam. Ergo ne hoc quidem loco niti potest artificiosa Teuffelii coniectura, cui aliam rem impedimento esse ostendam. Totum enim Iuliani opus Cyrillum refutare voluisse Teuffelius nec negavit nec negare potuit. Neque decem libris qui supersunt aliud quicquam impugnasse eum nisi primum Iuliani librum infra videbimus. Ergo aut septuaginta libros contra Iulianum scripsisse Cyrillus esset statuendus aut libris undecimo sqq. ei brevitati studuisse, quam neque in decem prioribus libris neque usquam alibi sequebatur. Sed discrepantia illa quae est inter Hieronymum et Cyrillum aliquo modo est solvenda. Quae ne librarii quidem errore orta esse potest. Quem statuere non dubitarem, si in sola epistula LXX. ad Magnum data (I p. 427 Vall.[2]) septem Iuliani librorum mentionem fecisset Hieronymus. Sed etiam alio loco, quem neglexerunt usque adhuc viri docti, septimi libri Iulianei meminit. Haec enim inveniuntur in ipsius commentariorum in Osee l. III. c. XI. (VI p. 123 C Vall.[2]): 'Hunc locum (Osee XI 1) in septimo volumine Iulianus Augustus quod adversum nos, id est, Christianos evomuit, calumniatur' etc. Quibus verbis vetamur procul dubio in epistula ad Magnum data signum VII mutare in III. Neque tamen desperandum est de tollenda difficultate. Infra enim ostendemus a Socrate h. e. III 23 afferri quaedam tamquam ex tertio Iuliani libro deprompta, quae quin in primo exstiterint dubium non est; in errorem autem Socratem eo adductum esse, quod non ipsos Iuliani libros adhibuit, sed Cyrilli refutationem, in cuius tertio libro refutantur Iuliani verba a Socrate allata. Eodem modo Hieronymum errasse statuo. Neque enim ipsum Iuliani opus videtur inspexisse, sed refutationem quandam septem libris absolutam, aut Theodori Mopsuesteni aut Philippi Sidetae. Septimo igitur Iuliani libro ea tribuit verba, quorum in septimo refutationis exstabat vituperatio. Etsi septem libris confectum erat opus quod scripserat Christianae religionis defensor, totidem inimicum consumpsisse opinabatur.

Iam ad alteram quaestionem tractandam accedamus, quomodo

libros suos inscripserit Iulianus. Quorum inscriptionem non inveniri in Cyrilli verbis p. 3 D Aub. καὶ δὴ τρία συγγέγραφε βιβλία κατὰ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων καὶ κατὰ τῆς εὐαγοῦς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας vel inde efficitur, quod verba ἁγίων et εὐαγοῦς loqui hic Cyrillum luculentissime demonstrant. Neque vero quicquam nos prohibet statuere κατὰ Χριστιανῶν λόγοι fuisse operis inscriptionem, quae videtur esse efficienda ex Cyr. p. 39 A ἄρχεται τοίνυν τοῦ καθ' ἡμῶν λόγου. Neque enim quicquam interest verborum Socratis h. e. III 1 καὶ τοὺς κατὰ Χριστιανῶν λόγους συνέγραψε et h. e. VII 27, cum ex Cyrillo hausisse videatur operis Iulianei notitiam. Sed crediderit forte quispiam aliam inscriptionem esse efficiendam ex Theodoro Mopsuesteno et ex ipsorum librorum argumento. Ita enim constituimus ea verba, quae in codice Corsiniano praemittuntur Theodori fragmentis ex ipsius refutatione librorum Iuliani haustis: Θεοδώρου Μοψουεστίας ἐκ τῶν πρὸς τὰς κατὰ Χριστιανῶν κατηγορίας Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου. Atque iudiciali dicendi genere usum esse Iulianum in libris suis, quos scripsit contra Christianos et ex inquirendi ratione intellegitur, quam eum adhibuisse unusquisque ex fragmentis persuadere sibi potest, et ipse pronuntiavit in operis sui prooemio p. 41 E apud Cyr. Haec enim sunt ipsius verba: μέλλων δὲ ὑπὲρ τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων δογμάτων ἁπάντων ποιεῖσθαι τὸν λόγον, ἐκεῖνο βούλομαι πρῶτον εἰπεῖν, ὅτι χρὴ τοὺς ἐντυγχάνοντας, εἴπερ ἀντιλέγειν ἐθέλοιεν, ὥσπερ ἐν δικαστηρίῳ μηδὲν ἔξωθεν πολυπραγμονεῖν μηδὲ, τὸ λεγόμενον, ἀντικατηγορεῖν, ἕως ἂν ὑπὲρ τῶν παρ' αὐτοῖς ἀπολογήσωνται. Ἄμεινον μὲν γὰρ οὕτω καὶ σαφέστερον ἰδίαν μὲν ἐνστήσασθαι πραγματείαν, ὅταν τι τῶν παρ' ἡμῖν εὐθύνειν θέλωσιν· ἐν οἷς δὲ πρὸς τὰς παρ' ἡμῶν εὐθύνας ἀπολογοῦνται, μηδὲν ἀντικατηγορεῖν. Praeterea autem si meminerit ille inveniri haec in Cyrillo p. 39 A: ἄρχεται τοίνυν τοῦ καθ' ἡμῶν λόγου; p. 38 E: ἐν γὰρ τῷ πρώτῳ λόγῳ διὰ πλείστων μὲν ὅσων ἐννοιῶν ἔρχεται; p. 38 E: τοὺς τῆς ἀντιρρήσεως λόγους ἀποφήνειεν ἂν οὐκ ἐν κόσμῳ τάχα που γεγενημένους etc. etc., hanc fortasse statuet fuisse operis Iulianei inscriptionem: Ἰουλιανοῦ Αὐτοκράτορος κατὰ Χριστιανῶν κατηγορίας λόγος πρῶτος (δεύτερος, τρίτος). Cui tunc assentiri non dubitarem, si Theodori verba non essent πρὸς τὰς κατὰ Χριστιανῶν κατηγορίας, sed πρὸς τὴν κατὰ Χριστιανῶν κατηγορίαν.

Ita autem Theodorus in constituenda refutationis suae inscriptione non statuendus est ipsorum Iuliani librorum titulos respexisse, nisi ita conformati erant: Ἰουλιανοῦ Αὐτοκράτορος κατὰ Χριστιανῶν κατηγοριῶν λόγος α', β', γ'. Quos ita non fuisse inscriptos, inde elucet, quod dissonae sunt voces in easdem litteras cadentes Χριστιανῶν κατηγοριῶν. Ergo dubitandum esse non videtur de inscriptione initio a nobis constituta.

Iam vero verbo tenus sese attulisse Iuliani verba ipse Cyrillus pronuntiavit p. 38 C: ἐκτιθέμενοι δὲ τοὺς στίχους ἐπὶ λέξεως αὐτῆς ἀντεποίσομεν τὰ παρ' ἑαυτῶν ἐν κόσμῳ τῷ δέοντι ταῖς ἐκείνου καταρρήσεσιν. Nonnulla autem profitetur sese omisisse, gravissima scilicet Iuliani in Christum convicias, quae ne legere quidem quisquam posset quin labes ei adspergeretur. Eodem enim loco iis quae modo attuli verbis adiecit haec: Ἐπειδὴ δέ, ὥς ἔφην, ἀπύλωτον ἀνοιγνὺς τὸ στόμα πλείστην ὅσην πεποίηται τὴν συκοφαντίαν κατὰ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ καὶ παλιμφήμους ῥίπτει κατ' αὐτοῦ φωνάς, τῶν μὲν τοιούτων οὐ διαμεμνήσομαι. παρελάσας δὲ καὶ μάλα ἐμφρόνως τὰ δι' ὧν ἄν τις καταμιαίνοιτο, κἂν εἰ μόνον ταῖς αὐτοῦ προσβάλλοι φωναῖς, τοῖς ἀναγκαίοις ἀνταναστήσομαι. Inveniuntur autem in fragmentis a Cyrillo servatis quaedam, in quibus gravissima in Christum fiunt convicia; ergo haud ita magnam esse operis Iulianei partem censeo, quam hac causa permotus omiserit Cyrillus; atque exstitisse quae omisisset maximam partem in iis Iuliani libris, qui undecimo libro sqq. refutabantur. In iis enim quae decem prioribus libris Cyrillus redarguere studebat, ne potuisse quidem Iulianum multa de Christo verba facere ex iis quae de operis Iulianei consilio continuo disputabimus apparebit.

Ac servatum esse prima Cyrilli decade primum Iuliani librum argumentis his ostenditur.[1]) Praemittuntur primo Iuliani fragmento haec Cyrilli p. 39 A: ἄρχεται τοίνυν τοῦ καθ' ἡμῶν λόγου καί φησι. Neque invenitur in iis quae servata exstant fragmentis locus quo transitum fieri ad alterum librum perspiciatur. Accedit quod p. 261 E Iulianus ad ea lectores reicit, quae in altero libro ex-

1) Id quod recte iam animadvertit Ellies Du Pin, nouvelle bibliothèque des auteurs ecclésiastiques. 1690. III 2 p. 112: 'il paroît qu'il n'a refuté que son premier livre'; neque tamen quod contendit argumentis firmare studuit.

positurus sit. Neque tamen quicquam probarent haec quae modo attuli argumenta, nisi talia essent Iuliani fragmenta a Cyrillo nobis servata, ut eis coniunctis perpetua quaedam efficeretur oratio; neque enim sunt talia, qualia poetarum scaenicorum Graecorum et Latinorum aliorumque scriptorum fragmenta apud varios scriptores passim laudata, sed totus fere liber commode ex iis restitui potest. Indicavit autem ipse Iulianus (apud Cyr. 42 E sq.), quam argumentandi rationem in primo libro observasset. Sunt enim haec eius verba: Μικρὸν δὲ ἀναλαβεῖν ἄξιον, ὅθεν ἡμῖν ἥκει καὶ ὅπως ἔννοια θεοῦ τὸ πρῶτον, εἶτα παραθεῖναι τὰ παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις ὑπὲρ τοῦ θείου λεγόμενα, καὶ μετὰ τοῦτο ἐπανερέσθαι τοὺς οὔτε Ἕλληνας οὔτε Ἰουδαίους, ἀλλὰ τῶν Γαλιλαίων ὄντας αἱρέσεως, ἀνθ' ὅτου πρὸ τῶν ἡμετέρων εἵλοντο τὰ παρ' ἐκείνοις, καὶ ἐπὶ τούτῳ, τί δήποτε μηδ' ἐκείνοις ἐμμένουσιν, ἀλλὰ κἀκείνων ἀποστάντες ἰδίαν ὁδὸν ἐτράποντο. Quibus verbis normam nobis dedit Iulianus, a qua nusquam recedendum est. Cuius semper memores esse debemus, cum in primo libro refutando non eundem ubique atque Iulianum sese observasse ordinem et Iuliani quaedam alio loco posuisse atque in ipsius libro exstabant ipse Cyrillus profiteatur. Pagina enim 38 D sq.: ἰστέον μέντοι, inquit, κἀκεῖνο· ἐν γὰρ τῷ πρώτῳ λόγῳ διὰ πλείστων μὲν ὅσων ἐννοιῶν ἔρχεται ἄνω τε καὶ κάτω τὰ αὐτὰ περιστρέφων καὶ ἀνακυκλῶν οὐ παύεται· καὶ ὅπερ ἂν ἐν ἀρχαῖς εὑρίσκοιτο λέγων, τοῦτο καὶ διὰ μέσου καὶ τοῖς τελευταίοις ἐκτιθεὶς[1]) τοὺς τῆς ἀντιρρήσεως λόγους ἀποφήνειεν ἂν οὐκ ἐν κόσμῳ τάχα που γεγενημένους.[2]) πᾶσα γάρ πως ἀνάγκη τοῖς παρ' αὐτοῦ λεγομένοις φιλονεικεῖν ᾐρημένους οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ πλειστάκις περὶ τῶν αὐτῶν ἀειλογοῦντας ὁρᾶσθαι. διελόντες τοίνυν ἐν τάξει τινὶ[3]) πρεπωδεστέρᾳ τὸν παρ' αὐτοῦ λόγον καὶ τὰς ἐν αὐτῷ διανοίας συνενεγκόντες κατ' εἶδος οὐχ ἑκάστην πλειστάκις, ἀποχρώντως δὲ ἅπαξ καὶ ἐντέχνως ὑπαντήσομεν.[4]) Ac plerumque eum ordinem mutavisse initio primi libri continuo videbimus. Ea sane fragmenta, quibus totius operis constitit prooemium attulit ordine non mutato. Atque exordiri

1) ἐκτιθεὶς Marc. 123. ἐντιθεὶς Aub.
2) Ita Marc. 123. γεγεννημένους Aub.
3) ἐν τάξει τινὶ scripsi. ἐν τάξει τῇ Marc. 123 et Aub.
4) Marc. 123. ὑπαντήσωμεν.

opus suum Iulianum fragmento 39 A sq. ipse Cyrillus indicavit verbis his p. 39 A: ἄρχεται τοίνυν τοῦ καθ' ἡμῶν λόγου καί φηςι. Quod sequitur fg. p. 41 E sq. Optime enim Iulianus cum dixisset causas sese expositurum, quibus permotus fraudem esse censeret Christianam religionem, quo modo se gererent lectoribus pronuntiavit. Quae ubi explanavit fg. p. 42 E sq. indicat operis sui consilium iis quae modo attulimus verbis. Primum paucis se repetiturum, unde et quomodo hominibus primum in mentem venerit Dei notitia. Deinde sese comparaturum Graecorum et Iudaeorum de deo sententias. Tum sese interrogaturum Christianos, cur, cum relictis Graecorum doctrinis in Iudaeorum partes transiissent, ne in eorum quidem sententiis et victu perseverarint, sed novam religionem composuerint pessima quaeque quae et apud Graecos et apud Iudaeos reperirentur in usum suum conferendo. Atque hoc quidem loco terminatur prooemium.

Ex prima autem disputationis parte quicquam nobis servatum esse negavit libri, quem initio dissertationis meae laudavi, p. 98 etiam Rodius ceteroquin diligentissimus. Exstant autem p. 52 BC duo Iuliani fragmenta, quae separantur lacuna ab ipso Cyrillo verbis καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν indicata, quorum altero dei notitiam hominibus natura datam esse exponitur, altero quantum valeat caelum in hominum de deo sententiis. Ergo dubium esse non potest, quin deprompta sint haec fragmenta ex prima dissertationis parte. Cuius initium nobis servatum esse non videtur, cum vox τοῦτο in fragmenti p. 52 B allati verbis ὅτι δὲ οὐ διδακτὸν, ἀλλὰ φύςει τοῦτο τοῖς ἀνθρώποις ὑπάρχει spectet aliquid quod praemissum erat; verba scilicet τὸ εἰδέναι θεόν. Grammatica nisi intercederet ratio, nihil prohiberet nos putare initium cepisse primam dissertationis partem ab eo cuius mentionem modo feci fragmento. Cui quae sententia praemitti potuerit equidem ignoro. Iam vero antecedunt Iulianeis haec Cyrilli verba: διιςχυρίζεται μὲν γὰρ (sc. Ἰουλιανὸς) ὡς ἀδίδακτόν τι χρῆμα καὶ αὐτομαθὲς ⟨ἐςτιν⟩[1]) ἀνθρώποις τὸ εἰδέναι θεόν· φηςὶ δὲ οὕτως· —. Quae Cyrillus cum scripsisset, non potuit non mutare Iuliani verba, si loco verbi τοῦτο inveniebantur verba τὸ εἰδέναι θεόν. Quae censeo subroganda esse in locum vocis τοῦτο. Quod si statueris, causa non est, cur initium cepisse neges

1) Vocem ἐςτιν equidem adieci.

Iuliani dissertationem a verbis his: ὅτι δὲ οὐ διδακτόν, ἀλλὰ φύσει τὸ εἰδέναι θεὸν τοῖς ἀνθρώποις ὑπάρχει κτέ. Iam vero post verba quaedam non servata sequitur alterum fragmentum, quo omnes homines natura cum caelo coniunctos esse contenditur. Quod fragmentum cum antea non notum fuerit, non miror ne id quidem fragmentum in prima parte positum esse, quod invenitur p. 69 B sq. Quod si coniungere studueris cum iis Iuliani verbis, quae in Cyrilli refutatione antecedunt p. 65 A sqq., frustra laboraveris. Quod si secutum esse censes fg. 52 B sq., omnia recte nunc procedunt. Quo fragmento natura omnes homines cum caelo coniunctos esse contenderat Iulianus. Nonne optime perrexit p. 69 A: τί δεῖ μοι καλεῖν Ἕλληνας καὶ Ἑβραίους ἐνταῦθα μάρτυρας; οὐδεὶς ἔστιν ὃς οὐκ ἀνατείνει μὲν εἰς οὐρανὸν τὰς χεῖρας εὐχόμενος, ὀμνύων ⟨δὲ⟩ θεὸν ἤτοι θεούς, ἔννοιαν ὅλως τοῦ θείου λαμβάνων, ἐκεῖσε φέρεται et quae sequuntur in eandem sententiam dicta? Atque etiam ex verbis ἔννοιαν ὅλως τοῦ θείου λαμβάνων colligendum est depromptum esse hoc fragmentum ex prima dissertationis parte; eodem modo quo verba οὐρανὸν — θεοῦ θρόνον ὑπέλαβον coniungendum id esse cum fg. 52 B sq. haud dubie demonstrant. Itaque sic constituenda videtur libri primi prima pars: fg. 52 B. Lacuna. fg. 52 B C. fg. 69 B sqq. Neque licet nos mirari tam brevi eam spatio confici; ipse enim dixerat Iulianus paucis sese repetiturum esse, quomodo orta sit dei notitia (42 D μικρὸν δὲ ἀναλαβεῖν ἄξιον, ὅθεν ἡμῖν ἥκει καὶ ὅπως ἔννοια θεοῦ τὸ πρῶτον).

Iam nunc ad alteram partem restituendam transeamus, qua comparavit Iulianus Graecorum et Iudaeorum de rebus divinis sententias. Ubi a recta via ne aberremus, ne obliviscamur Iulianum, cum assecla esset philosophiae quam vocamus neoplatonicae, prorsus reiecisse fabulas, quas de dis poetae narraverant, toto pectore deditum fuisse philosophiae. Fabulas autem Graecorum quae vehementissime a Iudaeis et Christianis vituperabantur, exspectare debebat ipse sibi exprobratum iri, si iis neglectis philosophiam modo Platonicam comparasset cum Iudaeorum religione. Fabularum igitur mentionem facere debebat neque aliter sine detrimento poterat, nisi ut ipsorum quoque Iudaeorum doctrinam minime vacare fabulis ostenderet aeque atque Graecorum detestandis Quod postquam demonstraverat, tunc demum transire poterat ad

opus suum Iulianum fragmento 39 A sq. ipse Cyrillus indicavit verbis his p. 39 A: ἄρχεται τοίνυν τοῦ καθ' ἡμῶν λόγου καί φηςι. Quod sequitur fg. p. 41 E sq. Optime enim Iulianus cum dixisset causas sese expositurum, quibus permotus fraudem esse censeret Christianam religionem, quo modo se gererent lectoribus pronuntiavit. Quae ubi explanavit fg. p. 42 E sq. indicat operis sui consilium iis quae modo attulimus verbis. Primum paucis se repetiturum, unde et quomodo hominibus primum in mentem venerit Dei notitia. Deinde sese comparaturum Graecorum et Iudaeorum de deo sententias. Tum sese interrogaturum Christianos, cur, cum relictis Graecorum doctrinis in Iudaeorum partes transiissent, ne in eorum quidem sententiis et victu perseverarint, sed novam religionem composuerint pessima quaeque quae et apud Graecos et apud Iudaeos reperirentur in usum suum conferendo. Atque hoc quidem loco terminatur prooemium.

Ex prima autem disputationis parte quicquam nobis servatum esse negavit libri, quem initio dissertationis meae laudavi, p. 98 etiam Rodius ceteroquin diligentissimus. Exstant autem p. 52 BC duo Iuliani fragmenta, quae separantur lacuna ab ipso Cyrillo verbis καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν indicata, quorum altero dei notitiam hominibus natura datam esse exponitur, altero quantum valeat caelum in hominum de deo sententiis. Ergo dubium esse non potest, quin deprompta sint haec fragmenta ex prima dissertationis parte. Cuius initium nobis servatum esse non videtur, cum vox τοῦτο in fragmenti p. 52 B allati verbis ὅτι δὲ οὐ διδακτὸν, ἀλλὰ φύςει τοῦτο τοῖς ἀνθρώποις ὑπάρχει spectet aliquid quod praemissum erat; verba scilicet τὸ εἰδέναι θεόν. Grammatica nisi intercederet ratio, nihil prohiberet nos putare initium cepisse primam dissertationis partem ab eo cuius mentionem modo feci fragmento. Cui quae sententia praemitti potuerit equidem ignoro. Iam vero antecedunt Iulianeis haec Cyrilli verba: διιςχυρίζεται μὲν γὰρ (sc. Ἰουλιανὸς) ὡς ἀδίδακτόν τι χρῆμα καὶ αὐτομαθές ⟨ἐςτιν⟩[1]) ἀνθρώποις τὸ εἰδέναι θεόν· φηςὶ δὲ οὕτως· —. Quae Cyrillus cum scripsisset, non potuit non mutare Iuliani verba, si loco verbi τοῦτο inveniebantur verba τὸ εἰδέναι θεόν. Quae censeo subroganda esse in locum vocis τοῦτο. Quod si statueris, causa non est, cur initium cepisse neges

---

1) Vocem ἐςτιν equidem adieci.

Iuliani dissertationem a verbis his: ὅτι δὲ οὐ διδακτὸν, ἀλλὰ φύσει τὸ εἰδέναι θεὸν τοῖς ἀνθρώποις ὑπάρχει κτἑ. Iam vero post verba quaedam non servata sequitur alterum fragmentum, quo omnes homines natura cum caelo coniunctos esse contenditur. Quod fragmentum cum antea non notum fuerit, non miror ne id quidem fragmentum in prima parte positum esse, quod invenitur p. 69 B sq. Quod si coniungere studueris cum iis Iuliani verbis, quae in Cyrilli refutatione antecedunt p. 65 A sqq., frustra laboraveris. Quod si secutum esse censes fg. 52 B sq., omnia recte nunc procedunt. Quo fragmento natura omnes homines cum caelo coniunctos esse contenderat Iulianus. Nonne optime perrexit p. 69 A: τί δεῖ μοι καλεῖν Ἕλληνας καὶ Ἑβραίους ἐνταῦθα μάρτυρας; οὐδεὶς ἔστιν ὃς οὐκ ἀνατείνει μὲν εἰς οὐρανὸν τὰς χεῖρας εὐχόμενος, ὀμνύων ⟨δὲ⟩ θεὸν ἤτοι θεοὺς, ἔννοιαν ὅλως τοῦ θείου λαμβάνων, ἐκεῖσε φέρεται et quae sequuntur in eandem sententiam dicta? Atque etiam ex verbis ἔννοιαν ὅλως τοῦ θείου λαμβάνων colligendum est depromptum esse hoc fragmentum ex prima dissertationis parte; eodem modo quo verba οὐρανὸν — θεοῦ θρόνον ὑπέλαβον coniungendum id esse cum fg. 52 B sq. haud dubie demonstrant. Itaque sic constituenda videtur libri primi prima pars: fg. 52 B. Lacuna. fg. 52 BC. fg. 69 B sqq. Neque licet nos mirari tam brevi eam spatio confici; ipse enim dixerat Iulianus paucis sese repetiturum esse, quomodo orta sit dei notitia (42 D μικρὸν δὲ ἀναλαβεῖν ἄξιον, ὅθεν ἡμῖν ἥκει καὶ ὅπως ἔννοια θεοῦ τὸ πρῶτον).

Iam nunc ad alteram partem restituendam transeamus, qua comparavit Iulianus Graecorum et Iudaeorum de rebus divinis sententias. Ubi a recta via ne aberremus, ne obliviscamur Iulianum, cum assecla esset philosophiae quam vocamus neoplatonicae, prorsus reiecisse fabulas, quas de dis poetae narraverant, toto pectore deditum fuisse philosophiae. Fabulas autem Graecorum quae vehementissime a Iudaeis et Christianis vituperabantur, exspectare debebat ipse sibi exprobratum iri, si iis neglectis philosophiam modo Platonicam comparasset cum Iudaeorum religione. Fabularum igitur mentionem facere debebat neque aliter sine detrimento poterat, nisi ut ipsorum quoque Iudaeorum doctrinam minime vacare fabulis ostenderet aeque atque Graecorum detestandis Quod postquam demonstraverat, tunc demum transire poterat ad

comparandam cum Iudaeorum theologia Platonis philosophiam. Quod si mecum statuis, non mihi adversaberis, si incepisse contendo Iulianum alteram disputationis partem a fragmento p. 44 A sq.: Οὐκοῦν Ἕλληνες μὲν τοὺς μύθους ἔπλασαν ὑπὲρ τῶν θεῶν ἀπίστους καὶ τερατώδεις κτέ. Quid autem sibi vult particula οὐκοῦν? Cuius vim hoc loco si esse statuis eandem atque particulae latinae 'igitur', quo sententiae vinculo coniungatur fragmentum 44 A sq. cum fragmento 69 B sqq., prioris partis ultimo, equidem dicere non possum. Potest autem particula οὐκοῦν etiam idem significare atque 'sane', vernacula lingua 'doch freilich', 'allerdings'; atque eam vim hoc loco stastuendam esse censeo. Fragmento enim 69 B sqq. exposuerat Iulianus rectissime homines sentire, si divinum honorem tribuerent caelo. Attulerat igitur sententiam laude dignam. Iam vero 'fabulas sane' inquit 'fingunt Graeci de dis eas quae credi non possint'. Ergo optime cohaerent Iuliani verba cum iis, quae praemissa esse statui. Nunc vero quaestio est, quae secuta sint fragmentum 44 A sq. Atque Dargensius coniecit secutum esse fragmentum 49 A sqq. Cuius sententia eo non commendatur, quod coactus est lacunam statuere. Adiecit enim interpretationi suae Francogallicae verba haec: 'examinons ce qu'ont dit les législateurs et les philosophes'. Et in adnotatione animadvertit: 'J'ai ajouté cela au texte pour lier le sens, qui paroît ici un peu interrompu'. Quod etiamsi largiamur: minime id egit Iulianus, ut compararet Graecorum fabulas cum philosophorum doctrinis. Huc accedit, quod fg. 49 sqq. conferuntur Platonis et Mosis sententiae. Ergo prorsus reicienda est Dargensii coniectura. Neque vero quicquam vituperari posse puto, si secutum esse censes fragmentum p. 75 A sq. Extrema enim fragmenti 44 A sq. verba fuerant haec: τοιαῦτα οἱ μῦθοι τῶν Ἑλλήνων φασὶν. Quae excipiuntur verbis fragmenti 74 A sq. primis: τούτοις παράβαλλε τὴν Ἰουδαϊκὴν διδασκαλίαν etc. Neque repugnat huius fragmenti argumentum. Quo cum de mulieris creatione verba fecisset Iulianus, adiecit ταῦτα γάρ ἐστι μυθώδη παντελῶς. Et in fragmento 86 A, quod excepisse fg. 75 A sq. ipse Cyrillus testis est,[1]) exstant haec: καὶ τὶ διαφέρει τῶν παρὰ τοῖς Ἕλλησι πεπλασμένων μύθων τὰ τοιαῦτα; Eadem igitur usus est

---

1) 85 E προσεπάγει δὲ οἷς ἔφη (Marc. 123 et Aub. ἔφην, 'dixi' Oecol.) καὶ ἕτερα ἄττα συνείρων εὐθὺς ὁ πάνσοφος Ἰουλιανός.

argumentandi ratione, quam solam potuit adhibere. Atque fragmentis 75 A sq. 86 A. 89 A sq. 93 sqq. agitur de rebus in paradiso gestis, quas omnes fabulosas esse ostendere studet Iulianus. Quod igitur etiam per se veri simile videtur, horum fragmentorum aliud alio excipi, ipsis Cyrilli verbis probatur. Fragmento enim 89 A sq. haec praemisit verba p. 88 E: διαπεράνας δὲ κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν τὸν ἐπὶ τῷδε (sc. de serpente quae in paradiso fuit, de qua egerat fg. 86 A) λόγον, καταννεανιεύεται πάλιν τῶν ἱερῶν γραμμάτων καί φηςι; fragmento autem 93 D sq. haec: ςυμπέραςμα γὰρ ὥςπερ[1]) τῶν ἑαυτοῦ ποιεῖται λόγων ὁ φιλόςοφος Ἰουλιανὸς οὕτω λέγων.[2]) Quae autem hoc loco disputat de deo nimis invido et malevolo, respondent iis quae fg. 44 A sq. de pessimis deorum moribus exposuerat, quales in fabulis Graecorum narrarentur. Itaque pro certo adfirmaverim hunc esse genuinum fragmentorum ordinem et sententiarum nexum. Redargueretur autem coniectura, si fides habenda esset Socrati, qui in h. e. III 23: λαβὼν γάρ τινα,[3]) inquit, ῥήματα (sc. Ἰουλιανὸς), ὅςα χρείας ἕνεκεν οἰκονομικῶς ἐπὶ τοῦ θεοῦ καὶ[4]) ἀνθρωπικώτερον τέτακται καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἐπιςυνείρας τέλος ἐπιφέρει κατὰ λέξιν τάδε· Τούτων τοίνυν ἕκαςτον[5]) εἰ μὴ λόγος ἐςτὶν ἀπόρρητον ἔχων τινὰ θεωρίαν, ὅπερ ἐγὼ νενόμικα, πολλῆς γέμουςιν οἱ λόγοι περὶ τοῦ θεοῦ[6]) βλαςφημίας. ταῦτα μὲν ἐν τῷ τρίτῳ αὐτοῦ κατὰ Χριςτιανῶν βιβλίῳ αὐταῖς λέξεςιν εἴρηκε. Inveniuntur autem Iuliani verba a Socrate allata apud Cyrillum p. 93 E sq. Ergo secundum Socratem deprompta sunt ea de quibus modo egimus fragmenta ex tertio Iuliani libro. Quod ne accipiamus impedimur imprimis fragmenti 75 A verbis τούτοις παράβαλλε τὴν Ἰουδαϊκὴν διδαςκα-

1) ὥςπερ omisit Aub., exhibet Marc. 123. 'quodammodo' Oecol.

2) Quo in fragmento verba καὶ οὐχὶ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιφέρει πάλιν οἷς ἔφη Cyrilli esse, non Iuliani neminem adhuc vidisse valde mirum.

3) Secutus sum scripturam codicis Florentini alterius saec. X., littera M ab Husseyo signati.

4) καὶ adieci; fortasse non καὶ post θεοῦ, sed τε post ἀνθρωπικώτερον inserendum.

5) Comma post ἕκαςτον delevi.

6) Ita M. Husseyus alios codices secutus, quibus adiungendi sunt Marciani 339 saec. XIV. et 337 saec. XV. a me inspecti, scripsit περὶ αὐτοῦ.

λίαν, quae ex altera libri primi parte hausta esse apparet. Sed quomodo orta est discrepantia? Putemusne corruptum esse numerum a Socrate relatum? Estne scribendum πρώτῳ pro τρίτῳ? Cui coniecturae obstat Cassiodorii historia tripartita, in qua VII. cap. 2. latine versa leguntur Socratis verba. Atque etiam eo loco tertio libri fit mentio. Ergo brevissimo temporis spatio, quod erat inter Socratem et Cassiodorium, statuenda esset corruptela esse orta. Quod quamquam fieri omnino non potuisse dici nequit, admittendum tamen non est nisi extrema necessitate coactis. Hoc autem loco alia nobis praesto est excusatio. Num constat ipsos Iuliani libros evolvisse Socratem? Quid si sola usus est Cyrilli refutatione? Exstant autem Iuliani verba a Socrate allata in Cyrilli libro tertio. Ergo censeo Socratem Iuliani ea, quae Cyrilli libro tertio refutabantur, tertio contra Christianos libro temere tribuisse.

Post fragmentum 93 D sqq. ad aliam materiam tractandam transiisse Iulianum dicit Cyrillus p. 96 C: Μεθιστὰς δὲ πάλιν ἐφ' ἕτερα τῆς καθ' ἡμῶν σκευωρίας τὸν τρόπον, συγκρίνειν πειρᾶται τοῖς ἑαυτοῦ παναθλίοις δόγμασι τὰ Χριστιανῶν οὕτω λέγων. Atque ex verbo μεθιστάναι seu περιιστάναι mutatam significari materiam, dissolutum fragmentorum ordinem non item, etiam ex ceteris locis intellegitur, qui in Cyrilli libris reperiuntur. Sunt autem hi: μεθιστάναι p. 134 C, περιιστάναι p. 209 C, p. 249 C, quae idem valent ἀποκομίζειν τὸν λόγον 221 D et δι' ἑτέρας ὥσπερ ἵεται τρίβου 333 B. Transit autem Iulianus ad Graecorum et Iudaeorum doctrinas ita inter se comparandas, ut praeferendam esse Platonis philosophiam inde appareat. Incipit autem ita p. 96 C: ὑπὲρ δὲ ὧν ἐκεῖνοί τε ἀληθῶς [ὑπὲρ θεοῦ] δοξάζουσιν ἡμῖν τε ἐξ ἀρχῆς οἱ πατέρες παρέδοσαν, ὁ μὲν ἡμέτερος ἔχει λόγος ὡδὶ τὸν προσεχῆ τοῦ κόσμου τούτου δημιουργόν. Ubi quid sibi velit vox ὡδὶ equidem non intellego. Maximi autem momenti est, quod minime concessisse Iulianum, recte de mundi opifice sensisse Iudaeos ex reliquis alterius partis intellegitur fragmentis. Ergo dubium non est, quin medendum sit corruptelae eo, quod vocem ὡδὶ mutamus in οὐδέ.[1]) Probatur haec coniectura aliis Iuliani verbis p. 49 D: οὐκοῦν ἐπειδήπερ οὐδὲ περὶ τοῦ προσεχοῦς τοῦ

---

1) Eodem modo in codice Vossiano 77 οὔου scriptum est pro ᾤου; cf. Iulian. ed. Hertl. p. 61, 4.

κόϲμου τούτου δημιουργοῦ πάντα διειλεγμένοϲ φαίνεται Μωυϲῆϲ κτέ. Reliquis autem fragmenti 96 C sq. verbis cum Iulianus sit conquestus Mosem de angelorum creatione nil nuntiasse, comparandam esse dixit Platonis doctrinam fragmento 49 A sqq.: ἐνταῦθα παραβάλωμεν, εἰ βούλεϲθε, τὰ τοῦ Πλάτωνοϲ. Atque argumentandi ordinem eum vult Iulianus esse, ut primum conferantur quae Moses et Plato de mundi creatione censuerint. Afferuntur igitur continuo et vituperantur Mosis verba, dein Platonis laudantur eo quod secutum esse statuo fragmento 57 B sq.: ὅ γε μὴν Πλάτων ἄκουε περὶ τοῦ κόϲμου τί φηϲιν. Quod integrum nobis non servatum esse Spanhemius eo indicavit, quod alio modo imprimenda curavit verba καὶ μεθ' ἕτερα ita, ut Cyrilli esse appareret. Id quod suo iure fecit. Nam verba πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα — μετ' αἰϲθήϲεωϲ sensu omnino carent, nisi adicitur γιγνόμενα καὶ γεννητὰ ἐφάνη. Neque tamen ideo putandus est Iulianus in medium protulisse omnia Platonis verba, quae exstant in Timaeo p. 28 B — 30 B, sed eodem modo quaedam omisisse, ut supra in allatis Mosis verbis. Id quod luculentissime inde apparet, quod p. 29 D Timaei oratio Socratis quibusdam verbis interrumpitur. Neque tamen cognoscere possumus, quae posuerit, quae omiserit Iulianus. Post μεθ' ἕτερα autem voces οὕτωϲ οὖν in εἰ fortasse non librarius, sed Cyrillus mutavit. Iam vero comparatis quae in universum Moses et Plato de mundi creatione disseruerant, fragmento 57 E sqq. conferuntur ea, quae de hominis creatione pronuntiaverant. Afferuntur Mosis verba et Platonis 57 E sqq. Intricata autem Platonis verba interpretatur Iulianus fragmento 65 A sqq.; id quod cum per se iam sit perspicuum, etiam Cyrilli verbis firmatur p. 65 A.: καὶ διατρανοῦν πειρᾶται, καθάπερ οὖν οἴεται, ϲαφῶϲ,[1]) ἣν ἐκ προϲώπου θεοῦ πεποιῆϲθαί φηϲι δημηγορίαν αὐτῷ (sc. τῷ Πλάτωνι).[2])

Iulianus ad finem cum perduxisset Platonis ac Mosis collationem, nunc ea repetivit, quae fg. 96 C sqq. dixerat et iis quae sequebantur fragmentis exposuerat, verbis his fg. 99 D sqq.: οὐκοῦν ἐπειδήπερ οὐδὲ περὶ τοῦ προϲεχοῦϲ τοῦ κόϲμου τούτου δημιουργοῦ πάντα διειλεγμένοϲ Μωυϲῆϲ φαίνεται, τήν τε Ἑβραίων καὶ

1) ϲοφῶϲ Aub. Marc. 123. 'sapienter' Oecol. ϲαφῶϲ scripsi.

2) Aub. adi. verba καί φηϲιν, Oecol.: 'et dicit', quae desunt in Marc. 123.

τὴν τῶν ἡμετέρων πατέρων δόξαν ὑπὲρ ἐθνῶν τούτων ἀντιπαραθῶμεν ἀλλήλαις. Continuo vituperat Iudaeorum sententiam credentium esse se delectum dei populum, cui consulat ille si minus soli at certe praecipue.[1]) Idem autem sensisse Iudaeorum prophetas, Iesum Nazarenum, Paulum ut ostendat profert eorum enuntiata. Ac primum quidem ea, quae ex vetere testamento deprompsit. Ac Cyrillus p. 100 C cum repetivisset Iulianum multa e sacra scriptura adlegasse, communicavit nobiscum ea ipsius verba, quae huius disputationis essent extrema. Neque vero inveniuntur in fragmento p. 99 D sqq. nisi loci ex vetere testamento hausti. Pagina autem 106 A sqq.[2]) Pauli quidem afferuntur dicta, ipsius Christi non inveniuntur. Ergo lacuna est statuenda inter fgg. 99 D sqq. et 106 A sqq.; omissa enim sunt prophetarum et Iesu Nazareni verba. Fg. autem 106 A sqq. ipsum sibi repugnare Paulum dicit Iulianus, cum in ep. ad Rom. data III. 29 Iudaeorum deum etiam paganorum esse contenderit. Sed cur Iudaeis ille, inquit, misit Mosem, prophetas, Christum, nobis nihil? Unde luce clarius demonstrari esse Iudaeorum deum non totius mundi dominum, sed solius Palaestinae. Hic omisisse se quaedam Iuliani indicat Cyrillus verbis καὶ μεθ᾽ ἕτερα p. 106 D. Ubi inserenda esse censeo ea, quae iam supra memoravi a Cyrillo proferri p. 100 C. Quorum sane verborum prima paullum mutasse videtur Cyrillus, qui: εἶτα, inquit, τῶν ἑαυτοῦ λόγων ποιεῖται συμπέρασμα τὸ ὅτι προσήκει τὸν τῶν Ἑβραίων θεόν. Iam vero si omissis verbis omittendis 'τὸ ὅτι' post verbum προσήκει inserimus τοίνυν, Iuliani verba p. 106 D: εἰ γὰρ πάντων ἡμῶν ἐστι θεὸς καὶ πάντων δημιουργὸς ὁμοίως, εἰς τί περιεῖδεν ἡμᾶς; sine ulla difficultate excipiuntur his: προσήκει τοίνυν τὸν τῶν Ἑβραίων θεὸν οὐχὶ δὴ παντὸς κόσμου γενεσιουργὸν ὑπάρχειν οἴεσθαι καὶ κατεξουσιάζειν τῶν ὅλων, συνεστάλθαι δὲ, ὥς ἔφην, καὶ πεπερασμένην ἔχοντα τὴν ἀρχὴν ἀναμὶξ

1) P. 99 E exstant haec Iuliani verba: ἀλλ᾽ ὑπὲρ μὲν τούτων καὶ μικρὸν ὕστερον. Quae pertinere videntur ad verborum quae antecedunt haec: τῶν δὲ ἄλλων ἐθνῶν ὅπως ἢ ὑφ᾽ οἵστισι διοικοῦνται θεοῖς οὐδ᾽ ἡντινοῦν μνείαν πεποίηται (sc. Μωυσῆς). Inveniuntur autem ea, ad quae nos reicit Iulianus fg. 115 D sqq. 141 C sqq., ubi de ceterorum populorum dis ea affert, quae Moses neglexerat.

2) Huius fragmenti pars exstat etiam apud Theodorum Mopsuestenum (comm. in N. T. ed. Fritzsche. p. 10).

τοῖς ἄλλοις νοεῖσθαι θεοῖς. Quae continuo sequi mihi videtur Iuliani locus p. 106 D post voces καὶ μεθ' ἕτερα positus. Qui quid sibi velit sane intellegi non poterit, nisi et interrogationis signo interpunxeris post ῥίζης et vocem ἡμετέρας cum ῥίζης coniunctam, quae est apud Aubertum, optimos codices secutus mutaveris in ὑμετέρας, ut Iudaeorum stirps significetur. Neque difficile est cognitu, quomodo aemulatione sua demonstret Iudaeorum deus non totius mundi sese esse dominum. Neque enim potuit aemulari, nisi alii praeter ipsum dii exstabant. Iam nunc particulario Iudaeorum deo, qui solis Hebraeis consulat, opponitur Graecorum summus, lacuna nulla interposita, quam iniuria Dargensius statuit, fg. 115 D sqq. Esse paganorum deum omnium rerum patrem et regem, distributas autem esse alias gentes aliis dis, qui omnes summo deo oboediant. Atque quod eorum quidem mores sunt diversi, repetendam hinc esse causam omnium gentium diversitatis. Quae quanta sit exponitur f. 131 B sq., quod continuo sequi Cyrillus indicat, cum p. 131 B προσεπάγει, inquit, καί φησι. Cuius diversitatis causam minime recte Mosem exposuisse incredibili sua de orta linguarum differentia narratione; fg. 134 sqq.[1]) Neque enim linguarum diversitate explanari discrimen morum multo maius. Deo igitur a Mose praedicato, qui providentia careat, qui solis Iudaeis miserit prophetas legumque latores, gratias minime esse agendas; fg. 137 E sqq.[2]) Multo autem meliora paganis dedisse quem ipsi censerent esse mundi creatorem, de quo etiam rectius deoque dignius sentirent quam Iudaei, qui minimae terrae dominum eum esse censerent; fg. 141 C sq. Iam nunc alia ratione atque ea quam ipse protulerit explanari non posse dicit Iulianus morum differentiam, quae in omnibus gentibus reperiatur; fg. 143 A sqq. Eo severiore autem vituperatione dignum esse Mosem,[3]) quod repetendam esse differentiae causam a deorum multitudine ipse minime ignorarit, sed occuluerit consulto. Iam disputationis summam fg. 148 B sq. ita indicat: si eundem mundi creatorem praedicent Iudaei et pagani, melius de eo sentire paganos; sin minus, causam non esse, cur Iudaeorum potius colant deum, quam quem usque adhuc coluerint.

1) Cyr. 134 D: ἐπιφέρει πάλιν.
2) Cyr. 137 E: προσεπάγων.
3) 146 A ὅτι δὲ καὶ ὁ Μωσῆς traditur; ἔτι δὲ καὶ ὁ Μωυσῆς conicio.

Ergo de deorum multitudine sermonem ubi ad finem perduxit, vituperavit legem Mosaicam, qua Iudaei stulte gloriarentur. Neque quicquam omissum esse demonstratur his Cyrilli p. 152 B: πρὸς γὰρ οἷς εἰπεῖν τετόλμηκε, καὶ τὸν διὰ τοῦ πανσόφου Μωυσέως κακύνει ⟨κείμενον⟩[1]) νόμον. Primum autem in medium profert legem Mosaicam fg. 152 B sqq. In qua quae laude digna sint etiam apud alios populos legis vim habere. Ea autem quae eius sint propria, septimum quemque diem esse celebrandum neque plures deos colendos, prorsus esse abicienda. Sequi autem inde, quod ubique terrarum plures colantur dei, Iudaeorum dei aut non tantam esse vim, ut coli eos possit prohibere, aut omnino non esse in consilio soli sibi divinum honorem tribui. Atque alterum deo esse indignum, alterum Christianos opinari atque eosdem ita repugnare divinae voluntati non dubitare, ut colant filium eius suppositicium. Exponuntur autem haec fgg. 155 C sqq.,[2]) 159 E.[3]) Sequuntur Cyrilli excerptum 160 BC, fragmenta 160 D sqq., 168 B sq. Quibus exponitur deum Platonicum eo quod iracundia careat, superare deum Iudaeorum, cuius cum saevitia comparandam esse Lycurgi, Solonis, Romanorum clementiam. Mirabuntur autem ii, quibus sola uti licet editione Aubertiana, quod fg. 159 E non excipi statuimus fragmento 160 D sqq. Optime enim verba ὑμεῖς δὲ οὐκ οἶδ' ὅθεν ὑποβλητὸν αὐτῷ προστίθετε sequi videntur haec: τί δὴ τούτοις οὐδαμοῦ χαλεπαίνων ὁ θεὸς φαίνεται. Sed corruptam esse editionis Aubertianae scripturam intellegitur ex codicum memoria. In editione enim post verba ἐπεὶ δέ ἐστι φιλοσκώμμων καὶ θρασὺς εἰς λόγους, φέρε δή, φέρε, καταθρήσωμεν continuo sequuntur τί δὴ τούτοις οὐδαμοῦ χαλεπαίνων κτέ. In codice autem Marciano 123 verba post καταθρήσωμεν inveniuntur haec: τί δὴ τούτοις ἕτερον προσεπινοεῖ τῇ (sic) Χριστιανῶν θρησκεία (sic) μαχόμενος· φησὶ γὰρ πρὸς τούτοις· οὐδαμοῦ χαλεπαίνων κτέ. A qua scriptura codex Marc. 122 non differt nisi in rebus minimis. Oecolampadius autem codicis Capnionei scripturam ita vertit: 'age videamus, quidnam aliud cum his excogitat, quod cum Christiana religione pugnat. Dicit enim: Ad haec deus non videtur aegre

1) κείμενον adieci.

2) Cui praemissa sunt haec Cyrilli: προσεπάγει δέ τι καὶ ἕτερον καί φησιν.

3) προσεπάγει δὲ καί φησιν.

ferre etc. Iam vero Iuliani fragmentum, quod initium capit a verbo οὐδαμοῦ ita non sequi posse fg. 159 E unusquisque intelleget. Sed qua ratione tollenda est difficultas? Ubi exposuit Cyrillus falso credere Iulianum suppositicium Christianos adorare dei filium, p. 160 B συναςπίζων δέ, inquit, πανταχοῦ τοῖς τοῦ Πλάτωνος λόγοις[1]) καὶ τῶν ἱερῶν γραμμάτων τιθεὶς ἐν ἀμείνοσι τὰ παρ' αὐτῷ[2]) ῥαψῳδούμενα, γράφεται πάλιν ἡμᾶς, ἀνθ' ὅτου δὴ λόγων τῆς Ἑλληνικῆς εὐεπείας ἀπονοςτήσαντες τοῖς τῆς ἀληθείας προσκεχωρήκαμεν[3]) λόγοις. Ex quibus Iuliani verba restituere dubito, non propter voces τοῖς τῆς ἀληθείας λόγοις, sed propter τῆς Ἑλληνικῆς εὐεπείας. Multis enim locis Cyrillus irridet Graecorum εὐέπειαν, καλλιέπειαν, εὐγλωττίαν neque minus hoc loco, quo de orationis pulchritudine aliquid dicere Iuliano in mentem venire non potuit. Qui quin re vera hoc loco quaesiverit ex Christianis, cur in Graecorum religione non permansissent, cur dubitemus causa non est. Hanc igitur quaestionem collocatam fuisse censeo post fg. 159 E. Quam secutum esse statuo fg. 160 D sqq., neque tamen ita sequi potuit. Sed meminerimus cum Platonis philosophia hoc loco comparatam esse Christianorum religionem. Ergo si statuerimus voces ἐν Πλάτωνος γὰρ λόγοις fuisse ante voces οὐδαμοῦ, omnia recte tum procedent. Neque tamen integra exstant Iuliani verba in fg. 160 D sqq. Nam post eius verba p. 161 A τοὺς χιλίους ἑνὶ lacuna ab ipso Cyrillo indicatur. Finitur autem fragmentum integris rursus Iuliani verbis 161 B: εἰ γὰρ καὶ ἑνὸς ἡρώων κτέ. Qui cum iam fg. 168 B sq. Lycurgi et Solonis meminerit, fg. 171 D sqq. exponit meliora Mosis legibus esse philosophorum praecepta.

Iam ad quartam accedit[4]) alterius partis paragraphum, qua maiora adeo dona data esse Graecis ostendere studet quam Iudaeis. Multos enim viros sapientia floruisse apud barbaros, uno Mose gloriari Iudaeos, quorum etiam rem publicam ita fuisse invalidam,

1) Ita Marc. 123. πανταχοῦ δὲ συναςπίζων τοῖς λόγοις τοῦ Πλάτωνος Aub.

2) παρ' αὐτῷ Aub. 'ab illo' Oecol. παρ' αὐτῶν Marc. 123.

3) προσκεχωρήκαμεν Marc. 123. 'concessimus' Oecol. προσκεχωρήκατε Marc. 122. Aub.

4) Cyr. 176 A: προσεπάγει δὲ τούτοις.

Animadverti autem iuvat, quem servaverit Iulianus in tractandis deorum donis sententiarum ordinem. Incipit enim ab enumeratione earum rerum quae paganis data sint: ac primum quidem enumerat litteras, deinde viros in re publica excellentes, tertium res sacras[1]). Quibus inverso ordine opponit Iudaeorum et Christianorum Iesum Nazarenum, rem publicam, litteras. Ac de re publica tribus agit fragmentis. Nam fere semper in aliorum populorum potestate narrat fuisse Iudaeos fg. 209 D sqq.; nunc enim Romanis eos esse subditos[2]). Neque minus Iesum Nazarenum in eorum numero fuisse, qui Romanorum imperatori oboedire essent coacti. Ea autem, quibus id exponitur Iuliani verba, fg. 213 A sqq., quo facilius cum antecedentibus coniungerentur, paullum modo ita mutaverim, ut verbis ὁ παρ' ὑμῖν κηρυττόμενος Ἰηcοῦc particulam καὶ praemitterem, quae 'etiam' hoc loco significaret. Neque vero ferri posse tam miserum rei publicae statum ac ne unum quidem inveniri apud Iudaeos ducem, qui cum Alexandro aut Caesare conferri possit, p. 218 sqq. explanat Iulianus. Dein tribus quae sequuntur fragmentis de litteris agit Iudaeorum et Christianorum; exstant autem haec fragmenta p. 221 E sqq., 224 C sqq., 229 C sqq. Quorum primum quid sibi velit frustra eruere laboraveris, nisi verba Iuliani p. 221 E codicem Marcianum 123 secutus ita constitueris: ἀλλ' ὁ τῆc πολιτείαc θεcμὸc καὶ τύποc τῶν δικαcτηρίων, ἡ δὲ περὶ τὰc πόλειc οἰκονομία καὶ τὸ κάλλοc, ἡ δὲ ἐν τοῖc μαθήμαcιν ἐπίδοcιc οὐχ Ἑβραίων μὲν ἦν ἀθλία καὶ βαρβαρική; Tertium autem fragmentum 229 C sqq. lacuna disçissum est 229 E. Ubi enim vetuit Iulianus Christianos Graecas litteras edoceri, sequuntur Cyrilli verba καὶ μεθ' ἕτερα. Dein exponit

1) P. 200 A exstant haec Iuliani de Aesculapio verba: ἔλαθέ με μικροῦ τὸ μέγιcτον τῶν Ἡλίου καὶ Διὸc δώρων. Quibus e verbis, imprimis autem eo, quod inter se comparantur Aesculapius et Christus, neque minus ex iis, quae in comparatione de Aesculapio praedicantur, luculentissime apparet, religionem magis quam philosophiam fuisse doctrinam quam vocamus neoplatonicam. Quae qualis fuerit, quid voluerit neque rectius neque pressius definiri posse censeo quam iis verbis quae occasione data Alfredus de Gutschmid pronuntiavit: 'der Neuplatonismus ist eine Contrereligion gegen das Christenthum'.

2) Huc spectant ea, quae ex Theodori Mopsuesteni librorum Iulianeorum refutatione exstant in Fritzschii editione comm. in N. T. p. 11, 22 — 12, 5.

fugerint Christiani. Atque hoc quidem loco a proposita oratione digressus invehitur Iulianus in Christianos, quod hirudines imitati ex Graecorum et Iudaeorum doctrinis in usum suum converterint pessimas. Quam digressionem non temere a nobis statui, sed ab ipso Iuliano esse profectam demonstrant eius verba, ubi redit ad propositum p. 209 D ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ οἶδ' ὅθεν ὥςπερ ἐπιπνεόμενος ἐφθεγξάμην, ὅθεν δὲ ἐξέβην, ὅτι πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ηὐτομολήσατε κτέ. Iam quaeritur, quae fuerit fragmentorum series. Dixerit autem quispiam dubium esse non posse quin post fragmentum 201 E sq. ponendum sit fg. 205 E sqq.; ipsius enim exstare Cyrilli verba p. 205 E προςεπάγει δὲ τούτοις ὁ σοφὸς Ἰουλιανὸς ἕτερα ἄττα κτέ. Quibus re vera effici poni non posse fg. 205 E ante fg. 201 E minime nego; sed lacuna nulla interposita coniuncta fuisse fgg. 201 E et 205 E persuadere mihi non possum. Incipit autem ita fg. 205 E: ἁγνείας μὲν οὐδὲ γὰρ εἰ πεποίηται μνήμην ἐπίστασθε. Quis autem fuerit is, de quo utrum mentionem fecerit sanctimoniae dubitabatur necne, minime dicitur. Solum autem Christi verbum esse posse huius enuntiati subiectum nemo negabit. Quod facillime ex iis quae antecedunt potest suppleri, si ea de quibus modo egimus Iuliani verba posita fuisse statuimus inter fgg. 201 et 205 E, ea scilicet Iuliani, quae p. 191 D sq. non suo loco inveniuntur. Quod si mihi conceditur, etiam id lucramur, quod nunc Christianorum accusationem incipit Iulianus a Christi vituperatione, quem nihil aliud fecisse dicit memoria dignum, nisi quod aegrotis hominibus medicatus esset paucis. Itaque ea quae Christus fecerat optime nunc opponuntur rebus ab Aesculapio praeclare gestis, de quibus egerat Iulianus fragmento 200 A sq., a quo transierat ad Iudaeorum et Christianorum vituperationem. Restat autem difficultas in fragmentis coniungendis, nisi in Iuliani verbis p. 205 E ζηλοῦτε δὲ αὐτῶν τοὺς θυμοὺς scribis ἰουδαίων pro αὐτῶν. Ac traditam scripturam ne tum quidem ferri posse, si fg. 205 E continuo sequi censeas fragmentum 201 E, inde apparet, quod subiectum eorum quae antecedunt verborum εἰ πεποίηται μνήμην dubium non est quin sit Christus. Iam vero ad finem perducta digressione ad propositum redit Iulianus fg. 209 D sqq. Transit[1]) autem ad perstringendam Iudaeorum rem publicam.

1) Cyr. 209 C περιςτὰς δὲ πάλιν τὰς καθ' ἡμῶν λοιδορίας ἐπὶ τὸ αὐτῷ δοκοῦν οὕτω φηςίν.

Animadverti autem iuvat, quem servaverit Iulianus in tractandis deorum donis sententiarum ordinem. Incipit enim ab enumeratione earum rerum quae paganis data sint: ac primum quidem enumerat litteras, deinde viros in re publica excellentes, tertium res sacras[1]). Quibus inverso ordine opponit Iudaeorum et Christianorum Iesum Nazarenum, rem publicam, litteras. Ac de re publica tribus agit fragmentis. Nam fere semper in aliorum populorum potestate narrat fuisse Iudaeos fg. 209 D sqq.; nunc enim Romanis eos esse subditos[2]). Neque minus Iesum Nazarenum in eorum numero fuisse, qui Romanorum imperatori oboedire essent coacti. Ea autem, quibus id exponitur Iuliani verba, fg. 213 A sqq., quo facilius cum antecedentibus coniungerentur, paullum modo ita mutaverim, ut verbis ὁ παρ' ὑμῖν κηρυττόμενος Ἰηcοῦc particulam καὶ praemitterem, quae 'etiam' hoc loco significaret. Neque vero ferri posse tam miserum rei publicae statum ac ne unum quidem inveniri apud Iudaeos ducem, qui cum Alexandro aut Caesare conferri possit, p. 218 sqq. explanat Iulianus. Dein tribus quae sequuntur fragmentis de litteris agit Iudaeorum et Christianorum; exstant autem haec fragmenta p. 221 E sqq., 224 C sqq., 229 C sqq. Quorum primum quid sibi velit frustra eruere laboraveris, nisi verba Iuliani p. 221 E codicem Marcianum 123 secutus ita constitueris: ἀλλ' ὁ τῆc πολιτείαc θεcμὸc καὶ τύποc τῶν δικαcτηρίων, ἡ δὲ περὶ τὰc πόλειc οἰκονομία καὶ τὸ κάλλοc, ἡ δὲ ἐν τοῖc μαθήμαcιν ἐπίδοcιc οὐχ Ἑβραίων μὲν ἦν ἀθλία καὶ βαρβαρική; Tertium autem fragmentum 229 C sqq. lacuna disçissum est 229 E. Ubi enim vetuit Iulianus Christianos Graecas litteras edoceri, sequuntur Cyrilli verba καὶ μεθ' ἕτερα. Dein exponit

1) P. 200 A exstant haec Iuliani de Aesculapio verba: ἔλαθέ με μικροῦ τὸ μέγιcτον τῶν Ἡλίου καὶ Διὸc δώρων. Quibus e verbis, imprimis autem eo, quod inter se comparantur Aesculapius et Christus, neque minus ex iis, quae in comparatione de Aesculapio praedicantur, luculentissime apparet, religionem magis quam philosophiam fuisse doctrinam quam vocamus neoplatonicam. Quae qualis fuerit, quid voluerit neque rectius neque pressius definiri posse censeo quam iis verbis quae occasione data Alfredus de Gutschmid pronuntiavit: 'der Neuplatonismus ist eine Contrereligion gegen das Christenthum'.

2) Huc spectant ea, quae ex Theodori Mopsuesteni librorum Iulianeorum refutatione exstant in Fritzschii editione comm. in N. T. p. 11, 22 — 12, 5.

imperator philosophus talia esse sacra volumina, ut si quis eis solis institutus fuerit, ne servos quidem mentis cultura sit superaturus. Comprehendit autem omnia, quae de deorum donis disseruerat, fg. 235 B sqq., et ita finem facit alterius libri primi disputationis. Quam quomodo restituerimus, hoc loco nobis liceat sub uno ponere aspectu:

I. Ineptas sane esse fabulas, quas de dis pronuntiaverint Graecorum poëtae; neque tamen iis vacare Iudaeorum religionem. Fgg. 44 A. 75 A. 86 A. 89 A. 93 A.

II. Ceteroqui res Graecorum meliores esse Iudaeis.

1) Comparantur eorum de summo deo sententiae; ubi de mundi et hominis agendum erat creatione. Fgg. 96 C. 49 A. 57 B. 57 E. 65 A.

2) De deorum minorum multitudine; e quibus unum esse Iudaeorum deum; fgg. 99 D. Lacuna. 106 A. 100 C. 106 E.; a sola deorum minorum multitudine causam repetendam esse morum differentiae, quae in diversis gentibus reperiatur. Fgg. 115 D. 131 B. 134 D. 137 E. 141 C. 143 A. Parva lacuna. 143 C. 146 A. — Conclusio 148 B.

3) Cum Mosis legibus comparantur philosophorum Graecorum quae ad vitam pertinent praecepta. Fgg. 152 B. 155 C. 159 E. 160 BC (Cyrilli excerptum) 160 D. Lacuna. 161 B. 168 B. 171 D.

4) Comparantur deorum dona, quae acceperint pagani et Iudaei.

A) Paganorum dona. Init. 176 B. α) Litterae 176 B. 176 C (Cyr. exc.). 178 A. β) Res publica 184 B. 190 C. 191 C (Cyr. exc.). 193 B (Cyr. exc.). Fg. 193 C parva lacuna discissum. γ) Res sacrae 194 B. 197 C. 198 B. Aesculapius 200 A.

B) Iudaeorum et Christianorum dona. γ) Christus 201 E. 191 D. 205 E. β) Res publica 209 D. 213 A. 218 A. α) Litterae 221 E. 224 C. 229 C. Parva lacuna. 229 E. Conclusio 235 B.

Iam de tertia primi libri parte restituenda nobis agendum erit. Qua invehitur Iulianus in Christianos eosque accusat, quod ne in Iudaeorum quidem doctrina perseverarint, sed etiam ab ea ita recesserint, ut ex ea nihil retinuisse nisi pessima viderentur.

Ita factum esse, ut in usum suum converterent quae apud Graecos et Iudaeos invenirentur turpia, deterrimorum hominum, cauponum, publicanorum, saltatorum, lenonum vitam imitarentur. Haec fragmento p. 238 A sqq. exponuntur. Neque umquam meliorem fuisse Christianorum vitam ex ipsius Pauli verbis intellegi 1. Cor. 6, 9—11, ubi ea vis baptismo tribuatur, quam re vera exstare nemo sanus credere possit; fg. 245 A sqq.[1]). Iam vero esse Christianos Iudaeorum quasi servos fugitivos continuo[2]) exposuerat Iulianus; neque vero integra exstant eius verba, sed summa tantum a Cyrillo excerpta p. 249 C sq. Exstat autem p. 250 B etiam alter locus, quo refertur a Cyrillo vituperasse Iulianum de mortuorum resurrectione doctrinam. Quem apparet nullo sententiae vinculo cum iis rebus quae hic tractantur contineri; suo autem loco demonstrabimus, unde haustus esse videatur.

Quaesiverat Iulianus ex Christianis, cur ne in Iudaeorum quidem permansissent religione. Iam iis quae sequuntur refutare studet eorum defensionem, qui nusquam discrepare suam a Iudaeorum doctrinam atque esse se vere Iudaeos secundum Mosem et prophetas autumarant. Initium autem capit disputatio a fragmento p. 253 A sqq. Ac primum quidem studet demonstrare Iesu Christi cultum prorsus repugnare Mosis et prophetarum placitis. Errare enim Christianos, qui a Mose praedictum esse Christum temere pronuntiare audeant. Quos ita Mosis quosdam locos interpretari, ut inde efficiant tales res, de quibus numquam auctor cogitarit. Refutat autem interpretandi rationem Deut. 18, 18, Gen. 49, 10, Num. 36, 6 fragmentis 253 A sqq. et 261 E sqq., quae artissime inter se cohaerent. Iam vero posteriore loco etiam inde dicit apparere, quantum inter se differant Moses et Christiani, quod ille uni deo soli cultum tribuere iusserit (cf. Deut. 4, 35. 39; 6, 4; 32, 39), duos a Christianis coli ex Ioannis verbis (Io. 1, 1) intellegatur. Ac ne cum prophetis quidem eos consentire eodem fragmento exponit. Interpretatur autem Isaiae locum (7, 14), quem non recte intellegant Christiani; 261 C sq. 276 E sq.[3]). Iam vero

1) Necesse est in fine fragmenti 245 D post vocem ἐξελεῖ interrogationis signum ponas.

2) Cyr. 249 C: περιϲτὰϲ δὲ κτέ.

3) Verba 277 A προϲεπηνέγκατο γὰρ τοῖϲ ἑαυτοῦ λόγοιϲ καὶ ταῦτα Cyrillo sunt tribuenda.

id se minime negare verba facere Mosem de multis dei filiis; neque vero quemquam eorum ita inter ceteros excellere, ut tanti aestimetur quanti Iesus; quem quidem ipsum deum nominari et una cum patre coli Matthaei loco 28, 19 luculentissime demonstrari. Fg. 290 B sqq.

Nunc altera tertiae partis paragrapho Iulianus demonstrat Christianos Iudaeorum leges et instituta deseruisse. Cuius initium non exstat integrum, sed a Cyrillo brevius redditum. Invenitur autem p. 298 A hoc: οὐ γάρ τοι φηcὶ τοῖc Μωυcέωc νόμοιc ὁμολογεῖν τὰ Χριcτιανῶν οὔτε μὴν αὐτοὺc τοῖc Ἰουδαίων ἔθεcι διαζῆν ἀξιοῦν usque ad p. 298 C καθαριcμοὺc καὶ ὑπὲρ ἁγνείαc. Atque exponitur cum Iudaeorum legibus et institutis, a quibus desciverint Christiani, fere omnino consentire ea quibus pagani utantur. Quin etiam varios sacrificandi ritus a Mose non fuisse alienos. Ac primum quidem agitur de sacrificio placationis. De quo quae fecerat Iulianus verborum prima non servata sunt nisi a Cyrillo excerpta p. 298 E καὶ γοῦν τὸν ἱεροφάντην ᾠήθη Μωυcέα usque ad 299 A ἐφίcτηcι τρίβοιc; Integrum autem sequitur fragmentum p. 299 A sqq. ὑπὲρ δὲ ἀποτροπαίων κτέ. Quin enim hircus apopompaeo missus, cuius in hoc fragmento mentio fit, non diversus sit a sacrificio eo, quod non ipsi Iudaeorum deo, sed alii fieri verbis a Cyrillo excerptis dictum est, dubium esse nemini potest[1]. Iam vero apparere, Mosem sacrificiorum ritus neque ignorasse neque neglexisse; fg. 305 B. Contra Christianis alia placere. Quos excusari minime posse eo, quod ne Iudaei quidem amplius sacra faciant. Illos enim sacrificare non posse nisi Hierosolymis, id quod facere non iussi sint Christiani. Dicit hic Iulianus sese repetivisse, quae iam antea (298 A) dixisset, ubi omnino consentire exposuerat Iudaeos et paganos nisi eo, quod plures deos colerent ipsi, unum illi; fg. 305 E sqq. Sequi videtur locus quidam, ne is quidem integre servatus, p. 314 A: τῆc ἐν ἀμφοῖν δόξηc (Iudaeorum qui deum unum, paganorum qui plures colant) ἡμαρτηκέναι νομίζει (sc. Ἰουλιανόc) τὰ καθ' ἡμᾶc (sc. Χριcτιανούc)

---

1) In iis verbis quibus excerptum coniungitur cum fragmento latet corruptela. Quae ita exstant in cod. Marc. 123 et apud Aub.: ἔφη γὰρ τοὺc τῶν θυcιῶν ἀναμετρῆcαι τρόπουc. Sed scribendum est ἀναμετρήcαc, id quod etiam codex Capnionis exhibuisse videtur. Oecolampadius enim ita vertit: Dicit enim sacrificiorum modos commemorans.

διά τοι τὸ μήτε θεοὺς προσίεσθαι πολλούς, μήτε μὴν ἕνα κατὰ τὸν νόμον, τρεῖς γε μὴν ἀνθ' ἑνὸς ὁμολογεῖν. Iam vero ad finem perducta est de sacrificio placationis disputatio.

Quaerit porro[1]) Iulianus ex Christianis, cur non easdem atque Iudaei leges observent de ciborum usu. Quas quod deseruerint, non posse eos defendi Petri illa visione; fg. 314 C sqq. Neque vero accipienda esse, quae de nova dicant lege ipsis data, qua prior sit abolita. Sempiternam enim esse Mosem voluisse eam quam ipse tulerit legem; contra atque Mosi placere Paulo. Quod si non postularent legum Mosaicarum observationem, id agere Christianos ut quam plurimos ad superstitionem suam pellicerent. Exstant autem haec Iuliani verba p. 319 D sqq. Quorum quaedam sese omisisse ipse Cyrillus indicavit p. 319 E: χρήσεις δὲ τούτοις ἐπισωρεύσας ἑτέρας αἰώνιόν τε νόμον διὰ πασῶν ἐπιδείξας ὠνομασμένον — χρῆναι γὰρ οἶμαι μακροτέρας τὸν λόγον ἀπαλλάξαι περιόδου — ἐπιφέρει πάλιν. Omisit igitur nonnullos veteris testamenti locos, quibus umquam aboleri vetabatur lex Mosaica. Rursus incipiunt integra Iuliani verba p. 320 A πολλῶν ἔτι τοιούτων παραλελειμμένων κτέ. Neque vero ulla efficitur structura enuntiatorum, si eum qui ubique invenitur retinere vis interpungendi modum. Colon enim est ponendum, non comma, inter voces παρῃτησάμην et ὑμεῖς. Verba autem πολλῶν ἔτι τοιούτων κτέ. reliquiae sunt eius enuntiati, cuius prior pars a Cyrillo est omissa; qua tale quid necesse est fuerit expressum: ἱκανὰς δὲ δοκῶ μοι χρήσεις ἤδη παρατεθεῖσθαι. Extremis autem huius fragmenti verbis modo exposui causam contineri, qua permoti Mosaicam legem neglexissent Christiani. Quae excipi minime possunt eis Iuliani de Elia verbis, quae excerpta protulit Cyrillus p. 324 CD. Optime autem excipiuntur verbis p. 324 E διαμέμνηται δὲ usque ad 325 A παραλύεσθαι νόμον, quibus quid ipsi apostoli de observanda lege Mosaica censuerint explanatur. Dein p. 325 C κατασκώπτει δὲ usque ad ποτὲ δὲ τοῖς Ἰουδαίων perstringit Petri inconstantiam. Sunt autem ea quae et p. 324 E et p. 325 inveniuntur a Cyrillo excerpta.

Ubi autem de apostolorum egit sententiis, digressione facta ne in eorum quidem doctrina permanere queritur Iulianus Chri-

1) Cyr. 314 C: ἃ δέ γε πρὸς τοῖς ἤδη φθάσασιν ἐγκαλεῖ, τούτων εἰκότως διαμεμνήσομαι. φησὶ γὰρ πάλιν ἐπὶ τούτοις.

stianos. Et apostolorum quidem neminem ausum esse divinum Iesu honorem tribuere nisi Ioannem; et ne hunc quidem, si recte dicerent Christianorum nonnulli non eundem esse Iesum Nazarenum atque eum quem deum coluisset Ioannes Logum; fg. 327 A sqq. 333 B sqq. Atque p. 327 B eo quod post ἐτόλμηcεν εἰπεῖν aliquid spatii vacuum esse voluit Aubertus, colligendum videtur esse visa ei esse verba μικρὰ δὲ εἰπὼν κτέ. Cyrilli esse excerptum. Quem secuti sunt Spanhemius Dargensius. Quorum alter 'il y a' inquit 'ici une lacune. S. Cyrille place ces paroles dans le texte de Iulien: μικρὰ δὲ εἰπὼν περὶ Ἰωάννου κτέ.' Neque vero suo iure id statuunt. Vocum enim εἰπὼν et φηcὶ subiectum apparet esse non Iulianum, sed Ioannem evangelistam. — Ac ne alia quidem in re consentire dicit Iulianus eos qui ipsius tempore essent Christianos cum placitis apostolorum. Quin etiam ab ipso Christo martyrum cultum esse condemnatum; 335 B sqq. Brevius autem reddita sunt a Cyrillo ea, quae 335 D sequuntur verba ἐπικαλεῖcθε τὸν θεόν; Deditos autem esse Christianos martyribus colendis propter magicam vim sepulcrorum; fg. 339 E sqq. Qua digressione finita ad ipsam disputationem redit Iulianus. Nunc vituperat Christianos, quod sacra prorsus non faciant, cum antea de solo sacrificio placationis verba fecerit. Neque accipiendam Christianorum defensionem, ignem non amplius de caelo descendere; id quod bis tantum accidisse, prius Mosis, posterius Eliae temporibus. Iubere autem Mosem ignem sacrificiis inferri; neque aliter antea Abraham sensisse effici ex ratione, qua Isaac paraverit immolationem. Postulare autem deum animalium sacrificia intellegi ex sacrae scripturae de Cain et Abel narratione; repudiatum enim esse sacrificium Cain, quod non fuerit animalium. Exposita autem haec sunt fragmentis 343 C sqq. 346 E sqq. Pag. autem 343 D voces διὰ βραχέων sequitur Cyrilli excerptum, quod ea continet, quae postea fg. 346 E ipsis Iuliani verbis disputantur; praeterea autem verba ἀπομνημονεύcαc τῆc ἐπί γε τῷ Ἰcαὰκ ἱcτορίαc. Inde sequitur lacunam esse statuendam inter fragmenta 343 C et 346 E, qua omissa est brevis de Isaac narratio.

Dein de circumcisione agitur, qua Christiani non utantur, cum cor circumcidere, non carnem iusserit Paulus. Neque tamen de alia in foedere suo deum et Abraham cogitasse nisi carnis circumcisione; quod rumpi foedus ipsum Christum vetuisse. Hoc est

fragmenti p. 351 A sqq. argumentum. Integra autem servata sunt Iuliani verba a vocibus νυνὶ δὲ ἐπαναληπτέον p. 351 A usque ad p. 351 B καὶ cπέρματόc cου. Sequitur excerptum Cyrilli usque ad voces βαcιλείᾳ τῶν οὐρανῶν p. 351 C, quod excipitur integris Iuliani ὅτε τοίνυν usque ad 351 D οὐ νομοφύλακεc. Sequuntur autem p. 351 D Cyrilli verba, quibus refert quae sequentibus Iulianus disputaverit. Non celebrare pascha Christianos agnis azymisque panibus vescendo; neque posse eos neglegentiam suam eo defendere, quod nusquam liceat sacra facere nisi Hierosolymis. Haec Cyrillus rettulit. Exstat autem magna pars ipsius Iuliani verborum, quibus ea exposuit, quae brevius reddita esse a Cyrillo modo memoravimus. E quibus intellegimus non satis accurate Cyrillum rettulisse. Minime enim neglectum pascha eo excusare studuerunt Christiani, quia extra Hierosolyma sacra facere nefas esset; pascham enim sese eo celebrare negabant, quod unum Christi sacrificium aequaret omnes agnos quotannis a Iudaeis mactatos. Dein Iulianus vituperat Christianos, quod non imitentur Abrahae sacra faciundi ritum, neque eodem modo atque ille futura cognoscere studeant. Neque enim vanam esse rerum futurarum praedictionem, imprimis eam qua utantur auspices pro certo adfirmare sese posse, qua futurum esse, ut rerum ipse potiretur sibi sit nuntiatum. Exponuntur autem haec fragmentis 354 A sqq. 356 C sqq. 358 C sqq. 361 D (Cyr. exc. δεδόcθαι γε μὴν καὶ αὐτῷ φηcιν ὀρνίθων φωνὰc διδαcκούcαc ὅτι τοῖc τῆc βαcιλείαc ἐνιζήcει θάκοιc). Fragmentum autem 354 A ita coniungitur cum antecedentibus Iuliani verbis 351 D οὐ νομοφύλακεc, ut paucis repetatur neglectae circumcisionis vituperatio. Restat autem Iuliani sententia a Cyrillo relata p. 351 D indicantis, quomodo defenderint Christiani sacrorum neglegentiam. Quae optime adiungitur iis Iuliani verbis, quibus de Abrahae egit dei cultu; statuendus enim est ex Christianis quaesivisse, cur non eodem modo sacra facerent atque Abraham. Servasse autem Cyrillum ipsa Iuliani verba a vocibus πρόφαcιc ὑμῖν post καί φηcιν ὅτι positis inde intellegitur, quod traditum est ὑμῖν, non ἡμῖν. Iam vero non dubito, quin hoc loco ponendum sit fragmentum Iuliani servatum in Cyrilli excerpto p. 324 C quod est: καταψέγει δὲ (sc. ὁ Ἰουλιανὸc) πάλιν αὐτοὺc (sc. τοὺc Ἰουδαίουc) ὡc τῶν μὲν ἄλλων ἁπάντων ἀπηρτημένουc, ἀλογώτατα δὲ τὸ θύειν ὀκνοῦνταc, καίτοι φηcὶν Ἡλίου τεθυκό-

τος ἐν τῷ Καρμήλῳ καὶ οὐκ ἐν τῇ ἁγίᾳ πόλει, φημὶ δὴ τῇ Ἱερουσαλήμ. Voces enim καίτοι κτἕ. (φημὶ δὴ τῇ Ἱερουσαλὴμ sunt Cyrilli) ita cum Iuliani verbis p. 351 D coniungere licet, ut iis ipsis enuntiatum compleatur. Neque in ea re haerendum est, quod post fg. 361 D Christianos vituperavit Iulianus, p. 324 C reprehendisse videtur Iudaeos. Eo enim loco quo Cyrillus posuit Iuliani verba, ne potuit quidem Christianorum servare nomen. Huc accedit quod Cyrillus Iudaeis Christianorum loco positis id lucratus est, quod nunc ipsum sibi repugnare Iulianum dicere poterat; id quod re vera fecit. Maligne tunc sine dubio egit Cyrillus; verum enimvero in omnibus quas egit rebus, neque minus in ipsius operis Iulianei refutatione tam saepe apparet maligna Cyrilli levitas, ut eam etiam hoc loco statuere non dubitem.

Absolvi fragmenta quotquot in decem Cyrilli libris inveniuntur. Re autem vera iis ad finem perductam esse censeo libri primi Iulianei refutationem, cum quini Cyrilli libri artiore quodam vinculo inter se coniuncti sint. Ergo fragmento 324 C extremam contineri Iuliani censeo Christianorum vituperationem atque totius libri conclusionem.

Placet autem etiam tertiae partis et sententiarum et fragmentorum ordinem sub uno ponere aspectu.

Prooemio quaeritur ex Christianis, cur relictis paganorum sacris ne in Iudaeorum quidem permanserint religione; fg. 238 A. 245 A. 249 C (Cyr. exc.).

Dein enumerantur Iudaeorum et doctrinae et instituta, quae reliquerint Christiani.

I) Christi cultum repugnare unius dei cultui, quem observent Iudaei. A) repugnare eum Mosis doctrinae 253 A. 261 E usque ad 262 C. — B) prophetarum dictis: 262 C. 276 E. — C) de filiis dei narrationi 290 B.

II) Non observare Christianos Iudaeorum leges et instituta.

A) de sacrificio placationis 298 A (Cyr. exc.). 298 E (Cyr. exc.). 299 A. 305 B. 305 E. 314 A (Cyr. exc.).

B) de ciborum usu. 314 C. 319 D. Lacuna. 320 A. 324 E (Cyr. exc.). 325 C (Cyr. exc.).

Sequitur digressio de relictis a Christianis etiam apostolorum doctrinis:

a) de deo Logo. 327 A. 333 B.

constituendo (ἐν γὰρ τῷ πρώτῳ λόγῳ διὰ πλείστων μὲν ὅσων ἐννοιῶν ἔρχεται κτέ.). Neque tamen causa erat, ut de solo libro primo faceret verba, si ne reliquorum quidem ei satis fecit sententiarum ordo. Ergo censendus est Cyrillus eodem ordine attulisse Iuliani fragmenta ex altero libro hausta, qua in ipsius opere aliud ab alio excipiebatur. Quae cum ita sint, non aberrabimus a recta via, si eundem constituemus ordinem fragmentorum Iuliani atque Cyrilli eorum, a quibus repetenda sunt illius si minus ipsa verba, at certe sententiae. Ita igitur instituemus disputationem nostram, ut primum in unum conferamus, quae ex fragmentis Cyrillianis librorum undecimi usque ad vicesimum de Iuliani sententiis efficiuntur, si id dubium non est, ex quo Cyrilli libro hausta sint fragmenta, deinde ea tractemus, quae quod ad evangelia pertinent, deprompta esse statuimus ex Iuliani libro altero, si perspectum non habemus, in quo Cyrilli libro peculiariter sint refutata. In quorum numero ponenda sunt et quae in decem libris nobis servatis obiter memoraverat Cyrillus et quae ex decem sequentibus hausta sunt fragmenta librorum numero non allato; neque minus ea Iuliani, quae ab aliis servata sunt atque Cyrillo, si quo in libro ille de iisdem egerit efficere non possimus.

Ex Cyrilli libro XI.

1.

Altero libro in examen vocasse Iulianum evangeliorum narrationes, duobus locis inter se comparatis demonstratur. In altera enim libri primi parte p. 218 A brevi post pronuntiat sese verba facturum de prodigiis quae in evangeliis referantur neque minus de eorum fraudibus. Ταῦτα μὲν οὖν, inquit, καὶ μικρὸν ὕστερον, ὅταν ἰδίᾳ περὶ τῆς τῶν Εὐαγγελίων τερατουργίας καὶ σκευωρίας ἐξετάζειν ἀρξώμεθα. Alio autem loco dicit alia de Christi genere rettulisse Matthaeum, alia Lucam; accuratius autem sese inquisiturum esse in eorum dissensum in libro altero. Sunt autem haec Iuliani verba p. 253E: ἐλέγχονται γὰρ Ματθαῖος καὶ Λουκᾶς περὶ τῆς γενεαλογίας αὐτοῦ (sc. Χριστοῦ) διαφωνοῦντες πρὸς ἀλλήλους. Pergit p. 261 E: ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου μέλλοντες ἐν τῷ δευτέρῳ συγγράμματι τὸ ἀληθὲς ἀκριβῶς ἐξετάζειν ὑπερτιθέμεθα. De vi autem vocis σύγγραμμα memineris velim eorum, quae

supra p. 99 sq. exposui. Ergo altero libro Iulianus in examen vocavit evangelia. Neque carere videbimur veri specie, si coniecerimus, alterius libri initium profectum esse a Matthaeo et Luca vituperatis, quod differrent in Christi genere referendo. Cf. Matth. 1, 1—17. Luc. 3, 23—38. Consilium enim quod ceperat persecutum esse Iulianum, testis est Hieronymus comm. in Matth. lib. I. cap. III. (vol. VII. p. 11 Vall.[2]): 'Iacob autem genuit Ioseph (Matth. 1, 16). Hoc loco obiecit nobis Iulianus Augustus dissonantiam evangelistarum, cur evangelista Matthaeus Ioseph dixerit filium Iacob et Lucas eum filium appellarit Heli'. Qui dissensus minime ab ipso Iuliano est detectus; habemus enim compertum ex Eusebii cum alios hist. eccl. I, 7 et VI 31 cum alios tum Iulium Africanum epistula ad Aristidem data operam dedisse, ut neutrum neutri repugnare ostenderet.

2.

Ex 3. fragmento intellegitur miratum esse Iulianum stellam, qua patefactum est sapientibus in oriente, natum esse novum Iudaeorum regem. 'Εωcφόρον autem stellam Iulianus appellaverat. Cyrillus enim 'stella autem' inquit 'illa non ex numero harum ordinariarum erat, ut iste ἑωcφόρον earum dicit'.

3.

Fg. 4. Cyrillus dicit Mariam non plane intellexisse mysterium personae Christi. Id quod bis factum est. Primum post orationem Symeonis (Luc. 2, 29—32); sunt enim haec Lucae verba 2, 33: καὶ ἦν ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ θαυμάζοντες ἐπὶ τοῖς λαλουμένοις περὶ αὐτοῦ. Alterum, cum filium duodecim annos natum in templo invenisset docentem. Neque enim eius verba τί ὅτι ἐζητεῖτέ με; οὐκ ᾔδειτε ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρός μου δεῖ εἶναί με; comprehendit; cf. Luc. 2, 50 καὶ αὐτοὶ οὐ συνῆκαν τὸ ῥῆμα ὃ ἐλάλησεν αὐτοῖς. Iam vero videtur Iulianus ideo Mariam miratus esse, quod Gabrielis nuntium accepisse traderetur. Ac fortasse ex Mariae verbis coniecit fictum esse illum nuntium.

Ex libro XII.

4.

Ex fragmento 7. efficiendum esse mihi videtur invectum esse Iulianum in Christi verba a Marco 1, 14 sqq. relata. Sunt autem

Marci haec: Μετὰ δὲ τὸ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ, ὅτι πεπλήρωται ὁ καιρὸς καὶ ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ· μετανοεῖτε καὶ πιστεύετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. Interrogasse statuo Iulianum quid causae fuisset, cur Iudaeos εἰς μετάνοιαν vocaret Iesus. Qui etiam verbis modo allatis πεπλήρωται, inquit, ὁ καιρός. Iam vero occasio data erat Iuliano Christi calumniandi, quod ipse sibi repugnaret. Quem alio loco (Matth. 24, 3—25, 13) indicasse postea appariturum esse hominis filium neque certum esse adveniendi tempus. Matth. autem 24, 4 sqq. Iesus enumerat res eas, e quibus brevi sese adventurum esse efficere possint discipuli. Ἐγερθήσεται γὰρ, inquit, ἔθνος ἐπ' ἔθνος καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν καὶ ἔσονται λιμοὶ καὶ σεισμοὶ κατὰ τόπους κτέ. Ad quae Iulianum adnotasse comperimus ex Theodoro Mopsuesteno (p. 18, 3 Fritzsche) haec: τοιαῦτα πολλάκις ἐγένετο καὶ γίνεται· καὶ πῶς ταῦτα συντελείας σημεῖα; Finem autem sermonis sui fecit Iesus narrata parabola illa de decem virginibus, quae non animadverterant sponsi adventum. Matth. 25, 1 sqq. Atque etiam eam in examen vocasse Iulianum efficimus ex fragmento Cyrilli 8: ἄριστον καὶ σοφὸν εἶναί μοι δοκεῖ τοῦ καιροῦ τοῦ προσήκοντος μὴ ἀφαμαρτάνειν πράγμασιν. Quae non temere nos coniecisse etiam eo probatur, quod ad Matthaei verba quae sequuntur spectare videntur alia fragmenta duo, quae ex XII. Cyrilli libro nobis sunt servata. De quibus nunc agendum nobis.

5.

Ex Cyrilli fragmentis 9. et 10. videtur esse colligendum censuram egisse Iulianum parabolae illius a Matthaeo 25, 13 sqq. relatae, qua agitur de diversis praemiis iis datis, qui variis modis usi erant talentis ipsis creditis. Talentorum autem mentio fit Cyrilli fragmento 28. ex libro XVI. hausto. Verum enimvero eo loco obiter ita eorum mentionem fieri, ut exempli gratia allata esse videantur, demonstratur futuro tempore πληροφορήσει.

6.

Iam vero cum ex iis quae ex XII. XIII. XIV. Cyrilli libris servata sunt fragmentis refutata iis esse efficiatur illa Iuliani verba, quibus servato rerum ordine tractaverat quas res Christus

et gesserat et passus erat, suo iure hoc loco poni videbuntur ea, quae in historiam tentationis Christi iecisse illum cognovimus ex fragmento Theodori Mopsuesteni, (Fritzsche p. 12, 22 — 16, 7). Perstrinxisse autem Iulianum Matthaei (4, 1—11), non Lucae narrationem supra exposuimus, ubi verba fecimus de Theodoro Mopsuesteno. Quibus autem ille verbis invectus esset in Matthaeum non ubique cognoscere possumus, quod ea Theodori, quibus Iuliani verba afferebantur procul dubio, servata nobis non sunt. De sententiis autem eius ex Theodori refutatione haec effici possunt: 1) Miratus est Iulianus quod tentare Christum ausus est diabolus princeps daemonum, qui deum illum esse et cognossent et confessi essent; cf. Th. M. p. 12, 22 sqq.: Οὐδὲν καινόν, ἀσεβέστατε Ἰουλιανέ, εἰ καὶ γινώσκεται ὑπὸ τῶν δαιμόνων καὶ ὁμολογεῖται θεὸς καὶ πειράζεται ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος τῶν δαιμόνων μὴ ὁμολογοῦντος τὴν αὐτοῦ βασιλείαν. 2) Cum Moses et Elias postquam per quadraginta dies cibis sese abstinuerunt magnis praemiis essent affecti, quaesiverat Iulianus quem Iesus percepisset eiusdem ieiunii fructum? Th. M. 13, 11 sqq.: ἀλλὰ Μωυσῆς φησιν ἡμέρας τεσσαράκοντα νηστεύσας ἔλαβε τὸν νόμον, Ἡλίας δὲ τοσαύτας νηστεύσας θείων αὐτοψιῶν ἔτυχεν, Ἰησοῦς δὲ τί μετὰ τοιαύτην νηστείαν ἔλαβεν; Haec praeter adiectam a Theodoro vocem ἀλλὰ ipsa Iuliani esse verba censeo propter interrogationem τί — ἔλαβεν; 3) Quaesiverat Iulianus, qui fieri posset, ut doctrina caelo lapsa famem depellerent homines. Efficitur hoc ex Theodori verbis 13, 15 sqq.: τὸ δὲ ἐπὶ παντὶ ῥήματι θεοῦ οὐ περὶ διδασκαλίας λέγει, ἀλλὰ πρὸς τὸν πορισμὸν τῆς τροφῆς et 13, 25 ῥῆμα λέγων τὴν ποιητικὴν βούλησιν τοῦ θεοῦ. 4) Interrogaverat Iulianus, cur Iesum tentare diabolo licuisset, Mosem Eliam non item. Th. M. 13, 25 sqq.: Μωυσῆς δὲ καὶ Ἡλίας νηστεύσαντες οὐ συνεχωρήθησαν πειρασθῆναι ..., ὁ δὲ σωτὴρ ἀναγκαίως συνεχωρήθη κτέ. 5) Iulianus diabolum miratus erat, qui in deserto potuisset Iesum ducere in montem, qui illic non esset. Th. M. 14, 19.: Τί δὲ θαυμάζεις, ὅτι μὴ ὄντος ὄρους ὑψηλοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ λέγεται ὁ διάβολος ἀναγαγεῖν αὐτὸν εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν; Cf. 6) Th. M. 15, 2 sqq.: ἀλλὰ πῶς, φησίν, εἰς τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ τὸν κύριον ἀνήγαγεν ὁ διάβολος ὄντα ἐν τῇ ἐρήμῳ; Unde haec Iuliani restituenda: πῶς εἰς τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ τὸν Ἰησοῦν ἀνήγαγεν ὄντα ἐν τῇ ἐρήμῳ; Neque enim potuit Iulianus uti voce

κύριος neque iterare ὁ διάβολος eius quoque quod antecedit enuntiati subiectum. 7) Th. M. 15, 14 sqq. exponit, ex verbis οὐκ ἐκπειράσεις κύριον τὸν θεόν σου minime sequi diabolum tentasse deum, sed hominem. Ergo miratus erat Iulianus diaboli temeritatem in tentationem vocantis deum. Alia fuit Iuliani admiratio, de qua primo loco egimus, ubi non diaboli temeritatem vituperaverat, sed daemones quod alia fecerant atque ipsorum princeps. 8) Negat Th. M. 16, 3 sqq. Christum verbis κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις vetuisse suam ipsius et spiritus sancti adorationem. Ergo vetuisse eum censuerat Iulianus, id quod magni sine dubio est momenti. Aliud enim Celso placuit, qui ab ipso Iesu fraudem esse profectam autumavit. Cf. Orig. c. Cels. II 1. 7.

7.

Neque minus hoc loco ponendum esse aliud Iuliani fragmentum a Theodoro Mopsuesteno servatum eo demonstratur, quod compertum habemus de eadem re Cyrillum egisse libro duodecimo. Cf. undecimum Cyrilli fragmentum (Mansi, s. conc. coll. XI. p. 409D sqq.). Inveniuntur autem Iuliani verba apud Th. M. p. 16, 8 — 16, 17 Fritzsche, quibus de precatione agitur, quam Iesus fecit eo loco cui nomen est Γεθσημανεί (Matth. 26, 36—46).

8.

Libro duodecimo aut tertio decimo necesse est Cyrillus idem defenderit Iuliani crimen, quod propulsavit Theodorus Mopsuestenus p. 18, 17 sqq. Fr. Cuius e verbis hoc intellegimus Iulianum vituperasse Iesum, quod ἐπαχθεὶς πρὸς Ἡρώδην οὐδὲν ἐποίησε σημεῖον[1]). Idem crimen in Iesum intenderat philosophus anonymus a Macario Magnete servatus III 1 p. 52.

E Cyrilli libro XIII.

9.

Certiores nos faciunt verba catenae in apocalypsin a Cramero editae (vol. VIII. p. 287, 6 sqq. cf. Cyr. fg. 11) in subditiciorum

1) Theodori verba p. 18, 17: Ἰησοῦς δὲ ἐπαχθεὶς πρὸς Ἡρώδην οὐδὲν ἐποίησε σημεῖον, καίπερ ἐκείνου ἐπιθυμοῦντος ἰδεῖν ἢ ἀκοῦσαί τι λέγοντος, ἐπειδὴ ᾔδει ὡς οὐκ εὐεργετηθήσεται κτἑ.

numero Cyrillum collocasse Christi verba Luc. 23, 34: πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσιν. Ergo molesta erant Cyrillo, ita statuendus est Iulianus ea in usum suum contulisse, ut, si re vera a Christo erant dicta, efficeretur inde Christi doctrinae repugnare eorum qui Iuliani temporibus fuerunt Christianorum sententiam. Iam vero Christi verba Luc. 23, 34 ad eos pertinent, qui cruci ipsum affixerunt. Quod si nunc spectamus Oecumenii et Arethae verba: οὐ μόνον γὰρ οἱ πιστοὶ διέφυγον τὸν ὄλεθρον τὸν ὑπὸ Ῥωμαίων, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν ἀγνοίᾳ τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου συνηργηκότες κτέ., et extrema: ἀλλ' εἰ ἐκεῖνος οὕτως, ἡμῖν οὐ τοῦτο δοκεῖ· ὅτι μηδὲ πάντες οἱ παρόντες Ἰουδαῖοι τῆς τόλμης τῶν ἀρχιερέων ἐκοινώνουν, οὓς πάντας εἰκὸς ὕστερον σφραγισθῆναι τῇ πίστει κτέ., nunc Cyrilli perspicimus consilium. Notum est Christianos autumasse omnes Iudaeos, quod Iesum Christum cruci affixissent, condemnatum iri et iam esse condemnatos. Quam sententiam repugnare procul dubio dixerat Iulianus ipsius Christi verbis: πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἴδασι, τί ποιοῦσιν. Quod apostatae argumentum refellere non potuit Cyrillus nisi eo, quod interpolata esse illa verba contendit. Quae omisit etiam codicis Sinaitici corrector (א[a] apud Tischendorfium).

10.

Cognoscimus ex fragmento 14. animadvertisse Iulianum repugnare Matth. 27, 34 ἔδωκαν αὐτῷ πιεῖν οἶνον μετὰ χολῆς μεμιγμένον Marco 15, 23 καὶ ἐδίδουν αὐτῷ ἐσμυρνισμένον οἶνον. Idem exposuerat philosophus Macarianus III 12 p. 20.

Ex libro XIV.

11.

Fg. 17 Cyrillus 'iacebat enim' inquit 'in sepulcro corpus sanctum mortuum et sine anima'. Fortasse igitur contenderat Iulianus Christum si re vera resurrexisset, mortuum non fuisse, sed visum esse.

12.

Exposuit Iulianus repugnare Matth. 28, 1 Marco 16, 2; Matth. 28, 2 Marco 16, 5; Matth. 28, 8 Marco 16, 8. Cf. Cyrilli fg. 18 init., ubi de Iuliani sententia agitur.

Ex libro XV.

13.

Irridebat Iulianus Christum, quod manducabat et bibebat. Cf. Cyr. f. 20. Matth. 11, 9. Luc. 7, 34. Ibi invenitur Christi oratio, qua maiorem se esse Ioanne baptista exponit. Iam vero statuo Ioannem a Iuliano laudatum esse, quod multis cibis abstinuisset, Christum vituperatum, quod Ioannis vestigia non pressisset.

14.

Fragmentis Cyrilli 21 et 22 misericordiae afferuntur fructus. Ergo invectum esse censeo Iulianum in Christi verba quae apud Matthaeum inveniuntur 5, 7 μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. Vituperasse autem censendus est causam, quae affertur vocibus ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται.

15.

Complures hic in examen vocasse videtur Iulianus locos ex oratione haustos ea, quam in monte habuit Christus. Fragmento enim 23 cum Cyrillus exposuerit splendida vestimenta nihili esse facienda, videtur inde esse colligendum Iulianum perstrinxisse Christum, qui Matth. 6, 25: διὰ τοῦτο, inquit, λέγω ὑμῖν, μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε, μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν τί ἐνδύσησθε; et Matth. 6, 31 μὴ οὖν μεριμνήσετε λέγοντες· τί φάγωμεν ἢ τί πίωμεν ἢ τί περιβαλώμεθα;

Ex Cyrilli libro XVI.

16.

Eiusdem orationis quaedam calumniatus esse Iulianus videtur iis verbis, ad quae respondit Cyrillus fragmentis 27 et 28. In qua permulta inveniuntur Christi verba, quibus exposuit quae quasque virtutis sequerentur praemia. Nam Matth. 5, 3 sqq. simplicium hominum esse regnum caeleste, consolationis participes fore lugentes, expletum iri famem eorum, qui iustitiam esurirent etc. Quaesivisse igitur statuendus est Iulianus, cur aliis virtutibus alia praemia essent promissa talia; cui respondit Cyrillus: ἀνάλογος τοῖς ἑκάστου κατορθώμασιν ἡ τῆς ἀμοιβῆς ἀντέκτισις κτέ.

17.

Fragmento Cyrilli 29 demonstratur Iulianum etiam de iis Christi verbis egisse, quae exstant Matth. 19, 24: πάλιν δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι εὐκοπώτερόν ἐστιν κάμηλον διὰ τρυπήματος ῥαφίδος εἰσελθεῖν ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν; cf. Marc. 10, 25. Luc. 18, 25. Atque κάμηλον animal esse recte putaverat. Ex eadem Cyrilli disputatione depromptum esse videtur fg. 30. Iam vero facile intellegitur, quomodo transierit Iulianus ab iis rebus, quas modo tractaverat, ad horum Christi verborum vituperationem.

18.

Contenderat Iulianus de observanda lege aliud docuisse Iesum Matth. 5, 19, aliud Matth. 12, 8 et 15, 11. Deprompta autem etiam haec videntur esse ex censura orationis quam in monte habuit Christus. — Cyr. fg. 31. Ex disputatione autem, quam hoc fragmento instituit Cyrillus, haustum esse videtur etiam fg. 32.

19.

Non solum de lege, sed etiam aliis de rebus aliis locis alia Christum pronuntiasse Iulianus videtur exposuisse. Ex fragmento enim 33 efficiendum est reprehendisse eum Christum, quod Luc. 14, 26 dixerat haec: εἴ τις ἔρχεται πρός με καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα καὶ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὰς ἀδελφάς, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν οὐ δύναται εἶναί μου μαθητής. Verisimile autem est Iulianum adnotasse repugnare Christum hoc loco et decalogi parti quartae et sibi ipsum, cum Matth. 19, 19 quendam iussisset patrem colere et matrem, neque minus iis quae Matth. 15, 3 sqq. dixisset.

20.

Ex fg. 34 intellegitur Iulianum in Christum invectum esse, quod non omnes homines, sed paucos salvos reddidisset.

Ex Cyrillo libro XVII.

21.

Ea operis sui parte, ex cuius refutatione deprompta sunt Cyrilli fragmenta 39 et 40, reprehendisse videtur Iulianus Christi

verba, quae exstant in Lucae evangelio 6, 27 sq.: ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, προσεύχεσθε περὶ ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς. Ad quae pertinere fragmentum 40 luculenter apparet; neque causa mihi esse videtur, ut ab eo seiungamus fragmentum 39. Neque enim negari potest ἐν ἀδικίαις εἶναι eos, qui alios oderint, offendant, exsecrentur; nemini non videbuntur esse κακοῦργοι.

Ex libro XVIII.

22.

Fragmentis 44 et 45 indicatur magni aestimandum esse τὸ ἐποικτείρειν τοὺς ἐν ἐνδείᾳ καὶ τῶν ἀναγκαίων σπάνει, quin etiam πρῶτον καὶ ἄριστον dicitur ἀνδραγάθημα τὸ διανεῖμαι τοῖς δεομένοις τὰ ὄντα καὶ κατευμεγεθῆσαι τῆς ἐκ τοῦ πλούτου τροφῆς καὶ κατασωρεῦσαι μᾶλλον ἐν οὐρανοῖς ἐλπίδα τὴν μέλλουσαν. Quae pertinere unusquisque continuo perspicit ad Lucae v. 12, 33 πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν καὶ δότε ἐλεημοσύνην· ποιήσατε ἑαυτοῖς βαλλάντια μὴ παλαιούμενα. Libro igitur duodevicesimo refutaverat Cyrillus Iuliani verba, quae a Photio nobis servata (Amphil. quaest. 101) hoc loco esse ponenda iam nunc nemo infitias ibit.

23.

Cyr. fg. 48. Etiam in altero libro Iulianus Christianos irrisit, quod martyres colerent, id quod iam in primo fecerat; cf. p. 335 B sqq.

Ex incertis Cyrilli libris.

24.

Iulianum in epistula ad Photinum data (LXXIX. Hertl.) professum esse librum contra Christianos se scripturum esse in capite primo monui. Ubi σὺ μὲν, inquit, ὦ Φωτεινὲ, πιθανὸς φαίνῃ καὶ ἐγγύτατος τοῦ σώζεσθαι, εὖ ποιῶν ἐν μήτρᾳ μηδαμῶς εἰσάγειν ὃν ἐπίστευσας θεόν. Διόδωρος δ' ὁ τοῦ Ναζωραίου μάγος αὐτῆς καλλωπιστικοῖς μαγγάνοις ἀκονῶν παραδοξίαν ὀξὺς ἀνεφάνη σοφιστὴς θρησκείας ἀγροίκου. Diodori autem sententiae adversari voluit Iulianus. Dubium igitur esse vix potest, quin eadem fere

in ipsius opere exstiterint, quae a philosopho Macariano scripta sic leguntur (IV 22 p. 202): Εἰ δὲ καί τις τῶν Ἑλλήνων οὕτω κοῦφος τὴν γνώμην, ὡς ἐν τοῖς ἀγάλμασιν ἔνδον οἰκεῖν νομίζειν τοὺς θεούς, πολλῷ καθαρώτερον εἶχε τὴν ἔννοιαν τοῦ πιστεύοντος, ὅτι εἰς τὴν γαστέρα Μαρίας εἰσέδυ τὸ θεῖον ἔμβρυόν τε ἐγένετο καὶ τεχθὲν ἐσπαργανώθη, μεστὸν αἵματος χόριον καὶ χολῆς καὶ τῶν ἔτι πολλῷ τούτων ἀτοπωτέρων.

25.

Etiam altera de re promisit Iulianus in altero libro verba sese esse facturum. Nam p. 213 A sqq. cum quaesiverit, ob quam causam ne de cognatis quidem suis Iesus bene esset meritus, cur etiam Mose inferior ille, quem deum esse Christiani autumarent, ne Iudaeorum quidem domare potuerit gentem, ταῦτα μὲν οὖν, inquit p. 218 A, καὶ μικρὸν ὕστερον, ὅταν ἰδίᾳ περὶ τῆς τῶν εὐαγγελίων τερατουργίας καὶ σκευωρίας ἐξετάζειν ἀρξώμεθα.

26.

Cyrillus p. 168 A καταψευδόμενος γάρ, inquit, πανταχοῦ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, ποτὲ μέν φησι (sc. ὁ Ἰουλιανός) τὸν ἱεροφάντην Μωϋσέα δημαγωγοῦντα μᾶλλον ἢ ἀληθεύοντα τοὺς περὶ θεοῦ ποιήσασθαι λόγους, οὔτε ἔχοντας ὀρθῶς οὔτε μὴν ἐοικότως αὐτῷ (sc. θεῷ)[1]) γεγονότας, ποτὲ δὲ τὸν Ἔσδραν ἀπὸ γνώμης ἰδίας προσεπενεγκεῖν τινα διατείνεται. Ac Mosis quidem sententiae primo libro innumerabilibus fere locis sunt vituperatae; aliunde igitur nil adiecit Cyrillus nisi quod de Esdra protulit. Sed qua occasione in Esdram invectus sit Iulianus continuo intellegemus collato philosophi Macariani loco III 3 p. 54. Ubi reprehenduntur Christi verba Io. 5, 46 εἰ γὰρ ἐπιστεύετε Μωυσεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί. περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν. Neque enim de Christo quicquam a Mose esse dictum, omnes enim libros, qui Mosis nomine ferantur, ab Esdra esse conscriptos. Simili igitur modo censendus est Iulianus Christum vituperasse. Ratiocinandum enim ei erat hunc fere in modum: Iniuria dixisse Iesum de se ipso verba fecisse Mosem; cuius scripta cum integra non exstarent, sed ab

---

1) Prorsus abicienda est Auberti interpretatio: Mosem ait — de Deo verba fecisse nec recta nec sibi consentientia.

Esdra essent interpolata, ubique dubium esse, utrum Mosis an Esdrae verba legerentur.

27.

Hieronymus comm. in Osee lib. III. cap. XI. (vol. VI. p. 123 Vall. 2.): 'Hunc locum[1]) in septimo volumine Iulianus Augustus quod adversum nos, id est, Christianos evomuit, calumniatur et dicit: Quod de Israel scriptum est, Matthaeus evangelista[2]) ad Christum transtulit, ut simplicitati eorum, qui de gentibus crediderant, illuderet.'

Supra exposui statuendum esse Hieronymum haec Iuliani ex septimo refutationis cuiusdam libro septem libris absolutae deprompsisse. Qua si singulae eius vituperationes eodem ordine quo scriptae erant defensae erant, e tertio libro haustum est fragmentum ab Hieronymo nobis servatum. Neque vero compertum id habemus. Nil igitur impedit, ne alteri libro, quo de evangeliis agebatur, tribuamus Matthaei reprehensionem.

28.

Matth. 9, 9 καὶ παράγων ὁ Ἰηcοῦc ἐκεῖθεν εἶδεν ἄνθρωπον καθήμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον, Μαθθαῖον λεγόμενον, καὶ λέγει αὐτῷ· ἀκολούθει μοι. καὶ ἀναστὰc ἠκολούθει αὐτῷ.

Hieronymus comm. in Matth. lib. I. caput IX. (voc. VII. p. 50 Vall. 2): Arguit in hoc loco (sc. Matth. 9, 9) Porphyrius et Iulianus Augustus vel imperitiam historici mentientis vel stultitiam eorum qui statim secuti sunt salvatorem, quasi irrationabiliter quemlibet vocantem hominem sint secuti.

Tertio libro

censeo egisse Iulianum de novi testamenti praeter evangelia libris. Eodem modo philosophi Macariani περὶ τῶν ἀπορουμένων ἐν τῷ εὐαγγελίῳ disputationem excipiebat ἑτέραc ὑποθέcεωc ἀρχὴ ἐκ τῶν πράξεων καὶ τοῦ ἀποcτόλου. Cf. Macar. Magn. ed. Blondel p. 48, 2 et 48, 19. Neque vero quicquam Iuliani ita nobis est servatum, ut de tertio contra Christianos libro depromptum esse indicaretur praeter fragmentum illud a Socrate h. e. III 23 alla-

1) Osee XI 1: ex Aegypto vocavi filium meum.

2) Matth. II 15.

tum, quod re vera primo libro tribuendum esse demonstravi. Sed tamen propter argumentum quaedam e tertio libro hausta esse existimo. Cyrillus enim p. 250 B τεύξεcθαι δὲ, inquit, προcδοκῶcι (sc. οἱ Χριcτιανοὶ) καὶ τῆc ἐκ νεκρῶν ἀναcτάcεωc ἐν Χριcτῷ· ὁ δὴ μάλιcτα διαγελᾷ πρὸc τοῖc ἄλλοιc ἅπαcιν ὁ τῆc ἀληθείαc ἐχθρόc, ὥcπερ οὐκ ἐνὸν τῷ πάντα ἰcχύοντι θεῷ καὶ θανάτου κρείττονα ἀποφῆναι τὸν λόγῳ φθορᾶc ὑποκείμενον κατὰ ἰδίαν φύcιν κτέ. De mortuorum autem resurrectione egerat Paulus in epistula prima ad Thessalonicenses data 4, 13 sqq. Ac versibus 16 sqq. dixit Paulus fore ut ipsi in caelum ascenderent. Αὐτὸc, inquit, ὁ κύριοc ἐν κελεύcματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου καὶ ἐν cάλπιγγι θεοῦ καταβήcεται ἀπ᾽ οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριcτῷ ἀναcτήcονται πρῶτον, ἔπειτα ἡμεῖc οἱ ζῶντεc οἱ περιλειπόμενοι ἅμα cὺν αὐτοῖc ἁρπαγηcόμεθα ἐν νεφέλαιc εἰc ἀπάντηcιν τοῦ κυρίου εἰc ἀέρα. Iam vero hunc quoque locum perstrinxisse censeo Iulianum libro tertio; fragmentum enim eius a Suida s. v. ἀπόνοια servatum huc pertinere mihi videtur. Quod quamquam a Suida non indicatur ex quo libro sit depromptum, fuisse iudico in libris contra Christianos scriptis propter voces τῆc ἐcχάτηc ἀπονοίαc ἐcτὶ cημεῖον. Atque fore ut Christiani brevi post ascenderent in caelum cum iniuria Paulus et professus esset et ipse credidisset, Iulianus τὸ μὴ προϊδέcθαι, inquit, τό τε δυνατὸν καὶ τὸ ἀδύνατον ἐν πράγμαϲι τῆc ἐcχάτηc ἀπονοίαc ἐcτὶ cημεῖον. Simili modo eadem Pauli verba reprehenduntur a philosopho Macariano IV 2 p. 159.

Caput III.

De Iuliani verbis constituendis.

Ipse operis Iulianei codex, quo usus est Cyrillus Alexandrinus, non omnino librariorum mendis vacasse statuendus est, quamquam quod in verbis ab hoc p. 69 C servatis videtur vituperandum esse, utrum librario an ipsi Iuliano tribuendum sit in medio relinquendum est. Nam Iulianus cum dixisset omnes homines caelum aut deum dicere aut dei sedem: εἰκότως, inquit, (οὐρανὸν) θεὸν καὶ θεοῦ θρόνον ὑπέλαβον. Quae verba in exemplo suo Cyrillum legisse inde intellegitur, quod p. 70 A ita in Iulianum invehitur: ἐπειδὴ δέ φησιν, ἐξ ὧν εἶναι πέφυκεν ὁ οὐρανός, εἰκότως τεθαύμασται καὶ ὑπείληπται παρὰ τοῖς πολλοῖς καὶ θεὸς ὑπάρχειν καὶ θεοῦ θρόνος, διδασκέτω παρελθών, εἰ ταὐτὸν εἶναι νενόμικε καὶ ἐν ἴσῳ τίθησι μέτρῳ τὰ ἐπ' ἀμφοῖν· ἀλλ' οὐκ ἂν οἰηθείην πώποτε πρὸς τοῦτο αὐτὸν ἀποπληξίας ἐλθεῖν, ὡς κατ' οὐδένα τρόπον διαφέρειν οἴεσθαι τὸ εἶναι θεὸν καὶ θρόνον θεοῦ. Rectius sine dubio se haberent verba θεὸν ἢ θεοῦ θρόνον ὑπέλαβον; sed cum in codice litteris maiusculis exarato Η et ΚΑΙ haud facile confundi potuerint, ipsi Iuliano culpa videtur esse tribuenda. Sed alia res est altero loco. Qui in Cyrilli libris ita scribitur p. 69 CD: τὸ γὰρ τοιοῦτον (sc. caelum) — πάσης καθαρεύει φθορᾶς καὶ γενέσεως, ἀθάνατον δὲ ὂν φύσει καὶ ἀνώλεθρον, παντοίας ἐστὶ καθαρὸν κηλῖδος· ἀίδιον δὲ καὶ ἀεικίνητον, ὡς ὁρῶμεν, ἤτοι παρὰ ψυχῆς κρείττονος καὶ θειοτέρας ἐνοικούσης αὐτῷ φέρεται κύκλῳ περὶ τὸν μέγαν δημιουργόν, ἢ πρὸς αὐτοῦ τοῦ θεοῦ τὴν κίνησιν, ὥσπερ, οἶμαι, τὰ ἡμέτερα σώματα παρὰ τῆς ἐν ἡμῖν ψυχῆς παραδεξάμενον τὸν ἄπειρον ἐξελίττει κύκλον ἀπαύστῳ καὶ αἰωνίῳ φορᾷ. Ubi verba ὥσπερ — ἐν ἡμῖν ψυχῆς transponenda esse unusquisque continuo perspicit. Neque enim caelum si circa deum volutatur, ab eodem deo ita moveri potest, ut corpora nostra et quae in ipsis vitam degit anima. Quae cum optime

comparetur cum caeli anima, de qua antea Iulianus dixerat, dubium non est, quin verba ὥςπερ — ἐν ἡμῖν ψυχῆς post ἐνοικούςης αὐτῷ ponenda sint. Neque obstat hiatus αὐτῷ ὥςπερ, quem Iulianum non vitasse suo loco demonstrabimus. Sed obstare videtur Cyrillus, qui p. 71 E: εἶτά φηςιν, inquit, ὅτι παρὰ ψυχῆς κρείττονος καὶ θειοτέρας ἐνοικούςης αὐτῷ φέρεται κύκλῳ περὶ τὸν μέγαν δημιουργόν, ἢ πρὸς αὐτοῦ τοῦ θεοῦ τὴν κίνηςιν ἔχει, ὥςπερ οἶμα τὰ ἡμέτερα cώματα. Neque igitur negari potest Cyrillum verba ὥςπερ κτἕ. eo loco legisse, quo ferri ea non posse modo ostendi. Sed quid multa? Corruptam iam praebuit scripturam Iuliani codex, quem adhibuit Cyrillus. Qui ipse quoque vitium inesse animadvertit et omissis verbis παρὰ τῆς ἐν ἡμῖν ψυχῆς corrigere studuit; sed oblevit vulnus, non sanavit.

Iam vero deperditis ipsius operis Iulianei codicibus, tota fere quaestio quae est de Iuliani verbis constituendis pendet ex recte aestimandis libris manu scriptis refutationis Cyrillianae. Quam longe emendatiorem legeremus, si etiamnunc exstaret codex Constantinopolitanus, quem a. 680 fuisse in bibliotheca patriarchei docemur actorum synodi Const. loco (Mansi, s. conc. n. coll. XI. 410; cf. supra p. 67 sq.). Quamquam enim verba 'ἥτις χρῆςις ὡςαύτως ἀντεβλήθη πρὸς βιβλίον ἐν cώμαcι τῆς βιβλιοθήκης τυγχάνον τοῦ ἐνταῦθα εὐαγοῦς πατριαρχείου' de loco quodam dicuntur deprompto ex XIII. Cyrilli libro, etiam primae et alterius pentadis codicem in eadem bibliotheca fuisse vix quisquam infitias ire volet. Atque deperiit etiam alter codex vetustate insignis, qui fuit olim Ioannis Capnionis. Cuius notitiam Andreae Cratandro debemus (Cyrilli opera. Basileae 1528), qui die 24. Augusti a. 1528 haec in praefatione editionis suae scripsit: "Ex Bibliotheca familiae S. Dominici quę hic, pij & religiosi patres, Dialogorū libros cōmunicaverūt: ex Phorcensi autē, iussu illustrissimi ac nobilissimi D. Philippi Marchionis Badensis, patrocinante optimo ac eruditissimo, omniumq; studiosorum patrono, Iacobo Kirshero, duo deprompta sunt exemplaria Graeca, mirae antiquitatis: quae olim doctissimi Ioannis Capnionis fuere. Porrò unum, Ephesini consilij acta cōtinens, unà cum eiusdem sanctissimi et doctissimi viri epistolis, uel (ut alij uocant) libris, quia nunc ob temporis angustiam absolui non potuit, propédiem proprio tomo inuulgabimus. Alterum vero quàm fideliter licuit, versum, iam accipe:

nempe libros decem contra Iulianū, & tres de recta fide." Iam vero quo anno Capnio nactus sit librorum contra Iulianum codicem ignoramus, quem verisimile est antea in Italia fuisse. Maius enim (vita Io. Reuchlini Phorcensis. Francofurti 1687. p. 524) 'ipse quoque' (sc. Capnio), inquit, 'cum in Italiam iter faceret, diligentissime libros undique conquisivit'. Bibliothecam autem suam 'Pforzheimensi collegio per testamentum eum legasse' idem Maius tradidit l. l. p. 523. Quam a. 1565 Pforzhemii vidit Henricus Pantaleo; cf. Mai. p. 524. Sed 'pars eius maxima in funesto bello Germanico (i. e. bello 30 annorum) a Capuccinis Weilerstadium vel ut alii existimant Coloniam delata ibique in expugnatione flammis consumpta est'; Mai. p. 528. Accuratius tempora discribit S. F. Gehres, Weil's der Stadt kleine Chronik (Stuttgart. 1808) p. 119 sqq. Mense enim Sept. a. 1640 Weilerstadii iam erant Capuccini Phorcenses, quibus eo se conferre die 21. Maii eiusdem anni permiserat episcopus Spirensis. Die autem 20. Octobr. a. 1648 Weilerstadium Francogalli flammis tradiderunt. Iam vero Gehres (Pforzheims kleine Chronik. Memmingen 1792 p. 83) auctor est eam librorum Capnionis partem, quae ex ignibus servata esset, Durlacum delatam esse et postea in urbem, cui nomen est Carlsruh. Ubi nunc non exstare librorum contra Iulianum codicem me docuit Guilelmus Brambach. Neque Coloniam eum delatum esse intellegitur ex catalogo codicum mss. ecclesiae metropolitanae Coloniensis, quem scripserunt Jaffé et Wattenbach et ediderunt Berolini a. 1874. Neque Basileae neque Heidelbergae eum inveniri certiorem me fecerunt L. Sieber et C. Zangemeister. Quae cum ita sint, quin a. 1648 deperierit codex Capnioneus, dubitari vix poterit. Quo maiorem gratiam habeamus necesse est Ioanni Oecolampadio, qui codicem nunc deperditum secutus decem Cyrilli contra Iulianum libros ita latine reddidit, ut plerumque etiam nunc cognosci posset, quam ille praebuisset scripturam. Exstat autem Oecolampadii interpretatio in latina Andreae Cratandri Cyrilli Alexandri editione Basileae a. 1528 publici iuris facta tom. III. Notavimus autem codicem Capnioneum littera C, littera O Oecolampadii versionem.

Sed etiam quaeritur, quo tempore exaratus sit codex Capnioneus. Quem litteris minusculis scriptum fuisse inde intellegitur, quod ipse quoque p. 94 A corruptam praebuit scripturam τὸν βίον

τὸν ἀνθρώπινον. Ubi vocem βίον in νοῦν mutandam esse ex apparatu critico ad l. l. apparebit. Neque tamen oriri potuit corruptela, nisi iam in archetypo minusculis litteris exarato littera β similis fuisset litterae latinae μ. Ergo codices neque Capnioneus neque eius archetypus ante saeculum IX. scripti sunt. Accedit, quod p. 49 A ex Oecolampadii versione et ex scriptura codicum Scorialensis Ψ et Venetorum M et V, quos originem accepisse ab ipso codice Capnioneo infra demonstrabo, efficiendum est fuisse in Capnioneo scripturam παραβάλωμεν. In quo fuit παραβαλὼν, si codicis Monacensis B alteram manum spectas. Is autem, quem ex codice Capnioneo ductam scripturae varietatem in margine codicis Monacensis adnotasse suo loco ostendendum erit, ita errare non potuit, nisi littera μ litterae ν minusculae formae fuit simillima et litterarum εν abbreviatio (<) super litteram μ posita paulloque neglegentius exarata cum accentu gravi confundi facile potuit. Quae abbreviatio, quam inveniri in cod. Vindob. phil. 314 anni 924 ex Gardthauseni palaeographia Graeca p. 245 sq. comperi, in codicibus litteris maiusculis scriptis non adhibebatur. Ante annum autem 1343 Capnioneum exaratum esse inde intellegitur, quod tunc codex Venetus V si minus de ipso, at certe de ipsius apographo descriptus est. Neque omnino XIIII. saeculo videtur codex esse tribuendus, quem mirae antiquitatis esse a. 1528 dixit Andreas Cratander. Iam vero etiam codicem Venetum M ex Capnioneo descriptum esse infra demonstrabo. Quae cum ita sint, deperditus quo Oecolampadius usus est Cyrilli codex saeculi IX.—XIII. init. fuisse statuendus est.

Iam vero agendum nobis de iis Cyrilli codicibus, qui etiam nunc exstant in Italiae Austriae Germaniae Britanniae Galliae Hispaniarum bibliothecis.

1) M est codex **Venetus Marcianus 123**, in fol., bombycinus, fol. 153. saec. XIII. Continet s. Cyrilli Alex. contra Iulianum libros decem cum prooemio. De quo codice v. Zanettium, Graeca D. Marci bibliotheca p. 71. Totum codicem a. 1878 tempore paschali ipse Venetiis cum editione Migniana (patrol. Graec. vol. 76) contuli. Litterae τ eam saepissime praebet formam, quae in tabulis Gardthausianis primum in codice a. 1231 comparet (cf. Gardth. l. l. tab. 9). Fuit codex quondam cardinalis Bessarionis, qui in margine multa, in verborum contextu perpauca adnotavit,

quae quamquam ipsius studia Cyrilliana luculentissime confirmant, ad Cyrilli verba constituenda nihil valent. Quae cum intellexissem, plerasque eius adnotationes in exemplo meo non descripsi. Perpauca autem manus prima in margine adnotaverat, ut ἰουλιανοῦ, ubi Iuliani fragmentum incipiebat; quae accuratissime descripsi.

2) Codex **Venetus Marcianus 124**, in 4°., membranaceus, fol. 197, saec. XV. Continet S. Cyrilli Alex. contra Iulianum libros X; cf. Zanetti l. l. p. 71.

3) V est codex **Venetus Marcianus 122**, in fol., chartaceus, fol. 377, saec. XIV. Scriptus enim est a. 1343. Qui accurate descriptus est a Zanettio p. 70. Exemplum eius exstat in Wattenbachii exemplis n. 23. Sed erravit Zanettius, cum in codice inveniri diceret decem Cyrilli contra Iulianum libros. Desunt enim prooemium et libri VI.—X. Librum quintum sequitur eiusdem Cyrilli contra anthropomorphitas liber. Ipse temporis angustiis prohibitus non contuli codicis nisi folia 202a—210b, quae continent editionis Aubertianae paginas 5—25 C 1. Iuliani fragmenta postea Carolus Praetorius in usum meum contulit.

4) B est codex **Monacensis 65**, quem Hardtius (catal. cod. mss. gr. b. R. Bav.) ita describit: 'chartaceus, charta solida et laevigata, titulis et initialibus minio exaratis, literis minutis et elegantibus manu diversa, in folio mutilus, at ab alio interiectis foliis suppletus, collatus cum prototypo, constans foliis 431, saec. XVI., optime conservatus'. Quintum contra Iulianum librum excipit Cyrilli contra anthromorphitas liber, quem sequuntur libri c. Iul. VI.—X. Quae praeterea in codice exstant, Hardtius enumeravit. Prooemium librorum c. Iul. incipit fol. 1a, liber X. terminatur fol. 200a. Neque tamen foliis 1a—200a respondent paginae 1—399, sed 1—435. Is enim, qui folia numeris signavit, ita erravit, ut numerum 12 omitteret, numeros 115 et 160—179 bis poneret. Neque mutilus est codex, sed quae desunt, iam in archetypo deerant et ex alio codice suppleta sunt. Ita quattuor folia adiecta sunt, primum ad fol. 5a = p. 9, alterum et tertium ad fol. 43b = p. 80, quartum ad fol. 45b = p. 84. Ac primum quidem continet verba Διὸ δὴ βαβυλῶνα — νέος δὲ ὤν, καὶ = p. 9 D 1—10 C 2 Aub., alterum et tertium Βούλει δὴ οὖν — συμβεβούλευκεν οὐκ ὀρθῶς = p. 75 C 4—78 D 4, quartum καὶ μὴν καὶ ἑτέρωθι — ἐδώδιμα. τό γε μὴν 82 C 6—83 B 4 Aub.

Adiecit haec folia eadem manus altera, quae etiam in margine varias scripturas apposuit. Quae ex codicis Monacensis prototypo fluxisse contendit Hardtius, sed iniuria. Alteram autem Monacensis manum notavimus B 2.

5) In codice **Monacensi 547** saec. XV. fol. 354b et 355a exstare fragmenta quaedam Porphyriana, ex Cyrilli contra Iulianum libris deprompta monuit Hermannus Diels in commentationibus in honorem Buecheleri et Useneri Bonnae a. 1873 edito p. 61 sq.

6) **Codex Vindobonensis 78** (Lambecius-Kollarius, bibl. Caes. Vind. V. p. 293 et 299), 'chartaceus, antiquus et bonae notae in quarto, fol. 155 ab Augerio Busbeckio olim comparatus Constantinopoli', fol. 102a—105b praebet fragmentum Cyrillianum, quod incipit verbis τοιγαροῦν Νῶε p. 8 A 10 Aub.

7) Idem fragmentum exhibet **codex Vindobonensis 19** (Lambecius-Kollarius VI p. 237 et 242) 'chartaceus, antiquus in folio. fol. 376', ipse quoque Busbeckianus. Exstant autem Cyrilli verba fol. 305b—308a.

8) **Codex** Mediomontanus seu **Middlehillensis**, nunc **Cheltenhamensis, 1444 = Meerm. 85**, de quo haec Haenelius, catalogi libr. mss. p. 832: 'Cyrilli Alexandrini ad Theodosium imperatorem de recta fide liber; eiusdem de adoratione adversus Iulianum imperatorem libri duo; idem ad Calosirium episcopum, adversus anthropomorphitas; saec. XV.'

9) **Codex Regius Parisinus**, chartaceus, exaratus a. 1537. In catalogo codd. mss. bibl. Reg. II p. 268 n⁰. est MCCLXI (nunc bibl. nation. 1261). Ante hos duos annos Otto Crusius amicus Parisiis codicem inspexit atque haec mihi scripsit: 'Es ist ein Miscellancodex; Cyrillus contra Iulianum geht nur von fol. 128a—171b. Es sind nur die ersten 3 Bücher und vom 3. fehlt der Schlufs. Die letzten Worte fol. 171b col. b sind ὧν ἦν εἰκὸς τῶν ἀρχαίων ἀρρωστημάτων ἀπηλλαγμένον (p. 109 B Aub.). Die Seite ist (anders als bei anderen Schriften dieses Codex) in 2 Columnen getheilt.'

10) Lambert, catalogue des mss. de la bibl. de **Carpentras**: Codex LXXX. fol. 149—156. 'Ex Porphirio in Christianos collecta ab Hugone Grotio (les fragments ou passages sont extraits d'Eusèbe, Praeparatio et Demonstratio evangelicae, gr., de Saint-Jérôme, Praefatio ad Danielem; de Saint-Augustin, de civitate Dei; et

de Saint-Cyrille, patr. d'Alexandrie, contra Iulianum gr.'

11) Ψ est **codex Scorialensis**, de quo haec Miller, catalogue des mss. grecs de la bibl. de l'Escurial p. 436: "Ψ. — III. — 12. 463. In 4°. de 223 feuillets, en papier de coton et du XIIIe siècle. Traité de saint Cyrille contre Julien, en dix livres." Saeculo XIV. codicem tribuit Gustavus Loewe, saec. XIV. —XV. Carolus Graux.

12) Ω est **alter codex Scorialensis**, de quo Miller p. 478: "Ω. — III. — 5. 534. In fol. en papier et du XVe siècle. 1°. Προςφωνητικὸς περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως, par Saint Cyrille d'Alexandrie. 2° Traité de Saint Cyrille d'Alexandrie contre Julien, en dix livres." Προςφωνητικὸς est librorum contra Iulianum prooemium. Quem codicem a Millero saeculo XV. recte tributum esse censent Loewius et Grauxius. Codicis autem folia numeris non signata atque singulas paginas binis columnis exaratas esse idem Loewius mihi scripsit. Qui cum anno 1878 in Hispanias proficisceretur a me rogatus est, ut fragmenta Iulianea quae sunt in Cyrilli editione Migniana cum codicibus Scorialensibus conferret[1]). Atque precibus meis praebuit aurem, neque tamen tempus itineri Hispaniensi concessum ut omnia fragmenta conferret ei permisit. Neque igitur varias scripturas adnotavit nisi libri alterius usque ad p. 58 D Aub. Postea autem ad Felicem Ro anski bibliothecae Scorialensis praefectum litteras dedit, ut de unius loci ex prooemio deprompti scriptura certiorem me faceret et, si quidem fieri posset, reliqua fragmenta in usum meum conferri curaret. Atque alterum mihi contigit, alterum non item, ut fragmentorum scripturas Scorialenses non cognossem nisi a Loewio margini adscriptas.

Iam vero quaerendum nobis, qui codices de quibus sint descripti.

Ac Venetum quidem 124 saec. XV. apographon esse codicis Veneti 123 saec. XIII. (M) pro certo adfirmari licet. Est enim codex M initio mutilus, cum litterae haud paucae aut madefactae evanuerint aut in extrema margine positae charta abscissa deperierint.

---

1) Iam anno 1877 Ludolfus Krehl, bibliothecae Paullinae Lipsiensis praefectus, precibus meis benevolentissime cedens, ut codices Scorialenses Lipsiam mitterentur contenderat; neque tamen mitti potuerunt.

Quas omnes is qui codicem scripsit 124 ita omisit, ut vacuum iis relinqueret spatium. Ita p. 2 A 9 voces exstant παρ' ἑτέρων τὰ εἰς ὑμᾶς, neque tamen in codice M quicquam nunc legitur nisi παρ' ἑτέρων τὰ ε; reliquarum litterarum aliae evanuerunt, aliae abscissae sunt. Ac ne in codice quidem 124 voces εἰς ὑμᾶς scriptae inveniuntur, sed lacuna comparet post παρ' ἑτέρων τὰ; neque minus littera ε, quae in codice M etiam cognosci potest, in codice 124 omissa est. Atque eodem modo p. 2 A 11 vocis χαριστήριοι littera χ etiamnunc integra exstat, litterae χαρ difficile cognoscuntur, reliquae deperierunt. Integram autem vocem χαριστήριοι codex 124 non descripsit. Petiti sunt loci, quos modo attuli, ex Cyrilli prooemio. Sed ne aliorum librorum rationem aliam esse censeas, nunc afferam verba ex libro X. deprompta. Pagina enim 358 A 8 verborum ψευδοεπεῖς καὶ litterae δοεπαῖς καὶ madefactae omnino fere evanuerunt, atque recentior manus eas vestigia primae persecuta delineavit: omisit eas codex 124. Neque tacendum mihi permultis locis, quibus codex M aliam scripturam praebet atque editio Migniana, me codicem 124 inspexisse: ita eum deprehendi vel in accentibus non recte positis persaepe cum codice M consentire.

Neque minus codicem Scorialensem Ω ex codice M descriptum esse ex variis eius scripturis a Loewio adnotatis intellexi. Quae etiam in rebus minimis ita consentiunt cum iis, quae in codice Marciano 123 exstant, ut p. 44 B 6 in utroque μύθοι legatur pro μῦθοι. Quid? Quod p. 49 D 3 ὑγρὰν praebeat codex V et exhibuit codex Capnionis, in Marciano autem M legitur ὑγρᾶν (supra: ξηρὰν), in Scorialensi Ω ὑγρὰν (supra: ξηρὰν)?

Ex codicibus M et V codicem Monacensem B fluxisse nunc ostendam. Atque libros I.—V. ex V descriptos esse mihi persuasi, cum fragmentorum Iulianeorum scripturas, quas B praebet, adnotarem; quas fere semper easdem esse atque codicis V animadverti. Accedit, quod eaedem lacunae in utroque codice inveniuntur, p. 9 D 1—10 C 2, p. 75 C 4—78 D 4 Aub.[1]) Librorum autem

1) Etiam p. 82 C 6—83 B 4 in codice B non inveniuntur; quae quin ne in V quidem exstent, dubitandi causa non est, quamquam h. l. codicem Venetum non inspexi.

VI.—X. fontem esse Marcianum M pro certo adfirmari licet. Eorum enim fragmentorum, quae his libris servata sunt, scripturae in codicibus M et B non differunt nisi in rebus minimis. Quid? Quod p. 358 A 8 verborum ψευδοεπεῖς καὶ litteras δοεπεῖς καὶ, quae in M fere evanuisse supra dixi, in codice B manus prior postea adiecit? Quae cum in codice Veneto 124 omnino omissae sint, intellegitur non ex eo codicem Monacensem esse descriptum, sed ex ipso Marciano M. Ex quo etiam prooemium fluxisse lacunis demonstratur, quas explevit manus altera. Ita p. 2 A 11 litterae χαρ manu 1 exaratae sunt, ιςήριοι adiecit manus 2. Quo loco quas scripturas M et V praebeant, supra indicavi. Mirum certe est librarium quendam prooemium et libros VI.—X. ex altero codice deprompsisse, ex altero libros I.—V. Sed statuendus est, quo tempore libros contra Iulianum scriptos exarare incepit, unum codicem V cognovisse, quem nec prooemium nec libros VI.—X. exhibere supra dixi. Deinde in manus ei incidit codex M, ex quo ea adiecit, quae nondum exaraverat. Atque ita rem se habere etiam inde efficitur, quod codex B quaternionibus constat, nisi quod praemissa sunt duo folia, quibus prooemium continetur. Unde etiam intellegitur codicem B non ex alio codice descriptum esse, in quo codices M et V iam coniuncti erant, sed ipsius librarium libros primum ita coniunxisse. Neque alius censendus est libros contra Iulianum quintum et sextum separasse interiecto libro contra anthropomorphitas ipso quoque ex V descripto.

Haec de codicis Monacensis manu 1; iam vero de altera disputabo. Quam sua deprompsisse ex 'variis lectionibus in libr. contra Iulianum', quae exstant in editione Aubertiana, fortasse sibi persuadebit, si quis spectaverit scripturas manu altera adiectas non omnes, sed paucas. Mirum certe est Aubertum ad p. 6 C 1 ἐφιστᾶσι τῷ βίῳ in variis lectionibus adnotasse 'alij, τοῦ βίου' et in codice B priorem manum τῷ βίῳ scripsisse, alteram in margine 'alij, τοῦ βίου'. Sed permulta manus altera (B 2) adiecit, quae ex editione Aubertiana repetere non potuit. Ita p. 1 B 5 Aubertus exhibet ἕπεται γὰρ ἀεὶ neque quicquam in 'variis lectionibus' adnotavit: sed B 2 scripturam, quam B 1 praebet eandem atque Aubertiana, non probavit, sed in margine posuit ἕπεται γάρ πως. Neque p. 7 E 4 Aubertus quicquam exhibet nisi σεμνοπρεπῆ, quod etiam B 1 praebet, sed B 2 in margine scripsit 'θεοπρεπῆ

alij'. Huc accedit quod dubitari minime potest, quin etiam folia integra, quibus manus altera prioris lacunas explevit, ex eodem fonte hausti sint; atque eorum verba a scripturis Aubertianis saepissime differunt. Quae cum ita sint, apparet ex codice aliquo alteram codicis Monacensis manum sua deprompsisse. Quem fuisse Capnioneum nunc deperditum pro certo adfirmari licet. Quam rem ita se habere continuo tibi persuadebis, si alterius manus scripturas quarum numerus est permagnus cum Oecolampadii versione contuleris. Ita p. 1 B 5 γάρ πως habet B 2, 'ferme enim' Oecolampadius, p. 3 E 4 τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ Aubertus B 1 M exhibent, B 2 ante σωτῆρος adiecit δεσπότου, '(contra) nostri omnium dominum saluatorem Christum' vertit Oecolampadius. Gravissima autem argumenta haec sunt. Pagina 3 E 5 vocem τρία ante συγγέγραφε omiserunt M et codices omnes qui ex eo prooemium repetiverunt, ergo etiam B 1: sed B 2 in margine adiecit τρία neque minus Oecolampadius habet 'tres'. Neque minus insigne alterum est exemplum. P. 10 C 2 legitur in Aubertiana, quacum consentit M: ἔτους μὲν γὰρ διαγεγονότος τετρακοσιοστοῦ πέμπτου τε (τὲ M) καὶ εἰκοστοῦ μετὰ τὸν θεσπέσιον Ἀβραὰμ τίκτεται μὲν ἐν Αἰγύπτῳ Μωσῆς. Omisit haec B 1 cum iis quae antecedunt et sequuntur, supplevit B 2; sed cum litteras, quae exstabant post πέμπτου τὲ (ita etiam B 2), in codice legere non potuisset, B 2 vacuum esse voluit earum spatium neque quicquam scripsit nisi στοῦ. Explevit postea tertia manus lacunam adiectis litteris καὶ εἰκο. Et recte explevit; nam codicem M infra ex C descriptum esse ostendam atque eius librarius etiam legere potuit, quae exstabant in codice quem describebat. Quid? Quod eodem loco atque B 2 Oecolampadius non indagavit, quae in suo codice antea legebantur? Vertit enim 'quinto et tricesimo'. Ergo eodem codice B 2 usus est, atque Oecolampadius, i. e. Capnioneo. Sed quid causae est, cur nonnullis scripturis B 2 adiecit vocem 'alij'? Quae si eodem modo in Capnioneo legebantur atque reliquae, adiciendi causa non exstabat. Ergo eas censeo fuisse in margine codicis. Unde etiam intellegitur, quomodo fieri potuerit, ut Oecolampadii versio non cum omnibus scripturis consentiret, quibus B 2 adiecit vocem 'alij'. Ita p. 15 D 2 πλέον τῶν ἄλλων exhibet B 1, 'ἁπάντων alij' B 2, 'prae aliis' vertit Oecolampadius. Ergo codicis Capnionei manus 1 praebuerat ἄλλων, in margine

altera scripserat ἁπάντων; atque prioris scripturam Oecolampadius recepit, alterius reprobavit. Sed p. 7 E 4 B 1 scripsit cεμνοπρεπῆ, B 2 θεοπρεπῆ, Oecolampadius vertit 'deo dignam'. Ergo modo probavit modo respuit quae in Capnionei margine exstabant. Unde efficitur non Oecolampadium eas scripturas adiecisse. Ac ne Capnio quidem eas adscripsit, nam saeculo XIII. iam in codice exstabant, quo tempore Marcianus M ex eo describebatur[1]). Permultas enim earum scripturarum (14 de 23) in contextum recepit codicis M librarius. Quas ex ipso Marciano depromptas Capnionei margini adscriptas esse nemo sanus adfirmabit. Nam etiamsi id mittamus causam non esse, cur reliquarum scripturarum novem alium fontem statuamus: ex decem libris quis censebit quattuordecim quemquam locorum varietates adscripsisse? Quanto plura alteram Monacensis manum ex Capnioneo adnotasse compertum habemus! Sed unde fluxerunt Capnionei notae? Non ex alio codice, opinor, sed ex eodem ac reliqua. Facillime enim fieri potuit, ut librarius quae non recte descripserat in margine corrigeret. Ita in describendo errasse videtur, cum p. 22 C 1 sententiam redderet, non verba et ita in contextu poneret μετὰ βραχέα; dein, codice denuo inspecto, vitium sustulit et adnotavit βραχὺ προελθών[2]). Eodem modo p. 29 D 2 διαλαθεῖν neglegentius scripserat, sed continuo διαμαθεῖν reposuit. Perpaucis sane locis ingenio suo mihi videtur indulsisse et commenta sua adscripsisse. Ita p. 7 E 4 in Capnioneo re vera fuisse censeo cεμνοπρεπῆ, quod M et B 1 exhibent, et vocem paullo rariorem a librario in θεοπρεπῆ mutatam esse.

Iam vero mihi agendum est de codicibus Veneto 122 (V) et Scorialensi Ψ. — III. — 12. (Ψ). Quos artiore quodam vinculo inter se contineri nemo infitias ire volet, qui scripturas eorum in apparatu critico adpositas inter se contulerit et cum Marciano M. Luculentissimum autem exemplum exstat p. 44 B, ubi haec leguntur in Marciano M: μητρὶ γὰρ ὁ Ζεὺc ἐμίχθη καὶ παιδοποιηcάμενοc ἐξ αὐτῆc ἔγημε μὲν αὐτὸc τὴν αὐτοῦ (scribe αὑτοῦ) θυγατέρα, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἔγημεν αὐτὸc τὴν αὐτοῦ (sic) θυγατέρα, ἀλλὰ μιχθεὶc ἁπλῶc ἄλλῳ παραδέδωκεν αὐτήν. Eandem scriptu-

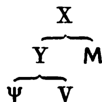
1) Quem Capnionei apographon esse infra probabo.

2) προελθὼν M. παρελθὼν B 2. B 2 in describenda scripturae varietate h. l. errasse videtur.

ram in Capnioneo fuisse Oecolampadii interpretatio docet haec: 'Matri enim Iupiter congressus est, procreavitque ex ea liberos. Idem duxit uxorem filiam suam, imò non duxit uxorem filiam, sed simpliciter congressus cum ea, alteri eam tradidit.' Quibus in verbis apparet corruptelam latere; delenda enim sunt verba αὐτὸς τὴν αὐτοῦ θυγατέρα, quae ante ἀλλὰ leguntur. Neque tamen V vel Ψ medelam praebuerunt, sed mendum etiam gravius. Haec enim in utroque codice inveniuntur: μητρὶ γὰρ ὁ Ζεὺς ἐμίχθη καὶ παιδοποιησάμενος ἐξ αὐτῆς ἔγημεν αὐτὸς τὴν αὐτοῦ (sic) θυγατέρα, ἀλλὰ κτέ. Quae corruptela oriri non potuit nisi ex ea, qua iam Capnioneus inquinatus erat. Neque neglegenda sunt Iuliani verba, quae p. 131 CD leguntur. Ubi haec exhibet codex V: ἀπολαύουσι μόνον τῆς διαλέξεως καὶ τῆς ῥητορείας οἱ λίαν εὐφυεῖς, ἀλλ' οὐδὲ οὐδενὸς μεταλαμβάνουσι μαθήματος[1]). Ubi ἀλλ' οὐδὲ in ἄλλου δὲ mutandum esse unusquisque continuo perspicit. Quid? Quod recta scriptura in M invenitur, sed ita, ut facile intellegatur, quo modo orta sit corruptela; ἄλλουδὲ enim ibi exstat ne minimo quidem spatio inter ἄλλου et δὲ intermisso. Quo ex loco efficiendum est V aut ex ipso codice M aut ex eodem atque is fluxisse fonte. Ex ea autem quam priorem attuli corruptela (p. 44 B) intellegitur Ψ et V ex eodem codice descriptos esse neque tamen ex ipso M vel eius fonte, sed ex apographo quodam. Ergo stemma statuendum est aut hoc:

aut hoc:

Nunc afferenda mihi sunt argumenta, quibus probem non ex M fluxisse codices Ψ et V, sed ex eodem fonte, atque eum quidem ipsum fuisse Capnioneum. Exstant enim loci haud pauci, quibus V[2]) differt a M, sed eandem praebet scripturam, quam in Cap-

1) Quid Ψ hoc loco praebeat ignoro.

2) Quin codex Ψ etiam iis locis, quarum scripturas Loewius in usum meum non adnotavit, cum V consentiat, dubitari non potest.

nioneo fuisse Oecolampadii interpretatione docemur. Ita 43 A ἐπανέρχεσθαι iniuria scribitur in M, ἐπανερέσθαι recte exhibent V et Ψ[1]), Oecolampadius vertit: 'interrogandi erunt'. Neque minus p. 96 C ὑπὲρ οὗ exhibet M, ὑπὲρ θεοῦ V, 'de deo' Oecolampadius. Neque igitur dubium esse etiam potest, quin M et Y (deperditus) apographa fuerint Capnionei[2]).

Codicem Scorialensem Ψ modo ostendi non ex M fluxisse, sed ex eius archetypo. Neque tamen de toto codice sententiam hanc probare possum. Prooemium certe ex ipso codice Marciano M descriptum est aut ex apographo quodam eius. Nam p. 3 E 5 καὶ δὴ τρία συγγέγραφε βιβλία in Capnioneo fuisse Oecolampadii versione et altera codicis Monacensis manu probatur. Deest autem vox τρία ut in Marciano M, ita in Scorialensi Ψ. Iam si memineris prooemium in codice V ipso minime laeso omnino non exstare, dubium esse vix potest, quin ne in codice quidem Y fuerit. Quod autem ne alteram quidem librorum pentadem Venetus V continet, id dubium remanere debet, utrum ipsa in Y fuerit necne, utrum ex Y eam Ψ descripserit an ex eodem codice, de quo prooemium mutuatus est. Alterius enim pentadis scripturas Loewius mecum non communicavit.

Quaestio nunc oritur, quem codicem Aubertus praecipue secutus sit in adornanda editione, quem suum (sc. codicem nostrum) appellarit. Ac deprehendi Aubertianam in libris I.—V. cum codice V consentire, cum M in iis qui sequuntur. Quod ubi animadverti, Monacensem conieci fontem esse editionis Aubertianae. Quae coniectura etiam aliis argumentis probatur. Sunt enim res minimae, quibus Monacensis a codicibus Venetis differat: atque easdem scripturae varietates in editione Aubertiana invenies. Ita 138 A ἄνωθεν αὐτὸ ποιεῖν legitur in V (et M): τὸ pro αὐτὸ praebent B 1 et Aubertiana; p. 218 A διηνεκῶς exhibet M, διηνεκὲς B 1 et Aubertiana. Neque tamen ipso codice Monacensi Aubertus usus est, sed apographo quodam de eo descripto[3]). Omnes enim locos,

---

1) Nisi quod Ψ habet ἐπανέρεσθαι.

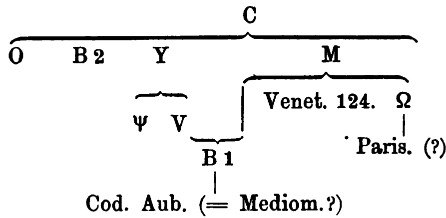
2) Eo igitur tempore, quo M et Y describebantur, non deerant in Capnioneo folia vel folium, quo p. 13 A 4 — 14 E 2 continebatur; cf. Oecol. fol. 3 D.

3) Ex eo igitur Aubertus etiam eas scripturas exscripsit, quae in eius 'variis lectionibus' et in codice Monacensi exstant adiecta voce 'alij'.

quibus ʽcodicis nostri' scripturas Aubertus aperte indicavit cum in unum contulissem iisque codicis Monacensis verba adscripsissem, plerumque codices consentire animadverti, sed nonnumquam alterum ab altero differre. Ita p. 45 D 7 ʽin exempl. nostro' inquit Aubertus ʽvitiose scriptum erat καὶ λείας', sed Monacensis rectam exhibet scripturam λίαν. Et p. 47 C 8 in ʽcodice nostro' legebatur εὐψυχῶσθαι: B 1 praebet ἐψυχῶσθαι, sed ita exaratum, ut a librario neglegenti legi potuerit εὐψυχῶσθαι. Neque alia desunt exempla. Sed ubi est apographon illud codicis Monacensis, quod adhibuit Aubertus? In Britannia, opinor. Librum enim Mediomontanum, nunc Cheltenhamensem, unum constat esse praeter Monacensem et Venetum V Cyrilli codicem, qui contra Iulianum libris adiecerit librum contra anthropomorphitas scriptum. Atque in Monacensi quidem quomodo fieri potuerit, ut libri contra Iulianum I.—V. et VI.—X. intermisso libro contra anthropomorphitas separarentur, supra exposui; is, qui Mediomontanum de Monacensi codice descripsit, rectissime ordinem mutavit et librum contra anthropomorphitas posuit post decimum Iulianeum. Quamquam reprobaretur sententia mea, si recte Haenelius saeculo XV. Mediomontanum tribuisset; nam saeculo XVI. Monacensis videtur esse exaratus. Neque tamen ita facile est statuere codicem aliquem saeculo XV., non XVI. exaratum esse neque quisquam negabit Haenelium in ea re errare potuisse.

De uno codice etiam disputandum est, de Parisino Regio anno 1537 exarato. De quo Otto Crusius temporis angustiis inclusus perpauca mecum communicare potuit, cum quattuor locorum scripturas Aubertus indicasset. Quae cum ita sint, certum aliquid de eo statuere non possum, coniecturam propono. Codicis V apographon Parisinus non est, nam exhibet verba 75 C 4 sqq., quae in illo desunt; idem de codice Ψ statuendum erit, si eandem lacunam in eo inveniri verisimile est. Iam vero p. 3 E 5 Parisinus omittit vocem τρία neque in iis verbis, quae extrema exhibet (p. 109 B 1), differt a Marciani M scriptura: nam ἦν εἰκὸς in eo scribitur pro εἰκὸς ἦν. Iam vero si consideraveris praeter eum in solo codice Scorialensi Ω, quem apographon esse constat Marciani M, singulas paginas binis columnis esse exaratas, de ipso Scorialensi Ω Parisinum descriptum esse conicies.

Iam codicum stemma hoc apponere licet:

Quae cum ita sint, quaerendum de principio est quid fuerit in Capnioneo. Quod ubi exploratum est, utrum Capnionei verba ita a Iuliano scribi potuerint necne diiudicandum est.

In verbis autem collocandis Marcianum M potissimum secutus sum. Nam p. 106 C ἐκείνοις ἔπεμψε scribit V, ἔπεμψεν ἐκείνοις M; atque codicis M scriptura etiam legitur, ubi haec Iuliani verba a Theodoro Mopsuesteno (in N. F. comm. ed. Fritzsche p. 10) laudantur, qui non ex Cyrilli refutatione, sed ex ipso Iuliani libro sua hausit.

De editionibus denique operis Cyrilliani Fabricius in bibl. Graec. vol. IX[4] p. 455 sqq. ita egit, ut ego nil adicere possem. Neque enim quisquam in edendis contra Iulianum libris novi aliquid praestitit nisi Oecolampadius, Borbonius, Aubertus. Atque Oecolampadius codicis Capnionei interpretationem Latinam imprimendam curavit a. 1528 Basileae apud Cratandrum. 'Librum primum Graece primus cum nova meliore versione sua a. 1619 ad editionem adornavit Nicolaus Borbonius, professor et interpres regius, in cuius opusculis utraque lingua prodiit Paris. 1630. 1654. 12.' (Fabricius l. l. p. 471.) Ipse editionem Borbonianam mihi comparare usque adhuc frustra quaesivi. 'Totum opus Graece et Latine primum in Auberti editione conspicitur, liber primus ex Borbonii, ceteri ex Auberti interpretatione.' (Fabricius l. l.) Atque editiones Latinae usque ad Aubertianam Oecolampadii interpretationem repetiverunt; Auberti editio denuo impressa est in Iuliani editione Spanhemiana et in Mignii patrologia Graeca, vol. 76.

Haec de arte critica in Cyrillo factitanda; de Photii quaestionum Amphilochianarum codicibus pauca dicenda sunt, quae in apparatu critico suo loco posita reperies.

In testimoniorum autem numerum receptos etiam eos invenies Cyrilli locos ex refutatione depromptos, quibus Iulianea non ad

verbum expressa leguntur. Qui cum non numquam corruptelas medendi ansam praebeant, plerumque scripturas in contextum receptas confirment, laborem haud exiguum frustra me suscepisse non opinor.

Vidimus quaestionem quae est de Iuliani verbis constituendis praecipue in recte aestimandis Cyrilli codicibus positam esse. Neque tamen altera difficultas neglegenda est. Neque enim fieri poterit, quin corruptelis quibusdam non medeamur, quin coniciendo etiam menda inferamus, nisi intellexerimus utrum hiatum Iulianus evitarit necne. Quem ne uno quidem loco hiatum admisisse vix quisquam sibi persuadebit; sed aliarum fortasse vocalium concursum evitasse statuendus est, aliarum non item. Id quod primus animadvertit Carolus Sintenis et exposuit dissertatione ea, quae Hermae vol. I (1866) p. 69 sqq. inserta inscribitur 'Bemerkungen zu den Briefen Iulians'. Ac p. 69 'ich glaube nämlich' inquit 'bemerkt zu haben, dafs Julian zu denjenigen Schriftstellern gehört, welche auf Vermeidung des Hiatus bedacht gewesen sind, in einigen Schriften ihn vielleicht gar nicht zugelassen hat, in der Mehrzahl derselben viel sparsamer als andere Schriftsteller'. Et infra: 'Für diesmal beschränke ich mich auf die Briefe des Julian und bemerke, um Mifsverständnissen vorzubeugen, nur dies noch, dafs von Vermeidung des Hiatus in dem Umfange, wie bei Isokrates, hier nicht die Rede sei, sondern etwa in der Ausdehnung, die ich für Plutarch in der Abhandlung de hiatu etc. festzustellen unternommen habe. Es bleiben demnach alle apostrophierbaren Vokale, Partikeln, Praepositionen, das Pronomen τίς, ἄν mit Optativformen aus dem Spiele; als fehlerhaft oder verdächtig dagegen müssen bis auf weiteres die sich mit andern Vokalen berührenden langen Vokale oder Diphthongen in zwei durch die Interpunktion nicht geschiedenen Worten gelten.' Haec Sintenis. Ac similia sunt Hertlenii viri doctissimi de Iuliano praeter ceteros meriti verba, quae Herm. VIII (1874) p. 171 leguntur: 'So viel ist sicher, dafs Julian den Hiatus zu vermeiden sucht; aber selbst in den sorgfältig geschriebenen Reden, z. B. in der ersten und zweiten, finden sich einzelne Hiatus, die nur auf gewaltsame Weise zu entfernen sein würden, während dieselben in andern Schriften noch zahlreicher sind.' Quae cum ita sint,

dolendum est Hertlenium quaestionem non absolvisse, cum Iuliani librorum editionem pararet sua laude non privandam. Recte enim videtur mihi Alfredus Eberhard (Bursians Jahresbericht V 1 p. 203) adnotasse: 'Was den Hiatus betrifft, scheint Hertlein nicht abschliefsend Stellung genommen zu haben.'

Ac ne mihi quidem de omnibus Iuliani scriptis agendum est, cum eos tantum libros edendi consilium ceperim, qui contra Christianos scripti sunt. Nam de singulis libris quaestiones instituendas esse inde efficitur, quod alios diligentius, alios neglegentius compositos esse constat. Atque id quidem pro certo adfirmari licet Iulianum in libris contra Christianos conscribendis hiatum evitare voluisse. Saepissime enim miraberis artificiosam verborum collocationem, nisi animadverteris immutato verborum ordine foedissimum vocalium concursum oriri. Ita p. 42 E leguntur verba haec: ὅθεν ἡμῖν ἥκει καὶ ὅπως ἔννοια θεοῦ τὸ πρῶτον; ubi voces καὶ ὅπως et ὅθεν interiectis vocibus ἡμῖν ἥκει separandi causa non erat, nisi quod futurum fuit, ut mutato verborum ordine litterae ει et ε concurrerent (ὅθεν καὶ ὅπως ἡμῖν ἥκει ἔννοια θεοῦ). Neque minus animadvertendum est perpaucos exstare hiatus in ipsius Iuliani verbis, in aliorum ab eo allatis permultos. Quam rem ita se habere ex fragmentis infra recensitis unusquisque intellegere potest. Tum hiatuum numerus haud spernendus removetur codicum vel testimoniorum scripturis. Ita 135 A ἀξιοῦτε ἡμᾶς πιστεύειν V: ἀξιοῦτε πιστεύειν ἡμᾶς M; 135 D τὰς διαλέκτους αὐτῶν συγχέῃ ἔτι V: αὐτῶν συγχέει τὰς διαλέκτους ἔτι M; 155 D σοι εἶναι φαίνεται V: εἶναί σοι φαίνεται M; 160 E ἀπέκτεινε αἰσχρῷ V: ἀπέκτεινεν αἰσχρῷ M; 305 B ῥημάτων ἐκείνου ἐπακούσατε V: ἐκείνου ῥημάτων ἐπακούσατε[1]) M. Neque neglegendum est plerisque locis (4 de 5) removeri hiatum eo verborum ordine, qui in codice M invenitur; atque eum quidem cur his ipsis in rebus veras plerumque scripturas servasse statuerem, supra p. 152 exposui. Neque minus memoria dignus est Iuliani locus p. 94 A, qui ita scribitur in codice M: εἰ μὴ μῦθος εἴη ἔχων

1) ῥημάτων$^{\beta-}$ ἐκείνου$^{\alpha-}$ M; sed vide supra adn. 1. Neque vero quisquam librarium hiatus evitandi studiosum verborum ordinem mutasse censebit. Quis enim ante Benselerum compertum habebat scriptores quosdam orationis pedestris vocalium concursum non admisisse?

ἀπόρρητον θεωρίαν; ubi removetur hiatus scriptura codicis V hac: εἰ μὴ μῦθος ἔχων θεωρίαν ἀπόρρητον εἴη. Neque minus, ubi eadem verba a Socrate h. e. III 23 vituperantur, vitatur vocalium concursus, cum sic scripti sint: εἰ μὴ μῦθός ἐστιν ἀπόρρητον ἔχων τινὰ θεωρίαν. Quae cum ita sint, quin hiatui evitando Iulianus studuerit non dubito; iam vero quaeritur, quarum vocalium quibus locis concursum admiserit.

Atque in allatis quidem aliorum verbis apparet hiatus vitari non potuisse.

Neque minus brevium vocalium concursus Iulianum admisisse negari potest. Qua in re consentire eum cum Plutarcho iam Carolus Sintenis animadvertit. Et re vera refingendi tibi essent Iuliani libri, si brevium vocalium concursus removere studeres. Id quod ne tum quidem ausus sum, si apostropho pro vocali posito hiatus tollitur; nam tot locis veram scripturam depravatam esse credi non potest in libro a librariis mediocriter vitiato. Sed eximenda mihi est vox ἀλλὰ, cuius pro extrema littera, ubi cum altera vocali illa concurrit, omnibus locis apostrophus invenitur nisi uno. Neque eos locos respicio, ubi sequitur longa vocalis seu diphthongus: 52 C ἀλλ' οἷον; 65 A ἀλλ' ἄρα; 65 B ἀλλ' οὔτοι; 93 D ἀλλ' οὐχὶ; 253 D ἀλλ' οὐκ; 261 E ἀλλ' εἴρηται; 262 B ἀλλ' οὔτοι; 276 E ἀλλ' εἰ; 320 C ἀλλ' εἰς. Sed etiam ante brevem syllabam apostrophus ponitur; cf. 69 B ἀλλ' ἐναρμόνιον; 96 B ἀλλ' ὅτι; 99 E ἀλλ' ὑπὲρ; 106 A ἀλλ' ὅτι; 131 C ἀλλ' ἀπολαύουσι; 141 C ἀλλ' ὁρᾶτε; 193 C ἀλλ' ἐπειδὴ; 221 E ἀλλ' ὁ; 224 D ἀλλ' ἐκεῖνος; 253 E ἀλλ' ἐξ; 327 A ἀλλ' ὁ. Quae cum ita sint, uno loco, quo apostrophus non invenitur, p. 178 B ἀλλὰ ἀρχὴν in ἀλλ' ἀρχὴν mutare non dubito. Neque minus lectores benevolos ut compendii memores sint oro, per quod scribitur κατὰ; ergo in nobis positum erit, ut vocem hanc modo breviorem non redditam exhibeamus, modo per apostrophum scribamus.

Molestissimum autem constat esse vocalium concursum, quarum si minus utraque, at certe altera longa est. Neque igitur Iulianus hiatus tales admittendos esse censuit, sed vitare studuit. Tamen cavendum nobis, ne semper librario culpam tribuamus, ubi in Iuliani libris vocalem longam cum altera seu longa seu brevi concurrentem deprehendimus. Neque enim omnes hiatus

imperatori removere licuit, nisi laborem suscipere voluit maiorem quam quem tempora permitterent. Quae cum ita sint, nostrum erit diiudicare, vocalium concursum graviorem quibus locis ipse Iulianus vitare noluerit, quibus librariorum neglegentia intulerit.

Ac primum quidem vocalium concursu hiatus re vera non efficitur, ubi respiratione oratio distincta est. Neque igitur quicquam impedit, ne in brevem vel longam vocalem desinat ultimum enuntiati cuiusdam verbum neve a brevi vel longa incipiat primum eius quod sequitur. Idem valet de eiusdem enuntiati partibus ita distinctis, ut respiratio exsistat. Qua de causa admittitur gravis de quo agimus vocalium concursus

1) ante coniunctionem adversativam ἀλλά. Cf. 100 A: ὅτι — τούτους ἐκλεκτούς φησιν — Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος ἐπιδείξω, ἀλλὰ — καὶ Παῦλον. 253 D: οὐκ εἴρηται περὶ τούτου, ἀλλὰ περὶ τῆς τοῦ Δαβὶδ βασιλείας.

2) ante coniunctionem disiunctivam εἴτε. Cf. 96 D: εἴτε ἀγένητοι, εἴτε ὑπ' ἄλλου μὲν γεγονότες, ἄλλῳ δὲ λειτουργεῖν τεταγμένοι εἴτε ἄλλως πως. 262 C: πρὸς τὸν θεὸν εἶναι λέγεται, εἴτε ὁ ἐκ Μαρίας γεννηθεὶς εἴτε ἄλλος τίς ἐστιν.

3) ante coniunctiones disiunctivas ἤ et ἤτοι. Cf. 65 D: τοῖς ⟨νοητοῖς⟩ θεοῖς οὐδὲν ἄλλο τῆς ἀθανασίας αἴτιον καὶ τῷ φαινομένῳ κόσμῳ ἢ τὸ ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ γενέσθαι. 143 C: τοιαῦτα δὲ ὄντα ἤτοι φύσεις εἰσι τῶν ὄντων ἢ κτέ. 148 C: ἄμεινον — ἀγνοῆσαι ἢ κτέ. 168 B: τῇ Σόλωνος ἀνεξικακίᾳ ἢ τῇ Ῥωμαίων — ἐπιεικείᾳ. 290 D: υἱὸν θεοῦ ἢ κτέ. 306 A: τοῦ θυσιαστηρίου ἢ — τοῦ ἁγιάσματος. Pag. 190 C: Αἰακοῦ ἢ et 224 C: Φωκυλίδῃ ἢ et Θεόγνιδι ἢ dubium est, utrum ob coniunctionem ἢ an nomen proprium hiatus admittatur; pag. 184 B inter ἐπιτηδεύματα et ἢ signum interrogationis posuit Gutschmidius.

4) ante pronomina relativa. Cf. 89 A: φρονήσεως ἀπηγόρευσεν ὁ θεὸς ἀνθρώπῳ γεύσασθαι, ἧς οὐδὲν ἂν εἴη τιμιώτερον. 218 C: οἱ γὰρ δὴ τούτων ἐλάττους — ἀγνοοῦνται, ὧν ἕκαστος κτέ. 96 D: τὰ μέν φησι κελεῦσαι τὸν θεὸν γενέσθαι, ὥσπερ ἡμέραν —, τὰ δὲ ποιῆσαι, ὥσπερ οὐρανόν. Cum etiam post καὶ, τὲ, ἤ, δὲ, περὶ hiatum admitti infra ostendendum sit, nil effici potest ex pag. 138 B: καὶ ὅσα; 206 A: ἄνδρας τε, οἵους; 290 D: υἱὸν θεοῦ ἢ ὅπως ἂν αὐτὸν καλεῖτε;

306 A: θυϲιαϲτηρίου, ἤ, ὡϲ αὐτοῖϲ ἔθοϲ λέγειν, τοῦ ἁγιάϲματοϲ; 96 C: δὲ ὧν; 100 C: δὲ, ὡϲ; 148 B: δὲ ὥϲπερ; 327 C: δὲ ὥϲπερ; 49 A: περὶ οὗ; 306 B: περὶ ὧν. De scriptura dubitari potest fragm. II, 7 ἀγγέλου ὅπου.

5) ante coniunctiones consecutivas ὡϲ et ὥϲτε. Cf. 52 C: οὐρανῷ — οὕτω — προϲηρτήμεθα, ὡϲ κτέ.; 194 D: εἰϲ τοϲοῦτον ἦλθον ὀλέθρου, ὥϲτε; 230 A: οὕτωϲ ἐϲτὲ δυϲτυχεῖϲ καὶ ἀνόητοι, ὥϲτε.

6) post εἶτα. Quae vox cum gravius pronuntiaretur, mora efficiebatur. Cf. 194 C.: εἶτα, ὦ δυϲτυχεῖϲ ἄνθρωποι; 230 A: εἶτα, οὕτωϲ ἐϲτὲ δυϲτυχεῖϲ. Pag. 44 B legitur εἶτα οἱ, sed etiam ante articuli formas vocalium concursus admittebatur.

Alterum excusatur hiatuum genus verbis quibusdam, quorum usu frequentissimo carere oratio non possit. Quorum in numero esse consentaneum videtur

7) nomina propria. Cf. 209 E: ἐξ Αἰγύπτου ἐν βραχίονι; 327 C: Χριϲτοῦ Ἰηϲοῦ; 351 D: καίτοι Ἡλίου. Reliquis locis in medio relinquendum est, quid nominibus propriis tribuendum sit, quid articulo et vocibus καὶ, ἤ, δὲ, οὐδέ. Cf. 290 E: τοῦ Ἰηϲοῦ; 253 E: τῷ Ἰηϲοῦ; 100 A, 261 A, 290 E: τοῦ Ἰϲραὴλ; 176 B: καὶ Αἰγύπτιοι; 143 D: καὶ Αἰθιόπων; 235 B: καὶ Ἀπόλλωνι; 176 B: καὶ Ἀϲϲύριοι; 262 E: καὶ Ἐζεκίαϲ; 235 B: καὶ Ἐνυῷ; 235 B: καὶ Ἑρμῇ; 100 A, 106 B: καὶ Ἰηϲοῦϲ; 327 B: καὶ Ἰταλιωτίδων πόλεων; 224 C: Φωκυλίδῃ ἢ Θεόγνιδι ἢ Ἰϲοκράτει; 209 E: δὲ Αἰγυπτίοιϲ; 253 D: Ἰούδα οὐδὲ. Iam vero p. 343 D utrum ἐπὶ Ἡλίου scripserit Iulianus an ἐφ' Ἡλίου constituere non possumus.

Neque diligentius vocalium concursus evitatur

8) post et ante articuli formas. Cf. 222 A: βούλεται ὁ; fragm. II, 7: προϲεύχεται ὁ; 351 C: ψευδοεπήϲει ὁ; 253 D: δὴ ἡ; 306 A: τοῦ ἁγιάϲματοϲ; 116 B: τοῦ αὐτομάτου; 324 D: τῇ ἁγίᾳ; 44 B: τοιαῦτα οἱ; 245 A: οἱ ἐξ; 198 C: τὰ αὐτοφυῆ. De hiatus causa dubitari potest locis his: 44 B: εἶτα οἱ; 351 A: τῷ Ἀβραὰμ; 290 E: τοῦ Ἰηϲοῦ; 253 E: τῷ Ἰηϲοῦ; 262 A, 290 E: τοῦ Ἰϲραὴλ; 146 A, 224 D, 229 C: καὶ ὁ; 100 A, 141 C, 146 B, 245 A: καὶ οἱ; 171 E: δὲ ἡ; 143 E: οὐδὲ ἡ; 306 A: δὲ οἱ; frag. II, 7: οὐδὲ οἱ; 291 A: ὁ οὖν.

9) post coniunctionem καί. Cuius usus tam ingens exstat exemplorum numerus, ut ultro unicuique se offerant. Quae cum

ita sint, quae collegi hoc loco in medium non proferenda esse duxi.

10) post voces τὲ, οὔτε, ὥςτε. Cf. 141 D: τε ἡμῖν; fragm. II, 7: οἷοί τε ἦςαν; 354 B: τε ὢν; praeter 206 A: τε οἴους. — 69 B: οὔτε αὐξόμενον; 138 C: οὔτε εὐνομίας; 290 E: οὔτε ᾔδει; 138 C: οὔτε ἠθῶν; 138 C: οὔτε ἡμῖν. — 333 C: ὥςτε αὖθις; 335 C: ὥςτε οἴεςθαι; praeter 327 A: ὥςτε οὐδὲ.

11) ut ante, ita etiam post coniunctionem ἤ. Cf. 161 B: ἢ ἀγγέλλοις; fragm. II, 12: ἢ οἰκία; 290 D: ἢ υἱὸν; 99 E: ἢ ὑφ'; praeter 290 D: ἢ ὅπως; 306 A: ἢ ὡς; 224 C: ἢ Ἰςοκράτει; 155 D: ἢ οὐδὲ.

12) post voces δὲ, οὐδὲ, ἐνθένδε. Cf. 137 E: δὲ αὖθις; 213 B: οὐδὲ αὐτὸς; 200 A: δὲ αὐτὸ; 290 E: δὲ αὐτοῦ; 49 E: δὲ αὐτῆς; 327 B, 333 B, 347 B: δὲ αὐτὸν; 116 B: δὲ αὐτὰ; 205 E[1]), 218 C: δὲ αὐτῶν; 152 D: δὲ αὐτοῖς; 327 B: δὲ εἰπὼν; 235 B: δὲ εἰς; 200 B: ἐνθένδε εἰς; 213 A: δὲ ἤδη; 347 C: δὲ ἥμαρτε; 161 A, 262 E: δὲ ἡμεῖς; 262 B: οὐδὲ ἡμεῖς; 253 B: δὲ ἡμῖν; 347 B: δὲ ἠπάτα; 224 E: δὲ οἰκείᾳ; 96 D: δὲ οὐρανοῦ; 290 E: δὲ υἱὸν; 135 A, 213 B, 262 D, 335 D: δὲ ὑμεῖς; 202 A: δὲ ὑμῖν. Accedunt loci haud pauci, quibus dubium est, utrum vox δὲ an altera hiatum excuset.

13) ante οὐ, οὐκ, οὐχ, οὐχὶ, οὐδὲ, οὔτε. Cf. 354 A: πάςχα οὐ; 290 C: φάναι οὐκ; 69 B: τοῦτο οὐκ; 335 C: καίτοι οὐκ; 206 A: ἀπεςφάξατε οὐχ; 290 E: τί οὐχὶ; 245 D: βάπτιςμα οὐδὲ; 160 D: φαίνεται οὐδὲ; fragm. II, 7: διὸ οὐδὲ; 49 D: θεοῦ οὔτε. Nec desunt loci, ubi hiatus ferri potest etiam ob alteram vocem aut ob comma in medio positum.

14) Ante particulam negationis οὐ hiatus non evitabatur, quod saepissime ea opus erat. Neque rarius adhibenda erat vox μή. Quae cum non eodem modo atque οὐ littera consonanti augeri potuerit, ne pag. quidem 351 D, ubi post μὴ altera legitur vocalis, μὴ ἐξεῖναι mutandum esse censeo.

Neque minus admittitur vocalium concursus

15) ante οὖν. Cf. 190 C: τίνα οὖν; 347 A: ἀκοῦςαι οὖν; 335 C: ἀκούετε οὖν; 235 C, 333 C, 340 A: ςκοπεῖτε οὖν; 65 C: ςκόπει οὖν; 58 B: δὴ οὖν; 148 B, 224 D, 333 D: τί οὖν; 65 D: ὅτι οὖν; 229 D: ὅτῳ οὖν; praeter 291 E: ὁ οὖν.

1) Quem locum alia de causa corruptum esse censeo; cf. proleg. p. 115.

16) post praepositionem περὶ. Cf. 213 B: περὶ αὐτοῦ; praeter 49 A: περὶ οὗ et 306 B: περὶ ὧν.

17) Utrum ante ἂν c. opt. hiatus evitatus sit necne diiudicare non audeo. Unus legitur locus p. 229 C: σκανδαλισθείη ἂν καθ' ὑμᾶς, atque etiam is facile corrigi potest verborum ordine ita mutato: ἡ δὲ συνείδησις τοῦ βλέποντος ἀδελφοῦ καθ' ὑμᾶς ἂν σκανδαλισθείη.

18) Inveterata dicendi consuetudo agnoscenda esse mihi videtur in coniunctis verbis p. 224 D: εὖ οἶδα et 218 B: εὖ οἶδ'.

Haec de vocalium concursu, quem admisisse censeo Iulianum. Restant autem loci quidam, quibus hiatus neque respiratione excusatur neque frequenti vocis usu neque dicendi consuetudine. Ubi librario culpam tribuo medelasque adhibendas esse statuo; ac re vera lenissima plerumque mutatione corruptelas tollere possumus. Iam vero de singulis agamus locis emendationesque proponamus.

Pag. 43 B: τοῦτο τὴν ἀρίστην θεοσέβειαν ὀνομάζεσθαι ἠθέλησαν MV: ἠθέλησαν ὀνομάζεσθαι.

52 B: πάντες γὰρ ἄνθρωποι οὐρανῷ καὶ τοῖς ἐν αὐτῷ φαινομένοις θεοῖς οὕτω δή τι φυσικῶς προσηρτήμεθα: delenda est vox ἄνθρωποι.

49 D: τὴν ἄβυσσόν φησι πεποιῆσθαι ὑπὸ τοῦ θεοῦ: πεποιῆσθαί φησιν ὑπό.

100 A: τούτους ἐκλεκτούς φησιν εἶναι αὐτός: dele vocem εἶναι.

106 B: καίτοι τοῦτο ἄξιον θαυμάσαι[1]) ὑπὲρ τοῦ Παύλου: ἄξιον θαυμάσαι περί.

135 B: φημὶ μὲν γὰρ ἐγὼ καὶ τοῦτο εἶναι παραπλησίως ἐκείνῳ μυθῶδες: εἶναι post μυθῶδες videtur esse ponendum.

143 C: τοῦ θεοῦ δὲ ὑπάρχοντος ἀϊδίου καὶ τὰ προστάγματα τοιαῦτα εἶναι προσήκει: τοιαῦτ' εἶναι.

171 E: φαίνεται ἀφεὶς τὴν ἀγανάκτησιν: ἀφεὶς τὴν ἀγανάκτησιν φαίνεται.

178 C: ἢ ὅτι μάλιστα τούτου ἐγγύς: ἢ ὅτι τούτου μάλιστα ἐγγύς.

184 BC: ἐπιεικέστερον χρησάμενοι τοῖς τὰ μέγιστα ἠδικηκόσιν ἢ Μωυσῆς: τοῖς ἠδικηκόσι τὰ μέγιστα. Neque enim vocalium concursus ante vocem ἢ vitatur.

---

1) θαυμάσαι (β-) ἄξιον (α-) M: θαυμάσαι ἄξιον V.

194 D: εἰς τοῦτο ἦλθον ὀλέθρου: τοςοῦτον ἦλθον.

200 B: ᾤχετο εἰς Κῶ: ᾤχετο ⟨δὲ⟩ εἰς Κῶ.

209 D: πάροικος ἦν ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ: vox γῇ delenda est.

213 A: φατὲ μέντοι αὐτὸν ἀπογράψαςθαι μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς: μετὰ τοῦ πατρὸς post μέντοι inserendum videtur.

213 B: οὐκ ἠθέληςαν, φαςὶν, ὑπακοῦςαι αὐτῷ: τῷ Ἰηςοῦ.

218 A: τὸ διηνεκῶς μὲν εἶναι ἐλεύθερον: ἐλεύθερον εἶναι.

224 D: εἰ δὲ πεπιςτεύκατε εἶναι ςοφὸν: εἶναι sive delendum est sive post ςοφὸν ponendum.

235 B: Ἰᾶται ἡμῶν Ἀςκληπιὸς τὰ ςώματα: Ἀςπληπιὸς ἡμῶν. Hiatum enim verborum ἰᾶται Ἀςκληπτιὸς propter nomen proprium ferri potest.

235 C: οὗ ἁπανταχοῦ M: πανταχοῦ recte Aubertus coniecit.

238 D: μάλα εἰκότως: μάλ' εἰκότως.

253 B: κατὰ τί μάλιςτα αὐτοῖς ὁμολογοῦςιν: μάλιςτα ὁμολογοῦςιν αὐτοῖς.

253 D: ἢ δὴ καταλῆξαι φαίνεται εἰς Σεδεκίαν βαςιλέα: κατέληξεν.

262 A: ὅποι ἐγὼ πολλὰς πάνυ: ὅποι πολλὰς πάνυ ἐγώ.

305 B: ἀκάθαρτα αὐτὰ ἐνόμιςεν εἶναι: ἀκάθαρτα ἐνόμιςεν αὐτὰ scribendum est deleta voce εἶναι.

305 E: ἀλλ' ἔγωγε αὐτὸν ἀμβλυώττοντα δεινῶς ἀπελέγξω: ἀμβλυώττοντα δεινῶς αὐτὸν.

320 A: ποῦ εἴρηται τὸ παρὰ τοῦ Παύλου μετὰ τοῦτο τολμηθέν: εἴρηται post τολμηθέν videtur ponendum esse.

327 C: ὅτι ἄρα οὗτός ἐςτιν: ἄρ' οὗτος.

335 D: εἰ τοίνυν ἀκαθαρςίας Ἰηςοῦς ἔφη εἶναι πλήρεις τοὺς τάφους: ἔφη πλήρεις εἶναι.

351 A: τοῦτο εἶναι etiam sententiae causa mutandum est.

351 A: τὴν κατὰ ςάρκα περιτομὴν ὁ θεὸς λέγεται δοῦναι εἰς διαθήκην: εἰς διαθήκην post περιτομὴν ponendum esse conicio.

356 E: εἴπατέ μοι ἐνταῦθα: vox μοι delenda videtur.

358 E: ὅτι ἄνευ ἀληθείας πίςτις ἠλιθιότης ἔοικέ τις εἶναι: ἀληθείας ἄνευ.

Fragm. II, 7: οἷα ἄθλιος ἄνθρωπος: οἷα ἄνθρωπος ἄθλιος.

Fragm. II, 7: οὐδὲ οἱ τότε παρόντες εὐχομένῳ ἰδεῖν οἷοί τε ἦςαν: κατιδεῖν.

IULIANI IMPERATORIS

LIBRORUM

CONTRA CHRISTIANOS

QUAE SUPERSUNT

INDEX SIGLORUM.

A Aubertus.
B Codex Monacensis 65 saec. XVI.
B1 Codicis Monacensis manus prior.
B2 Codicis Monacensis manus altera.
C Codex deperditus Capnionis.
M Codex Venetus Marcianus 123 saec. XIII.
O Oecolampadius.
V Codex Venetus Marcianus 122 saec. XIV.
Υ archetypus codicum V et Ψ deperditus.
Ψ Codex Scorialensis Ψ. — III. — 12. saec. XIV—XV.
adi adiecit, adiecerunt.
corr correxit, correxerunt.
del delevit, deleverunt.
ins inseruit, inseruerunt.
m manus.
mg margo.
om omisit, omiserunt.
pos posuit, posuerunt.
meri paginarum numeri in margine editionis et in apparatu positi ad Cyrilli libros pertinent.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟϹ ΚΑΤΑ ΧΡΙϹΤΙΑΝΩΝ ΛΟΓΟϹ Α.

39 A Καλῶϲ ἔχειν ἔμοιγε φαίνεται τὰϲ αἰτίαϲ ἐκθέϲθαι πᾶϲιν
ἀνθρώποιϲ, ὑφ' ὧν ἐπείϲθην, ὅτι τῶν Γαλιλαίων ἡ ϲκευωρία
39 B πλάϲμα ἐϲτὶν ἀν | θρώπων ὑπὸ κακουργίαϲ ϲυντεθέν. ἔχουϲα
μὲν οὐδὲν θεῖον, ἀποχρηϲαμένη δὲ τῷ φιλομύθῳ καὶ παιδαριώδει καὶ ἀνοήτῳ τῆϲ ψυχῆϲ μορίῳ τὴν τερατολογίαν εἰϲ πίϲτιν ἤγαγεν ἀληθείαϲ. |

41 E Μέλλων δὲ ὑπὲρ τῶν παρ' αὐτοῖϲ λεγομένων δογμάτων ἁπάντων ποιεῖϲθαι τὸν λόγον, ἐκεῖνο βούλομαι πρῶτον εἰπεῖν, ὅτι χρὴ τοὺϲ ἐντυγχάνονταϲ, εἴπερ ἀντιλέγειν ἐθέλοιεν, ὥϲπερ ἐν δικαϲτηρίῳ μηδὲν ἔξωθεν πολυπραγμονεῖν μηδέ, τὸ λεγόμε-

Varietas Scriptvrae. 1 ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | ἔμοι γε V, quem solum hoc loco codicum C et Υ scripturam servasse censeo: μοι MΨ *mihi* O | 3 ὑπὸ κακουργίαϲ VΨ: ὑποκακουργίαϲ M | 4 τῷ φιλομύθῳ καὶ παιδαριώδει MΨ *fabulosa, puerili* O: τῷ παιδαριώδει καὶ φιλομύθῳ V | 5 τὴν τερατολογίαν: *monstriloquentia et prodigiosorum narratione* O | εἰϲ: τὲ ante εἰϲ adi, sed punctis del M | 7 ἰουλιανοῦ M mg V mg Ψ mg *Iulianus* O | 9 *quod oporteat eos qui contradicere voluerint* O | 10 μηδὲ: μήδε M.

Testimonia. 2 ἐπείϲθην: 41 C 7 cf. πεπεῖϲθαί φηϲιν 41 C 5 | πεπείϲθαι λεγέτω 41 D 6 | Γαλιλαίων: 39 B 7 | ϲκευωρία: 40 D 3 | 3 πλάϲμα — ϲυντεθέν: τὸ κακόηθεϲ πλάϲμα ϲυντεθείκαϲι 40 D 1 | τὸ πλάϲμα τὸ κακούργωϲ ϲυντεθέν 40 E 6 | ἔχουϲα — θεῖον: οὐκ ἐνθέου 40 A 7 θεῖον ἔχειν οὐδέν 41 B 2 | 4 τῷ φιλομύθῳ — ἀνοήτῳ: τὸ μυθῶδεϲ 40 C 6 | τὸ φιλόμυθον καὶ παιδαριῶδεϲ 40 E 8 | τὸ μυθῶδεϲ πολὺ καὶ ἀϲύφηλον καὶ παιδαριῶδεϲ, ψυχρόν τε καὶ εἰκαιόβουλον καὶ ἀϲυνεϲίαϲ ἁπάϲηϲ ἔμπλεων 39 E 8 | 5 μορίῳ: 41 B 10 | τερατολογίαν: 39 B 8, 40 E 8 | τερατολογίαϲ 41 B 4, ubi τερατολογίαν scribendum esse mihi videtur | εἰϲ πίϲτιν — ἀληθείαϲ: εἰϲ πίϲτιν ἀληθείαϲ ἀγαγεῖν ἐπιχειροῦϲι τὸ ψεῦδοϲ 40 A 3 | εἰϲ πίϲτιν ἀληθείαϲ — ἐπενεγκεῖν ἐϲπούδαϲαν 40 C 6 | 9 χρὴ — ἀντικατηγορεῖν: ὁ δὴ χρῆναι λέγων τοὺϲ ἐντυγχάνονταϲ αἷϲ ἂν καθ' ἡμῶν ποιοῖτο ϲυκοφαντίαιϲ, εἴπερ ἀντιλέγειν ἐθέλοιεν, ὥϲπερ ἐν δικαϲτηρίῳ μηδὲν ἔξωθεν πολυπραγμονεῖν μηδὲ τὸ δὴ λεγόμενον ἀντικατηγορεῖν 43 B 6 | χρή: cf. χρῆναι 43 C 7, 43 D 8 | τοὺϲ ἐντυγχάνονταϲ: cf. τοῖϲ ἐντευξομένοιϲ 43 C 9 | 10 μηδὲν ἔξωθεν πολυπραγμονεῖν μηδὲ τὸ λεγόμενον ἀντικατηγορεῖν mantissa proverbb. cent. II 8 (paroemiogr. Gr. ed. Gotting. II 700).

νον, ἀντικατηγορεῖν, ἕωϲ ἂν ὑπὲρ τῶν παρ᾽ αὐτοῖϲ ἀπολογήϲων-
ται. | ἄμεινον μὲν γὰρ οὕτω, καὶ ϲαφέϲτερον ἰδίαν μὲν ἐν- 42A
ϲτήϲαϲθαι πραγματείαν, ὅταν τι τῶν παρ᾽ ἡμῖν εὐθύνειν θέλω-
ϲιν, ἐν οἷϲ δὲ πρὸϲ τὰϲ παρ᾽ ἡμῶν εὐθύναϲ ἀπολογοῦνται, μη-
δὲν ἀντικατηγορεῖν. |

Μικρὸν δὲ ἀναλαβεῖν ἄξιον, ὅθεν ἡμῖν ἥκει καὶ ὅπωϲ ἐν- 42E
νοια θεοῦ τὸ πρῶτον, εἶτα παραθεῖναι τὰ παρὰ τοῖϲ Ἕλληϲι
καὶ παρὰ τοῖϲ Ἑβραίοιϲ ὑπὲρ | τοῦ θείου λεγόμενα, καί μετὰ 43A
τοῦτο ἐπανερέϲθαι τοὺϲ οὔτε Ἕλληναϲ οὔτε Ἰουδαίουϲ, ἀλλὰ
τῆϲ Γαλιλαίων ὄνταϲ αἱρέϲεωϲ, ἀνθ᾽ ὅτου πρὸ τῶν ἡμετέρων
εἵλοντο τὰ παρ᾽ ἐκείνοιϲ, καὶ ἐπὶ τούτῳ, τί δή ποτε μηδ᾽ ἐκεί-
νοιϲ ἐμμένουϲιν, ἀλλὰ κἀκείνων ἀποϲτάντεϲ ἰδίαν ὁδὸν ἐτρά-
ποντο. ὁμολογήϲαντεϲ μὲν οὐδὲν τῶν καλῶν οὐδὲ τῶν ϲπου-
δαίων οὔτε τῶν παρ᾽ ἡμῖν τοῖϲ Ἕλληϲιν οὔτε τῶν παρὰ τοῖϲ ἀπὸ
Μωυϲέωϲ Ἑβραίοιϲ, ἀπ᾽ ἀμφοῖν δὲ τὰϲ παραπεπηγυίαϲ ⟨τούτοιϲ⟩
τοῖϲ ἔθνεϲιν ὥϲπερ τινὰϲ Κῆραϲ δρεπό | μενοι, τὴν ἀθεότητα μὲν 43B
ἐκ τῆϲ Ἰουδαϊκῆϲ ῥᾳδιουργίαϲ, φαῦλον δὲ καὶ ἐπιϲεϲυρμένον
βίον ἐκ τῆϲ παρ᾽ ἡμῖν ῥᾳθυμίαϲ καὶ χυδαιότητοϲ, τοῦτο τὴν
ἀρίϲτην θεοϲέβειαν ἠθέληϲαν ὀνομάζεϲθαι. |

1 παρ᾽ αὐτοῖϲ scripsi cf. test.: πρώτων MVΨ *de primis* O | ἀπολογήϲωνται Aubertus: ἀπολογήϲονται MVΨ | 3 θέλωϲιν MV: ἐθέλωϲιν Ψ | 4 μηδὲν V *nihil* O: μηδὲ Ψ μὴδέ M | 6 ἰουλιανοῦ M mg V mg Ψ mg | 9 ἐπανερέϲθαι V ἐπανέρεϲθαι Ψ *interrogandi erunt* O: ἐπανέρχεϲθαι M | 11 τὰ παρ᾽ ἐκείνοιϲ: *suam* O | μηδ᾽: μὴδ᾽ M μηδὲ VΨ *non* O | 12 ἐμμένουϲιν MΨ: ἐμμένουϲι V | 14 *neque ex his quae Hebraei a Mose habent* O | 15 Μωυϲέωϲ *scripsi*: Μωϲέωϲ MVΨ | τούτοιϲ *adieci* | 16 Κῆραϲ: *ceram* O | 19 ἠθέληϲαν ὀνομάζεϲθαι scripsi hiatus evitandi causa cf. proleg. p. 159: ὀνομάζεϲθαι ἠθέληϲαν MΨ *nominari voluerunt* O ὀνομαθέϲθαι ἠθέληϲαν V.

1 παρ᾽ αὐτοῖϲ: πῶϲ ἂν ἔτι δικαίωϲ ἐπιτιμήϲειεν (Iulianus), εἰ τοῖϲ ἑαυτῶν ϲυνειπεῖν ᾐρημένοι καὶ τῆϲ Ἑλλήνων δυϲϲεβείαϲ τὸ αἶϲχοϲ ἀπογυμνοῦν ϲπουδάζομεν; 42 C 10 | 4 εὐθύναϲ: cf. εὐθυνομένουϲ 42 E 4 | 7 παραθεῖναι — λεγόμενα: ἐπαγγέλλεται ϲαφῶϲ ἐν τούτοιϲ παρατιθέναι (Aubertus, *oppositurum se* O, cf. ἀντιπαραθέϲεωϲ τρόποϲ 43 C 3: διϊέναι M) τὰ (Aubertus, *quae* O: τὴν M) παρὰ τοῖϲ Ἕλληϲι καὶ παρὰ τοῖϲ Ἑβραίοιϲ ὑπὲρ τοῦ θείου λεγόμενα | 11 εἵλοντο: προτιθεὶϲ 44 A 1 | τὰ Ἑλλήνων ἀφέντεϲ τὰ παρὰ τοῖϲ Ἑβραίοιϲ τετιμήκαμεν 44 A 4 | 13 τῶν ϲπουδαίων: τῶν ϲπουδαίων ἢ ἀγαθῶν οὐδὲν παρ᾽ ἡμῖν εἶναι διατείνεται 44 D 7 | πῶϲ γὰρ τῶν ϲπουδαίων οὐδέν ἐϲτι παρ᾽ ἡμῖν 44 D 9 | 16 τὴν ἀθεότητα κτἑ.: οὐκοῦν οὐκ ἀπό γε τῆϲ Ἑβραίων δόξηϲ τὴν ἀθεότητα μεμαθήκαμεν 45 A 3 | 17 φαῦλον κτἑ.: βίον δὲ φαῦλον καὶ ἐπιϲεϲυρμένον ἐκ τῆϲ παρ᾽ αὐτοῖϲ ῥᾳθυμίαϲ ἑλέϲθαι φηϲὶν (Iulianus) ἡμᾶϲ, χυδαιότητά τε καὶ ῥᾳθυμίαν ὀνομάζων Ἑλληνικὴν τὸ κτἑ. 45 A 9.

52B "Οτι δὲ οὐ διδακτόν, ἀλλὰ φύcει ⟨τὸ εἰδέναι θεὸν⟩ τοῖc
ἀνθρώποιc ὑπάρχει, τεκμήριον ἡμῖν ἔcτω πρῶτον ἡ κοινὴ πάν-
των ἀνθρώπων ἰδίᾳ καὶ δημοcίᾳ καὶ κατ' ἄνδρα καὶ ἔθνη περὶ
τὸ θεῖον προθυμία. ἅπαντεc γὰρ ἀδιδάκτωc θεῖόν τι πεπιcτεύ-
καμεν, ὑπὲρ οὗ τὸ μὲν ἀκριβὲc οὔτε πᾶcι ῥᾴδιον ⟨γινώcκειν⟩
οὔτε τοῖc ἐγνωκόcιν εἰπεῖν εἰc πάνταc δυνατόν . . . . . ταύτῃ
δὴ τῇ κοινῇ πάντων ἀνθρώπων ἐννοίᾳ πρόcεcτι καὶ ἄλλη. πάν-
52C τεc γὰρ [ἄνθρωποι] οὐρανῷ | καὶ τοῖc ἐν αὐτῷ φαινομένοιc
θεοῖc οὕτω δή τι φυcικῶc προcηρτήμεθα, ὡc καὶ εἴ τιc ἄλλον
ὑπέλαβε παρ' αὐτοὺc τὸν θεόν, οἰκητήριον αὐτῷ πάντωc τὸν
οὐρανὸν ἀπένειμεν, οὐκ ἀποcτήcαc αὐτὸν τῆc γῆc, ἀλλ' οἷον
ὡc εἰc τιμιώτερον τοῦ παντὸc ἐκεῖνο τὸν βαcιλέα καθίcαc τῶν
69B ὅλων ἐφορᾶν ἐκεῖθεν ὑπολαμβάνων τὰ τῇδε. | τί δεῖ μοι κα-
λεῖν "Ελληναc καὶ Ἑβραίουc ἐνταῦθα μάρτυραc; οὐδεὶc ἔcτιν,
ὃc οὐκ ἀνατείνει μὲν εἰc οὐρανὸν τὰc χεῖραc εὐχόμενοc, ὀμ-
νύων ⟨δὲ⟩ θεὸν ἤτοι θεούc, ἔννοιαν ὅλωc τοῦ θείου λαμβάνων,
ἐκεῖcε φέρεται. καὶ τοῦτο οὐκ ἀπεικότωc ἔπαθον. ὁρῶντεc γὰρ
οὔτε ἐλαττούμενόν τι τῶν περὶ τὸν οὐρανὸν οὔτε τρεπόμενον
οὔτε πάθοc ὑπομένον τι τῶν ἀτάκτων, ἀλλ' ἐναρμόνιον μὲν

1 ἰουλιανοῦ M mg | ἀλλὰ φύcει — ὑπάρχει omisit O | τὸ εἰδέναι θεὸν scripsi cf. proleg. p. 104 et test.: τοῦτο Cyrillus | 3 καὶ ἔθνη MV: καὶ κατ' ἔθνη? | 4 μὲν post ἅπαντεc adi VΨ | πεπιcτεύκαμεν MB 2 mg Ψ *credidimus* O: πεπιcτεύκαcιν V | 5 γινώcκειν adieci cf. Platon. Tim. 28 C τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸc εὑρεῖν τε ἔργον καὶ εὑρόντα εἰc πάνταc ἀδύνατον λέγειν | 8 ἄνθρωποι delevi propter hiatum cf. p. 159 | 9 ὡc καὶ MV: ὡc Ψ | 10 τὸν οὐρανὸν ἀπένειμεν MΨ: ἀπένειμεν τὸν οὐρανὸν V | 12 καθίcαc τῶν ὅλων MΨ: τῶν ὅλων καθίcαc V | 13 ὑπολαμβάνων V colligens O: ὑπολαμβάνει MΨ, quam in scripturam duo librarii facillime incidere potuerunt | 13 ἰουλιανοῦ M mg V mg *Iulianus* O | δεῖ V opus est O: δέ M | καλεῖν V: καλλεῖν M | 14 μοι post ἐνταῦθα adiecit M | μαρ· τυραc (inter ρ et τ rasura) V | 15 οὐκανατείνει M | 16 δὲ post ὀμνύων adieci: om MV: *deum, hoc est deos, vel orans vel iurans — et numinis quandam cogitationem concipiens* O, quem re vera in codice invenisse εὐχόμενοc ἢ ὀμνύων θεὸν ἤτοι θεοὺc καὶ ἔννοιαν haud crediderim. | 18 οὔτε τρεπόμενον V (cf. κατ' ἀλλοίωcιν καὶ τροπὴν 69 C): om MO | 19 ὑπομένον Aubertus: ὑπομένοντα MV.

1 τὸ εἰδέναι θεὸν: διϊcχυρίζεται μὲν γάρ, ὡc ἀδίδακτόν τι χρῆμα καὶ αὐτομαθέc ⟨ἐcτιν⟩ ἀνθρώποιc τὸ εἰδέναι θεόν 52 A 9 | 5 τὸ μὲν ἀκριβὲc: 53 B 2 | 15 ὃc οὐκ ἀνατείνει κτέ.: ἐπειδὴ δὲ ἀποχρήcειν αὐτῷ πρὸc ἀπόδειξιν, οὐκ οἶδ' ὅπωc, ὑπείληφε τοῦ (scripsi: τὸν MA) θεὸν εἶναι τὸν οὐρανὸν [ὡc ἀπό γε τοῦ] τὸ τάc χεῖραc αἴρειν ὑψοῦ καὶ μέντοι τοὺc ὀφθαλμοὺc τοὺc εὔχεcθαι διανοουμένουc κτέ. 69 D 8, ubi καὶ μέντοι τοὺc ὀφθαλμοὺc cur Cyrillus inseruerit, ex ipsius quae sequuntur verbis intellegitur | 19 οὔτε πάθοc κτέ.: οὐδὲν ὑπομείναc τῶν ἀτάκτων ὁ οὐρανὸc ἐμμελῆ ποιεῖται τὴν τάξιν αὐτῷ. εἶτα τίc ὁ τά-

αὐτοῦ τὴν κίνηϲιν, ἐμμελῆ δὲ τὴν τάξιν, ὡριϲμένουϲ δὲ φω-
τιϲμοὺϲ ϲελήνηϲ, ἡλίου δὲ | ἀνατολὰϲ καὶ δύϲειϲ ὡριϲμέναϲ ἐν 69 C
ὡριϲμένοιϲ ἀεὶ καιροῖϲ, εἰκότωϲ θεὸν καὶ θεοῦ θρόνον ὑπέλα-
βον. τὸ γὰρ τοιοῦτον, ἅτε μηδεμιᾷ προϲθήκῃ πληθυνόμενον
μηδὲ ἐλαττούμενον ἀφαιρέϲει, τῆϲ τε κατ' ἀλλοίωϲιν καὶ τροπὴν
ἐκτὸϲ ἱϲτάμενον μεταβολῆϲ πάϲηϲ καθαρεύει φθορᾶϲ καὶ γενέ-
ϲεωϲ, ἀθάνατον δὲ ὂν φύϲει καὶ ἀνώλεθρον παντοίαϲ ἐϲτὶ κα-
θαρὸν κηλῖδοϲ· ἀΐδιον δὲ καὶ ἀεικίνητον, ὡϲ ὁρῶμεν, ἤτοι παρὰ
ψυχῆϲ κρείττονοϲ | καὶ θειοτέραϲ ἐνοικούϲηϲ αὐτῷ, ὥϲπερ, οἶμαι, 69 D
τὰ ἡμέτερα ϲώματα παρὰ τῆϲ ἐν ἡμῖν ψυχῆϲ, φέρεται κύκλῳ
περὶ τὸν μέγαν δημιουργόν, ἢ πρὸϲ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ τὴν κίνηϲιν
παραδεξάμενον τὸν ἄπειρον ἐξελίττει κύκλον ἀπαύϲτῳ καὶ
αἰωνίῳ φορᾷ. |

1 δὲ MV: *quoque* O | φωτιϲμοὺϲ scripsi cf. test.: θεϲμοὺϲ MV *leges* O | 3 καὶ MV *et* O cf. test.; rectius Iulianus ἢ scripsisset | 4 μὴδὲμιᾶ M | 5 μὴδὲ M | ἀφαιρέϲει V: ἀφερέϲει M | τῆϲ τε — μεταβολῆϲ: *absque mutatu et versione externa* O | 6 ἐκτὸϲ ἱϲτάμενον μεταβολῆϲ M: μεταβολῆϲ ἐκτὸϲ ἱϲτάμενον V | 8 κηλίδοϲ MV | ἀεικίνητον scripsi: *semper mobile* O ἀκίνητον M ἀκίνητον ὂν V | 9 ὥϲπερ, οἶμαι, — ψυχῆϲ transposui cf. proleg. p. 138.: inter κίνηϲιν et παραδεξάμενον haec verba posuerunt MVO.

ξιν αὐτῷ καὶ τὴν ἐμμελῆ κίνηϲιν ὁριϲάμενοϲ 71 A 6 | εὔτακτόν τε (γὰρ Aubertus: om M) καὶ ἐναρμόνιον καὶ ἐμμελῆ ποιεῖται τὴν κίνηϲιν 70 C 2 | κίνηϲιν εὔτακτόν τε καὶ ἐναρμόνιον καὶ δὴ καὶ (scripsi: καὶ οὐκ M Aubertus) ἐμμελῆ λαχοῦϲαν τὴν κίνηϲιν 70 E 9 | 1 ὡριϲμένουϲ δὲ φωτιϲμοὺϲ κτέ.: ὡριϲμένουϲ δὲ φωτιϲμοὺϲ ἥλιόϲ τε καὶ ϲελήνη ποιεῖϲθαι πεφύκαϲιν, ἄϲτρων τε ἀνατολαὶ καὶ δύϲειϲ κτέ. 70 C 4 | τίϲ ὁ τοῖϲ τῆϲ ϲελήνηϲ φωτιϲμοῖϲ τοὺϲ ἑκάϲτῳ πρέπονταϲ ἀπονείμαϲ καιρούϲ; τίϲ ὁ μέτροιϲ ὑποθεὶϲ τὸν ἡλίου δρόμον 71 A 9 | 2 ἐν ὡριϲμένοιϲ ἀεὶ καιροῖϲ: ἐν καιρῷ παντί 70 C 7 | 3 θεὸν — ὑπέλαβον: θεὸν γὰρ εἶναι διϊϲχυριζόμενοϲ τὸν οὐρανὸν 69 A 8 ἐπειδὴ δέ φηϲιν, ἐξ ὧν εἶναι πέφυκεν ὁ οὐρανόϲ, εἰκότωϲ τεθαύμαϲται καὶ ὑπείληπται παρὰ τοῖϲ πολλοῖϲ καὶ θεὸϲ ὑπάρχειν καὶ θεοῦ θρόνοϲ κτέ. 70 A 1 | οὐκ ἂν οἰηθείην πώποτε πρὸϲ τοῦτο αὐτὸν ἀποπληξίαϲ ἐλθεῖν, ὡϲ κατ' οὐδένα τρόπον διαφέρειν οἴεϲθαι θεὸν καὶ θρόνον αὐτοῦ 70 A 6 | ἢ θεὸν εἶναί φηϲιν ἢ θεοῦ θρόνον τὸν οὐρανὸν 70 C 1 | εἰϲ ἔννοιαν ἦλθον θεοῦ (θεοῦ adieci) οὐρανοῦ 70 E 7 | θεοῦ θρόνον: cf. 70 B 2; 72 B 7 | 5 τῆϲ τε κατ' ἀλλοίωϲιν κτέ.: (οὐρανὸϲ) ἀλλοιώϲεώϲ τε καὶ τροπῶν ἐκτὸϲ ἱϲτάμενοϲ καὶ μεταβολῆϲ ἁπάϲηϲ, καθαρεύων δὲ καὶ φθορᾶϲ καὶ γενέϲεωϲ ἀθάνατόϲ τε ὑπάρχων φύϲει καὶ ἀνώλεθροϲ. πῶϲ, εἰπέ μοι, τροπῆϲ τε καὶ ἀλλοιώϲεωϲ καὶ μεταβολῆϲ ἀμοιρῆϲαι φῂϲ τὸν γενητὸν οὐρανόν; 71 B 7 | τροπὴ δὲ τοῦτο καὶ μετάϲταϲιϲ 71 C 3 | ἀλλοίωϲιϲ καὶ τροπὴ 71 C 6 | ἄφθαρτοϲ . . καὶ ἀνώλεθροϲ, ἀλλοιώϲεωϲ ἐπέκεινα καὶ τροπῆϲ, ἀγένητοϲ, ἀΐδιοϲ, κηλῖδοϲ ἁπάϲηϲ ἀπηλλαγμένη (sc. θεοῦ φύϲιϲ 72 A 8) | ἀθάνατον φύϲει 71 C 9; 71 D 6 | ἀνώλεθρον 71 D 7 | ἔξω — φθορᾶϲ 71 C 8 | ἀΐδιον 71 D 2 | 8 παρὰ ψυχῆϲ κτέ.: ὁ ἀγένητοϲ κατὰ ϲὲ καὶ ἄφθαρτοϲ καὶ ἀνώλεθροϲ ὁ ἄτρεπτόϲ τε καὶ ἀναλλοίωτοϲ οὐρανόϲ, ὁ πάϲηϲ καθαρεύων κηλῖδοϲ, ὃν δὴ φῂϲ καὶ ἀΐδιον, παρὰ ποίαϲ κρείττονοϲ ἢ θειοτέραϲ διοικεῖται ψυχῆϲ; 71 E 8 | παρὰ ψυχῆϲ κρείττονοϲ καὶ θειοτέραϲ ἐνοικούϲηϲ αὐτῷ

44A Οὐκοῦν Ἕλληνες μὲν τοὺς μύθους ἔπλαςαν ὑπὲρ τῶν θεῶν
ἀπίςτους καὶ τερατώδεις. καταπιεῖν γὰρ ἔφαςαν τὸν Κρόνον
44B τοὺς παῖδας ⟨καὶ⟩ εἶτ' | αὖθις ἐμέςαι. καὶ γάμους ἤδη παρα-
νόμους· μητρὶ γὰρ ὁ Ζεὺς ἐμίχθη καὶ παιδοποιηςάμενος ἐξ αὐ-
τῆς ἔγημε μὲν αὐτὸς τὴν αὑτοῦ θυγατέρα, μᾶλλον δὲ οὐδὲ
ἔγημεν [αὐτὸς τὴν αὑτοῦ θυγατέρα], ἀλλὰ μιχθεὶς ἁπλῶς ἄλλῳ
παραδέδωκεν αὐτήν. εἶτα οἱ Διονύςου ςπαραγμοὶ καὶ μελῶν
75A κολλήςεις. τοιαῦτα οἱ μῦθοι τῶν Ἑλλήνων φαςίν. | τούτοις
παράβαλλε τὴν Ἰουδαϊκὴν διδαςκαλίαν, καὶ τὸν φυτευόμενον Gen. 2, 8
ὑπὸ τοῦ θεοῦ παράδειςον καὶ τὸν ὑπ' αὐτοῦ πλαττόμενον Gen. 2, 7.
Ἀδάμ, εἶτα τὴν γινομένην αὐτῷ γυναῖκα. λέγει γὰρ ὁ θεός Gen. 2, 21. 22
«οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον· ποιήςωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' Gen. 2, 18
αὐτόν», πρὸς οὐδὲν μὲν αὐτῷ τῶν ὅλων βοηθήςαςαν, ἐξαπατήςαςαν
δὲ καὶ γενομένην παραίτιον αὐτῷ τε ἐκείνῳ καὶ ἑαυτῇ τοῦ πεςεῖν Gen. 3, 23
75B ἔξω τῆς | τοῦ παραδείςου τρυφῆς. ταῦτα γάρ ἐςτι μυθώδη
παντελῶς. ἐπεὶ πῶς εὔλογον ἀγνοεῖν τὸν θεόν, ὅτι τὸ γινόμε-

1 ἰουλιανοῦ M mg | 3 καὶ ante εἶτ' adieci: om MVΨ *et iterum* O | 5 ἔγημε μὲν — μᾶλλον δὲ οὐδὲ om VΨ | αὑτοῦ scripsi: αὐτοῦ M | 6 αὐτὸς τὴν αὑτοῦ θυγατέρα delevi | 8 τοιαῦτα MΨ: *talia* O ταῦτα V | μύθοι M | 8 ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | 10 παράδειςςον M | 11 γινομένην M: γενομένην V *factam* O, sed etiam γινομένην O ita vertere potuit. | 12 κατ' αὐτὸν M *simile sibi* O: om V | 14 παραίτιον M: παραιτίαν V | 15 ἔξω τῆς τοῦ παραδείςου (παραδείςςου M) τρυφῆς MV: *ab horto delitiarum* O | 16 ἀγνοεῖν τὸν θεὸν om O | τὸ post ὅτι om M | γινόμενον MV: *factum* O.

φέρεται κύκλῳ περὶ τὸν μέγαν δημιουργόν, ἢ πρὸς αὐτοῦ τοῦ θεοῦ τὴν κίνηςιν ἔχει, ὥςπερ, οἶμαι, τὰ ἡμέτερα ςώματα 71 E 3 cf. proleg. p. 138 | 1 τοὺς μύθους ἔπλαςαν κτέ.: ἀποφέροντες (Moses et prophetae) τῶν μύθων καὶ τερατείας ἀπάςης 44 C 7 | πέπλαςται δὲ παρ' αὐτοῖς οὐδὲν οὔτε μὴν ἀπίθανον ἔχει (scripsi: ἔχοι M Aubertus) τῶν ἐννοιῶν τὴν ἀπόδοςιν 44 C 9 | 8 τοιαῦτα οἱ μῦθοι κτέ.: μυθολογίαν ποιητικὴν εἶναι τὸ χρῆμα ἐρεῖ 86 E 6 | 9 καὶ τὸν φυτευόμενον κτέ.: καὶ ἐφύτευςεν ὁ θεὸς παράδειςον Gen. 2, 8 | ἀπιςτεῖ μὲν οὖν, ὅτι πεφύτευταί τις παράδειςος παρὰ τοῦ (M) θεοῦ 75 B 5 | 10 τὸν ὑπ' αὐτοῦ κτέ.: καὶ ἔπλαςεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον Gen. 2, 7 γέλωτος δὲ ποιεῖται πρόφαςιν τὸ διαπεπλάςθαι τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ γυναῖκα 75 B 8 | 12 οὐ καλὸν — βοηθὸν κατ' αὐτὸν Gen. 2, 18 | 13 πρὸς οὐδὲν κτέ.: γέγονε μὲν γὰρ ὡς ἐπικουρήςουςα καὶ πρὸς ὠφελείας τινὸς ἐςομένη τῷ ἀνδρί, πέπραχε δὲ τῶν τοιούτων οὐδέν, ἀλλ' ἔκ γε τῶν ἐναντίων οὐκ εὐκαταφρόνητον ὁρᾶται προςενεγκοῦςα ζημίαν ἑαυτῇ τε κἀκείνῳ. 77 B 4 | 14 τοῦ πεςεῖν ἔξω κτέ.: τῆς γὰρ τοῦ παραδείςου τρυφῆς ἄμφω τε διωλιςθήκαςι κτέ. 77 B 9 | ἐκ τοῦ παραδείςου τῆς τρυφῆς Gen. 3, 23 | 16 ἀγνοεῖν τὸν θεόν: οὔτε μὴν φαμεν ἠγνοηκέναι τὰ ἐςόμενα τὸν ἀκήρατόν τε καὶ ὑπὲρ πάντα νοῦν 84 E 1 | τὸ γινόμενον ὑπ' αὐτοῦ κτέ.: οὐ γάρ τοι, φηςί, πρὸς καλοῦ γέγονε τῷ Ἀδάμ, πρὸς ἀπάτης δὲ μᾶλλον καὶ ἀπεμπολῆς καὶ παραδείςου καὶ τρυφῆς 75 C 1 | γέγονε μὲν εἰς ἐπικουρίαν

νον ὑπ' αὐτοῦ πρὸϲ βοήθειαν οὐ πρὸϲ καλοῦ μᾶλλον, ἀλλὰ
Gen. 3, 1–5 πρὸϲ κακοῦ τῷ λαβόντι γενήϲεται; | τὸν γὰρ ὄφιν τὸν διαλε- 86A
γόμενον πρὸϲ τὴν Εὔαν ποδαπῇ τινι χρῆϲθαι φήϲομεν διαλέκτῳ;
ἆρα ἀνθρωπείᾳ; καὶ τί διαφέρει τῶν παρὰ τοῖϲ Ἕλληϲι πε-
Gen. 2, 17 πλαϲμένων μύθων τὰ τοιαῦτα; | τὸ δὲ καὶ τὸν θεὸν ἀπαγο- 89A
ρεύειν τὴν διάγνωϲιν καλοῦ τε καὶ φαύλου τοῖϲ ὑπ' αὐτοῦ
πλαϲθεῖϲιν ἀνθρώποιϲ ἆρ' οὐχ ὑπερβολὴν ἀτοπίαϲ ἔχει; τί γὰρ
ἂν ἠλιθιώτερον γένοιτο τοῦ μὴ δυναμένου διαγινώϲκειν καλὸν
καὶ πονηρόν; δῆλον γάρ, ὅτι τὰ μὲν οὐ φεύξεται, λέγω δὲ τὰ
κακά, τὰ δὲ οὐ μεταδιώξει, λέγω δὲ τὰ καλά. κεφάλαιον δέ,
φρονήϲεωϲ ἀπηγόρευϲεν ὁ θεὸϲ ἀνθρώπῳ γεύϲαϲθαι, ἧϲ οὐδὲν
ἂν εἴη | τιμιώτερον αὐτῷ· ὅτι γὰρ ἡ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ χείρο- 89B
νοϲ διάγνωϲιϲ οἰκεῖόν ἐϲτιν ἔργον φρονήϲεωϲ, πρόδηλόν ἐϲτί
που καὶ τοῖϲ ἀνοήτοιϲ· | ὥϲτε τὸν ὄφιν εὐεργέτην μᾶλλον, ἀλλ' 93D
Gen. 3, 13 sqq. οὐχὶ λυμεῶνα τῆϲ ἀνθρωπίνηϲ γενέϲεωϲ εἶναι. | ἐπὶ τούτοιϲ ὁ 93E
θεὸϲ δεῖ λέγεϲθαι βάϲκανοϲ. ἐπειδὴ γὰρ εἶδε μεταϲχόντα τῆϲ
φρονήϲεωϲ τὸν ἄνθρωπον, ἵνα μή, φηϲί, γεύϲηται τοῦ ξύλου
τῆϲ ζωῆϲ, ἐξέβαλεν αὐτὸν τοῦ παραδείϲου διαρρήδην εἰπών·
Gen. 3, 22 «ἰδού, Ἀδὰμ γέγονεν ὡϲ εἷϲ ἐξ ἡμῶν τοῦ γινώϲκειν καλὸν καὶ

2 τῷ λαβόντι om O | ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | τὸν διαλεγόμενον πρὸϲ τὴν εὔαν M: τὸν πρὸϲ τὴν εὔαν διαλεγόμενον V | 3 χρῆϲθαι φήϲομεν M: φήϲομεν χρῆϲθαι V | 5 τοιαῦτα M: τοιάδε V ἰουλιανοῦ M mg V mg *Iulianus* O | 8 δυναμένου MV: *posse* O | 10 οὐ οὐ V || 12 αὐτῷ scripsi: ἀνθρώπῳ MV *quo nihil homo habet dignius* O | 14 ἰουλιανοῦ M mg V mg *Iulianus* O | 15 οὐχὶ M: οὐ V | γενέϲεωϲ εἶναι M: εἶναι γενέϲεωϲ V | γενέϲεωϲ MV: *generi* O | 16 δεῖ λέγεϲθαι scripsi: λέγεται MV *dicitur* O | ἐπειδὴ γὰρ τὸν ἄνθρωπον εἶδε τῆϲ φρονήϲεωϲ μεταϲχόντα V | 18 παραδείϲϲου M.

ἡ γυνή 77 C 3 | παρελήφθη δὲ μᾶλλον εἰϲ ἐπικουρίαν 77 D 6 | οὐ πρὸϲ ζημίαϲ τινὸϲ ἢ βλάβουϲ (M: βλάβηϲ Aubertus) γεγονὸϲ τῷ ἀνδρὶ τό γύναιον καταθρήϲαι τιϲ ἄν 84 D 9 | 2 τὸν γὰρ ὄφιν κτέ.: οὐκ ἂν τῷ γυναίῳ προϲδιείλεκτό τι μόνοϲ ὢν καὶ καθ' ἑαυτὸν ὁ ὄφιϲ 88 D 4 | 4 ἆρα ἀνθρωπείᾳ: ἴϲον δὲ οἶμαι καὶ τὸν ὄφιν εἰπεῖν μὴ ἂν ἰϲχῦϲαί ποτε τῇ κατ' ἄνθρωπον χρῆϲθαι φωνῇ Καύκαϲόν τε τὸν ποταμόν 87 E 1 | καὶ τί διαφέρει κτέ.: τοῖϲ ἀληθέϲιν ἐπιτιμᾷ καὶ μύθοιϲ αὐτὰ προϲεοικέναι φηϲὶ τοῖϲ Ἑλληνικοῖϲ 86 A 7 | 6 τὴν διάγνωϲιν κτέ.: εἰδέναι — καλόν τε καὶ φαῦλον 89 C 6 | τὸ εἰδέναι καλὸν καὶ πρόϲ γε τούτῳ τὸ ἔμπαλιν 92 E 5 | 7 τί γὰρ ἂν ἠλιθιώτερον κτέ.: τὸ μὲν γὰρ ὁλοτρόπωϲ ἀγνοεῖν, τί μέν ἐϲτι τὸ ἀγαθόν, τί δὲ δὴ καὶ τὸ ἀνάπαλιν, κτηνοπρεπὲϲ ἂν εἴη 89 C 1 | 15 λυμεῶνα: μαθημάτων ὀλεθρίων γέγονεν εὑρετήϲ 91 C 6 | ὀλέθριον μάθημα ταῖϲ τῶν πρώτων ἐνῆκε ψυχαῖϲ· καὶ διάβολοϲ μὲν ὠνόμαϲται ταύτῃ τοι 91 D 2 | 16 ἐπειδὴ γὰρ κτέ.: οὐ γάρ τοι φρονήϲεωϲ μετεϲχηκότα — ἀπεϲόβηϲε τοῦ παραδείϲου τὸν ἄνθρωπον ὁ τῶν ὅλων θεόϲ 94 B 6 | 19 ἰδοὺ — ἐξ ἡμῶν: 96 B 1; 96 B 7.

πονηρόν. καὶ νῦν μήποτε ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα καὶ λάβῃ ἀπὸ τοῦ
ξύλου τῆς ζωῆς καὶ φάγῃ καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα.» [καὶ Gen. 3, 23
ἐξαπέστειλεν αὐτὸν κύριος ὁ θεὸς ἐκ τοῦ παραδείσου τῆς τρυ-
94 A φῆς.] τούτων τοίνυν ἕκαστον | εἰ μὴ μῦθος ἔχων θεωρίαν
ἀπόρρητον εἴη, ὅπερ ἐγὼ νενόμικα πολλῆς γέμουσιν οἱ λό-
γοι περὶ τοῦ θεοῦ βλασφημίας. τὸ γὰρ ἀγνοῆσαι μὲν, ὡς
ἡ γινομένη βοηθὸς αἰτία τοῦ πτώματος ἔσται καὶ τὸ ἀπαγορεῦσαι
καλοῦ καὶ πονηροῦ γνῶσιν, ὃ μόνον ἔοικε συνέχειν τὸν νοῦν
τὸν ἀνθρώπινον, καὶ προσέτι τὸ ζηλοτυπῆσαι, μὴ ⟨τοῦ ξύλου⟩
τῆς ζωῆς μεταλαβὼν ⟨ἄνθρωπος⟩ ἀθάνατος ἐκ θνητοῦ γένηται,
φθονεροῦ καὶ βασκάνου λίαν ἐστίν. |

96 C Ὑπὲρ δὲ ὧν ἐκεῖνοί τε ἀληθῶς [ὑπὲρ θεοῦ] δοξάζουσιν
ἡμῖν τε ἐξ ἀρχῆς οἱ πατέρες παρέδοσαν, ὁ μὲν ἡμέτερος ἔχει
λόγος οὐδὲ τὸν προσεχῆ τοῦ κόσμου τούτου δημιουργόν. ὑπὲρ
γὰρ ⟨θεῶν⟩ τῶν ἀνωτέρω τούτου Μωυσῆς μὲν εἴρηκεν οὐδὲν
96 D ὅλως, ὅς γε οὐδὲ ὑπὲρ τῆς τῶν ἀγγέλων ἐτόλμησέ τι φύ | σεως·
ἀλλ' ὅτι μὲν λειτουργοῦσι τῷ θεῷ πολλαχῶς καὶ πολλάκις εἶπεν,

1 ἐκτείνῃ M: ἐκτείνει V | 2 καὶ ἐξαπέστειλεν — τῆς τρυφῆς delevi | 3 παραδείσσου M | 4 μῦθός ἔχων θεωρίαν ἀπόρρητον εἴη V: μῦθος εἴη ἔχων θεωρίαν ἀπόρρητον M | 7 πτώματος M: παραπτώματος V *lapsus* O | 8 τὴν ante γνῶσιν adi V | συνέχειν ἔοικε V | τὸν νοῦν τὸν ἀνθρώπινον scripsi cf. 89 A τί γὰρ ἂν ἠλιθιώτερον γένοιτο τοῦ μὴ διαγινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν;: τὸν βίον τὸν ἀνθρώπινον M τὸν ἀνθρώπινον βίον V *humana vita* O | 9 τοῦ ξύλου adieci cf. test. | 10 ἄνθρωπος adieci | 12 ἰουλιανοῦ M mg V mg *Iulianus* O | ὑπὲρ θεοῦ V *de deo* O ὑπὲρ οὗ M: delevi | 14 οὐδὲ scripsi: ὡδί MV om. O | 15 θεῶν adieci cf. test. | Μωσῆς MV | ὅλως οὐδὲν V | 17 πολλαχῶς καὶ πολλάκις scripsi: *saepe et multis modis* O πολλαχοῦ καὶ πολλάκις MV.

1 αὐτοῦ post τὴν χεῖρα ut Iulianus omiserunt LXX codd. Alexandrinus (A), Bodleianus (E), Basileensis (r): cf. Genes. Graece ed. de Lagarde ad pag. 11, 13 | 4 τούτων τοίνυν — βλασφημίας: Socrates hist. eccl. III 23 cf. proleg. p. 107 | εἰ μὴ λόγος ἐστὶν ἀπόρρητον ἔχων τινὰ θεωρίαν Socrates l. l. | μυθολογίαι μὲν ἥκιστά γε ταυτί, λόγοι δὲ μᾶλλον σοφοί 95 A 2. | 6 περὶ τοῦ θεοῦ Socr. l. l. cod. Flor. saec. X (M), περὶ αὐτοῦ alii Socratis codices; cf. prolegg. p. 107. | 9 τὸ ζηλοτυπῆσαι: ἀλλ' οὐδὲ φθόνου καὶ βασκανίας ἔργον ἦν, καθὰ τετόλμηκεν εἰπεῖν, τὸ ἀπεῖρξαι φαγεῖν αὐτὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, ἵνα μὴ ζήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα 94 B 9 | 11 φθονεροῦ κτέ.: οὐκ ἐφθόνησε θεός. ἀλλ' οὐδὲ ζήλου κέντροις ἡττῷτο ἂν 96 A 2. | 14 ὑπὲρ γὰρ θεῶν κτέ.: διαψεύδεται, μηδὲν τὸ παράπαν εἰρῆσθαι λέγων περὶ τοῦ, καθά φησιν αὐτὸς, ἀνωτάτω θεοῦ 97 A 7 | οὐδὲν τὸ παράπαν λέγων ἀποφήνασθαι (Mosem) περὶ τοῦ πρώτου τε καὶ ἀνωτάτου θεοῦ 98 B 7 | 16 οὐδὲ ὑπὲρ τῆς τῶν ἀγγέλλων κτέ.: οὐδὲν, φησί, περὶ τῆς τῶν ἀγγέλων γενέσεως γεγραφὼς εὑρίσκεται 98 C 1.

εἴτε δὲ γεγονότες, εἴτε ἀγένητοι, εἴτε ὑπ᾽ ἄλλου μὲν γεγονότες,
ἄλλῳ δὲ λειτουργεῖν τεταγμένοι, εἴτε ἄλλως πως, οὐδαμόθεν
διώρισται. περὶ δὲ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ [καὶ]
Gen. 1, 3. 1, 6 τίνα τρόπον διεκοσμήθη διέξεισι. καὶ τὰ μέν φησι κελεῦσαι
Gen. 1, 1. 1, 16 τὸν θεὸν γενέσθαι, ὥσπερ [ἡμέραν καὶ] φῶς καὶ στερέωμα, τὰ
δὲ ποιῆσαι, ὥσπερ οὐρανὸν καὶ γῆν, ἥλιόν τε καὶ σελήνην, τὰ
Gen. 1, 9 δὲ ὄντα, | κρυπτόμενα δέ, τέως διακρῖναι, καθάπερ ὕδωρ, οἶ- 96E
μαι, καὶ τὴν ξηράν. πρὸς τούτοις δὲ οὐδὲ περὶ γενέσεως ἢ περὶ
Gen. 1, 2 ποιήσεως τοῦ πνεύματος εἰπεῖν ἐτόλμησεν, ἀλλὰ μόνον «καὶ
πνεῦμα θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος»· πότερον δὲ ἀγένη-
τόν ἐστιν ἢ γέγονεν, οὐδὲν διασαφεῖ. |

Ἐνταῦθα παραβάλωμεν, εἰ βούλεσθε, τὴν Πλάτωνος φωνήν. 49A
τί τοίνυν οὗτος ὑπὲρ τοῦ δημιουργοῦ λέγει καὶ τίνας περιτίθη-
σιν αὐτῷ φωνὰς ἐν τῇ κοσμογενείᾳ σκόπησον, ἵνα τὴν Πλάτω-
νος καὶ Μωυσέως κοσμογένειαν ἀντιπαραβάλωμεν ἀλλήλαις.
οὕτω γὰρ ἂν φανείη, τίς ὁ κρείττων καὶ τίς ἄξιος τοῦ θεοῦ
μᾶλλον, ἆρ᾽ ὁ τοῖς εἰδώλοις λελατρευκὼς Πλάτων ἢ περὶ οὗ
Num. 12, 8 φησιν ἡ γραφή, ὅτι στόμα κατὰ | στόμα ὁ θεὸς ἐλάλησεν αὐτῷ. 49B
Gen. 1, 1. 2 «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. ἡ
δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, καὶ σκότος ἐπάνω τῆς
Gen. 1, 3 ἀβύσσου, καὶ πνεῦμα θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. καὶ
Gen. 1, 4 εἶπεν ὁ θεός «γενηθήτω φῶς» καὶ ἐγένετο φῶς. καὶ εἶδεν ὁ

1 δὲ M: ὃ V | 2 ἄλλῳ V *alij* O: ἄλλως M | 3 δὲ om V | καὶ delevi | 5 γενέσθαι τὸν θεὸν V | ἡμέραν καὶ delevi cf. Gen. 1, 5 καὶ ἐκάλεσεν ὁ θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν | 7 διακρίναι M | καθάπερ — ξηράν om O | 8 περὶ γενέσεως ἢ περὶ ποιήσεως τοῦ πνεύματος M cf. test.: περὶ γενέσεως τοῦ παντὸς ἢ περὶ ποιήσεως V *neque de generatione neque de formatione universi* O | 12 ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | παραβάλωμεν MV: *conferri vellim* O παραβαλὼν B 2 mg | τὴν Πλάτωνος φωνήν MΨ: *Platonis vocem* O τὰ τοῦ Πλάτωνος V | 13 ὑπὲρ τοῦ δημιουργοῦ — φωνὰς MΨ: λέγει ὑπὲρ τοῦ δημιουργοῦ καὶ τίνας αὐτῷ φωνὰς περιτίθησιν V | 14 κοσμογενείᾳ MΨ: κοσμογονίᾳ V | 15 Μωσέως MVΨ | κοσμογένειαν MΨ: κοσμογονίαν V *verba de creatione mundi* O | ἀντιπαραβάλωμεν MV: ἀντιπαραβάλλωμεν Ψ | 16 ὁ omisit V: consulto articulum retinui | 18 ἐλάλησεν ὁ θεὸς αὐτῷ VΨ.

1 εἴτε δὲ γεγονότες κτέ.: ὅτι γὰρ γενητοί, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις λειτουργοὺς αὐτοὺς ὀνομάζοντος 98 C 9 | 4 καὶ τὰ μέν φησι κτέ.: αἰτιᾶται δὲ πρὸς τούτοις τὸν πανάριστον Μωυσέα, ἅτε δὴ τὸν τῶν ὅλων ἡμῖν εἰσκομίσαντα θεὸν ποτὲ μὲν λόγῳ παρενεγκόντα πρὸς ὕπαρξιν τῶν ὄντων τινά, ποτὲ δὲ καὶ πεποιηκότα 99 A 1 | 8 περὶ ποιήσεως τοῦ πνεύματος: οὐδὲν γάρ φησι περὶ τοῦ θείου πνεύματος εἰπεῖν αὐτόν, πότερόν ποτε γενητὸν ἢ ἀγένητον, πλὴν ὅτι μόνον· πνεῦμα θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος 98 D 7 | 18 στόμα κατὰ στόμα λαλήσω αὐτῷ Num. 12, 8.

θεὸς τὸ φῶς, ὅτι καλόν. καὶ διεχώρισεν ὁ θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ
φωτὸς καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους. καὶ ἐκάλεσεν ὁ θεὸς τὸ Gen. 1, 5
φῶς ἡμέραν καὶ τὸ σκότος ἐκάλεσε νύκτα. καὶ ἐγένετο ἑσπέρα
καὶ ἐγένετο πρωὶ, ἡμέρα μία. καὶ εἶπεν ὁ θεός· γενηθήτω Gen. 1, 6
49C στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος. καὶ ἐκάλε | σεν ὁ θεὸς τὸ στε- Gen. 1, 8
ρέωμα οὐρανόν. καὶ εἶπεν ὁ θεός· συναχθήτω τὸ ὕδωρ τὸ Gen. 1, 9
ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς συναγωγὴν μίαν καὶ ὀφθήτω ἡ ξηρά.
καὶ ἐγένετο οὕτως. καὶ εἶπεν ὁ θεός· βλαστησάτω ἡ γῆ βο- Gen. 1, 11
τάνην χόρτου καὶ ξύλον κάρπιμον. καὶ εἶπεν ὁ θεός· γενη- Gen. 1, 14
θήτωσαν φωστῆρες ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα ὦσιν
εἰς φαῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἔθετο αὐτοὺς ὁ θεὸς ἐν τῷ Gen. 1, 17
49D στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε | ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς
νυκτός.»

Ἐν δὴ τούτοις ⟨Μωυσῆς⟩ οὔτε τὴν ἄβυσσον πεποιῆσθαί φησιν ὑπὸ τοῦ θεοῦ οὔτε τὸ σκότος οὔτε τὸ ὕδωρ· καίτοι χρῆν δήπουθεν εἰπόντα περὶ τοῦ φωτὸς, ὅτι προστάξαντος θεοῦ γέγονεν, εἰπεῖν ἔτι καὶ περὶ τῆς νυκτὸς καὶ περὶ τῆς ἀβύσσου καὶ περὶ τοῦ ὕδατος. ὁ δὲ οὐδὲν εἶπεν ὡς περὶ γεγονότων ὅλως, καίτοι πολλάκις ἐπιμνησθεὶς αὐτῶν. πρὸς τούτοις οὔτε τῆς τῶν ἀγγέλων μέμνηται γενέσεως ἢ ποιήσεως οὐδ᾽ ὅντινα
49E τρόπον παρήχθησαν, | ἀλλὰ τῶν περὶ τὸν οὐρανὸν μόνον καὶ περὶ τὴν γῆν σκηνωμάτων, ὡς εἶναι τὸν θεὸν κατὰ τὸν Μωυσέα ἀσωμάτων μὲν οὐδενὸς ποιητὴν, ὕλης δὲ ὑποκειμένης κοσμήτορα.
τὸ γὰρ «ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος» οὐδὲν ἕτερόν Gen. 1, 2

3 ἡμέραν ΜΨ: ἡ ἡμέραν V | 5 ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος ΜΨ: *in medio aquae* O ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος *alij* B 2 mg καὶ ἔστω διαχωρίζον ἀνὰ μέσον ὕδατος καὶ ὕδατος V | 14 Μωυσῆς adieci | πεποιῆσθαί φησιν scripsi propter hiatum cf. prol. p. 159: φησι πεποιῆσθαι ΜVΨ | 15 τοῦ θεοῦ ΜV: θεοῦ Ψ | 16 χρῆν ΜΨ: ἐχρῆν V | 17 ἔτι ΜΨ: τι V; | τῆς νυκτὸς VΨ: νυκτὸς Μ | καὶ post νυκτὸς om Μ | 19 ἐπιμνησθεὶς αὐτῶν ΜΨ: αὐτῶν ἐπιμνησθείς V | 20 ἢ ΜVΨ: *neque* O | οὐδ᾽ ΜΨ: *neque* O οὐχ V | 21 τῶν περὶ τὸν οὐρανὸν ΜV: *de coelis* O | 22 σκηνωμάτων ΜΨ: σωμάτων V: *corporibus* O | 24 τὸ γὰρ ἡ δὲ γῆ V: *namque dicit: Terra enim* O | τὸ δὲ (δε Μ) ἡ γῆ ΜΨ, quem in errorem uterque librarius incidere potuit, etiamsi C et Y exhibuerunt τὸ γὰρ ἡ δὲ γῆ.

14 οὔτε τὴν ἄβυσσον κτέ.: τί γὰρ ἔδει ποία μέν ἐστιν ἡ τῶν ὑδάτων φύσις εἰπεῖν ἢ καὶ ὅπως γέγονε τὴν ἀρχὴν ἀναμετρῆσαί τε καὶ (καὶ adi Μ) ἀβύσσους καὶ οὐρανοῦ φύσιν καὶ τῆς τῶν ἀγγέλων ὑπάρξεως πολυπραγμονῆσαι τὸν τρόπον 50 E 7. | 18 ὁ δὲ οὐδὲν κτέ.: τῆς Μωυσαϊκῆς εὐτεχνίας — περίεργον — λαλούσης οὐδέν 52 E 3 | εἰ δέ σοι δοκεῖ τῶν ἀναγκαίων εἰπεῖν οὐδὲν 53 A 9 | 20 οὐδ᾽ ὅντινα τρόπον κτέ.: τίνα δὲ τρόπον δημιουργεῖ 54 C 8 | 24 ἡ δὲ γῆ LXX.

ἐστιν ἢ τὴν μὲν ὑγρὰν καὶ ξηρὰν οὐσίαν ὕλην ποιοῦντος, κοσμήτορα δὲ αὐτῆς τὸν θεὸν εἰσάγοντος.

Ὅ γε μὴν Πλάτων ἄκουε περὶ τοῦ κόσμου τί φη | σιν. 57B
Plat. Tim. 28 BC «ὁ δὴ πᾶς οὐρανὸς ἢ κόσμος — ἢ καὶ ἄλλο, ὅ τί ποτε ὀνομα- 57C
ζόμενος μάλιστα ἂν δέχοιτο, τοῦτο ἡμῖν ὠνομάσθω — πότερον ἦν ἀεὶ, γενέσεως ἀρχὴν ἔχων οὐδεμίαν, ἢ γέγονεν, ἀπ' ἀρχῆς τινος ἀρξάμενος; γέγονεν· ὁρατὸς γὰρ ἁπτός τέ ἐστι καὶ σῶμα ἔχων. πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα αἰσθητά, ⟨τὰ δὲ αἰσθητά⟩, δόξῃ περιληπτὰ μετὰ αἰσθήσεως, ⟨γιγνόμενα καὶ γεννητὰ ἐφάνη⟩ ....
Plat. Tim. 30 B οὕτως οὖν κατὰ τὸν λόγον τὸν εἰκότα δεῖ λέγειν τόνδε τὸν κόσμον ζῷον ἔμψυχον ἔννουν τε τῇ ἀληθείᾳ διὰ τὴν τοῦ θεοῦ γενέσθαι | πρόνοιαν.» | 57D

Ἓν δὲ ἑνὶ παραβάλωμεν μόνον· τίνα καὶ ποδαπὴν ποιεῖ- 57E
ται δημηγορίαν ὁ θεὸς ὁ παρὰ Μωυσῇ καὶ ποδαπὴν ὁ παρὰ Πλάτωνι;

Gen. 1, 26 «Καὶ εἶπεν ὁ θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμε- 58A
τέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν. καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἑρπετῶν τῶν ἑρπόντων ἐπὶ τῆς
Gen. 1, 27 γῆς. καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα θεοῦ

ξηρὰν
1 ὑγρὰν καὶ ξηρὰν Aubertus coniecit: ὑγρᾶν M ὑγρὰν V *humidam* O ξηρὰν Ψ | 3 Platonis verba constituere nolui nisi ita, ut ea scripsisse censendus est Iulianus | 4 ἢ καὶ — ὠνομάσθω: *uel qualiter quis nominare mauult* O | ὅ adieci ex Platon. Tim. 28 B cf. test. | 7 γέγονεν om O | 8 τὰ δὲ αἰσθητὰ adieci ex Platon. Tim. 28 B | 9 γιγνόμενα καὶ γεννητὰ ἐφάνη adieci ex Platon. Tim. 28 C cf. prolegg. p. 109 | 10 οὕτως οὖν scripsi sec. Platon. Tim. 30 B: εἰ δὴ MVΨ *iam* O | τὸν λόγον MΨ: λόγον V | 13 ἰουλιανοῦ M mg V mg *Iulianus* O | 14 δημηγορίαν scripsi: δημιουργίαν MVΨ *opificium* O | Μωσεῖ Ψ | ὁ post ποδαπὴν om O | 16 κατεικόνα M | 19 καὶ VΨ: καὶ καὶ M | 20 κατεικόνα M.

1 τὴν μὲν ὑγρὰν κτέ.: οὐ γάρ τι (M: τοι Aubertus) συνάναρχον καὶ συναΐδιον τῷ θεῷ καὶ ἀγένητον κατά τινας ἐφίησι καὶ αὐτὸς νοεῖσθαι τὴν ὕλην 54 A 8 | οὐ δή πού φησιν ἔτι προϋποκειμένης καὶ προεξευρημένης τῆς ὕλης κοσμήτορα καὶ τεχνίτην ἁπλῶς γενέσθαι θεὸν 54 B 9 | 4 ὁ δὴ πᾶς κτέ.: Πλάτων σύμπαντα τὸν κόσμον ἢ ὅ τί ποτε ἂν λέγοιτο γενητόν τε εἶναι καὶ ἀπ' ἀρχῆς τινος ἦρχθαι διαβεβαιοῦται καὶ μὴν ἁπτόν τε καὶ ὁρατὸν καὶ ἐνσώματον καὶ δοξαστὸν μετὰ αἰσθήσεως καὶ κατά γε τὴν τοῦ δημιουργοῦ πεποιῆσθαι πρόνοιαν 57 D 2 | 8 δόξῃ κτέ.: δοξαστὰ μετ' αἰσθήσεως 66 B 1 | 11 κόσμον ζῷον κτέ.: οὔτε ζῷόν ἐστιν ὁ οὐρανὸς ἤγουν ὁ κόσμος ἁπλῶς οὔτε μὴν ἔμψυχος ὅλως 60 A 7 | τὸν κόσμον ἢ ὅ τί ποτέ ἐστι τόδε τὸ πᾶν (ἔφη γὰρ οὕτως αὐτὸς) οὔτε ἔμψυχον οὔτε μὴν νοερὸν εἶναι λέγειν ἐφίησι τῆς ἀληθείας ἡ δύναμις 60 B 5 | 20 καὶ ἐποίησεν κτέ.: σμικρὸν οἴεται τῇ ἀνθρώπου φύσει δεδόσθαι

ἐποίηςεν αὐτόν· ἄρςεν καὶ θῆλυ ἐποίηςεν αὐτοὺς λέγων· αὐξάνεςθε καὶ πληθύνεςθε καὶ πληρώςατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύςατε αὐ- Gen. 1, 28
58B τῆς. ·καὶ ἀρχέτωςαν τῶν ἰχθύων | τῆς θαλάςςης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ πάντων τῶν κτηνῶν καὶ πάςης τῆς γῆς.»

Ἄκουε δὴ οὖν καὶ τῆς Πλατωνικῆς δημηγορίας, ἣν τῷ τῶν ὅλων περιτίθηςι δημιουργῷ.

«Θεοὶ θεῶν, ὧν ἐγὼ δημιουργὸς πατήρ τε ἔργων ἄλυτα Plat. Tim. 41 ABC ἔςται ἐμοῦ γε ἐθέλοντος. τὸ μὲν δὴ δεθὲν πᾶν λυτόν, τό γε μὴν καλῶς ἁρμοςθὲν καὶ ἔχον εὖ λύειν ἐθέλειν κακοῦ. διὸ ἐπείπερ γεγένηςθε, οὐκ ἀθάνατοι μέν ἐςτε οὐδὲ ἄλυτοι τὸ πάμπαν, οὔτι γε μὴν λυθήςεςθε οὐδὲ τεύξεςθε θανάτου μοίρας,
58C τῆς | ἐμῆς βουλήςεως μείζονος ἔτι δεςμοῦ καὶ κυριωτέρου λαχόντες ἐκείνων, οἷς ὅτε ἐγίνεςθε ξυνεδεῖςθε. νῦν οὖν ὃ λέγω πρὸς ὑμᾶς ἐνδεικνύμενος μάθετε. θνητὰ ἔτι γένη λοιπὰ τρία ἀγέννητα, τούτων δὲ μὴ γενομένων οὐρανὸς ἀτελὴς ἔςται. τὰ γὰρ πάντα ἐν αὐτῷ γένη ζῴων οὐχ ἕξει· ὑπ' ἐμοῦ δὲ ταῦτα γενόμενα καὶ βίου μεταςχόντα θεοῖς ἰςάζοιτο ἄν. ἵν' οὖν θνητά τε ᾖ τό τε πᾶν τόδε ὄντως ἅπαν ᾖ, τρέπεςθε κατὰ φύςιν

1 καὶ εὐλόγηςεν αὐτοὺς ὁ θεὸς ante λέγων adi V, om ΜΨΟ | αὐξάνεςθε ex αὐξάνεςθαι corr M | 3 ἀρχέτωςαν ΜΨ *imperent* O: ἄρχετε V | 6 Πλατωνικῆς δημηγορίας ΜΨV: *Platonis opificium* O | 8 ἃ δι' ἐμοῦ γενόμενα post ἄλυτα adi M m 2 (Bessarionis) | 10 διὸ MV cf. test.: διόπερ Ψ | 12 οὔτι V cf. test.: οὔτε ΜΨ *neque* O | γε μὴν scripsi cf. test. et Ps.-Philo περὶ ἀφθαρςίας κόςμου ed. Bernays p. 223, 13 | 14 ἐγίνεςθε ΜΨ: ἐγίνεςθαι V | 17 αὐτῷ: αὐτῷ ΜΨ ταυτῷ V | 18 ἰςάζοιτο scripsi sec. Platon. Tim. 41 C ἰςάζοιτ': ἰςάζοιντο ΜVΨ.

παρὰ θεοῦ τὸ κατ' εἰκόνα τὴν πρὸς αὐτὸν καὶ ὁμοίωςιν γενέςθαι παρ' αὐτοῦ 58 E 3 | τί γὰρ ἄμεινον . . τοῦ τὴν θείαν ἡμῖν ὁμοίωςιν ἐνςεςημάνθαι λέγειν 58 E 8 | 2 κατακυριεύςατε κτέ.: καταςκώπτει δὲ ἀνθ' ὅτου καὶ τό γε δὴ δεῖν ἀρχῇ τετιμῆςθαι τῇ κατὰ πάντων — τὸν ἄνθρωπον; 59 A 7 | 6 τῆς Πλατωνικῆς δημηγορίας κτέ.: θαυμάςας ἔχει — τὴν — αὐτῷ (sc. Πλάτωνι) πεπλαςμένην δημηγορίαν, ἣν δὴ πεποιῆςθαί φηςιν τὸν τῶν ὅλων θεὸν πρὸς γενητούς τινας καὶ ψευδωνύμους θεούς 59 B 5 | τῷ προςώπῳ τοῦ θεοῦ περιτίθηςι λόγους 59 C 1 | ἐκ προςώπου θεοῦ πεποιῆςθαί φηςι δημηγορίαν αὐτῷ (sc. Πλάτωνι) 65 A 4 | τὴν Πλάτωνος δημηγορίαν 74 B 1 | 8 ἄλυτα κτέ.: κατ' ἰδίαν φύςιν ἄφθαρτον ἢ ἀθάνατον ἢ ἄλυτον οὐδέν 63 B 8 | ἀθάνατον ἢ ἄλυτον οὐδέν, ἡ δὲ ἐφ' ἑκάςτῳ τῶν πεποιημένων τοῦ θεοῦ βούληςις, τοῦτο φύςις αὐτῷ 63 C 7 | 10 διὸ ἐπείπερ — οὔτι γε μὴν — ἐγίνεςθε ξυνεδεῖςθε 90 B 2 | 15 θνητὰ ἔτι γένη κτέ.: τί — ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς ἑτέροις θεοῖς ἐνεχείριςε τὸ χρῆναι πονεῖν περὶ τὴν τῶν τριῶν γενῶν δημιουργίαν; 60 C 3 | τὰ τρία θνητὰ δημιουργῆςαι γένη 63 C 1 | 17 ὑπ' ἐμοῦ κτέ.: ἦν γὰρ δή που καὶ ἀναγκαῖον, εἰ παρὰ θεοῦ γένοιτό τι, τοῦτο δὴ πάντως κρεῖττον εἶναι τοῦ τεθνάναι καὶ φθείρεςθαι 62 E 3.

ὑμεῖϲ ἐπὶ τὴν τῶν ζῴων δημιουργίαν, μιμούμενοι τὴν ἐμὴν δύναμιν περὶ τὴν ὑμε | τέραν γένεϲιν. καὶ καθ' ὅϲον μὲν αὐ- 58D
τῶν ἀθανάτοιϲ ὁμώνυμον εἶναι προϲήκει, θεῖον λεγόμενον ἡγεμονοῦν τε ἐν αὐτοῖϲ τῶν ἀεὶ δίκῃ καὶ ὑμῖν ἐθελόντων ἕπεϲθαι, ϲπείραϲ καὶ ὑπαρξάμενοϲ ἐγὼ παραδώϲω. τὸ δὲ λοιπὸν ὑμεῖϲ, ἀθανάτῳ θνητὸν προϲυφαίνοντεϲ ἀπεργάζεϲθε ζῷα καὶ γεννᾶτε τροφήν τε διδόντεϲ αὐξάνετε καὶ φθίνοντα πάλιν δέχεϲθε.» |

Ἀλλ' ἆρα μὴ τοῦτο ὄναρ ἐϲτὶν ἐννοήϲοντεϲ αὐτὸ μαθέτε. 65A
θεοὺϲ ὀνομάζει Πλάτων τοὺϲ ἐμ | φανεῖϲ, ἥλιον καὶ ϲελήνην, 65B
ἄϲτρα καὶ οὐρανὸν, ἀλλ' οὗτοι τῶν ἀφανῶν εἰϲιν εἰκόνεϲ· ὁ φαινόμενοϲ τοῖϲ ὀφθαλμοῖϲ ἡμῶν ἥλιοϲ τοῦ νοητοῦ καὶ μὴ φαινομένου, καὶ πάλιν ἡ φαινομένη τοῖϲ ὀφθαλμοῖϲ ἡμῶν ϲελήνη καὶ τῶν ἄϲτρων ἕκαϲτον εἰκόνεϲ εἰϲὶ τῶν νοητῶν. ἐκείνουϲ οὖν τοὺϲ νοητοὺϲ καὶ ἀφανεῖϲ θεοὺϲ ἐνυπάρχονταϲ καὶ ϲυνυπάρχονταϲ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ δημιουργοῦ γεννηθένταϲ καὶ προελθόνταϲ ὁ Πλάτων οἶδεν. εἰκότωϲ οὖν φηϲιν ὁ δημιουρ-
Plat. Tim. 41 A γὸϲ ὁ παρ' αὐτῷ «θεοὶ», πρὸϲ τοὺϲ ἀφανεῖϲ | λέγων, «θεῶν», 65C
τῶν ἐμφανῶν δηλονότι. κοινὸϲ δὲ ἀμφοτέρων δημιουργὸϲ οὗτόϲ ἐϲτιν ὁ τεχνηϲάμενοϲ οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θάλαϲϲαν καὶ ἄϲτρα ⟨καὶ⟩ γεννήϲαϲ ἐν τοῖϲ νοητοῖϲ τὰ τούτων ἀρχέτυπα.
Plat. Tim. 41 B ϲκόπει οὖν, ὅτι καὶ τὰ ἐπὶ τούτοιϲ καλῶϲ. «λείπει» γάρ

2 γένεϲιν ΜΨ: γέννηϲιν V | καθ' ὅϲον ΜΨ, καθόϲον V | αὐτῶν scripsi sec. Plat. l. l.: αὐτοῖϲ ΜVΨ *ipsis* O | 3 ὁμώνυμον scripsi sec. Plat. l. l.: ὁμωνύμωϲ VΨ ὁμωνύμωϲ (ου) M *cognomines* O | 4 ἕπεϲθαι MV: ἕπεϲθε Ψ | 6 προϲυμφαίνοντεϲ M | 7 huc usque varias scripturas codicis Ψ Loewius adnotavit | 8 ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | ἆρα Aubertus: ἄρα MV | 10 εἰϲιν εἰκόνεϲ M *sunt imagines* O: εἰκόνεϲ εἰϲιν V | 11 *enim* ante τοῖϲ adi O | ἡμῶν ante ἥλιοϲ om M | 14 νοητοὺϲ καὶ ἀφανεῖϲ scripsi cf. test.: ἀφανεῖϲ MV *mentales occultos* O ἀφανεῖϲ νοητοὺϲ videtur habuisse C | 20 καὶ ante γεννήϲαϲ adieci: om MVO | 21 τούτοιϲ M *illis* O: τούτων V | λείπει M *deerant* O: λοιπὰ V.

5 τὸ δὲ λοιπὸν κτέ.: πῶϲ ἂν ἑτέρωϲ δημιουργοὶ γεγόναϲιν οἱ θεοὶ τῶν θεῶν, ἀθανάτῳ θνητὸν προϲυφαίνοντεϲ, καθὰ τῷ Πλάτωνι δοκεῖ 75 E 2 | 10 ἀφανῶν εἰϲιν εἰκόνεϲ: τοὺϲ ἐμφανεϲτέρουϲ τῶν θεῶν εἰκόναϲ εἶναί φηϲι τῶν ἀφανεϲτέρων, ἃ καὶ νοητὰ καὶ αἰϲθητὰ καλεῖν ἐδόκει τῷ Πλάτωνι 66 A 8 | 14 τοὺϲ νοητοὺϲ καὶ ἀφανεῖϲ κτέ.: τοὺϲ νοητοὺϲ καὶ ἀφανεϲτέρουϲ τῶν θεῶν ἐνυπάρχοντάϲ τε καὶ ϲυνυπάρχονταϲ καὶ ἐξ αὐτοῦ γεννηθένταϲ τοῦ δημιουργοῦ καὶ προελθόνταϲ οἶδεν ὁ Πλάτων 66 C 7 | πῶϲ — φηϲιν αὐτοὺϲ ϲυνυπάρχειν καὶ ἐνυπάρχειν αὐτῷ 66 D 5 | ἐνυπάρξει D 8 | ϲυνυπάρχειν D 10 | ἐνυπάρχειν μὲν αὐτῷ, προελθεῖν δὲ γεννητῶϲ ἐξ αὐτοῦ E 1 | ἐνυπάρχειν δὲ καὶ ἐξ αὐτοῦ γεννηθῆναι καὶ προελθεῖν E 4 | 18 κοινὸϲ κτέ.: καὶ τῶν ἐμφανῶν καὶ τῶν νοητῶν δημιουργόϲ ἐϲτιν ὁ τῶν ὅλων θεόϲ, ὁ γῆν καὶ οὐρανὸν τεχνηϲάμενοϲ 66 C 10 | τούτων τε κἀκείνων γενεϲιουργόϲ ἐϲτιν ὁ ἀγένητοϲ θεὸϲ D 4 | 21 λείπει κτέ.:

φηςι «τρία θνητὰ γένη», δηλονότι τὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ τῶν
ζῴων καὶ τὸ τῶν φυτῶν· τούτων γὰρ ἕκαςτον ἰδίοις ὥριςται
λόγοις. «εἰ μὲν οὖν» φηςι «καὶ τούτων ἕκαςτον ὑπ᾽ ἐμοῦ Plat. Tim. 41 C
5 D γέ | νοιτο, παντάπαςιν ἀναγκαῖον ἀθάνατον αὐτὸ γενέςθαι.»
καὶ γὰρ τοῖς ⟨νοητοῖς⟩ θεοῖς οὐδὲν ἄλλο τῆς ἀθαναςίας αἴτιον
καὶ τῷ φαινομένῳ κόςμῳ ἢ τὸ ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ γενέςθαι.
ὅτι οὖν φηςιν «ὁπόςον ἐςτὶν ἀθάνατον, ἀναγκαῖόν ἐςτι[ν ἐν] Plat. Tim. 41 C
τούτοις [εἶναι] παρὰ τοῦ δημιουργοῦ δεδόςθαι», τοῦτο δέ ἐςτιν
ἡ λογικὴ ψυχή. [τῶν οὖν ἀεὶ δὴ καὶ ὑμῶν ἐθελόντων ςπείρας
καὶ ὑπαρξάμενος ἐγὼ παραδώςω.] «τὸ δὲ λοιπόν» ⟨φηςιν⟩ Pl.T.41 E
5 E «ὑμεῖς ἀθανάτῳ θνητὸν | προςυφαίνετε.» δῆλον οὖν ὅτι παρα-
λαβόντες οἱ δημιουργοὶ θεοὶ παρὰ τοῦ ςφῶν πατρὸς τὴν δη-
μιουργικὴν δύναμιν, ἀπεγέννηςαν ἐπὶ τῆς γῆς τὰ θνητὰ τῶν
ζώων. εἰ γὰρ μηδὲν ἔμελλε διαφέρειν οὐρανὸς ἀνθρώπου καὶ
ναὶ μὰ Δία θηρίου καὶ τελευταῖον αὐτῶν τῶν ἑρπετῶν καὶ τῶν
ἐν τῇ θαλάςςῃ νηχομένων ἰχθυδίων, ἔδει τὸν δημιουργὸν ἕνα
καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι πάντων. εἰ δὲ πολὺ τὸ μέςον ἐςτὶν ἀθα-
6 A νάτων καὶ θνητῶν, οὐδεμιᾷ προςθήκῃ μεῖζον | οὐδὲ ἀφαιρέςει
μειούμενον [πρὸς τὰ θνητὰ καὶ ἐπίκηρα], αἴτιον εἶναι προςήκει
τούτων μὲν ἄλλους, ἑτέρων δὲ ἑτέρους. |
9 D Οὐκοῦν ἐπειδήπερ οὐδὲ περὶ τοῦ προςεχοῦς τοῦ κόςμου

1 φηςι Aubertus: φηςιν MV | τρία θνητὰ γένη M *tria mortalia genera* O: θνητὰ γένη τρία V | 3 τούτων MV: *haec* O | 5 νοητοῖς adieci: om MVO | 6 καὶ post αἴτιον om MV: *et* O, ut videtur, coniectura | 7 ὅτι scripsi: τί MV *quid* O | 8 τούτοις scripsi: ἐν τούτοις εἶναι MV *in illis esse* O | ante δὲ rasura, ubi scriptum erat δὲ M | 9 τῶν οὖν ἀεὶ δὴ V: τούτων οὖν τὰ εἴδη M *horum itaque species* O | ὑμῶν ἐθελόντων MV: *nolentibus vobis* O | τῶν οὖν — παραδώςω delevi | 10 φηςιν adieci | 11 ἀθανάτῳ θνητὸν MV: *immortale mortali* O | 14 μηδὲν M *nihil* O: κατὰ μηδὲν V ex 68 B interpolavit cf. test. | 15 ναὶ μὰ Δία M *profecto per Iovem* O: μὴν καὶ V ex 68 B interpolavit cf. test. | 16 ἰχθυδίων V *pisciculis* O: ἰχθύων M | 17 πάντων MB2 mg *omniū* O: om V | 18 οὐδὲ μιᾷ M | 19 πρὸς τὰ θνητὰ καὶ ἐπίκηρα delevi | 21 ἰουλιανοῦ M mg V mg *Iulianus* O | οὐδὲ om M.

τὰ τρία θνητὰ λείποντά τε τῷ παντὶ παρακόμιζε γένη 67 B 1 | 7 ὁπόςον κτέ.: ςοῦ γὰρ διδόντος ψυχὴν 67 B 3 | 11 ὑμεῖς κτέ.: ἡμεῖς τὸ ςῶμα προςθήςομεν, ἀθανάτῳ θνητὸν προςυφαίνοντες 67 B 3 | 12 δημιουργοὶ θεοί: τῶν τριῶν γενῶν οἱ δημιουργοί 67 E 2 | 13 ἀπεγέννηςαν: εἰργάςθαι φηςὶ τοὺς γενητοὺς θεοὺς τὰ λοιπὰ τρία γένη 68 D 7 | 14 εἰ γὰρ κτέ.: εἰ νοοῖτο τῶν ὅλων εἷς τε καὶ μόνος ὁ δημιουργός, οὐρανὸς μὲν ἀνθρώπου κατ᾽ οὐδένα διοίςει τρόπον καὶ μὴν καὶ θηρίου καὶ τῶν ἐν θαλάςςῃ διανήχεςθαι πεφυκότων καὶ μέντοι καὶ ἑρπετῶν 68 B 7 | 19 αἴτιον κτέ.: οὐκοῦν ἕτερος μὲν ὁ ἀνθρώπων (sc. δημιουργός) —, τόςοι δὲ τῶν ἄλλων, ὅςαπερ ἂν εἶεν τὰ πεποιημένα 68 E 9 | 21 τοῦ

τούτου δημιουργοῦ πάντα διειλεγμένος Μωυσῆς φαίνεται, τήν τε Ἑβραίων καὶ τὴν τῶν ἡμετέρων πατέρων δόξαν ὑπὲρ ἐθνῶν τούτων ἀν | τιπαραθῶμεν ἀλλήλαις. 99 B

Ὁ Μωυσῆς φησι τὸν τοῦ κόσμου δημιουργὸν ἐκλέξασθαι τὸ τῶν Ἑβραίων ἔθνος καὶ προσέχειν ἐκείνῳ μόνῳ καὶ ἐκείνου φροντίσαι καὶ δίδωσιν αὐτῷ τὴν ἐπιμέλειαν αὐτοῦ μόνου. τῶν δὲ ἄλλων ἐθνῶν, ὅπως ἢ ὑφ' οἷστισι διοικοῦνται θεοῖς, οὐδ' ἡντινοῦν μνείαν πεποίηται· πλὴν εἰ μή τις ἐκεῖνα συγχωρήσειεν,
Deut. 4, 19 ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῖς καὶ τὴν σελήνην ἀπένειμεν. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτων καὶ μικρὸν ὕστερον. | πλὴν ὅτι τοῦ Ἰσραὴλ αὐτὸν 100 C
μόνου θεὸν καὶ τῆς Ἰουδαίας καὶ τούτους ἐκλεκτούς φησιν [εἶναι] αὐτός τε καὶ οἱ μετ' ἐκεῖνον προφῆται καὶ Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος ἐπιδείξω, ἀλλὰ καὶ τὸν πάντας πανταχοῦ τοὺς πώποτε γόητας καὶ ἀπατεῶνας ὑπερβαλλόμενον Παῦλον. ἀκούετε
Exod. 4, 22 δὲ τῶν λέξεων αὐτῶν, ⟨καὶ⟩ πρῶτον μὲν τῶν Μωυσέως· «σὺ
Exod. 4, 23 δὲ ἐρεῖς τῷ Φαραῷ· υἱὸς πρωτότοκός μου Ἰσραήλ. εἶπον δέ· ἐξαπόστειλον τὸν λαόν μου, ἵνα μοι λατρεύσῃ. σὺ δὲ οὐκ ἐβου-

1 μωσῆς φαίνεται M: φαίνεται μωσῆς V | 3 ἐθνῶν scripsi: αὐτῶν MV | ὑπὲρ αὐτῶν τούτων om O | 4 μωσῆς MV | 8 ἐκεῖνα om O | 10 αὐτὸν scripsi: αὐτοῦ MV om O | 11 τῆς Ἰουδαίας V *Iudaeae* O: γῆς ἰουδαίας M | φησιν V: φησι M | 12 εἶναι delevi propter hiatum cf. proleg. p. 159 | 14 γόητας καὶ om V | 15 καὶ ante πρῶτον adieci | μὲν post πρῶτον om V | μωσέως MV | 16 φαραὼ MV | τάδε λέγει κύριος ante υἱὸς adi LXX | εἶπον δέ MV: om O: εἶπα δέ σοι LXX | 17 σὺ δὲ — αὐτόν: εἰ μὲν οὖν μὴ βούλει ἐξαποστεῖλαι αὐτούς LXX.

προσεχοῦς κτἑ.: τὸν προσεχῆ τοῦ κόσμου δημιουργόν, καθά φησι καὶ αὐτὸς 115 C 3 et similia saepius | 4 τὸν τοῦ κόσμου κτἑ.: ἀφειδῆσαι μὲν ὁλοτρόπως αὐτὸν (sc. τὸν τῶν ὅλων θεὸν) τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ἀποτεμέσθαι (M deputatū O: ἀπονέμεσθαι A) δὲ μόνην (μόνην om A) τὴν Ἰουδαίαν καὶ μόνοις τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας ἐπιθεῖναι (scripsi cf. ἐπιτιθεὶς τὸν ζυγὸν 102 A 5: εἶναι A *esse* O ἐνεῖναι M falsa coniectura ex 101 A 3 deprompta) τὸν ζυγόν 100 E 1 | πῶς ἀλογῆσαι μέν φησι τὸν τῶν ὅλων θεὸν τῆς ἑτέρας πληθύος τῶν ἐθνῶν, κατάρξαι δὲ μόνων (M: μ. δ. κ. A) τῶν ἐξ Ἰσραὴλ καὶ αὐτοῖς τὴν ἰδίαν ἀπονεῖμαι πρόνοιαν —; 102 C 5 | 8 πλὴν εἰ — ἀπένειμεν 102 D 3 | 10 ὅτι τοῦ Ἰσραὴλ κτἑ.: ἀπόλεκτον δέ φησι (sc. Μωυσῆς) τὸ ἐξ Ἀβραὰμ ποιήσασθαι γένος καὶ οἷόν τι πρωτοκόμιον τῶν ἄλλων ἐθνῶν 104 A 5 | ἀπὸ μόνου ἐκλέξασθαι τὸν Ἰσραὴλ τὴν τοῦ θεοῦ βασιλείαν ὁρίζειν ἐπιχειρεῖ (sc. Ἰουλιανός) 104 B 1 | ἐπειδὴ δὲ ὅροις καὶ μέτροις τὴν τοῦ — θεοῦ βασιλείαν ὑπάγειν ἀποτολμᾷ χρήσεις ἁγίων παρατιθεὶς καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ πανσόφου Μωυσέως παρακομίζων φωνάς, δι' ὧν ὁρᾶται θεὸς ἴδιον κλῆρον ὀνομάζων τὸν Ἰσραὴλ 104 C 6 | 13 τὸν πάντας κτἑ.: γόητα δὲ καὶ εἰς λῆξιν τοῦ παντὸς ἥκοντα κακοῦ τὸν Παῦλον εἰπὼν (M = O: τὸν δὲ θεσπέσιον Παῦλον ἀπατεῶνα εἰπὼν A) 107 A 6 | 16 πρωτότοκος: ἐπειδὴ δὲ πρωτότοκος ὁ Ἰσραὴλ ὠνόμασται 105 C 2 | εἴπερ ἐστὶ θεοῦ πρωτότοκος ὁ Ἰσραὴλ 105 C 6.

100B λου ἐξαποστεῖ | λαι αὐτόν.» καὶ μικρὸν ὕστερον· «καὶ λέγουσιν Exod. 5, 3
αὐτῷ· ὁ θεὸς τῶν Ἑβραίων προσκέκληται ἡμᾶς. πορευσόμεθα
οὖν εἰς τὴν ἔρημον ὁδὸν ἡμερῶν τριῶν, ὅπως θύσωμεν κυρίῳ
τῷ θεῷ ἡμῶν.» καὶ μετ᾽ ὀλίγα πάλιν ὁμοίως· «κύριος ὁ θεὸς Exod. 7, 16
τῶν Ἑβραίων ἐξαπέσταλκέ με πρὸς σὲ λέγων· ἐξαπόστειλον τὸν
λαόν μου, ἵνα μοι λατρεύσωσιν ἐν τῇ ἐρήμῳ.» desunt verba
106A prophetarum et Jesu. ἀλλ᾽ ὅτι μὲν Ἰουδαίων μόνων ἐμέ | λησε
106B τῷ θεῷ τὸ ἐξ ἀρχῆς καὶ κλῆρος αὐτοῦ γέγονεν οὗτος | ἐξαίρετος, οὐ Μωυσῆς μόνον καὶ Ἰησοῦς, ἀλλὰ καὶ Παῦλος εἰρηκὼς
φαίνεται· καίτοι τοῦτο ἄξιον θαυμάσαι περὶ τοῦ Παύλου. πρὸς
γὰρ τύχας, ὥσπερ ⟨χρῶτα⟩ οἱ πολύποδες πρὸς τὰς πέτρας,
ἀλλάττει τὰ περὶ θεοῦ δόγματα, ποτὲ μὲν Ἰουδαίους μόνον
τὴν τοῦ θεοῦ κληρονομίαν εἶναι διατεινόμενος, πάλιν δὲ τοὺς
Ἕλληνας ἀναπείθων αὐτῷ προστίθεσθαι, λέγων· «μὴ Ἰουδαίων Rom. 3, 29
ὁ θεὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν· ναὶ καὶ ἐθνῶν». δίκαιον οὖν
106C ἐρέσθαι τὸν | Παῦλον, εἰ μὴ τῶν Ἰουδαίων ἦν ὁ θεὸς μόνον,
ἀλλὰ καὶ τῶν ἐθνῶν, τοῦ χάριν πολὺ μὲν εἰς τοὺς Ἰουδαίους

2 προσκέκληται M: προσκέκληνται V | 3 εἰς M *in* O: πρὸς V | κυρίῳ om O | 7 ἰουλιανοῦ M mg V mg *Iulianus* O | 8 τὸ ἐξ ἀρχῆς β- ἐμέλησε τῷ θεῷ V | τὸ ἐξ ἀρχῆς om O | 9 μωσῆς V | 10 θαυμάσαι α- ἄξιον M: θαυμάσαι ἄξιον V | περὶ scripsi propter hiatum cf. prol. p. 159: ὑπὲρ MV | 11 γὰρ τύχας M: τὰς τύχας γὰρ V ex Cyrillo, ut saepius, interpolavit; cf. 107 A 9 | χρῶτα adieci | 12 τοῦ ante θεοῦ adi V | 13 τὴν κληρονομίαν τοῦ θεοῦ M | τοὺς Ἕλληνας MV: *Iudaeis* O | 14 αὐτῷ scripsi: αὐτῷ MV | αὐτῷ προστίθεσθαι om O | λέγων om M | 15 ὁ θεὸς μόνον M nov. test. *solum deus* O: μόνων ὁ θεὸς V | ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν V *sed et gentium* O οὐχὶ δὲ καὶ ἐθνῶν; M nov. test. | 16 ἐρέσθαι Fritzsche, Theodori Mops. in nov. test. comm. p. 10: ἔρεσθαι MV | ἦν ὁ θεὸς μόνον M: μόνων ἦν ὁ θεὸς V | 17 ἀλλὰ καὶ τῶν ἐθνῶν MV: *an non et gentium? imò et gentium* O | εἰς τοὺς Ἰουδαίους μὲν πολὺ τὸ προφητικὸν ἔπεμψε πνεῦμα V.

3 εἰς — τριῶν: ὁδὸν τριῶν ἡμερῶν εἰς τὴν ἔρημον LXX | 6 λατρεύσωσιν: λατρεύσῃ LXX | 7 ἀλλ᾽ ὅτι κτέ.: ἀλλ᾽ ὅτι μὲν τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἐμέλησε τῷ θεῷ, καθά φησιν αὐτὸς 106 E 7 | 8 κλῆρος κτέ.: κλῆρον ἔχουσι τὸν ἐξῃρημένον 109 B 8 | 10 πρὸς γὰρ τύχας κτέ.: ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὰς τύχας μεταμορφοῦν αὐτὸν ἔφη (M: αὐ. ἔ. μ. A) τὰς μυσταγωγίας διά τοι τὸ φάναι καὶ μάλα ὀρθῶς «ἢ ἰουδαίων ὁ θεὸς μόνων, οὐχὶ δὲ (δὲ om A) καὶ ἐθνῶν; ναὶ καὶ ἐθνῶν, ἐπείπερ εἷς ὁ θεὸς» κτέ. 107 A 9 | μή: ἤ nov. test. | 17 τοῦ χάριν κτέ.: ἀντεπερωτᾷ Ἰουλιανὸς καὶ «τοῦ χάριν» φησὶν «πολὺ μὲν εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἔπεμπε τὸ προφητικὸν χάρισμα καὶ τὸν Μωσέα καὶ τὸ χρῖσμα καὶ τοὺς προφήτας καὶ τὸν νόμον καὶ τὰ παράδοξα τεράστια τῶν μύθων; ἀκούεις γὰρ αὐτῶν βοώντων· «ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος. ἐπὶ τέλους δὲ καὶ τὸν Ἰησοῦν ἔπεμψεν ἐκείνοις Theod. Mops.

ἔπεμπε τὸ προφητικὸν χάριcμα καὶ τὸν Μωυcέα καὶ τὸ χρῖcμα
καὶ τοὺc προφήτας καὶ τὸν νόμον καὶ τὰ παράδοξα καὶ τὰ
Ps. 77, 25 τεράcτια τῶν μύθων; ἀκούειc γὰρ αὐτῶν βοώντων· «ἄρτον
ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωποc.» ἐπὶ τέλουc δὲ καὶ τὸν Ἰηcοῦν
ἔπεμψεν ἐκείνοιc, ἡμῖν δὲ οὐ προφήτην, οὐ χρῖcμα, οὐ διδάcκαλον,
οὐ κήρυκα περὶ τῆc μελλούcηc ὀψέ ποτε γοῦν ἔcεcθαι καὶ εἰc
ἡμᾶc ἀπ' αὐτοῦ φιλανθρω | πίαc. ἀλλὰ καὶ περιεῖδεν ἐτῶν 106I
μυριάδαc, εἰ δὲ ὑμεῖc βούλεcθε, χιλιάδαc ἐν ἀγνωcίᾳ τοιαύτῃ
τοῖc εἰδώλοιc, ὥc φατε, λατρεύονταc τοὺc ἀπὸ ἀνίcχοντοc ἡλίου
μέχρι δυομένου καὶ τοὺc ἀπὸ [μέcων] τῶν ἄρκτων ἄχρι μεcημ-
βρίαc ἔξω καὶ μικροῦ γένουc οὐδὲ πρὸ διcχιλίων ὅλων ἐτῶν
ἑνὶ μέρει cυνοικιcθέντοc τῆc Παλαιcτίνηc. εἰ γὰρ πάντων ἡμῶν
ἐcτι θεὸc καὶ πάντων δημιουργὸc ὁμοίωc, τί περιεῖδεν ἡμᾶc; |
προcήκει ⟨τοίνυν⟩ τὸν τῶν Ἑβραίων θεὸν οὐχὶ δὴ παντὸc κόc- 100(
μου γενεcιουργὸν ὑπάρχειν οἴεcθαι καὶ κατεξουcιάζειν τῶν ὅλων,

1 ἔπεμπε recepi ex Theod. Mops. cf. test.: ἔπεμψε MV | χάριcμα Theod. Mops.: πνεῦμα MV | μωcέα MV | χρίcμα MV | 2 καὶ τοὺc προφήταc delere non ausus sum | 3 γὰρ Theod. Mops.: τε MV | 4 τέλουc Theod. Mops.: τέλει MV | 5 ἔπεμψεν ἐκείνοιc M Theod. Mops. *misit illis* O: ἐκείνοιc ἐκείνοιc ἔπεμψε V | προφήτην V Theod. Mops. *prophetam* O: προφήταc M | χρίcμα MV | 6 περὶ post κήρυκα om V | γοῦν om M | καὶ εἰc ante καὶ εἰc adi, sed del M | καὶ ante εἰc om O | 7 ἀπ' αὐτοῦ M: τοῦ θεοῦ V: om O | 10 ἀπὸ μέcων τῶν ἄρκτων MV: *a septentrione* O, neque tamen inde efficiendum est in C vocem μέcων quam delevi non exstitisse | 11 ἔξω καὶ M *et*
ὅλων
extra O: ἔξω V | ὅλων ἐτῶν V: ἐτῶν M | 13 τί περιεῖδεν scripsi: ἐcτιν, οὐ περιεῖδεν M *est, contempsit* O εἰc τί περιεῖδεν V | 14 τοίνυν adieci cf. prolegg. p. 110 | παντὸc κόcμου M: τοῦ κόcμου παντὸc V | 15 τῶν ὅλων κατεξουcιάζειν V.

comm. in nov. test. ed. Fritzsche p. 10 | ἦν γὰρ δήπου, φηcίν, ἀναγκαῖον, εἴπερ ἦν ἐν λόγῳ τὰ ἔθνη παρ' αὐτῷ, καὶ προφητικὸν αὐτοῖc ἀποcτεῖλαι πνεῦμα καὶ μυcταγωγοὺc ἀναδεῖξαι προφήταc καί, πρό γε τῶν ἄλλων, τοὺc ἱεροὺc ἐπιλάμψαι νόμουc τοὺc διά γέ φημι τοῦ πανcόφου Μωυcέωc, παραδειχθῆναι δὲ καὶ θεοcημείαc (M: θεοcημίαc A) 108 B 5 | ἀνθ' ὅ του — οὐχὶ δὴ μᾶλλον τοῖc ἔθνεcιν αὐτὸν πέπομφεν ὁ πατὴρ cωτῆρα καὶ λυτρωτήν —; 111 C 8 | 14 προcήκει κτέ.: πῶc ἂν ἠθέληcεν ὀλίγων κρατεῖν, καίτοι μετὸν αὐτῷ (M: αὐτοῦ A) κατευρύνεcθαι τῶν ὅλων καὶ οὐκ ἀναμὶξ ἑτέροιc νοεῖcθαι θεοῖc καὶ μεμετρημένην ἔχειν ἀρχήν; 101 C 6 | κατάρχειν τῶν ὅλων 102 A 6 | οὐκοῦν γενεcιουργὸν τῶν ὅλων εἰcκεκόμικεν ἡμῖν τὸν θεὸν ὁ cοφώτατοc Μωυcῆc 102 A 9 | εἰ γὰρ δὴ (δὴ om A) μόνην (δὴ adi A) τὴν Ἰουδαίαν ὁ τῶν Ἑβραίων θεὸc cυνεcτέλλετο καὶ τὸ cκῆπτρον ἔχει μεμετρημένον κτέ. 103 D 7 | εἰ μὴ πάντων ἐκράτει, καθά φηcιν αὐτὸc κτέ. 103 E 3 | μὴ χρῆναι λέγειν μερικὸν εἶναι θεὸν καὶ ἕνα τῶν ψευδωνύμων ὑπάρχειν οἴεcθαι (M: οἴ. ὑ. A) τὸν διὰ Μωυcέωc τῷ κόcμῳ κεκηρυγμένον 104 A 1 | βραχεῖάν τινα καὶ cυνεcταλμένην ἀρχὴν ἀπετέμετο 105 D 2 | τῶν ὅλων γενεcιουργὸc ὑπάρχων 105 B 4.

cυνεcτάλθαι δὲ, ὡc ἔφην, καὶ πεπεραcμένην ἔχοντα τὴν ἀρχὴν
)6 E ἀναμὶξ τοῖc ἄλλοιc νοεῖcθαι θεοῖc. | ἔτι | προcέξομεν ὑμῖν, ὅτι τὸν τῶν ὅλων θεὸν ἄχρι ψιλῆc γοῦν ἐννοίαc ὑμεῖc ἢ τῆc ὑμετέραc τιc ἐφαντάcθη ῥίζηc; οὐ μερικὰ πάντα ταῦτά ἐcτι; θεὸc Exod. 20, 5
ζηλωτήc· ζηλοῖ γὰρ διὰ τί καὶ [θεὸc] ἁμαρτίαc ἐκδικῶν πατέρων ἐπὶ τέκνα; |

)D Ἀλλὰ δὴ cκοπεῖτε πρὸc ταῦτα πάλιν τὰ παρ' ἡμῶν. οἱ γὰρ ἡμέτεροι τὸν δημιουργόν φαcιν ἁπάντων μὲν εἶναι κοινὸν πατέρα καὶ βαcιλέα, νενεμῆcθαι δὲ ὑπ' αὐτοῦ τὰ λοιπὰ τῶν ἐθνῶν ἐθνάρχαιc καὶ πολιούχοιc θεοῖc, ὧν ἕκαcτοc ἐπιτροπεύει τὴν ἑαυτοῦ λῆξιν οἰκείωc ἑαυτῷ. ἐπειδὴ γὰρ ἐν μὲν τῷ πατρὶ
)E πάντα τέλεια καὶ ἓν πάντα, | ἐν δὲ τοῖc μεριcτοῖc ἄλλη παρ' ἄλλῳ κρατεῖ δύναμιc, Ἄρηc μὲν ἐπιτροπεύει τὰ πολεμικὰ τῶν ἐθνῶν, Ἀθηνᾶ δὲ τὰ μετὰ φρονήcεωc πολεμικὰ, Ἑρμῆc δὲ τὰ

1 τὴν ἀρχὴν ἔχοντα πεπεραcμένην V | 2 ἄλλοιc V *aliis* O: ὅλοιc M | 4 ταῦτα πάντα ἐcτί V | γὰρ post θεὸc adi V | 5 ζηλοῖ γὰρ M *zelat enim* O: ζηλοῖ δὲ V | θεὸc delevi | ἐκδικῶν ἁμαρτίαc V | 7 ἰουλιανοῦ M mg V mg *Iulianus* O | 8 γὰρ om O | φαcι τὸν δημιουργὸν V | 9 τὰ λοιπὰ τῶν ἐθνῶν ὑπ' αὐτοῦ V | 11 οἰκείωc ἑαυτῷ M: οἰκείωc αὐτῷ V: *fideliter* O | 12 πάντα ante τέλεια om M.

4 θεὸc ζηλωτὴc κτέ.: ζηλωτὴν δὲ θεὸν εἰ λέγοι τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν καὶ μὴν καὶ ἀποδιδόντα πατέρων ἁμαρτίαc ἐπὶ τέκνα 112 A 9 | ζηλοῦν δὲ λέγεται 112 C 3 | εἰ λέγοιτο ζηλοῦν 112 C 9 | ζηλοῖ τοιγαροῦν 112 E 5 | ἀποδίδωcι δὲ ἁμαρτίαc ἐπὶ τέκνα 113 A 3 | πατέρων ἁμαρτίαc ἀποδίδωcιν ἐπὶ τέκνα 113 D 1 | 8 τὸν δημιουργόν κτέ.: τὸν προcεχῆ τοῦ κόcμου δημιουργὸν, καθά φηcι καὶ (M: φηcιν A) αὐτόc, ἀποφαίνει μὲν τῶν ὅλων δεcπότην 115 C 3 | ὁ πάντων δημιουργὸc καὶ πατὴρ 119 A 6 | 9 νενεμῆcθαι κτέ.: καί τιcιν ἀναριθμήτοιc θεοῖc καὶ παρ' αὐτὸν ἑτέροιc (M: ἑ. π. αὐ. A) τὴν αὐτοῦ βαcιλείαν (M: β. αὐ. A) διανέμων 115 C 8 | ἐθνάρχαιc τιcὶ καὶ πολιούχοιc δαίμοcιν ἤτοι κατ' αὐτὸν θεοῖc διανενεμῆcθαί φηcι (M: φ. δ. A) τὰ ἔθνη 116 C 4 | πολιούχοιc θεοῖc τὰc τῶν ἐθνῶν ἀγέλαc διανενεμῆcθαί φηcι 116 D 8 | δεδόcθαι δὲ διατείνεται τοῖc πολιούχοιc αὐτὰ, ἵν', ὡc αὐτόc φηcιν, ἕκαcτοc ἐπιτροπεύῃ τὴν ἑαυτοῦ (M: αὐτοῦ A) λῆξιν οἰκείωc ἑαυτῷ 117 D 5 | πολιούχοιc γε μὴν καὶ ἐπιcτάταιc θεοῖc — διανενεμῆcθαι πάcαc (sc. τῶν ἐθνῶν ἀγέλαc) 118 E 4 | πολιούχοιc θεοῖc ὑπετίθει τὰ ἔθνη θεὸc 124 A 10 | οἱ δὲ, καθά φηcιν Ἰουλιανὸc, οἰκείωc ἑαυτοῖc καὶ ὡc ἂν ἕκαcτοc ἔχοι (A: ἔχῃ M) φύcεώc τε καὶ γνώμηc διοικοῦντεc τὰ ἀνθρώπινα 127 E 3 | πολιούχοιc τιcὶ καὶ ἐθνάρχαιc θεοῖc ἢ δαίμοcι καὶ ἀγγέλοιc ἐκνενεμῆcθαι τὰ ἔθνη 132 D 9 | 10 οἱ πολιοῦχοι θεοὶ 121 A 6 121 C 3 | τῶν πολιούχων θεῶν 127 D 7 | 11 ἐπειδὴ γὰρ κτέ.: ἐπειδὴ γὰρ ἐν μὲν τῷ πατρὶ πάντα (AO: om M) τέλεια καὶ ἓν πάντα usque ad Ἀθηνᾶ δὲ 120 B 5 | ἐπειδήπερ πάντα μὲν ἐν τῷ πατρὶ (M: ἐν τ. π. π. μ. A) τέλειά τε καὶ ἕν, ἐν δέ γε τοῖc μεριcτοῖc ἡ ἑνὸc ὁτουοῦν ἐπιcτήμη πράγματοc 120 B 9 | ὑπὸ θεῷ — ἐν ᾧ πάντα τελείωc τὰ ἀγαθὰ 120 C 4 | 13 Ἄρηc κτέ.: ἐπιτροπεύει — Ἄρηc 119 B 7 | Ἄρηc usque ad τὰ ἐπιτροπευόμενα 120 A 6.

συνετώτερα μᾶλλον ἢ τολμηρότερα, καὶ καθ' ἑκάστην οὐcίαν
τῶν οἰκείων θεῶν ἕπεται καὶ τὰ ἐπιτροπευόμενα παρὰ cφῶν
ἔθνη. εἰ μὲν οὖν οὐ μαρτυρεῖ τοῖc ἡμετέροιc λόγοιc ἡ πεῖρα,
πλάcμα μὲν ἔcτω τὰ παρ' ἡμῶν καὶ πιθανότηc ἄκαιροc, τὰ
παρ' ὑμῖν δὲ ἐπαινείcθω· εἰ δὲ | πᾶν τοὐναντίον οἷc μὲν ἡμεῖc 116A
λέγομεν, ἐξ αἰῶνοc ἡ πεῖρα μαρτυρεῖ, τοῖc ὑμετέροιc δὲ λόγοιc
οὐδὲν οὐδαμοῦ φαίνεται cύμφωνον, τί τοcαύτηc τῆc φιλονεικίαc
ἀντέχεcθε; λεγέcθω γάρ μοι, τίc αἰτία τοῦ Κελτοὺc μὲν εἶναι
καὶ Γερμανοὺc θραcεῖc, Ἕλληναc δὲ καὶ Ῥωμαίουc ὡc ἐπίπαν
πολιτικοὺc καὶ φιλανθρώπουc μετὰ τοῦ cτερροῦ τε καὶ πολεμι-
κοῦ, cυνετωτέρουc δὲ καὶ τεχνικωτέρουc Αἰγυπτίουc, ἀπολέμουc
δὲ καὶ τρυφηλοὺc Cύρουc μετὰ τοῦ cυνετοῦ καὶ θερμοῦ καὶ
κούφου καὶ εὐμαθοῦc. ταύ | τηc γὰρ τῆc ἐν τοῖc ἔθνεcι δια- 116B
φορᾶc εἰ μὲν οὐδεμίαν τιc αἰτίαν cυνορῴη, μᾶλλον δὲ αὐτά
φηcι καὶ ἐκ τοῦ αὐτομάτου cυμπεcεῖν, πῶc ἔτι προνοίᾳ διοι-
κεῖcθαι τὸν κόcμον οἴεται; εἰ δὲ τούτων αἰτίαc εἶναί τιc τίθεται,
λεγέτω μοι πρὸc αὐτοῦ τοῦ δημιουργοῦ καὶ διδαcκέτω. | τοὺc 131B
μὲν γὰρ νόμουc εὔδηλον, ὡc ἡ τῶν ἀνθρώπων ἔθετο φύcιc
οἰκείουc ἑαυτῇ, πολιτικοὺc μὲν καὶ φιλανθρώπουc, | οἷc ἐπὶ 131C
πλεῖcτον ἐντέθραπτο τὸ φιλάνθρωπον, ἀγρίουc δὲ καὶ ἀπαν-
θρώπουc, | οἷc ἐναντία φύcιc ὑπῆν καὶ ἐνυπῆρχε τῶν ἠθῶν.
οἱ γὰρ νομοθέται μικρὰ ταῖc φύcεcι καὶ ταῖc ἐπιτηδειότηcι διὰ

5 ὑμῖν V: ἡμῖν in ὑμῖν corr M m. pr. | 6 ὑμετέροιc M *uestris* O: ἡμετέροιc V | 7 cύμφωνον M *consonum* O: cυμφωνῶν V | τοcαύτηc M *tanta* O: ταύτηc V | 8 ἀντέχεcθε V *obsistitis* O: ἀντέχεcθαι M | λεγέcθω γάρ μοι MV: *dicat enim obsecro* O | μὲν καὶ Γερμανοὺc εἶναι V | 14 οὐδὲ μίαν M | cυνορῴη V *videt* O: cυνορῶν M | 16 τιc post οἴεται adi V | τιc post εἶναι om V | 17 λεγέτω — δημιουργοῦ: *dicat oro per suum opificem* O | ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | 19 οἰκείουc M *suas* O: οἰκείωc V | ἐπὶ πλεῖcτον M | 21 οἷc — ἠθῶν: *quibus diversorū morum inest ingenium* O | 22 μικρὰ MV: *paucas* O | καὶ ταῖc ἑ. δ. τ. ἀγωγῆc: *et conservationū studijs* O.

1 καθ' ἑκάcτην κτέ.: τοῖc τῶν πολιούχων ἤθεcί (scripsi: ἔθεcι MA) τε καὶ νόμοιc ὡc ἐξ ἀνάγκηc κατεcφιγμένοι 118 B 1 | ἕψεται 118 B 4 | τῇ φύcει καὶ τῇ γνώμῃ τῶν ἐπιτροπευόντων ἀκολουθεῖν 120 B 2 | καθ' ἑκάcτην γάρ φηcιν οὐcίαν θεῶν ἕπεται καὶ τὰ ἐπιτροπευόμενα παρὰ cφῶν ἔθνη 132 E 4 | 8 τοῦ Κελτοὺc κτέ.: Κελτοὶ μὲν γάρ εἰcι Γερμανοί τε πρὸc τούτοιc θραcεῖc τε καὶ μιαιφόνοι, Ἕλληνεc δὲ καὶ Ῥωμαῖοι ὡc ἐπίπαν πολιτικοὶ καὶ φιλάνθρωποι, τρυφηλοὶ δὲ Cύροι 117 C 8 | 15 πῶc ἔτι προνοίᾳ κτέ.: ποίαc ἔτι τοῦτο προνοίαc ἔργον εἴη ἄν; 118 A 5 | 18 ἔθετο φύcιc κτέ.: ταῖc τῶν φύcεων ἐπιτηδειότηcιν ἐοικόταc (A *congruas* O: εοἰκότωc M) τίθενται τοὺc νόμουc 132 A 7.

τῆc ἀγωγῆc προcέθεcαν. οὔκουν Ἀνάχαρcιν οἱ Cκύθαι βακχεύοντα
παρεδέξαντο· οὐδὲ τῶν Ἑcπερίων ἐθνῶν εὕροιc ἄν τιναc εὐκό-
λωc πλὴν ὀλίγων cφόδρα ἐπὶ τὸ φιλοcοφεῖν ἢ γεωμετρεῖν ἤ
τι τῶν τοιούτων ηὐτρεπιcμένουc, καίτοι κρατούcηc ἐπὶ τοcοῦ-
τον ἤδη τῆc Ῥωμαίων ἡγεμονίαc. ἀλλ' ἀπολαύουcι μόνον τῆc
131 D διαλέξεωc καὶ τῆc ῥητορείαc οἱ | λίαν εὐφυεῖc, ἄλλου δὲ οὐδε-
νὸc μεταλαμβάνουcι μαθήματοc. οὕτωc ἰcχυρὸν ἔοικεν ἡ φύcιc
εἶναι. τίc οὖν ἡ διαφορὰ τῶν ἐθνῶν ἐν τοῖc ἤθεcι καὶ τοῖc
νόμοιc; |
134 D Ὁ μὲν γὰρ Μωυcῆc αἰτίαν ἀποδέδωκε κομιδῇ μυθώδη τῆc
περὶ τὰc διαλέκτουc ἀνομοιότητοc. ἔφη γὰρ τοὺc υἱοὺc τῶν
ἀνθρώπων cυνελθόνταc πόλιν ἐθέλειν οἰκοδομεῖν καὶ πύργον
134 E ἐν αὐτῇ μέ | γαν, φάναι δὲ τὸν θεὸν, ὅτι χρὴ κατελθεῖν καὶ
τὰc διαλέκτουc αὐτῶν cυγχέαι. καὶ ὅπωc μή τίc με νομίcῃ
ταῦτα cυκοφαντεῖν, καὶ ἐκ τῶν Μωυcέωc ἀναγνωcόμεθα τὰ
ἐφεξῆc. «καὶ εἶπον· δεῦτε, οἰκοδομήcωμεν ἑαυτοῖc πόλιν καὶ Gen. 11, 4
πύργον, οὗ ἔcται ἡ κεφαλὴ ἕωc τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ποιήcωμεν
ἑαυτοῖc ὄνομα πρὸ τοῦ διαcπαρῆναι ἐπὶ προcώπου πάcηc τῆc
γῆc. καὶ κατέβη κύριοc ἰδεῖν τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον, ὃν Gen. 11, 5
ᾠκοδόμηcαν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων. καὶ εἶπε κύριοc· ἰδού, Gen. 11, 6
135 A γένοc ἓν καὶ χεῖλοc ἓν πάντων, καὶ τοῦτο ἤρ | ξαντο ποιῆcαι
καὶ νῦν οὐκ ἐκλείψει ἀπ' αὐτῶν πάντα, ὅcα ἂν ἐπίθωνται
ποιεῖν. δεῦτε, καταβάντεc ἐκεῖ cυγχέωμεν αὐτῶν τὴν γλῶccαν, Gen. 11, 7

2 ἐθνῶν om O | 3 ἡγμένουc post φιλοcοφεῖν adi V, om MO | τὸ ante γεωμετρεῖν adi V | 4 ἐπί ante τι adi V | εὐτρεπιcμένουc M | 5 ῥωμαίων M 2 mg *Romanorum* O: ῥωμαϊκῆc MV | 6 ἄλλουδὲ (sic) M *et praeterea nullam* O: ἀλλ' οὐδὲ V | 8 τῶν ἐθνῶν ἐν τοῖc ἤθεcι scripsi: τῶν ἠθῶν ἐν τοῖc ἔθνεcι MV, sed dubium, utrum V ἠθῶν habeat an ἐθῶν *morum in gentibus* O | 9 νόμοιc M B 2 mg *legibus* O: νομίμοιc V | 10 ἰουλιανοῦ M mg ἰουλιανὸc V mg *Iulianus* O | Μωcῆc MV | 11 ἔφη MV: *dicit* O | 14 αὐτῶν V *illarum* O: om M | 15 καὶ ante ἐκ om V | Μωcέωc MV | ἀναγνωcόμεθα τὰ ἐφεξῆc M *legamus caetera* O: τὰ ἐφεξῆc ἀναγνωcόμεθα V | 16 εἶπον MV: εἶπαν LXX | 22 πάντα M LXX *omnia* O: πάντων V.

1 οὔκουν κτέ.: Cκύθαι, φηcίν, οὐκ ἐδέξαντο βακχεύοντα τὸν Ἀνάχαρcιν 133 A 4 | 2 οὐδὲ τῶν Ἑcπερίων κτέ.: τῶν Ἑcπερίων ἐθνῶν ἀμαθίαν καταψηφίζεται καὶ οὐδένα φηcὶ τῶν ἐγκυκλίων τουτωνὶ μαθημάτων παρ' αὐτοῖc γενέcθαι που ἐπιcτήμονα πλὴν εὐαριθμήτων κομιδῇ 133 B 3 | 18 ἡμᾶc post διαcπαρῆναι ut Iulianus omiserunt LXX cod. et ed. A (Alexandrinus) Є (Bodleianus) a (Aldina) r (Basileensis) cf. Genes. Graece ed. de Lagarde ad p. 39, 4 | 22 καὶ post δεῦτε ut Iulianus om LXX cod. z (zittaviensis) cf. de Lagarde l. l. ad p. 39, 9 | 23 ἐκεῖ nullus LXX codex post καταβάντεc posuit, sed alii post cυγχέωμεν, alii post αὐτῶν cf. de Lagarde ad p. 39, 10.

Gen. 11, 8 ἵνα μὴ ἀκούωϲιν ἕκαϲτοϲ τῆϲ φωνῆϲ τοῦ πληϲίον. καὶ διέϲπει-
ρεν αὐτοὺϲ κύριοϲ ὁ θεὸϲ ἐπὶ πρόϲωπον πάϲηϲ τῆϲ γῆϲ καὶ
ἐπαύϲαντο οἰκοδομοῦντεϲ τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον.» εἶτα
τούτοιϲ ἀξιοῦτε πιϲτεύειν ἡμᾶϲ, ἀπιϲτεῖτε δὲ ὑμεῖϲ τοῖϲ ὑφ'
Ὁμήρου λεγομένοιϲ ὑπὲρ τῶν Ἀλῳαδῶν, ὡϲ ἄρα τρία ἐπ'
Od. λ, 316 ἀλλήλοιϲ | ὄρη θεῖναι διενοοῦντο, «ἵν' οὐρανὸϲ ἀμβατὸϲ εἴη». 135
φημὶ μὲν γὰρ ἐγὼ καὶ τοῦτο παραπληϲίωϲ ἐκείνῳ μυθῶδεϲ
εἶναι. ὑμεῖϲ δὲ, ἀποδεχόμενοι τὸ πρότερον, ἀνθ' ὅτου πρὸϲ
θεῶν ἀποδοκιμάζετε τὸν Ὁμήρου μῦθον; ἐκεῖνο γὰρ οἶμαι δεῖν
ϲιωπᾶν πρὸϲ ἄνδραϲ ἀμαθεῖϲ, ὅτι κἂν μιᾷ φωνῇ καὶ γλώϲϲῃ
πάντεϲ οἱ κατὰ πᾶϲαν τὴν οἰκουμένην ἄνθρωποι χρήϲωνται,
πύργον οἰκοδομεῖν οὐ δυνήϲονται πρὸϲ τὸν οὐρανὸν ἀφικνού-
μενον, κἂν ἐκπλινθεύϲωϲι τὴν γῆν πᾶϲαν· ἀπείρων γὰρ δεήϲει |
πλίνθων ἰϲομεγεθῶν τῇ γῇ ξυμπάϲῃ τῶν δυνηϲομένων [ἰϲχύϊ] 135
ἄχρι τῶν ϲελήνηϲ ἐφικέϲθαι κύκλων. ὑποκείϲθω γὰρ πάνταϲ
μὲν ἀνθρώπουϲ ϲυνεληλυθέναι γλώϲϲῃ καὶ φωνῇ μιᾷ κεχρημέ-
νουϲ, πᾶϲαν δὲ ἐκπλινθεῦϲαι τὴν γῆν καὶ ἐκλατομῆϲαι, πότε

1 ἀκούωϲιν ἕκαϲτοϲ M LXX *audiant unusquisque* O: ἕκαϲτοϲ ἀκούωϲι V | 2 ἐπὶ πρόϲωπον M LXX *super faciem* O: ἐπὶ προϲώπου V | 4 ἡμᾶϲ πιϲτεύειν V | δὲ post ἀπιϲτεῖτε om, sed postea adi M m 1 | 5 Ἀλωάδων MV | 8 εἶναι post τοῦτο pos MV: post μυθῶδεϲ posui hiatus evitandi causa cf. proleg. p. 159 | ἀποδεχόμενοι τὸ πρότερον M *recipientes primum* O: τὸ πρότερον ἀποδεχόμενοι V | 11 χρήϲωνται M: χρήϲονται V | 12 πύργον — ἀφικνούμενον scripsi: πόλιν — ἀφικνουμένην MV *civitatem — pertingentē* O | πόλιν — ἀφικνουμένην M: *civitatē aedificare non possunt ad coelum pertingentē* O: πόλιν πρὸϲ τὸν οὐρανὸν ἀφικνουμένην οἰκοδομεῖν οὐ δυνήϲονται V | 13. πᾶϲαν M: ἅπαϲαν V | 14 ἰϲομεγέθων V | ἰϲχύϊ ante ἄχρι M *fortiter* O: om V | 15 τῆϲ ante ϲελήνηϲ adi V | 16 ϲυνεληλυθέναι μὲν ἀνθρώπουϲ πάνταϲ V | κεχρημένουϲ M: χρωμένουϲ V | 17 τὴν γῆν ἐκπλινθεῦϲαι V.

1 τῆϲ φωνῆϲ Iulianus et LXX c (Complutensis) m (Monacensis 9) t (Vindobonensis 3): τὴν φωνὴν cf. de Lagarde l. l. p. 39, 11 | 2 ὁ θεὸϲ post κύριοϲ ut Iulianus adi E z cf. de Lagarde l. l. ad p. 39, 11 | ἐκεῖθεν post θεὸϲ adi LXX | 5 ὑπὲρ τῶν Ἀλωαδῶν: ἐπειδὴ (M: ἐπεὶ A) δὲ διαμέμνηται τῶν Ἀλωαδῶν (A: ἀλωάδων M) 137 B 3 | οἱ δύο παῖδεϲ Ἀλωέωϲ (π. ἀ. M.: ἀ. π. V) 137 D 8 | ἦν δή που ϲκοπὸϲ αὐτοῖϲ τάχα που καὶ βάϲιμον ἑαυτοῖϲ ἀποφῆναι τὸν οὐρανὸν, εἴπερ ἦν πωϲ ἐφικτὸν τὰ ὅτι μάλιϲτα τῶν ὀρῶν ἠρμένα τὴν ἐπάλληλον (scripsi: ἐπάλληλαν M: ἐπ' ἄλληλα A) θέϲιν λαχεῖν (M: λαβεῖν A) 137 C 4 | 9 τὸν Ὁμήρου μῦθον: μυθοποιὸν εἶναί φηϲιν, ὃν δὴ ἔχει θαυμάϲαϲ 137 B 4 | Ὁμήρῳ ταῦτα διέψευϲται καὶ προϲέρριπται κατὰ τὸ μυθῶδεϲ 137 C 7 | 12 πύργον οἰκοδομεῖν κτέ.: μὴ ἂν ἰϲχῦϲαι (A: ἰϲχύϲαι M) λέγων τοὺϲ ἐπὶ τῆϲ γῆϲ, κἂν εἰ πᾶϲαν αὐτὴν ἐκπλινθεύϲειαν, μέχρι τῶν (τῆϲ adi A) ϲελήνηϲ ἐφικέϲθαι κύκλων 136 A 9.

ἂν μέχριϲ οὐρανοῦ φθάϲειεν, εἰ καὶ λεπτότερον ἁρπεδόνοϲ ἐκμη-
ρυομένων αὐτῶν ἐκταθείη; τοῦτον οὖν οὕτω φανερὸν ὄντα τὸν
μῦθον ἀληθῆ νενομικότεϲ καὶ περὶ τοῦ θεοῦ δοξάζοντεϲ, ὅτι
135 D πεφόβηται τῶν ἀνθρώπων τὴν μιαιφονίαν τούτου τε | χάριν
⟨καταπεφοίτηκεν⟩ αὐτῶν ϲυγχέαι τὰϲ διαλέκτουϲ, ἔτι τολμᾶτε
θεοῦ γνῶϲιν αὐχεῖν; |

137 E Ἐπάνειμι δὲ αὖθιϲ πρὸϲ ἐκεῖνο, τὰϲ μὲν γὰρ διαλέκτουϲ
ὅπωϲ ὁ θεὸϲ ϲυνέχεεν. εἴρηκεν ὁ Μωυϲῆϲ τὴν μὲν αἰτίαν, ὅτι
φοβηθεὶϲ μή τι κατ᾽ αὐτοῦ πράξωϲι προϲβατὸν ἑαυτοῖϲ τὸν
138 A οὐρανὸν κατεργαϲάμενοι, ὁμόγλωττοι ὄντεϲ καὶ ὁμόφρο | νεϲ
ἀλλήλοιϲ· τὸ δὲ πρᾶγμα ὅπωϲ ἐποίηϲεν ⟨οὐδαμῶϲ, ἀλλὰ μόνον⟩,
ὅτι κατελθὼν ἐξ οὐρανοῦ — μὴ δυνάμενοϲ ἄνωθεν αὐτὸ ποιεῖν,
ὡϲ ἔοικεν, εἰ μὴ κατῆλθεν ἐπὶ τῆϲ γῆϲ. ὑπὲρ δὲ τῆϲ κατὰ τὰ
ἤθη καὶ τὰ νόμιμα διαφορᾶϲ οὔτε Μωυϲῆϲ οὔτε ἄλλοϲ ἀπεϲά-

1 ἂν M: οὖν V | φθάϲειεν V: φθάϲαιεν M: *pertingent* O | 2 ἐκταθείη V: ἐκτανθείη M | οὖν τὸν μῦθον φανερὸν οὕτωϲ ὄντα νενομικότεϲ ἀληθῆ V | 3 τοῦ ante θεοῦ om V | 4 τὴν ante μιαιφονίαν om V | μιαιφονίαν M: ὁμοφωνίαν V *uocis unitate* O | 5 καταπεφοίτηκεν αὐτῶν ϲυγχέαι τὰϲ διαλέκτουϲ scripsi cf. test.: αὐτῶν ϲυγχέει τὰϲ διαλέκτουϲ M τὰϲ διαλέκτουϲ αὐτῶν ϲυγχέῃ V | τὲ post ἔτι adi M | 7 ἰουλιανοῦ M mg V mg *Iulianus* O | post ἐκεῖνο comma posui: punctum A | 8 ὁ θεὸϲ ϲυνέχεεν M: ϲυνέχεεν ὁ θεὸϲ V | · ante εἴρηκεν punctum posui: comma OA | Μωϲῆϲ MV | 9 προϲβατὸν ἑαυτοῖϲ scripsi: προϲβατὸν αὐτοῖϲ M ἑαυτοῖϲ προϲβατὸν V | 10 κατεργαϲάμενοι B 2 mg ἀπεργαϲάμενοι MV; ergo κατ in C ita scriptum erat, ut facile posset cum ἀπ confundi | τε post ὁμόγλωττοι adi, sed postea del M | 11 δὲ πρᾶγμα M: πρᾶγμα δὲ V | οὐδαμῶϲ, ἀλλὰ μόνον adieci | 14 ἤθη scripsi: ἔθη MV *consuetudines* O | Μωϲῆϲ MV | οὔτ᾽ ἄλλοϲ V.

3 ὅτι πεφόβηται κτέ.: ᾠήθη γὰρ ὅτι πεφόβηται μὲν ὁ ὑπὲρ πάντα (A: πάνταϲ M) θεὸϲ τὴν ἐξ ἀνθρώπων ἔφοδον (M: ὅτι τὴν ἐξ ἀ. ἔφ. πεφ. μὲν ὁ ὑπ. π. θεὸϲ A), καταπεφοίτηκε δὲ ϲυγχέαι τὰϲ αὐτῶν γλώϲϲαϲ (M: γλώϲϲαϲ αὐτῶν A), ἵνα μὴ πύργον οὐρανομήκη παραδόξωϲ ἀναδειμάμενοι κτέ. 135 D 4 | πῶϲ ὁ πρόϲ γε τοῦτο δειλίαϲ ἐλάϲαϲ, καθὰ νενόμικεν ὁ δεινὸϲ εἰϲ λόγουϲ, κατέβη ϲυγχέαι τὰϲ γλώϲϲαϲ αὐτῶν —; 135 D 9 | οὐ γάρ τοι πεφοβημένον, καθάπερ οὖν οἴεται, τὸν τῶν ὅλων θεὸν κτέ. 136 B 3 | 5 ἔτι τολμᾶτε κτέ.: ἐπειδὴ δέ φηϲιν, ὅτι τοῖϲ Μωυϲέωϲ διηγήμαϲιν ἐνιέντεϲ τὸν νοῦν, ἔτι τολμᾶτε θεοῦ γνῶϲιν αὐχεῖν κτέ. 137 D 1 | 8 ὅτι φοβηθεὶϲ κτέ.: οἴεται γὰρ δὴ καὶ δέουϲ ἡττῆϲθαί ποτε τὸν ἀκήρατον νοῦν καὶ οὐδ᾽ ἂν (scripsi: οὐδὲν MA) ἰϲχῦϲαι διελεῖν εἰϲ πολυγλωϲϲίαν τοὺϲ ἐπὶ τῆϲ γῆϲ, εἰ μὴ καταβέβηκεν ἐν αὐτῇ 138 D 8 | λέγων, ὡϲ εἰ μὴ κατῆλθεν ἐπὶ τῆϲ γῆϲ, οὐδ᾽ ἂν (M: οὐδὲ ἂν A) ἴϲχυϲε τεμεῖν (M: κατατεμεῖν A) εἰϲ πολυγλωϲϲίαν τοὺϲ τὸ τηνικάδε 139 A 4 | κατειρωνεύεται τὴν τοῦ Μωυϲέωϲ φωνὴν (M: τὴν φων. κατ. τ. M. A) καθικέϲθαι γεγραφότοϲ ἄνωθεν ἐπὶ τῆϲ γῆϲ τὸν ὅλων θεὸν 139 B 1 | 13 ὑπὲρ δὲ τῆϲ κτέ.: πολυπραγμονεῖ, πῶϲ ἄρα καὶ πόθεν ἐν τοῖϲ ἔθνεϲιν ἠθῶν τε καὶ νόμων ὁρᾶται διαφορά, καὶ Μωυϲέα μὲν ἤτοι τοὺϲ μετ᾽ αὐτὸν γεγονόταϲ προφήταϲ οὐδὲν τὸ παράπαν περὶ τούτων εἰπεῖν 139 B 7.

φηϲέ τιϲ. καίτοι τῷ παντὶ μείζων ἐϲτὶν ἡ περὶ τὰ νόμιμα καὶ
τὰ πολιτικὰ τῶν ἐθνῶν ἐν τοῖϲ ἀνθρώποιϲ τῆϲ περὶ τὰϲ δια-
λέκτουϲ διαφορᾶϲ. τίϲ γὰρ Ἑλλήνων ἀδελφῇ, τίϲ | δὲ θυγατρί, 138B
τίϲ | δὲ μητρί φηϲι δεῖν μίγνυϲθαι; τοῦτο δὲ ἀγαθὸν ἐν Πέρ-
ϲαιϲ κρίνεται. τί με χρὴ καθ᾽ ἕκαϲτον ἐπιέναι, τὸ φιλελεύθε-
ρόν τε καὶ ἀνυπότακτον Γερμανῶν ἐπεξιόντα, τὸ χειρόηθεϲ καὶ
τιθαϲὸν Cύρων καὶ Περϲῶν καὶ Πάρθων καὶ πάντων ἁπλῶϲ τῶν
πρὸϲ ἕω καὶ πρὸϲ μεϲημβρίαν βαρβάρων καὶ ὅϲα καὶ τὰϲ βαϲιλείαϲ
ἀγαπᾷ κεκτημένα δεϲποτικωτέραϲ; εἰ μὲν οὖν ἄνευ προνοίαϲ
μείζονοϲ καὶ θειοτέραϲ ταῦτα ϲυνηνέχθη τὰ μείζω καὶ τιμιώτερα,
τί μάτην περιεργαζόμεθα καὶ θερα | πεύομεν τὸν μηδὲν προ- 138C
νοοῦντα; ᾧ γὰρ οὔτε βίων οὔτε ἠθῶν οὔτε τρόπων οὔτε εὐνο-
μίαϲ οὔτε πολιτικῆϲ ἐμέληϲε καταϲτάϲεωϲ, ἆρ᾽ ἔτι προϲήκει
μεταποιεῖϲθαι τῆϲ παρ᾽ ἡμῶν τιμῆϲ; οὐδαμῶϲ. ὁρᾶτε, εἰϲ ὅϲην
ὑμῶν ἀτοπίαν ὁ λόγοϲ ἔρχεται. τῶν γὰρ ἀγαθῶν ὅϲα περὶ
τὸν ἀνθρώπινον θεωρεῖται βίον, ἡγεῖται μὲν τὰ τῆϲ ψυχῆϲ,
ἕπεται δὲ τὰ τοῦ ϲώματοϲ. εἰ τοίνυν τῶν ψυχικῶν ἡμῶν ἀγα-
θῶν κατωλιγώρηϲεν, οὐδὲ τῆϲ φυϲικῆϲ ἡμῶν καταϲκευῆϲ προ-
νοηϲάμενοϲ, οὔτε ἡμῖν | ἔπεμψε διδαϲκάλουϲ ἢ νομοθέταϲ 138D
ὥϲπερ τοῖϲ Ἑβραίοιϲ κατὰ τὸν Μωυϲέα καὶ τοὺϲ ἐπ᾽ ἐκείνῳ
προφήταϲ, ὑπὲρ τίνοϲ ἕξομεν αὐτῷ καλῶϲ εὐχαριϲτεῖν; |

Ἀλλ᾽ ὁρᾶτε, μή ποτε καὶ ἡμῖν ἔδωκεν ὁ θεὸϲ οὓϲ ὑμεῖϲ 141C

1 τῷ παντὶ om O | 2 ἐθνῶν scripsi *gentium* O recte videtur coniecisse: ἐθῶν MV | 4 ἐν Πέρϲαιϲ M *inter Persas* O: Πέρϲαιϲ V | 5 φιλέλευθερόν τε M | 6 ἐπεξιοντα V | 7 τιθαϲὸν M: τιθαϲϲὸν V | 8 ὅϲα καὶ τὰϲ V: ὅϲα καὶ τὰϲ M | 9 δεϲποτικὼτέραϲ MV: *quae Latinis dominantur* O | προ-νοίαϲ ἄνευ V | 10 μείζονοϲ om M | τιμιώτερα V *digniora* O: τελειώτερα M | τὰ μείζω καὶ τιμιώτερα cum ϲυνηνέχθη coniunxi, cum περιεργαζό-μεθα OA | 11 μάτην ante θεραπεύομεν pos V | μή τε post μηδὲν adi M | 15 ὑμῶν M *uester* O: ἡμῶν V | 16 βίον θεωρεῖται V | 18 οὐδὲ scripsi: οὔτε MV *neque* O | φυϲικῆϲ V *naturalis* O: ψυχικῆϲ M | 19 ἔπεμψε *scripsi*: πέμψαϲ MV | 20 κατὰ τὸν Μωϲέα MV: *Mosen* O | 21 καλῶϲ om O | 22 ἰουλιανοῦ M mg V mg *Iulianus* O.

3 τίϲ γὰρ Ἑλλήνων κτέ.: Ἕλληϲι μὲν καὶ Ῥωμαίοιϲ δι᾽ ἀπέχθειαν γενέϲθαι πολλῆϲ τὸ μητρογαμεῖν καὶ ἀδελφῶν εὐναῖϲ ἐπιθήγεϲθαι (M: ἐπιτίθεϲθαι A); τετιμῆϲθαί γε μὴν παρ᾽ ἑτέροιϲ αὐτὸ (M: αὐτὸ παρ᾽ ἑτέροιϲ A), ἀποδέχεται δὲ Γερμανῶν τὸ ἐξήνιον (M: τὸ ἐξ. Γερμ. A) καὶ μὴν καὶ τὸ (scripsi: καὶ M τὸ A) χειρόηθεϲ ἑτέρων 139 C 2 | 18 οὐδὲ τῆϲ φυϲικῆϲ κτέ.: ῥᾳθυμῆϲαι λέγοντοϲ τὸν δημιουργὸν τῆϲ φυϲικῆϲ ἡμῶν καταϲκευῆϲ 140 E 2 | 19 οὔτε ἡμῖν ἔπεμψε κτέ.: καὶ Μωυϲέα καὶ νόμον καὶ μὴν καὶ προφήταϲ ταῖϲ τῶν ἐθνῶν ἀγέλαιϲ δεδώρηται θεὸϲ 140 E 6 | 22 Ἀλλ᾽ ὁρᾶτε κτέ.: Ὁρᾶτε, φηϲί, μήποτε — θεούϲ

ἠγνοήκατε θεούς τε καὶ προστάτας ἀγαθοὺς, οὐδὲν ἐλάττονας τοῦ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις ἐξ ἀρχῆς τιμωμένου τῆς Ἰουδαίας, ἧσπερ ἐκεῖνος προνοεῖν ἔλαχε μόνης, ὥσπερ ὁ Μωυσῆς ἔφη καὶ
1D οἱ μετ' ἐκεῖνον ἄχρις ἡμῶν. εἰ δὲ ὁ προσε | χὴς εἴη τοῦ κόσμου δημιουργὸς ὁ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις τιμώμενος, ἔτι καὶ βέλτιον ὑπὲρ αὐτοῦ διενοήθημεν ἡμεῖς ἀγαθά τε ἡμῖν ἔδωκεν ἐκείνων μείζονα τά τε περὶ ψυχὴν καὶ τὰ ἐκτὸς, ὑπὲρ ὧν ἐροῦμεν ὀλίγου ὕστερον, ἔστειλέ τε καὶ ἐφ' ἡμᾶς νομοθέτας οὐδὲν Μωυσέως χείρονας, εἰ μὴ τοὺς πολλοὺς μακρῷ κρείττονας. |
3A "Ὅπερ οὖν ἐλέγομεν, εἰ μὴ καθ' ἕκαστον ἔθνος ἐθνάρχης τις θεὸς ἐπιτροπεύων [ἦν] ἄγγελός τε ὑπ' αὐτῷ καὶ δαίμων
13B καὶ ψυχῶν ἰδιά | ζον γένος ὑπηρετικὸν καὶ ὑπουργικὸν τοῖς κρείττοσιν ἔθετο τὴν ἐν τοῖς νόμοις καὶ τοῖς ἤθεσι διαφορότητα, δεικνύσθω, παρ' ἄλλου πῶς γέγονε ταῦτα. καὶ γὰρ οὐδὲ ἀπόχρη λέγειν· «εἶπεν ὁ θεὸς καὶ ἐγένετο»· ὁμολογεῖν γὰρ χρὴ τοῖς ἐπιτάγμασι τοῦ θεοῦ τῶν γινομένων τὰς φύσεις. ὃ δὲ λέγω, σαφέστερον ἐρῶ. ἐκέλευσεν ὁ θεὸς ἄνω φέρεσθαι τὸ πῦρ, εἰ

1 καὶ ante προστάτας om MV: *ac* recte adi O, coniectura, ut videtur | 2 ἐξαρχῆς M | 3 ἔλαχε μόνης προνοεῖν V | Μωσῆς MV | 4 ἄχρις ἡμῶν M *usque ad nos* O: ἄχρις ὑμῶν V | 5 τοῖς Ἑβραίοις scripsi; cf. p. 185, 2: τῶν Ἑβραίων MV | ἔτι M *adhuc* O: ὅτι V | καὶ post ἔτι non vertit O | 6 ἔδωκεν[β] ἡμῖν[α'] M | 7 τε ante περὶ V *tam* O om M | 8 Μωσέως MV | 9 εἰ μὴ MV; *si non et* O | τοὺς πολλοὺς *non vertit* O | 10 ἰουλιανοῦ M mg V mg *Iulianus* O | ἐθάρχης V | 11 ἐπιτροπεύων ἦν MV *curat* O: ἐπιτροπεύων scripsi cf. 115 E | 13 κρείτοσιν M | 15 γὰρ post ὁμολογεῖν M *enim* O: δὲ V | 16 τῶν γινομένων MV: *eorum quae facta sunt* O | 17 ἐκέλευσεν ὁ θεὸς M: ἐκέλευσε θεὸς V.

τε καὶ προστάτας ἀγαθοὺς οὐδὲν ἐλάττονας (MA *minores* O: ἔλαττον B 2 mg) τοῦ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις τιμωμένου. ἀγαθοὺς, εἰπέ μοι, προστάτας καὶ θεοὺς σαυτῷ τε καὶ τοῖς ὁμογνώμοσι δεδόσθαι φής; 142 A 4 | Falso Cyrillus Iuliani verba ita reddit: ἀλλ' εἰ μὲν εἴη, φησὶν, ὁ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις τιμώμενος καθ' ἕνα τῶν ἄλλων μεμετρημένην ἔχων τὴν ἀρχὴν, ἡμεῖς ἐλάχομεν τοὺς ἀμείνους· εἰ δὲ ὁ προσεχὴς εἴη τοῦ κόσμου δημιουργὸς, βέλτιον ἡμεῖς ὑπὲρ αὐτοῦ διενοήθημεν. 142 C 6 | 4 εἰ δὲ ὁ προσεχὴς κτέ.: θεὸν, ὃν καὶ (καὶ A *et* O: om M) προσεχῆ καλοῦσι τοῖς (τοῖς τοῖς M) κτίσμασιν· ἀλλ' εἴπερ οὗτος εἴη, φησὶ, βέλτιον ἡμεῖς ὑπὲρ αὐτοῦ διενοήθημεν 142 D 7 | φραζέτω δὲ, ὅπως βέλτιον ὑπὲρ αὐτοῦ διανενόηνται 142 E 1 | 8 ἔστειλέ τε κτέ.: ὅτι δὲ τῶν παρ' Ἕλλησι νομοθετῶν ἤτοι σοφῶν τε καὶ διδασκάλων ἀσυγκρίτως ἀμείνους οἱ παρ' ἡμῖν, ἐπὶ καιροῦ διαδείξομεν (MB2 mg *ostendemus* O: διδάξομεν A) 143 A 1 | 10 εἰ μὴ καθ' ἕκαστον ἔθνος κτέ.: καθά φησιν αὐτὸς, τὸ τὰ ἔθνη ἐκνενεμῆσθαι ἐθνάρχαις θεοῖς καὶ δαίμοσιν ἐπιτρόποις τὴν ἐν τοῖς νόμοις καὶ τοῖς ἤθεσιν ἔθετο διαφορότητα 144 B 4 | 13 τὴν ἐν τοῖς νόμοις κτέ.: τῆς τῶν ἠθῶν (M: ἐθῶν A) τε καὶ νόμων διαφορᾶς 143 E 5 cf. 144 B 8 144 C 6.

τύχοι, κάτω δὲ τὴν γῆν; οὐχ ἵνα τὸ πρόσταγμα γένηται τοῦ
θεοῦ, τὸ μὲν ἐχρῆν εἶναι κοῦφον, τὸ δὲ βρίθειν; οὕτω καὶ ἐπὶ
τῶν ἑτέρων ὁ | μοίωϲ. Parva lacuna. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ 143
τῶν θείων. αἴτιον δὲ, ὅτι τὸ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐπίκηρόν
ἐϲτι καὶ φθαρτὸν γένοϲ. εἰκότωϲ οὖν αὐτοῦ φθαρτὰ καὶ τὰ ἔργα
καὶ μεταβλητὰ καὶ παντοδαπῶϲ τρεπόμενα· τοῦ θεοῦ δὲ ὑπάρ-
χοντοϲ ἀϊδίου, καὶ τὰ προϲτάγματα τοιαῦτ᾽ εἶναι προϲήκει. τοι-
αῦτα δὲ ὄντα ἤτοι φύϲειϲ εἰϲὶ τῶν ὄντων ἢ τῇ φύϲει τῶν ὄν-
των ὁμολογουμένα. πῶϲ γὰρ ἂν ἡ φύϲιϲ τῷ προϲτάγματι μά-
χοιτο τοῦ θεοῦ; πῶϲ δ᾽ ἂν ἔξω πίπτοι τῆϲ ὁμολογίαϲ; | οὐκοῦν 143I
εἰ καὶ προϲέταξεν ὥϲπερ τὰϲ γλώϲϲαϲ ϲυγχυθῆναι καὶ μὴ ϲυμ-
φωνεῖν ἀλλήλαιϲ, οὕτω δὲ καὶ τὰ πολιτικὰ τῶν ἐθνῶν, οὐκ
ἐπιτάγματι δὲ μόνον ἐποίηϲε τοιαῦτα καὶ πεφυκέναι οὐδὲ ἡμᾶϲ
πρὸϲ ταύτην κατεϲκεύαϲε τὴν διαφωνίαν. ἐχρῆν γὰρ πρῶτον
διαφόρουϲ ὑπεῖναι φύϲειϲ τοῖϲ ἐν τοῖϲ ἔθνεϲι διαφόρωϲ ἐϲομέ-
νοιϲ. ὁρᾶται γοῦν τοῦτο, καὶ τοῖϲ ϲώμαϲιν εἴ τιϲ ἀπίδοι Γερ-
μανοὶ καὶ Cκύθαι Λιβύων καὶ Αἰθιόπων ὁπόϲον διαφέρου | ϲιν. 143I
ἆρα καὶ τοῦτό ἐϲτι ψιλὸν ἐπίταγμα, καὶ οὐδὲν ὁ ἀὴρ οὐδὲ ἡ χώρα
τῷ πῶϲ ἔχειν πρὸϲ τὸ χρῶμα θεοῖϲ ϲυμπράττει; | ἔτι δὲ καὶ ὁ 146A
Μωυϲῆϲ ἐπεκάλυπτε τὸ τοιοῦτον εἰδὼϲ οὐδὲ τὴν τῶν διαλέκτων

1 post τὴν γῆν signum interrogationis posui | γένηται τοῦ θεοῦ M: τοῦ θεοῦ γένηται V | 2 ἐχρῆν MV: *oportere* O | εἶναι κοῦφον M: κοῦφον εἶναι V | post βρίθειν punctum pos O | 6 θεοῦ δὲ V: δὲ θεοῦ M | 7 τοιαῦτα εἶναι MV: τοιαῦτ᾽ εἶναι scripsi propter hiatum cf. proleg. p. 159 | 11 εἰ καὶ V *quamuis etiam* O: εἰκῆ M | 13 δὲ ante μόνον adi M: om V | ἐποίηϲε τοιαῦτα scripsi: ἐποίηϲεν αὐτὰ M ἐποίηϲεν αὐτὸ V | οὐδὲ scripsi: δὲ MV | 14 διαφωνίαν V *dissonantiam* O: διακονίαν M | οὕτω δὲ (12) κτέ. ita vertit O: *Sic autem & gentium gubernationem non fecit solo praecepto, sed ad hanc etiam nostrā praeparauit fieri dissonantiam.* | 15 τοῖϲ — ἐϲομένοιϲ M: τῶν ἐϲομένων V | 16 *quantum Germani et Scythae, Libesq3 et Aethiopes differant* O | 18 χώρα MV *regio* O: χώραϲ coni Aubertus | 19 τὸ χρῶμα scripsi cf. test.: τὰ οὐράνια MV *coelestia* O | θεοῖϲ scripsi: θέϲεωϲ MV *ad situm* O: θέϲιϲ coni Aubertus | ἰουλιανοῦ M mg V mg *Iulianus* O | ἔτι scripsi: ὅτι MV *quod* O | 20 Μωϲῆϲ MV | εἰδὼϲ ἐπεκάλυπτε τὸ τοιοῦτον V.

2 τὸ μὲν ἐχρῆν κοῦφον κτέ.: ἀναγκαῖον ἦν κοῦφόν γε (γε M: τε A) εἶναι κατὰ φύϲιν τὸ πῦρ, ἵνα τὸ ἄνω φέρεϲθαι λάβοι (M: λάχῃ A), διαβριθῆ δὲ τὴν γῆν, ἵν᾽ ἔχῃ τὸ κάτω κεῖϲθαι 145 A 2 | 14 ἐχρῆν γὰρ πρῶτον κτέ.: ἔδει γὰρ διαφόρουϲ, φηϲὶν (M: φηϲ. διαφ. A), ὑπεῖναι φύϲειϲ τοῖϲ μὴ ὁμοίωϲ ἐϲομένοιϲ, ἵν᾽ ὁμολογῇ (A: ὁμολογῆται M) τὰ πράγματα τοῖϲ θεϲπίϲμαϲι τοῦ θεοῦ (M: τοῖϲ τοῦ θεοῦ θεϲπ. A) 144 E 8 | 19 πρὸϲ τὸ χρῶμα: καὶ τῶν ϲωμάτων τὰ χρώματα πρὸϲ ἀπόδειξιν δέχεται 145 D 6.

46 B cύγχυcιν ἀνατέ | θεικε τῷ θεῷ μόνῳ. φηcὶ γὰρ αὐτὸν οὐ μόνον
κατελθεῖν οὐ μὴν οὐδὲ ἕνα cυγκατελθεῖν αὐτῷ, πλείονας δὲ,
καὶ τούτους οἵτινές εἰcιν οὐκ εἶπεν· εὔδηλον δὲ, ὅτι παραπλη-
cίους αὐτῷ τοὺς cυγκατιόντας ὑπελάμβανεν. εἰ τοίνυν πρὸς τὴν
cύγχυcιν τῶν διαλέκτων οὐχ ὁ κύριος μόνος, ἀλλὰ καὶ οἱ cὺν
αὐτῷ κατέρχονται, πρόδηλον, ὅτι καὶ πρὸς τὴν cύγχυcιν τῶν
ἠθῶν οὐχ ὁ κύριος μόνος, ἀλλὰ καὶ οἱ cὺν αὐτῷ τὰς διαλέκτους
cυγχέοντες εἰκότως ἂν ὑπολαμβάνοιντο ταύτης εἶναι τῆς δια-
cτάcεως αἴτιοι. |

48 B Τί οὖν, ⟨οὐκ⟩ ἐν μακροῖς εἰπεῖν βουλόμενος, τοcαῦτα
ἐπεξῆλθον; ὡς, εἰ μὲν ὁ προσεχὴς εἴη τοῦ κόσμου δημιουργὸς
ὁ ὑπὸ τοῦ Μωυσέως κηρυττόμενος, ἡμεῖς ὑπὲρ αὐτοῦ βελτίους
ἔχομεν δόξας οἱ κοινὸν μὲν ἐκεῖνον ὑπολαμβάνοντες ἁπάντων
δεσπότην, ἐθνάρχας δὲ ἄλλους, οἳ τυγχάνουσι μὲν ὑπ᾽ ἐκεῖνον,
εἰσὶ δὲ ὥσπερ ὕπαρχοι βασιλέως, ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ διαφερόν-
48 C τως ἐ | πανορθούμενος φροντίδα· καὶ οὐ καθίσταμεν αὐτὸν οὐδὲ

1 μόνω M: μόνον V | *hinc accipe* post μόνῳ adi O | αὐτὸν V *ipsum* O: αὐτὸς M | 2 οὐ μὴν ante οὐδὲ om V | 3 οἵτινες: *qui quales* O | οὐκεῖπεν M | 4 ὑπελάμβανε V | τὴν τῶν διαλέκτων cύγχυcιν V | 6 κατέρχονται — 187, 7 οἱ cὺν αὐτῷ omiserunt B et Aubertus | καὶ post ὅτι non vertit O | τὴν τῶν ἠθῶν cύγχυcιν V | 7 ὁ κύριος MV: *ipse* O | 10 ἰουλιανοῦ M mg V mg *Iulianus* O | οὐκ adieci: om MVO | 12 Μωcέως MV | ὁ κηρυττόμενος ὑπὸ τοῦ Μωcέως V | 14 ὑπεκεῖνον M | 16 καὶ οὐ MV *& non* O: καὶ γὰρ? | καὶ οὐ κτέ. ita vertit O: *& non facimus illum in diuersa quadam subditorum deorum regione constitui. At ei quia unius cuiusdam regionis dominū illū facit, opponitur uniuersi principatus* | καθιστᾷ μὲν M.

1 αὐτὸν οὐ μόνον κατελθεῖν κτέ.: cυγκαταφοιτῆcαί τινας τῷ θεῷ πρὸς τὴν τῶν διαλέκτων cύγχυcιν 146 C 2 | 3 παραπληcίους κτέ.: πῶς αὐτὸς (sc. Iulianus) — θεοὺς εἶναι παραπληcίους καὶ ἰcοcτατοῦντας ἐν δόξῃ τῷ κατὰ φύcιν θεῷ τοὺς καθικομένους φηcί; 146 C 6 | πῶς ἑτέρους οἶδε (sc. Iulianus) θεοὺς (M: οἶδε θ. ἑ. A) cυγκατιόντας τε καὶ cυμπεπραχότας τι τῷ κατὰ φύcιν καὶ ἑνὶ καὶ μόνῳ καὶ ἀληθινῷ; 146 D 7 | 6 πρὸς τὴν cύγχυcιν τῶν ἠθῶν κτέ.: οὐκ αἰcχύνεται (sc. Iulianus) τῷ φιλαρέτῳ θεῷ τὴν τῶν ἀνθρωπίνων ἠθῶν ἀνάπτειν διαcτροφήν, καὶ τοῖς ἄλλοις αὐτὸν λέγων γεγενῆcθαι τῶν οὕτως αἰcχρῶν καὶ ἀνοcίων πραγμάτων 147 D 8 | 11 εἰ μὲν ὁ προσεχὴς κτέ.: ἔcτι μὲν οὖν ἁπάντων δημιουργὸς ὁ πρὸς τοῦ πανcόφου Μωυσέως (Μωcέως MA) κεκηρυγμένος καὶ αὐτός ἐcτι τῶν ὅλων δεcπότης . . . . οὑτοcὶ (sc. Iulianus) δὲ δὴ πάλιν διανέμων αὐτοῦ τὴν βαcιλείαν ἀποcτάταις (ἀποcτάτοις M) τε (τὲ M) καὶ ἀκαθάρτοις δαίμοcι (M: τὴν ἑαυτοῦ βαc. ἀκαθ. καὶ ἀποcτ. δαιμ. διαν. A), βέλτιον ὑπὲρ αὐτοῦ διανενοῆcθαί φηcιν. εὑρεcιλογεῖ δὲ προcτιθεὶς, ὡς εἰ μερικὸς εἴη θεὸς ὁ πρὸς ἡμῶν προcκυνούμενος, βέλτιον εἶναι τὸν ἕνα καὶ καθ᾽ ὅλου μὴ ἀγνοεῖν 148 D 1 | 14 ἐθνάρχας δὲ ἄλλους κτέ.: θεοῖς ἑτέροις ὑπάρχοις τε καὶ ἐθνάρχαις τιcὶ λέγων (sc. Iulianus) τὴν ἑαυτοῦ βαcιλείαν τὸν τῶν ὅλων θεὸν 149 A 1.

ἀντιμερίτην τῶν ὑπ' αὐτὸν θεῶν καθισταμένων. εἰ δὲ μερικόν τινα τιμήσας ἐκεῖνος ἀντιτίθησιν αὐτῷ τὴν τοῦ παντὸς ἡγεμονίαν, ἄμεινον τὸν τῶν ὅλων θεὸν ἡμῖν πειθομένους ἐπιγνῶναι μετὰ τοῦ μηδὲ ἐκεῖνον ἀγνοῆσαι, ἢ τὸν τοῦ ἐλαχίστου μέρους εἰληχότα τὴν ἡγεμονίαν ἀντὶ τοῦ πάντων τιμᾶν δημιουργοῦ. |

Ὁ νόμος ἐστὶν ὁ τοῦ Μωυσέως θαυμαστός, ἡ δεκάλογος 152
Exod. 20, 14. 15. 16 ἐκείνη· «οὐ κλέψεις, οὐ φονεύσεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις.» γεγράφθω δὲ αὐτοῖς ῥήμασιν ἑκάστη τῶν ἐντολῶν, ἃς ὑπ' αὐτοῦ φη | σι γεγράφθαι τοῦ θεοῦ. 152
Ex. 20, 2 «Ἐγώ εἰμι κύριος ὁ θεός σου, ὃς ἐξήγαγέ σε ἐκ γῆς Αἰ-
Exod. 20, 3 γύπτου.» δευτέρα μετὰ τοῦτο· «οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν
Exod. 20, 4 ἐμοῦ. οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον.» καὶ τὴν αἰτίαν προστίθη-
Exod. 20, 5 σιν· «ἐγὼ γάρ εἰμι κύριος ὁ θεός σου, θεὸς ζηλωτής, ἀποδιδοὺς
Exod. 20, 7 πατέρων ἁμαρτίας ἐπὶ τέκνα ἕως τρίτης γενεᾶς.» «οὐ λήψῃ τὸ
Ex. 20, 8 ὄνομα κυρίου τοῦ θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ.» «μνήσθητι τὴν ἡμέραν
Exod. 20, 12. 13 τῶν σαββάτων.» «τίμα σου τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα.» «οὐ
Exod. 20, 15 14. 16. μοιχεύσεις.» «οὐ φονεύσεις.» «οὐ κλέψεις.» «οὐ ψευδομαρ | τυ- 152
Exod. 20, 17 ρήσεις.» «οὐκ ἐπιθυμήσεις τὰ τοῦ πλησίον σου.»

Cf. Exod. 20, 5 et 20, 3 Ποῖον ἔθνος ἐστὶ, πρὸς τῶν θεῶν, ἔξω τοῦ «οὐ προσκυνή-
Ex. 20, 8 σεις θεοῖς ἑτέροις» καὶ τοῦ «μνήσθητι τῆς ἡμέρας τῶν σαββά-

1 ὑπ' αὐτὸν V: ἐπ' αὐτὸν M | 2 ἀντιτίθησιν scripsi, id quod etiam O coniecisse videtur: ἀνατίθησιν MV | 4 μήδὲ M | 5 εἰληχότα M *sortitum* O: εἰληφότα V | 6 ἰουλιανοῦ M mg V mg *Iulianus* O | Μωσέως MV | 8 ῥήμασιν V *verbis* O: ῥήματα M | 9 φησι V *dicit* O: omisit M | τοῦ θεοῦ γεγράφθαι V | 10 ὃς M *qui* O: ὅστις V | ἐξήγαγέ σε MB 2 mg: ἀνήγαγόν σε V: *eduxi* O | 13 θεὸς ζηλωτὴς h. l. pos MO: post ἐπὶ τέκνα pos V | 14 ἁμαρτίας πατέρων V | ἕως τρίτης γενεᾶς M *usq; in tertiā generationem* O: om V | 15 θεοῦ σου M *dei tui* O: θεοῦ V | 16 τῶν σαββάτων V: σαββάτων M | 18 τὰ post ἐπιθυμήσεις in τῶν mutare nolui, quod accusativum etiam LXX praebet | 20 τῆς ἡμέρας M *diem* O: om V.

6 Ὁ νόμος κτέ.: πῶς οὐκ ἂν ἀγάσαιτό τις τὸν σοφώτατον Μωυσέα (Μωσέα MA) καὶ τὸν δι' αὐτοῦ τεθέντα νόμον τοῦ παντὸς ἀξιώσειε (scripsi: ἀξιώσει MA) θαύματος; 153 D 6 | 10 Exod. 20, 2 ὅστις ἐξήγαγόν σε LXX, sed ὁ ἐξαγαγών σε Alex. | 13 Exod. 20, 5 ἁμαρτίας πατέρων LXX | ἕως τρίτης καὶ τετάρτης γενεᾶς LXX | 16 Exod. 20, 12 τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου LXX, sed σου post μητέρα om Alex. | Exod. 20, 13. 14. 15. LXX, sed 15. 13. 14 Alex. | 18 οὐκ ἐπιθυμήσεις τῶν τοῦ πλησίον σου 154 D 1 | Exod. 20, 17 οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τὸν πλησίον σου οὔτε τὸν παῖδα αὐτοῦ .... οὔτε ὅσα τῷ πλησίον σού ἐστι | 19 ποῖον ἔθνος κτέ.: ἀλλ' εἰδέναι φησὶν αὐτὰ καὶ φυλάττειν πάντα τὰ ἔθνη 153 E 1 | Exod. 20, 3 οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι et 20, 5 οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς | 20 Exod. 20, 8 τὴν ἡμέραν LXX.

των», ὃ μὴ τὰς ἄλλας οἴεται χρῆναι φυλάττειν ἐντολάς, ὡς καὶ
τιμωρίας κεῖσθαι τοῖς παραβαίνουσιν, ἐνιαχοῦ μὲν σφοδροτέρας,
ἐνιαχοῦ δὲ παραπλησίας ταῖς παρὰ Μωυσέως νομοθετείσαις, ἔστι
δὲ ὅπου καὶ φιλανθρωποτέρας; |
55C Ἀλλὰ τὸ «οὐ προσκυνήσεις θεοῖς ἑτέροις» — ὃ δὴ μετὰ Exod. 2 3. 5
μεγάλης περὶ τὸν θεόν φησι διαβολῆς. «θεὸς γὰρ ζηλωτής» Exod. 20,
55D φησι· καὶ ἐν ἄλλοις πάλιν· «ὁ θεὸς ἡμῶν | πῦρ καταναλίσκον.» (Deut. 4, 2 Hebr. 12,
εἶτα ἄνθρωπος ζηλωτὴς καὶ βάσκανος ἄξιος εἶναί σοι φαίνεται
μέμψεως, ἐκθειάζεις δέ, εἰ ζηλότυπος ὁ θεὸς λέγεται; καίτοι πῶς
εὔλογον οὕτω φανερὸν πρᾶγμα τοῦ θεοῦ καταψεύδεσθαι; καὶ
γὰρ εἰ ζηλότυπος, ἄκοντος αὐτοῦ πάντες οἱ θεοὶ προσκυνοῦνται
καὶ πάντα τὰ λοιπὰ τῶν ἐθνῶν τοὺς θεοὺς προσκυνεῖ. εἶτα πῶς
οὐκ ἀνέστειλεν αὐτὸς ζηλῶν οὕτω καὶ μὴ βουλόμενος προσκυ-
νεῖσθαι τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ μόνον ἑαυτόν; ἆρ᾽ οὖν οὐχ οἷός τε
55E ἦν ἢ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἠ | βουλήθη κωλῦσαι μὴ προσκυνεῖσθαι
καὶ τοὺς ἄλλους θεούς; ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον ἀσεβές, τὸ δὴ λέ-
γειν ὡς οὐκ ἠδύνατο· τὸ δεύτερον δὲ τοῖς ἡμετέροις ἔργοις ὁμο-
λογεῖ. ἄφετε τοῦτον τὸν λῆρον καὶ μὴ τηλικαύτην ἐφ᾽ ὑμᾶς
59E αὐτοὺς ἕλκετε βλασφημίαν. | εἰ γὰρ οὐδένα θέλει προσκυνεῖσθαι,
τοῦ χάριν αὐτοῦ τὸν νόθον υἱὸν τοῦτον προσκυνεῖτε καὶ ὃν

3 Μωςέως MV | 5 ἰουλιανοῦ M mg V mg *Iulianus* O | θεοῖς θεοῖς V | μετὰ μεγάλης scripsi: μετὰ τῆς M *cum* (*blasphemiā* [sic]) O μέγα τῆς V | 7 ἐν ἄλλοις πάλιν M *alibi iterum* O: ἐν ἄλλοις V | 8 εἶναί σοι M: σοι εἶναι V | 9 ἐκθειάζεις V: ἐκθηάζεις M | 13 οὐκανέστειλεν M | αὐτὸς scripsi: αὐτὸ MV | 14 τοὺς ἄλλους προσκυνεῖσθαι V | μόνον non vertit O | οὖν om V | 15 ἐβουλήθη V | κωλῦσαι (κωλύσαι M) μὴ προσκυνεῖσθαι MV: *adorare* O | 16 δὴ M: om V | 17 ἐδύνατο V | 18 ἄφετε V *desinite* O: ἄφες M | τηλικάτην (υ supra) M | ὑμᾶς V *vos* O: ἡμᾶς M | 19 ἰουλιανοῦ M mg V mg *Iulianus* O | 20 τοῦ χάριν αὐτοῦ τὸν νόθον υἱὸν τοῦτον MB 2 mg *quapropter nothum hunc filium* O τοῦ χάριν τὸν υἱὸν τοῦτον V.

5 οὐ προσκυνήσεις θεοῖς ἑτέροις v. s. test. ad p. 188, 19 | 6 θεὸς γὰρ ζηλωτής κτέ.: ταύτῃ τοι καὶ θεὸς ζηλωτὴς καὶ πῦρ καταναλίσκον διὰ τῶν Μωυσέως (Μωςέως MV) ὠνόμασται λόγων 157 A 1 | ζηλωτὴν γὰρ αὐτὸν καὶ δύσοργον ὀνομάζει 160 C 3 | Deut. 4, 24: ὅτι κύριος ὁ θεός σου πῦρ καταναλίσκον ἐστί, θεὸς ζηλωτής; sed Hebr. 12, 29: καὶ γὰρ ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον. Ergo Iulianus, veteris testamenti codice non evoluto, ex memoria Mosis verba attulit | 9 καίτοι πῶς εὔλογον κτέ.: ἀκαλλέστατον (M ἀκαλλάστατον (ε supra) [sic] B 2 mg *turpissimum* O: ἀμελέστατον A) γὰρ εἶναί φησιν εὔηθές τε κομιδῇ (M: κομιδῇ εὔηθες A) καὶ οὐκ ἔξω δίκης (M: δίκης οὐκ ἔξω A) τὸ ζηλωτὴν ὀνομάσαι τὸν θεὸν 156 A 1 | 19 εἰ γὰρ οὐδένα κτέ.: ἀποφάσκει μὲν οὖν τῶν ὅλων θεὸς τὸ δεῖν ἑτέροις προσκυνεῖν 160 A 2 | 20 τὸν νόθον υἱόν: νόθον δὲ

ἐκεῖνος ἴδιον οὔτε ἐνόμισεν οὐθ᾽ ἡγήσατο πώποτε. καὶ δείξω
γε τοῦτο ῥᾳδίως. ὑμεῖς δὲ, οὐκ οἶδ᾽ ὅθεν, ὑπόβλητον αὐτῷ
προστίθετε. | γράφεται (sc. ὁ Ἰουλιανός) πάλιν ἡμᾶς (sc. τοὺς Χριστια- 160 B
νούς), ἀνθ᾽ ὅτου δή, λέγων, τῆς Ἑλληνικῆς εὐεπείας ἀπονοστήσαντες τοῖς
τῆς ἀληθείας λόγοις προσκεχωρήκαμεν. | .... οὐδαμοῦ χαλεπαίνων ὁ 160 D
θεὸς φαίνεται οὐδὲ ἀγανακτῶν οὐδὲ ὀργιζόμενος οὐδὲ ὀμνύων
οὐδ᾽ ἐπ᾽ ἀμφότερα ταχέως ῥέπων .., ὡς ὁ Μωυσῆς φησιν ἐπὶ
τοῦ Φινεές. εἴ τις ὑμῶν ἀνέγνω τοὺς ἀριθμούς, οἶδεν ὃ λέγω.
ἐπειδὴ γὰρ Φινεὲς τὸν τελεσθέντα τῷ Βεελφεγὼρ μετὰ τῆς
ἀναπεισάσης αὐτὸν γυναικὸς αὐτοχειρίᾳ λαβὼν ἀπέκτεινεν αἰσχρῷ
καὶ ὀδυνηροτάτῳ τραύματι, διὰ τῆς μήτρας, φησὶ, παίσας τὴν
Num. 25, 11 γυναῖκα, πεποίηται λέ | γων ὁ θεός· «Φινεὲς υἱὸς Ἐλεάζαρ υἱοῦ 160 E
Ἀαρὼν τοῦ ἱερέως κατέπαυσε τὸν θυμόν μου ἀπὸ υἱῶν Ἰσραὴλ
ἐν τῷ ζηλῶσαί μου τὸν ζῆλον ἐν αὐτοῖς. καὶ οὐκ ἐξανήλωσα

1 οὐθ᾽ V: οὔτε M | 2 ὑποβλητὸν MV | 4 ἀνθ᾽ ὅτου δὴ non vertit O | 5 προσκεχωρήκαμεν M *concessimus* O: προσκεχωρήκατε V | ἰουλιανοῦ M mg V mg *Iulianus* O | ante οὐδαμοῦ lacuna videtur esse statuenda et hunc fere in modum explenda: ἐν Πλάτωνος γὰρ λόγοις; cf. prolegg. p. 112 sqq. | 7 οὐδ᾽ M: οὐδὲ V | inter ῥέπων et ὡς *neque mutabilis esse* inseruit O; ergo οὐδὲ στρεπτὸς vel οὐδὲ μεταβλητὸς vel verba similia adicienda sunt; cf. test. Quae verba ut codicum neque M neque Y (V) librarii describerent fieri facile potuit, si in codice C prius omissa dein adiecta legebantur | 9 Φινεὲς scripsi: φησι M φησιν V vocem non vertit O | 10 ἀναπεισάσης αὐτὸν V *quae illi suaserat* O: ἀναπεισάσης M | αὐτοχειρίᾳ λαβὼν non vertit O | ἀπέκτεινε V | 11 διὰ τῆς μήτρας MB 2 mg *per uterum* O: om V | φησίν V | 12 ἐλεάζαρ M: ἐλεαζάρου V | υἱοῦ M υἱοῦ υἱοῦ V *filius* O | 13 ἀπὸ υἱῶν M: ἀπὸ τῶν υἱῶν V | 14 ἐν τῷ — ἐν αὐτοῖς: *quia*

καὶ ὑπόβλητον ὀνομάζων υἱὸν (scripsi: *Quod autem nothum & supposititium filium nominat* O υἱὸν δὲ ὀνομάζων ὑποβλητὸν A: καὶ ὑπόβλητον om M) οὐκ οἶδ᾽ ὅτι λέγει 160 A 4 | οὐ νόθον οὐδὲ ὑπόβλητον (ὑποβλητὸν M) ὑφίεμεν υἱόν (M: οὐχ ὑποβλητὸν οὐδὲ νόθον υἱὸν ὑφίεμεν A) τῷ παναγίῳ θεῷ 160 A 9 | 6 ὀργιζόμενος: ταύτῃ τοι (sc θεὸς) καὶ ὠργίσθαι λέγεται 163 E 2 | ὀμνύων: εἰ δὲ δὴ ὀμνύναι λέγεταί τισιν 162 C 5 | ὄμνυσι δὲ κατὰ τῆς οἰκείας δόξας. «ἀρῶ γὰρ», φησὶν, «εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν χεῖρά μου καὶ ὀμοῦμαι τὴν δεξιάν μου» (Deuter. 32, 40). καὶ πάλιν· «κατ᾽ ἐμαυτοῦ ὤμοσα, λέγει κύριος» (Jerem. 22, 5). οὐ γὰρ ἦν ὀμόσαι καθ᾽ ἑτέρου τινὸς κτέ. 160 C 7 | 7 οὐδ᾽ ἐπ᾽ ἀμφότερα κτέ.: τῆς ἐσχάτης ἄξιοι διαβολῆς τὸ ἐξ ὀργῆς ἔσθ᾽ ὅτε μεταφοιτᾶν εἰς πραότητα τὸν τῶν ὅλων θεόν 162 D 9 | ἔστι μὲν γὰρ βραδὺς εἰς ὀργὰς ὁ τῶν ὅλων θεὸς — εὐμετακόμιστος δὲ πρὸς τὸ καταλῆξαι θυμοῦ 162 E 6 | ἐπιλανθάνεται γὰρ ἴσως Ὁμήρου λέγοντος περὶ τῶν αὐτοῦ θεῶν· στρεπτοὶ δέ τε καὶ θεοὶ αὐτοί (Hom. Il. IX 497) 163 D 3 | ἐπὶ τοῦ Φινεές: τῆς κατὰ θεοῦ δυσφημίας ποιεῖται (sc. Iulianus) πρόφασιν ζηλοῦντα τὸν Φινεὲς 164 A 8 | 10 ἀπέκτεινεν αἰσχρῷ κτέ.: τετίμηται δὲ Φινεές, οὐχ ὅτι πονηρῷ τραύματι διεπερονήθη τὸ γύναιον 167 D 7.

τοὺc υἱοὺc Ἰcραὴλ ἐν τῷ ζήλῳ μου.» τί κουφότερον τῆc αἰτίαc, δι' ἣν θεὸc ὀργιcθεὶc οὐκ ἀληθῶc ὑπὸ τοῦ γράψαντοc ταῦτα
A πεποίηται; | τί δὲ ἀλογώτερον, εἰ δέκα ἢ πεντεκαίδεκα, κείcθω δὲ καὶ ἑκατὸν, οὐ γὰρ δὴ χιλίουc ἐροῦcι — θῶμεν δὲ ἡμεῖc καὶ τοcούτουc τολμήcαντάc τι τῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ τεταγμένων νόμων παραβῆναι· ἑξακοcίαc ἐχρῆν διὰ τοὺc ἅπαξ χιλίουc ἀναλωθῆναι χιλιάδαc; ὡc ἔμοιγε κρεῖττον εἶναι τῷ παντὶ φαίνεται χιλίοιc ἀνδράcι βελτίcτοιc ἕνα cυνδιαcῶcαι πονηρὸν ἢ cυνδιαφθεῖραι τοὺc χιλίουc ἑνί. εἶτα τούτοιc μακροὺc προcυφαίνει (sc. ὁ Ἰουλιανὸc) λόγουc, μὴ δὴ χρῆναι λέγων τὸν οὐρανοῦ καὶ γῆc ποιητὴν
B ἀ | γρίοιc οὕτω κεχρῆcθαι θυμοῖc, ὡc ἅπαν ἐθελῆcαι πολλάκιc τὸ τῶν Ἰουδαίων δαπανῆcαι γένοc. εἰ γὰρ καὶ ἑνὸc ἡρώων καὶ οὐκ ἐπιcήμου δαίμονοc δύcοιcτοc ἡ ὀργὴ χώραιc τε καὶ πόλεcιν ὁλοκλήροιc, τίc ἂν ὑπέcτη τοcούτου θεοῦ δαίμοcιν ἢ ἀγγέλοιc ἢ
3B καὶ ἀνθρώποιc ἐπιμηνίcαντοc; | ἄξιόν γέ ἐcτι παραβαλεῖν αὐτὸν

zelando zelatus est illos O | ἐξανήλωcα V: ἐξανάλωcα M | 2 θεὸc M: ὁ θεὸc V | 3 εἰ in ἢ εἰ non mutavi propter anacoluthon | 4 καὶ ἑκατὸν M *et centum* O: ἑκατὸν V | οὐκ ἐροῦcι γὰρ χιλίουc V | 7 ὡc ἔμοιγε MV: *et mihi* O | 8 χιλίοιc MV: *tot millibus* O | ἕνα MV: *etiam unum* O | 9 τοὺc χιλίουc MV: *tot millia* O | 10 τὸν MV: *deum* O | 11 ἅπαν M *totū* O: καὶ ἅπαν V | τῶν Ἰουδαίων non vertit O | 12 γένοc δαπανῆcαι V | 13 τε καὶ MV: *ac* O | 14 τοcούτου M: τοῦ τοcούτου V | 15 ἐπιμηνίcαντοc MV: *exacerbato et irascente* O | ἰουλιανοῦ M mg V mg *Iulianus* O | ἐcτι V *est* O: ἔcται M.

1 τί κουφότερον κτέ.: κούφην εἶναι τὴν αἰτίαν φηcὶν (φηcὶν om. A) 165 B 6 | 7 ὡc ἔμοιγε κρεῖττον κτέ.: θεὸc ἑνὸc δικαίου προcίεται λιτὰc 163 C 6 | εἰ γὰρ ἑνὸc δικαίου προcίεται λιτὴν 163 E 8 | ἀρκέcει — εἰc ἐπικουρίαν ἑνὸc δικαίου λιτὴ 164 A 6 | ἕνα πολλῶν ἀντάξιον ἡγεῖται θεὸc καὶ cυνδιαcώζει μᾶλλον ἑνὶ δικαίῳ καὶ ἀγαθῷ πολυανδροῦcαν πόλιν ἤπερ ἕνα δίκαιον cυνδιόλλυcιν ἀcεβέcι πολλοῖc 166 A 1 | οὐ γάρ τοι, καθάπερ ἤδη προεῖπον, cυνδιολώλαcιν ἀγαθοὶ πονηροῖc, ἀλλ' ἑνὶ μᾶλλον ἀγαθῷ, φημὶ δὴ τῷ Φινεέc, πληθὸc πονηρὰ καὶ ἀριθμοῦ κρείττων cυνδιεcώζετο (A: διεcώζετο M) 167 D 4 | 15 ἄξιόν γέ ἐcτι παραβαλεῖν κτέ.: πῶc οὐ δέδιεν ὁ θραcὺc τὸν ἐπὶ πάνταc θεὸν ἀντιπαρεξάγων εἰc cύγκριcιν, μᾶλλον δὲ — τὴν ἁπάντων τεχνίτην (A: τεχνῖτιν M) cοφίαν τῆc ἀνθρώπων ἐπιεικείαc ἡττᾶcθαι (M: ἡττῆcθαι A) διατεινόμενοc —; 168 C 4 | πραοτάτουc ἀνθρώπων γενέcθαι φηcὶ Cόλωνά τε καὶ μὴν καὶ (A: καὶ μὴν M) Λυκοῦργον, προcμεμαρτύρηκε δὲ καὶ (καὶ M: om A) τὸ ἀνεξίκακον αὐτοῖc 168 E 7 | εἰ δὲ γέγονεν αὐτοῖc ἐν cπουδῇ — τὸ κατακωλύειν τὰ πονηρά, — ἆρ' οὐκέτι ταύτηc ἕνεκα τῆc αἰτίαc πρᾶοί τε καὶ ἀνεξίκακοι νοηθεῖεν ἄν; 169 B 4 | εἰcὶ μὲν γὰρ (M: γὰρ om A) πρᾶοί τε καὶ ἀνεξίκακοι 169 C 6 | Cόλων μὲν γὰρ καὶ Λυκοῦργοc, οὓc δὴ καὶ ἐκκρίτουc νομοθετῶν γενέcθαι φηcὶν 170 C 5 | κἂν εἰ πρᾶοί τε εἶεν καὶ (M: κἂν A) ἀνεξίκακοί τινεc οἱ θεcμοθετεῖν ὀφείλοντεc (M: φυλάττοντεc θεcμοθετεῖν A), οὐκ ἂν ἔξω γένοιντο τοῦ εἶναι χρηcτοί τε καὶ πρᾶοι κολάζοντεc πονηρούc. ἐπειδὴ (M: ἐπεὶ A) δὲ Ῥωμαίουc γενέcθαι φηcὶ (M: φ. γ. A) χρηcτούc τε (τὲ M: om A) καὶ ἀνεξικάκουc πρόc τιναc τῶν ἠδικηκότων κτέ. 171 B 3.

τῇ Λυκούργου πραότητι καὶ τῇ Cόλωνος ἀνεξικακίᾳ ἢ | τῇ Ῥω- 168
μαίων πρὸς τοὺς ἠδικηκότας ἐπιεικείᾳ καὶ χρηστότητι. | πόcῳ 171
δὲ δὴ τὰ παρ᾽ ἡμῖν τῶν παρ᾽ αὐτοῖc κρείττονα, καὶ ἐκ τῶνδε
cκοπεῖτε. μιμεῖcθαι κελεύουcιν ἡμᾶc οἱ φιλόcοφοι κατὰ δύναμιν
τοὺc θεούc, εἶναι δὲ ταύτην τὴν μίμηcιν ἐν θεωρίᾳ τῶν ὄντων.
ὅτι δὲ τοῦτο δίχα πάθουc ἐcτὶ καὶ | ἐν ἀπαθείᾳ κεῖται, πρόδη- 171
λόν ἐcτί που, κἂν ἐγὼ μὴ λέγω· καθ᾽ ὅcον ἄρα ἐν ἀπαθείᾳ
γινόμεθα, τεταγμένοι περὶ τῶν ὄντων θεωρίαν, κατὰ τοcοῦτον
ἐξομοιούμεθα τῷ θεῷ. τίc δὲ ἡ παρ᾽ Ἑβραίοιc ὑμνουμένη τοῦ
Num. 25, 11 θεοῦ μίμηcιc; ὀργὴ καὶ θυμὸc καὶ ζῆλοc ἄγριοc. «Φινεὲc» γάρ
φηcι «κατέπαυcε τὸν θυμόν μου ἀπὸ υἱῶν Ἰcραὴλ ἐν τῷ ζη-
λῶcαι τὸν ζῆλόν μου ἐν αὐτοῖc.» εὑρὼν γὰρ ὁ θεὸc τὸν cυν-
αγανακτοῦντα καὶ cυναλγοῦντα ἀφεὶc τὴν ἀγανάκτηcιν φαίνε-
ται. | ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα περὶ θεοῦ ἕτερα πεποίηται λέγων 172
ὁ Μωυcῆc οὐκ ὀλιγαχοῦ τῆc γραφῆc. |

ως
1 λυκουργ M | 2 ἰουλιανοῦ M mg V mg Iulianus O | 3 ἡμῖν M: ἡμῶν V | αὐτοῖc in ἰουδαίοιc mutandum non videtur | 4 κατὰ δύναμιν V *pro viribus* O: om M | 5 τοὺc θεοὺc MV: *deum* O | ταύτην δὲ εἶναι V | 6 ὅτι δὲ — κεῖται: *quod autem absque perturbatione ac passione fiat* O | ἀπαθείᾳ M cf. O: θεωρίᾳ V | 7 που non vertit O | καθ᾽ ὅcον ἄρα M: καθ᾽ ὅcον ὅτι V: *quanto enim magis* O | 8 γινόμεθα M *fuerimus* O: γενόμενοι V | τεταμένοι M | περὶ τὴν θεωρίαν τῶν ὄντων V | 9 τῷ θεῷ ἐξομοιούμεθα V | ὑμνουμένη M V mg *laudatur* O | 10 γὰρ V *enim* O: om M | 11 ἀπὸ υἱῶν ἰηλ M *a filiis Israel* O: om V . | 12 ἐν αὐτοῖc M *in illis* O: ἐν υἱοῖc Ἰcραήλ V | 13 φαίνεται post ἀγανάκτηcιν posui hiatus evitandi causa cf. proleg. p. 159: post cυναλγοῦντα pos MV | 14 τὰ τοιαῦτα M: τοιαῦτα V | ἕτερα περὶ θεοῦ V | 15 Μωcῆc V | οὐκολιγαχοῦ M.

4 μιμεῖcθαι κελεύουcιν κτέ.: προcτετάχαcι γάρ οἱ cοφοί, φηcὶν (M: φ. οἱ cοφ. A) ἀπομιμεῖcθαι τοὺc θεοὺc (M: τ. θ. ἀ. A) κατά γε τὸ ἐγχωροῦν, κατορθωθείη δ᾽ ἂν οὐχ ἑτέρωc τὸ χρῆμα πλὴν ὅτι διὰ μόνηc τῆc τῶν ὄντων θεωρίαc καὶ μέντοι καὶ ἀπαθείαc, ἀπάθειαν, οἶμαι, λέγων τὴν ἀοργηcίαν 172 C 4 | τὴν τοῦ θεοῦ μίμηcιν (M: τὴν μιμ. τ. θ. A) κατά γε (γε M: τε A) τὸ ἐγχωροῦν ἀναμάττεcθαι 172 D 2 | τίνοc ἂν γένοιτο (sc. τιc) μιμητὴc τῶν αὐτοῦ (sc. Iuliani) θεῶν; 174 B 5 | πότερα δὴ οὖν, εἰ τοὺc Ἑλλήνων τιc ἀπομιμοῖτο θεούc, πρᾶόc τε ἔcται καὶ ἥμεροc ἢ δύcοργοc καὶ βαρύμηνιc; 175 D 5 | διδαcκέτω παρελθών, καθ᾽ ὃν ἄν τιc ἴοι τρόπον πέραν θυμοῦ καὶ ὀργῆc — τοὺc τῶν Ἑλλήνων θεοὺc — ἀπομιμεῖcθαι προθυμούμενοc 175 D 9 | 6 δίχα πάθουc: δίχα θυμοῦ 174 D 8 | 7 καθ᾽ ὅcον ἄρα κτέ.: ἓν δὲ δὴ (M: καὶ A) ἀξιόκτητον ἀγαθὸν τῶν εἰωθότων ἡμᾶc πρὸc θεὸν εἰδοποιεῖν τὸ πέρα κεῖcθαι θυμοῦ καὶ ἐν ἀπαθείᾳ τῶν ἐξ ὀργῆc κυμάτων κατά γε τὸ ἐφικτόν 172 E 2 | 9 τίc δὲ ἡ πὰρ᾽ Ἑβραίοιc κτέ.: οὐ δέδιεν οὑτοcὶ (sc. Μωυcῆc) τὴν παρὰ τοῖc (τοῖc M: om A) Ἑβραίοιc τοῦ θεοῦ μίμηcιν ὀργὴν καὶ θυμὸν εἶναι λέγων (M: λ. εἶ. A) καὶ ζῆλον ἄγριον 173 A 6 | 10 Φινεὲc γὰρ κτέ.: πῶc αἰτιᾶται τὸν Φινεὲc 175 B 6 | 11 ἐν τῷ ζηλῶcαί μου τὸν ζῆλον ἐν αὐτοῖc LXX.

176 AB "Οτι δὲ οὐχ Ἑβραίων μόνον ἐμέλησε τῷ | θεῷ, πάντων δὲ
ἐθνῶν κηδόμενος ἔδωκεν ἐκείνοις μὲν οὐδὲν σπουδαῖον ἢ μέγα,
ἡμῖν δὲ μακρῷ κρείττονα καὶ διαφέροντα, σκοπεῖτε λοιπὸν τὸ
ἐντεῦθεν. ἔχουσι μὲν εἰπεῖν καὶ Αἰγύπτιοι, παρ' ἑαυτοῖς ἀπα-
ριθμούμενοι σοφῶν οὐκ ὀλίγων ὀνόματα, πολλοὺς ἐσχηκέναι
τοὺς ἀπὸ τῆς Ἑρμοῦ διαδοχῆς, Ἑρμοῦ δέ φημι τοῦ τρίτου ἐπι-
φοιτήσαντος τῇ Αἰγύπτῳ, Χαλδαῖοι δὲ καὶ Ἀσσύριοι τοὺς ἀπ'
Ὠάννου καὶ Βήλου, μυρίους δὲ Ἕλληνες τοὺς ἀπὸ Χείρωνος. ἐκ
76C τούτου γὰρ πάντες | ἐγένοντο τελεστικοὶ φύσει καὶ θεολογικοί, καθὸ
δὴ δοκοῦσι μόνον Ἑβραῖοι τὰ ἑαυτῶν ἀποσεμνύνειν. Cyrilli verba:
εἶτα κατασκώπτει (sc. ὁ Ἰουλιανὸς) τὸν μακάριον Δαβὶδ καὶ Σαμψὼν καὶ οὐ σφόδρα γενέσθαι φησὶν αὐτοὺς ἐν ταῖς μάχαις ἀλκιμωτάτους, ἀλλὰ τῆς Ἑλλήνων καὶ Αἰγυπτίων εὐσθενείας ἡττῆσθαι παρὰ πολὺ καὶ μόλις μέχρι τῶν τῆς Ἰουδαίας τερμάτων τὸ τῆς βασιλείας αὐτοῖς ὡρίσθαι μέτρον.

78A Ἀλλ' ἀρχὴν ἔδωκεν ὑμῖν ἐπιστήμης ἢ μάθημα φιλόσοφον;

1 ἰουλιανοῦ M mg V mg *Iulianus* O | 3 λοιπὸν τὸ ἐντεῦθεν MV *autem* (ceterum?) *quid hinc* O | 4 εἰπεῖν V *dicere* O: om M | ἀπαριθμούμενοι MV: *numerari* O | 6 ἐρ' μου M | ἐπιφοιτήσαντος τῇ αἰγύπτῳ M: τῇ αἰγύπτῳ ἐπιδημήσαντος VB 1 F ἐπιφοιτήσαντος B 2 mg | 7 δὲ post Χαλδαῖοι om M | Ἀσσύριοι V *Assyrii* O: σύροι M | ἀπ' Ὠάννου scripsi cf. ea quae de Oanne et Belo Eusebius exposuit chron. I p. 14—16 Schoene, quae legisse Iulianum haud absonum: ἀπὸ ἄννου V ab Ano O: ἀπονίνου M. cave ἀπὸ Νίνου receperis Babrii secutus 2. prooem. 1 sqq.: μῦθος μὲν — Σύρων παλαιόν ἐστιν εὕρεμ' ἀνθρώπων, οἳ πρίν ποτ' ἦσαν ἐπὶ Νίνου τε καὶ Βήλου | 9 θεολ^(ογ) ικοί M | 10 μόνον Ἑβραῖοι δοκοῦσι V (β α) | 12 φησὶν γενέσθαι αὐτοὺς — ἀλκιμωτάτους V: φ^(ή) αὐτοὺς γενέσθαι ἀλκιμωτάτους ἐν μάχαις M | 13 ἑλλήνων καὶ αἰγυπτίων M *Graecis & Aegyptijs* O: αἰγυπτίων καὶ ἑλλήνων V | ἡττῆσθαι παρὰ πολὺ M *inferiores — multis* O: om V | μόλις μέχρι V: μέχρι μόνης M: μόλις non vertit O | 14 τὸ τῆς — μέτρον M: τὸ μέτρον αὐτοῖς ὡρίσθαι τῆς βασιλείας V | 15 ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | ἀλλ' scripsi cf. prolegg. p. 155: ἀλλὰ MV | ὑμῖν M: ἡμῖν V *nobis* O.

1 Ὅτι δὲ οὐχ Ἑβραίων κτέ.: ποίῳ δὴ ἄρα θεῷ μελῆσαί φησι τῶν ἐθνῶν, ὡς Ἑβραίοις μὲν νεῖμαι (A: εἶναι M) σπουδαῖον ἢ μέγα παντελῶς οὐδέν, Ἕλλησί γε μὴν τὰ πάντων κράτιστα καὶ ἐξαίρετα; 176 C 10 | πῶς Ἑβραίοις αὐτὸν οὐδὲν τῶν ὀνησιφόρων ἤγουν ἀναγκαιοτάτων (M: τῶν ἀναγκαίων A) χαρίσασθαί φησι –; 176 E 6 | οἰηθεὶς δὲ ἅπαν μὲν εἶδος ἀγαθῶν (A: ἀγαθὸν M) ταῖς τῶν Ἑλλήνων ἀγέλαις δεδωρῆσθαι παρὰ θεοῦ, Ἑβραίοις γε μὴν τὸ σύμπαν οὐδὲν 178 A 2 | 4 ἔχουσι μὲν εἰπεῖν καὶ Αἰγύπτιοι κτέ.: εἰ δὲ δὴ γεγόνασί τινες ἢ παρ' (M: παρὰ τοῖς A) Αἰγυπτίοις ἢ παρὰ τοῖς Ἕλλησι τῆς ἐν κόσμῳ σοφίας οὐκ ἀγεννῆ λαχόντες τὴν δόκησιν (M: τῆς ἐ. κ. σοφίας post δόκησιν pos A) 177 D 6 | 11 εἶτα κατασκώπτει κτέ.: ἐμπαροινείτω δὲ μηδαμῶς τοῖς Ἑβραίων στρατηγοῖς ἤγουν βασιλεῦσιν (τοῖς Ἑ. δὲ στρ. ἤ. βασιλεῦσι μηδ. ἐμπ. A) 177 E 4.

καὶ ποῖον; ἡ μὲν γὰρ περὶ τὰ | φαινόμενα θεωρία παρὰ τοῖc 178
Ἕλληcιν ἐτελειώθη, τῶν πρώτων τηρήcεων παρὰ τοῖc βαρβά-
ροιc ἐν Βαβυλῶνι γενομένων· ἡ δὲ περὶ τὴν γεωμετρίαν ἀπὸ
τῆc γεωδαιcίαc τῆc ἐν Αἰγύπτῳ τὴν ἀρχὴν λαβοῦcα πρὸc το-
coῦτον μέγεθοc ηὐξήθη· τὸ δὲ περὶ τοὺc ἀριθμοὺc ἀπὸ τῶν
Φοινίκων ἐμπόρων ἀρξάμενον τέωc εἰc ἐπιcτήμηc παρὰ τοῖc
Ἕλληcι κατέcτη πρόcχημα. τὰ δὴ τρία † μετὰ τῆc † cυναρίθμου
μουcικῆc Ἕλληνεc εἰc ἓν cυνῆψαν, ἀcτρονομίαν γεωμετρίᾳ προc-
υφήναντεc, ἀμ | φοῖν δὲ προcαρμόcαντεc τοὺc ἀριθμοὺc καὶ 178(
τὸ ἐν τούτοιc ἐναρμόνιον κατανοήcαντεc. ἐντεῦθεν ἔθεντο τῇ
παρὰ cφίcι μουcικῇ τοὺc ὅρουc, εὑρόντεc τῶν ἁρμονικῶν λόγων
πρὸc τὴν αἴθηcιν τῆc ἀκοῆc ἄπταιcτον ὁμολογίαν ἢ ὅτι τούτου
μάλιcτα ἐγγύc. |

Πότερον οὖν χρή με κατ' ἄνδρα ὀνομάζειν ἢ κατ' ἐπιτη- 184B
δεύματα; ἢ τοὺc ἀνθρώπουc, οἷον Πλάτωνα, Cωκράτην, Ἀρι-
cτείδην, Κίμωνα, Θαλῆν, Λυκοῦργον, Ἀγηcίλαον, Ἀρχίδαμον —
ἢ μᾶλλον τὸ τῶν φιλοcόφων γένοc, τὸ τῶν cτρατηγῶν, τὸ τῶν
δημιουργῶν, τὸ τῶν νομοθετῶν; εὑρεθήcονται γὰρ οἱ μοχθηρό-
τατοι καὶ βδελυρώτατοι τῶν cτρατηγῶν ἐπιεικέcτερον χρηcάμε-
νοι | τοῖc ἠδικηκόcι τὰ μέγιcτα ἢ Μωυcῆc τοῖc οὐδὲν ἐξημαρ- 184C

3 γενομένων ἐν Βαβυλῶνι V | περὶ τὴν superscripsit M m. 1 | 4 γεωδαιcίαc M: γεωδίαc V | 7 μετὰ τῆc cυναρίθμου μουcικῆc MV: *cum Musica* O. μετὰ aut delendum aut in μαθήματα mutandum esse mihi videtur. Pro cυναρίθμου conicio εὐρύθμου | 9 τοὺc ἀριθμοὺc προcαρμόcαντεc V | 10 κατανοήcαντεc M B 2 mg *cognoverunt* O: κα-ταcτήcαντεc V | τῇ — μουcικῇ M *Musicae* O: τὴν — μουcικὴν V | 11 cφίcι M: cφίcιν V | 12 τὴν τῆc ἀκοῆc αἴcθηcιν V | τούτου ante μάλιcτα posui propter hiatum cf. prolegg. p. 159: post μάλιcτα pos MV | 13 Iam nunc codice V caremus | 14 ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | ἢ κατ' ἐπιτηδεύματα; A. de Gutschmid: καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα M *studiane* O | 16 Ἀρχίδαμον M: *Archidicum* O | 19 βδελλυρώτατοι M | 20 ἠδι-κηκόcι τὰ μέγιcτα scripsi propter hiatum cf. prolegg. p. 159: τὰ μέ-γιcτα ἠδικηκόcιν M.

3 ἡ δὲ περὶ τὴν γεωμετρίαν κτέ.: τί μὲν ἄρα τῆc γεωμετρίαc τὸ χρῆμά ἐcτιν (M: τὸ χρ. ἐcτι τῆc γεω. A), ἁρμονικῆc τε καὶ ἀριθμη-τικῆc καὶ τῶν ἑτέρων ἐπιcτημῶν, ἃc δὴ καὶ μόναc ἀξιοῦcι τιμῆc (M: τιμᾶν [sic] A) 179 A 1 | 12 ἄπταιcτον ὁμολογίαν: cf. ἄπταιcτον ἐπιcτήμην 178 E 6 | 15 Cωκράτην: ἴδωμεν —, ὁποῖοc ἦν ὁ διαβόητοc παρ' αὐτοῖc Cωκράτηc 185 A 9 | Ἀριcτείδην: ὅ γε μὴν Ἀριcτείδηc κτέ. 188 B 3 | 16 Κίμωνα: Κίμωνα δὲ τὸν πανάριcτον ὁποῖοc ἦν τοὺc τρό-πουc, ὁράτω δὴ πάλιν ὁ ἐπ' αὐτῷ μεγάλην ἀναcπάcαc ὀφρύν 187 E 4 | 18 εὑρεθήcονται γὰρ κτέ.: ἐπειδὴ δέ φηcι τοὺc βδελυρωτάτουc (βδελλυρωτάτουc M) τῶν παρ' Ἕλληcι cτρατηγῶν ἐπιεικέcτερον χρήcαcθαι τοῖc τὰ μέγιcτα ἀδικήcαcιν ἢ Μωυcέα τοῖc οὐδὲν ἡμαρτηκόcιν 189 C 1 | 20 ἢ Μωυcῆc: ὠμὸν καὶ ἀπηνῆ γενέcθαί φηcι τὸν ἱεροφάντην Μωυcέα 184 D 5 | αἰτιᾷ δὲ τὸν Μωυcέα καὶ ἄτεγκτον εἶναι φῆc —; 190 B 3 |

190 C τηκόϲιν. | τίνα οὖν ὑμῖν ἀπαγγείλω βαϲιλείαν; πότερα τὴν Περ-
ϲέωϲ ἢ τὴν Αἰακοῦ ἢ Μίνω τοῦ Κρητόϲ, ὃϲ ἐκάθηρε μὲν λη-
ϲτευομένην τὴν θάλαϲϲαν, ἐκβαλὼν καὶ ἐξελάϲαϲ τοὺϲ βαρβά-
ρουϲ ἄχρι Cυρίαϲ καὶ Cικελίαϲ, ἐφ' ἑκάτερα προβὰϲ τοῖϲ τῆϲ
ἀρχῆϲ ὁρίοιϲ, οὐ μόνων δὲ τῶν νήϲων, ἀλλὰ καὶ τῶν παραλίων
ἐκράτει; καὶ διελόμενοϲ πρὸϲ τὸν ἀδελφὸν Ῥαδάμανθυν, οὔτι
τὴν γῆν, ἀλλὰ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἀνθρώπων, αὐτὸϲ μὲν ἐτί-
θει παρὰ τοῦ Διὸϲ λανβάνων τοὺϲ νόμουϲ, ἐκείνῳ δὲ τὸ δικα-
191 C ϲτικὸν ἠφίει μέροϲ ἀναπληροῦν. | Cyrilli verba: μετὰ δέ γε τοὺϲ
περὶ τοῦ Μίνω λόγουϲ εἰϲ πλατὺ διηγημάτων ἀπαίρει (sc. ὁ Ἰουλιανὸϲ)
191 D πέλαγοϲ, καὶ ἱϲτοριῶν Ἕλληνι | κῶν ποιεῖται μνήμην, τὸν Δάρδανον λέγων
Διὸϲ μὲν ἐκφῦναι καὶ τῆϲ Ἀτλαντίδοϲ Ἠλέκτραϲ, οἰκιϲτὴν δὲ τῆϲ Δαρ-
193 B δανίαϲ γενέϲθαι καὶ μὴν τεθνεῶτα ϲυμβαϲιλεῦϲαι τῷ Διΐ. | ἀποπεράναϲ δὲ
κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν τὸ κενὸν ἐπὶ Δαρδάνῳ ῥαψῴδημα μέτειϲιν εὐθὺϲ ἐπὶ
τὴν Αἰνείου φυγήν, καὶ τὴν ἐκ Τροίαϲ ἄπαρϲιν ἐπὶ τὰ τῶν Ἰταλῶν ἔθνη
διηγεῖται ϲαφῶϲ, Ῥώμου τε καὶ προϲέτι Ῥωμύλου ποιεῖται μνήμην καὶ
193 C τίνα | τρόπον ἡ Ῥώμη ϲυνῴκιϲται. ἀλλ' ἐπειδὴ κτιϲθεῖϲαν αὐτὴν
πολλοὶ μὲν περιέϲτηϲαν πόλεμοι, πάντων δὲ ἐκράτει καὶ κατη-
γωνίζετο καί, παρ' αὐτὰ μᾶλλον αὐξανομένη τὰ δεινά, τῆϲ ἀϲφα-
λείαϲ ἐδεῖτο μείζονοϲ, αὖθιϲ ὁ Ζεὺϲ τὸν φιλοϲοφώτατον αὐτῇ
Νουμᾶν ἐφίϲτηϲιν. οὗτοϲ ἦν ὁ καλὸϲ καὶ ἀγαθὸϲ ὁ Νουμᾶϲ,
193 D ἄλϲεϲιν | ἐρήμοιϲ ἐνδιατρίβων καὶ ϲυνὼν ἀεὶ τοῖϲ θεοῖϲ κατὰ
τὰϲ ἀκραιφνεῖϲ αὐτοῦ νοήϲειϲ. parva lacuna. οὗτοϲ τοὺϲ πλεί-
194 B ϲτουϲ τῶν ἱερατικῶν κατέϲτηϲε νόμουϲ. | ταῦτα μὲν οὖν ἐκ κατο-

1 ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | 3 καὶ ἐξελάϲαϲ non vertit O | 5 δὲ post μόνων non vertit O | 12 ἐκφύναι M | Ἀτλαντίδοϲ recte scripsit Aubertus *Atlantide* O: ἀταλαντίδοϲ M | 13 ϲυμβαϲιλεῦϲαι recte Aubertus *regnasse cum* A βαϲιλεῦϲαι M | 16 Ῥώμου M *Remi* O | προϲέτι non vertit O, quae vox ante καὶ ponenda esse mihi videtur | 17 ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | 19 καὶ παρ' αὐτὰ — δεινὰ O ita vertit: *et cum increscerent pericula* | 20 αὖθιϲ non vertit O | 23 τοὺϲ πλείϲτουϲ M: *multas (leges)* O | 24 κατέϲτηϲε M: an κατεϲτήϲατο? cf. test. | *Iulianus* O.

τοῖϲ οὐδὲν ἐξημαρτηκόϲιν: τοὺϲ ταῦτα τολμήϲανταϲ οὐδὲν τὸ παράπαν πλημμελῆϲαί φηϲι 184 D 1 | 1 Περϲέωϲ: παρείϲθω δὲ τὰ Περϲέωϲ 191 C 6 | 2 Μίνω κτέ.: ὁ δὲ ϲόϲ, ὦ κράτιϲτε, Μίνωϲ, καίτοι παρὰ τοῦ Διόϲ, ὡϲ ἔφηϲ, τοὺϲ νόμουϲ δεχόμενοϲ, οὐ τὰ Κρητῶν ἰθύνειν ἤθελε μόνον, ὧν ἀνῆπτο τὴν ἀρχήν, ἀνεπτόητο δὲ οὕτωϲ εἰϲ πλεονεξίαν — ὡϲ πολέμου μὲν νόμῳ τὰϲ νήϲουϲ ἑλεῖν καὶ ἐν δορικτήτων μοίρᾳ ποιεῖϲθαι τοὺϲ ἐλευθέρουϲ, ἐπαφεῖναι δὲ καὶ τοῖϲ (Mignius: τῆϲ MA) ἀπωτάτω τῆϲ ἐνούϲηϲ αὐτῷ ϲκαιότητοϲ τὴν διὰ πείραϲ αὐτῆϲ καὶ πραγμάτων ἀνοϲίων (recte coni A: ἀνοϲίαν M) ὁρμήν 190 E 7 | 11 τὸν Δάρδανον κτέ.: Δαρδάνου μὲν οὖν πέρι γενναῖον οὐδὲν ἢ καὶ μνήμηϲ ἄξιον ἴϲχυϲεν εἰπεῖν 191 E 9 | 21 οὗτοϲ ἦν ὁ καλὸϲ κτέ.: ἐπειδήπερ, καθά φηϲιν αὐτόϲ, καλόϲ τε κἀγαθὸϲ ὁ Νουμᾶϲ ἦν, ἀκραιφνεῖϲ ἔχων νοήϲειϲ, καὶ τοὺϲ πλείϲτουϲ δὲ

χῆϲ καὶ ἐπιπνοίαϲ θείαϲ ἔκ τε τῶν τῆϲ Ϲιβύλληϲ καὶ τῶν ἄλλων,
οἳ δὴ γεγόναϲι ⟨κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον⟩ κατὰ τὴν πάτριον φωνὴν
χρηϲμολόγοι, φαίνεται δοὺϲ ὁ Ζεὺϲ τῇ πόλει. τὴν δὲ ἐξ ἀέροϲ
πεϲοῦϲαν ἀϲπίδα καὶ τὴν ἐν τῷ λόφῳ κεφαλὴν φανεῖϲαν, ὅθεν, οἶ-
μαι, καὶ τοὔνομα | προϲέλαβεν ἡ τοῦ μεγάλου Διὸϲ ἕδρα, πότερον 194C
ἐν τοῖϲ πρώτοιϲ ἢ τοῖϲ δευτέροιϲ ἀριθμήϲωμεν τῶν δώρων; εἶτα,
ὦ δυϲτυχεῖϲ ἄνθρωποι, ϲωζομένου τοῦ παρ' ἡμῖν ὅπλου διοπε-
τοῦϲ, ὃ κατέπεμψεν ὁ μέγαϲ Ζεὺϲ ἤτοι πατὴρ Ἄρηϲ, ἐνέχυρον
διδοὺϲ οὐ λόγον, ἔργον δὲ, ὅτι τῆϲ πόλεωϲ ἡμῶν εἰϲ τὸ διηνε-
κὲϲ προαϲπίϲει, προϲκυνεῖν ἀφέντεϲ καὶ ϲέβεϲθαι, τὸ τοῦ ϲταυ-
ροῦ προϲκυνεῖτε ξύλον, εἰκόναϲ αὐτοῦ ϲκιαγραφοῦντεϲ ἐν τῷ
μετώπῳ καὶ πρὸ τῶν οἰκημά | των ἐγγράφοντεϲ. ἆρα ἀξίωϲ ἄν 194D
τιϲ τοὺϲ ϲυνετωτέρουϲ ὑμῶν μιϲήϲειεν ἢ τοὺϲ ἀφρονεϲτέρουϲ
ἐλεήϲειεν, οἳ κατακολουθοῦντεϲ ὑμῖν, εἰϲ τοϲοῦτον ἤλθον ὀλέ-
θρου, ὥϲτε τοὺϲ αἰωνίουϲ ἀφέντεϲ θεοὺϲ ἐπὶ τὸν Ἰουδαίων
μεταβῆναι νεκρόν; | παρίημι γὰρ τὰ τῆϲ μητρὸϲ τῶν θεῶν μυ- 197C
ϲτήρια καὶ ζηλῶ τὸν Μάριον. | τὸ γὰρ ἐκ θεῶν εἰϲ ἀνθρώπουϲ 198B

1 τε τῶν non vertit O | 2 κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον adieci *per illud tempus* O: om M | 3 τῇ πόλει M: *orbi* O | τὴν δὲ ἐξ ἀέροϲ — Διὸϲ ἕδρα ita vertit O: *sicut et ancilia de coelo sunt lapsa, in crista galeae* (!) *caput apparuit, opinor Numae* (τοὔνομα!) *etiam magni Iouis sellam affuisse* | 5 προϲέλαβεν M: προϲέβαλεν B 2 mg | 6 ἀριθμήϲωμεν scripsi: ἀριθμήϲομεν M *numerabimus* O | 11 ϲκιαγραφοῦντεϲ non vertit O | 12 Interrogationis signum post ἐγγράφοντεϲ in punctum mutavi | 14 τοῦτο M: τοϲοῦτον scripsi propter hiatum cf. proleg. p. 160 | 15 ὥϲτε M: *ut etiam* O: an ὥϲτε καὶ? | Ἰουδαίων M: *Iudaeum* O | 17 ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O.

τῶν ἱερατικῶν κατεϲτήϲατο νόμουϲ, πολυπραγμονῶμεν κτἑ. 193 D 5 | 3 τὴν δὲ ἐξ ἀέροϲ κτέ.: ἀϲπίδα δὲ τὴν διοπετῆ καὶ μέντοι καὶ κράνοϲ ἤγουν κεφαλὴν οὐκ οἶδ' ὅπωϲ εὑρῆϲθαι λέγων 194 E 5 | 7 ὦ δυϲτυχεῖϲ ἄνθρωποι κτέ.: ἐπειδὴ δὲ δυϲτυχεῖϲ εἶναί φηϲι τοὺϲ ἐν φροντίδι θεμένουϲ — τὸ χρῆναι δὴ πάντωϲ ἐγχαράττειν ἀεὶ καὶ μετώποιϲ τὸ ϲημεῖον τοῦ τιμίου ϲταυροῦ κτέ. 195 A 2 | 14 εἰϲ τοϲοῦτον ἦλθον ὀλέθρου κτέ.: ὀλέθρου γε μὴν εἰϲ ἅπαν ἡμᾶϲ ἀφικέϲθαί φηϲι διά τοι τὸ θεῶν μὲν ἀπαναϲτῆναι τῶν αἰωνίων, τὸν δὲ τῶν Ἰουδαίων ἀνθελέϲθαι νεκρόν. εἶτα πῶϲ, εἰπέ μοι, τοὺϲ γενητοὺϲ καὶ ἐν χρόνῳ πρὸϲ ὕπαρξιν παρενηνεγμένουϲ αἰωνίουϲ εἶναι φήϲ; 196 D 9 | πῶϲ αἰωνίουϲ αὐτοὺϲ εἶναί φηϲι 199 B 2 | πῶϲ οὖν αἰώνιον τὸ ἐν χρόνῳ παρενεχθέν —; 196 E 4 | νεκρὸν δὲ Χριϲτὸν ὀνομάζει 197 A 1 | οὐ γὰρ ἂν ἔφη νεκρὸν τὸν ἐπὶ λύϲει θανάτου θανάτου γευϲάμενον κατὰ ϲάρκα 197 A 3 | 17 ζηλῶ τὸν Μάριον: ἐπαριθμεῖ (ἐπαρίθμει M) δὲ — τοῖϲ ἐκ θεῶν ἀγαθοῖϲ καὶ τὸ δεδόϲθαι Ῥωμαίοιϲ τὸν Μάριον 197 C 8 | εἰ τὸν Μάριον ἐπαινεῖ καὶ τεθαύμακεν 197 E 2 | ἀνθ' ὅτου τεθαύμακε καὶ δῶρον εἶναί φηϲι τῶν θεῶν τὸ ἐξαίρετον, ὃν εἴπερ τιϲ ἕλοιτο ζηλοῦν, ἀνόϲιον ἔϲται —; 198 A 8 | τοῦτο θεῶν, εἰπέ μοι, τὸ δῶρον —; 198 A 10 | οὐχὶ μόνον παρ' αὐτῶν (sc. θεῶν) δεδόϲθαι φηϲὶ τὸν Μάριον 198 B 4 | τὸ γὰρ ἐκ θεῶν κτέ.: πνεῦμα μὲν οὖν ἐκ θεῶν ἐνθάδε τὸ τῶν ψευδομάντεών φηϲιν 198 D 2.

198 C ἀφικνούμενον | πνεῦμα σπανιάκις μὲν καὶ ἐν ὀλίγοις γίνεται καὶ οὔτε πάντα ἄνδρα τούτου μετασχεῖν ῥᾴδιον οὔτε ἐν παντὶ καιρῷ. ταύτῃ τοι καὶ τὸ παρ' Ἑβραίοις ⟨προφητικὸν πνεῦμα⟩ ἐπέλιπεν, οὐκοῦν οὐδὲ παρ' Αἰγυπτίοις εἰς τοῦτο σώζεται. φαίνεται δὲ καὶ τὰ αὐτοφυῆ χρηστήρια ⟨σιγῆσαι⟩ ταῖς τῶν χρόνων εἴκοντα περιόδοις. ὁ δὴ φιλάνθρωπος ἡμῶν δεσπότης καὶ πατὴρ Ζεὺς ἐννοήσας, ὡς ἂν μὴ παντάπασι τῆς πρὸς τοὺς θεοὺς ἀποστερηθῶμεν κοινωνίας, δέδωκεν ἡμῖν διὰ τῶν ἱερῶν τεχνῶν ἐπίσκε-
198 D ψιν, ὑφ' ἧς πρὸς | τὰς χρείας ἕξομεν τὴν ἀποχρῶσαν βοήθειαν. |

200 A Ἔλαθέ με μικροῦ τὸ μέγιστον τῶν Ἡλίου καὶ Διὸς δώρων. εἰκότως δὲ αὐτὸ ἐφύλαξα ἐν τῷ τέλει. καὶ γὰρ οὐκ ἴδιόν ἐστιν ἡμῶν μόνον, ἀλλ', οἶμαι, κοινὸν πρὸς Ἕλληνας, τοὺς ἡμετέρους συγγενεῖς. ὁ γάρ τοι Ζεὺς ἐν μὲν τοῖς νοητοῖς ἐξ ἑαυτοῦ τὸν Ἀσκληπιὸν ἐγέννησεν, εἰς δὲ τὴν γῆν διὰ τῆς Ἡλίου γονίμου ζωῆς ἐξέφηνεν. οὗτος ἐπὶ γῆς ἐξ οὐρανοῦ ποιησάμενος τὴν πρόοδον, ἑνοειδῶς μὲν ἐν ἀνθρώπου μορφῇ περὶ τὴν Ἐπίδαυ-
200 B ρον ἀνεφάνη, | πληθυνόμενος δὲ ἐντεῦθεν ταῖς προόδοις ἐπὶ

1 ἀφικνούμενον ex ἀφικοούμενον corr M 1 | μὲν M: *quidem est* O | 3 προφητικὸν πνεῦμα adieci cf. test.: om MO | 5 σιγῆσαι adieci cf. test.: om MO | 6 πατὴρ Ζεὺς M: *pater & Iuppiter* O | 10 ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | p. 197, 10 ἔλαθέ με usque ad 198, 1 τὴν σωτήρων ἑαυτοῦ δεξιάν etiam leguntur apud Cyr. p. 287 E 1 — 288 A 5 | μικροῦ om| M p. 287 E, sed ibidem *ferè* O | 13 γάρ τοι M p. 287 E: γὰρ M p. 200 A | 15 ἐξέφηνεν: *apparare fecit* O p. 287 E: *apparuit* O p. 200 A | τὴν πρόοδον M p. 288 A: πρόοδον M p. 200 A | 16 ἑνοειδῶς M p. 288 A: ἐνοειδῶς M p. 200 A | 17 ἀνεφάνη M p. 288 A: ἐφάνη M p. 200 A | πληθυνόμενος M p. 200 B: πληθυόμενος M p. 288 A: *multiplicatus* O p. 200 B: *multiplicatis* (sc. ταῖς προσόδοις) O p. 288 A | ἐντεῦθεν M p. 200 B: ἔνθεν M p. 288 A.

3 ταύτῃ τοι κτέ.: ἐπειδὴ δέ φησι καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἑβραίοις τὸ προφητικὸν ἐκλελοιπέναι πνεῦμα, φαμέν, ὅτι τέλος νόμου καὶ προφητῶν γέγονεν ὁ Χριστός 199 D 2 | οὐκοῦν μὴ ἐκλελοιπέναι λεγέτω τὸ πνεῦμα 199 E 5 | 4 φαίνεται δὲ κτέ.: τὸ ἐν τούτοις οὖν ἄρα πνεῦμα διαβολικὸν ἐκλελοιπέναι φησί 198 E 2 | ἀποσιγῆσαι δέ, καθά φησιν αὐτός, αὐτοφυῆ χρηστήρια 198 E 5 | τίνα δὴ τρόπον τὰ αὐτοφυῆ χρηστήρια ταῖς τῶν χρόνων εἴκοντα περιόδοις σιγῆσαί φησι; 199 A 6 | ἐπειδὴ τοίνυν, φησί, σεσιγήκασι (σεσιγήκασιν M) τὰ χρηστήρια —, δέδωκεν ἡμῖν ὁ Ζεὺς τὴν διὰ τῶν ἱερῶν τεχνῶν ἐπίσκεψιν καὶ ἐπικουρίαν 199 B 5 | 8 δέδωκεν ἡμῖν κτέ.: cf. verba modo allata 199 B 5 | τέχνας ἄρα σεπτάς τε καὶ ἱερὰς τὰς ἐπαράτους ψευδομαντείας — εἶναι φῄς; 199 C 1 | ταύτας πρὸς ἐπικουρίαν ἀνθρώποις δεδόσθαι φῂς ἥκειν τε αὐτοῖς τὸ δῶρον ὡς ἐκ Διὸς ἐπικούρημα χρειωδέστατον; 199 C 5 | 10 τὸ μέγιστον κτέ.: τὸ μέγιστον καὶ ἐξαίρετον τῶν Διὸς καὶ Ἡλίου δώρων, καθά φησιν αὐτὸς 201 B 5 | cf. 202 A 9 ad p. 198, 7 | 13 ὁ γάρ τοι Ζεὺς κτέ.: σοβαρεύεται μὲν οὖν, Διὸς ἐκφῦναι (ἐκφύναι M) τὸν Ἀσκληπιὸν ἐν τοῖς νοητοῖς, ὦφθαί γε μὴν ἐν ἀνθρώπου μορφῇ 200 C 1 | 15 ποιησάμε-

πᾶϲαν ὤρεξε τὴν γῆν τὴν ϲωτήριον ἑαυτοῦ δεξιάν. ἦλθεν εἰϲ Πέργαμον, εἰϲ Ἰωνίαν, εἰϲ Τάραντα μετὰ ταῦθ᾽, ὕϲτερον ἦλθεν εἰϲ τὴν Ῥώμην. ᾤχετο ⟨δὲ⟩ εἰϲ Κῶ, ἐνθένδε εἰϲ Αἰγάϲ. εἶτα πανταχοῦ γῆϲ ἐϲτι καὶ θαλάϲϲηϲ. οὐ καθ᾽ ἕκαϲτον ἡμῶν ἐπιφοιτᾷ, καὶ ὅμωϲ ἐπανορθοῦται ψυχὰϲ πλημμελῶϲ διακειμέναϲ καὶ τὰ ϲώματα ἀϲθενῶϲ ἔχοντα. |

Τί δὲ τοιοῦτον ⟨ἑαυτοῖϲ⟩ Ἑβραῖοι καυχῶνται παρὰ τοῦ 201E θεοῦ δεδόϲθαι, πρὸϲ οὓϲ ὑμεῖϲ ἀφ᾽ ἡμῶν αὐτομολήϲαντεϲ πείθεϲθε; εἰ τοῖϲ ἐκείνων γοῦν προϲείχετε λόγοιϲ, οὐκ ἂν παντάπαϲιν ἐπεπράγειτε δυϲτυχῶϲ, ἀλλὰ χεῖρον μὲν ἢ πρότερον, ὁπότε ϲὺν ἡμῖν ἦτε, οἰϲτὰ δὲ ὅμωϲ ἐπεπόνθειτε ἂν καὶ φορητά. ἕνα γὰρ ἀντὶ πολλῶν θεῶν ἐϲέβεϲθε ἂν οὐκ ἄνθρωπον, μᾶλλον δὲ πολλοὺϲ ἀνθρώπουϲ | δυϲτυχεῖϲ. καὶ νόμῳ ϲκληρῷ μὲν καὶ 202A τραχεῖ καὶ πολὺ τὸ ἄγριον ἔχοντι καὶ βάρβαρον ἀντὶ τῶν παρ᾽ ἡμῖν ἐπιεικῶν καὶ φιλανθρώπων χρώμενοι τὰ μὲν ἄλλα χείρονεϲ ἂν ἦτε, ἁγνότεροι δὲ καὶ καθαρώτεροι τὰϲ ἁγιϲτείαϲ. νῦν δὲ ὑμῖν ϲυμβέβηκεν ὥϲπερ ταῖϲ βδέλλαιϲ τὸ χείριϲτον ἕλκειν

2 ὕϲτερον M: *iterum* O | 3 δὲ adieci propter hiatum cf. prolegg. p. 160: om MO | ἐνθένδε M: *et inde* O | 7 ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | ἑαυτοῖϲ adieci *sibi* O: om M | 9 οὐκ ἂν scripsi: καὶ οὐ M | οὐκ ἂν — δυϲτυχῶϲ ita vertit O: *non omnibus modis tam infeliciter ageretis* | 10 ἀλλὰ χεῖρον μὲν M: *sed peius nunc habetis* O | 11 ἐπεπόνθειτε scripsi: πεπόνθειτε M | 14 καὶ πολὺ — βάρβαρον M: *agrestemque barbariem spirante* O | 15 *et* ante τὰ μὲν pos O.

νοϲ τὴν πρόοδον κτἑ.: ψευδοεπεῖ προελθεῖν ⟨αὐτὸν⟩ (adieci: om M) ἐξ οὐρανοῦ λέγων, ὀρέξαι δὲ καὶ πάϲῃ τῇ γῇ τὴν ἑαυτοῦ χεῖρα ϲωτήριον 288 B 4 | πᾶϲαν, ὡϲ ἔποϲ εἰπεῖν, περιεφοίτηϲε χώραν 200 D 10 | 7 τί δὲ τοιοῦτον κτἑ.: πλεῖϲτα μὲν οὖν ὅϲα καὶ ἀξιόληπτα τοῖϲ Ἑβραίοιϲ δεδωρημένα —, τοιοῦτό γε μὴν οὐδέν, ὁποῖον ϲφᾶϲ αὐτοὺϲ αὐχοῦϲι λαβεῖν παρά τε Ἡλίου καὶ Διὸϲ οἱ τῆϲ ἀληθείαϲ ἀποφοιτήϲαντεϲ 202 A 9 | 9 εἰ τοῖϲ ἐκείνων γοῦν κτἑ.: ἐπειδὴ δὲ — ἐπιφύεται λέγων ὅτι «τοῖϲ Χριϲτιανῶν προϲεϲχηκότεϲ λόγοιϲ ἠπάτηϲθε καὶ οὐχ ἕνα μὲν ἔτι ϲέβεϲθε θεόν, ἄνθρωπον δὲ μᾶλλον καὶ πολλοὺϲ ἑτέρουϲ δυϲτυχεῖϲ καὶ νόμῳ ϲκληρῷ καὶ βαρβάρῳ κατεζευγμένουϲ· ἀναγκαῖον οἶμαι καὶ πρόϲ γε ταυτὶ τοὺϲ ἐπικουρεῖν ἰϲχύονταϲ ἀνταναϲτῆϲαι λόγουϲ. ἄνθρωπον μὲν οὖν ὀνομάζει Χριϲτόν, πολλοὺϲ δὲ καὶ δυϲτυχεῖϲ τοὺϲ ἁγίουϲ μάρτυραϲ, οὓϲ καὶ ὑπὸ νόμῳ φηϲὶ γενέϲθαι ϲκληρῷ 202 D 7. Verborum igitur Iuliani alia recte, alia neglegentissime Cyrillus h. l. reddidit | 11 ἕνα γὰρ κτἑ.: οὐχ, ὡϲ ϲὺ νενόμικαϲ, τεθεοποιήκαμεν ἄνθρωπον 203 A 9 | οὐκοῦν οὔ, καθάπερ οἴει καὶ λέγειϲ —, ἀνθρωπολατρεία τὸ χρῆμά ποθεν 203 C 8 | οὐκοῦν ἥκιϲτα μὲν ἡμεῖϲ, Ἕλληνεϲ δὲ μᾶλλον καταφωραθεῖεν ἂν γεγονότεϲ ἀνθρωπολάτραι 205 D 8 | 12 μᾶλλον δὲ κτἑ.: τούϲ γε μὴν ἁγίουϲ μάρτυραϲ οὔτε θεοὺϲ εἶναί φαμεν οὔτε προϲκυνεῖν εἰθίϲμεθα 203 D 7 | ἡμεῖϲ δέ, ὡϲ ἔφην, οὐ θεοὺϲ γενέϲθαι φαμὲν τοὺϲ ἁγίουϲ μάρτυραϲ 204 B 9.

1 D αἷμα ἐκεῖθεν, ἀφεῖναι δὲ τὸ καθαρώτερον. | ὁ δὲ Ἰηςοῦς ἀνα-
1 E πείςας τὸ χείριςτον τῶν παρ' ὑμῖν, | ὀλίγους πρὸς τοῖς τριακοςίοις ἐνιαυτοῖς ὀνομάζεται, ἐργαςάμενος παρ' ὃν ἔζη χρόνον οὐδὲν ἀκοῆς ἄξιον, εἰ μή τις οἴεται τοὺς κυλλοὺς καὶ τυφλοὺς ἰάςαςθαι καὶ δαιμονῶντας ἐφορκίζειν ἐν Βηθςαιδᾷ καὶ ἐν Βη-
5 E θανίᾳ ταῖς κώμαις τῶν μεγίςτων ἔργων εἶναι. | ἁγνείας μὲν οὐδὲ γὰρ εἰ πεποίηται μνήμην ἐπίςταςθε· ζηλοῦτε δὲ Ἰουδαίων
6 A τοὺς θυμοὺς καὶ τὴν πικρίαν, ἀνατρέποντες ἱερὰ καὶ βωμοὺς | καὶ ἀπεςφάξατε οὐχ ἡμῶν μόνον τοὺς τοῖς πατρῴοις ἐμμένοντας, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐξ ἴςης ὑμῶν πεπλανημένων αἱρετικοὺς τοὺς μὴ τὸν αὐτὸν τρόπον ὑμῶν τὸν νεκρὸν θρηνοῦντας. ἀλλὰ ταῦτα ὑμέτερα μᾶλλόν ἐςτιν. οὐδαμοῦ γὰρ οὔτε Ἰηςοῦς αὐτὰ παραδέδωκε κελεύων ὑμῖν οὔτε Παῦλος. αἴτιον δέ, ὅτι μηδὲ ἤλπιςαν εἰς τοῦτο ἀφίξεςθαί ποτε δυνάμεως ὑμᾶς· ἠγάπων γάρ, εἰ θεραπαίνας ἐξαπατήςουςι καὶ δούλους καὶ διὰ τούτων τὰς γυναῖκας

1 ἐκεῖθεν non vertit O | δέ: *et* O | ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | 2 ὑμῖν Aubertus ἡμῖν M *nobis* O | 5 δαιμονῶντας M: *daemones* O | 6 ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | 7 οὐδὲ γὰρ scripsi γὰρ οὐδὲ Aubertus: γὰρ οὐδὲ γὰρ M | ἁγνείας — ἐπίςταςθε M: *scitis enim quod sanctificationis ne mentionē quidem fecerint* O | ἰουδαίων scripsi: αὐτῶν M *ipsorum* O | 9 ἀπεςφάξατε M: *occiditis* O | 10 ἐξίςης M: non vertit O | αἱρετικοὺς scripsi: αἱρετικῶν M *ex haereticis* O | 13 μὴδὲ M | μηδὲ — ὑμᾶς: *unquam eousq; res suas peruenturas* O | 14 ὑμᾶς: ἡμᾶς M et Aubertus, qui tamen vertit *vos*.

1 ὁ δὲ Ἰηςοῦς κτέ.: ὀλίγους γε μὴν ςεςαγηνεῦςθαι λέγων παρὰ τοῦ πάντων ἡμῶν ςωτῆρος Χριςτοῦ κτέ. 192 A 1. Reprehendenda est Cyrilli aut incuria levissima aut improba malignitas. | ὅτι δὲ οὐκ ἠπάτηνται μᾶλλον, ἀλλ' ἐκ τῆς Ἑλλήνων ἀπάτης ἀποςαλεύοντες μεθορμίζονται πρὸς ἀλήθειαν οἱ τῶν εὐαγγελίων προςιέμενοι λόγον κτέ. 192 A 6. cave ἀναπείςας in ἀπατήςας mutaveris | τὰς δέ γε θεοςημείας, τὰς διὰ Χριςτοῦ δηλονότι, κακύνειν ἀποτολμᾷ 192 A 10 | ἰᾶτο μὲν τοὺς ἐν ἀρρωςτίαις, τυφλοῖς ἐνίει τὸ φῶς, ἐπέταττε τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοςι ςφᾶς (ςφὰς M) αὐτοὺς ἐνιέναι τοῖς τῆς ἀβύςςου μυχοῖς 192 D 1 | 6 ἁγνείας κτέ.: ἀνάγνους εἶναί φηςι τοὺς ἀπαίροντας μὲν ἀπάτης Ἑλληνικῆς 206 B 6 | 7 ζηλοῦτε δὲ κτέ.: ὀργῆς ἡττῆςθαί φηςιν ἡμᾶς καὶ φονᾶν ἀδίκως 206 D 1 | 8 ἀνατρέποντες ἱερὰ κτέ.: αἰτιᾶται δὲ ἀνθ' ὅτου τοὺς τεμένεςι καὶ βωμοῖς ἐπαφιέντας τὴν χεῖρα —; 206 D 9 | 11 τὸν νεκρόν: πῶς οὐκ ἐρυθριᾷ νεκρὸν ὀνομάζων τὸν τῶν ὅλων ςωτῆρα Χριςτὸν —; 207 A 1 | 14 εἰ θεραπαίνας κτέ.: ἀλλ' ὅτι γύναια πεπιςτεύκαςι, κέκληνται δὲ καὶ οἰκέται καὶ μὴν τῶν κατὰ τὸν βίον ἀςημοτέρων τινές, οὐκ ἀκατάψεκτον ἐᾷ τὴν τοῦ ςῴζοντος ἡμερότητα 207 A 8 | ἀλλ' ὅτι γυναῖκας τὸ θεῖον ἡμῶν ὀνίνηςι κήρυγμα, φιλοψογίας καὶ τοῦτο ποιεῖται πρόφαςιν 209 A 4 | αἰτιᾶται δὴ ἀνθ' ὅτου τοῦ ςωτῆρος τοὺς μαθητάς, εἰ γύναιά τε καὶ ἄνδρας λαμπροὺς καὶ ἀςήμους — καὶ μὴν καὶ ἐξ οἰκετῶν ἐκάλουν τινάς —; 209 C 1 | ἀνθ' ὅτου δὴ οὖν αἰτιᾶται μάτην τοὺς τῷ θείῳ κηρύγματι ςεςαγηνευμένους —, εἰ μὴ ταῖς ἔξωθεν ὑπεροχαῖς πλεονεκτοῦςιν ἑτέρους 207 C 7.

Act. 10. 13, 6—12 ἄνδρας τε, οἵους Κορνήλιος καὶ Σέργιος. ὧν | εἰς ἐὰν φανῇ 206 I
τῶν τηνικαῦτα γνωριζομένων ἐπιμνηθεὶς — ἐπὶ Τιβερίου γὰρ ἤτοι Κλαυδίου ταῦτα ἐγίνετο —, περὶ πάντων ὅτι ψεύδομαι νομίζετε. |

Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ οἶδ' ὅθεν ὥσπερ ἐπιπνεόμενος 209 I
ἐφθεγξάμην, ὅθεν δὲ ἐξέβην, ὅτι «πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ηὐτομολήσατε, τί τοῖς ἡμετέροις ἀχαριστήσαντες θεοῖς;» ἆρ' ὅτι βασιλεύειν ἔδοσαν οἱ θεοὶ τῇ Ῥώμῃ, τοῖς Ἰουδαίοις ὀλίγον μὲν χρόνον ἐλευθέρους εἶναι, δουλεῦσαι δὲ ἀεὶ καὶ παροικῆσαι; σκόπει τὸν Ἀβραάμ· οὐχὶ πάροικος ἦν ἐν [γῇ] ἀλλοτρίᾳ; τὸν Ἰακώβ· οὐ πρότερον μὲν | Σύροις, ἑξῆς δὲ ἐπὶ τούτοις Παλαιστινοῖς, ἐν 209 E
cf. Exod. 6, 6 γήρᾳ δὲ Αἰγυπτίοις ἐδούλευσεν; οὐκ ἐκ οἴκου δουλείας ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ὁ Μωυσῆς ⟨φησιν⟩ ἐξ Αἰγύπτου ἐν βραχίονι ὑψηλῷ; κατοικήσαντες δὲ τὴν Παλαιστίνην, οὐ πυκνότερον ἤμειψαν τὰς τύχας ἢ τὸ χρῶμά φασιν οἱ τεθεαμένοι τὸν χαμαιλέοντα, νῦν μὲν ὑπακούοντες τοῖς κριταῖς, νῦν δὲ τοῖς ἀλλοφύλοις δουλεύοντες; ἐπειδὴ δὲ ἐβασιλεύθησαν — ἀφείσθω δὲ νῦν ὅπως· οὔτε

1 Σέργιος Aubertus *Sergius* O: Σέλγιος M | 2 ἐπιτιβερίου M | 3 ἐγίνετο M: *facta sunt* O | 5 ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | 6 ηὐτομολήσατε M: *transitis* O | 7 τί non vertit O | ὅτι non vertit O | 8 τοῖς Ἰουδαίοις M: *Iudaeos* O fortasse typothetae vitio | 10 γῇ M *terra* O: delevi propter hiatum cf. proleg. p. 160 | 11 παλαιστηνοῖς M | 12 δὲ M: *et* O | ἐξαγαγεῖν — φησιν: *inquit Moyses ipsos eductos esse* O | 13 φησιν adieci cf. O: om M | 14 πυκνότερον coniecit Aubertus var. lect. ad h. l. *crebrius* O: πικρότερον M | 15 οἱ τεθεαμένοι non vertit O.

6 πρὸς τοὺς Ἰουδαίους κτέ.: ἐρομένῳ δέ, ἀνθ' ὅτου τοῖς τῶν Ἰουδαίων ἀκαταψέκτοις (A: ἀκαταψέκτους M) ἔθεσί τε καὶ νόμοις προσκεκλίμεθα καὶ παρ' ἐκείνους (A: ἐκείνοις M) ηὐτομολήσαμεν, καὶ μὴν καὶ ἐθέλοντι τὰς αἰτίας ἀναμαθεῖν, δι' ἃς ἀχαριστοῦμεν τοῖς αὐτοῦ θεοῖς κτέ. 210 B 5 | ἀχαριστοῦμεν δὲ σφόδρα τοῖς οὐκ οἶδ' ὅπως νομισθεῖσιν εἶναι θεοῖς 210 D 7 | ἆρ' οὖν οὐκ ἐν δίκῃ χρῆναί γέ (scripsi: τέ M) φαμεν ἀχαριστεῖν αὐτοῖς 211 A 2 | ἀχαριστεῖν οὖν ἄξιον τοῖς Ἑλλήνων — θεοῖς 212 C 5 | 7 βασιλεύειν ἔδοσαν κτέ.: τοῦ πάντα ἰσχύοντος θεοῦ νεύμασιν ἰδίοις τὰ Ῥωμαίων κρατύνοντος, τοὺς οὐδὲν ὄντας θεοὺς χορηγοὺς γενέσθαι φησὶ τῆς εὐκλείας αὐτοῖς 211 B 7 | οἱ — δόντες ἑτέροις τὸ δύνασθαι κρατεῖν, πῶς αὐτοὶ τῆς ἰδίας ἐστήρηνται τιμῆς 211 C 1 | ποῦ τοίνυν ἑτέροις δεδώρηνται τὸ κρατεῖν οἱ τοῦ δύνασθαι κρατεῖν ὡς ἐξ ἀνάγκης ἐστερημένοι 211 C 7 | 9 δουλεῦσαι δὲ ἀεὶ κτέ.: ἐπειδὴ δὲ καὶ παροίκους καὶ ὑπὸ σκῆπτρά φησι τὰ ἑτέρων γενέσθαι τοὺς ἀμφὶ τὸν θεσπέσιον Ἀβραὰμ κτέ. 211 D 5 | ἀπαλλαττέτω δὴ οὖν αἰτίας — τοὺς ἀμφὶ τὸν θεσπέσιον Ἀβραάμ, εἰ καὶ ἦσαν ἐπήλυδες 212 B 3 | τῆς δουλείας ζυγὸν ὑπῆλθον 212 C 4 | 14 κατοικήσαντες κτέ.: ὅλην — κατεκτήσαντο τὴν Ἰουδαίαν 212 B 7 | 17 οὔτε γὰρ ὁ θεὸς ἑκὼν κτέ.: ἆρ' αἰσχρὸν αὐτῷ — εἶναι δοκεῖ τὸ βεβασιλεῦσθαι τὸν Ἰσραὴλ ὑπὸ Σαοὺλ παρά γε τὸ ἀνδάνον (ἀνδάνον M) τῷ ἐπὶ πάντας θεῷ; 212 C 8.

γὰρ ὁ θεὸς ἑκὼν αὐτοῖς τὸ βασιλεύεσθαι συνεχώρησεν, ὡς ἡ
)A γραφή φησιν, | ἀλλὰ βιασθεὶς ὑπ' αὐτῶν καὶ προδιαστειλάμενος, cf. 1 Sam. 8, 7
ὅτι ἄρα φαύλως βασιλευθήσονται. πλὴν ἀλλ' ᾤκησαν γοῦν τὴν ἑαυτῶν καὶ ἐγεώργησαν ὀλίγα πρὸς τοῖς τριακοσίοις ἔτεσιν. ἐξ ἐκείνου πρῶτον Ἀσσυρίοις, εἶτα Μήδοις, ὕστερον Πέρσαις ἐδου-
3A λευσαν, εἶτα νῦν ἡμῖν αὐτοῖς. | ⟨καὶ⟩ ὁ παρ' ὑμῖν κηρυττόμενος Ἰησοῦς εἷς ἦν τῶν Καίσαρος ὑπηκόων. εἰ δὲ ἀπιστεῖτε, μικρὸν ὕστερον ἀποδείξω· μᾶλλον δὲ ἤδη λεγέσθω. φατὲ μέντοι μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτὸν ἀπογράψασθαι καὶ τῆς μητρὸς ἐπὶ Κυρηνίου.
3B ἀλλὰ γενόμενος τίνων | ἀγαθῶν αἴτιος κατέστη τοῖς ἑαυτοῦ συγγενέσιν; οὐ γὰρ ἠθέλησαν, φασίν, ὑπακοῦσαι τῷ Ἰησοῦ. τί δέ; ὁ σκληροκάρδιος καὶ λιθοτράχηλος ἐκεῖνος λαὸς πῶς ὑπή-
κουσε τοῦ Μωυσέως; Ἰησοῦς δέ, ὁ τοῖς πνεύμασιν ἐπιτάττων Marc. 1, 27 Lc. 4, 36
καὶ βαδίζων ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ τὰ δαιμόνια ἐξελαύνων, ὡς Matth. 14, 25 Mc. 6, 49
δὲ ὑμεῖς λέγετε, τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἀπεργασάμενος — Jo. 6, 19
οὐ γὰρ δὴ ταῦτα τετόλμηκέ τις εἰπεῖν περὶ αὐτοῦ τῶν μαθητῶν,
3C εἰ μὴ μόνος Ἰωάννης οὐδὲ | αὐτὸς σαφῶς οὐδὲ τρανῶς· ἀλλ' εἰρηκέναι γε συγκεχωρήσθω — οὐκ ἠδύνατο τὰς προαιρέσεις ἐπὶ

2 προδιαστειλάμενος Aubertus: προδιαστειλόμενος M | 4 ὀλίγα — ἔτεσιν M: *ferè quadringentis annis* O | 6 εἶτα νῦν M *et nunc postremum* O | ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | καὶ adieci | 8 μετὰ τοῦ πατρὸς post μέντοι posui propter hiatum cf. prolegg. p. 160: post ἀπογράψασθαι pos M | 9 ἐπικυρηνίου M | 10 post γενόμενος inserendum esse mihi videtur ἄνθρωπος | 11 φασὶν scripsi: φησὶν M *inquit* O | τῷ Ἰησοῦ scripsi hiatus evitandi causa cf. proleg. p. 160: αὐτῷ M *ei* O |
κάρδιος
12 σκληροτράχηλος (sic) M | 13 μωυσέως M | 16 περὶ αὐτοῦ M: *illius* O | 17 οὐδὲ αὐτὸς M: *idque neque* O | 18 οὐκ M: *num* O.

5 Μήδοις κτέ.: δεδουλεύκασι δὲ Πέρσαις καὶ Μήδοις καὶ μὴν καὶ ὁμόροις τισι τῶν ἑτέρων ἐθνῶν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ 212 D 8 | Huc etiam pertinent verba Theodori Mops. comm. in N. T. ed. Fritzsche p. 11, 22—12, 5 | 6 εἶτα νῦν ἡμῖν αὐτοῖς: ἄθρει γὰρ δὴ κατευρυνομένην τῆς ὑπ' οὐρανὸν τὴν Ῥωμαίων ἀρχήν· κεκράτηκε γὰρ οὐχὶ μόνων Ἰουδαίων κτέ. 212 A 2 | 7 Ἰησοῦς εἷς ἦν κτέ.: ὀνείδους πρόφασιν καὶ αὐτῷ ποιεῖται τὸ χρῆμα (sc. τὸ ὑπήκοον εἶναι) Χριστῷ 219 E 1 | 8 φατὲ μέντοι κτέ.: μὴ γὰρ δὴ ποιείσθω πρὸς ὀνείδους ἡμῖν τὴν ἀπογραφὴν 235 D 7 | ὁ τὴν ὑπὸ Καίσαρι Κυρηνίου (coni. Aub. var. lect.: Κυρηνίῳ M) δουλοπρεπεστάτην, ὥς φῄς, ἀνασχόμενος ἀπογραφὴν 220 A 1 | 10 ἀλλὰ γενόμενος κτέ.: ἀλλὰ γενόμενος, φησί, τίνος ἀγαθοῦ αἴτιος κατέστη τοῖς ἑαυτοῦ συγγενέσιν; ἁπάντων μὲν οὖν, εἰ καὶ ἀπειθοῦσί τινες. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ γέγονεν ἄνθρωπος κτέ. 214 C 8. Vocem ἄνθρωπος post γενόμενος si p. 213 A librarii neglegentia omiserat, qui depravatum ibi codicem descripsit ut hoc loco deleret commoveri facile poterat. Animadvertendum autem etiam p. 213 B Iulianum ipsorum Christianorum verba servasse | τίνος ἡμῖν ἀγαθοῦ γέγονεν αἴτιος — ζητεῖς; 214 E 1 | 18 οὐκ ἠδύνατο κτέ.: οὐκ ἐδύνατο, φησί, τῶν ἑαυτοῦ φίλων καὶ συγγενῶν μεταστῆσαι τὰς προαιρέσεις 216 A 9.

ϲωτηρίᾳ τῶν ἑαυτοῦ φίλων καὶ ϲυγγενῶν μεταϲτῆϲαι; | ταῦτα 218
μὲν οὖν καὶ μικρὸν ὕϲτερον, ὅταν ἰδίᾳ περὶ τῆϲ τῶν εὐαγγε-
λίων τερατουργίαϲ καὶ ϲκευωρίαϲ ἐξετάζειν ἀρξώμεθα. νυνὶ δὲ
ἀποκρίνεϲθέ· μοι πρὸϲ ἐκεῖνο. πότερον ἄμεινον τὸ διηνεκῶϲ μὲν
ἐλεύθερον εἶναι, ἐν διϲχιλίοιϲ ⟨δὲ⟩ ὅ | λοιϲ ἐνιαυτοῖϲ ἄρξαι τὸ 218
πλεῖον γῆϲ καὶ θαλάϲϲηϲ, ἢ τὸ δουλεύειν καὶ πρὸϲ ἐπίταγμα
ζῆν ἀλλότριον; οὐδεὶϲ οὕτωϲ ἐϲτὶν ἀναίϲχυντοϲ, ὡϲ ἑλέϲθαι μᾶλ-
λον τὸ δεύτερον. ἀλλὰ τὸ πολέμῳ κρατεῖν οἰήϲεταί τιϲ τοῦ
κρατεῖϲθαι χεῖρον; οὕτω τίϲ ἐϲτιν ἀναίϲθητοϲ; εἰ δὲ ταῦτα ἀληθῆ
φαμεν, ἕνα μοι κατὰ Ἀλέξανδρον δείξατε ϲτρατηγόν, ἕνα κατὰ
Καίϲαρα παρὰ τοῖϲ Ἑβραίοιϲ. οὐ γὰρ δὴ παρ' ὑμῖν. καίτοι, μὰ
τοὺϲ θεούϲ, εὖ οἶδ' ὅτι περιυβρίζω τοὺϲ ἄνδραϲ, ἐμνημόνευϲα
δὲ αὐ | τῶν ὡϲ γνωρίμων. οἱ γὰρ δὴ τούτων ἐλάττουϲ ὑπὸ τῶν 218C
πολλῶν ἀγνοοῦνται, ὧν ἕκαϲτοϲ πάντων ὁμοῦ τῶν παρ' Ἑβραίοιϲ
γεγονότων ἐϲτὶ θαυμαϲτότεροϲ. |

Ἀλλ' ὁ τῆϲ πολιτείαϲ θεϲμὸϲ καὶ τύποϲ τῶν δικαϲτηρίων, 221E
ἡ δὲ περὶ τὰϲ πόλειϲ οἰκονομία καὶ ... τὸ κάλλοϲ, ἡ δὲ ἐν τοῖϲ
μαθήμαϲιν ἐπίδοϲιϲ, ἡ δὲ ἐν ταῖϲ ἐλευθερίοιϲ τέχναιϲ ἄϲκηϲιϲ

1 ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | 2 οὖν non vertit O | εὐαγγε-λίων ϲκευωρίαϲ MB 1 (F adi B 2): F τερατουργίαϲ καὶ ϲκευωρίαϲ B 2 mg (*de*) *euangeliorum monstrosis operibus et doctrina* O | 4 ἀποκρίνεϲθέ μοι Aubertus *respondete mihi* O: ἀποκρίνεϲθαί μοι M | 5 ἐλεύθερον εἶναι scripsi propter hiatum cf. proleg. p. 160: εἶναι ἐλεύθερον M | δὲ adieci (*duobus*) *que* (*milibus*) O: om M | 10 φαμεν M: *uidentur* O | κατὰ Ἀλέξανδρον: κατ' Ἀλέξανδρον? cf. proleg. p. 155 | 11 παρὰ τοῖϲ Ἑβραίοιϲ M: *Hebraeorum* O | καίτοι M: *et* O | 12 *comparatione* ante περιυβρίζω adi O | 16 ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | 17 δὲ M: *et* O | ante τὸ κάλλοϲ lacunam statuo fortasse vocibus τῶν πολιτῶν explendam | δὲ M: *et* O | 18 ἐπίδοϲιϲ M *studium* O | ἐλευθερίοιϲ scripsi: ἐλευθέροιϲ M.

6 πρὸϲ ἐπιτάγμα κτέ.: ἀλλὰ τὸ ζῆν πρὸϲ ἐπίταγμα τῶν νόμων καὶ τό γε δὴ δεῖν ταῖϲ κρατούντων ὑπείκειν ὑπεροχαῖϲ εἰ πρὸϲ ὀνείδουϲ ποιεῖταί τιϲιν 219 C 1. De legibus dixisse Iulianum Cyrillus iniuria contendit, sed contendit cf. αἰτιατέον δὲ κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν, ἥκιϲτα μὲν οὖν τοὺϲ νόμουϲ 219 C 9 | διαβέβληκεν ἀνθ' ὅτου τὸ πρὸϲ ἐπίταγμα ζῆν 219 D 6 | 10 ἕνα μοι κατὰ Ἀλέξανδρον κτέ.: ἀλκιμώτατοϲ γέγονε ϲτρατηγὸϲ καὶ τεθαύμαϲται πρὸϲ ἁπάντων ὁ Μακεδὼν καὶ μετ' ἐκεῖνον ὁ Καῖϲαρ καὶ μὴν καὶ ἕτεροί τινεϲ· οὐ φθονῶ 220 A 5 | λέγει τῆϲ Χριϲτιανῶν θρηϲκείαϲ ὁ κατήγοροϲ· ἕνα μοι δείξατε παρὰ τοῖϲ Ἑβραίοιϲ κατὰ Ἀλέξανδρον ϲτρατηγὸν ἤγουν (ἢ γοῦν M) κατὰ Καίϲαρα 220 C 5 | 17 ἡ δὲ ἐν τοῖϲ μαθήμαϲιν κτέ.: τὴν ἐν ταῖϲ ἐλευθερίοιϲ τέχναιϲ ἄϲκηϲιν καὶ τὴν ἐν τοῖϲ μαθήμαϲιν ἐπίδοϲιν, ἥπερ ἂν εἴη παρὰ τοῖϲ Ἑλλήνων λογάϲι, τοῦ παντὸϲ ἀξιοῖ θαύματοϲ, ἀγρίαν δὲ καὶ βαρβαρικὴν ὀνομάζει τὴν Ἑβραίων 222 D 8.

22 A οὐχ Ἑβραίων μὲν ἦν ἀθλία καὶ βαρβαρική; | καίτοι βούλεται ὁ P.E. XI 5, 7 = p. 514 b
μοχθηρὸς Εὐσέβιος εἶναί τινα καὶ παρ' αὐτοῖς ἑξάμετρα, καὶ
φιλοτιμεῖται λογικὴν εἶναι πραγματείαν παρὰ τοῖς Ἑβραίοις, ἧς P.E. XI 5, 5 = p. 514 a
τοὔνομα ἀκήκοε παρὰ τοῖς Ἕλλησι. ποῖον ἰατρικῆς εἶδος ἀνε-
φάνη παρὰ τοῖς Ἑβραίοις, ὥσπερ ἐν Ἕλλησι τῆς Ἱπποκράτους
24 C καί τινων ἄλλων μετ' ἐκεῖνον αἱρέσεων; | ὁ σοφώτατος Cολο-
μῶν παρόμοιός ἐστι τῷ παρ' Ἕλλησι Φωκυλίδῃ ἢ Θεόγνιδι ἢ
Ἰσοκράτει; πόθεν; εἰ γοῦν παραβάλοις τὰς Ἰσοκράτους παραι-
24 D νέσεις ταῖς ἐκείνου παροιμίαις, εὕροις ἄν, | εὖ οἶδα, τὸν τοῦ
Θεοδώρου κρείττονα τοῦ σοφωτάτου βασιλέως. ἀλλ' ἐκεῖνος,
φασί, καὶ περὶ θεουργίαν ἤσκητο. τί οὖν; οὐχὶ καὶ ὁ Cολομῶν
οὗτος τοῖς ἡμετέροις ἐλάτρευσε θεοῖς, ὑπὸ τῆς γυναικός, ὡς

1 οὐχ Ἑβραίων M: *non ut Hebraeorum* O. Neque tamen ὡς in Capnioneo fuisse censeo, sed particulam *ut* ab Oecolampadio adiectam esse, quippe qui post βαρβαρική non signum interrogationis, sed colon posuisset | 2 καὶ post τινα non vertit O | ἑξάμετρα M | 3 φιλοτιμεῖται M: *cupit* O | ἧς τοὔνομα — παρὰ τοῖς Ἑβραίοις om M B 1: adi B 2 *cuius nomen apud Graecos audiuit. Quae medicae artis species prodijt apud Hebraeos?* O | 5 τῆς Aubertus: τὴν M | ὑποκρα τ' M | 6 τινων non vertit O | αἱρέσεων non vertit O | ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | 7 παρ' ὅμοιος M | ἢ post Φωκυλίδῃ: *et* O | 8 πόθεν M: *minime* O | 9 ἐκείνου ex ἐκεῖνου corr M | εὖ οἶδα non vertit O | 11 φασὶ Aubertus: φησὶ M *dicet* O | 12 οὗτος non vertit O.

2 ἑξάμετρα: Euseb. praep. ev. XI 5, 7 p. 514b εἶεν δ' ἂν αὐτοῖς (sc. τοῖς Ἑβραίοις) καὶ ἔμμετροι ποιήσεις, ὡς ἡ μεγάλη Μωυσέως ᾠδὴ καὶ τοῦ Δαβὶδ ὁ ριη' ψαλμὸς τῷ καλουμένῳ παρ' Ἕλλησιν ἡρῴῳ μέτρῳ συντεταγμένοι | 3 λογικὴν εἶναι πραγματείαν: Euseb. praep. ev. XI 5, 5 p. 514a: τήν τε λογικὴν πραγματείαν οἰκείως τῇ τῶν ἀνδρῶν σοφίᾳ τε καὶ φωνῇ διὰ πασῶν τῶν παρ' αὐτοῖς προφητικῶν γραφῶν φερομένην, ὅτῳ φίλον, τῆς τούτων ἐντεύξεως τὰς βίβλους ἐπὶ σχολῆς μετὰ χεῖρας λαβὼν εἴσεται | 4 ποῖον ἰατρικῆς εἶδος κτέ.: ἥσθην δὲ ὅτι καὶ Ἱπποκράτους ποιεῖται μνήμην καὶ τὰς τῶν ἑτέρων ἰατρῶν εὐδοκιμήσεις δέχεται πρὸς ἐπικουρίαν τοῦ χρῆναι νικᾶν, ὡς γοῦν οἴεται, τὰ αὐτοῦ 223 C 8 | ἆρ' οὐκ ἦσαν ἰατροὶ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις, ἐπεί τοι παρ' Ἕλλησιν Ἱπποκράτης ἦν; 223 D 8 | εἶτα τί τοιοῦτον ὁ σὸς Ἱπποκράτης ἤγουν ὕστερός τις τῶν Ἀσκληπιαδῶν ὁρᾶται κατωρθωκώς 229 A 6 | 6 ὁ σοφώτατος Cολομῶν κτέ.: respicit Iulianus Eusebii verba, praep. ev. XI 5, 4 p. 513c: ταύτῃ τοι πάλιν ὁ σοφώτατος παρὰ τοῖσδε Cολομῶν ἐνθένδε ποθὲν τὴν καταρχὴν τοῦ τῶν παροιμιῶν ἐποιήσατο συγγράμματος | ἐπὶ τὸν Cολομῶντος ἔρχεται βίον 225 A 4 | ἐπειδὴ δὲ τῶν ἑαυτοῦ διδασκάλων κατά γε τὸ εἶναι σοφὸν μείω τε καὶ ἀτεχνεστέρου γενέσθαι φησὶν αὐτόν, μανθανέτω πάλιν, ὅτι πρῶτον μὲν Ὁμήρῳ σύγχρονος ἦν. — εἶτα, μακροῦ μεταξὺ γεγονότος καιροῦ, πεντηκοστῇ καὶ ὀγδόῃ ὀλυμπιάδι, Φωκυλίδης τε καὶ Θέογνις ἐγενέσθην. — Ἰσοκράτην γε μὴν εὐφυᾶ μέν φαμεν γενέσθαι σοφιστήν. 225 B 2 | 12 τοῖς ἡμετέροις ἐλάτρευσε θεοῖς κτέ.: καὶ δὴ καί φησιν αὐτὸν τοῖς Ἑλλήνων λατρεῦσαι θεοῖς, γυναίων ὀθνείων ψιθυρισμοῖς παρενηνεγμένον 226 E 1.

cf. 1. Reg. 11, 4 λέγουσιν, ἐξαπατηθείς; ὢ μέγεθος ἀρετῆς. ὢ σοφίας πλοῦτος.
οὐ περιγέγονεν ἡδονῆς, καὶ γυναικὸς λόγοι τοῦτον παρήγαγον.
εἴπερ οὖν ὑπὸ γυναικὸς ἠπατήθη, τοῦτον σοφὸν μὴ λέγετε. εἰ
δὲ πεπιστεύκατε [εἶναι] σοφὸν, μή τοι παρὰ γυναικὸς αὐτὸν
ἐξηπατῆσθαι νομίζετε, κρίσει δὲ οἰ | κείᾳ καὶ συνέσει καὶ τῇ παρὰ 224
τοῦ φανέντος αὐτῷ θεοῦ διδασκαλίᾳ πειθόμενον λελατρευκέναι
καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς. φθόνος γὰρ καὶ ζῆλος οὐδὲ ἄχρι τῶν
ἀρίστων ἀνθρώπων ἀφικνεῖται, τοσοῦτον ἄπεστιν ἀγγέλων καὶ
θεῶν. ὑμεῖς δὲ ἄρα περὶ τὰ μέρη τῶν δυνάμεων στρέφεσθε, ἃ δὴ
δαιμόνιά τις εἰπὼν οὐκ ἐξαμαρτάνει. τὸ γὰρ φιλότιμον ἐνταῦθα
καὶ κενόδοξον, ἐν δὲ τοῖς θεοῖς οὐδὲν ὑπάρχει καὶ τοιοῦτον.

Τοῦ χάριν ὑμεῖς τῶν παρ' Ἕλλησι παρεσθίετε μαθημάτων, 229
εἴπερ αὐτάρκης ὑμῖν ἐστιν ἡ τῶν ὑμετέρων γραφῶν ἀνάγνωσις;
καίτοι κρεῖττον ἐκείνων εἴργειν τοὺς ἀνθρώπους ἢ τῆς τῶν
cf. Rom. 14, 20 ἱεροθύτων ἐδωδῆς. ἐκ μὲν γὰρ ἐκείνης, καθὰ καὶ ὁ Παῦλος

2 περιγέγονεν κτέ.: *non uicit uoluptatem & mulierem?* O | λόγοι τοῦτον παρήγαγον non vertit O | παρήγαγον Aubertus: hoc loco om M | 3 ὑπογυναικὸς M | ἠπατήθη Aubertus: ἠπατήθη παρήγαγον M | 4 εἶναι M *esse* O: delevi propter hiatum cf. proleg. p. 160 | 6 πειθόμενον scripsi *persuasum* O: πειθόμενος M | 10 *apud uos* post ἐνταῦθα adi O | 11 καὶ ante τοιοῦτον non vertit O | 12 ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | υμεῖς M | ἕλησι M.

1 ὢ μέγεθος κτέ.: φέρε δὴ οὖν καὶ ἡμεῖς ἐπὶ Σωκράτους λέγωμεν· ὢ μέγεθος ἀρετῆς. ὢ σοφίας πλοῦτος. οὐ περιγέγονεν ἡδονῆς 226 B 4 | cf. ὢ μέγεθος ἀρετῆς τῶν Ἰουλιανοῦ θεῶν. ὢ σοφίας πλοῦτος. οὐ περιγέγονασιν ἡδονῆς καὶ φιλοσαρκίας 226 C 10 | εἰ δὲ παρώλισθέ τις ἐξ ἡδονῆς ἐφ' ἃ μὴ προσῆκε, μὴ πλατὺ γελάτω καθ' ἡμῶν ὁ κατήγορος 225 D 6 | εἰ σεσάλευτό πως καὶ παρακεχώρηκεν ἡδοναῖς 226 A 8 | 3 εἴπερ οὖν κτέ: εἰ μὲν ἠπατήθη, φησί, μὴ δὴ κεκλήσθω σοφός· εἰ δὲ σοφὸν εἶναί φατε, πρόδηλον ἂν εἴη δήπουθεν, ὡς τό γε δὴ δεῖν καὶ τοῖς ἑτέροις προσκυνεῖν ἑλέσθαι θεοῖς σοφίας ἦν ἔργον αὐτῷ 226 E 5 | 6 θεοῦ διδασκαλίᾳ: οὐχ, ὡς αὐτὸς διατείνεται, θεοῦ χρήσαντος αὐτῷ κατεκομίσθη πρὸς ἀπόστασιν 227 C 7 | ποῦ τοιγαροῦν ἔχρησεν αὐτῷ τὸ καὶ ἑτέροις χρῆναι θεοῖς προσκυνεῖν ὁ οὕτω λελυπημένος (sc. θεός); 228 A 9 | 7 φθόνος γὰρ κτέ.: μὴ γὰρ δὴ λεγέτω —· φθόνος γὰρ καὶ ζῆλος οὐδὲ ἄχρι τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν ἀφικνεῖται, τοσοῦτον ἄπεστι θεῶν καὶ τῶν ἀγγέλων. οὐ φθόνος ἦν, ὦ κράτιστε. οὔτε μὴν βασκανίας ἔργον εἶναί φαμεν κτέ. 228 B 1 | ἐπειδή περ, καθά φησιν αὐτὸς, οὐδὲ ἄχρι τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν ἀφικνεῖται φθόνος | οὐκ ἄν τις οἴοιτο νοῦν ἔχων φθόνῳ καὶ ζήλῳ πρὸς τοῦτο (sc. τὸ κολάζειν) ἰέναι τὸν τῶν ὅλων θεόν 228 D 8 | 9 ὑμεῖς δὲ κτέ.: θαυμάζω δέ, ὅτι, τῶν ἀκαθάρτων δυνάμεων ἤγουν δαιμονίων προσκυνητὴς ὢν αὐτὸς, ἡμᾶς οὐκ οἶδ' ὅπως περὶ αὐτὰ στρέφεσθαί φησιν 229 A 1 | 12 Τοῦ χάριν κτέ.: τοῦ χάριν usque ad ἀνάγνωσις 232 A 2 | παρεσθίοντες τοίνυν, καθά φησιν αὐτὸς, τῶν παρ' Ἕλλησι μαθημάτων 230 E 6 | 13 αὐτάρκης κτέ.: ἀπόχρη μὲν οὖν ἡ θεόπνευστος γραφὴ κτέ. 230 B 7.

λέγει, βλάπτεται μὲν οὐδὲν ὁ προσφερόμενος, ἡ δὲ συνείδησις cf. 1 Cor. 8, 7. 13
τοῦ βλέποντος ἀδελφοῦ σκανδαλισθείη ἂν καθ' ὑμᾶς, ὦ σοφώτατοι — † φάναι. διὰ δὲ τῶν μαθημάτων τούτων ἀπέστη τῆς
9D ἀθεότητος | πᾶν ὅτι περ παρ' ὑμῖν ἡ φύσις ἤνεγκε γενναῖον. ὅτῳ οὖν ὑπῆρξεν εὐφυΐας κἂν μικρὸν μόριον, τούτῳ τάχιστα συνέβη τῆς παρ' ὑμῖν ἀθεότητος ἀποστῆναι. βέλτιον οὖν εἴργειν μαθημάτων, οὐχ ἱερείων τοὺς ἀνθρώπους. ἀλλ' ἴστε καὶ ὑμεῖς, ὡς ἐμοὶ φαίνεται, τὸ διάφορον εἰς σύνεσιν τῶν παρ' ὑμῖν ⟨γραφῶν πρὸς τὰς ἡμετέρας κακόν, καὶ ὡς ἐκ τῶν παρ' ὑμῖν⟩ οὐδεὶς ἂν γένοιτο γενναῖος ἀνήρ, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐπιεικής, ἐκ δὲ τῶν παρ' ἡμῖν αὐτὸς αὑτοῦ πᾶς ἂν γένοιτο βελ-
9E τίων, εἰ καὶ παντάπασιν ἀφυής τις εἴη. φύ | σεως δὲ ἔχων εὖ καὶ τὰς ἐκ τούτων προσλαχὼν παιδείας ἀτεχνῶς γίνεται τῶν θεῶν τοῖς ἀνθρώποις δῶρον, ἤτοι φῶς ἀνάψας ἐπιστήμης ἢ πολιτείας γένος ... ἢ πολεμίους πολλοὺς τρεψάμενος ⟨ἢ⟩ καὶ πολλὴν μὲν γῆν, πολλὴν δὲ ἐπελθὼν θάλασσαν καὶ τούτῳ φανεὶς ἡρωικός. Lacuna, ubi fuerunt etiam ea Iuliani verba, de quibus Cy-
3E rillus: ἐνισταμένῳ δὲ μετὰ τοῦτο καὶ τὴν ἁγίαν τε καὶ θεόπνευστον κατα-

2 dubium utrum propter hiatum scribendum sit καθ' ὑμᾶς ἂν σκανθαλισθείη necne; cf. proleg. p. 159 | σοφώτατοι et φάναι M, sed inter has voces vacuum invenitur spatium tantum, quantum expleri possit litteris in superiore lineola supra lacunae spatium scriptis σις τοῦ βλέποντος ἀδε. O nil exhibet nisi *sapientissimi*. Vacuum etiam in B invenitur spatium, sed B 2 mg adnotavit: οὐδὲν λείπει. Ipse scribendum esse opinor σοφώτατοι καὶ ὑπερήφανοι | 3 ἀπέστη M: *deterret* O | 4 ἀθεότητος Spanhemius *ab impietate* O: θεότητος M | 5 τούτῳ — συνέβη — ἀποστῆναι M: *is — deficiet* O | 7 μαθημάτων οὐχ ἱερείων M: *a doctrinis non sacris* O | 9 γραφῶν usque ad παρ' ὑμῖν adieci: M omisit neque tamen vacuum spatium exhibet: integrum locum ita vertit O: *diuersitatē in intelligentia diuinarū scripturā: quae apud uos, collatam cū nostris, malā esse: & sicut ex uestris nullus fit* etc. | 11 αὑτοῦ Mignius: αὐτοῦ M | 13 ἀτεχνῶς κτέ.: enuntiati sententiam non assecutus ita vertit O: *Hominibus enim deorū bona absque multa cōtingent arte, siue lumen accendatur scientiae, uel conuersationis genus doceatur, uel multae hostes repellantur, & per terras multaqȝ maria peragretur* (sic! scribe *peragrētur*), *& sic appareāt heroici* | 15 lacunam post γένος statuit Aubertus et explendam opinatur voce quadam quali αἱρούμενος uel ἐνστησάμενος: *doceatur* O: an ὑφηγησάμενος? | ἢ ante καὶ adieci | 16 τούτῳ ex τοῦτῳ corr M.

6 βέλτιον οὖν εἴργειν κτέ.: ἐπειδὴ δέ, φησίν, ἦν ἄμεινον ἡμᾶς μαθημάτων εἴργειν Ἑλληνικῶν τοὺς πιστεύσαντας ἤγουν τῶν ἱεροθύτων κτέ. 233 A 1 | 8 τὸ διάφορον εἰς σύνεσιν κτέ.: ἀπόχρη μὲν οὖν ἡ θεόπνευστος γραφὴ καὶ πρὸς τὸ δεῖν ἀποφῆναι (scripsi: ἀποφάναι MA) σοφοὺς καὶ δοκιμωτάτους καὶ διαρκεστάτην ἔχοντας σύνεσιν τοὺς ἐντεθραμμένους αὐτῇ 230 B 7 | 11 αὐτοῦ πᾶς κτέ.: ἀπὸ μὲν τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ἑαυτοῦ βελτίων ἂν γένοιτο πας τισοῦν 232 C 7.

σκώπτοντι γραφήν, ἐπεί τοι τῇ Ἑβραίων σύντέθειται γλώττῃ, φαίη ἂν
οἶμαί τις κτέ. | τεκμήριον δὲ τοῦτο σαφές· ἐκ πάντων ὑμῶν ἐπιλεξά- 229
μενοι παιδία ταῖς γραφαῖς ἐμμελετῆσαι παρασκευάσατε, | κἂν φανῇ 230
τῶν ἀνδραπόδων εἰς ἄνδρα τελέσαντα σπουδαιότερα, ληρεῖν ἐμὲ καὶ
μελαγχολᾶν νομίζετε. εἶτα οὕτως ἐστὲ δυστυχεῖς καὶ ἀνόητοι, ὥστε
νομίζειν θείους μὲν ἐκείνους τοὺς λόγους, ὑφ' ὧν οὐδεὶς ἂν γέ-
νοιτο φρονιμώτερος οὐδὲ ἀνδρειότερος οὐδ' ἑαυτοῦ κρείττων· ὑφ'
ὧν δὲ ἔνεστιν ἀνδρείαν, φρόνησιν, δικαιοσύνην προσλαβεῖν, τού-
τους ἀποδίδοτε τῷ σατανᾷ καὶ τοῖς τῷ σατανᾷ λατρεύουσιν. |

Ἰᾶται Ἀσκληπιὸς ἡμῶν τὰ σώματα, παιδεύουσιν ἡμῶν αἱ 235B
Μοῦσαι σὺν Ἀσκληπιῷ καὶ Ἀπόλλωνι καὶ Ἑρμῇ λογίῳ τὰς ψυ-
χάς, Ἄρει δὲ καὶ Ἐνυὼ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον συναγωνίζεται,
τὰ δὲ εἰς τέχνας Ἥφαιστος ἀποκληροῖ καὶ διανέμει, | ταῦτα δὲ 235C
πάντα Ἀθηνᾶ μετὰ τοῦ Διὸς παρθένος ἀμήτωρ πρυτανεύει.
σκοπεῖτε οὖν, εἰ μὴ καθ' ἕκαστον τούτων ἡμῶν ἐσμεν κρείττους,
λέγω δὲ τὰ περὶ τὰς τέχνας καὶ σοφίαν καὶ σύνεσιν· εἴτε γὰρ
τὰς πρὸς τὴν χρείαν σκοπήσειας, εἴτε τὰς τοῦ καλοῦ χάριν

3 παρασκευάσατε M: *operam dedistis* O | κἂν φανῇ κτέ. M: *etiamsi uideantur magis ad seruilitatem nati* vertit O sententiam non assecutus | 4 νομίζετε M: *censetis* O | 5 ὥστε M: *ut et* O | 7 οὐδὲ M: *uel* O | οὐδ' M: *uel* O | 8 δικαιοσύνην M: *et iustitiam* O | τούτους non vertit O | 9 ἀποδίδοτε Aubertus *traditis* O: ἀποδίδοται M | 10 Ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | Ἀσκληπιὸς ἡμῶν scripsi propter hiatum cf. proleg. p. 160: ἡμῶν Ἀσκληπιὸς M | *autem* post παιδεύουσιν adi O | 12 Ἄρει scripsi: Ἄρης M *Mars* O | δὲ καὶ Ἐνυὼ M: *et Bellona* O | τὰ πρὸς τ. πολ. συναγωνίζεται: *in praelijs simul certant* O | 13 ἀποκληροῖ: *perficit* O | ταῦτα δὲ πάντα non vertit O | 14 *nobis* ante πρυτανεύει adi O | 16 εἴτε Aubertus *siue* O: εἶτα M.

2 ἐκ πάντων ὑμῶν κτέ.: παιδία γε μὴν τοῖς ἱεροῖς ἐντεθραμμένα γράμμασι γένοιτο ἂν εὐθὺς τῶν ὅτι μάλιστα θεοφιλεστάτων, κἂν εἰ μὴ ὁρῷτο προσὸν αὐτοῖς τὸ ἐν λόγοις ἐντριβές. ἀνδραπόδων δὲ αὐτά φησι κατ' οὐδένα τρόπον ⟨ἂν⟩ (adieci: om MA) διηνεγκεῖν 234 D 3 | 10 Ἰᾶται Ἀσκληπιὸς κτέ.: πρόδηλος οὖν ὅτι τῶν αὐτοῦ θεῶν οὓς δὴ καὶ τεθαύμακεν, οἱ μὲν εἰσιν ἰατροὶ τὴν τέχνην, ἑτέροις δὲ τὰ εἰς λόγους εὖ ἔχει, καθάπερ ἀμέλει καὶ τοῖς ἀρίστοις τῶν σοφιστῶν, οἱ δὲ τὸ χρῆναι μιαιφονεῖν ἐκδιδάσκουσι καὶ ἀνδροκτασιῶν εἰσιν ἐπιστήμονες καὶ ὠμότητος ἐπιμεληταί, τεχνουργοὶ δὲ ἕτεροι καὶ βαναυσικῶν ἐπιτηδευμάτων εὑρεταί 235 D 6 | οἱ μὲν γάρ, ὡς ἔφην, εἰσὶν ἰατροὶ τὴν τέχνην, οἱ δὲ καὶ βαναυσικοί, ἐν καλῷ δὲ παιδείας καὶ λόγων ἕτεροι καὶ τῶν τακτικῶν ἐπιστήμονες 236 A 10 | ἀποφέροι δὲ τἀληθοῦς αὐτός, Ἄρει καὶ Ἡφαίστῳ Μούσαις τε καὶ Ἑρμῇ λογίῳ καὶ Ἀσκληπιῷ προσνενεμηκὼς ἀνὰ μέρος ἕκαστα καὶ οἷόν τινα κλῆρον τὴν ἐμπειρίαν διαμοιρήσασθαι λέγων αὐτούς 237 D 1 | 15 ὑμῶν ἐσμεν κρείττους κτέ.: τῆς εὐαγοῦς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας ἐν ἀμείνοσιν εἶναί φησι τὸ Ἑλλήνων ἄθυρμα, παρατιθεὶς εἰς ἀπόδειξιν τὸ εἶναί τινας παρ' αὐτοῖς ἄριστα ζωγραφεῖν εἰδότας, λατύπους τε καὶ ἰατρούς 236 D 2.

μιμητικάς, οἷον ἀγαλματοποιητικὴν, γραφικὴν, ⟨ἢ⟩ οἰκονομικὴν,
ἰατρικὴν τὴν ἐξ Ἀσκληπιοῦ, οὗ πανταχοῦ γῆς ἐστι χρηστήρια,
ἃ δίδωσιν ἡμῖν ὁ θεὸς μεταλαγχάνειν διηνεκῶς. ἐμὲ γοῦν ἰά-
σατο πολλάκις Ἀσκληπιὸς κάμνοντα ὑπαγορεύσας φάρμακα· καὶ
5D τούτων μάρτυς ἐστὶ | Ζεύς. εἰ τοίνυν οἱ προσνείμαντες ἑαυτοὺς
τῷ τῆς ἀποστασίας πνεύματι τὰ περὶ ψυχὴν ἄμεινον ἔχομεν
καὶ περὶ σῶμα καὶ τὰ ἐκτὸς, τίνος ἕνεκεν ἀφέντες ταῦτα ἐπ'
ἐκεῖνα βαδίζετε; |
8A Ἀνθ' ὅτου ⟨δὲ⟩ μηδὲ τοῖς Ἑβραϊκοῖς λόγοις ἐμμένετε μήτε
8B ἀγαπᾶτε τὸν νόμον, ὃν δέδωκεν ὁ θεὸς | ἐκείνοις, ἀπολιπόντες
δὲ τὰ πάτρια καὶ δόντες ἑαυτοὺς οἷς ἐκήρυξαν οἱ προφῆται,
πλέον ἐκείνων ἢ τῶν παρ' ἡμῖν ἀπέστητε; τὸ γὰρ ἀληθὲς εἴ
τις ὑπὲρ ὑμῶν ἐθέλοι σκοπεῖν, εὑρήσει τὴν ὑμετέραν ἀσέβειαν
ἔκ τε τῆς Ἰουδαϊκῆς τόλμης καὶ τῆς παρὰ τοῖς ἔθνεσιν ἀδια-
φορίας καὶ χυδαιότητος συγκειμένην. ἐξ ἀμφοῖν γὰρ οὔτι τὸ
κάλλιστον, ἀλλὰ τὸ χεῖρον ἑλκύσαντες παρυφὴν κακῶν εἰργά-
σασθε. τοῖς μὲν γὰρ Ἑβραίοις ἀκριβῆ τὰ περὶ θρησκείαν ἐστὶ

1 ἢ adieci: om MO | 2 πανταχοῦ Aubertus; cf. proleg. p. 160: ἁπανταχοῦ M | 5 εἰ τοίνυν κτέ. hunc in modum pervertit O: *Igitur quae traditis uos apostasiae spiritui? (nos & circa animam melius habemus & circa corpus ac externa) & quare uos relictis illis ad alia uaditis?* | 9 ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | δὲ adieci: om MO | μηδὲ M: *neque* O | 10 ἐκείνοις M: *Hebraeis* O | 16 τὸ χεῖρον M: *quod pessimum* O | εἰργάσασθε M: *operamini* O.

3 ἐμὲ γοῦν ἰάσατο κτέ.: τεθαύμακε δὲ τὸν Ἀσκληπιὸν ὡς ὑπαγορεύσαντα, καθά φησιν αὐτός, ἀρρωστοῦντι φάρμακα, καὶ τοῦτο εἰδέναι φησὶ τὸν Δία· εἶτα τοῦ χάριν μάρτυς ἡμῖν ἰατρῶν παρελήφθη καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον αὐτὸς ἰᾶται τοὺς κάμνοντας; ἢ τάχα που μὴ εἰδὼς τὴν τέχνην τεθαύμακε μετὰ σοῦ τοὺς ταύτης ἐπιστήμονας, ὑπηγόρευσε δὲ τὸ φάρμακον ὁ Ἀσκληπιὸς καθάπερ οἶμαί τις τῶν ἐπιδιφρίων ἰατρῶν; 237 A 4 | 5 εἰ τοίνυν κτέ.: εἰ οὖν, φησίν, οἱ προσνείμαντες usque ad βαδίζετε; 237 D 7 | 9 μηδὲ τοῖς Ἑβραϊκοῖς λόγοις κτέ.: ἔφη μὲν γὰρ τῶν Ἑβραϊκῶν ἡμᾶς ἀποφοιτῆσαι λόγων καὶ ὀλιγωρῆσαι τοῦ νόμου, καίτοι δοθέντος παρὰ θεοῦ, προσήκασθαί γε μὴν τὰ διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν κηρύγματα 238 E 10 | εἶθ' οὕτως ἡμῖν ἐγκαλείτω τὴν ἀπόστασιν καὶ τὸ τῶν ἱερῶν ἀποφοιτῆσαι νόμων ποιείσθω γραφὴν 239 A 6 | 13 εὑρήσει τὴν ὑμετέραν ἀσέβειαν κτέ.: εὑρήσομεν, φησί, τὴν παρ' ὑμῖν ἀσέβειαν ἔκ τε τῆς Ἰουδαϊκῆς τόλμης καὶ τῆς Ἑλληνικῆς χυδαιότητος συγκειμένην 239 D 6 | πόθεν αὐτῷ παρέστη τὴν Χριστιανῶν θρησκείαν ἀσέβειαν εἰπεῖν, οὐκ ἔχω νοεῖν, ἢ τίνα τρόπον ἡμεῖς τῆς Ἰουδαίων τόλμης γεγόναμεν ζηλωταὶ καὶ τῆς (A: τοῖς M) παρ' Ἕλλησι χυδαιότητος ἐρασταί 239 E 4 | 17 τοῖς μὲν γὰρ Ἑβραίοις κτέ.: ναί, φησίν· ἀκριβῆ μὲν γὰρ τὰ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις ἐστὶ νόμιμα καὶ φυλάγματα καὶ μὴν καὶ ἱερωτάτης δεόμενα ζωῆς. ἀποφάσκοντος δὲ τοῦ νόμου τὸ θεοῖς ἑτέροις προσκυνεῖν πλὴν ἑνί τε καὶ μόνῳ, παρωσάμενοί τε καὶ διαπτύσαντες τὸ χρῆναι βιοῦν ἐννόμως ὑμεῖς μόνον ἡρπάσατε τὸ ὑβρίζειν (ὑβρίνζειν M)

νόμιμα καὶ τὰ ϲεβάϲμα | τα καὶ [τὰ] φυλάγματα μυρία καὶ 238C
δεόμενα βίου καὶ προαιρέϲεωϲ ἱερατικῆϲ. ἀπαγορεύϲαντοϲ δὲ
τοῦ νομοθέτου τὸ πᾶϲι μὴ δουλεύειν τοῖϲ θεοῖϲ, ἑνὶ δὲ μόνον,
Deuter. 32, 9 οὗ «μερίϲ ἐϲτιν Ἰακὼβ καὶ ϲχοίνιϲμα κληρονομίαϲ Ἰϲραήλ», οὐ
Exod. 22, 28 τοῦτο δὲ μόνον εἰπόντοϲ, ἀλλὰ γάρ, οἶμαι, καὶ προϲθέντοϲ «οὐ
κακολογήϲειϲ θεούϲ», ἡ τῶν ἐπιγινομένων βδελυρία τε καὶ τόλμα,
βουλομένη πᾶϲαν εὐλάβειαν ἐξελεῖν τοῦ πλήθουϲ, ἀκολουθεῖν
ἐνόμιϲε τῷ μὴ θεραπεύειν τὸ βλαϲφημεῖν, ὃ δὴ καὶ ὑμεῖϲ ἐν-
τεῦθεν εἱλκύϲατε | μόνον· ὡϲ τῶν γε ἄλλων οὐθὲν ὑμῖν τέ ἐϲτι 238D
κἀκείνοιϲ παραπλήϲιον. ἀπὸ μὲν οὖν τῆϲ Ἑβραίων καινοτομίαϲ
τὸ βλαϲφημεῖν ⟨τοὺϲ παρ' ἡμῖν⟩ τιμωμένουϲ θεοὺϲ ἡρπάϲατε.
ἀπὸ δὲ τῆϲ παρ' ἡμῖν θρηϲκείαϲ τὸ μὲν εὐϲεβέϲ τε ὁμοῦ πρὸϲ
ἅπαϲαν τὴν κρείττονα φύϲιν καὶ τῶν πατρίων ἀγαπητικὸν ἀπο-
λελοίπατε, μόνον δ' ἐκτήϲαϲθε τὸ πάντα ἐϲθίειν ὡϲ λάχανα
χόρτου. καὶ εἰ χρὴ τἀληθὲϲ εἰπεῖν, ἐπιτεῖναι τὴν παρ' ἡμῖν
ἐφιλοτιμήθητε χυδαιότητα. τοῦτο δέ, οἶμαι, καὶ μαλ' εἰκότωϲ, | 238E
ϲυμβαίνει πᾶϲιν ἔθνεϲιν· καὶ ⟨γὰρ⟩ βίοιϲ ἀνθρώπων ἑτέρων,
καπήλων, τελωνῶν, ὀρχηϲτῶν, ἑταιροτρόφων καὶ ἁρμόττειν ᾠή-
θητε τὰ παρ' ὑμῖν. |
Ὅτι δὲ οὐχ οἱ νῦν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐξ ἀρχῆϲ, οἱ πρῶτοι 245A

1 νόμιμα M *legitima* O: * νόμα B 1 (* adi B 2) * νόμιμα B 2 mg | τὰ ante φυλάγματα M: delevi | καὶ δεόμενα — ἱερατικῆϲ M: *quae ad uitam & sacerdotale institutū pertinent* O | 3 μόνον M: *soli* O | 4 οὐ τοῦτο δὲ μόνον εἰπόντοϲ M: non vertit O | 6 βδελλυρία τὲ M || 7 ἀκολουθεῖν — βλαϲφημεῖν: *sequi putauit non seruiendum dijs, quū non sit blasphemandum* O | 9 ὡϲ: *quasi* O | ὑμῖν M: *nobis* O | τὲ ἐϲτὶ M | 11 τοὺϲ παρ' ἡμῖν adieci: om MO | 12 εὐϲεβὲϲ B 2 mg: εὐλαβέϲ M B 1 | τὸ μὲν εὐϲεβέϲ τε — ἀγαπητικὸν: *pietatem & diuinum cultum: pietatem, inquam, erga omne quod natura melius, & quod patriam diligit* O | 15 τὴν παρ' ἡμῖν scripsi: τὴν παρ' ὑμῖν M *uestram* O | 16 μαλ' scripsi cf. proleg. p. 160: μάλα M | 17 γὰρ adieci: om MO | 18 ἑταιροτρόφων scripsi: ἑτεροτρόπων M *leuium* O ἑταιροτρόπων coniecit Aubertus | 20 ἰυλιαν M mg *Iulianus* O.

εἰϲ θεούϲ, καίτοι τοῦ νόμου λέγοντοϲ ἐναργῶϲ· «θεοὺϲ οὐ κακολογήϲειϲ» 239 E 8 | 4 μερὶϲ κυρίου λαὸϲ αὐτοῦ Ἰακώβ· ϲχοίνιϲμα κληρονομίαϲ αὐτοῦ Ἰϲραήλ Deuter. 32, 9 | 14 μόνον δ' ἐκτήϲαϲθε κτέ.: καὶ τὸ ἐπὶ ταῖϲ ὀψοφαγίαιϲ ἀδιάφορον ἔγκλημα ποιεῖται Χριϲτιανοῖϲ 241 A 9 | 17 βίοιϲ ἀνθρώπων ἑτέρων κτέ.: οὑτοϲὶ δὲ καπήλοιϲ καὶ μὴν καὶ τελώναιϲ παρεικάζειν ἡμᾶϲ ἀξιοῖ 242 C 6 | 20 οἱ πρῶτοι παραδεξάμενοι κτέ.: οἱ δέ γε τὸν τῆϲ πίϲτεωϲ προϲηκάμενοι λόγον — εἰδωλολάτραι μὲν ἦϲαν καὶ πονηρῶν δαιμόνων θεραπευταί, ἀνόϲιοι δὲ καὶ βδελυροὶ (A: βδελλυροὶ M) τοὺϲ τρόπουϲ καὶ ἁπάϲηϲ ἥττουϲ ἡδονῆϲ, πόρνοι καὶ ἀρϲενοκοῖται, μαλακοὶ καὶ κάτοινοι καὶ ἁπάϲηϲ ἁπαξαπλῶϲ φαυλότητοϲ ἐπιμεληταί 245 E 2.

5B παραδεξάμενοι τὸν λόγον παρὰ τοῦ Παύ | λου τοιοῦτοί τινες
γεγόναcιν, εὔδηλον ἐξ ὧν αὐτὸc ὁ Παῦλοc μαρτυρεῖ πρὸc αὐ-
τοὺc γράφων. οὐ γὰρ ἦν οὕτωc ἀναίcχυντοc, οἶμαι, ὡc μὴ
cυνειδὼc αὐτοῖc ὀνείδη τοcαῦτα πρὸc αὐτοὺc ἐκείνουc ὑπὲρ
αὐτῶν γράφειν, ἐξ ὧν, εἰ καὶ ἐπαίνουc ἔγραψε τοcούτουc αὐ-
τῶν, εἰ καὶ ἀληθεῖc ἐτύγχανον, ἐρυθριᾶν ἦν, εἰ δὲ ψευδεῖc καὶ
πεπλαcμένοι, καταδύεcθαι φεύγοντα τὸ μετὰ θωπείαc λάγνου
καὶ ἀνελευθέρου κολακείαc ἐντυγχάνειν δοκεῖν. ἃ δὲ γράφει
5C περὶ τῶν ἀκροαcαμένων αὐτοῦ Παῦλοc πρὸc αὐτοὺc | ἐκείνουc,
ἐcτὶ ταῦτα· «μὴ πλανᾶcθε· οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε μοιχοί, οὔτε 1 Cor. 6,9
μαλακοί, οὔτε ἀρcενοκοῖται, οὔτε κλέπται, οὔτε πλεονέκται, οὐ 1 Cor. 6,10
μέθυcοι, οὐ λοίδοροι, οὐχ ἅρπαγεc βαcιλείαν θεοῦ κληρονομή-
cουcι. καὶ ταῦτα οὐκ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί, ὅτι καὶ ὑμεῖc τοιοῦτοι 1 Cor. 6,11
ἦτε· ἀλλ' ἀπελούcαcθε, ἀλλ' ἡγιάcθητε ἐν τῷ ὀνόματι Ἰηcοῦ
Χριcτοῦ.» ὁρᾷc, ὅτι καὶ τούτουc γενέcθαι φηcὶ τοιούτουc, ἁγι-
αcθῆναι δὲ καὶ ἀπολούcαcθαι, ῥύπτειν ἱκανοῦ καὶ διακαθαίρειν
5D ὕδατοc εὐπορήcαν | τοc, ὃ μέχρι ψυχῆc εἰcδύcεται; καὶ τοῦ μὲν
λεπροῦ τὴν λέπραν οὐκ ἀφαιρεῖται τὸ βάπτιcμα, οὐδὲ λειχῆναc

2 αὐτὸc non vertit O | 3 μὴ cυνειδὼc αὐτοῖc M: *male sibi conscius* O | 4 τοcαῦτα M: *talia* O | αὐτοὺc non vertit O | 5 ἔγραψε M: *scripsisset* O | 7 καταδύεcθαι non vertit O | φεύγοντα usque ad δοκεῖν M: *fugere tam illiberalem adulationem & mollis blanditiae affectationem* O | 8 δὲ M: *Caeterum* O | 9 αὐτοῦ non vertit O | αὐτοὺc non vertit O | 12 κληρονομήcουcι ex κληρονομῆcουcι corr M | 13 ὑμεῖc ex ἡμεῖc corr M | 16 ἱκανοῦ non vertit O | 17 ὕδατοc M: *obtenta aqua, quae* O | εἰcδύcεται M: *ingreditur* O | post εἰcδύcεται signum interrogationis posui | 18 λειχῆναc Aubertus: λειχῖναc M.

7 μετὰ θωπείαc λάγνου κτέ.: θωπείαc μὲν οὖν ἤγουν (A: ἢ γοῦν M) κολακείαc ἀcύνηθεc (scripsi: ἀcυνήθωc MA), ὦ γενναῖε, κεχρῆcθαι τῷ Παύλῳ 245 D 9 | 13 καὶ ταῦτα *usque ad* τοιοῦτοι ἦτε *Iulianus*: καὶ ταῦτά τινεc ἦτε NT | 14 ἀλλὰ ἀπελούcαcθε, ἀλλὰ ἡγιάcθητε NT | 16 ἀπολούcαcθαι κτέ.: cf. ῥύπον ἀπονιψάμενοι 246 B 3 | ἠγνοηκὼc δὲ εἰcάπαν τὴν τοῦ ἁγίου βαπτίcματοc δύναμιν κατειρωνεύεται μὲν τῶν ἄγαν cεπτῶν πραγμάτων, διεcμῆχθαι δέ φηcι τοὺc πιcτεύονταc εἰc Χριcτὸν ῥύπτειν ἱκανοῦ τυχόνταc ὕδατοc. προcεπάγει ⟨δὲ⟩ (δὲ adieci: om MA) τούτοιc ἕτερα ἄττα ψυχρὰ καὶ γραοπρεπῆ μυθάρια· φηcὶ γὰρ ἀνόνητον εἶναι παντελῶc τοῖc ἐν ἀρρωcτίαιc cωματικαῖc τὸ τοῦ βαπτίcματοc ὕδωρ, ἡμᾶc δὲ ληροῦνταc οἴεcθαί τε καὶ λέγειν, ὡc τῶν ἐν ψυχαῖc ἀπαλλάττει ῥύπων. ἀλλ', ὦ κράτιcτε, φαίην ἄν, οὐκ εἰc ἄκεcιν τῶν τοῦ cώματοc παθῶν πάντη τε καὶ πάντωc παραλαμβάνεται πρὸc ἡμῶν τὸ cωτήριον βάπτιcμα 247 C 7 | οὐ τῶν ἐν cώμαcι παθῶν τὴν ἀπεμπολὴν ἐπαγγέλλεται τὸ cωτήριον βάπτιcμα 248 A 6 | ἆρ' ἔcθ' ὅπωc καὶ ἀρρωcτίαc ἁπάcηc cωματικῆc οὐκ ἂν ἀπέφηνε (sc. Iesus) κρείττονα τὴν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίcματοc χάριν; ἀλλ' ἐφ' ἑτέροιc ἡμῖν αὐτὴν δεδόcθαι φαμὲν 248 C 7.

οὐδὲ ἀλφοὺς οὔτε ἀκροχορδῶνας οὐδὲ ποδάγραν οὐδὲ δυςεντερίαν,
οὐχ ὕδερον, οὐ παρωνυχίαν, οὐ μικρόν, οὐ μέγα τῶν τοῦ cώματος
ἁμαρτημάτων, μοιχείας δὲ καὶ ἁρπαγὰς καὶ πάcας ἁπλῶς τῆς ψυχῆς
παρανομίας ἐξελεῖ; | Cyrilli verba: τοὺς διὰ πίςτεως τῆς ἐν Χριςτῷ 249
σεσαγηνευμένους εἰς ἐπίγνωσιν καὶ λατρείαν τοῦ κατὰ ἀλήθειαν ὄντος
θεοῦ προσεοικέναι φησὶν (sc. ὁ Ἰουλιανός) ἀνδραπόδοις, ἃ τῆς τῶν
δεσποτῶν ἑστίας ἀπαίροντα δεδυςφορηκότα τε λίαν περὶ τὸν τῆς δουλείας
ζυγὸν πρὸς καλοῦ μὲν ἔσεσθαι σφίσιν αὐτοῖς τὸ ἀποδρᾶναι νομίζουσιν,
ἡμαρτηκόσι δὲ τῆς ἐλπίδος οὐδὲν ὧν ἐσχήκασιν ἐκβῆναι [τὸ] χεῖρον. |
Ἐπειδὴ δὲ πρὸς μὲν τοὺς νυνὶ Ἰουδαίους δια | φέρεσθαί 253
φασιν, εἶναι δὲ ἀκριβῶς Ἰσραηλῖται κατὰ τοὺς προφήτας αὐτῶν, 253
καὶ τῷ Μωυσῇ μάλιστα πείθεσθαι καὶ τοῖς ἀπ' ἐκείνου περὶ τὴν
Ἰουδαίαν ἐπιγενομένοις προφήταις, ἴδωμεν, κατὰ τί μάλιστα
ὁμολογοῦσιν αὐτοῖς. ἀρκτέον δὲ ἡμῖν ἀπὸ τῶν Μωυσέως, ὃν
δὴ καὶ αὐτόν φασι προκηρύξαι τὴν ἐσομένην Ἰησοῦ γέννησιν.
ὁ τοίνυν Μωυσῆς οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δὶς οὐδὲ τρίς, ἀλλὰ πλειστά-

2 οὐχ: *neque* O | οὐ: *neque* O | οὐ: *neque* O | οὐ: *neque* O | τῶν του (sic) cώματος ἁμαρτημάτων M: *corporis peccatum* O | 4 ἐξελεῖ Aubertus *tolleret* O: ἐξελεῖν M | post ἐξελεῖ signum interrogationis posui | τοὺς — σεσαγηνευμένους M: *qui congregati* O | 5 τοῦ κατὰ ἀλήθειαν ὄντος θεοῦ M: *veri dei* O | 7 ἑστίας M: *domo* O | 8 πρὸς καλοῦ κτέ.: *& qui se quidem putant effugisse, sed falluntur spe, neq; lenius habent quam antea* O | 9 τοὺς διὰ πίστεως τῆς ἐν χῶ σε post σφίσιν ins, postea del M | ἀποδράναι M | τὸ M: delevi | 10 ἰουλιαν̃ M mg *Iulianus* O | 11 Ἰσραηλῖται scripsi: Ἰσραηλίτας M | αὐτῶν M: *suos* O | 12 ἀπ' ἐκείνου scripsi *post illum* O: ἀπ' ἐκείνων M | 14 ὁμολογοῦσιν αὐτοῖς scripsi propter hiatum cf. proleg. p. 160: αὐτοῖς ὁμολογοῦσιν M | 16 οὐχ M: *neq;* O.

6 προσεοικέναι φησὶν ἀνδραπόδοις κτέ.: οὐκοῦν οἱ τοῖς δαιμονίοις λατρεύσαντες, εἴπερ ἕλοιντο μετανοεῖν, νοοῖντ' ἂν εἰκότως οὐ δεσποτῶν ἰδίων ἀποφοιτήσαντες 250 A 5 | 11 εἶναι δὲ ἀκριβῶς κτέ.: Ἰσραηλῖται κατὰ ἀλήθειαν ἡμεῖς οἱ διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένοι 254 A 2 | πρέποι ἂν καὶ ἀναμφιβόλως Ἰσραηλίτας ἡμᾶς κατὰ ἀλήθειαν εἶναί τε καὶ ὀνομάζεσθαι 254 B 3 | οὔτε τοῖς Μωυσέως δόγμασιν οὔτε τοῖς τῶν ἁγίων προφητῶν ἀντενηνεγμένους πώποτε κατίδοι τις ἂν ἡμᾶς 254 C 7 | 16 ὁ τοίνυν Μωυσῆς κτέ.: ἕνα δὲ ὅτι τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς ὄντα θεὸν — διωμολόγηκε μὲν ὁ Μωυσῆς (Μωσῆς MA), πεφανέρωκε δὲ καὶ ἡμῖν, καταρνήσαιτο ἂν οὐδείς 254 D 2 | ἑπόμενοι τοίνυν καὶ τοῖς διὰ Μωυσέως (Μωσέως MA) εὖ μάλα τεθεσπισμένοις καὶ προφητικοῖς κηρύγμασιν, ἕνα μὲν τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς ὁμολογοῦμεν εἶναι θεόν 254 E 9 | κατατέθηπα δέ, ὅτι, καίτοι διισχυριζόμενος, οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ πλειστάκις ἕνα θεὸν εἶναι καὶ μὴν καὶ ὁμολογεῖν τὸν πανάριστον Μωυσέα (Μωσέα MA) καὶ ἕτερον ἐπ' αὐτῷ παντελῶς οὐδένα, κυρίους αὐτὸν ἀγγέλους εἰπεῖν καὶ μὴν καὶ θεοὺς πλείονας οὐκ οἶδ' ὅπως ἀποτολμᾷ, ἐξαίρετον δὲ παρὰ τοὺς ἄλλους τὸν πρῶτον· ἀλλ' οὐ τὸ προὔχειν ἑτέρων ἀποχρήσει μόνον εἰς τὸ ἀνελεῖν αὐτούς. εἰ δὲ δὴ μόνος εἴη καὶ

κις ἕνα θεὸν μόνον ἀξιοῖ τιμᾶν, ὃν δὴ καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὀνομάζει,
3C θεὸν δὲ ἕτερον οὐδαμοῦ· | ἀγγέλους δὲ ὀνομάζει καὶ κυρίους
καὶ μέντοι καὶ θεοὺς πλείονας, ἐξαίρετον δὲ τὸν πρῶτον, ἄλλον
δὲ οὐχ ὑπείληφε δεύτερον οὔτε ὅμοιον οὔτε ἀνόμοιον, καθάπερ
ὑμεῖς ἐπεξείργασθε. εἰ δέ ἐστί που παρ' ὑμῖν ὑπὲρ τούτων μία
Μωυσέως ῥῆσις, ταύτην ἐστὲ δίκαιοι προφέρειν. τὸ γὰρ «προ- Act. 3, 22 cf. Deut.
φήτην ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν 18, 18 sq.
ὑμῶν ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε» μάλιστα μὲν οὖν οὐκ εἴρηται
περὶ τοῦ γεννηθέντος ἐκ Μαρίας. εἰ δέ τις ὑμῶν ἕνεκα συγ-
3D χωρήσειεν, | ἑαυτῷ φησιν αὐτὸν ὅμοιον γενήσεσθαι καὶ οὐ τῷ
θεῷ, προφήτην ὥσπερ ἑαυτὸν καὶ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' οὐκ ἐκ
θεοῦ. καὶ τὸ «οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα οὐδὲ ἡγούμενος Gen. 49, 10

2 οὐδαμοῦ M: *minime* O | 3 μέντοι non vertit O | ἐξαίρετον δὲ τὸν πρῶτον M: *et unum praecipuum primum* O | 4 οὐχ M: *neque* O | 5 ἐπεξείργασθε M: *finxistis* O | ὑπὲρ τούτων M *de his* O cf. test. 256 A 1, propter quod ὑπὲρ τούτου scribi nequit | 6 μωσέως M | ταύτην ἐστὲ δίκαιοι προφέρειν M: *iusti eritis si protuleritis* O | 8 ἀκούσεσθε scripsi cf. Act. 3, 22 *audistis* O: ἀκούσεσθε M | 11 ἀλλ' M: *et* O | 12 τὸ M: *quod* O | οὐδὲ M *neque* O.

λέγοιτο κατὰ φύσιν αὐτός, τότε καὶ οὐδεὶς ἔσται σὺν αὐτῷ θεὸς ἀληθῶς. 255 A 8 | οὐ γὰρ ἐξαίρετον παρ' ἑτέρους τὸν ἕνα καὶ ἐπὶ πάντας θεὸν ἠξίου φρονεῖν ἢ λέγειν, ἀσυγκρίτοις δὲ μᾶλλον ὑπεροχαῖς ἠρμένον ὑψοῦ κτέ. 255 C 1 | πῶς ἢ πόθεν ἐνδοιαστόν, ὡς ἑνὸς ὄντος καὶ μόνου κυρίου καὶ θεοῦ, καὶ εἰ λέγοιντό τινες θεοὶ καὶ κύριοι, γυμνῇ τετίμηνται κλήσει —; 255 C 6 | 3 ἄλλον δὲ οὐχ ὑπείληφε κτέ.: τὸ γάρ τοι, καθά φησιν αὐτός, καινοτομοῦντές τι προσειργάσμεθα 255 E 5 | 5 εἰ δέ ἐστί που κτέ.: τὴν Χριστοῦ γένεσιν πολυπραγμονεῖ (A: πολυπραγμονῇ M) καὶ τὸν τοῦ πανσόφου Μωυσέως (Μωσέως MA) περιεργάζεται νόμον· οὐ γὰρ δὴ φάναι τι περὶ τούτων αὐτὸν οὐκ οἶδ' ὅπως διατείνεται 256 A 1 | 6 Deuter. 18, 18 sq.: προφήτην ἀναστήσω αὐτοῖς ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ὥσπερ σέ καὶ δώσω τὰ ῥήματα ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, καὶ λαλήσει αὐτοῖς καθότι ἂν ἐντείλωμαι αὐτῷ· καὶ ὁ ἄνθρωπος ὃς ἐὰν μὴ ἀκούσῃ ὅσα ἂν λαλήσῃ ὁ προφήτης ἐκεῖνος ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐγὼ ἐκδικήσω ἐξ αὐτοῦ. Quae verba Iulianus ex memoria ita attulit, ut exstant in actis apost. 3, 22 | 8 ἀκούσεσθε Act. l. l. | μάλιστα μὲν οὖν κτέ.: οὐκ εἴρηται, φησίν, ἐναργῶς περὶ τοῦ usque ad ἀλλ' οὐκ ἐκ θεοῦ 257 B 6 | ἐπειδὴ δέ φησιν οὐ περὶ τοῦ γεννηθέντος ἐκ Μαρίας γεγράφθαι ταυτὶ κτέ. 257 C 2 | οἴεται μὲν γὰρ κατὰ Μωυσέα (Μωσέα MA) προφήτην καὶ ἄνθρωπον, αὐτὸ δὴ τουτὶ καὶ μόνον, ἐγερθήσεσθαι τὸν προηγγελμένον 257 C 6 | 12 καὶ τὸ «οὐκ ἐκλείψει κτέ.: τὸ «οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται», ἤγουν «τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ· καὶ αὐτὸς ἔσται προσδοκία ἐθνῶν», οὐ περί γε τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ ταυτὶ γεγράφθαι φησίν, ἀλλὰ περὶ τῆς τοῦ Δαβὶδ βασιλείας, ἣν δὴ καὶ καταλῆξαί φησιν εἰς τὸν βασιλέα Σεδεκίαν (Spanhemius: ἐζεκῖαν M) 259 D 2 | ψευδοεπεῖ καταλῆξαι λέγων εἰς Σεδεκίαν (scripsi: ἐζεκίαν M) τὴν τοῦ Δαβὶδ βασιλείαν 259 E 2 | πῶς οὖν καταλῆξαί φησιν εἰς Σεδεκίαν (M) τὴν τοῦ Δαβὶδ βασιλείαν 260 B 3 | οὐδὲ Iulianus: καὶ LXX.

ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ» μάλιστα μὲν οὐκ εἴρηται περὶ τούτου,
ἀλλὰ περὶ τῆς τοῦ Δαβὶδ βασιλείας, ἣ δὴ κατέληξεν εἰς Ϲεδε-
Gen. 49, 10 κίαν τὸν βασιλέα. καὶ δὴ ἡ γραφὴ διπλῶς πως ἔχει «ἕως ἔλθῃ
τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ», παραπεποιήκατε δὲ ὑμεῖς «ἕως ἔλθῃ ᾧ
ἀπόκειται». ὅτι δὲ τούτων οὐ | δὲν τῷ Ἰηϲοῦ προϲήκει, πρό- 25
δηλον· οὐδὲ γάρ ἐϲτιν ἐξ Ἰούδα. πῶϲ γὰρ ὁ καθ' ὑμᾶϲ οὐκ
ἐξ Ἰωϲὴφ, ἀλλ' ἐξ ἁγίου πνεύματοϲ γεγονώϲ; τὸν Ἰωϲὴφ γὰρ
cf. Matth. 1, 1—17 γενεαλογοῦντεϲ εἰϲ τὸν Ἰούδαν ἀναφέρετε καὶ οὐδὲ τοῦτο ἐδυ-
Luc. 3, 23—38 νήθητε πλάϲαι καλῶϲ. ἐλέγχονται γὰρ Ματθαῖοϲ καὶ Λουκᾶϲ
περὶ τῆϲ γενεαλογίαϲ αὐτοῦ διαφωνοῦντεϲ πρὸϲ ἀλλήλουϲ. |
ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου μέλλοντεϲ ἐν τῷ δευτέρῳ ϲυγγράμματι 261
τὸ ἀληθὲϲ ἀκριβῶϲ ἐξετάζειν, ὑπερτιθέμεθα. ϲυγκεχωρήϲθω δὲ
cf. Joh. 8, 42. 47 καὶ ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐ «θεὸϲ ἐκ θεοῦ» κατὰ τὰ παρ' ὑμῶν
Joh. 1, 3 λεγόμενα οὐδὲ «τὰ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶϲ αὐτοῦ
Num. 24, 17 ἐγένετο οὐδὲ ἕν.» ἀλλ' εἴρηται καὶ ἐν τοῖϲ ἀριθμοῖϲ· «ἀνατελεῖ
ἄϲτρον ἐξ Ἰακὼβ καὶ ἄνθρωποϲ ἐξ † Ἰϲραήλ.» τοῦθ' ὅτι τῷ Δα-

2 κατέληξεν scripsi propter hiatum cf. proleg. p. 160: καταλῆξαι φαίνεται M | Ϲεδεκίαν Spanhemius *Zedechia* O: ἐζεκϊαν M | 3 καὶ δὴ M: *quamuis &* O | πωϲ non vertit O | 6 γὰρ M: *uel* O | ὑμᾶϲ ex ἡμᾶϲ corr M: *uos* O | 7 ἐξ post ἀλλ' non vertit O | τὸν Ἰωϲὴφ non vertit O | 11 ἰουλι^αν~ M mg *Iulianus* O | 12 ὑπερτιθέμεθα M: *dicere differemus* O | 13 καὶ ante ἄρχων non vertit O | 15 οὐδὲ ἓν M: *nihil* O | ἀλλ' M: *enim* O | 16 Ἰϲραήλ M *Israel* O: sed obstare

3 post ἔλθῃ alii LXX codices addiderunt ἐάν, alii ἂν | 4 τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ: «sic legit Cyprianus et Cyrillus in Glaphyris, Clemens alexandrinus, Eusebius caesariensis et Origenes. AALL [antiq. libri] ῳ αποκειται, ut legit Ignatius, Irenaeus, Tertullianus de trinitate, Leo papa, Ambrosius et Theodoretus. Iustinus vero martyr agnoscit utramque lectionem et s item Augustinus». m [cod. monac. gr. 9] t [vindob. theol. gr. 3] z [zittauiensis] horum trium vocabulorum loco ὃ ἀπόκειται. de Lagarde ad Gen. Gr. p. 203, 5 | 5 ὅτι δὲ τούτων οὐδὲν Ἰηϲοῦ (deest τῷ) προϲήκει usque ad πνεύματοϲ γεγονὼϲ 260 E 1 | ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἐξ Ἰωϲὴφ τὸ πάναγνον αὐτοῦ γέγονε ϲῶμα, δεδημιούργηται δὲ διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματοϲ, ἀπαϲτιϲοῦν, οἶμαι, τῶν εὖ φρονούντων ἐρεῖ 261 A 4 | 7 τὸν Ἰωϲὴφ γὰρ κτέ.: ἀλλ' οὐκ ἦν Ἰωϲὴφ ἐξ Ἰούδα φηϲὶν 261 C 8 | 12 ὑπερτιθέμεθα: ὑπερτίθεται δὲ τὴν βάϲανον 262 C 9 | 14 τὰ πάντα M: πάντα NT | 15 οὐδὲ ἓν MN[1]T[1] codd. praeter Sinaitici manum pr. (א*), quae exhibet ουδεν | ἀνατελεῖ ἄϲτρον κτέ.: ἐπειδὴ δὲ καὶ προφητείαϲ ἅπτεται ἑτέραϲ, τῆϲ διά γε φημὶ τοῦ Βαλαὰμ εἰπόντοϲ, ὅτι «ἀνατελεῖ ἄϲτρον ἐξ Ἰακὼβ καὶ ἄνθρωποϲ ἐξ Ἰϲραὴλ —», καὶ δὴ καὶ ἐφαρμόζεϲθαι δεῖν τὰ τοιάδε φηϲὶ τῷ Δαβὶδ ἤγουν τοῖϲ κατὰ καιροὺϲ βεβαϲιλευκόϲι τοῦ Ἰϲραὴλ, ἴϲτω κτέ. 263 A 4 | εἰ, καθά φηϲι, τοῦ Δαβὶδ ἤγουν (A: ἠγοῦν M) τῶν ἑτέρων βαϲιλέων εἰϲεκόμιζε μνήμην τῆϲ προφητείαϲ ἡ δύναμιϲ, πῶϲ κτέ. 263 B 9 | 16 καὶ Iulianus et LXX Alex. (A) et Vat. (B) | ἀναϲτήϲεται ante ἄνθρωποϲ adi LXX.

βὶδ προcήκει καὶ τοῖc ἀπ' ἐκείνου, πρόδηλόν ἐcτί που. τοῦ
γὰρ Ἰεccαὶ παῖc ἦν ὁ Δαβίδ. εἴπερ οὖν ἐκ τούτων ἐπιχειρεῖτε
cυμβιβάζειν, ἐπιδείξατε μίαν ἐκεῖθεν ἑλκύcαντεc ῥῆcιν, ὅποι
πολλὰc πάνυ ἐγώ. ὅτι δὲ θεὸν τὸν ἕνα τὸν τοῦ Ἰcραὴλ νενό-
μικεν, ἐν τῷ Δευτερονομίῳ φηcίν· «ὥcτε εἰδέναι cε, ὅτι κύριοc Deut. 4, 35
ὁ θεόc cου, οὗτοc ⟨θεὸc⟩ εἷc ἐcτι, καὶ οὐκ ἔcτιν ἄλλοc πλὴν
262 B αὐτοῦ.» καὶ ἔτι πρὸc τούτῳ· «καὶ | ἐπιcτραφήcῃ τῇ διανοίᾳ cου, Deut. 4, 39
ὅτι κύριοc ὁ θεόc cου οὗτοc θεὸc ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ἐπὶ
τῆc γῆc κάτω καὶ οὐκ ἔcτι πλὴν αὐτοῦ.» καὶ πάλιν· «ἄκουε, Deut. 6, 4
Ἰcραήλ, κύριοc ὁ θεὸc ἡμῶν κύριοc εἷc ἐcτι.» καὶ πάλιν· «ἴδετε, Deut. 32, 39
ὅτι ἐγώ εἰμι καὶ οὐκ ἔcτι θεὸc πλὴν ἐμοῦ.» ταῦτα μὲν οὖν ὁ
Μωυcῆc ἕνα διατεινόμενοc μόνον εἶναι θεόν. ἀλλ' οὗτοι τυχὸν
ἐροῦcιν· οὐδὲ ἡμεῖc δύο λέγομεν οὐδὲ τρεῖc. ἐγὼ δὲ λέγονταc
μὲν αὐτοὺc καὶ τοῦτο δείξω, μαρτυρόμενοc Ἰωάννην λέγοντα·
262 C «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγοc καὶ ὁ λόγοc ἦν | πρὸc τὸν θεὸν καὶ θεὸc Joh. 1, 1
ἦν ὁ λόγοc.» ὁρᾷc, ὅτι πρὸc τὸν θεὸν εἶναι λέγεται; εἴτε ὁ ἐκ
Μαρίαc γεννηθεὶc εἴτε ἄλλοc τίc ἐcτιν — ἵν' ὁμοῦ καὶ πρὸc

videntur Iuliani verba «τοῦ γὰρ Ἰεccαὶ παῖc ἦν ὁ Δαβίδ». Quare eum scripsisse censeo Ἰεccαί pro Ἰcραήλ ac Cyrillum (cf. test. p. 263 A 4) uel in suo libri Iulianei codice iam Ἰcραήλ legisse vel ipsum peccasse | 1 που non vertit O | 2 εἴπερ coni Aubertus *si* O: ὥcπερ M | 3 *haec* ante cυμβιβάζειν adi O | 4 πολλὰc πάνυ ἐγὼ scripsi propter hiatum cf. proleg. p. 160: ἐγὼ πολλὰc πάνυ M | πολλὰc πάνυ M: *plura* O | *nempe* post ἕνα adi O | 6 θεὸc εἷc scripsi *deus unus* O: εἷc M | 7 καὶ ἔτι πρὸc τούτῳ M: *et praeterea dicit* O | 8 *est* post οὗτοc adi O | θεὸc post οὗτοc om O | 12 μωcῆc M | *dicit* ante ἕνα adi O | μόνον non vertit O | 13 οὐδὲ M: *neque* O | οὐδὲ M: *neque* O | λέγονταc usque ad δείξω M: *hoc ostendam, quod ipsi dicant* O | 16 signum interrogationis post λέγεται pos M.

3 ἐπιδείξατε μίαν κτέ.: Μωυcέωc ἡμᾶc περί γε τούτων αὐτῶν δεῖν ἔφη κἂν γοῦν μίαν παρακομίcαι χρῆcιν 267 D 3 | 4 ὅτι δὲ θεὸν τὸν ἕνα κτέ.: πλεῖcτα μὲν οὖν, ὅcα ῥητὰ καὶ ἐκ τῆc Μωυcέωc (Μωcέωc MA) cυγγραφῆc καὶ ἐκ προφητικῶν κηρυγμάτων ἀπολέγδην cυναγαγὼν cωρηδὸν τοῖc ἰδίοιc ἐγκατέμιξε λόγοιc, ἑνὸc καὶ μόνου μνήμην ἔχοντα θεοῦ 263 E 5 | καὶ δὴ καὶ ἐρεῖ (sc. Iulianus)· — ἔφην γάρ, ὅτι καὶ ὁ τῶν cῶν δογμάτων καθηγητὴc Μωυcῆc, ὃν τεθαύμακαc, ἑνὸc καὶ μόνου διαμνημονεύει θεοῦ. ἔφη γὰρ «ἔμπροcθέν μου οὐκ ἐγένετο ἄλλοc θεὸc καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔcται», καὶ πάλιν «ἄκουε, Ἰcραήλ, κύριοc ὁ θεόc cου κύριοc εἷc ἐcτιν» ἕτερά τε τούτοιc τὰ παραπλήcια 266 E 6 | 5 εἰδέναι cε M et LXX cod. A (Alex.): εἰδῆcαί cε reliqui LXX codd. | 6 οὗτοc ⟨θεὸc⟩ εἷc ἐcτι: οὗτοc θεόc ἐcτι LXX, sed αὐτὸc θεόc ἐcτι LXX cod. A (Alex.) | ἄλλοc Iulianus et LXX cod. Alex. (A): ἔτι reliqui LXX codd. | 7 cου post διανοίᾳ om LXX | 9 ἔcτι Iulianus: ἔcτιν ἔτι LXX | 10 ἴδετε Iulianus: ἴδετε ἴδετε LXX | 12 τυχὸν ἐροῦcι κτέ.: οἴεται δὲ ἴcωc ταῖc τῶν ἁγίων ἡμᾶc ἀντιφέρεcθαι δόξαιc καὶ θεοὺc εἶναι τρεῖc ὁμολογεῖν 264 A 1.

Φωτεινὸν ἀποκρίνωμαι —, διαφέρει τοῦτο νῦν οὐδέν· ἀφίημι
δῆτα τὴν μάχην ὑμῖν. ὅτι μέντοι φηϲὶ «πρὸϲ θεὸν» καὶ «ἐν
ἀρχῇ», τοῦτο ἀπόχρη μαρτύραϲθαι. πῶϲ οὖν ὁμολογεῖ ταῦτα
τοῖϲ Μωυϲέωϲ;

Ἀλλὰ τοῖϲ Ἡϲαΐου, φαϲὶν, ὁμολογεῖ. λέγει γὰρ Ἡϲαΐαϲ·
Is. 7, 14 «ἰδοὺ ἡ παρθένοϲ ἐν γαϲτρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν.» ἔϲτω δὴ
καὶ τοῦτο λεγόμενον ὑπὲρ θεοῦ, καί | τοι μηδαμῶϲ εἰρημένον· 262
οὐ γὰρ ἦν παρθένοϲ ἡ γεγαμημένη καὶ πρὶν ἀποκυῆϲαι ϲυγκα-
τακλιθεῖϲα τῷ γήμαντι. δεδόϲθω δὲ λέγεϲθαι περὶ ταύτηϲ —
μή τι θεόν φηϲιν ἐκ τῆϲ παρθένου τεχθήϲεϲθαι; θεοτόκον δὲ
ὑμεῖϲ οὐ παύεϲθε Μαρίαν καλοῦντεϲ, εἰ μή πού φηϲι τὸν ἐκ
Joh. 1, 18. 3, 16. 18. 1 Joh. 4, 9. — Col. 1, 15. Joh. 1, 3 τῆϲ παρθένου γεννώμενον «υἱὸν θεοῦ μονογενῆ» καὶ «πρωτότο-
κον πάϲηϲ κτίϲεωϲ»; ἀλλὰ τὸ λεγόμενον ὑπὸ Ἰωάννου «πάντα δι᾽
αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶϲ αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν» ἔχει τιϲ ἐν ταῖϲ
προφητικαῖϲ δεῖξαι φωναῖϲ; ἃ | δὲ ἡμεῖϲ δείκνυμεν, ἐξ αὐτῶν 262
Is. 26, 13 ἐκείνων ἑξῆϲ ἀκούετε· «κύριε, ὁ θεὸϲ ἡμῶν, κτῆϲαι ἡμᾶϲ, ἐκτὸϲ
ϲοῦ ἄλλον οὐκ οἴδαμεν»· πεποίηται δὲ παρ᾽ αὐτῶν καὶ Ἑζεκίαϲ
Is. 37, 16 ὁ βαϲιλεὺϲ εὐχόμενοϲ· «κύριε, ὁ θεὸϲ Ἰϲραήλ, ὁ καθήμενοϲ ἐπὶ
τῶν Χερουβὶμ, ϲὺ εἶ ὁ θεὸϲ μόνοϲ.» μή τι τῷ δευτέρῳ κατα-
λείπει χώραν; | ἀλλ᾽ εἰ θεὸϲ ἐκ θεοῦ καθ᾽ ὑμᾶϲ ὁ λόγοϲ ἐϲτὶ 276E
καὶ τῆϲ οὐϲίαϲ ἐξέφυ τοῦ πατρὸϲ, θεοτόκον ὑμεῖϲ ἀνθ᾽ ὅτου
τὴν παρθένον εἶναί φατε; πῶϲ γὰρ ἂν τέκοι θεὸν ἄνθρωποϲ
οὖϲα καθ᾽ ὑμᾶϲ; καὶ πρόϲ γε τούτῳ λέγοντοϲ ἐναργῶϲ θεοῦ
? Deut. 32, 39 «ἐγώ εἰμι καὶ οὐκ ἔϲτι πάρεξ ἐμοῦ ϲώζων», ὑμεῖϲ ϲωτῆρα τὸν
ἐξ αὐτῆϲ | εἰπεῖν τετολμήκατε; 277A

1 τοῦτο non vertit O | 2 ὅτι μέντοι κτέ.: *quod dicit quidem, apud deū & in principio, sufficit quod hoc testimoniū dederit*: O | 3 ὁμολογεῖ κτέ. M: *confitetur eadem cum Mose?* O | 4 μωϲέωϲ M | 5 φαϲὶν scripsi: φηϲὶν M *inquit* O | 6 ἰδοῦ M | 8 ϲυγκατακλιθεῖϲα M: ***simul*** *uocata* (ϲυγκατακληθεῖϲα!) O | 9 περὶ ταύτηϲ scripsi: περὶ τούτου M *de illo* O | 11 comma post καλοῦντεϲ posui: punctum AO | εἰ μή που φηϲὶ M: *Sed non dicit* O | 13 post κτίϲεωϲ signum interrogationis posui: punctum MAO | 14 οὐδὲ ἕν M: *nihil* O | τίϲ M | 19 Χερουβὶμ M: *Cherubin* O | 20 ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | ὑμᾶϲ Aubertus *uos* O: ἡμᾶϲ M | 23 ὑμᾶϲ scripsi: ἡμᾶϲ M *nos* O.

6 ἕξει Iulianus et LXX cod. Alex. (A) et Sinait. (S): λήψεται reliqui LXX codd. | 14 οὐδὲ ἕν Iulianus et NT: sed οὐδὲν Sinait. pr. m. (ℵ*) | 16 κύριε ante ἐκτὸϲ adi LXX | 18 κύριε Iulianus et LXX Alex. (A) et Sin. (S.): κύριοϲ LXX | Cαβαώθ post κύριε adi LXX | 19 ϲὺ εἶ ὁ θεὸϲ μόνοϲ Iulianus et LXX, sed ϲυ θεοϲ μονοϲ ει LXX cod. Alex. (A) | 24 ἐγώ εἰμι κτέ.: num contractum ex Deut. 32, 39:

290B Ὅτι δὲ Μωυςῆς ὀνομάζει θεοὺς τοὺς ἀγγέλους, ἐκ τῶν
290C ἐκείνου λόγων ἀκούςατε· «ἰδόντες δὲ οἱ | υἱοὶ τοῦ θεοῦ τὰς Gen. 6, 2
θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων ὅτι καλαί εἰςιν, ἔλαβον ἑαυτοῖς γυναῖκας ἀπὸ παςῶν ὧν ἐξελέξαντο.» καὶ μικρὸν ὑποβάς· «καὶ Gen. 6, 4
μετ' ἐκεῖνο ὡς ἂν εἰςεπορεύοντο οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ πρὸς τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐγεννῶςαν ἑαυτοῖς· ἐκεῖνοι ἦςαν οἱ γίγαντες οἱ ἀπ' αἰῶνος οἱ ὀνομαςτοί.» ὅτι τοίνυν τοὺς ἀγγέλους φηςίν, εὔδηλόν ἐςτι καὶ ἔξωθεν οὐ προςπαρακείμενον, ἀλλὰ καὶ δῆλον ἐκ τοῦ φάναι, οὐκ ἀνθρώπους, ἀλλὰ γίγαντας γεγονέναι παρ' ἐκείνων. δῆλον γὰρ, ὡς, εἴπερ ἀν-
290D θρώπους ἐνόμιζεν αὐτῶν εἶναι | τοὺς πατέρας, ἀλλὰ μὴ κρείττονος καὶ ἰςχυροτέρας τινὸς φύςεως, οὐκ ἂν ἀπ' αὐτῶν εἶπε γεννηθῆναι τοὺς γίγαντας· ἐκ γὰρ θνητοῦ καὶ ἀθανάτου μίξεως ἀποφήναςθαί μοι δοκεῖ τὸ τῶν γιγάντων ὑποςτῆναι γένος. ὁ δὴ πολλοὺς υἱοὺς ὀνομάζων θεοῦ καὶ τούτους οὐκ ἀνθρώπους, ἀγγέλους δὲ, τὸν μονογενῆ λόγον θεὸν ἢ υἱὸν θεοῦ ἢ ὅπως

1 Ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | 6 ἑαυτοῖς M: *illis* O | 8 F εὔδηλόν ἐςτϊ etiam B 1 (F adi B 2), sed ita, ut legi facile potuerit ἄδηλόν: ergo F εὔδηλον B 2 mg | εὔδηλόν ἐςτι κτέ.: *sed ex eo quod dicitur manifestum, quia non omnes* (sic), *sed gigantes factos ab his dicit* O | 11 ἀλλὰ μὴ M: *et non* O | 13 γεννῆθῆναι M | γὰρ M: *unde* O | 16 λόγον F· ἢ υἱὸν θῦ B 1 (F adi B 2) F θεὸν ἢ υἱὸν θεοῦ B 2 mg.

ἴδετε ἴδετε ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἔςτι θεὸς πλὴν ἐμοῦ· ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήςω, πατάξω κἀγὼ ἰάςομαι, καὶ οὐκ ἔςτιν ὃς ἐξελεῖται ἐκ τῶν χειρῶν μοῦ? | 2 οἱ Iulianus et LXX (cf. de Lagarde l. l.) A (cod. Alex.) Є (Bodleianus saec. VIII) c (ed. complutensis) m (cod. monac. gr. 9) r (basiliensis) t (uindob. theol. gr. 3) z (zittauiensis): om. LXX | υἱοὶ ut Iulianus LXX abcmrtz: ἄγγελοι AЄ | Aquila apud b υιοι των θεων, Symmachus ibidem οι υιοι των δυναςτευοντων . r mg ακυ τῶν ἐθνῶν: cυ τῶν δυναςτευόντων | 6 ἑαυτοῖς LXX Acmrtz: αὐτοῖς a (ed. ald.) b (romana) αὐτοῖς Є | 7 τοὺς ἀγγέλους φηςὶν κτέ.: διαμέμνηται καὶ ἀγγέλων ὁ κράτιςτος Ἰουλιανὸς καὶ ἀκραςίας εἰς τοῦτο καθικέςθαι φηςὶν αὐτούς, ὡς καὶ γυναίων ὥραις οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπιπηδᾶν καὶ ταῖς τῶν ςωμάτων ἐπιθυμίαις πρὸς τὰς παρὰ φύςιν αὐτοῖς ἡδονὰς ςεςαγηνεῦςθαι δεινῶς 295 E 7 | 8 ἔξωθεν οὐ προςπαρακείμενον κτέ.: Quid? Quod Cyrillus ἔξωθέν γε μὴν inquit καὶ αὐτὸς προςγεγράφθαι διϊςχυρίςατο «οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ», καίτοι τῆς ἐν μέςῳ καὶ ἀληθεςτέρας γραφῆς ἐχούςης «οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ» 296 C 9 | 14 ὁ δὴ πολλοὺς υἱοὺς κτέ.: παυςάςθω λέγων· ὁ δὴ πολλοὺς υἱοὺς ὀνομάζων θεοῦ καὶ τούτους οὐκ ἀνθρώπους, ἀγγέλους δὲ (δε M), τὸν μονογενῆ λόγον θεὸν (deū O θῦ M) ἢ υἱὸν θεοῦ ἢ ὅπως καλεῖται (M: *uocatur* O): εἴπερ ἐγίνωςκεν, οὐκ ἂν εἰς ἀνθρώπους ἐμήνυςε: διαμεμήνυκεν, ὦ ςοφὲ κτέ. 294 C 7.

ἂν αὐτὸν καλεῖτε εἴπερ ἐγίνωϲκεν, οὐκ ἂν εἰϲ ἀνθρώπουϲ
ἐμήνυϲεν; ὅτι δὲ | οὐ μέγα τοῦτο ἐνόμιζεν, ὑπὲρ τοῦ Ἰϲραὴλ 290B
Exod. 4, 22 φηϲιν· «υἱόϲ πρωτότοκόϲ μου Ἰϲραήλ»; τί οὐχὶ καὶ περὶ τοῦ
Ἰηϲοῦ ταῦτ' ἔφη Μωυϲῆϲ; ἕνα καὶ μόνον ἐδίδαϲκε θεόν, υἱοὺϲ
δὲ αὐτοῦ πολλοὺϲ τοὺϲ καταneιμαμένουϲ τὰ ἔθνη. πρωτότοκον
δὲ υἱὸν ⟨θεοῦ⟩ ἢ θεὸν λόγον ἤ τι τῶν ὑφ' ὑμῶν ὕϲτερον
ψευδῶϲ ϲυντεθέντων οὔτε ᾔδει κατ' ἀρχὴν οὔτε ἐδίδαϲκε φανε-
ρῶϲ. αὐτοῦ τε Μωυϲέωϲ καὶ τῶν ἄλλων ἐπηκούϲατε προφη-
Deut. 6, 13 τῶν. | ὁ οὖν Μωυϲῆϲ πολλὰ τοιαῦτα καὶ πολλαχοῦ λέγει· «κύ- 291A
ριον τὸν θεόν ϲου φοβηθήϲῃ καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύϲειϲ.» πῶϲ
οὖν ὁ Ἰηϲοῦϲ ἐν τοῖϲ εὐαγγελίοιϲ παραδέδοται προϲτάττων
Matth. 28, 19 «πορευθέντεϲ μαθητεύϲατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντεϲ αὐτοὺϲ
εἰϲ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸϲ καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματοϲ»,
εἴπερ καὶ αὐτῷ λατρεύειν ἔμελλον; ἀκόλουθα δὲ τούτοιϲ καὶ
ὑμεῖϲ διανοούμενοι μετὰ τοῦ πατρὸϲ θεολογεῖτε τὸν υἱόν. |

Cyrilli verba: οὐ γάρ τοι φηϲὶ (sc. ὁ Ἰουλιανὸϲ) τοῖϲ Μωυϲέωϲ 298A
νόμοιϲ ὁμολογεῖν τὰ Χριϲτιανῶν οὔτε μὴν ⟨αὐτοὺϲ⟩ τοῖϲ Ἰουδαίων ἔθεϲι
διαζῆν ἀξιοῦν, καίτοι τῶν παρ' Ἕλληϲιν αὐτοῖϲ ϲυμπεφωνηκότων. |
ἔθεϲι γὰρ καὶ νόμοιϲ οὐχ ἑτέροιϲ μᾶλλον, ἀλλὰ τοῖϲ αὐτοῖϲ κεχρῆϲθαί φηϲι 298B
τούτουϲ τε κἀκείνουϲ, πλὴν δύο που μόλιϲ ἢ τριῶν, τοῦ μὴ εἰδέναι θεοὺϲ
ἑτέρουϲ καὶ τῆϲ παρ' αὐτοῖϲ ἡπατοϲκοπικῆϲ ὠνομαϲμένηϲ θυϲίαϲ. ⟨τί δὲ⟩

1 οὐκ ἂν κτέ.: *non inter homines recensuisset. Quod autem hoc non magni fecisset* O | 3 post Ἰϲραήλ signum interrogationis posui | 4 ἔφη M: *dixisset* O | ἕνα M: *At quia Moyses unum* O | 5 τοὺϲ καταneιμαμένουϲ τὰ ἔθνη M: *dispersos in gentes* O | ἔθνη superscripsit M | 6 θεοῦ adieci: om MO | ἢ τί τῶν* οὔτε M * ὑφ' ὑμῶν ὕϲτερον ψευδῶϲ ϲυντεθέντων, οὔτε ᾔδει κατ' ἀρχὴν M mg | 7 οὔτε ᾔδει κτέ.: *manifestum quod neq; sciuit illud, In principio: neq; docuit* O | 8 μωϲέωϲ M | ἐπηκούϲατε scripsi: ἐπακούϲατε M *audite* O | 9 μωϲῆϲ M | πολλαχοῦ scripsi cf. test.: πανταχοῦ M *ubique* O | 11 παραδέδοται M: *tradidit* O | 13 εἰϲ τὸ ὄνομα M: *in nomine* O | 14 ἀκόλουθα M: *non sequentia* O | 16 μωϲέωϲ M *Mosi* O | 17 μὴν non vertit O | αὐτοὺϲ adieci: om MO | 21 τῆϲ παρ' αὐτοῖϲ usque ad χρῆμα: (*praeter*) *sacrificium, quod praecipue apud illos nominatur* O | post θυϲίαϲ punctum posui | τί δὲ adieci: om MO.

4 ἕνα καὶ μόνον κτέ.: οἴεται δὲ ἴϲωϲ — ἕνα μὲν καὶ μόνον ὠνομάϲθαι θεὸν διὰ τοῦ πανϲόφου Μωυϲέωϲ (Μωϲέωϲ MA), ἥκιϲτά γε μὴν τὸν περί γε τοῦ υἱοῦ ϲυνειϲκεκομίϲθαι λόγον 291 B 7 | ἰϲχυρίζεται μὲν γὰρ ἀμνημονῆϲαι τοῦ λόγου παντελῶϲ αὐτὸν καὶ οὐκ εἰδέναι τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ϲυνυπάρχοντα τὸν υἱόν, διαμεμνῆϲθαι δὲ μᾶλλον πολλῶν ἑτέρων θεῶν ἤτοι πολιούχων ἀγγέλων τῶν τὰ ἔθνη καταneιμαμένων, καθά φηϲιν αὐτόϲ 291 C 8 | 9 ὁ οὖν Μωυϲῆϲ κτέ.: οὐ κατέδειϲαϲ (sc. ὦ Ἰουλιανὲ) εἰπεῖν· ὁ οὖν Μωυϲῆϲ (Μωϲῆϲ MA) πολλὰ τοιαῦτα καὶ πολλαχοῦ λέγει· «κύριον usque ad τοῦ ἁγίου πνεύματοϲ; 294 D 10.

τὸ χρῆμα, ἐπεὶ τά γε ἕτερα κοινὰ καὶ ἀπαραλλάκτως ἔχειν ἀμφοῖν δια-
τείνεται; παρὰ μὲν γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις ἄριστον ἡ περιτομή· Αἰγυπτίων
δὲ τοὺς ἱερωτέρους τῶν τεμενιτῶν καὶ πρός γε τούτοις Χαλδαίους καὶ
18 C Σαρακηνοὺς οὐκ ἀπαράδεκτον ποιεῖσθαί φησιν | αὐτήν. τετιμῆσθαι δὲ
καὶ τῶν θυσιῶν τοὺς τρόπους ἐν ἴσῳ φησὶν, οἷον ἀπαρχὰς, ὁλοκαυτισμοὺς,
ὁμολογίας, χαριστήρια καὶ, κατά γε τὸ αὐτῷ δοκοῦν, τιμητήρια, καθα-
18 E ρισμοὺς καὶ ὑπὲρ ἁγνείας. | καὶ γοῦν τὸν ἱεροφάντην ᾠήθη Μωυσέα
μιαροῖς καὶ ἀποτροπαίοις δαίμοσι θυσίας ἐπιτελεῖν καὶ, τὸ ἔτι τούτων
ἀφορητότερον, αὐτὸν ἔφη τὸν νομοθέτην ἐφεῖναι ἱερεῖ τοῦτο δρᾶν, ἵν'
αὐτὸς ἑαυτῷ τἀναντία θεσμοθετῶν ἁλίσκηται πρὸς ἡμῶν. ἔφη μὲν γάρ·
«ὁ θυσιάζων θεοῖς ἑτέροις ἐξυλοθρευθήσεται, πλὴν κυρίῳ μόνῳ.» εἰ δὲ, Exod. 22, 20
καθά φησιν αὐτὸς, ὁρᾶται προστεταχὼς καὶ ἀποτροπαίοις δαίμοσι καθιε-
19 A ροῦν τὰ νενομις | μένα, τίνα τρόπον ἡμᾶς ἐξίστησι τοῦ κακοῦ καὶ οὐχὶ
δὴ μᾶλλον αὐτὸς ταῖς εἰς τοῦτο σαφῶς ἐφίστησι τρίβοις; ὑπὲρ δὲ ἀπο-
τροπαίων ἐπάκουσον πάλιν ὅσα λέγει· «καὶ λήψεται δύο τρά- Levit. 16, 5
γους ἐξ αἰγῶν περὶ ἁμαρτίας καὶ κριὸν ἕνα εἰς ὁλοκαύτωμα.
19 B καὶ προσ | άξει ὁ Ἀαρὼν τὸν μόσχον τὸν περὶ τῆς ἁμαρτίας Levit. 16, 6
τὸν περὶ ἑαυτοῦ καὶ ἐξιλάσεται περὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ οἴκου αὐ-
τοῦ. καὶ λήψεται τοὺς δύο τράγους καὶ στήσει αὐτοὺς ἔναντι Levit. 16, 7
κυρίου παρὰ τὴν θύραν τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου. καὶ ἐπι- Levit. 16, 8
θήσει Ἀαρὼν ἐπὶ τοὺς δύο τράγους κλῆρον ἕνα τῷ κυρίῳ καὶ
κλῆρον ἕνα τῷ ἀποπομπαίῳ», ὥστε ἐκπέμψαι αὐτὸν, φησὶν,
ἀποπομπὴν, ⟨καὶ⟩ ἀφεῖναι αὐτὸν εἰς τὴν ἔρημον. ὁ μὲν οὖν τῷ

1 punctum post χρῆμα positum in comma mutavi | post δια-
τείνεται signum interrogationis posui | 2 αἰγύπτων M αἰγύπτων B 1 ἴσως. αἰγυπτίων B 1 uel 3 *Aegyptiorum* O | 5 φησὶν non vertit O | ὁλοκαυτισμοὺς Aubertus: ὁλοκαυτησμούς M | 7 ὑπὲρ ἁγνείας scripsi: ὑπὲρ ἀγνοίας M *pro ignorantia* O | μωσέα M | 9 ἱερεῖ scripsi: (ἐφεῖναί) οἱ M *sibi* O | 10 ἁλίσκηται Aubertus: ἁλίσκεται M | 13 καὶ οὐχὶ κτἑ.: *et non manifeste in eos semitas constituit?* O | 14 ἰουλι^αν M mg *Iulianus* O | ἀπὸ τροπαίων M: (*de*) *emissarijs* O | 18 τὸν περὶ ἑαυτοῦ non vertit O | περὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ M: *pro se et pro domo sua* O | 21 κλήρους om MO: adi Spanhemius | 22 αὐτὸν post ἐκπέμψαι non vertit O | 23 καὶ ante ἀφεῖναι adi

11 ἑτέροις Iulianus et LXX cod. Alex. (A): θανάτῳ reliqui LXX codd. | 14 ὑπὲρ δὲ ἀποτροπαίων κτἑ.: ἀποτρόπαιον μὲν οὖν τὸν ἀπο-πομπαῖον ἀποκαλεῖ 299 C 9 | 15 Levit. 16, 5: καὶ παρὰ τῆς συναγωγῆς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ λήψεται δύο χιμάρους ἐξ αἰγῶν περὶ ἁμαρτίας καὶ κριὸν ἕνα εἰς ὁλοκαύτωμα | 17 ὁ Ἀαρὼν: Ἀαρὼν LXX | 18 τὸν περὶ ἑαυτοῦ: αὐτοῦ LXX | 19 τράγους: χιμάρους LXX | 21 τράγους: χιμάρους LXX | κλήρους ante κλῆρον ἕνα exhibent LXX codd. praeter A (Alex.) et B (Vatic.) | 23 ὁ μὲν οὖν τῷ ἀπο-

ἀποπομπαίῳ πεμπόμενος οὕτωϲ ἐκπέμπεται. τὸν δέ γε ἕτερον
Levit. 16, 15 τράγον φηcί· «καὶ cφάξει | τὸν τράγον τὸν περὶ τῆc ἁμαρ- 299
τίαc τοῦ λαοῦ ἔναντι κυρίου, καὶ εἰcοίcει τοῦ αἵματοc αὐτοῦ
ἐcώτερον τοῦ καταπετάcματοc, καὶ ῥανεῖ τὸ αἷμα ἐπὶ τὴν βάcιν
Levit. 16, 16 τοῦ θυcιαcτηρίου, καὶ ἐξιλάcεται ἐπὶ τῶν ἁγίων ἀπὸ τῶν ἀκα-
θαρcιῶν τῶν υἱῶν Ἰcραὴλ καὶ ἀπὸ τῶν ἀδικημάτων αὐτῶν περὶ
παcῶν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν.» | ὡc μὲν οὖν τοὺc τῶν θυcιῶν 305
ἠπίcτατο τρόπουc Μωυcῆc, εὔδηλόν ἐcτί που διὰ τῶν ῥηθέν-
των. ὅτι δὲ οὐχ ὡc ὑμεῖc ἀκάθαρτα ἐνόμιcεν αὐτὰ [εἶναι],
Levit. 7, 10 πάλιν ἐκ τῶν ἐκείνου ῥημάτων ἐπακούcατε· «ἡ δὲ ψυχή, ἥτιc
ἐὰν φάγῃ ἀπὸ τῶν κρεῶν τῆc θυcίαc τοῦ cωτηρίου, ὅ ἐcτι
κυρίου, καὶ ἡ ἀκαθαρcία αὐτοῦ ἐπ' αὐτῷ, ἀπολεῖται ἡ ψυχὴ
ἐκείνη ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆc.» αὐτὸc οὕτωc εὐλαβὴc ὁ Μωυcῆc
περὶ τὴν τῶν ἱερῶν ἐδωδήν. | προcήκει δὴ λοιπὸν ἀναμνηcθῆναι 305

Aubertus *et* O: om M | 1 ἐκ πέμπεται M, neque tamen quicquam inter κ et π erasum est | 7 ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | 9 ἀκάθαρτα ἐνόμιcεν αὐτὰ scripsi propter hiatum; cf. prolegg. p. 160: ἀκάθαρτα αὐτὰ ἐνόμιcεν εἶναι M | αὐτὰ post ἐνόμιcεν non vertit O | εἶναι M:
β- α-
esse O | 10 ῥημάτων ἐκείνου M | 11 ἐὰν non vertit O | 13 αὐτὸc οὕτωc usque ad ἱερῶν ἐδωδὴν non vertit O | μώcῆc M | 14 τοῦ αὐτοῦ M mg *Iulianus* O | προcήκει δὴ λοιπὸν M: *Conueniebat ultro* O.

πομπαίῳ πεμπόμενοc κτέ.: οὐ γάρ τοι, καθά φηcιν ὁ κράτιcτοc Ἰουλιανόc, ἀποπομπαίῳ τινὶ καὶ ἀποτροπαίῳ δαίμονι τὸν ἔξω μεμενηκότα τῆc cφαγῆc ἀνεῖcθαι προcτέταχεν, ἐκαλεῖτο δὲ μᾶλλον αὐτὸc ὁ ἀποπομπαῖοc 301 E 7 | αὐτὸc γάρ φηcιν Ἰουλιανόc· ὁ μὲν οὖν τῷ ἀποπομπαίῳ πεμπόμενοc usque ad περὶ παcῶν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. οὐκοῦν εἰ τοcαύτην οἴεται τὴν ἐνέργειαν ἐνεῖναι τοῖc αἵμαcι τῶν cφαζομένων τράγων, ὡc καὶ ἁπάcηc ἀκαθαρcίαc καὶ μέντοι καὶ ἀδικίαc ἐλευθεροῦν δύναcθαι τοὺc ὑπὲρ ὧν ἐcφάζοντο, ἀνθ' ὅτου κτέ. 304 A 4 | πῶc κινδυνεύειν ἐχρῆν τοὺc ἡμαρτηκόταc, καί τοι πρὸc ἀπόνιψιν ἁπάcηc ἀκαθαρcίαc ἀποχρώcηc αὐτῆc τῆc τοῦ τράγου cφαγῆc ἤγουν τοῦ αἵματοc; 304 C 3 | ἀνθ' ὅτου φηcὶν ὁ θεcμοθετήcαc, αὐτὸν ἐξιλάcεcθαι ἐπὶ τῶν ἁγίων ἀπὸ τῶν ἀκαθαρcιῶν τῶν υἱῶν Ἰcραὴλ καὶ ἀπὸ τῶν ἀδικημάτων αὐτῶν 304 D 3 | 2 τράγον: χίμαρον LXX | τὸν περὶ τῆc ἁμαρτίαc Iulianus et LXX codd. A (Alex.) et B (Vatic.): τὸν περὶ ἁμαρτίαc LXX codd. rel. | 3 τοῦ λαοῦ: τὸν περὶ τοῦ λαοῦ LXX | 4 καὶ ῥανεῖ *usque ad* θυcιαcτηρίου: καὶ ποιήcει τὸ αἷμα αὐτοῦ ὃν τρόπον ἐποίηcε τὸ αἷμα τοῦ μόcχου, καὶ ῥανεῖ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ἱλαcτήριον κατὰ πρόcωπον τοῦ ἱλαcτηρίου LXX | 5 ἐπὶ τῶν ἁγίων cf. Origenes Hexapl. ed. Field I 1 p. 195a: Levit. XVI, 16 עַל־הַקֹּדֶשׁ. β'. τὸ ἅγιον. Ἄλλοc· περὶ τῶν ἁγίων: τὸ ἅγιον LXX | 9 ὅτι δὲ οὐχ ὡc ὑμεῖc κτέ.: οὐχ ὡc ἀκαθάρτων ἀπεcχήμεθα τῶν κατὰ νόμον 365 C 3.

305E τῶν ἔμ | προcθεν, ὧν ἕνεκεν ἐρρήθη καὶ ταῦτα. διὰ τί γὰρ
ἀποcτάντεc ἡμῶν οὐχὶ τὸν τῶν Ἰουδαίων ἀγαπᾶτε νόμον οὐδὲ
ἐμμένετε τοῖc ὑπ᾽ ἐκείνου λεγομένοιc; ἐρεῖ πάντωc τιc ὀξὺ
βλέπων· οὐδὲ γὰρ Ἰουδαῖοι θύουcιν. ἀλλ᾽ ἔγωγε ἀμβλυώττοντα
δεινῶc αὐτὸν ἀπελέγξω, πρῶτον μέν, ὅτι μηδὲ τῶν ἄλλων τι
τῶν παρὰ τοῖc Ἰουδαίοιc νενομιcμένων ἐcτὶ καὶ ὑμῖν ἐν φυλακῇ·
δεύτερον δέ, ὅτι θύουcι μὲν ἐν ἀδράκτοιc Ἰουδαῖοι καὶ νῦν ἔτι
306A πάντα ἐcθίου | cιν ἱερὰ καὶ κατεύχονται πρὸ τοῦ θῦcαι καὶ τὸν
δεξιὸν ὦμον διδόαcιν ἀπαρχὰc τοῖc ἱερεῦcιν, ἀπεcτερημένοι δὲ
τοῦ ναοῦ, ἤ, ὡc αὐτοῖc ἔθοc λέγειν, τοῦ ἁγιάcματοc, ἀπαρχὰc
τῷ θεῷ τῶν ἱερείων εἴργονται προcφέρειν. ὑμεῖc δὲ οἱ τὴν
καινὴν θυcίαν εὑρόντεc, οὐδὲν δεόμενοι τῆc Ἱερουcαλήμ, ἀντὶ
τίνοc οὐ θύετε; καίτοι τοῦτο μὲν ἐγὼ πρὸc ὑμᾶc ἐκ περιουcίαc
306B εἶπον, ἐπεί μοι τὴν ἀρχὴν ἐρρέθη βουλομένῳ δεῖξαι τοῖc ἔθνε | cιν
ὁμολογοῦνταc Ἰουδαίουc ἔξω τοῦ νομίζειν ἕνα θεὸν μόνον.

1 ἐρρήθη M: *sunt* O | διατί M | 3 τοῖc ὑπ᾽ ἐκείνου λεγομένοιc M: *quae in illa* (sc. *lege*) *dicta sunt* O | τίc M: *aliquis* O | 4 γὰρ *non vertit* O | 5 αὐτὸν post δεινῶc posui propter hiatum cf. prolegg. p. 160: post ἀμβλυώττοντα pos M | μὴδὲ M | μηδὲ usque ad νενομιcμένων: *neque aliud quidem quod a Iudaeis lege cautum* O | ἄλλων τί M | 6 παρὰ τοῖc ἰουδαίοιc M: F περὶ τοῖc ϊουδαίοιc B 1 (F adi B 2) F παρὰ τοῖc ἰȣδαίοιc B 2 mg | καὶ ante ὑμῖν non vertit O | 7 δεύτερον δὲ M: *deinde* O | ἐν ἀδράκτοιc Aubertus, qui in var. lect. «Oecolampadius» inquit «legit ἀδράκτοιc» *in propriis* O (cf. Hesych. s. v. ἄδρακτον· ἴδιον): ἀδράττοιc M | 8 θύcαι M | 10 τοῦ ἁγιάcματοc M: (*destituti*) *sanctificatione* O | 11 τῶν ἱερείων M: *sacerdotum* O | οἱ τὴν καινὴν κτέ.: *inuento nouo sacrificio non ultra indigentes Hierusalem* O | 15 ἔξω M: *uno excepto* O.

1 διὰ τὶ γὰρ ἀποcτάντεc κτέ.: διαπυνθάνεται (διαπυνθάναται M) λέγων· διὰ τί (διατί M) γὰρ ἀποcτάντεc ἡμῶν οὐχὶ τὸν τῶν Ἰουδαίων ἀγαπᾶτε νόμον οὐδὲ ἐμμένετε τοῖc ὑπ᾽ ἐκείνου λεγομένοιc καὶ ἀντὶ τίνοc οὐ θύετε; 306 C 4 | ὅτι — τὴν τοῖc Ἰουδαίοιc ἀνεπιτήδευτον πολιτείαν κατορθοῦν ᾑρήμεθα, —, ἐν αἰτίᾳ ποιεῖται τὰ καθ᾽ ἡμᾶc 313 B 8 | ἐπὶ τὸ χεῖρον τὸν τοῦ πανcόφου Μωυcέωc (Μωcέωc MA) κατακεκομίcθαι νόμον πρὸc ἡμῶν ἰcχυρίζεται 313 E 1 | 3 ἐρεῖ πάντωc τιc κτέ.: οὔκουν (scripsi: οὐκοῦν MA) ἐπεί τοι πέπαυται τοῦ θύειν ὁ Ἰcραήλ, τοῦ θύειν ἡμᾶc ἀπεcχήμεθα 312 B 1 | 9 ἀπεcτερημένοι δὲ τοῦ ναοῦ κτέ.: ἐπειδὴ δέ, φηcι τῶν κατὰ τὸν νόμον ἱερουργιῶν καταλῆξαι τὸν Ἰcραήλ, ὡc οὐκ ἐξὸν αὐτῷ τοῦτο δρᾶν, εἰ τῶν Ἱεροcολύμων ἀπονοcφίζοιτο, κτέ. 312 B 7 | 12 ἀντὶ τίνοc οὐ θύετε 306 C 7 | 14 τοῖc ἔθνεcιν ὁμολογοῦνταc Ἰουδαίουc κτέ.: cυμφέρεται τὰ Ἑλλήνων τοῖc Ἰουδαίων ἔθεcιν ἄνω τε καὶ κάτω διατεινόμενοc πλὴν ἑνόc, οἱ μὲν γάρ, φηcίν, ἑνὶ μόνῳ λατρεύουcι θεῷ, οἱ δὲ καὶ πλείουc εἶναί φαcιν 314 A 5.

ἐκεῖνο γὰρ αὐτῶν μὲν ἴδιον, ἡμῶν δὲ ἀλλότριον, ἐπεὶ τά γε ἄλλα
κοινά πωϲ ἡμῖν ἐϲτι, ναοὶ, τεμένη, θυϲιαϲτήρια, ἁγνεῖαι, φυ-
λάγματά τινα, περὶ ὧν ἢ τὸ παράπαν οὐδαμῶϲ ἢ μικρὰ δια-
φερόμεθα πρὸϲ ἀλλήλουϲ. | **Cyrilli verba:** τῆϲ ἐν ἀμφοῖν δόξηϲ 314
ἡμαρτηκέναι νομίζει (sc. ὁ Ἰουλιανὸϲ) τὰ καθ' ἡμᾶϲ (sc. τοὺϲ Χριϲτιανοὺϲ)
διά τοι τὸ μή τε θεοὺϲ προϲίεϲθαι πολλοὺϲ, | μήτε μὴν ἕνα κατὰ τὸν 314
νόμον, τρεῖϲ γε μὴν ἀνθ' ἑνὸϲ ὁμολογεῖν.

Ἀνθ' ὅτου περὶ τὴν δίαιταν οὐχὶ τοῖϲ Ἰουδαίοιϲ ὁμοίωϲ 314
ἐϲτὲ καθαροὶ, πάντα δὲ ἐϲθίειν ὡϲ λάχανα χόρτου δεῖν φατε
Act. 10, 15 Πέτρῳ πιϲτεύϲαντεϲ, ὅτι, φαϲὶν, εἶπεν ἐκεῖνοϲ· «ἃ ὁ θεὸϲ ἐκα-
θάριϲε, ϲὺ μὴ κοίνου»; τί τούτου τεκμήριον, ὅτι πάλαι μὲν
αὖ | τὰ ἐνόμιζεν ὁ θεὸϲ μιαρὰ, νυνὶ δὲ καθαρὰ πεποίηκεν αὐτά; 314
Μωυϲῆϲ μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν τετραπόδων ἐπιϲημαινόμενοϲ πᾶν τὸ
Levit. 11, 3 διχηλοῦν, φηϲὶν, ὁπλὴν καὶ ἀναμαρυκίζον μαρυκιϲμὸν καθαρὸν
εἶναι, τὸ δὲ μὴ τοιοῦτον ἀκάθαρτον εἶναι. εἰ μὲν οὖν ὁ χοῖροϲ
ἀπὸ τῆϲ φανταϲίαϲ Πέτρου νῦν προϲέλαβε τὸ μαρυκᾶϲθαι, πειϲθῶ-
μεν αὐτῷ· τεράϲτιον γὰρ ὡϲ ἀληθῶϲ, εἰ μετὰ τὴν φανταϲίαν
Πέτρου προϲέλαβεν αὐτό. εἰ δὲ ἐκεῖνοϲ ἐψεύϲατο ταύτην
ἑωρακέναι, ἵν' εἴπω καθ' ὑμᾶϲ, τὴν ἀποκάλυψιν | ἐπὶ τοῦ βυρ- 314
ϲοδεψίου, τί ἐπὶ τηλικούτων οὕτω ταχέωϲ πιϲτεύϲομεν; τὶ γάρ
⟨ὁ Μωυϲῆϲ⟩ ὑμῖν ἐπέταξε τῶν χαλεπῶν, εἰ ἀπηγόρευϲεν ἐϲθίειν

2 *ut* ante ναοὶ adi O | *et* ante φυλάγματα adi O | 3 περὶ ὧν usque ad πρὸϲ ἀλλήλουϲ: *in quibus nihil omnino inter nos differimus* O | 5 τὰ καθ' ἡμᾶϲ M: *nos* O | 6 μὴν non vertit O | 8 *Iulianus* O | 9 χόρτου non vertit O | δεῖν M: *licere* O | 10 φαϲὶν scripsi: φηϲὶν M: non vertit O | 11 τί τούτου usque ad πεποίηκεν αὐτά;: *Quae huius cōiectura? Olim quidē deus putauit quaedam immunda, nunc autem munda fecit.* O | 13 ἐπὶ τῶν τετραπόδων M: *de omnibus* O | 15 εἶναι post ἀκάθαρτον non vertit O | 16 νῦν non vertit O | 17 τεράϲτιον γὰρ ὡϲ ἀληθῶϲ, εἰ: *miraculum enim, quod uere* O | 19 βυρϲοδεψείου M | 20 ἐπιτηλικούτων M | 21 ὁ Μωυϲῆϲ adieci: om MO | τῶν χαλεπῶν M: *tam graue* O.

8 ἀνθ' ὅτου περὶ τὴν δίαιταν κτέ.: τεθαύμακαϲ οὖν, εἰπέ μοι, τὰ Ἰουδαίων καὶ καθαρίωϲ (M: καθαρῶϲ A) αὐτοῖϲ τὰ περὶ τὴν δίαιταν ἠϲκῆϲθαι φῂϲ καὶ τῆϲ παρ' αὐτοῖϲ εὐϲιτίαϲ ἡττῆϲθαι Χριϲτιανοῦϲ; 314 E 7 | 9 ὡϲ λάχανα χόρτου: βρώϲιμα δὲ πάντα αὐτοῖϲ (sc. Χριϲτιανοῖϲ) ὡϲ λάχανα χόρτου 316 A 10 | 10 ἐκαθάριϲε: ἐκαθάριϲεν NT | 11 τί τούτου τεκμήριον κτέ.: οὐκοῦν οὐ ποτὲ μὲν ὁ νομοθέτηϲ καθαρὸν οἶδε τὸν ὗν ἤγουν τὰ ἕτερα, ποτὲ δὲ οὐχὶ 319 B 2 | 13 Levit. 11, 3: πᾶν κτῆνοϲ διχηλοῦν ὁπλὴν καὶ ὀνυχιϲτῆραϲ ὀνυχίζον δύο χηλῶν καὶ ἀνάγον μηρυκιϲμὸν ἐν τοῖϲ κτήνεϲι, ταῦτα φάγεϲθε | 15 εἰ μὲν οὖν ὁ χοῖροϲ κτέ.: οὐκοῦν εἰ καὶ μὴ πρόϲεϲτιν ὗϊ τὸ μαρυκᾶϲθαι τυχὸν, ἀλλ' οὐκ ἀκάθαρτον, ἐδώδιμον δὲ μᾶλλόν ἐϲτι τὸ ζῷον 319 B 9.

πρὸc τοῖc ὑείοιc τά τε πτηνὰ καὶ τὰ θαλάττια, ἀποφηνάμενοc
ὑπὸ τοῦ θεοῦ καὶ ταῦτα πρὸc ἐκείνοιc ἐκβεβλῆcθαι καὶ ἀκάθαρτα
19 D πεφηνέναι; | ἀλλὰ τί ταῦτα ἐγὼ μακραλογῶ λεγόμενα παρ᾽
αὐτῶν, ἐξὸν ἰδεῖν, εἴ τινα ἰcχὺν ἔχει; λέγουcι γὰρ τὸν θεὸν
ἐπὶ τῷ προτέρῳ νόμῳ θεῖναι τὸν δεύτερον. ἐκεῖνον μὲν γὰρ
γενέcθαι πρὸc καιρὸν περιγεγραμμένον χρόνοιc ὡριcμένοιc, ὕcτε-
ρον δὲ τοῦτον ἀναφανῆναι διὰ τὸ τὸν Μωυcέωc χρόνῳ τε καὶ
τόπῳ περιγεγράφθαι. τοῦτο ὅτι ψευδῶc λέγουcιν, ἀποδείξω
cαφῶc, ἐκ μὲν τῶν Μωυcέωc οὐ δέκα μόναc, ἀλλὰ μυρίαc παρε-
19 E χόμενοc μαρ | τυρίαc, ὅπου τὸν νόμον αἰώνιόν φηcιν. ἀκούετε
δὲ νῦν ἀπὸ τῆc ἐξόδου. «καὶ ἔcται ἡ ἡμέρα αὕτη ὑμῖν μνη- Exod. 12, 14
μόcυνον, καὶ ἑορτάcατε αὐτὴν ἑορτὴν κυρίῳ εἰc τὰc γενεὰc
ὑμῶν. νόμιμον αἰώνιον ἑορτάcατε αὐτήν. ἀπὸ δὲ τῆc ἡμέραc Exod. 12, 15
τῆc πρώτηc ἀφανιεῖτε ζύμην ἐκ τῶν οἰκιῶν ὑμῶν.» Desunt
nonnulli veteris testamenti loci eiusdem argumenti. ⟨. . . . . .⟩, |
20 A πολλῶν ἔτι τοιούτων παραλελειμμένων, ἀφ᾽ ὧν τὸν νόμον τοῦ
Μωυcέωc αἰώνιον ἐγὼ μὲν εἰπεῖν διὰ τὸ πλῆθοc παρῃτηcάμην·
ὑμεῖc δὲ ἐπιδείξατε, ποῦ τὸ παρὰ τοῦ Παύλου μετὰ τοῦτο τολ-
μηθὲν εἴρηται, ὅτι δὴ «τέλοc νόμου Χριcτόc». ποῦ τοῖc Ἑβραίοιc Rom. 10, 4

1 πρὸc τοῖc ὑείοιc M: *suilia* O | τε ante πτηνὰ non vertit O | 2 ὑπὸ τοῦ θεοῦ M: *doctus à deo* O | 3 ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | ἀλλὰ τί ταῦτα usque ad ἰcχὺν ἔχει;: *Sed quid ego prolixo sermone utor? Quae ab illis dicuntur, nunquid roboris habeant uidere licet.* O | παρ᾽ αὐτῶν Aubertus *ab illis* O: παρ᾽ αὐτὸν M | 5 ἐπὶ τῷ προτέρῳ νόμῳ θεῖναι τὸν δεύτερον: *in secunda lege posuisse aliud* O | πρωτέρω M | 6 περιγεγραμμένον M: *conscriptam* O | ὕcτερον M: *postea* O | 8 *Sed* ante τοῦτο adi O | 9 ἐκ μὲν τῶν Μωυcέωc scripsi: ἐκ μὲν τοῦ Μωcέωc M *ex Moyse* O | 10 ἀκούετε κτέ.: *Audite igitur ex libro Exodi* O | 11 αὕτη M: *ista* O | 12 ἑορτάcατε M: *celebrabitis* O | 13 ἑορτάcατε αὐτὴν M: *celebrabitis istud* O | 15.16 ante πολλῶν ἔτι haec fere adicienda esse mihi videntur: ἱκανὰc δὲ δοκῶ μοι χρήcειc ἤδη παρατεθεῖcθαι cf. prolegg. p. 120 | 16 τοῦ αὐτοῦ M mg *Iulianus* O | ἀφ ὧν κτέ.: *a quibus lex Mose aeterna dicitur, & propter multitudinem dicere cauebo.* O | 17 Μωcέωc M | 18 colon ante ὑμεῖc posui: comma pos A | ποῦ scripsi propter hiatum cf. prolegg. p. 160: ποῦ εἴρηται ποῦ εἴρηται M *ubi dictum sit* O | τὸ παρὰ τοῦ Παύλου μετὰ τοῦτο (μετατοῦτο M) τολμηθέν: *quod Paulus post haec ausus fuit* O | 19 εἴρηται h. l. adieci.

10 αἰώνιον: ὠνομάcθαι (A: ὠνομᾶcθαι M) φαμὲν τὸν νόμον 320 E 7 | αἰώνιοc τοίνυν ὁ νόμοc 322 B 3 | 11 αὕτη ὑμῖν Iulianus et LXX cod. Alex.: ὑμῖν αὕτη LXX | 12 τὰc γενεὰc Iulianus et LXX cod. Alex.: πάcαc τὰc γενεὰc LXX | 13 ἑπτὰ ἡμέραc ἄζυμα ἔδεcθε ante ἀπὸ δὲ adi LXX | 19 Rom. 10, 4: τέλοc γὰρ νόμου Χριcτὸc | ποῦ τοῖc Ἑβραίοιc ὁ θεὸc ἐπηγγείλατο κτέ.: ἐπειδὴ

ὁ θεὸς ἐπηγγείλατο νόμον ἕτερον | παρὰ τὸν κείμενον; οὐκ 320B
ἔστιν οὐδαμοῦ, οὐδὲ τοῦ κειμένου διόρθωσιν. ἄκουε γὰρ τοῦ
Deut. 4, 2 Μωυσέως πάλιν· «οὐ προσθήσετε ἐπὶ τὸ ῥῆμα, ὃ ἐγὼ ἐντέλλο-
μαι ὑμῖν, καὶ οὐκ ἀφελεῖτε ἀπ' αὐτοῦ. φυλάξασθε τὰς ἐντο-
λὰς κυρίου τοῦ θεοῦ ὑμῶν, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν σήμερον»
? καὶ «ἐπικατάρατος πᾶς ὃς οὐκ ἐμμένει πᾶσιν.» ὑμεῖς δὲ τὸ μὲν
ἀφελεῖν καὶ προσθεῖναι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ νόμῳ μικρὸν
ἐνομίσατε, τὸ δὲ παραβῆναι τελείως αὐτὸν ἀνδρειότερον τῷ παντὶ
καὶ μεγαλοψυχό | τερον, οὐ πρὸς ἀλήθειαν, ἀλλ' εἰς τὸ πᾶσι πιθα- 320C
νὸν βλέποντες. | Cyrilli verba: διαμέμνηται δὲ (sc. ὁ Ἰουλιανὸς) καὶ 324E
τῆς τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἐπιστολῆς, ἣν γεγράφασιν οἰκονομικῶς μονονουχὶ
Act. 15, 28 καὶ ἀρτιθαλῆ τὴν διάνοιαν ἔχουσι τοῖς ἐξ ἐθνῶν κεκλημένοις. «ἔδοξε
γὰρ» ἔφασκον «τῷ ἁγίῳ | πνεύματι καὶ ἡμῖν, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι 325A
Act. 15, 29 ὑμῖν βάρος πλὴν τούτων τῶν ἐπάναγκες, ἀποσχέσθαι ὑμᾶς εἰδωλοθύτου
καὶ πορνείας καὶ πνικτοῦ καὶ αἵματος.» ἐπισημαίνεται δὲ καί φησιν, ὡς
οὐκ ἔδοξεν ἐν τούτοις τῷ ἁγίῳ πνεύματι, τὸν Μωυσέως χρῆναι παρα-
λύεσθαι νόμον. | κατασκώπτει δὲ πρὸς τούτοις τὸν ⟨τῶν⟩ ἁγίων ἀποστό- 325C
λων ἔκκριτον Πέτρον ὁ γεννάδας, καὶ ὑποκριτὴν εἶναί φησι καὶ ἐληλέγχθαι
διὰ τοῦ Παύλου, ὥς ποτε μὲν τοῖς Ἑλλήνων ἔθεσι διαζῆν σπουδάζοντα,
ποτὲ δὲ τοῖς Ἰουδαίων. |

1 signum interrogationis post κείμενον pos M: punctum O | 2 *promittit* post διόρθωσιν adi O | 3 Μωσέως M | 7 προσθῆναι M | μικρὸν M: *parum* O | 8 δὲ ante παραβῆναι non vertit O | ἀνδρειότερον M: *uirile* O | 9 μεγαλοψυχότερον M: *magnanimum* O | *arbitramini* post μεγαλοψυχότερον adi O | 11 ἣν γεγράφασιν κτέ.: *quam dispensatiue scripserunt, quasi tenerum & nouitiū sensum habentibus ijs quae ex gentibus uocati erant* O | 14 πλὴν τούτων τῶν ἐπάναγκες scripsi: *praeter haec necessaria* O: πλὴν τῶν ἐπάναγκες M | 16 Μωσέως M | 17 κατασκόπτει M | δὲ post κατασκώπτει non vertit O | τῶν ante ἁγίων adieci: om M | 18 ὁ γεννάδας non vertit O | ἐληλέχθαι M | 19 τοῖς ante Ἑλλήνων ex τοῖς τοῖς corr M.

δέ φησιν ὁ τῶν ἱερῶν γραμμάτων κατήγορος μήτε νόμον ἕτερον ἐπαγγείλασθαί που τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τὸν τῶν ὅλων θεὸν μήτε μὴν ἐπανόρθωσίν τινα τοῖς διὰ Μωυσέως (Μωσέως MA) τεθεσπισμένοις ἐπενεγκεῖν κτέ.: 323 E 4 | 3 ἐπὶ Iulianus: πρὸς LXX | 4 φυλάξασθε: φυλάσσεσθε LXX | 5 θεοῦ ὑμῶν Iulianus et LXX cod. Alex.: θεοῦ ἡμῶν LXX | 12 ἔδοξεν NT | 13 τῷ ἁγίῳ πνεύματι NT ed. Elzev. a. 1624 et ed. Steph. a. 1550: τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ NT | μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος: φάσκοντες δὲ τὸ «μηδὲν πλέον ὑμῖν ἐπιτίθεσθαι βάρος» ἐδίδασκον κτέ. 325 B 2 | 14 πλὴν τούτων τῶν ἐπάναγκες NT | ἀποσχέσθαι: ἀπέχεσθαι NT | ὑμᾶς om NT | εἰδωλοθύτου *usque ad* αἵματος: εἰδωλοθύτων καὶ αἵματος καὶ πνικτῶν (πνικτοῦ ed. Elz. et Steph.) καὶ πορνείας NT | 15 ἐπισημαίνεται δὲ κτέ.: ἐδόκει δὴ οὖν τῷ πνεύματι φυλάττεσθαι παρ' αὐτῶν ἥκιστα μὲν τὸν νόμον κτέ. 325 B 6.

327A Οὕτω δέ ἐςτε δυςτυχεῖς, ὥςτε οὐδὲ τοῖς ὑπὸ τῶν ἀποςτόλων ὑμῖν παραδεδομένοις ἐμμενενήκατε· καὶ ταῦτα δὲ ἐπὶ τὸ χεῖρον καὶ δυςςεβέςτερον ὑπὸ τῶν ἐπιγινομένων ἐξειργάςθη. τὸν γοῦν Ἰηςοῦν οὔτε Παῦλος ἐτόλμηςεν εἰπεῖν θεὸν οὔτε Ματθαῖος οὔτε Λουκᾶς οὔτε Μάρκος. ἀλλ' ὁ χρηςτὸς Ἰωάννης,
327B αἰςθόμενος ἤδη | πολὺ πλῆθος ἑαλωκὸς ἐν πολλαῖς τῶν Ἑλληνίδων καὶ Ἰταλιωτίδων πόλεων ὑπὸ ταύτης τῆς νόςου, ἀκούων δὲ, οἶμαι, καὶ τὰ μνήματα Πέτρου καὶ Παύλου λάθρᾳ μὲν, ἀκούων δὲ ὅμως αὐτὰ θεραπευόμενα πρῶτος ἐτόλμηςεν εἰπεῖν. μικρὰ δὲ εἰπὼν περὶ Ἰωάννου τοῦ βαπτιςτοῦ, πάλιν ἐπανάγων
ἐπὶ τὸν ὑπ' αὐτοῦ κηρυττόμενον λόγον «καὶ ὁ λόγος» φηςὶ Joh. 1, 14

με
1 ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | 2 ἐμμενήκατε M | 3 ὑπὸ τῶν ἐπιγινομένων ἐξειργάςθη M: *quàm se res habeant extēderitis* O | 4 τὸν γοῦν Ἰηςοῦν M: *Unde Iesum* O | 6 ἤδη non vertit O | ἑαλωκὸς Aubertus: ἑαλωκὼς M | 7 καὶ Ἰταλιωτίδων non vertit O | ὑπὸ ταύτης τῆς νόςου Aubertus *hoc morbo* O: ὑπὸ τῆς νόςου M | 8 καὶ post οἶμαι non vertit O | Πέτρου καὶ Παύλου M: *Pauli et Petri* O | 9 αὐτὰ θεραπευόμενα: *circūferri* O | 10 δὲ M: *et* O.

1 οὐδὲ τοῖς ὑπὸ τῶν ἀποςτόλων κτέ.: ἡμᾶς — αὐτοῖς ἀντεπενηνέχθαι φηςὶ τοῖς ἁγίοις μυςταγωγοῖς καὶ πεποιῆςθαι μὲν παρ' οὐδὲν (A: παρουδὲν M) τὴν ἀποςτολικὴν παράδοςιν, τραπέςθαι δὲ μᾶλλον καὶ τοῦτο ἀκαταψέκτως ἧπερ ἂν ἡμᾶς ἀποφέροιτο ⟨τὸ⟩ (τὸ adieci: om MA) δοκοῦν 326 B 2 | ποῖον, εἰπέ μοι, τῶν ἀποςτολικῶν ἐνταλμάτων ἢ μικρὸν ἢ μέγα πρὸς ἡμῶν οὐ τετήρηται; τί πρὸς τὸ χεῖρον παρεβιβάςθη παρά γε τῶν μετ' ἐκείνους τὴν τοῦ λόγου χρείαν ἐγκεχειριςμένων παρὰ θεοῦ —; 327 C 8 | 4 τὸν γοῦν Ἰηςοῦν κτέ.: διημάρτηκε τἀληθοῦς καὶ τοῦτο εἰςάπαν· οὐ γὰρ δὴ φάναι ὡς εἴη θεὸς ὁ Χριςτὸς οὔτε Παῦλον οὔτε Μάρκον οὔτε Ματθαῖον οὔτε Λουκᾶν 327 E 9 | Χριςτὸν καὶ θεὸν ἐπὶ πάντας καὶ μὴν καὶ εὐλογητὸν εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν, εἶναί φηςιν (sc. ὁ Παῦλος) 328 B 7 | φωνὰς μὲν οὖν ἤδη παρηγάγομεν τοῦ θεςπεςίου Παύλου ςαφῶς καὶ ἀναμφιςβητήτως θεὸν ὀνομάζοντος τὸν τῶν ὅλων ςωτῆρα Χριςτόν. δεῖν δὲ οἶμαι καὶ τὰς τῶν ἑτέρων παραθέςθαι χρήςεις, δι' ὧν ὡς θεοῦ διαμέμνηνται τοῦ Χριςτοῦ. ἔφη τοίνυν ὁ Ματθαῖος κτέ. 329 A 3 | καὶ ταυτὶ μὲν ἡμῖν ὁ Ματθαῖος —. Μάρκος γε μὴν διὰ τῶν αὐτῶν ἐννοιῶν εἶπε πανταχοῦ καὶ τοῖς τοῦ Ματθαίου ςυμφέρεται λόγοις 320 A 2 | καὶ ὁ θεςπέςιος (M: ὁ adi A) Λουκᾶς πεφρόνηκεν οὕτω περὶ αὐτοῦ 330 E 2 | Λουκᾶς τε καὶ Ματθαῖος καὶ μέντοι καὶ Μάρκος — θεὸν ὠνόμαζον αὐτόν 331 D 8 | 5 ἀλλ' ὁ χρηςτὸς Ἰωάννης κτέ.: ὁ ςοφὸς Ἰωάννης ἐν ἀρχῇ τὸν λόγον εἶναί φηςι (M: φηςιν A) καὶ θεὸν εἶναι καὶ (καὶ M: om A) πρὸς (τὸν adi A) θεόν, εἶτα μετὰ τοῦτο γενέςθαι καὶ ςάρκα, τοῦτ' ἔςτιν ἄνθρωπον 328 E 4 | 7 ἀκούων δὲ, οἶμαι, καὶ τὰ μνήματα κτέ.: οὐ γάρ τοι, καθά φηςιν αὐτός, θεραπεύοντας τινας τὰ τῶν ἁγίων μνήματα τεθεαμένος, Παύλου γέ (scripsi: τέ MA) φημι καὶ Πέτρου, προήχθη (sc. ὁ Ἰωάννης) λέγειν, ὡς εἴη θεὸς Ἰηςοῦς Χριςτός 331 C 7 | 9 πρῶτος ἐτόλμηςεν εἰπεῖν: ἀλλ' οὐδὲ πρῶτος ἔφη θεὸν εἶναι τὸν Ἰηςοῦν 331 D 6 | 11 καὶ ὁ λόγος κτέ.: διατείνεται μὲν εἰπεῖν τὸν θεςπέςιον εὐαγγελιςτὴν «καὶ ὁ λόγος ςὰρξ

«ϲάρξ ἐγένετο καὶ ἐϲκήνωϲεν ἐν ἡμῖν», τὸ δὲ ὅπωϲ οὐ λέγει αἰϲχυνόμενοϲ. οὐδαμοῦ δὲ αὐτὸν οὔτε Ἰηϲοῦν οὔτε | Χριϲτόν, 327
ἄχριϲ οὗ θεὸν καὶ λόγον ἀποκαλεῖ, κλέπτων δὲ ὥϲπερ ἠρέμα καὶ λάθρᾳ τὰϲ ἀκοὰϲ ἡμῶν, Ἰωάννην φηϲὶ τὸν βαπτιϲτὴν ὑπὲρ Χριϲτοῦ Ἰηϲοῦ ταύτην ἐκθέϲθαι τὴν μαρτυρίαν, ὅτι ἄρ' οὗτόϲ ἐϲτιν, ὃν χρὴ πεπιϲτευκέναι θεὸν εἶναι λόγον. | ἀλλ' ὅτι μὲν 333
τοῦτο περὶ Ἰηϲοῦ Χριϲτοῦ φηϲιν Ἰωάννηϲ, οὐδὲ αὐτὸϲ ἀντιλέγω. καίτοι δοκεῖ τιϲι τῶν δυϲϲεβῶν ἄλλον μὲν Ἰηϲοῦν εἶναι Χριϲτόν, | ἄλλον δὲ τὸν ὑπὸ Ἰωάννου κηρυττόμενον λόγον. 333
οὐ μὴν οὕτωϲ ἔχει. ὃν γὰρ αὐτὸϲ εἶναί φηϲι θεὸν λόγον, τοῦτον ὑπὸ Ἰωάννου φηϲὶν ἐπιγνωϲθῆναι τοῦ βαπτιϲτοῦ Χριϲτὸν Ἰηϲοῦν ὄντα. ϲκοπεῖτε οὖν, ὅπωϲ εὐλαβῶϲ, ἠρέμα καὶ λεληθότωϲ ἐπειϲάγει τῷ δράματι τὸν κολοφῶνα τῆϲ ἀϲεβείαϲ οὕτω τέ ἐϲτι πανοῦργοϲ καὶ ἀπατεών, ὥϲτε αὖθιϲ ἀναδύεται προϲτι-
Ioh. 1, 18 θείϲ· «θεὸν οὐδεὶϲ ἑώρακε πώποτε· ὁ μονογενὴϲ υἱόϲ, ὁ ὢν ἐν τοῖϲ κόλποιϲ τοῦ πατρόϲ, ἐκεῖνοϲ ἐξηγήϲατο.» πότερον οὖν οὗτόϲ | ἐϲτιν ὁ θεὸϲ λόγοϲ ϲάρξ γενόμενοϲ, ὁ μονογενὴϲ υἱόϲ, 333D
ὁ ὢν ἐν τοῖϲ κόλποιϲ τοῦ πατρόϲ; καὶ εἰ μὲν αὐτόϲ, ὅνπερ

1 τὸ δὲ ὅπωϲ κτέ.: *Quo autem pacto, nescio, turbatus, dicit nusquam ipsum uel Iesum uel Christum ad hoc usque extollere, ut illum deum & Verbum uocet* O | οὐ λέγει *alij* B 2 mg: λέγειν M | 3 ὥϲπερ non vertit O | 5 ἄρ' scripsi propter hiatum cf. prolegg. p. 160: ἄρα M | 6 πεπιϲτευκέναι M: *credi* O | ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | μὲν τοῦτο non vertit O | 8 τιϲι τῶν δυϲϲεβῶν M: *quibusdam impijs* O | μὲν Ἰηϲοῦν non vertit O | 10 οὐ μὴν οὕτωϲ ἔχει M: *Caeterum sic habet* O | 11 φηϲιν M | 12 ὄντα non vertit O | ὅπωϲ εὐλαβῶϲ, ἠρέμα καὶ λεληθότωϲ M: *uere reuerentur, quod placide & clanculum* O | λεληθότωϲ Aubertus: λεληθότοϲ M | 13 τῷ δράματι superscrips M | 14 τε post οὕτω non vertit O | ὥϲτε κτέ.: *adeóque rursus se apparat & addit* O | 15 ἐν τοῖϲ κόλποιϲ M: *in sinu* O | 16 του M.

ἐγένετο», οὐ μὴν ἔτι καὶ ὅπωϲ, αἰϲχυνόμενον, οἶμαί που. οὐδαμοῦ δέ φηϲιν αὐτὸν οὔτε Ἰηϲοῦν οὔτε Χριϲτόν, ἄχριϲ οὗ θεὸν ⟨καὶ⟩ (καὶ adieci *et* O: om MA) λόγον ἀποκαλεῖ 331 E 3 | cf. 332 C 8 ad p. 224, 4 | λίαν ἐπὶ καιροῦ καὶ Χριϲτὸν ὀνομάζει καὶ Ἰηϲοῦν 332 D 7 | 4 Ἰωάννην φηϲὶ τὸν βαπτιϲτὴν κτέ.: τίνα τοίνυν εὐηγγελίζετο ἀνὰ πᾶϲαν τὴν Ἰουδαίαν ὁ θεϲπέϲιοϲ βαπτιϲτήϲ; ἆρ' οὐχὶ τὸν Ἰηϲοῦν —; 330 E 9 | φηϲὶ ταῖϲ Ἰωάννου (sc. τοῦ βαπτιϲτοῦ) φωναῖϲ ἀβαϲανίϲτωϲ ἐπιθαρρήϲαντα (sc. Ἰωάννην τὸν εὐαγγελιϲτήν) τὸν ἐπί γε τοῦ μονογενοῦϲ ποιήϲαϲθαι λόγον, οὐ μὴν ἔτι καὶ Χριϲτὸν αὐτὸν ἤγουν Ἰηϲοῦν ὀνομάϲαι (scripsi *nominasse* O: ὠνόμαϲε MA) 332 C 8 | 14 αὖθιϲ ἀναδύεται κτέ.: οὐ ταῖϲ ἑαυτοῦ φωναῖϲ ἀντεγηγερμένον εὑρήϲομεν τὸν θεϲπέϲιον εὐαγγελιϲτήν, κἂν εἰ λέγει θεὸν μὴ ἑωρᾶϲθαι πώποτε, οὐδέ, ἐπείπερ τεθεάμεθα τὸν Ἰηϲοῦν, —, ψευδοεπὴϲ εἴη ἂν (M: οὐκ ἂν εἴη A) ὁ τῆϲ ἀληθείαϲ ὑπαϲπιϲτὴϲ 334 C 8 | 15 ἑώρακε: ἑώρακεν NT | ἐν τοῖϲ κόλποιϲ: εἰϲ τὸν κόλπον NT.

οἶμαι, ἐθεάσασθε δήπουθεν καὶ ὑμεῖς θεόν. ἐσκήνωσε γὰρ ἐν Joh. 1, 14
ὑμῖν καὶ ἐθεάσασθε τὴν δόξαν αὐτοῦ. τί οὖν ἐπιλέγεις, ὅτι
θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε; ἐθεάσασθε γὰρ ὑμεῖς εἰ καὶ μὴ
τὸν πατέρα θεὸν, ἀλλὰ τὸν θεὸν λόγον. εἰ δὲ ἄλλος ἐστὶν ὁ
μονογενὴς υἱὸς, ἕτερος δὲ ὁ θεὸς λόγος, ὡς ἐγώ τινων ἀκήκοα
τῆς ὑμετέρας αἱρέσεως, ἔοικεν οὐδὲ ὁ Ἰωάννης αὐτὸ τολ-
μᾶν ἔτι. |
B Ἀλλὰ τοῦτο μὲν τὸ κακὸν ἔλαβε παρὰ Ἰωάννου τὴν ἀρ-
χήν· ὅσα δὲ ὑμεῖς ἑξῆς προσευρήκατε, πολλοὺς ἐπεισάγοντες
τῷ πάλαι νεκρῷ τοὺς προσφάτους νεκροὺς, τίς ἂν πρὸς ἀξίαν
C βδελύξαιτο; πάντα ἐπληρώσατε τάφων καὶ μνη | μάτων, καίτοι
οὐκ εἴρηται παρ' ὑμῖν οὐδαμοῦ τοῖς τάφοις προσκαλινδεῖσθαι
καὶ περιέπειν αὐτούς. εἰς τοῦτο δὲ προεληλύθατε μοχθηρίας,
ὥστε οἴεσθαι δεῖν ὑπὲρ τούτου μηδὲ τῶν γε Ἰησοῦ τοῦ Ναζω-
ραίου ῥημάτων ἀκούειν. ἀκούετε οὖν, ἅ φησιν ἐκεῖνος περὶ
τῶν μνημάτων· «οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκρι- Matth. 23, 27
ταὶ, ὅτι παρομοιάζετε τάφοις κεκονιαμένοις· ἔξωθεν ὁ τάφος
φαίνεται ὡραῖος, ἔσωθεν δὲ γέμει ὀστέων νεκρῶν καὶ πάσης
D ἀκαθαρσίας.» εἰ τοίνυν ἀκαθαρσίας Ἰη | σοῦς ἔφη πλήρεις εἶναι

1 δήπουθεν M: *alicubi* O | ἐν ὑμῖν M: *in nobis* O | 3 ἐθεάσασθε γὰρ ὑμεῖς non vertit O | 5 υἱὸς scripsi *filius* O: θεὸς M | 6 ὑμετέρας Aubertus (*de*) *uestra* O: ἡμετέρας M | ἔοικεν κτέ.: *uidetur neque Ioannes hoc dicere ausus* O | 8 ἰουλι^αν~ M mg *Iulianus* O | 10 τῷ πάλαι νεκρῷ M: *ad antiquum illum mortuum* O | 11 βδελύξαιτο scripsi: βδελύξηται M | πάντα ἐπληρώσατε τάφων καὶ μνημάτων M: *Omnia monumenta implestis* O | 14 μηδὲ M: *neque* O | 15 εκεῖνος M | 19 πλήρεις εἶναι scripsi propter hiatum cf. prolegg. p. 160: εἶναι πλήρεις M.

1 Joh. 1, 14: ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ | 11 πάντα ἐπληρώσατε τάφων καὶ μνημάτων κτέ.: ὁ κράτιστος Ἰουλιανὸς κατακέκραγεν οὐκ ὀρθῶς τῆς Χριστιανῶν ἐπιεικείας, εἰ περὶ πολλοῦ πεποίηνται τὴν εἰς τοὺς ἁγίους μάρτυρας αἰδῶ καὶ τιμήν 336 E 3 | 16 οὐαὶ ὑμῖν κτέ.: οὐ γάρ τοι τάφων ἀποφοιτᾶν προστέταχεν, καίπερ εἰδὼς αὐτοὺς ὀστέων νεκρῶν μεστοὺς καὶ πάσης ἀκαθαρσίας· τάφοις δὲ μᾶλλον κεκονιαμένοις ἀφομοιοῦν ἐδόκει τὸν εἴρωνα καὶ ὑποκριτὴν τῶν Φαρισαίων δῆμον 337 A 11 | 17 ἔξωθεν: οἵτινες ante ἔξωθεν ut Iulianus om ℵ* (Sinait. m. 1) | ἔξωθεν κτέ.: ἔξωθεν μὲν φαίνονται ὡραῖοι, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν κτέ. NT. | 19 ἀκαθαρσίας Ἰησοῦς κτέ.: τὰς μὲν οὖν τῶν σωμάτων θήκας οὐκ ἀπηλλάχθαι φαμὲν ἀκαθαρσίας 335 D 10 | ἀλλὰ γὰρ ναί, φησί (M: φησὶν A), φευκτέον τοὺς τάφους, οὓς καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἀκαθαρσίας ἔφη μεστούς. ᾔδει δὲ οὕτω τὸν τεθνεῶτα βδελυρόν, ὥστε οὐδὲ ἐφῆκε τῷ μαθητῇ θάπτειν τὸν πατέρα 337 A 5 | τῷ γε μὴν τῷ μαθητῇ τὸ χρῆναι δὴ μᾶλλον κατακολουθεῖν εἰπεῖν, ἐφεῖναι δὲ θάπτειν τοὺς τεθνεῶτας ἑτέροις, ἐδίδαξεν κτέ. 337 B 7.

τοὺϲ τάφουϲ, πῶϲ ὑμεῖϲ ἐπ᾽ αὐτῶν ἐπικαλεῖϲθε τὸν θεόν; Cyrilli
verba: προϲεπάγει δὲ (sc. ὁ Ἰουλιανὸϲ) τούτοιϲ, ὅτι καὶ μαθητοῦ τινοϲ λέ-
Matth. 8, 21 γοντοϲ «κύριε, ἐπίτρεψόν μοι πρῶτον ἀπελθεῖν καὶ θάψαι τὸν πατέρα μου»,
Matth. 8, 22 αὐτὸϲ ἔφη· «ἀκολούθει μοι καὶ ἄφεϲ τοὺϲ νεκροὺϲ θάπτειν τοὺϲ ἑαυτῶν
νεκρούϲ.» | τούτων οὖν οὕτωϲ ἐχόντων, ὑμεῖϲ ὑπὲρ τίνοϲ προϲ- 339
καλινδεῖϲθε τοῖϲ μνήμαϲι; ἀκοῦϲαι βούλεϲθε τὴν αἰτίαν; οὐκ
Is. 65, 4 ἐγὼ φαίην ἄν, ἀλλ᾽ Ἡϲαΐαϲ ὁ προφήτηϲ· «ἐν τοῖϲ μνήμαϲι
καὶ ἐν τοῖϲ ϲπηλαίοιϲ κοιμῶνται δι᾽ ἐνύπνια.» | ϲκοπεῖτε οὖν, 340
ὅπωϲ παλαιὸν ἦν τοῦτο τοῖϲ Ἰουδαίοιϲ τῆϲ μαγγανείαϲ τὸ ἔρ-
γον, ἐγκαθεύδειν τοῖϲ μνήμαϲιν ἐνυπνίων χάριν. ὃ δὴ καὶ τοὺϲ ἀποϲτόλουϲ ὑμῶν εἰκόϲ ἐϲτι μετὰ τὴν τοῦ διδαϲκάλου τελευτὴν ἐπιτηδεύϲανταϲ ὑμῖν τε ἐξ ἀρχῆϲ παραδοῦναι τοῖϲ πρώτοιϲ πεπιϲτευκόϲι, καὶ τεχνικώτερον ὑμῶν αὐτοὺϲ μαγγανεῦϲαι, τοῖϲ δὲ μεθ᾽ ἑαυτοὺϲ ἀποδεῖξαι δημοϲίᾳ τῆϲ μαγγανείαϲ ταύτηϲ καὶ βδελυρίαϲ τὰ ἐργαϲτήρια. |

Ὑμεῖϲ δὲ, ἃ μὲν ὁ θεὸϲ ἐξ ἀρχῆϲ ἐβδελύξατο καὶ διὰ 343C
Μωυϲέωϲ καὶ τῶν προφητῶν, ἐπιτηδεύετε, προϲάγειν δὲ ἱερεῖα βωμῷ καὶ θύειν παρῃτήϲαϲθε. πῦρ γὰρ, φαϲὶν, οὐ κάτειϲιν,

2 δὲ M: *item* O | 5 ἰουλια^N M mg m. 2 (Bessarionis) *Iulianus* O | προϲκαλινδεῖϲθε Aubertus: προϲκαλινδεῖϲθαι M | 6 ἀκοῦϲαι usque ad ἐν τοῖϲ μνήμαϲι prius om, dein in margine scrips M | 12 παραδοῦναι M: *tradiderunt* O | 13 καὶ τέχνικώτερον ὑμῶν αὐτοὺϲ μαγγανεῦϲαι: *ut & ipsi uobis imponerent* O | F τεχνικώτερον B 1 (F B 2) F τέρον B 2 mg | ὑμῶν coniecit Aubertus: *uobis* O: ἡμῖν M | αὐτοὺϲ scripsi: αὐτοὶ M *ipsi* O | 16 ἰουλι^αν M mg *Iulianus* O | 17 μωϲέωϲ M | 18 φαϲὶν scripsi *dicunt* O: φηϲιν M.

7 Ἡϲαΐαϲ ὁ προφήτηϲ κτέ.: πρὸϲ βεβαίωϲιν, ὧν ψεύδεται, τὰϲ Ἡϲαΐου προτείνει φωνάϲ, ᾠήθη δὲ δι᾽ αὐτῶν ἀπελέγχειν δύναϲθαι τοὺϲ τῷ θείῳ νόμῳ παιδαγωγουμένουϲ, ὡϲ εἴη φίλον αὐτοῖϲ τὸ προϲκαλινδεῖϲθαι μνήμαϲι καὶ ὀνείρων ἐπιθυμεῖν 341 A 11 | 8 δι᾽ ἐνύπνια: διὰ ἐνύπνια LXX | 10 ὃ δὴ καὶ τοὺϲ ἀποϲτόλουϲ κτέ.: οἵ γε μὴν θεϲπέϲιοι μαθηταὶ ποῦ παρέδοϲαν (M: παρέδωκαν A) ἡμῖν ἐλεγχέτω παρελθών, ὅτι καὶ μνήμαϲιν ἐγκαλινδεῖϲθαι χρὴ καὶ τὰϲ περὶ τῶν τεθνεώτων ὁράϲειϲ αἰτεῖν ἤγουν τὰ ἐνύπνια 340 B 3 | 17 προϲάγειν δὲ ἱερεῖα κτέ.: ὁ τῆϲ ἀποϲταϲίαϲ Ἰουλιανὸϲ κατὰ τῆϲ εὐϲεβείαϲ γράφων — ἔδοξέν τι ϲοφὸν καὶ δυϲεπιτίμητον αἰτιᾶϲθαι Χριϲτιανούϲ, ὅτι μὴ ζωοθυϲίαιϲ τὸ θεῖον γεραίρουϲιν Photius quaest. Amphil. 109 Hergenr. (Patrol. Gr. cur. Migne vol. CI. p. 101 D | ἐπειδὴ δέ φηϲιν, ὡϲ ἀπεϲπούδαϲται παρ᾽ ἡμῖν τὸ ταῖϲ δι᾽ αἱμάτων κεχρῆϲθαι θυϲίαιϲ, οἴεται δὲ ἴϲωϲ τῆϲ τοιαύτηϲ ἡμᾶϲ ἀπεϲχῆϲθαι λατρείαϲ, ὅτι μὴ πῦρ κάτειϲιν ἐξ οὐρανοῦ, φαμὲν κτέ. 344 B 2 | ἀνεπιτήδευτον δὲ τὸ βουθυτεῖν ἐϲχήκαμεν, οὐκ ἐπεί τοι πῦρ οὐ καθίηϲι θεόϲ, ἀλλ᾽ ὅτι κτέ. 344 B 7 | ὁ αὐτὸϲ δ᾽ ἂν εἴη λόγοϲ καὶ ἐπί γε τοῖϲ θύμαϲι τοῖϲ προτεθυμένοιϲ δι᾽ Ἡλίου (ἠλιοὺ M) ποτέ. καθίει γὰρ δὴ καὶ τότε τὸ πῦρ ὁ τῶν ὅλων θεὸϲ κτέ. 345 A 7 | οὔκουν (M: οὐκοῦν A), ὅτι μὴ κάτειϲι τὸ πῦρ, τὸ μηλοϲφαγεῖν παραιτούμεθα 345 B 1 | καὶ εἰ τέθυκεν

ὥcπερ ἐπὶ Μωυcέωc τὰc θυcίαc ἀναλίcκον. ἅπαξ τοῦτο ἐπὶ Levit. 9, 24
3D Μωυ | cέωc ἐγένετο καὶ ἐπὶ Ἡλίου τοῦ Θεcβίτου πάλιν μετὰ 1 Reg. 18, 38
πολλοὺc χρόνουc. ἐπεί, ὅτι γε πῦρ ἐπείcακτον αὐτὸc ὁ Μωυcῆc
εἰcφέρειν οἴεται χρῆναι καὶ Ἀβραὰμ ὁ πατριάρχηc ἔτι πρὸ τούτου,
δηλώcω διὰ βραχέων. Cyrilli verba: ἀπομνημονεύcαc (sc. ὁ Ἰουλιανὸc)
6E τῆc ἐπί γε τῷ Ἰcαὰκ ἱcτορίαc κτέ. | καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ
τῶν υἱῶν Ἀδὰμ ἀπαρχὰc τῷ θεῷ διδόντων, «ἐπεῖδεν ὁ θεὸc» Gen. 4, 4
7A φηcὶν «ἐπὶ Ἄβελ καὶ ἐπὶ τοῖc δώροιc αὐτοῦ. ἐπὶ | δὲ Κάιν Gen. 4, 5
καὶ ἐπὶ ταῖc θυcίαιc αὐτοῦ οὐ προcέcχε. καὶ ἐλύπηcε τὸν Κάιν
λίαν, καὶ cυνέπεcε τὸ πρόcωπον αὐτοῦ. καὶ εἶπε κύριοc ὁ Gen. 4, 6
θεὸc τῷ Κάιν· ἵνα τί περίλυποc ἐγένου, καὶ ἵνα τί cυνέπεcε
τὸ πρόcωπόν cου; οὐκ ἐὰν ὀρθῶc προcενέγκῃc, ὀρθῶc δὲ μὴ Gen. 4, 7

1 μωcέωc M | *dicitur de coelo* post Μωυcέωc adi O | 2 μωcέωc M | ἐπὶ Ἡλίου: cf. prolegg. p. 157 | ἡλίου M | μετὰ πολλοὺc χρόνουc non vertit O | 3 ἐπεί, ὅτι κτέ.: *alioqui ignem scilicet alienum inferre lex prohibet. Vsum aūt Abraham patriarchā igne alieno, manifestabo paucis* O | 5 ἰουλι^αν M mg *Iulianus* O | 9 καὶ καὶ ante ἐπὶ M | 11 ἱνατί M | ἱνατί M.

Ἀβραάμ, πῦρ ἐπείcακτον, ὥc φηcι, τοῖc θύμαcιν ἐνιεὶc καὶ οὐχὶ δὴ πάντωc τὸ ἐξ οὐρανοῦ, πρὸc ἡμᾶc τοῦτο παντελῶc οὐδέν. παραιτουμένοιc μὲν γὰρ τὸ καθιεροῦν τῷ θεῷ τὰ τῷ νόμῳ διηγορευμένα καὶ πρόφαcιν ποιουμένοιc τῆc εἰc τοῦτο ῥᾳcτώνηc τὸ μὴ ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ καθικνεῖcθαι τὸ πῦρ, παρεκόμιcεν ἂν εἰc ἔλεγχον εὐcθενῆ τοῦ τῶν θείων ἡμᾶc ἀλογῆcαι νόμων τὸ ἐπειcάκτῳ πυρὶ κεχρῆcθαι τὸν Ἀβραάμ. ἐπειδὴ δὲ κτέ. 346 B 8 | ᾠήθη μὲν οὖν ἀποχρήcειν αὐτῷ πρὸc ἐπικουρίαν ἧc πεποίηται καθ' ἡμῶν διαβολῆc, ὅτι θύειν ἡμῖν Ἰουδαϊκῶc ἀπεcπούδαcται, τὸ ἀποφῆναι μὲν θύοντα τὸν Ἀβραάμ, οὐ μὴν καὶ ἐξ οὐρανοῦ καθιγμένον τοῖc θύμαcιν ἐπιπτῆναι τὸ πῦρ, ἔξωθεν δὲ μᾶλλον εἰcκεκρίcθαι 347 D 2 | 5 ἀπομνημονεύcαc κτέ.: εἰ δὲ κριὸc ἐδείχθη τῷ Ἀβραάμ, ὃν δὴ καὶ τέθυκεν ἀντὶ Ἰcαάκ, φαμὲν κτέ. 346 B 3 | 6 καὶ οὐ τοῦτο μόνον κτέ.: ἀπομνημονεύcαc δὲ (sc. ὁ Ἰουλιανὸc) τῆc ἐπί γε τῷ Ἰcαὰκ ἱcτορίαc, δέχεται πάλιν εἰc παράδειγμα τοὺc ἀμφὶ τὸν Ἄβελ καὶ δή καί φηcιν, ὡc κἀκεῖνοι θύοντεc οὐκ ἐξ οὐρανοῦ μᾶλλον ἐcχήκαcι πῦρ, ἀλλ' ἔξωθεν αὐτοὶ προcεκομίζοντο τοῖc βωμοῖc. πολυπραγμονεῖ δὲ πρὸc τούτῳ, τίc ὁ ἐπ' ἀμφοῖν ἐcτι λόγοc — τὴν μὲν γὰρ τοῦ Ἄβελ θυcίαν ἐπαινεῖ θεόc, ἀπαράδεκτον δὲ τὴν τοῦ Κάιν ἐποιήcατο —, καὶ ὅτι ἂν ἕλοιτο δηλοῦν τὸ «οὐκ ἐὰν (ἂν MA) ὀρθῶc προcενέγκῃc, ὀρθῶc δὲ μὴ διέλῃc, ἥμαρτεc; ἡcύχαcον.» πειρᾶται δὲ λόγον ἐφαρμόττειν τοιόνδε τινὰ τοῖc θεωρήμαcι (M: θεωρήμαcιν A). ζῶντι γάρ, φηcί, τῷ θεῷ θυμηρεcτέρα πάντωc ἡ διὰ ζῴων ἐcτὶ θυcία τῆc ἐξ ὡρίμων καὶ ἀπὸ γῆc. 343 D 5 | ἐπειcφέρει δὲ τῷ πρώτῳ τοὺc ἀμφὶ τὸν Ἄβελ 347 E 1 | 9 ταῖc θυcίαιc LXX A (Alex.) D (Cottonianus) a (Aldina) b (Romana) c (Complutensis anni 1514) m (cod. Monac. Gr. 9) r (cod. Basil.) t (Vindob. theol. Gr. 3) z (Zillan.): τοῖc δώροιc E (Bodleianus) cf. Genes. Gr. ed. de Lagarde, ut etiam in iis quae sequuntur | ἐλύπηcε τὸν Κάιν LXX acmz: ἐλύπηcεν τὸν Κάιν AEr ἐλυπήθη Κάιν b ἐλύπηcε κύριοc ὁ θεὸc τῶι Κάιν t | 10 τὸ πρόcωπον LXX cmtz: τῷ προcώπῳ AEabr.

διέλῃϲ, ἥμαρτεϲ;» ἀκοῦϲαι οὖν ἐπιποθεῖτε, τίνεϲ ἦϲαν αὐτῶν
Gen. 4, 3 αἱ προϲφοραί; «καὶ ἐγένετο μεθ' ἡμέραϲ, ἀνήνεγκε Κάιν ἀπὸ
Gen. 4, 4 τῶν καρπῶν τῆϲ γῆϲ θυϲίαν τῷ κυρίῳ. καὶ Ἄβελ ἤνεγκε καὶ
αὐτὸϲ | ἀπὸ τῶν πρωτοτόκων τῶν προβάτων καὶ ἀπὸ τῶν
ϲτεάτων αὐτῶν.» ναί, φαϲίν, οὐ τὴν θυϲίαν, ἀλλὰ τὴν διαίρε- 34
Gen. 4, 7 ϲιν ἐμέμψατο πρὸϲ Κάιν εἰπών· «οὐκ ἐὰν ὀρθῶϲ προϲενέγκῃϲ,
ὀρθῶϲ δὲ μὴ διέλῃϲ, ἥμαρτεϲ;» τοῦτο ἔφη τιϲ πρὸϲ ἐμὲ τῶν
πάνυ ϲοφῶν ἐπιϲκόπων· ὁ δὲ ἠπάτα μὲν ἑαυτὸν πρῶτον, εἶτα
καὶ τοὺϲ ἄλλουϲ. ἡ γὰρ διαίρεϲιϲ μεμπτὴ κατὰ τίνα τρόπον
ἦν, ἀπαιτούμενοϲ, οὐκ εἶχεν, ὅπωϲ διεξέλθῃ, οὐδέ, ὅπωϲ πρὸϲ
ἐμὲ ψυχρολογήϲειε. βλέπων δὲ αὐτὸν ἐξαπορούμενον, «αὐτὸ
τοῦτο», εἶ | πον «ὃ ϲὺ λέγειϲ, ὁ θεὸϲ ὀρθῶϲ ἐμέμψατο. τὸ
μὲν γὰρ τῆϲ προθυμίαϲ ἴϲον ἦν ἀπ' ἀμφοτέρων, ὅτι δῶρα 347
ὑπέλαβον χρῆναι καὶ θυϲίαϲ ἀναφέρειν ἀμφότεροι τῷ θεῷ.
περὶ δὲ τὴν διαίρεϲιν ὁ μὲν ἔτυχεν, ὁ δὲ ἥμαρτε τοῦ ϲκοποῦ.
πῶϲ καὶ τίνα τρόπον; ἐπειδὴ γὰρ τῶν ἐπὶ γῆϲ ὄντων τὰ μέν
ἐϲτιν ἔμψυχα, τὰ δὲ ἄψυχα, τιμιώτερα δὲ τῶν ἀψύχων ἐϲτὶ τὰ
ἔμψυχα τῷ ζῶντι καὶ ζωῆϲ αἰτίῳ θεῷ, καθὸ καὶ ζωῆϲ μετείληφε
καὶ ψυχῆϲ οἰκειότερα — διὰ τοῦτο τῷ τελείαν προϲάγοντι θυ-
ϲίαν ὁ θεὸϲ ἐπηυφράνθη.» |

Νυνὶ δὲ ἐπαναληπτέον ἐϲτί μοι πρὸϲ αὐτούϲ· διὰ τί γὰρ 351
cf. Rom. 4, 11. 12 οὐχὶ περιτέμνεϲθε; «Παῦλοϲ», φαϲίν, «εἶπε περιτομὴν καρδίαϲ,

4 καὶ ante ἀπὸ ex ἀλλ corr M | 5 φαϲὶν scripsi: φηϲὶν M *inquit* O | 10 post ἦν punctum pos O | ἀπαιτούμενοϲ M: *Sed is a quo ratio petebatur* O | ὅπωϲ διεξέλθῃ M: *quo effugeret* O | ὅπωϲ ante πρὸϲ M: *quod* O | 11 ψυχρολογήϲειε scripsi: ψυχρολογήϲει M | post ἐξαπορούμενον punctum pos O | 13 ἶϲον M | 16 πῶϲ καὶ τίνα τρόπον M: *Quomodo?* O | 18 θῶ superscrips M | μετείληφε καὶ ψυχῆϲ οἰκειότερα M: *participium habuerunt, ac animae magis familiaria sunt* O | 19 διατοῦτο M.

2 ἀνήνεγκε: ἤνεγκε LXX, sed ἤνεγκεν LXX Aεr | 5 ναί, φαϲίν, οὐ τὴν θυϲίαν κτέ.: φάϲκοντοϲ ἀνδρὸϲ ἁγίου, πρόφαϲιν γενέϲθαι τοῦ ϲυμβεβηκότοϲ τὴν διαίρεϲιν, οὐ προϲίεται μὲν τοὺϲ λόγουϲ κτέ. 348 A 6 | περὶ τὴν διαίρεϲιν τὴν ἀπότευξιν τῷ Κάιν γενέϲθαι ϲυμβέβηκε, οὐκ ἂν οἶμαί τιϲ διεψεύϲατο λέγων 349 C 8 | 16 ἐπειδὴ γὰρ τῶν κτέ.: ἐπειδὴ γάρ, φηϲί, ζωὴ καὶ ζωοποιὸϲ ὁ θεόϲ, ταῖϲ τῶν ἐμψύχων προϲαγωγαῖϲ ἐπιγάννυται καὶ οὐχὶ τοῖϲ ἀψύχοιϲ καὶ ἀπὸ γῆϲ 348 A 10 | πῶϲ ἀπόβλητον ἐποιεῖτο (sc. ὁ θεὸϲ) τὴν διά γε τοῦ Κάιν θυϲίαν, ὅτι μὴ μᾶλλον δι' ἐμψύχων, ἀλλὰ διὰ τῶν ἀψύχων ἐπράττετο; 349 B 3 | 21 ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | Νυνὶ δὲ non vertit O | ἐϲτί non vertit O | διατί M | 22 φαϲὶν scripsi: φηϲὶν M inquit O.

ἀλλ᾽ οὐχὶ τῆς σαρκὸς δεδόσθαι † καὶ τοῦτο εἶναι † τῷ Ἀβραάμ.
οὐ μὴν ἔτι τὰ κατὰ σάρκα ἔφη καὶ ⟨δεῖ⟩ πιστεῦσαι τοῖς ὑπ᾽
αὐτοῦ καὶ Πέτρου κηρυττομένοις λόγοις οὐκ ἀσεβέσιν.» ἄκουε
δὲ πάλιν, ὅτι τὴν κατὰ σάρκα περιτομὴν ὁ θεὸς λέγεται †
51 B δοῦναι εἰς διαθήκην καὶ | εἰς σημεῖον τῷ Ἀβραάμ· «καὶ αὕτη Gen. 17, 10
ἡ διαθήκη, ἣν διατηρήσεις ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ ὑμῶν καὶ ἀνὰ
μέσον τοῦ σπέρματός σου εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν. καὶ περιτμηθήσεσθε Gen. 17, 11
τὴν σάρκα τῆς ἀκροβυστίας ὑμῶν, καὶ ἔσται ἐν σημείῳ διαθήκης ἀνὰ
μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ καὶ ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ τοῦ σπέρματός σου.»
ἐπιφέρει δὲ (sc. ὁ Ἰουλιανὸς) τούτοις, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς τηρεῖσθαι δεῖν
ἔφη τὸν νόμον, ποτὲ μὲν λέγων «οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς Matth. 5, 17
51 C προφή | τας, ἀλλὰ πληρῶσαι», ποτὲ δὲ αὖ· «ὃς ἐὰν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν Matth. 5, 19
τούτων τῶν ἐλαχίστων καὶ διδάξῃ οὕτως τοὺς ἀνθρώπους, ἐλάχιστος
κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.» ὅτε τοίνυν, ὅτι προσήκει
τηρεῖν τὸν νόμον, ἀναμφισβητήτως προστέταχε (sc. ὁ Χριστὸς)
καὶ τοῖς μίαν παραβαίνουσιν ἐντολὴν ἐπήρτησε δίκας, ὑμεῖς, οἱ
συλλήβδην ἁπάσας παραβεβηκότες, ὁποῖον εὑρήσετε τῆς ἀπο-
λογίας τὸν τρόπον; ἢ γὰρ ψευδοεπήσει ὁ Ἰησοῦς ἤγουν ὑμεῖς
51 D 54 A πάντη καὶ πάν | τως οὐ νομοφύλακες. | «ἡ περιτομὴ ἔσται περὶ cf. Gen. 17, 13
τὴν σάρκα σου», ⟨ὁ Μωυσῆς⟩ φησι. παρακούσαντες τούτου
«τὰς καρδίας» φασὶ «περιτεμνόμεθα.» πάνυ γε· οὐδεὶς γὰρ

1 καὶ τοῦτο εἶναι M *idq3* O: an πιστεύσαντι? | 2 καὶ non vertit O | δεῖ adieci: om MO | 3 ἀσεβέσιν scripsi: εὐσεβέσιν M *piјs* O | 4 περιτομὴν ὁ θεὸς λέγεται δοῦναι εἰς διαθήκην καὶ M: hiatus evitandi causa (cf. prolegg. p. 160) aut εἰς διαθήκην post περιτομὴν aut λέγεται δοῦναι post σημεῖον ponendum est | 6 καὶ αὕτη ἡ διαθήκη: *Hoc est testamentū* O | 8 ἐν σημείῳ M: *in signū* O | 10 τηρεῖσθαι Aubertus: τηρῆσθαι M: *seruare* O | 11 καταλύσαι M | 12 προφήτας M | ποτὲ δὲ αὖ M: *interdum uero* O | 14 ὅτε τοίνυν κτέ.: *Quando igitur dicit legem seruandam, absque dubio praecipit* O | 15 ἀναμφισβήτως M | 18 ἢ γοῦν M | 19 πάντη καὶ πάντως M: *omnino* O | *estis* post οὐ adi O | ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | 20 ὁ Μωυσῆς adieci: om MO | 21 φασὶ scripsi: φησὶ M *inquit* O | γὰρ M: *scilicet* O.

5 εἰς διαθήκην κτέ.: Haec Cyrillus respexisse mihi videtur, cum εἰκαῖον οὖν ἄρα inquit τὸ περιτέμνεσθαι σαρκικῶν ἕνεκα ῥύπων, καθά φησιν αὐτὸς (sc. Iulianus) 353 A 4 | 7 μετὰ σὲ ante εἰς adi LXX | ὑμῶν: αὐτῶν LXX | 8 ἐν σημείῳ LXX Aamrtz: εἰς σημεῖον bc cf. de Lagarde l. l. | 9 σοῦ LXX z: ὑμῶν LXX | ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ τοῦ σπέρματός σου om LXX praeter z | 11 Matth. 5, 17 οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας· οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι | 12 οὖν post ἐὰν adi NT | 19 Gen. 17, 13: καὶ ἔσται ἡ διαθήκη μου ἐπὶ τῆς σαρκὸς ὑμῶν | 21 τὰς καρδίας, φασί, περιτεμνόμεθα κτέ.: αἰτίᾳ τοιγαροῦν ἀνθ᾽ ὅτου τὴν θεόδοτον ἐν πνεύματι περιτομήν, εἴπερ τινὲς ὅλως τῶν τελούντων ἐν ἡμῖν

παρ' ὑμῖν κακοῦργος, οὐδεὶς μοχθηρός· οὕτω περιτέμνεσθε τὰς καρδίας. «τηρεῖν ἄζυμα καὶ ποιεῖν τὸ πάσχα οὐ δυνάμεθα» φασίν· «ὑπὲρ ἡμῶν γὰρ ἅπαξ ἐτύθη Χριστός.» καλῶς· εἶτα ἐκώλυσεν ἐσθίειν ἄζυμα; καίτοι, μὰ τοὺς θεούς, εἷς εἰμι τῶν | 354B
ἐκτρεπομένων συνεορτάζειν Ἰουδαίοις, ἀεὶ ⟨δὲ⟩ προσκυνῶν τὸν θεὸν Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ, οἳ ὄντες αὐτοὶ Χαλδαῖοι, γένους ἱεροῦ καὶ θεουργικοῦ, τὴν μὲν περιτομὴν ἔμαθον Αἰγυπτίοις ἐπιξενωθέντες, ἐσεβάσθησαν δὲ θεόν, ὃς ἐμοὶ καὶ τοῖς αὐτόν, ὥσπερ Ἀβραὰμ ἔσεβε, σεβομένοις εὐμενὴς ἦν, μέγας τε ὢν πάνυ καὶ δυνατός, ὑμῖν δὲ οὐδὲν προσήκων. οὐδὲ γὰρ τὸν Ἀβραὰμ μιμεῖσθε, βωμούς τε ἐγείροντες αὐτῷ καὶ οἰκοδομοῦντες θυσιαστήρια καὶ θεραπεύοντες ὥς | περ ἐκεῖνος ταῖς ἱερουρ- 354C
γίαις. | ἔθυε μὲν γὰρ Ἀβραάμ, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς, ἀεὶ καὶ συνεχῶς· 356C
ἐχρῆτο δὲ μαντικῇ τῇ τῶν διαττόντων ἄστρων· Ἑλληνικὸν

1 *enim* post οὐδεὶς adi O | οὕτω περιτέμνεσθε κτέ.: *Ita circūcidimini corda, bene seruando azyma, & faciendo pascha* O | 3 φασίν Aubertus: φησίν M *inquit* O | καλῶς ante εἶτα posui: ante τηρεῖν p. 230, 4 pos MO | 4 ἐσθίειν non vertit O | signum interrogationis post ἄζυμα posui | εἷς εἰμι κτέ.: *unus sim cōuersorū, ut celebrem cū Iudaeis* O | 5 δὲ adieci: om MO | 6 οἳ Aubertus *qui* O: ὃν M | ὄντες αὐτοὶ non vertit O | αὐτοὶ scripsi: οὗτοι M | 9 ὥσπερ Ἀβραὰμ ἔσεβε usque ad μιμεῖσθε: F ὥσπερ ἀβραὰμ ἔσεβε μιμεῖσθε M B 1 (F adi B 2) ὥσπερ ἀβραὰμ ἔσεβε usque ad μιμεῖσθε B 2 mg: *sicut Abraham coluit, colūt, propitius fuit, quum magnus sit ualde & potēs, uobis autem non fauens. Non enim Abraham imitantes* O | 11 τε post βωμοὺς non vertit O | ἐγείροντες M: *erigitis* O | καὶ οἰκοδομοῦντες Aubertus *nec aedificātis* O: καὶ οἰκοδομοῦν M | 12 θεραπεύοντες M: *seruitis* O | ἐκεῖνος Aubertus: ἐκεῖνοι M *illi* O | 13 ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | καὶ post ἀεὶ non vertit O | 14 μαντικῇ κτέ.: *uaticinandi arte & obseruatione cursus astrorū* O.

τῆς εὐαγοῦς πολιτείας οὐ τοιαύτην ἀνθηρημένοι ταῖς σφῶν αὐτῶν κεφαλαῖς ἀνόνητον ἀποφαίνουσι τὸ οὕτω τριπόθητον —; 355 A 1 | οὐδεὶς γὰρ παρ' ὑμῖν κακοῦργος κτέ.: ἀλλὰ γὰρ πλεῖστοι, φησίν, ἐν ὑμῖν οἱ κακοῦργοι καὶ μοχθηροί 354 C 10 | 2 τηρεῖν ἄζυμα κτέ.: αἰτιᾶται δὲ πρὸς τούτοις, ὡς μήτε σαββατίζοντας μήτε μὴν Ἰουδαϊκῶς καταθύοντας τὸν ἀμνὸν μήτε μὴν ἄρτους ἀζύμους ἐσθίοντας ἐπ' αὐτῷ 351 D 1 | 3 ὑπὲρ ἡμῶν κτέ.: τέθυται γὰρ παρ' ἡμῶν ὁ Χριστός 355 B 2 | 5 ἀεὶ δὲ προσκυνῶν κτέ.: ὑποπλάττεται δὲ τὸ δοκεῖν εἶναί τις εὐσεβὴς καί φησι σέβειν μὲν τὸν θεὸν Ἀβραάμ, εἶναι δὲ τοῦτον (δὲ τοῦτον scripsi: τε MA *que* O | μέγαν καὶ δυνατὸν 355 E 6 | 10 οὐδὲ γὰρ τὸν Ἀβραὰμ μιμεῖσθε κτέ.: ὅτι δὲ βωμοὺς οὐκ ἐγείροντες ἱερουργοῦμεν τῷ θεῷ κατὰ τὸν θεσπέσιον Ἀβραάμ, αἰτιᾶται πάλιν ἡμᾶς· οὐ γὰρ δὴ ⟨ἡμᾶς⟩ (adieci: om MA) μιμεῖσθαί φησιν αὐτὸν 356 A 6 | 13 ἔθυε μὲν γὰρ Ἀβραὰμ κτέ.: φιλοθύτης μὲν οὖν καὶ εὐσεβὴς ἄγαν ὁ θεσπέσιος Ἀβραάμ, πλὴν οὐ κατά γε τὸν Ἑλλήνων νόμον ἐποιεῖτο τὰς ἱερουργίας 357 A 6 | 14 ἐχρῆτο δὲ μαντικῇ κτέ.: οἴεται δὲ ἴσως καὶ μαντικῇ κεχρῆσθαι τὸν ἄνδρα καὶ τοὺς τῶν ἄστρων περιεργάζεσθαι δρό-

ἴcωc καὶ τοῦτο. ·οἰωνίζετο δὲ μειζόνωc. ἀλλὰ καὶ τὸν ἐπί- cf. Gen. 4, 43 sqq.
τροπον τῆc οἰκίαc εἶχε cυμβολικόν. εἰ δὲ ἀπιcτεῖ τιc ὑμῶν,
356 D αὐτὰ | δείξω cαφῶc τὰ ὑπὲρ τούτων εἰρημένα Μωυcῇ· «μετὰ Gen. 15, 1
δὲ τὰ ῥήματα ταῦτα ἐγενήθη κυρίου λόγοc πρὸc Ἁβραὰμ λέγων
ἐν ὁράματι τῆc νυκτόc· μὴ φοβοῦ, Ἁβραάμ, ἐγὼ ὑπεραcπίζω cου.
ὁ μιcθόc cου πολὺc ἔcται cφόδρα. λέγει δὲ Ἁβραάμ· δέcποτα, Gen. 15, 2
τί μοι δώcειc; ἐγὼ δὲ ἀπολύομαι ἄτεκνοc, ὁ δὲ υἱὸc Μαcὲκ
τῆc οἰκογενοῦc μου κληρονομήcει με. καὶ εὐθὺc φωνὴ τοῦ Gen. 15, 4
θεοῦ ἐγένετο πρὸc αὐτὸν λέγοντοc· οὐ κληρονομήcει cε οὗτοc,
356 E ἀλλ' ὃc ἐξελεύcεται ἐκ coῦ, οὗτοc κληρονομήcει cε. ἐξή | γαγε Gen. 15, 5
δὲ αὐτὸν καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἀνάβλεψον εἰc τὸν οὐρανὸν καὶ ἀρίθ-
μηcον τοὺc ἀcτέραc, εἰ δυνήcῃ ἐξαριθμῆcαι αὐτούc. καὶ εἶπεν·
οὕτωc ἔcται τὸ cπέρμα cου. καὶ ἐπίcτευcεν Ἁβραὰμ τῷ θεῷ Gen. 15, 6
καὶ ἐλογίcθη αὐτῷ εἰc δικαιοcύνην.» εἴπατέ † μοι ἐνταῦθα, τοῦ
χάριν ἐξήγαγεν αὐτὸν καὶ τοὺc ἀcτέραc ἐδείκνυεν ὁ χρηματίζων
ἄγγελοc ἢ θεόc; οὐ γὰρ ἐγίνωcκεν ἔνδον ὤν, ὅcoν τι τὸ πλῆ-
θόc ἐcτι τῶν νύκτωρ ἀεὶ φαινομένων καὶ μαρμαρυccόντων
357 A ἀcτέ | ρων; ἀλλ', οἶμαι, δεῖξαι τοὺc διᾴττονταc αὐτῷ βουλό-

1 *erat* post τοῦτο adi O | μειζόνωc M: *magis* O | ἀλλὰ M: *quandoquidē* O | 2 *adiutorem* post cυμβολικὸν adi O | 3 αὐτὰ M: *ipse* O | μωcῆ M | τὰ ὑπὲρ κτέ.: *per ea quae a Mose dicta sunt* O | μωcῆ M | τὰ ῥήματα non vertit O | 5 ἐγὼ ὑπεραcπίζω cou: *ego protector tuus* O | 7 δὲ ante υἱὸc M: *&* O | 8 τοῦ θεοῦ M: *domini* O | 10 δὲ superscrips M | 11 εἰ δυνήcῃ M: *si potes* O | 14 εἴπατε κτέ.: *Dicite mihi hoc* O | μοι ἐνταῦθα M: propter hiatum (cf. prolegg. p. 160) μοι aut delendum aut post ἐνταῦθα ponendum est | 15 ὁ χρηματίζων M: *oraculum dans* O | 16 οὐ — ἐγίνωcκεν M: *non ignorabat* O | 18 post ἀcτέρων punctum pos O | ἀλλ', οἶμαι, κτέ.: *sed opinor ostendisse ea quae hunc mouebantur, ut verba euidentiorē fidem haberent* O.

μουc, ὥc τι τῶν ἀναγκαίων ἔcθ' ὅτε καταcημαίνονταc. Ἑλληνικῆc δὲ τοῦτό ἐcτιν ἐμβροντηcίαc ἔγκλημα 357 B 4 | τῇ διᾳττόντων (scripsi: διὰ τῶν MA: non vertit O) ἀcτέρων μαντικῇ κεχρῆcθαι λέγων τὸν Ἁβραὰμ 357 B 6 | 1 τὸν ἐπίτροπον τῆc οἰκίαc εἶχε cυμβολικόν: cυμβολικὸν δὲ αὐτῷ καὶ οἰκέτην εἶναί φηcιν 360 D 5 | μὴ λεγέτω cυμβολικὸν τὸν κτέ. 361 C 2 | 4 Ἄβραμ LXX | λέγων ante ἐν ὁράματι pos LXX z, ante μὴ φοβοῦ LXX: λέγον LXX mt cf. de Lagarde l. l. | 5 τῆc νυκτόc ut Iulianus LXX amtz | Ἄβραμ LXX | 6 Ἄβραμ LXX | κύριε post δέcποτα ut Iulianus om LXX cmtz | 8 οὗτοc Δαμαcκὸc Ἐλιέζερ post μοῦ adi LXX | τοῦ θεοῦ: θεοῦ LXX cmt κυρίου abr om z | 9 λέγοντοc: λέγουcα LXX, sed λέγων Dc | 11 ἔξω post αὐτὸν adi LXX | δὴ post ἀνάβλεψον ut Iulianus om LXX crz | 13 Ἄβραμ LXX | 18 ἀλλ', οἶμαι, δεῖξαι τοὺc διᾴττονταc κτέ.: εἴρηται δὲ οὐδαμοῦ, καὶ τοὺc τῶν ἀcτέρων διᾴττονταc κατιδεῖν αὐτὸν ἤγουν τὸ ἐπαγγελθὲν διακυροῦνταc (A: διατηροῦνταc M) τοῖc δρόμοιc —. τί γάρ, εἰ κέκληται πρὸc τὸ ἰδεῖν αὐτούc, ἵν' ἐπὶ καιροῦ τε καὶ εὐαφόρμωc λέγηται πρὸc

μενος, ἵνα τῶν ῥημάτων ἐναργῆ πίϲτιν παράϲχηται τὴν πάντα
κραίνουϲαν καὶ ἐπικυροῦϲαν οὐρανοῦ ψῆφον. | ὅπωϲ δὲ μή τιϲ 358C
ὑπολάβῃ βίαιον εἶναι τὴν τοιαύτην ἐξήγηϲιν, ἐφεξῆϲ ὅϲα πρόϲ-
Gen. 15, 7 κειται παραθεὶϲ αὐτῷ πιϲτώϲομαι. γέγραπται γὰρ ἑξῆϲ· «εἶπε
δὲ πρὸϲ αὐτόν· ἐγώ εἰμι ὁ θεὸϲ ὁ ἐξαγαγών ϲε ἐκ χώραϲ Χαλ-
δαίων, ὥϲτε δοῦναί ϲοι τὴν γῆν ταύτην κληρονομῆϲαι αὐτήν.
Gen. 15, 8 εἶπε δέ· δέϲποτα κύριε, κατὰ τί γνώϲομαι, ὅτι κληρονομήϲω
Gen. 15, 9 αὐτήν; εἶ | πε δὲ αὐτῷ· λάβε μοι δάμαλιν τριετίζουϲαν καὶ 358D
αἶγα τριετίζουϲαν καὶ κριὸν τριετίζοντα καὶ τρυγόνα καὶ περι-
Gen. 15, 10 ϲτεράν. ἔλαβε δὲ αὐτῷ πάντα ταῦτα καὶ διεῖλεν αὐτὰ μέϲα·
καὶ ἔθηκεν αὐτὰ ἀντιπρόϲωπα ἀλλήλοιϲ· τὰ δὲ ὄρνεα οὐ διεῖλε.
Gen. 15, 11 κατέβη δὲ ὄρνεα ἐπὶ τὰ διχοτομήματα καὶ ϲυνεκάθιϲεν αὐτοῖϲ
Ἀβραάμ.» τὴν τοῦ φανέντοϲ ἀγγέλου πρόρρηϲιν ἤτοι θεοῦ
διὰ τῆϲ οἰωνιϲτικῆϲ ὁρᾶτε κρατυνομένην, οὐχ, ὥϲπερ παρ᾽ ὑμῖν,
ἐκ παρέργου, μετὰ θυϲιῶν δὲ τῆϲ μαντείαϲ ἐπιτελουμένηϲ;
φηϲὶ δέ, ὅ | τι τῇ τῶν οἰωνῶν ἐπιπτήϲει βεβαίαν ἔδειξε τὴν 358E
ἐπαγγελίαν. ἀποδέχεται δὲ τὴν πίϲτιν [τοῦ] Ἀβραὰμ προϲ-
επάγων, ὅτι ἀληθείαϲ ἄνευ πίϲτιϲ ἠλιθιότηϲ ἔοικέ τιϲ εἶναι καὶ
ἐμβροντηϲία. τὴν δὲ ἀλήθειαν οὐκ ἔνεϲτιν ⟨ἰδεῖν⟩ ἐκ ψιλοῦ

2 ἰουλιανοῦ M mg *Iulianus* O | 3 τὴν τοιαύτην M: *illam* O | ἐφεξῆϲ non vertit O | 4 αὐτῷ non vertit O | 5 ὁ ἐξά γων (sic) e ὁ ἐξαγαγών corr M: *qui eduxi* O | 7 ὅτι M: *hoc quod* O | 14 παρ' ὑμῖν scripsi: ὑμεῖϲ M *uos* O | 15 τῆϲ μαντείαϲ ἐπιτελουμένηϲ M: *& uaticinium perfeci* O | signum interrogationis post ἐπιτελουμένηϲ posui | 16 φηϲὶ δὲ usque ad ἀποδέχεται δὲ M: *Dicit autem, & auium aduolatu cõfirmatam ostenderit promissionem, & approbans* O | 17 Ἀβραὰμ scripsi: τοῦ ἀβραὰμ M *Abrahae* O | 18 ἀληθείαϲ ἄνευ scripsi propter hiatum cf. prolegg. p. 160: ἄνευ ἀληθείαϲ M | 19 ἀλήθειαν M: *ueritas* O | ἰδεῖν adieci: om MO.

αὐτόν· «οὕτωϲ ἔϲται τὸ ϲπέρμα ϲου;» ὁ δὲ πανάριϲτοϲ οὑτοϲὶ —· ἀλλ', οἶμαι, δεῖξαι τοὺϲ διᾴττονταϲ αὐτῷ βουλόμενοϲ, ἵνα τῶν ῥημάτων ἐναργῆ πίϲτιν παράϲχηται τὴν πάντα κραίνουϲαν καὶ ἐπικυροῦϲαν οὐρανοῦ ψῆφον.» πάνυ γε· οὐ γὰρ λανθάνει ὑμᾶϲ τῶν ἐϲομένων οὐδὲν τοὺϲ τῶν ἀϲτέρων διᾴττονταϲ καὶ τὴν πάντα κραίνουϲαν οὐρανοῦ ψῆφον ἐκδεδιδαγμένουϲ 357 D 1 | καθά φηϲιν ὁ τῆϲ ἀληθείαϲ ἐνϲτάτηϲ, τὴν πάντα κραίνουϲαν οὐρανοῦ ψῆφον τῇ τῶν ἀϲτέρων κινήϲει μανθάνοντεϲ 358 A 5 | οὐ γάρ τοι τοὺϲ διᾴττονταϲ τῶν ἀϲτέρων, ἀλλὰ τὸ πλῆθοϲ αὐτῷ παραδεδεῖχθαί φαμεν 358 B 8 | 5 εἰμι ut Iulianus LXX rz: om LXX | 6 αὐτὴν ut Iulianus LXX Drz: om LXX | 12 ἐπὶ τὰ ϲώματα ante ἐπὶ adi LXX : αὐτῶν post διχοτομήματα adi LXX | 15 μετὰ θυϲιῶν κτἑ.: παρελήφθη μᾶλλον εἰϲ ὅρκου χρείαν τὰ διχοτομήματα, καὶ οὐ, καθά φηϲιν αὐτόϲ, τοῖϲ τῆϲ μαντείαϲ ἐν τάξει γεγόναϲι θυϲιῶν 360 B 7 | 18 ὅτι ἀληθείαϲ ἄνευ κτἑ.: ἐπειδὴ δέ φηϲιν «ἄνευ γὰρ ἀληθείαϲ πίϲτιϲ ἠλιθιότηϲ ἔοικέ τιϲ εἶναι καὶ ἐμβροντηϲία», φαμὲν κτἑ. 360 C 7.

ῥήματος, ἀλλὰ χρή τι καὶ παρακολουθῆςαι τοῖς λόγοις ἐναργὲς
σημεῖον, ὃ πιςτώσεται γενόμενον τὴν εἰς τὸ μέλλον πεποιημέ-
361D νην προαγόρευσιν. | Cyrilli verba: δεδόσθαι γε μὴν καὶ αὐτῷ φησιν
(sc. ὁ Ἰουλιανὸς) ὀρνίθων φωνὰς διδασκούσας, ὅτι τοῖς τῆς βασιλείας
351D ἐνιζήσει θάκοις. | πρόφασις ὑμῖν τῆς ἔν γε τούτῳ ῥᾳστώνης
περιλέλειπται μία, τὸ μὴ ἐξεῖναι θύειν ἔξω γεγονόσι τῶν
324C Ἱεροσολύμων, | καίτοι Ἡλίου τεθυκότος ἐν τῷ Καρμηλίῳ, | 1. Reg. 18, 19 sqq.
324D καὶ οὐκ ἔν γε τῇ ἁγίᾳ πόλει.

2 ὃ πιςτώσεται usque ad προαγόρευσιν M: *quo quod factum est credatur, & praedictio adimplenda esse non dubitetur* O | 3 αὐτῷ scripsi *sibi* O: αὐτῷ M | 4 διδασκούσας M: *quibus edoctus est* O | 6 ἔξω κτέ.: *ijs, qui sunt extra Hierusalem* O | καίτοι Ἡλίου κτέ.: malignitatis Cyrillianae, quam prolegg. p. 123 statui, exemplum luculentissimum exstat p. 296 C 9; cf. test. ad p. 215, 8 | καίτοι Ἡλίου τεθυκότος: *Quamuis dicat Eliam sacrificasse* | 7 ἡλιοὺ ex ἡλιοῦ corr M | καρμηλίῳ M: Carmelo O.

3 δεδόσθαι γε μὴν κτέ.: ὦ σοφωτάτων αὐτοῦ προφητῶν. προεσήμηναν αὐτῷ περὶ τῶν οὕτω σεπτῶν καὶ ἐξηρημένων πραγμάτων αἱ κιττῶν που τάχα καὶ κοψίχων φωναί, προσθήσω δὲ καὶ χαραδριούς· λαλίστατον γὰρ ὅτι μάλιστα τὸ στρουθίον. ἀλλὰ τοῖς μὲν τὰ ἴσα (ἶσα MA) φρονεῖν ἑλομένοις αὐτῷ αἱ πτηνῶν ἀγέλαι παρατρυζέτωσαν τὸ δοκοῦν 361 D 6.

Fragmenta libri II.[1])

Ex Cyrilli libro XI.

1.

Hieronymus comm. in Matth. lib. I. cap. III. (VII. 11, Vall.[2]):

Matth. 1, 16 Iacob autem genuit Ioseph. Hoc loco obiecit nobis Iulianus Augustus dissonantiam evangelistarum, cur evangelista Matthaeus Luc. 3, 23 Ioseph dixerit filium Iacob et Lucas eum filium Heli.

2.

Cyrillus frg. 3:

Matth. 2, 2 Stella autem illa non ex numero harum ordinariarum erat neque ἑωϲφόροϲ, ut iste (sc. Iulianus) eam dicit.

Ex Cyrilli libro XII.

3.

Iulianus apud Theod. Mops. comm. in N. T. ed. Fritzsche p. 18, 3:

cf. Matth. 24, 5 Τοιαῦτα πολλάκιϲ ἐγίνετο καὶ γίνεται, καὶ πῶϲ ταῦτα ϲυντελείαϲ ϲημεῖα;

4.

Iulianus apud Theod. Mops. p. 13, 11:

Exod. 24, 28 Μωυϲῆϲ ἡμέραϲ τεϲϲαράκοντα νηϲτεύϲαϲ ἔλαβε τὸν νόμον, 1 Reg. 19, 8 Ἡλίαϲ δὲ τοϲαύταϲ νηϲτεύϲαϲ θείων αὐτοψιῶν ἔτυχεν· Ἰηϲοῦϲ Matth. 4, 2 δὲ τί μετὰ τοϲαύτην νηϲτείαν ἔλαβεν;

Testimonia. 2 Cf. prolegg. p. 129 nro. 1 | 7 Cf. prolegg. p. 127 nro. 2 | 12 Cf. prolegg. p. 128 nro. 4 | 17 Cf. prolegg. p. 129 nro. 6 | 19 ἔλαβε τὸν νόμον κτέ.: οὐκ ἴϲον τῷ λαβεῖν νόμον καὶ θεοπτίαϲ τὸ λαβεῖν εὐαγγέλιον —; Th. M. p. 13, 14.

1) Hanc in fragmentorum collectionem non recepta sunt, quae ex Cyrilli et Theodori fragmentis de sententiis Iulianeis *conicienda* esse exposui in prolegomenon capite altero p. 125—137.

5.

Theodorus Mops. p. 14, 19:

Τί δὲ θαυμάζεις (sc. ὦ Ἰουλιανέ), ὅτι, μὴ ὄντος ὄρους ὑψηλοῦ ἐν
τῇ ἐρήμῳ, λέγεται ὁ διάβολος ἀναγαγεῖν αὐτὸν (sc. τὸν Ἰηcοῦν) εἰς ὄρος Matth. 4, 8
ὑψηλὸν λίαν;

6.

Iulianus apud Theod. Mops. p. 15, 2:

⟨Καὶ⟩ πῶς εἰς τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ τὸν Ἰησοῦν ἀνήγα- Matth. 4, 5
γεν ὄντα ἐν τῇ ἐρήμῳ;

7.

Iulianus apud Theod. Mops. p. 16, 8:

Ἀλλὰ καὶ τοιαῦτα προσεύχεται ὁ Ἰησοῦς, οἷα ἄνθρωπος Luc. 22, 42
ἄθλιος συμφορὰν φέρειν εὐκόλως οὐ δυνάμενος, καὶ ὑπ' ἀγγέ-
λου θεὸς ὢν ἐνισχύεται. τίς δὲ καὶ ἀνήγγειλέ σοι, Λουκᾶ, περὶ Luc. 22, 43
τοῦ ἀγγέλου [ὅπου], εἰ καὶ γέγονε τοῦτο; οὐδὲ οἱ τότε παρόν-
τες εὐχομένῳ κατιδεῖν οἷοί τε ἦσαν· ἐκοιμῶντο γάρ. διὸ καὶ Luc. 22, 45
ἀπὸ τῆς προσευχῆς ἐλθὼν εὗρεν αὐτοὺς κοιμωμένους ἀπὸ τῆς
λύπης καὶ εἶπε· «τί καθεύδετε; ἀναστάντες προσεύχεσθε» Luc. 22, 46
καὶ τὰ ἑξῆς· εἶτα· «καὶ ἔτι αὐτοῦ τοῦτο λαλοῦντος, ἰδοὺ Luc. 22, 47
ὄχλος πολὺς καὶ Ἰούδας.» διὸ οὐδὲ ἔγραψεν Ἰωάννης, οὐδὲ
γὰρ εἶδε.

VARIETAS SCRIPTVRAE. 8 καὶ adieci | Ἰησοῦν scripsi: κύριον Th. M. cf. prolegg. p. 129 sq. | 9 ὁ διάβολος post ἀνήγαγεν adi Th. M. cf. prolegg. p. 129 sq. | 12 φησὶν (sc. Iulianus) post προσεύχεται adi Th. M. | ἄνθρωπος ἄθλιος scripsi propter hiatum cf. prolegg. p. 160: ἄθλιος ἄνθρωπος Th. M. | 15 ὅπου delevi | 16 κατιδεῖν scripsi propter hiatum cf. prolegg. p. 160: ἰδεῖν Th. M.

1 Cf. prolegg. p. 129 nro. 6 | 6 Cf. prolegg. p. 129 nro. 6 | 8 πῶς κτέ.: οὐκ ἐπ' ἀπολείψει τῆς ἐρήμου εἰς τὸ πτερύγιον ἀνήγετο ⟨θεόν⟩ Th. M. p. 15, 4 | 10 Cf. prolegg. p. 130 nro. 7 | 12 προσεύχεται κτέ: εὔχεται καὶ ἐνισχύεται ὑπὸ ἀγγέλου Th. M. p. 16, 25 | 14 τίς δὲ καὶ ἀνήγγειλέ σοι κτέ.: μαθεῖν δὲ τὸν Λουκᾶν περὶ τοῦ ἀγγέλου πολλαχόθεν ἦν δυνατόν Th. M. p. 17, 10 | 15 οὐδὲ οἱ τότε κτέ.: οὐχ ἅμα τῷ εὔχεσθαι τὸν Ἰησοῦν καθεύδοντες οἱ μαθηταὶ παραδέδονται, ἵνα μηδὲ θεάσωνται τὸν ἄγγελον Th. M. p. 17, 17 | 18 εἶπε: εἶπεν αὐτοῖς NT | 19 Luc. 22, 47: ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδοὺ ὄχλος, καὶ ὁ λεγόμενος Ἰούδας | 20 διὸ οὐδὲ ἔγραψεν Ἰωάννης κτέ.: οὐκ ἔγραψε δὲ τοῦτο Ἰωάννης εἰδὼς Th. M. p. 17, 14.

Ex Cyrilli libro XIV.

8.

Cyrillus frg. 18:

Matth. 28, 1 Scribit evangelistas sanctos sibi contradicere, cum dicant: Maria Magdalena et altera Maria, secundum Matthaeum, vespere sabbati cum Marc. 16, 2 lucescit prima sabbati venerunt in sepulcrum; secundum Marcum Matth. 28, 2 autem, postquam illuxit solque ortus est. Et apud Matthaeum angelum Marc. 16, 8 Matth. 28, 8 viderunt et apud Marcum iuvenem; et apud Matthaeum exierunt et Marc. 16, 8 nuntiaverunt discipulis de surrectione Christi et apud Marcum tacuerunt nemini quicquam dicentes. Propter quae vituperationem infert scripturis sanctorum et dicit eos stare adversus semet ipsos.

Ex Cyrilli libro XV.

9.

Inscriptio fragmenti 20 Cyrilliani:

S. Cyrilli ex libro XV. adversus Iulianum, cum Iulianus in ludibrium verteret id, quod Dominus noster manducabat et bibebat.

Ex Cyrilli libro XVI.

10.

Inscriptio fragmenti 31 Cyrilliani:

S. Cyrilli ex libro XVI. adversus Iulianum Apostatam, cum Matth. 5, 17 Christum vituperasset, quod dixisset, se, ut legem adimpleret, venisse Matth. 5, 19 eumque, qui unum de mandatis istis minimis solvisset et sic homines docuisset, mininum appellatum iri.

Iulianus:

Matth. 12, 8 Solvit sabbatum; nam «dominus» inquit «sabbati est filius Matth. 15, 11 hominis»; et: «non quod intrat in os, coinquinat hominem, cum lex cibos coinquinet».

Ex Cyrilli libro XVII.

11.

Cyrillus frg. 39:

Ἐπιπλήττει εἰκῇ (sc. ὁ Ἰουλιανὸϲ) τοῖϲ ὑπέρ γε τῶν ἐν ἀδικίαιϲ παρακαλοῦϲι θεὸν καὶ ἀφαμαρτάνειν τοῦ εἰκότοϲ ᾠήθη καὶ λέγει τοὺϲ ἐποικτείρονταϲ τοὺϲ κακούργουϲ κακούϲ.

2 Cf. prolegg. p. 131 nro. 12 | 13 Cf. prolegg. p. 132 nro. 13 | 18 Cf. prolegg. p. 133 nro. 18 | 29 Cf. prolegg. p. 133 nro. 21.

Ex Cyrilli libri XVIII.

12.

Iulianus apud Photium, quaest. Amphil. 101 Hergenr. = 100 Oeconom.:

Ἀκούςατε καλοῦ καὶ πολιτικοῦ παραγγέλματος· «πωλήςατε Luc. 12, 33 τὰ ὑπάρχοντα καὶ δότε πτωχοῖς· ποιήςατε ἑαυτοῖς βαλάντια μὴ παλαιούμενα.» ταύτης τίς εἰπεῖν ἔχει πολιτικωτέραν τῆς ἐντολῆς; εἰ γὰρ πάντες coι πειςθεῖεν, τίς ὁ ὠνηςόμενος; ἐπαινεῖ τίς ταύτην τὴν διδαςκαλίαν, ἧς κρατυνθείςης οὐ πόλις, οὐκ ἔθνος, οὐκ οἰκία μία ςυςτήςεται; πῶς γὰρ πραθέντων ἁπάντων οἶκος ἔντιμος ⟨εἶναι⟩ δύναταί τις ἢ οἰκία; τὸ δὲ, ὅτι πάντων ὁμοῦ τῶν ἐν τῇ πόλει πιπραςκομένων, οὐκ ἂν εὑρεθεῖεν οἱ ἀγοράζοντες, φανερόν ἐςτι καὶ ςιωπώμενον.

13.

Inscriptio fragmenti 48 Cyrilliani:

Cum Iulianus Christianos irrideret, quod martyres colerent, dixit (sc. Cyrillus) hoc modo.

Ex incertis Cyrilli libris.

14.

Cyrillus p. 168 A:

Τὸν Ἔςδραν ἀπὸ γνώμης ἰδίας προςεπενεγκεῖν τινα (sc. Mosis libris) διατείνεται (sc. Iulianus).

15.

Hieronymus comm. in Osee lib. III. cap. XI. (vol. VI. p. 123 Vall.[2]):

Hunc locum in septimo volumine Iulianus Augustus, quod adver- Os. 11, 1 sum nos, id est Christianos evomuit, calumniatur et dicit: Quod de Israel scriptum est, Matthaeus evangelista ad Christum transtulit, Matth. 2, 15 ut simplicitati eorum, qui de gentibus crediderant, illuderet.

3 De codicibus Photianis cf. Hergenroetherum in Mignii patrol. Gr. vol. CI. p. 13 sqq. Accedit codex Athous saec. XIII. expressus in editione Oeconomi Athenis a. 1858 publici iuris factae | 9 τίς Hergenroether: τις Oeconomus | 11 εἶναι adieci | δύναταί τις scripsi: δύναταί τι cod. Athous, Monac. 551: δύναταί τε cod. Coisl. 270 Taurin. 31, Vatic. 1923 | ἢ δύναταί τε ante ἢ οἰκία adi Monac. 551 | ἢ οἰκία: ἡ οἰκία Monac. 551.

2 Cf. prolegg. p. 134 nro. 22 | 6 ὑμῶν post ὑπάρχοντα adi NT | πτωχοῖς: ἐλεημοςύνην NT | 14 Cf. prolegg. p. 134 nro. 23 | 19 Cf. prolegg. p. 135 nro. 26 | 23 Cf. prolegg. p. 136 nro. 27.

16.

Hieronymus comm. in Matth. lib. I. cap. IX. (vol. VII. p. 50 Vall.[2]):

Matth. 9, 9 Arguit in hoc loco Porphyrius et Iulianus Augustus vel imperitiam historici mentientis vel stultitiam eorum, qui statim secuti sunt salvatorem, quasi irrationabiliter quemlibet vocantem hominem sint secuti.

1 Cf. prolegg. p. 138 nro. 28.

Fragmenta libri III.

17.

Cyrillus p. 250 B:

Τεύξεσθαι δὲ προσδοκῶσι (sc. οἱ Χριστιανοί) καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἐν Χριστῷ· ὃ δὴ μάλιστα διαγελᾷ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ὁ τῆς ἀληθείας ἐχθρός, ὥσπερ οὐκ ἐνὸν τῷ πάντα ἰσχύοντι θεῷ καὶ θανάτου κρείττονα ἀποφῆναι τὸν λόγῳ φθορᾶς ὑποκείμενον κατὰ ἰδίαν φύσιν.

18.

Suidas s. v. ἀπόνοια:

καὶ αὖθις Ἰουλιανός·

cf. 1 Thess. 4, 13 sqq. τὸ μὴ προϊδέσθαι τό τε δυνατὸν καὶ τὸ ἀδύνατον ἐν πράγμασι τῆς ἐσχάτης ἀπονοίας ἐστὶ σημεῖον.

10 δὲ M: *q3* O | 12 F οὐκ ἐνὸν M B 2 mg (F om M): F οὐκενον B 1 (F adi B 2) | 13 τὸν M: *quod* O | 17 προϊδέσθαι Bernhardy: προείδεσθαι Suidae codd., praeter Paris. Reg. 2625 (A), qui προείδεσθαι exhibet | 18 πράγμασι Suid. A: πράγματι reliqui Suidae codd.

8 Cf. prolegg. p. 136 sq. | 14 Cf. prolegg. p. 137.

INDICES.

I. INDEX FRAGMENTORVM.

Cyr. Alex. ed. Aub. pag.	Iulianus ed. Neumann pag.	cf. prolegomenon pag.
205 E	199	115
206 A	199	115
206 B	200	115
209 DE	200	115. 116
210 A	201	115. 116
213 ABC	201	116
218 ABC	202	116
221 E	202	116
222 A	203	116
224 CD	203	116
224 E	204	116
229 C	204	116
229 DE	205. 206	116
230 A	206	116
233 E	205	cf. add. et corr. ad p. 116 l. 27
235 BC	206	116
235 D	207	116
238 AB	207	118
238 CDE	208	118
245 A	208	118
245 BCD	209	118
249 D	210	118
250 B	238	118. 136
253 AB	210	118
253 CD	211	118
253 E	212	118
261 E	212	118
262 BC	213	118
262 DE	214	118
276 E	214	118
277 A	214	118
290 BCD	215	119
290 E	216	119
291 A	216	119
298 AB	216	119
298 CE	217	119
299 AB	217	119
299 C	218	119
305 BD	218	119
305 E	219	119
306 AB	219	119
314 AB	220	119
314 CDE	220	120
319 DE	221	120
320 A	221	120
320 BC	222	120
324 CD	233	122. 123
324 E	222	120
325 AC	222	120
327 AB	223	121
327 C	224	121
333 BCD	224	121
335 BCD	225	121
339 E	226	121
340 A	226	121
343 C	226	121
343 D	227	121
346 E	227	121
347 A	227	121
347 BC	228	121
351 A	228	122
351 BC	229	122
351 D	229. 233	122. 123
354 A	229	122
354 BC	230	122
356 C	230	122
356 DE	231	122
357 A	231	122
358 CDE	232	122
361 D	233	122. 123

Cyr. Alex. c. Iul. fg. 3	234	127
" " " fg. 18	236	131
" " " fg. 20	236	132
" " " fg. 31	236	133
" " " fg. 39	236	133
" " " fg. 48	237	134
Hieron. comm. in Osee lib. III. c. XI.	237	136
" " in Matth. lib. I. c. III.	234	129
" " lib. I. c. IX.	238	138
Photius quaest. Amphil. 101 Herg.	237	134
Suidas s. v. ἀπόνοια	238	137
Theodor. Mops. comm. in N. T. ed. Fritzsche p. 13	234	128
" " p. 14	235	129
" " p. 15	235	129
" " p. 16	235	130
" " p. 18	234	128

II. INDEX SCRIPTORVM.

III. INDEX NOMINVM.

IV. ADDENDA ET CORRIGENDA.

P. 11 adn. 1 pro εἰσὶ δὲ οἱ leg. εἰσὶ δὲ οἵ.

P. 13, 10 pro *annos* leg. *anno.*

P. 22 sq. De digressione, quae est de aetate Macarii Magnetis Theodorus Noeldeke per litteras haec mecum communicavit: 'Zu S. 22 sq. bemerke ich, dass ich mich Ihrer Folgerung nicht anschliessen möchte. Von dem Prinzen Behwar (?) wissen wir nur, dass er weit von der Hauptstadt in Pârs sass, und dass die Differenz mit ihm durch die Gesandtschaft ausgeglichen ist. Ob es überhaupt Blutvergiessen gegeben, ist ganz zweifelhaft. Dass es nun gar zu einer Zerstörung der Hauptstadt gekommen sein soll, ist in keiner Weise wahrscheinlich. Das wäre doch schwerlich von der dem König Jazdegerd I. so feindlichen Tradition unbemerkt gelassen. Dazu war Jazdegerd I. nach allen Zeichen einer der mächtigsten Könige, dem so etwas nicht leicht passiert wäre, oder aber, der so etwas nicht leicht nöthig gehabt hätte (wenn er nämlich selbst der Zerstörer gewesen sein sollte). Ich glaube daher nicht an diese ganze Annahme. Welche Confusion der gute Macarius anstellt, kann ich freilich nicht bestimmt sagen; dass er überhaupt Confusion macht, ist klar (auf alle Fälle wäre ja die „spurlose" Vernichtung eine fürchterliche Uebertreibung), und da lohnt es sich kaum der Mühe, ihm hier nachzugehen. Ich denke, das μέχρι τοῦ νῦν ist nicht zu pressen. Oder aber er hörte von einer Seite Babylon (= Ctesiphon) als Hauptstadt nennen und von der anderen Seite, Babylon (das wirkliche) sei gänzlich verödet, und combinierte das nun auf seine Weise.' Quae epistulae verba ubi legi, facere non potui, quin Noeldekio adsentirer.

Ad p. 24 l. 17 sqq. Fritzschii sententiam etiam Henricus Kihn secutus est in libro nuper edito, qui inscribitur 'Theodor von Mopsuestia und Iunilius Africanus als Exegeten. Freiburg i. B. 1880' p. 56.

Ad p. 24 adn. 2. Fragmentorum Muenterianorum nunc cognovi exemplum quod exstat in bibliotheca universitatis Halensis.

P. 64 fg. 1. οἴησις γὰρ προκοπῆς ἐκκοπή. Pro ἐκκοπὴ scribendum est ἐγκοπή; cf. Heracliti fragmenta ed. Bywater p. 51 fg. CXXXIV.

P. 64 fg. 2. Οἴησις προκοπῆς ἐκκοπή· scribe ἐγκοπή.

P. 82, 8 pro εἰκῇ leg. εἰκῆ.

P. 109, 15 pro γεννητὰ leg. γενητά.

P. 109, 21 pro εἰ leg. εἰ δή.

P. 112, 22 pro ὑποβλητὸν leg. ὑπόβλητον.

P. 113, 7 pro λόγων leg. λέγων.

P. 116, 27 ante 'Dein' haec omissa sunt: Iam vero ubi nunc lacuna invenitur, exstabat procul dubio etiam Hebraici sacrae scripturae sermonis vituperatio, de qua Cyrillus p. 233 E.

P. 123, 1 pro Καρμήλῳ leg. Καρμηλίῳ.

P. 124, 8 dele vocem Lacuna.

P. 127, 11 dele voces cum alios.

P. 129, 18 pro Μωυσῆσε leg. Μωυσῆς.

P. 130, 21 adde: Luc. 22, 41—47.

P. 144, 23 pro Ro·anski leg. Rożanski.

P. 200, 12 pro ἐκ leg. ἐξ.

In test. ad p. 201, 7 pro ὦς leg. ὡς.

Versibus a Iuliano ex veteris testamenti versione LXX depromptis subieci scripturae varietatem, ubi textus Iulianeus discrepat a LXX editione Sixtina, quam Paulus de Lagarde in sua Genesis editione et Constantinus de Tischendorf repetiverunt. Neque tamen recte iudicare possumus de LXX locis Iulianeis, dum deest editio LXX iusto apparatu critico instructa; quam ut absolvere liceat optamus viro de veteris testamenti versionibus tot numeris merito, quot nemo eorum qui nunc sunt, Paulum dico de Lagarde. Ad eos sane locos, quos e Genesi Iulianus hausit, plenam adponere potuimus scripturae varietatem ex uberrimis Lagardii thesauris depromptam; noluimus idcirco, quod verebamur, ut, si quis minus curiose editionis nostrae apparatu uteretur, in reliquis veteris testamenti libris scripturae discrepantiam aeque integram esse falso opinaretur, ac quam ex Genesi Lagardiana mutuari liceret. — Novi testamenti versus a Iuliano vituperatos cum octava Tischendorfii editione contuli.

V. ELENCHVS.

KAISER JULIANS

BÜCHER GEGEN DIE CHRISTEN.

NACH IHRER WIEDERHERSTELLUNG

ÜBERSETZT

VON

KARL JOHANNES NEUMANN.

LEIPZIG,
DRUCK UND VERLAG VON B. G. TEUBNER.
1880.

Vorwort.

Meiner Ausgabe der Schrift Kaiser Julians gegen die Christen (Iuliani imperatoris librorum contra Christianos quae supersunt. Lipsiae, in aedibus B. G. Teubneri, 1880; a. u. d. T.: Scriptorum Graecorum qui Christianum impugnaverunt religionem quae supersunt. Fasciculus III.) gebe ich eine deutsche Uebersetzung bei. Eingehender Betrachtung des Einzelnen gegenüber war mir die Möglichkeit erwünscht, meine Auffassung zweifelhafter Stellen anzudeuten. So mag denn diese Uebersetzung als geringer Ersatz eines Commentars dienen. Zugleich soll sie dem Historiker, der die Anschauungen vom Christenthum zu kennen wünscht, über welche die alte Kirche nach langem Kampfe den Sieg errang, sowie dem Apologeten, der die Aufgaben der Gegenwart mit denen einer gefahrvollen Vergangenheit vergleichen will, einen raschen Ueberblick über Methode und Inhalt der Polemik gewähren.

Die Uebersetzung folgt dem Texte meiner Ausgabe. In beide ist nur aufgenommen, was als von Julian herrührend ausdrücklich bezeugt ist. Ausgeschlossen ist, was sich aus den Fragmenten der verlorenen Bücher Cyrills und Theodors von Mopsuestia über den Inhalt der Julianischen Polemik nur vermuthen lässt. Diese Vermuthungen sind auf Seite 125 bis 137 der Prolegomena zu meiner Ausgabe zu finden.

In der Uebertragung der Bibelstellen habe ich mich thunlichst an Luther angeschlossen.

Herr Professor Harnack hat die ausnehmende Güte gehabt, auch von diesem Hefte eine Correctur zu lesen.

Halle a. S., im September 1880.

Karl Johannes Neumann.

KAISER JULIANS
BÜCHER
GEGEN DIE CHRISTEN.

Erstes Buch.

---

39 A Es scheint mir angebracht jedermann die Gründe darzulegen, die mich überzeugt haben, dass die trügliche Lehre
39 B der Galiläer eine aus Bosheit angestiftete Erfindung von Menschen ist. Trotzdem nichts in ihr von Gott ist, hat sie es durch Ausnutzung der fabelsüchtigen, kindischen und unverständigen Seite der Seele zuwege gebracht, dass ihre Wundererzählung als Wahrheit geglaubt wird.

41 E Da ich mich aber anschicke alle bei den Galiläern sogenannten Dogmen zu behandeln, will ich eins voraus bemerken. Wenn anders meine Leser widersprechen wollen, so sollen sie, wie vor Gericht, nicht Dinge einmengen, die nicht zur Sache gehören, und sollen auch, dem Sprichwort folgend, vor der Rechtfertigung ihrer eigenen An-
42 A sichten nicht selbst Anschuldigungen erheben. Denn so ist's besser, und grössere Klarheit wird erreicht, wenn sie ein gesondertes Verfahren einleiten, um möglicherweise an uns etwas zu rügen, und wenn sie in ihrer Antwort auf unsere Angriffe keine Gegenbeschuldigung vorbringen.

42 E Es ist angemessen mit wenig Worten daran zu erinnern, woher und auf welche Weise wir Menschen zuerst zur Gottesidee gelangt sind. Dann will ich die Aus-
43 A sagen der Hellenen und Hebräer über die Gottheit einander gegenüberstellen und zuletzt die Leute fragen, die weder Hellenen noch Juden sind, sondern zur Sekte der Galiläer gehören, weshalb sie dem hellenischen Glauben den jüdischen vorgezogen haben, und ferner, warum sie denn nicht einmal den Juden treu bleiben, sondern auch von diesen sich losgesagt und einen Weg für sich eingeschlagen haben.

Sie haben verworfen, was an schönen und bedeutsamen Lehren bei uns Hellenen und bei den auf Mose zurückgehenden Hebräern sich findet; von beiden aber für sich abgehoben, was diesen Völkern wie ein unheilvoller Dämon sich angeheftet hat, die Gottlosigkeit von der Leichtfertig- 43 B keit der Juden, ein leichtsinniges und lockeres Leben von unserer Sorglosigkeit und Gemeinheit — und das alles wollten sie als die beste Religion bezeichnet wissen.

Dass aber der Mensch die Gotteserkenntniss nicht 52 B erst durch Unterweisung erworben hat, sondern von Natur besitzt, dafür zeuge uns zunächst der allgemeine Zug der gesammten Menschheit zu der Gottheit, wie er im Leben des Einzelnen und des Staates, beim Individuum und den Völkern hervortritt. Sind wir alle doch ohne Unterweisung zu dem Glauben an eine Gottheit gelangt! Ueber deren Wesen Genaues zu erfahren ist freilich nicht für alle leicht, und auch den Wissenden ist es nicht möglich, ihre Erkenntniss allen anderen mitzutheilen.....[1]) Zu dieser Vorstellung der gesammten Menschheit tritt noch eine andere hinzu. Wir sind nämlich von Natur so eng mit dem Himmel und den an ihm sichtbaren Göttern 52 C verbunden, dass auch, wer etwa ausser diesen einen anderen Gott annimmt, der dies vor allen übrigen wäre, ihm als Wohnort unter allen Umständen den Himmel zuweist. Darum trennt er ihn nicht etwa von der Erde, sondern lässt ihn vielmehr von dem Sitze aus, den er ihm, dem Könige des Alls, als den allererhabensten eingeräumt, die irdischen Verhältnisse gleichsam in Obacht nehmen.

Was soll ich hier Hellenen und Hebräer mir erst zu 69 B Zeugen rufen? Niemanden giebt's, der nicht beim Gebet die Hände gen Himmel emporhebt und, wenn er bei Gott oder mehreren Göttern schwört, sich dorthin wendet, von wo aus allein er zur Gottesidee gelangt ist. Und sein Gefühl hat ihn darin nicht getäuscht. Denn man beobachtete, wie das Himmelsgewölbe sich weder verkleinert noch vergrössert, wie es keinem Wandel unterworfen ist und

---

1) Hier fehlt etwas im Text.

keine ungeordnete Bewegung duldet, wie es vielmehr sich harmonisch bewegt und gleichmässig geordnet ist, wie das
69C Leuchten des Mondes geregelt ist, geregelt der Aufgang und der Untergang der Sterne immer zur festgesetzten Zeit: dies sah man und erklärte demgemäss mit Recht das Himmelsgewölbe für Gott und Gottes Thron. Da ein derartiges Wesen sich durch keine Zuthat vergrössert und auch nicht durch Abnahme gemindert wird, da es ferner von keiner Veränderung durch Umgestaltung oder Wandel berührt wird, so ist es keinem Vergehen und keinem Werden unterworfen, und da von Natur dem Tode und dem Verderben entrückt, ist es rein von jeglichem Makel. Ewig und, wie wir sehen, in steter Bewegung wird es entweder von einer kraftvolleren und göttlicheren Seele in seinem Inneren, etwa wie unser Leib von der Seele in uns, erregt und im Kreise um den erhabenen Schöpfer getragen, oder es erhält von der Gottheit selbst den Anstoss und vollendet so seinen unermesslichen Kreislauf in unaufhörlicher und ewiger Bewegung.

44B Freilich haben die Hellenen ihre Göttermythen unglaublich und monströs gebildet. So sagen sie, Kronos habe seine Kinder verschlungen und dann wieder von sich gegeben. Und sie reden sogar von frevlen Ehen. Denn mit seiner Mutter habe sich Zeus verbunden und die Tochter[1]), die er mit ihr gezeugt, zur Frau genommen, oder vielmehr er habe sie nicht einmal zur Frau genommen, sondern sich ohne weiteres mit ihr verbunden[2]) und sie dann einem anderen[3]) abgetreten. Ferner wird Dionysos zerrissen, und seine Glieder werden wieder zusammengefügt. Derartiges berichten die Mythen der Hel-
75A lenen. Mit diesen ist die jüdische Lehre zu vergleichen, wie
Gott das Paradies pflanzt und den Adam formt, wie ferner 1. Mos. 2, 8. 7.
für diesen das Weib geschaffen wird. Denn Gott spricht: 1. Mos. 2, 21. 22.
'Es ist nicht gut, dass der Mensch allein sei, ich will ihm 1. Mos. 2, 18.
eine Gehilfin machen, die um ihn sei' — die ihm gar nichts

1) Persephone.
2) Die Frucht dieser Verbindung war Zagreus.
3) Dem Hades.

geholfen, ihn vielmehr betrogen hat und mit die Ursache
1. Mos. 3, 23. geworden ist, dass er und sie selbst des Wohllebens im
Paradiese verlustig gegangen sind. Das alles ist doch
durchaus fabelhaft. Denn wie wäre es nicht absurd, dass
Gott nicht wissen sollte, was er in hilfreicher Absicht
schafft, werde dem Empfänger nicht sowohl zum Segen
1. Mos. 3, 1–5. gereichen, als vielmehr zum Unheil ausschlagen? Was 86A
für einer Sprache soll ferner die Schlange sich in ihrem
Gespräch mit der Eva bedient haben? Etwa der der
Menschen? Und wodurch unterscheiden sich solche
Fabeleien von den Mythen, wie sie Hellenen bilden? Ist 82A
es nicht auch im höchsten Grade widersinnig, wenn Gott
1. Mos. 2, 17. dem Menschen, den er selbst geschaffen hat, die Kenntniss des Unterschiedes von gut und böse vorenthält? Kann es denn etwas einfältigeres geben, als einen, der zwischen gut und schlecht nicht zu unterscheiden vermag? Ein solcher Mensch wird offenbar einmal das Uebel nicht meiden und andrerseits auch nicht dem Guten nachstreben. Was aber die Hauptsache ist, Gott hat nicht gewollt, dass der Mensch an vernünftiger Einsicht Theil
habe, und dabei giebt es nichts, was für denselben grös- 89B
seren Werth hätte. Denn dass die Unterscheidung von gut und böse recht eigentlich ein Ausfluss vernünftiger Einsicht ist, das sieht wohl auch der Stumpfsinnigste
deutlich ein. Demgemäss war der Einfluss der Schlange 93D
auf die menschliche Entwickelung vielmehr ein wohlthätiger
1. Mos. 3, 13ff. und keineswegs ein verderblicher. Wenn es so steht, muss 95E
man Gott als missgünstig bezeichnen. Denn wie er den Menschen zu vernünftiger Einsicht gelangt sah, vertrieb er ihn aus dem Paradiese, damit derselbe nicht, wie er sich ausdrückt, vom Baume des Lebens koste. Folgendes
1. Mos. 3, 22. sind seine eigenen Worte: 'Siehe, Adam ist geworden als unser Einer und weiss, was gut und böse ist. Dass er nun nicht auch seine Hand ausstrecke und breche vom Baume des Lebens und esse und lebe ewiglich.' Wenn
alle diese Geschichten nicht etwa Mythen sind, deren Kern 94A
eine mysteriöse Speculation bildet, dann strotzen die Erzählungen von Gott wenigstens meinem Dafürhalten nach

von Lästerung. Denn dies vorgebliche Nichtwissen, dass die zur Gehilfin erschaffene Frau bestimmt ist, die Ursache des Falles zu werden, dies Verbot der Erkenntniss des Guten und Schlechten, wie es wohl für sich allein im Stande wäre, den menschlichen Geist in engen Schranken zu halten, und dazu noch die eifersüchtige Sorge, dass der Mensch nicht vom Baume des Lebens koste und so, dem Tode entrückt, zur Unsterblichkeit eingehe: dies alles zeugt von argem Neid und übergrosser Missgunst.

96C In dem, woran die Juden mit Recht glauben und
was auch uns von Alters her die Väter überliefert haben, kann unsere Untersuchung nicht einmal den unmittelbaren Schöpfer dieser Welt aufweisen. Von den Göttern natürlich, welche noch über diesen erhaben sind, hat Moses vollends geschwiegen. Hat er es doch nicht einmal ge-
96D wagt über die Natur der Engel etwas auszusagen! Dass
dieselben Gott dienen, hat er zwar auf verschiedene Weise oft bemerkt; ob sie aber geworden oder ewig sind, ob Gott, zu dessen Dienste sie bestellt sind, auch ihr Schöpfer ist, über dies und über ähnliches hat er sich nirgends deutlich ausgesprochen. Dagegen verbreitet er sich über die ordnende Schöpfung des Himmels, der Erde und der irdischen Wesen. Einiges davon lässt er auf Befehl Gottes
werden, so das Licht und die Feste, anderes lässt er von 1. Mos. 1, 3 1, 6.
ihm gemacht werden, wie Himmel und Erde, Sonne und 1. Mos. 1, 1 1, 16.
96E Mond, wieder anderes, was wohl vorhanden, aber bis 1. Mos. 1, 9.
dahin nicht sichtbar war, lässt er ihn scheiden, ich meine, das Wasser und das Trockene. Er hat es aber nicht einmal gewagt dieser Auseinandersetzung ein Wort über die Entstehung oder Erschaffung des Geistes beizufügen, son-
dern sich darauf beschränkt zu sagen: Und der Geist 1. Mos. 1, 2.
Gottes schwebte über dem Wasser. Ob derselbe aber ewig oder geworden ist, darüber giebt er keine Aufklärung.

49A Hier wollen wir, wenn es euch recht ist, die Darstellung Platons zur Vergleichung herbeiziehen. Man achte also darauf, was dieser vom Schöpfer aussagt und was für Worte er ihm bei der Entstehung der Welt in den Mund legt, damit wir den Schöpfungsbericht des Platon

und des Moses einander gegenüberstellen können. Dabei
dürfte es wohl zu Tage treten, wer den Vorrang verdient
und in höherem Grade des Verkehrs mit der Gottheit
würdig war, ob Platon, der den Götterbildern fromme
Verehrung erwies, oder der Mann, von dem die Schrift
4. Mos. 12, 8. sagt, dass mündlich Gott zu ihm geredet hat. 49B
1. Mos. 1, 1. 'Im Anfange schuf Gott den Himmel und die Erde.
1. Mos. 1, 2. Die Erde aber war unsichtbar und ungeordnet und Finster-
niss über der Tiefe. Und der Geist Gottes schwebte über
1. Mos. 1, 3. dem Wasser. Und Gott sprach: Es werde Licht. Und
1. Mos. 1, 4. es ward Licht. Und Gott sah, dass das Licht gut war.
1. Mos. 1, 5. Und Gott schied zwischen Licht und Finsterniss. Und
Gott nannte das Licht Tag, und die Finsterniss nannte
er Nacht. Und es ward Abend, und es ward Morgen,
1. Mos. 1, 6. ein Tag. Und Gott sprach: Es werde eine Feste in Mitten
1. Mos. 1, 8. 1. Mos. 1, 9. des Wassers. Und Gott nannte die Feste Himmel. Und 49C
Gott sprach: Es sammle sich das Wasser unter dem
Himmel an einen Ort, dass man das Trockene sehe. Und
1. Mos 1, 11. es geschah also. Und Gott sprach: Es lasse die Erde
aufspriessen nährendes Kraut und fruchtbare Bäume.
1. Mos. 1, 14. Und Gott sprach: Es werden Lichter an der Feste des
1. Mos. 1, 17. Himmels, dass sie scheinen auf Erden. Und Gott setzte
sie an die Feste des Himmels, dass sie den Tag und die 49D
Nacht regiereten.'

Hier sagt Moses weder bei der Tiefe noch der Finsterniss noch dem Wasser etwas von einer Erschaffung durch Gott. Nachdem er es aber bei dem Lichte ausdrücklich bemerkt, dass dasselbe auf das Geheiss Gottes geworden sei, hätte er zweifelsohne doch auch bei der Nacht, der Tiefe und dem Wasser etwas bemerken müssen. Er schweigt aber davon, obwohl er häufig diese Dinge erwähnt, und redet von ihnen wie von Sachen, die einmal da sind. Auch ein Entstehen oder eine Erschaffung der Engel erwähnt er nicht, und redet auch nicht von der Art und Weise
ihrer Einführung ins Dasein; vielmehr beschränkt er sich 49E
auf den Bericht über die himmlischen und irdischen Körper. Der mosaischen Darstellung zufolge ist Gott demnach keineswegs der Schöpfer von etwas Geistigem, sondern nur

der Ordner eines vorhandenen Stoffes. Denn Worte wie 'die
Erde aber war unsichtbar und ungeordnet' können nur die 1. Mos. 1, 2.
eines Mannes sein, der das Feuchte und das Trockene
den Stoff sein lässt und als dessen Ordner die Gottheit
einführt.

57B Vernimm dagegen den Bericht Platons über die Welt.
57C War der ganze Himmel oder die Welt — oder, wenn er Plato Tim. 28 B C.
sonst einen Namen lieber hat, so wollen wir diesen gebrauchen — war also der Himmel stets vorhanden, ohne dass es einen Beginn seines Werdens gegeben hätte, oder ist er geworden, von einem Anfange ausgehend? Er ist geworden, denn er ist sichtbar und greifbar und ein Körper. Alles derartige aber ist sinnlich wahrnehmbar, dieses aber, im Verein mit der Wahrnehmung der Sinne durch die Einbildungskraft zu erfassen, ist in die Erscheinung getreten als ein Werdendes und Erzeugtes.... So müssen Tim. 30 B.
wir nun der Wahrscheinlichkeit gemäss erklären, dass
57D diese Welt als ein lebendes Wesen mit Seele und Ver-
57E nunft in Wahrheit durch Gottes Fürsorge entstanden sei.

Wir wollen aber immer nur Eines mit dem Anderen vergleichen. Was und wie redet Gott bei Moses und wie bei Platon?

58A 'Und Gott sprach: Lasset uns Menschen machen zu 1. Mos. 1, 26.
unserem Bilde und uns ähnlich, die da herrschen über die Fische des Meeres und über die Vögel des Himmels und über das Vieh und über die ganze Erde und über alles Gewürm auf Erden. Und Gott schuf den Menschen, 1. Mos. 1, 27.
zum Bilde Gottes schuf er ihn, männlich und weiblich schuf er sie und sprach: Mehret euch und verbreitet euch 1. Mos. 1, 28.
und füllet die Erde und machet sie euch unterthan. Und
58B sie sollen herrschen über die Fische des Meeres und über die Vögel des Himmels und über alles Thier und über die ganze Erde.'

Höre nun auch die Worte, die Platon dem Schöpfer des Alls beilegt.

'Götter von[1]) Göttern! Die Werke, deren Meister und Plato Tim. 41 ABC.

1) Ich habe nicht übersetzt 'Götter Söhne von Göttern' mit Rücksicht auf 65C und 65E.

Vater ich bin, sind unauflösbar, wenn ich es so will. Freilich ist jegliches Gebundene lösbar, jedoch nur ein Böser kann auflösen wollen, was schön gefugt und gut beschaffen ist. Also seid ihr zwar, da ihr geboren seid, nicht unsterblich und nicht gänzlich unauflösbar, aber ihr werdet doch nicht der Auflösung verfallen und des Todes Schicksal wird euch nicht treffen, da ihr an meinem Willen 58C
ein mächtigeres und unverbrüchlicheres Band besitzet, als dasjenige war, welches bei eurer Geburt jeden von euch zusammenband[1]). Jetzt aber prägt euch ein, was ich euch offenbare. Es fehlen noch drei sterbliche Geschlechter, die noch nicht erzeugt sind; ohne ihr Entstehen aber kann der Himmel seine Vollendung nicht erreichen, weil er sonst nicht alle Arten lebender Wesen in sich birgt. Wenn aber ich diese fehlenden Arten schüfe und ihnen Theil am Leben gäbe, so würden sie den Göttern gleich. Damit sie nun dem Tode unterworfen seien und damit dies Weltall in Wahrheit ein All sei, so wendet euch, eurer Natur folgend, der Erschaffung der lebenden Wesen zu und ahmt die Kraft nach, die ich bei eurer Erzeugung bewiesen. Was aber an ihnen gleichen Namen mit den Unsterblichen 58D
führen soll, was göttlich heisst und bei denen unter ihnen vorherrscht, die stets dem Rechte und euch zu folgen bereit sind, dafür will ich euch Samen und Anfang geben. Im Uebrigen aber vollendet und zeuget ihr die lebenden Wesen, dem Unsterblichen das Sterbliche anfügend, lasset sie durch Nahrung zunehmen, die ihr ihnen spendet, und nehmet sie nach dem Tode wieder auf.'

Aber erwäget, ob dies nicht etwa eine Träumerei ist, 65A
und lasset es euch erklären! Als Götter bezeichnet Platon sichtbare Wesen wie Sonne und Mond, die Sterne und den Himmel; aber diese sind nur Abbilder von unsichtbaren. Die unseren Augen erscheinende Sonne ist das Abbild einer geistigen und unsichtbaren, und ebenso ist der Mond, den unsere Augen erblicken, und jeder der Sterne das Abbild eines geistigen Wesens. Platon kennt

1) Cf. Bernays, die unter Philons Werken stehende Schrift über die Unzerstörbarkeit des Weltalls p. 223f.

nun diese unsichtbaren Gottheiten, die in und mit dem Schöpfer existiren und aus ihm durch Zeugung hervorgegangen sind. Angemessen sagt daher bei ihm der
65C Schöpfer: 'Götter', wobei er sich an die unsichtbaren Plato Tim. 41 A.
wendet, 'von Göttern', nämlich den erscheinenden. Beide aber haben einen gemeinsamen Schöpfer, ihn, der Himmel und Erde, das Meer und die Sterne gebildet und jedem von ihnen ein Urbild in einem geistigen Wesen erzeugt hat. Gieb nun Acht, ob es auch mit diesen Göttern seine
Richtigkeit habe. 'Noch fehlen', spricht der Schöpfer, Plato Tim. 41 B.
'drei sterbliche Geschlechter', nämlich die der Menschen, Thiere und Pflanzen; denn es wird jede dieser Arten durch
ihr eigenes Gesetz bestimmt. 'Wenn nun auch alles dies', Plato Tim. 41 C.
65D so fährt er fort, 'von *mir* geschaffen würde, so müsste es durchaus unsterblich werden.' Denn auch die nicht sinnlichen Götter und das sichtbare Weltall sind nur aus dem Grunde unsterblich, weil sie dem Schöpfer ihre Entstehung verdanken. Wenn es nun heisst 'was unsterblich Plato Tim. 41 C.
ist, muss ein Geschenk des Schöpfers an sie sein', so
ist dies die vernünftige Seele. 'Das übrige aber, spricht Plato Tim. 41 C.
65E der Schöpfer, fügt *ihr* hinzu, dem Unsterblichen das Sterbliche.' Offenbar überkamen also die schaffenden Götter von ihrem Vater die Schöpferkraft und erzeugten so auf Erden, was unter den lebenden Wesen sterblich ist. Wenn nämlich gar kein Unterschied zwischen dem Himmel und dem Menschen, ja dem Thiere bestehen sollte bis hinab selbst zu dem Gewürm und den kleinen Fischen, die im Meere schwimmen, dann hätte allerdings für *Alles* der Schöpfer ein und derselbe sein müssen. Wenn aber das Sterbliche vom Unsterblichen durch einen grossen Abstand getrennt ist, der durch keine Zuthat vergrössert,
66A aber auch nicht durch Abnahme verringert wird, so muss dieses auf einen anderen Urheber als jenes zurückgehen.

99D Da demnach Moses, wie es scheint, nicht einmal über den unmittelbaren Schöpfer dieser Welt einen vollständigen Bericht erstattet hat, so wollen wir die Meinung der He-
99E bräer und die unserer Väter über eben diese Stämme einander gegenüberstellen.

Moses sagt, der Schöpfer dieser Welt habe sich das
Volk der Hebräer auserwählt: um dieses allein bekümmere
er sich und sorge für dasselbe; über dieses allein lässt
Moses ihn die Aufsicht führen. Aber auf welche Weise und
unter der Herrschaft welcher Götter die anderen Völker
ihre Angelegenheiten ordnen, darüber findet sich bei ihm
kein Wort; höchstens könnte einer das zugestehen, dass
5. Mos. 4, 19. er ihnen die Sonne und den Mond zugebilligt hat. Aber
hiervon etwas später. Ich will jedoch den Nachweis 100A
liefern, dass sowohl Moses und die Propheten nach ihm
als auch Jesus von Nazareth, ja auch Paulus, der alle
Gaukler und Betrüger aller Orte und aller Zeiten übertrifft, den Schöpfer nur für den Gott von Israel und
Judäa und die Juden für seine Auserwählten erklärt haben.
Höret ihre eigenen Worte und zwar zunächst die des Moses:
2. Mos. 4, 22. 'Du sollst zum Pharao sagen: Israel ist mein erstgeborner
2. Mos. 4, 23. Sohn; ich aber sage: Lass mein Volk ziehen, dass es
mir diene. Du aber wolltest es nicht ziehen lassen.' Und 100B
2. Mos. 5, 3. bald darauf: 'Und sie sprechen zu ihm: Der Hebräer Gott
hat uns gerufen; so lass uns nun hinziehen drei Tagereisen in die Wüste und dem Herrn, unserm Gott, opfern.'
2. Mos. 7, 16. Und bald darauf wiederum in ähnlicher Weise: 'Der Herr,
der Hebräer Gott hat mich zu dir gesandt und gesagt:
Lass mein Volk, dass mir's diene in der Wüste'....[1]) 106 AB
Dass aber Gott sich von Anfang an nur um die Juden
bekümmert und dieses Theil sich auserwählt habe, das
hat offenbar nicht nur Moses und Jesus, sondern auch
Paulus gesagt; gleichwohl muss dies bei Paulus Wunder
nehmen. Denn mit Rücksicht auf den Erfolg ändert er
seine Ansichten über Gott, wie die Polypen ihre Farbe
nach den Felsen wechseln, und behauptet jetzt, allein die
Juden seien Gottes Theil, ein andermal aber sucht er die
Hellenen dazu zu überreden ihm beizutreten und sagt:
Röm. 3, 29. 'Gott ist nicht allein der Juden Gott, sondern auch der
Heiden Gott. Ja freilich auch der Heiden Gott.' Es ist
nun recht und billig an Paulus die Frage zu stellen, warum 106C

1) Es fehlen die Worte der Propheten und Jesu.

Gott, wenn er nicht nur der Juden, sondern auch der Heiden Gott ist, wohl den Juden in reichem Maasse die Gabe der Prophetie gesandt hat, den Moses, das Priesterthum[1]), die Propheten, das Gesetz und alles Unglaubliche und Wunderbare, wovon ihre Mythen berichten. Denn
man hört sie rufen: 'Engelbrot hat der Mensch gegessen.' Ps. 78, 25.
Endlich hat Gott auch Jesum zu ihnen gesandt, uns aber keinen Propheten, keinen Priester, keinen Lehrer, keinen Verkündiger seiner Liebe, die doch auch uns einmal, wenn auch
106D spät, zu Theil werden soll. Vielmehr sah er es Myriaden oder, wenn ihr es so wollt, wenigstens Tausende von Jahren ruhig an, wie die Völker vom Aufgang bis zum Niedergang der Sonne und vom Norden bis gen Mittag in grösster Unwissenheit den Götzenbildern, wie ihr euch ausdrückt, dienten, mit Ausnahme eines noch dazu kleinen Geschlechtes, das vor noch nicht ganz zweitausend Jahren in einem Theile von Palästina seinen gemeinsamen Wohnsitz nahm. Warum also hat Gott uns nicht beachtet, wenn er wirklich unser aller Gott ist und Schöpfer aller in
100C gleicher Weise? Es ziemt sich demgemäss, den Gott der Juden nicht für den Schöpfer der ganzen Welt und den Herrn aller Dinge zu halten, vielmehr muss er, wie ich bereits bemerkt, eingeschränkt sein, und bei seiner begrenzten Herrschaft auf einer Stufe mit den übrigen
106 DE Göttern gedacht werden. Sollen wir noch auf euch hören, da ihr, oder doch einer aus eurem Stamme, in euren Gedanken von dem Gotte des Alls bei einer mindestens dürf-
tigen Vorstellung angelangt seid? Gott ist ein eifer- 2. Mos. 20, 5.
süchtiger Gott. Aus welchem Grunde aber eifert er so, dass er sogar die Sünden der Väter an den Kindern heimsucht?

115D Im Vergleich mit diesen Ansichten betrachtet wiederum unsere Lehre. Unsere Gesinnungsgenossen erklären den Schöpfer für den gemeinsamen Vater und König aller und lassen ihn im Uebrigen die Völker an Volks- und Stadtgottheiten vertheilen, von denen jede ihren Theil

---

1) Eigentlich 'die Salbung'; aber vgl. 2. Mos. 29, 7.

ihrer Natur angemessen verwaltet. Denn bei dem Vater
ist alles vollkommen und alles vereint, dagegen waltet 115E
bei jedem Theilgott ein anderes Vermögen vor. So beherrscht Ares die kriegerischen Völker, Athene diejenigen, welche kriegerisch und weise zugleich sind, Hermes die mehr verschlagenen als kühnen, und immer schliesst sich dem Wesen seines eigenen Gottes das von ihm beherrschte Volk an. Wenn nun diesen unseren Worten die Erfahrung widerspricht, so mag man unsere Lehre als Erfindung und als einen unpassenden Versuch zu überreden bezeichnen,
und eure Meinung finde Beifall. Wenn aber ganz im 116A
Gegentheil seit unvordenklichen Zeiten die Erfahrung für unsere Darstellung Zeugniss ablegt, und sich nirgends etwas findet, was zu eurer Ansicht passt: warum lasst ihr dann nicht ab von eurer argen Streitsucht? Man möge mir aber eine Ursache dafür angeben, dass Kelten und Germanen verwegen sind, Griechen und Römer im Allgemeinen für das Staatsleben geeignet und menschenfreundlich, zugleich aber unbiegsam und kriegerisch, warum die Aegypter mehr verschlagen und im Handwerk erfahren sind, unkriegerisch dagegen und üppig die Syrer, dabei ebenfalls verschlagen, hitzig, leichtsinnig und ge-
lehrig. Wer nun für die Verschiedenheit der Völker keine 116B
Ursache erkennen will, vielmehr erklärt, diese Dinge hätten auch von selbst so werden können, wie kann der noch glauben, dass die Einrichtung der Welt von einer Vorsehung abhängt? Wenn aber einer wirklich Ursachen für diese Dinge annimmt, so leite er mir eine vom Schöpfer
selbst ab und belehre mich! Ferner haben die Menschen 131B
die Gesetze offenbar ihrer Natur entsprechend gegeben, dem Staate förderliche und menschenfreundliche diejenigen, denen vor allen die Menschenfreundlichkeit eingeprägt war,
andere aber, in denen die entgegengesetzte Charakteranlage 131C
sich fand und vorwaltete, gaben grausame und menschenfeindliche. Denn die Gesetzgeber haben durch ihre Zucht zu der natürlichen Anlage wenig hinzuzufügen vermocht. So nahmen die Skythen den Anacharsis gar nicht auf, weil sie ihn für rasend hielten. Auch bei den Völkern

des Westens dürfte man schwerlich Leute oder doch nur
ganz wenige finden, die für die Philosophie oder Geometrie
oder eine ähnliche Wissenschaft geeignet wären; und doch
waltet dort bereits seit geraumer Zeit die Herrschaft
der Römer. Vielmehr finden dort die besonders talent-
vollen Leute ausschliesslich an der Debatte und der Kunst
der Rede Gefallen, an der Pflege einer anderen Wissen-
schaft dagegen betheiligen sie sich nicht. So dauerhaft
ist eben die Natur. Woher kommt nun aber die Ver-
schiedenheit der Völker in Charakter und Gesetz?

4D Für die Unähnlichkeit der Sprachen hat Moses eine
durchaus fabelhafte Ursache angegeben. Nach seinem Be-
richte hätten sich die Menschenkinder vereinigt in der Ab-
4E sicht, eine Stadt und einen grossen Thurm darin zu bauen,
Gott aber hätte gesagt, da müsse er herniederfahren und
ihre Sprachen verwirren. Damit aber niemand glaube,
dass ich dem Moses diese Ansicht verleumderisch unter-
schiebe, will ich aus seinen Büchern selbst Folgendes vor-
lesen: 'Und sie sprachen: Wohlauf, lasset uns eine Stadt 1. Mos. 11, 4.
und einen Thurm bauen, dess Spitze bis an den Himmel
reiche, dass wir uns einen Namen machen, ehe wir zer-
streut werden in alle Länder. Da fuhr der Herr hernieder, 1. Mos. 11, 5.
dass er sähe die Stadt und den Thurm, die die Menschen-
kinder baueten. Und der Herr sprach: Siehe, es ist einerlei 1. Mos. 11, 6.
5A Volk und einerlei Sprache unter ihnen allen, und haben
das angefangen zu thun, sie werden nicht ablassen von
allem, das sie vorgenommen haben zu thun. Wohlauf, 1. Mos. 11, 7.
lasset uns herniederfahren und ihre Sprache daselbst ver-
wirren, dass Keiner des Anderen Sprache vernehme! Also 1. Mos. 11, 8.
zerstreuete sie der Herr in alle Länder, dass sie mussten
aufhören die Stadt zu bauen.' Ihr verlangt nun von
uns, dass wir diesem Berichte glauben sollen, ihr aber
schenkt dem keinen Glauben, was Homer von den Aloaden
5B erzählt, dass sie nämlich drei Berge auf einander zu
thürmen planten, 'dass ersteigbar werde der Himmel'. Hom. Od. XI, 316.
Natürlich erkläre ich auch diese Erzählung für annähernd
ebenso fabelhaft wie jene. Wenn ihr aber die eine an-
nehmt, warum in aller Welt verwerft ihr die homerische

Fabel? Denn darauf kann man sich so ungebildeten Leuten gegenüber, wie ihr es seid, nicht berufen, dass, wenn auch alle Menschen auf dem ganzen Erdkreis einerlei Sprache und Zunge hätten, sie doch nicht im Stande wären einen Thurm zu bauen, der bis an den Himmel reichte, und wenn sie aus der ganzen Erde Ziegeln strichen. Denn 135C
ein solcher würde unzählige Ziegeln nöthig haben, jeder so gross wie die ganze Erde, um hinauf bis an des Mondes Rund zu reichen. Auch angenommen, alle Menschen hätten einerlei Zunge und Sprache und hätten sich so zusammengethan und hätten aus der ganzen Erde Ziegeln gestrichen und Steine gehauen, wann würde er wohl an den Himmel reichen, wenn er auch seine Ausdehnung nur dadurch erlangte, dass man sich ihn dünner als ein Seil emporwinden liesse? Wenn ihr nun diesen Mythos, der dies so offenbar ist, für wahr haltet und glaubt, dass Gott aus Furcht vor einer Gewaltthat der Menschen herniedergefahren sei, um ihre Sprachen zu verwirren, so wagt ihr es noch, euch Gotteserkenntniss prahlend zuzuschreiben?

Ich wende mich wieder zur Besprechung der Art und 137E
Weise zurück, auf welche Gott die Sprachen verwirrt hat. Eine Ursache dafür hat Moses wohl angegeben, nämlich die Furcht Gottes, die Menschen möchten etwas gegen ihn unternehmen, wenn sie, einer Sprache und eines Sinnes, 138A
sich Zugang zum Himmel verschafften; aber auf welche Weise Gott die Verwirrung bewerkstelligt habe, sagt Moses nicht, sondern bemerkt nur, er sei dazu vom Himmel niedergefahren — offenbar, weil er es nicht von oben her, ohne auf die Erde niederzufahren, hätte ausführen können. Ueber den Unterschied in Charakter und Sitte aber hat weder Moses noch irgend jemand anders Aufklärung gegeben; und gleichwohl ist der Unterschied der Völker in der Sitte und den staatlichen Einrichtungen unvergleichlich grösser als ihre Verschiedenheit in der Sprache. Welcher Hellene erklärt z. B. die Verbindung mit der Schwester, der Tochter, der Mutter für erlaubt? 138B
Bei den Persern dagegen gilt eine solche für unanstössig.

Wozu aber Alles einzeln durchgehn, nachdem ich der
Freiheitsliebe und Unbändigkeit der Germanen bereits ge-
dacht, der Folgsamkeit und Fügsamkeit der Syrer, Perser,
Parther und einfach aller Barbaren gen Morgen und Mit-
tag und aller Völker, die im Besitze einer mehr despo-
tischen Regierungsform zufrieden sind? Wenn nun diese
Dinge von grösserer Bedeutung und grösserem Werthe
ohne eine erhabenere und göttlichere Vorsehung zu Stande
gekommen sind, warum bekümmern wir uns zwecklos um
38C ihn, der für nichts Sorge trägt und verehren ihn? Denn
kann einer noch beanspruchen von uns geehrt zu werden,
der sich weder um Lebensweise, Charakter und Sitten,
noch um gesetzliche Ordnung und unsere Staatsverfassung
bekümmert? Keineswegs. Ihr seht, was für ein Wider-
sinn sich aus eurer Lehre ergiebt. Betrachtet man alle
Güter des menschlichen Lebens, so stehen die geistigen
voran, und es folgen die leiblichen. Wenn nun Gott, ohne
deshalb für unsere natürlichen Verhältnisse Sorge zu
38D tragen, uns in Bezug auf die geistigen Güter vernach-
lässigt und uns nicht wie den Hebräern Lehrer und Ge-
setzgeber wie Moses und die ihm nachfolgenden Propheten
gesandt hat, wofür können wir ihm dann mit Fug und
Recht dankbar sein?

41C Aber seht zu, ob Gott nicht vielleicht auch uns
göttliche Leiter von hoher Trefflichkeit gegeben hat, von
denen ihr keine Kunde hattet, die aber in nichts dem
bei den Hebräern von Anfang an verehrten Gotte Judäas
nachstehen, dem nach den Aussagen des Moses und seiner
Nachfolger bis auf unsere Tage die Sorge allein für dieses
41D Land zugefallen ist. Ist aber der unmittelbare Schöpfer
der Welt derselbe, den die Hebräer verehren, so sind
unsere Anschauungen von ihm sogar noch würdiger, so
hat er uns grössere Güter als jenen gegeben, geistige so-
wohl als äussere, wovon wir in Kurzem handeln werden,
und hat auch zu uns Gesetzgeber gesandt, die dem Moses
in nichts unterlegen sind, wenn nicht vielmehr die meisten
ihn hoch überragen.

43A Wenn nun, wie bemerkt, nicht für jedes Volk ein

Volksgott, der die Herrschaft führt, ein Bote unter ihm,
ein Dämon und ein eigenes Geschlecht von Geistern, das 143B
den Mächtigeren dient und Hülfe leistet, den Unterschied in Gesetz und Charakter begründet hat, so möge man zeigen, wie dies von jemand anders herrühren kann. Es genügt aber auch nicht zu sagen: 'Gott sprach und es ward'; denn das Wesen der werdenden Dinge muss mit den Anordnungen Gottes im Einklang stehen. Ich will deutlicher sagen, was ich meine. Hat Gott zufällig befohlen, dass das Feuer sich aufwärts hebe, und die Erde sich senke? Musste nicht vielmehr das Feuer leicht sein
und die Erde schwer, wenn das Geheiss Gottes sich er- 143C
füllen sollte? Und so ist es mit allen übrigen Dingen ähnlich. . . .[1]) Ebenso geschieht es mit den göttlichen Dingen. Die Ursache ist, dass das Menschengeschlecht dem Tode unterworfen und vergänglich ist; dem entsprechend sind auch seine Werke vergänglich, veränderlich und mannichfach wechselnd. Da Gott aber seinem Wesen nach ewig ist, so müssen auch seine Anordnungen derart sein. Bei einer solchen Beschaffenheit sind sie entweder das Wesen der Dinge oder stehen doch mit demselben in Einklang. Denn wie könnte dieses mit der
Anordnung Gottes im Widerspruch stehen? Wie könnte 143D
es aus dem Einklang heraustreten? Wenn Gott daher auch angeordnet hat, wie die Sprachen sich verwirrten und von einander abwichen, so sollte es auch mit den staatlichen Einrichtungen der Völker geschehen, so hat er durch seinen blossen Befehl das Wesen dieser Einrichtungen nicht auch so bestimmen und auch uns für derartige Gegensätze nicht geeignet machen können. Denn zuvor musste eine Verschiedenheit des Wesens für alle Unterschiede gegeben sein, die in den Völkern sich finden sollten. Dies erkennt man wenigstens, wenn man darauf achtet, wie bedeutend Germanen und Skythen von Libyern
und Aethiopen auch in der Körperbildung abweichen. Liegt 143E
auch hier ein blosser Befehl vor, und ist neben den Göttern

---

1) Hier fehlt Einiges.

Luft und Land in der Bestimmung der Hautfarbe ohne Einfluss?

146A Ferner hat Moses eine so wichtige Angelegenheit
noch dazu wissentlich in Dunkel gehüllt und auch die
146B Verwirrung der Sprachen nicht auf Gott allein zurückgeführt. Denn er sagt, Gott sei nicht allein herniedergefahren, auch sei nicht nur einer zugleich mit ihm herniedergefahren, sondern mehrere, und er verschweigt, was das für Wesen waren; offenbar aber hielt er sie, die zugleich mit Gott herniederfahren sollten, für ihm ähnliche Wesen. Sind demnach zum Zwecke der Sprachentrennung nicht der Herr allein, sondern auch seine Begleiter herniedergefahren, so ist offenbar auch bei der Scheidung der Charaktere nicht der Herr allein als Urheber dieses Unterschiedes anzusehen, sondern ebenso diejenigen, die zugleich mit ihm die Sprachen verwirrt haben.

148B Wozu habe ich nun aber eine so lange Auseinandersetzung gegeben, wo ich doch in Kürze reden wollte? Aus folgendem Grunde. Ist es der unmittelbare Schöpfer der Welt, den Moses verkündet, so sind unsere Anschauungen von ihm angemessener, da wir in ihm den gemeinsamen Herrn über Alles erkennen, und ausserdem Volksgötter annehmen, die unter ihm stehn und gleichsam Statthalter des Königs sind, so dass ein jeder für
148C sich seines Amtes waltet. Auch stellen wir ihn nicht als Nebenbuhler der ihm untergeordneten Götter hin. Wenn aber Moses einen Theilgott verehrt hat und die Herrschaft über das All in einen Gegensatz zu ihm stellt, so ist es besser, wenn man uns folgt und den allwaltenden Gott erkennt, ohne sich deswegen der Erkenntniss jenes zu verschliessen, als wenn man an Stelle des Schöpfers aller Dinge den Gott ehrt, dem der kleinste Theil zugefallen ist.

152B Bewunderungswürdig ist das Gesetz Mose, der bekannte Dekalog: 'Du sollst nicht stehlen.' 'Du sollst 2. Mos. 2 15. 13.
nicht tödten.' 'Du sollst kein falsch Zeugniss reden.' 2. Mos. 20,
152C Alle Gebote, die nach seiner Angabe Gott selbst geschrieben hat, mögen hier wörtlich angeführt werden.

2. Mos. 20, 2. 'Ich bin der Herr, dein Gott, der dich aus Aegypten-
2. Mos. 20, 3. land geführt hat.' Darauf das zweite: 'Du sollst keine
2. Mos. 20, 4. anderen Götter neben mir haben. Du sollst dir kein Bild-
2. Mos. 20, 5. niss machen.' Und als Ursache giebt er dazu an: 'Denn
ich bin der Herr dein Gott, ein eifriger Gott, der da heim-
suchet der Väter Missethat an den Kindern bis in das
2. Mos. 20, 7. dritte Glied.' 'Du sollst den Namen des Herrn, deines
2. Mos. 20, 8. Gottes, nicht missbrauchen.' 'Gedenke des Sabbathtages.'
2. Mos. 20, 12. 'Du sollst Deinen Vater und Deine Mutter ehren.' 'Du
2. Mos. 20, 14. 13. 15. sollst nicht ehebrechen.' 'Du sollst nicht tödten.' 'Du
2. Mos. 20, 16. sollst nicht stehlen.' 'Du sollst kein falsch Zeugniss reden.' 152D
2. Mos. 20, 17. 'Lass dich nicht gelüsten dessen, das dein Nächster hat.'

Bei den Göttern, was giebt es für ein Volk, das
2. Mos. 20, 5 u. 3. nicht, abgesehen von dem Verbot 'du sollst keinen
anderen Göttern dienen' und dem Geheiss 'gedenke des
Sabbathtages,' alle übrigen Gebote halten zu müssen
glaubt? In Folge dessen sind bei ihnen auch Strafen
für die Uebertreter festgesetzt, hie und da schärfer als
die, welche das Gesetz Mose anordnet, bald ihnen ähn-
lich, gelegentlich auch humaner.

Aber das Verbot, 'du sollst keine anderen Götter 155C
verehren!' — ein Ausspruch, mit dem Moses eine ge-
2. Mos. 20, 5. waltige Lästerung gegen Gott ausstösst. 'Denn Gott ist
(4. Mos. 4, 24). Hebr. 12, 29. eifersüchtig,' sagt er; und wieder anderswo: 'Unser Gott 155D
ist ein verzehrendes Feuer.' Du siehst demnach etwas
Göttliches darin, wenn Gott als neidisch bezeichnet wird,
während ein eifersüchtiger und missgünstiger Mensch Dir
tadelnswerth erscheint? ⟨So redest du.⟩ Und doch, wie
ist es nur vernünftig, etwas so leicht festzustellendes
fälschlich von Gott auszusagen? Denn wenn er wirklich
eifersüchtig ist, so werden wider seinen Willen alle Götter
verehrt und ⟨wider seinen Willen⟩ zollen alle übrigen
Völker den Göttern ihre Verehrung. Warum hat ferner
Gott dies nicht verhindert, wo er so eifersüchtig ist und
nicht will, dass die anderen verehrt werden, sondern nur
er allein? War er etwa nicht im Stande, die Verehrung
auch der übrigen Götter zu verhindern, oder wollte er 153E
das von vornherein gar nicht? Aber die erste Erklärung

wäre gottlos, dass er nämlich nicht die Macht besessen hätte; mit der zweiten aber befindet unser Verhalten sich im Einklang. Lasst ab von diesem thörichten Geschwätz und ladet keine so schreckliche Gotteslästerung auf euch!
159E Denn wenn Gott niemand sonst verehrt wissen will, warum betet ihr diesen ihm untergeschobenen Sohn an, den er selbst nicht als den seinigen anerkannt noch jemals dafür gehalten hat, wie ich mit leichter Mühe zeigen kann. Ihr aber gesellt ihm, ich weiss nicht warum, einen un-
160B ächten Sohn zu. Weiter klagt Julian uns Christen an und fragt, warum wir denn die Hellenische Schönrednerei verlassen haben
160D und den Worten der Wahrheit beigetreten sind[1]). Denn bei Platon erscheint Gott nirgend unwillig oder aufgebracht oder zornig oder Verderben bringend, noch neigt er sich bald hierhin, bald dorthin oder ist wandelbar, wie nach dem Bericht des Moses bei Pinehas. Wenn einer von euch das Buch Numeri gelesen hat, so weiss er, was ich meine. Als nämlich Pinehas den Mann, der sich dem Baal-Peor 4. Mos. 25,8.
geweiht, sammt dem Weibe, das diesen überredet, mit eigener Hand ergriffen und durch eine hässliche und höchst schmerzhafte Verwundung getödtet hatte, indem er nämlich nach der Aussage des Moses das Weib durch den Mutterleib stiess, wird Gott folgendermassen als
160E redend eingeführt: 'Pinehas, der Sohn Eleazars, des Sohnes 4. Mos. 25,11.
Aarons, des Priesters, hat meinen Grimm von den Kindern Israel gewendet, indem er meinen Eifer unter ihnen eiferte. Und ich habe die Kinder Israels nicht in meinem Eifer vertilgt.' Giebt es etwas geringfügigeres als die Ursache, um derentwillen Gott in Zorn gerathen, wie es der Schreiber
161A dieser Worte fälschlich hinstellt? Kann etwas vernunftwidriger sein, als wenn zehn oder fünfzehn Leute, gesetzt auch hundert, denn tausend werden sie nicht behaupten wollen — lassen wir aber auch so viele sich unterstehen die von Gott angeordneten Bestimmungen in einem Punkte zu übertreten: war es nöthig wegen dieser eintausend so viele Tausende zu vertilgen? Denn mir scheint es unbedingt besser, wenn mit tausend trefflichen Leuten auch

1) Worte Cyrills.

ein schlechter Mensch leben bleibt, als wenn man zu-
gleich mit diesem einen die tausend vernichtet. **Darauf fügt
Julian diesen Worten eine lange Auseinandersetzung bei und er-
klärt, der Schöpfer Himmels und der Erden dürfe nicht in so
wildem Zorn entbrennen, dass er oftmals sogar das ganze Volk
der Juden zu verderben Willens sei**[1]. Denn wenn schon der
Groll eines Heros und einer unbedeutenden Gottheit für
ganze Länder und Städte schwer zu ertragen ist, wer
könnte Stand halten, wenn ein so gewaltiger Gott auf
Götter oder Engel oder gar auf Menschen zürnt? Es 168B
lohnt sich in der That, sein Verhalten mit der Sanftmuth
des Lykurgos und der Langmuth des Solon oder der Billig- 168C
keit und Milde der Römer den Schuldigen gegenüber zu
vergleichen. Wie sehr es aber bei uns besser steht als 171D
bei ihnen, könnt ihr auch aus Folgendem ersehen. Die
Philosophen heissen uns nach Kräften den Göttern nach-
ahmen ⟨und lehren uns⟩, dass diese Nachahmung in
denkender Betrachtung der Dinge bestehe. So etwas aber 171E
ist fern von Leidenschaft und beruht auf der Leidenschafts-
losigkeit; das ist wohl deutlich, wenn auch ich es nicht
sage. Denn in demselben Grade, wie wir, mit denkender
Betrachtung der Dinge beschäftigt, von Leidenschaft frei
sind, werden wir Gott ähnlich. Was ist es aber für eine
Nachahmung Gottes, welche die Hebräer preisen? Zorn
4. Mos. 23,11. und Wuth und wilde Eifersucht. Denn Gott sagt:
'Pinehas hat meinen Grimm von den Kindern Israel ge-
wendet, indem er meinen Eifer unter ihnen eiferte.' Denn
als Gott jemand gefunden, der seinen Grimm und seinen
Schmerz theilte, da hat sich, wie man sieht, sein Zorn
gelegt. So und ähnlich lässt die Schrift an vielen Orten 172A
Mose über Gott sich äussern.

Dass Gott sich aber nicht allein um die Hebräer 176 AB
kümmert, vielmehr für alle Völker Sorge trägt und dabei
jenen nichts Grosses und Bedeutungsvolles hat zukommen
lassen, uns dagegen weit herrlichere und vorzüglichere
Gaben verliehen hat, das mögt ihr auch aus Folgendem
erkennen. Auch die Aegypter können die Namen nicht

---

1) Worte Cyrills.

weniger Weisen bei sich aufzählen und so darauf hindeuten, dass sie viele Nachfolger des Hermes bei sich gehabt, des Hermes nämlich, der als dritter Aegypten besuchte; die Chaldäer und Syrer können die Nachfolger des Oannes und Belos nennen, und die des Cheiron in
176C ungezählter Menge die Hellenen. Seitdem sind alle Völker priesterlich von Natur und der Gotteserkenntniss fähig, und doch rühmen sich deswegen, wie man sieht, allein die Hebräer. Ferner verspottet Julian den seligen David und Simson und erklärt, diese Männer seien nicht etwa die grössten Kriegshelden gewesen, vielmehr hätten sie hinter der Kraft der Hellenen und Aegypter weit zurückgestanden, und der Umfang ihrer Herrschaft habe kaum bis an die Grenzen von Judäa sich erstreckt[1]).

178A Hat euch Gott dagegen etwa den Anfang der Erkenntniss oder eine philosophische Wissenschaft zuertheilt?
178B Und welche? Denn die Theorie der Himmelserscheinungen ist bei den Hellenen vollkommen ausgebildet worden, nachdem die ersten Beobachtungen bei den Barbaren in Babylon angestellt worden waren. Die Wissenschaft der Geometrie ist aus der Landesvermessung in Aegypten hervorgegangen und hat sich bis zu einem so gewaltigen Umfang ausgedehnt. Die Verwendung der Zahlen ist von den Phönicischen Kaufleuten ausgegangen und inzwischen bei den Hellenen zu einer stattlichen Wissenschaft geworden. Diese drei Wissenschaften verbanden die Hellenen zu der Einheit der harmonischen Musik, indem sie mit der Astro-
178C nomie die Geometrie verknüpften, mit beiden die Zahlen vereinten und das Harmonische in diesen erkannten. Von da aus bestimmten sie ihrer Musik die Verhältnisse, indem sie eine für die Wahrnehmung des Gehörs fehlerlose Uebereinstimmung der harmonischen Gesetze fanden, oder doch etwas, was dem sehr nahe kommt.

184B Soll ich nun Mann für Mann, oder soll ich die einzelnen Beschäftigungen aufzählen? Die Personen, wie Plato, Sokrates, Aristeides, Kimon, Thales, Lykurgos, Agesilaos, Archidamos? Oder lieber die Klassen, die der Philosophen, der Feldherren, der Demiurgen, der Gesetzgeber?

---

1) Worte Cyrills.

Dabei wird es sich nämlich ausweisen, dass auch die schlimmsten und schrecklichsten Feldherrn milder gegen die grössten Frevler vorgegangen sind, als Moses gegen 184C
Leute, die gar nichts begangen haben. Von wessen Herr- 190C
schaft soll ich euch nun berichten? Von der des Perseus, der des Aiakos oder der des Kreters Minos? Der letztere reinigte das Meer von den Seeräubern, die es unsicher machten, indem er die Barbaren daraus vertrieb und verjagte bis hin nach Syrien und Sicilien und so nach beiden Seiten mit den Grenzen seiner Herrschaft vorschritt; er herrschte aber nicht allein über die Inseln, sondern auch über die Bewohner der Küsten. Und nachdem er sich mit seinem Bruder Rhadamanthys zwar nicht in das Land, wohl aber in die Sorge um die Menschen getheilt, gab er selbst die Gesetze, die er von Zeus empfing, und überliess jenem die Ausübung des Richteramtes. Nach dieser 191C
Auseinandersetzung über Minos befährt Julian das weite Meer der Erzählungen und gedenkt Hellenischer Geschichten. Er be- 191D
richtet, Dardanos sei ein Spross des Zeus und der Atlas-Tochter Elektra; derselbe habe Dardanien besiedelt und nach seinem Tode an der Herrschaft des Zeus Theil genommen. Nachdem Julian 193B
sein leeres Geschwätz über Dardanos nach seinem Sinn zu Ende geführt, geht er sofort zu der Flucht des Aineias über und schildert genau den Aufbruch von Troja und die Fahrt zu den italischen Völkern. Ferner berichtet er über Remus und Romulus und über die näheren Umstände des römischen Synoikismos. Nach seiner 193C
Gründung wurde Rom von vielen Kriegen umdrängt, in allen aber blieb es siegreich und kämpfte sie nieder. Und als die Stadt, die gerade durch die Gefahren vielmehr wuchs, nach grösserer Sicherheit Verlangen trug, da gab ihr Zeus den weisen Numa zum Herrscher. Dies also war Numa, der treffliche, der in einsamen Hainen weilte 193D
und bei der Reinheit seines Gemüthes stets im Verein mit den Göttern war....[1]) Dieser hat die meisten gottesdienstlichen Einrichtungen getroffen. Diese Güter hat 194B
Zeus, wie man sieht, vermittelst göttlicher Begeisterung und Inspiration der Stadt verliehen, vermittelt durch die Ansprüche der Sibylle und aller übrigen, welche während

1) Hier fehlt ein kleines Stück.

jener Zeit in heimischer Sprache Orakel gaben. Sollen wir ferner das aus der Luft gefallene Ancile und das Haupt, das auf dem Hügel zum Vorschein kam und von
99C dem meines Erachtens auch der Sitz des grossen Zeus seinen Namen empfing — sollen wir etwa diese Gaben Gottes unter den geringen und nicht vielmehr den höchsten aufzählen? Noch ist endlich die vom Himmel gefallene Wehr bei uns erhalten, die der grosse Zeus oder Vater Ares herniedergesandt, der damit nicht ein scheinbares, sondern wahrhaftiges Unterpfand dafür gegeben, dass er unsere Stadt für immer schützen werde. Und doch habt ihr Unglücksmenschen aufgehört, dies Heiligthum anzubeten und zu verehren, und betet das Kreuzesholz an, bildet das Zeichen des Kreuzes nach auf eurer Stirn und
94D ritzet es vorn an euren Häusern ein. Würde nun nicht jemand mit Fug und Recht die Einsichtigeren unter euch zum Gegenstand seines Hasses machen und die Unverständigeren bemitleiden, die euch folgend so tief im Verderben gesunken sind, dass sie zu dem todten Juden übergegangen sind und die ewigen Götter verlassen haben?
97C Ich sehe ab von den Mysterien der Göttermutter und
98B preise den Marius glücklich. Denn der göttliche Hauch,
98C der zu den Menschen dringt, findet sich selten und nur in wenigen; auch kann nicht leicht jedermann desselben theilhaft werden und auch nicht zu jeder Zeit. Dem entsprechend ist auch der prophetische Geist bei den Hebräern versiegt, darum hat er sich auch bei den Aegyptern nicht bis heute erhalten. Wie man sieht, sind aber auch die Natur-Orakel dem Lauf der Zeit gewichen und verstummt. Nur unser gütiger Herr und Vater Zeus war gesonnen, uns nicht gänzlich des Verkehrs mit den Göttern entbehren zu lassen; und so gewährte er uns die ⟨Eingeweide⟩schau, die, durch heilige Maassnahmen bewerk-
98D stelligt, uns, wenn es Noth thut, ausreichende Hülfe bietet.
00A Beinahe hätte ich das grösste Geschenk des Helios und Zeus vergessen; mit Recht aber berücksichtige ich es zum Schluss. Denn es kommt nicht uns ⟨Römern⟩ ausschliesslich zu, sondern meines Erachtens ebenso unseren

Verwandten, den Hellenen. Den Asklepios nämlich hat
Zeus auf geistige Weise mit sich selbst gezeugt und durch
den lebenden und Leben gebenden Helios auf der Erde
erscheinen lassen. Asklepios fuhr vom Himmel auf die
Erde nieder und kam in einfacher Menschengestalt bei
Epidauros zum Vorschein; er wuchs auf und reichte nun 200B
auf seinen Wanderungen aller Orten seine hülfreiche Rechte.
Er kam nach Pergamon, nach Ionien, darauf nach Tarent;
in der Folge kam er nach Rom. Er zog gen Kos und
von dort nach Aigai. Nunmehr ist er an allen Orten des
Landes und des Meeres. Er kommt nicht zu einem jeg-
lichen unter uns, und doch bessert er die sündigen Seelen
und heilt die Krankheiten des Leibes.

Was der Art rühmen sich die Hebräer von Gott 201E
empfangen zu haben, zu denen ihr Christen von uns
übergelaufen seid und denen ihr folget? Wenn ihr nun
wenigstens bei den Meinungen der Hebräer geblieben
wäret, so würde es euch doch nicht so durchaus schlecht
ergangen sein, ihr würdet euch dann allerdings auch
in einer weniger guten Lage befunden haben als eurer
früheren, so lange ihr noch bei uns waret, aber doch
immerhin in einer erträglichen, die man aushalten kann.
Denn dann würdet ihr nicht an Stelle vieler Götter einen
einzigen Menschen, oder vielmehr viele elende Menschen
verehren. Ihr würdet an Stelle unserer milden und hu- 202A
manen Gesetze einem harten und unerbittlichen, vielfach
rohen und barbarischen Gesetze unterworfen sein und so
im Ganzen uns allerdings nachstehen, aber dafür in den
frommen Bräuchen reiner und lauterer sein. Jetzt aber
geht es euch wie den Blutegeln, die das schlechteste Blut
herausziehen und das reinere zurücklassen. Jesus aber 191D
hat die geringsten Leute unter euch überredet und wird 191E
seit wenig mehr als dreihundert Jahren genannt. Wäh-
rend seines Lebens hat er nichts gethan, was der Rede
werth wäre, es müsste denn jemand die Heilung von
Lahmen und Blinden in den Dörfern Bethsaida und Be-
thanien für eine gewaltige That halten. Ihr wisst nicht 205E
einmal, ob Jesus die Reinheit überhaupt erwähnt hat.

Dagegen eifert ihr den Juden in ihrer Wuth und ihrer
206A Gehässigkeit nach, ihr stürzet Tempel und Altäre und
habt nicht nur von uns diejenigen niedergemetzelt, die
den väterlichen Satzungen treu blieben, sondern auch von
den Leuten, die euren Irrthum theilen, die Ketzer, die
nicht genau auf dieselbe Weise wie ihr den Todten beklagen. Aber dies fällt ⟨nicht sowohl Jesu, als⟩ vielmehr
euch zur Last; denn nirgends hat Jesus oder Paulus euch
dies Gebot gegeben — aus dem einfachen Grunde, weil
sie sich gar nicht bis zu der Hoffnung verstiegen, ihr
könntet jemals solche Gewalt erlangen. Sie waren zufrieden bei dem Gedanken, sie könnten durch ihren Trug
Mägde und Sklaven gewinnen und durch diese die Frauen
206B und Männer wie Cornelius und Sergius. Wenn man mir Apg. 10; 13, 6–12.
einen einzigen namhaften ⟨Schriftsteller⟩ jener Zeit aufweist, der diese Leute erwähnt hat — dies hat sich nämlich unter Tiberius oder Klaudius zugetragen —, so haltet
mich in allen Stücken für einen Lügner.

209D Ich weiss nicht, was mich gleichsam dazu trieb es
auszusprechen und auf welchem Wege ich gekommen bin
zu fragen: Aus welchem Grunde seid ihr so undankbar
gegen unsere Götter, dass ihr zu den Juden übergelaufen
seid? Etwa weil die Götter Rom die Herrschaft gegeben,
und den Juden wohl eine kurze Spanne Freiheit, aber
Knechtschaft für ewige Zeiten und ewiges Beisassenthum?
Siehe Abraham! War er nicht Beisasse im fremden
209E Land? Und Jakob! Ist er nicht Anfangs den Syrern
⟨Mesopotamiens⟩, dann nach diesen den Bewohnern von
Palästina und im Alter den Aegyptern dienstbar gewesen?
Sagt nicht Moses, er habe die Juden aus dem Hause der vgl. 2. Mos. 6, 6.
Knechtschaft, aus Aegypten mit erhobenem Arm geführt?
Haben sich nicht auch nach ihrer Ansiedelung in Palästina
ihre Verhältnisse häufiger geändert, als nach Angabe der
Beobachter das Chamäleon seine Farbe wechselt? Waren
sie nicht bald den Richtern unterthänig und bald den
Fremden dienstbar? Als sie aber anfingen von Königen
regiert zu werden — wir wollen vorläufig davon absehen,
wie; denn nach Angabe der Schrift hat Gott ihnen nicht vgl. 1. Sam. 8, 7.

gutwillig das Königthum zugestanden, sondern er ist von 210A
ihnen dazu gezwungen worden und hat vorher bestimmt
erklärt, dass ihre Könige sie schlecht regieren würden —
aber sie bewohnten und bebauten doch wenigstens ihr
eigenes Land etwas über vierhundert Jahre. Darauf wurden
sie zuerst den Assyrern, dann den Medern, in der Folge
den Persern dienstbar und zuletzt in der neuesten Zeit
uns selbst. Auch Jesus, der bei euch gepriesen wird, ge- 213A
hörte zu den Unterthanen des Kaisers. Wenn ihr es nicht
glauben wollt, werde ich es weiter unten beweisen; oder
ich kann es auch lieber gleich sagen. Ihr berichtet ja,
dass er mit seinem Vater und seiner Mutter unter Quirinus
sich habe schätzen lassen. Was für Wohlthaten hat er 213B
aber, nachdem er als Mensch geboren, seinen Stammes-
genossen erwiesen? 'Sie wollten Jesu ja nicht gehorchen,'
sagen die Christen. Wie? Warum hat denn dies Volk
mit seinem störrischen Charakter und seinem starren
Nacken dem Moses gehorcht? Und Jesus, der den Geistern
Mc. 1, 27. Lc. 4, 36. befahl und auf dem Meere wandelte, der die Dämonen
Mt. 14, 25. Mc. 6, 49. austrieb und, wie ihr wenigstens behauptet, den Himmel
Jo. 6, 19. und die Erde geschaffen hat — von seinen Schülern hat
sich nämlich keiner erkühnt so etwas von ihm auszu-
sagen, mit einziger Ausnahme des Johannes, und auch 213C
der hat sich nicht deutlich und bestimmt ausgesprochen;
aber auch zugegeben, er habe es gesagt — dieser Jesus
wäre also nicht im Stande gewesen seine Freunde und
Stammesbrüder umzustimmen, wenn er sie hätte retten
wollen? Darüber wollen wir jedoch weiter unten handeln, 218A
wenn wir erst die schlaue Wunderthuerei der Evangelien
eigens einer Kritik unterwerfen; jetzt aber antwortet mir
auf folgende Frage! Was ist besser, ohne Unterbrechung
frei zu sein und während voller zweitausend Jahre Land 218B
und Meer grösstentheils zu beherrschen, oder in Knecht-
schaft und nach dem Willen eines Anderen zu leben?
Niemand ist in so hohem Grade des Schamgefühls bar,
um Letzteres vorzuziehen. Aber vielleicht hält jemand den
Sieg im Kriege für weniger werth als eine Niederlage?
Doch wer hätte soweit jegliches Gefühl verloren? Wenn

wir aber diese Werthschätzung für richtig erklären, so zeigt mir doch bei den Hebräern einen einzigen Feldherrn von dem Schlage Alexanders oder Cäsars! Ihr habt ja keinen. Und doch, bei den Göttern bin ich's mir bewusst, ⟨schon durch die blosse Frage⟩ diesen Männern schweres
8C Unrecht zuzufügen; ich habe aber gerade sie erwähnt, weil sie bekannt sein dürften. Denn die Feldherrn, die hinter diesen kommen, kennt die Menge nicht, und doch verdient jeder einzelne von ihnen mehr Bewunderung als alle jüdischen zusammen.

'1E Trug aber die Ordnung des Staates und die Form der Gerichte, der Staatshaushalt und die bürgerliche Tugend, der Fortschritt in den Wissenschaften und die Uebung in den freien Künsten bei den Hebräern nicht
'2A den Charakter der Erbärmlichkeit und Barbarei? Und
doch will der unglückselige Eusebios wissen, dass sich P. E. XI 5,5.
einige Gedichte in Hexametern bei ihnen finden, und prahlt
mit einer Beschäftigung der Hebräer mit der Logik, wäh- P. E. XI 5,7.
rend er doch diesen Namen bei den Griechen gehört hat. Und ist etwa eine Methode der Heilkunst bei den Hebräern hervorgetreten, die sich mit der des Hippokrates und verschiedener Schulen nach ihm bei den Hellenen messen
'4C könnte? Ist euer hochweiser Salomo auch nur annähernd mit einem Phokylides, Theognis oder Isokrates bei den Griechen zu vergleichen? Wie sollte das möglich sein? Jedenfalls wird man, daran ist nicht zu zweifeln, bei einer Vergleichung der Mahnworte des Iso-
'4D krates mit den Sprüchen Salomos den Sohn des Theodoros dem weisen Könige überlegen finden. 'Aber Isokrates', wird man einwenden, 'diente eifrig den Göttern.' Was will das besagen? Hat nicht auch Salomo unseren Göttern
gedient, von seinem Weibe berückt, wie ⟨die Juden⟩ vgl. 1. Kön. 11, 4.
sagen? Fürwahr, welche Grösse der Tugend! Welche Fülle der Weisheit! Er hat die Lust nicht bezähmen können, und eines Weibes Rede hat ihn irregeführt! Wenn er sich nun von einem Weibe hat verleiten lassen, so gebt ihn nicht für weise aus! Haltet ihr ihn aber für weise, so glaubet doch nicht, ein Weib habe ihn berücken können,

<sondern erkennet>, dass er seinem eigenen Urtheil und 224E
Verstande gefolgt ist und der Lehre des Gottes, der sich ihm geoffenbart, wenn er auch den andern Göttern diente. Neid und Eifersucht reichen ja nicht einmal an besonders treffliche Menschen — um so viel mehr bleiben sie von den Engeln und den Göttern fern! Ihr aber wendet euch den Theilkräften zu, und wenn diese jemand Dämonen nennt, so geht er nicht irre. Denn in ihrem Wesen liegt Eitelkeit und nichtige Ruhmsucht, in dem der Götter aber nichts dergleichen.

Wenn wirklich das Lesen eurer Schriften euch be- 229C
friedigt, warum nascht ihr von der Literatur der Hellenen? Es ist ja doch wesentlicher von ihr die Leute fern zu halten als vom Genuss der Götzenopfer. Von diesem hat
vgl. Röm. 14, 20. der Geniessende keinen Schaden, wie Paulus selbst sagt;
vgl. 1. Cor. 8, 7. 13. nur das Gewissen des Bruders, der es sieht, könnte nach eurer Meinung ein Aergerniss daran nehmen, ihr weisen und nun gar noch hoffährtigen Leute! Diese unsere
Literatur aber hat alles Edle, was die Natur bei euch 229D
hervorgebracht, bewogen sich von eurer Gottlosigkeit abzuwenden. Denn wer auch nur ein kleines Theilchen edlen Wesens an sich trug, der musste schleunigst von eurem gottlosen Thun sich abkehren. Daher wäre es besser, ihr hieltet die Leute von unserer Literatur und nicht den Opferthieren fern. Aber freilich wisst ihr es selbst, wie mir scheint, welch grosser Unterschied zwischen euren Schriften und den unsrigen in der Wirkung auf den Verstand sich findet, und dass eure Literatur wohl niemand zu einem trefflichen oder auch nur tüchtigen Manne bildet, dass dagegen unsere einen jeden, auch wenn er ganz talentlos ist, geschickter macht, als er es
von Haus aus war. Ist er aber gut veranlagt und wird 229E
ihm noch dazu die Ausbildung durch unsere Literatur zu Theil, so wird er geradezu ein Geschenk der Götter für die Menschen, mag er nun die Leuchte der Wissenschaft entflammen, eine neue Staatsordnung begründen oder Feindesmengen in die Flucht schlagen oder auch weite Länder durchwandern und weit das Meer befahren und

sich so als Held bewähren. ...[1]) Folgendes wird ein deutliches Zeichen sein. Wählet aus eurer Gesammtheit Knaben aus und lasset sie an eurer Literatur sich bilden;
30A wenn diese Knaben, zu Männern erwachsen, brauchbarer sind als Sklaven, so haltet mich für einen Schwätzer und galligen Menschen. Dazu seid ihr so verrannt und unvernünftig, dass ihr Schriften für göttlich haltet, durch welche niemand besonnener, tapferer und besser wird, als er zuvor war; andere dagegen, aus denen man Tapferkeit, Besonnenheit und Gerechtigkeit lernen mag, schreibt ihr dem Satan und des Satans Dienern zu.

35B Asklepios heilt unsern Leib, unsern Geist bilden die Musen in Gemeinschaft mit Asklepios, mit Apollon und mit Hermes Logios, in der Leitung der Kriege steht Enyo dem Ares zur Seite, die Künste vertheilt und verwaltet
35C Hephaistos und alle dem steht vereint mit Zeus Athena vor, die mutterlose Jungfrau. Urtheilt daher, ob wir nicht in all diesen Stücken euch überlegen sind, nämlich in den Künsten, der Weisheit und im Verstande; möget ihr nun die nützlichen Künste im Auge haben, oder die nachahmenden, deren Ziel die Schönheit ist, also etwa Bildnerei und Malerei, oder aber die Haushaltekunst und die Heilkunst, die von Asklepios ausgeht. Aller Orten sind seine Orakelstätten, mit denen die Gottheit uns gesegnet hat, dass wir beständig daran Theil haben. Mir wenigstens hat Asklepios häufig in Krankheiten Heilmittel an die Hand gegeben und mich geheilt; Zeuge des ist
35D Zeus. Wenn es also uns, die wir 'dem Geiste des Abfalls uns überlassen haben', an Seele und Leib und in allem übrigen besser geht, warum verlasst ihr uns und wendet euch den Juden zu?

38A Warum bleibet ihr aber nicht einmal den Lehren der
38B Hebräer treu und achtet das Gesetz nicht, das Gott ihnen

1) Lücke im Text. Hier muss gestanden haben, wovon Cyrill. S. 233 E berichtet: Wenn Julian uns darauf zusetzt und die heilige inspirirte Schrift verspottet, weil sie nämlich in Hebräischer Sprache geschrieben ist, so konnte, meine ich, jemand folgendes erwidern u. s. w.

gegeben hat? Warum seid ihr vielmehr vom Althergebrachten abgewichen, habt euch denen anvertraut, die die Propheten verkündet haben, und euch noch mehr von den Juden als unseren Gesinnungsgenossen geschieden? Denn so jemand die Wahrheit über euch erkunden wollte, würde sich ihm euer gottloses Wesen als ein Gemisch aus der jüdischen Frechheit und der heidnischen Indifferenz und Gemeinheit erweisen. Denn von beiden Seiten habt ihr keineswegs das Beste, sondern das Schlechtere an euch gezogen und euch mit Schlechtigkeit umsäumt. Denn die
Hebräer haben peinlich strenge Gebräuche beim Gottes- 238C
dienst, einen peinlich geregelten Cultus und unzählige Vorschriften, die Wandel und Grundsätze eines Priesters fordern. Nun hat freilich der Gesetzgeber die Verehrung
5. Mos. 32, 9. aller Götter bis auf den einen verboten, dessen Theil Jakob und dem Israel Land des Erbes ist, hat jedoch
2. Mos. 22, 28. meines Wissens hinzugefügt: 'Den Göttern sollst du nicht fluchen.' Die Schamlosigkeit und Frechheit der Nachgeborenen aber hat sich in dem Wunsche, alle Gottesfurcht im Volke auszurotten, bis zu dem Glauben verstiegen, der fehlenden Verehrung müsse die Lästerung folgen. Das ist das Einzige, was ihr von dieser Seite
euch angeeignet habt. Es findet sich daher sonst keine 238D
Aehnlichkeit zwischen euch und den Juden. Von den jüdischen Neuerungen habt ihr es also angenommen, wenn ihr die Götter lästert, die wir verehren. Auf der anderen Seite habt ihr von unserer Religion sowohl die fromme Scheu gegen die gesammte höhere Natur, als die Anhänglichkeit an das von den Vätern überkommene aufgegeben und euch allein die Freiheit zu Nutze gemacht, alles wie Gartenkraut zu geniessen. Und um die Wahrheit zu sagen, ihr habt euren Stolz darein gesetzt, unsere
Gemeinheit noch zu überbieten. Darüber, meine ich, sind 238E
alle Völker einig, und mit gutem Grund; denn ihr habt geglaubt, ihr müsstet euren Wandel nach der Lebensweise der verworfensten Leute gestalten, von Krämern, Zöllnern, Tänzern und Kupplern.

Dass aber nicht nur die jetzigen Christen, sondern 245A

45B auch die ältesten, die zuerst die Lehre von Paulus annahmen, so gewesen sind, steht durch das eigene Zeugniss des Paulus in einem Briefe an dieselben fest. Denn Paulus ist meines Erachtens doch nicht so schamlos gewesen, dass er, ohne ebenfalls Kunde zu besitzen, den Christen in einem Briefe an sie selbst so schwerwiegende Vorwürfe gemacht hätte. Und wenn er in demselben Briefe sie auch ebensosehr mit Lobsprüchen erhebt, so müsste man vor solchen Vorwürfen doch erröthen, sollten auch die Lobsprüche wahr sein; sind diese aber falsch und ungegründet, so müsste man sich verstecken, damit es nicht scheine, dass einem jemand mit massloser Schmeichelei und unwürdiger Speichelleckerei begegne. Folgendes aber sind die Worte des Paulus über seine Zuhörer, die er an
45C diese selbst richtet: 'Lasst euch nicht verführen! Weder 1. Cor. 6, 9.
die Abgöttischen, noch die Hurer, noch die Weichlinge,
noch die Knabenschänder, noch die Diebe, noch die 1. Cor. 6, 10.
Geizigen, noch die Trunkenbolde, noch die Lästerer, noch
die Räuber werden das Reich Gottes ererben. Und ihr 1. Cor. 6, 11.
wisset es wohl, liebe Brüder, dass auch ihr solche gewesen seid; aber ihr seid abgewaschen, ihr seid geheiliget in dem Namen Jesu Christi.' Siehst du, wie Paulus sagt, auch die ältesten Christen seien so gewesen, sie seien aber geheiliget und abgewaschen, denn das Wasser, das
45D die Kraft habe bis zur Seele zu dringen, sei tauglich den Schmutz zu entfernen und vermöge gründlich zu säubern? Die Taufe schafft keinen Aussatz des Aussätzigen, keine Flechten, keinen Ausschlag, keine Warzen fort, kein Podagra, keine Ruhr, keine Wassersucht, keinen Nietnagel, kein grosses oder kleines leibliches Uebel — und Hurerei und Räuberei, kurz alle sittlichen Fehler sollte sie tilgen?
99D Die durch den Glauben in Christo für die Erkenntniss und Verehrung des wahren Gottes gewonnenen vergleicht Julian mit Sklaven, die, empört über das Joch der Knechtschaft, vom Heerde des Herrn sich wegstehlen, weil ihre Lage sich bessern müsse, wenn sie entkommen, und sich ihrer bisherigen gegenüber nicht verschlechtern könne, wenn ihre Hoffnung ihnen fehlschlagen sollte[1]).

1) Worte Cyrills.

Die Christen geben zu, dass sie sich von den jetzigen 253
Juden unterscheiden, behaupten aber vollkommen Israe- 253
liten zu sein in Uebereinstimmung mit den Lehren ihrer
Propheten; sie erklären, vor Allem dem Moses und den
Propheten zu folgen, welche nach ihm in Judäa aufgetreten
sind. Sehen wir nun zu, worin sich ihre Uebereinstimmung
mit diesen Männern besonders zeigt. Beginnen müssen
wir mit der Lehre des Moses: auch er hat ja nach der
Behauptung der Christen die künftige Geburt Jesu pro-
phezeit. Moses also dringt nicht an einer oder zwei oder
auch nur drei Stellen, sondern an sehr vielen auf die
Verehrung eines einzigen Gottes, den er auch den höchsten
nennt, auf die eines zweiten nirgends. In der Mehrzahl 253
spricht er wohl von Engeln, Herren und wirklich auch
Göttern, hebt aber den ersten aus dieser Menge heraus
und nimmt keinen andern, zweiten, an, wie ihr einen noch
dazu erfunden habt, mag derselbe nun wesensgleich oder
ungleich sein. Wisst ihr einen einzigen Spruch des Moses,
der sich darauf bezieht, so seid ihr gehalten ihn anzu-
Apostelg. 3, 22. führen. Denn die Worte 'Einen Propheten wird euch der
vgl. 5. Mos. 18, 18. Herr, euer Gott, erwecken aus euren Brüdern, gleichwie
mich, den sollt ihr hören' beziehen sich durchaus nicht
auf den Sohn der Maria. Und sollte auch jemand euch
zu Gefallen diese Beziehung zugeben, ⟨so steht ihr immer
noch vor einer Schwierigkeit. Denn Moses⟩ sagt nicht,
der Prophete werde Gott, sondern werde ihm ähnlich sein, 253D
ein Prophet, wie er selbst, und aus menschlichem, nicht
aus göttlichem Geschlecht. Auf einen solchen gehen auch
1.Mos.49,10. durchaus nicht die Worte 'nicht soll es fehlen an einem
Herrscher aus Juda noch einem Führer aus seinen Lenden';
dieselben gehen vielmehr auf das Königshaus des David, das
freilich mit dem Könige Zedekia geendet hat. Dazu lautet
1.Mos.49,10. die Schrift noch einigermassen vieldeutig 'bis da kommt
was ihm bestimmt ist'; das habt ihr verfälscht in 'bis da
der kommt, für den es bestimmt ist'. Offenbar geht nichts
von diesem Spruche auf Jesus, denn derselbe stammt ja gar 253E
nicht aus Juda. Wie sollte er es auch, da er nach eurer
Meinung nicht von Joseph, sondern vom heiligen Geiste

gezeugt ist? Den Joseph freilich führt ihr in euren Genealogien auf Juda zurück. Aber nicht einmal diese Erfindung habt ihr geschickt auszuführen vermocht. Denn vgl. Matth. 1, 1—17.
Matthäus und Lucas findet man in der Genealogie Jesu Luc. 3, 23—38.
261E mit einander im Widerspruche. Wir wollen jedoch im zweiten Buche genau untersuchen, wie es sich in Wahrheit damit verhält, und vorläufig davon absehen. Man mag auch noch den Herrscher aus Juda zugestehen, auf keinen Fall aber darf man dies thun mit dem 'Gott aus vgl. Joh. 8, 42. 47.
Gott geboren', wie ihr zu sagen pflegt, und ebensowenig mit der Behauptung 'Alle Dinge sind durch ihn gemacht, Joh. 1, 3.
und ohne ihn ist auch nicht eines gemacht.' — Aber, ⟨wendet ihr ein,⟩ es heisst auch im Buche Numeri: 'Es 4. Mos. 24, 17.
262A wird ein Stern aus Jakob aufgehen und ein Held aus Isai.' Es ist aber doch wohl deutlich, dass dieser Spruch auf David und seine Nachkommen geht. Denn der Sohn Isais war David. Wollt ihr nun aus den Schriften Mosis etwas beweisen, so weiset doch einen einzigen Spruch auf, den ihr von da entnommen habt, woher ich gar viele. Weiter erklärt Moses den Gott Israels für den einzigen Gott, wenn er im Deuteronomium sagt: 'Auf dass 5. Mos. 4, 35.
du wissest, der Herr dein Gott, er ist allein Gott, und
262B es ist kein andrer neben ihm.' Und sodann: 'Und du 5. Mos. 4, 39.
sollst es dir zu Herzen nehmen, der Herr dein Gott, er ist Gott oben im Himmel und unten auf Erden, und es ist keiner neben ihm.' Und ferner: 'Höre, Israel, der 5. Mos. 6, 4.
Herr unser Gott ist einzig Herr.' Und endlich: 'Sehet, 5. Mos. 32, 29.
dass ich es allein bin, und ist kein Gott neben mir.' Das sind die Worte des Moses, in denen er aussagt, es gebe nur einen einzigen Gott. Aber vielleicht wenden die Christen ein: 'Auch wir behaupten nicht die Existenz von zweien oder dreien.' Ich kann aber zeigen, dass sie dies wohl behaupten, und rufe den Johannes zum Zeugen an,
262C der sagt: 'Im Anfange war der Logos und der Logos war Joh. 1, 1.
bei Gott und der Logos war Gott.' Siehst du, dass es heisst, der Logos war bei Gott? Ob dies der Sohn der Maria oder irgend jemand anders ist — um zugleich auch dem Photeinos zu antworten —, das macht hierfür gar

nichts aus: den ganzen Streit kann ich euch überlassen.
Es genügt ja wahrlich anzuführen, dass Johannes sagt
'bei Gott' und 'im Anfange'. Wie soll nun dies mit der
Lehre des Moses übereinstimmen?

Aber es stimmt mit der Lehre des Jesaja, sagen die
Jes. 7. 14. Christen. Denn Jesaja sagt: 'Siehe, die Jungfrau wird
schwanger werden und einen Sohn gebären.' Zunächst
einmal zugegeben, auch diese Worte gingen auf einen
Gott, obwohl dies keineswegs der Fall ist, so ist doch 262D
eine verheirathete Frau, die bei ihrem Manne gelegen,
bevor sie geboren, keine Jungfrau. Aber auch zugestanden,
es sei von einer verheiratheten Frau die Rede, — sagt
Jesaja etwa, aus der jungen Frau werde ein Gott geboren
werden? Warum aber höret ihr nicht auf die Maria
Gottesgebärerin zu nennen, wenn Jesaja doch den Sohn
Joh. 1. 18. 3. 16. 18. der Jungfrau nirgends als 'den eingebornen Sohn Gottes'
1. Joh. 4. 9. Col. 1. 15. und 'die Erstgeburt der Schöpfung' bezeichnet? Kann
Joh. 1. 3. ferner etwa jemand die Worte des Johannes 'Alles ist
durch ihn gemacht und ohne ihn ist auch nicht eines
gemacht' unter den Sprüchen der Propheten aufweisen?
Dagegen möget ihr gerade von den Propheten der Reihe
Jes. 26, 13. nach die Lehren hören, die wir betonen. 'Herr, unser 262E
Gott, nimm uns zu Eigen: einen anderen ausser dir
kennen wir nicht.' Und den König Hiskia lassen sie
Jes. 37. 16. beten: 'Herr, du Gott Israels, der du über den Cherubim
sitzest, du bist allein Gott.' Hier lässt Hiskia doch
nicht etwa für den zweiten Gott einen Platz frei? Warum 276E
bezeichnet ihr ferner die Jungfrau als Gottesgebärerin,
vgl. Joh. 8. 42. 47. wenn der Logos doch nach eurer Ansicht Gott aus Gott
geboren und aus dem Wesen des Vaters hervorgegangen
ist? Wie kann eigentlich die Jungfrau, die doch nach
eurer Ansicht menschlichen Wesens ist, einen Gott ge-
5 Mos. 32, 39. bären? Und wo ferner Gott deutlich sagt 'Ich bin es
allein und ist kein Heiland neben mir', habt ihr euch 277A
unterstanden ihren Sohn als Heiland zu bezeichnen?

Dass ferner Moses die Engel Götter nennt, könnt ihr 290B
aus seinen Worten entnehmen. <Er berichtet nämlich
1. Mos. 6. 2. folgendes.> 'Da sahen die Söhne Gottes die Töchter der 290C

Menschen, dass sie schön waren, und nahmen zu Weibern
aus allen, welche sie wollten.' Und etwas weiter unten:
'Darnach da die Söhne Gottes zu den Töchtern der Menschen 1. Mos. 6, 4.
eingingen und sich Kinder zeugeten, wurden daraus die
berühmten Giganten der Vorzeit.' Offenbar redet Moses
hier von den Engeln, und diesen Sinn haben wir nicht
in seine Worte hineingelegt, sondern derselbe ergiebt sich
schon daraus, dass er sagt, Giganten und nicht Menschen
90D seien jener Verbindung entsprossen. Denn wenn er die
Väter dieser Sprösslinge für Menschen und nicht für
Wesen von einer mehr erhabenen und kraftvolleren Natur
gehalten hätte, so hätte er offenbar nicht gesagt, sie
hätten die Giganten erzeugt. Meines Erachtens hat er
seine Ansicht dahin geäussert, dass das Geschlecht der
Giganten der Verbindung des Sterblichen und des Unsterblichen sein Dasein verdanke. Wenn also Moses viele
Söhne Gottes und zwar nicht Menschen, sondern Engel
erwähnt, würde er es da nicht der Menschheit offenbart
haben, wenn er den eingebornen Logos gekannt hätte,
mag derselbe nun Gott oder Gottes Sohn sein, oder möget
ihr ihn sonst wie nennen? Oder hätte er etwa von Israel
90E gesagt 'Israel ist mein erstgeborner Sohn', weil er so 2. Mos. 4, 22.
etwas nicht der Rede für werth hielt? Warum hat also
Moses nicht dasselbe von Jesus ausgesagt? Moses lehrt,
es sei ein einziger Gott, und dieser habe viele Söhne,
welche die Völker unter sich getheilt; den Logos aber,
der der eingeborne Sohn Gottes oder selbst Gott sein soll,
oder was ihr ihm sonst noch fälschlich angedichtet habt,
hat er weder gelehrt noch überhaupt gekannt. Ihr habt
den Moses selbst gehört und ausserdem die Propheten.
91A Moses hat sich viel und vielerwärts ungefähr in folgendem Sinne geäussert: 'Du sollst den Herrn, deinen Gott, 5. Mos. 6, 13.
fürchten und ihm allein dienen.' Wie können nun die
Evangelien, wenn sie auch Mose verehren wollen,
folgenden Befehl Jesu überliefern: 'Gehet hin und Matth. 28, 19.
lehret alle Heiden und taufet sie auf den Namen des
Vaters und des Sohnes und des heiligen Geistes'? Mit
diesem Befehle steht euer Glaube im Einklang, wenn ihr

zugleich mit dem Vater dem Sohne göttliche Würde zuerkennt.

Julian behauptet, die Satzungen der Christen stimmten mit 298A
den mosaischen Gesetzen nicht überein, und die Christen wollten auch nicht nach den Gebräuchen der Juden leben, obwohl die
Sitten der Hellenen mit denselben übereinstimmten. Denn die 298B
Juden hätten nicht andere Bräuche und Gesetze als die Hellenen, sondern dieselben, abgesehen etwa von höchstens zwei oder drei Sachen, nämlich erstens, der Leugnung anderer Götter und abgesehen zweitens von der Opferhandlung, welche die Hellenen als Leberschau bezeichnen. Was habe das aber zu besagen, da, wie Julian behauptet, alles übrige bei beiden gleich und ohne Unterschied sei? So sei das Beste bei den Juden die Beschneidung; aber wer unter den Aegyptischen Tempelpriestern auf grössere Heiligkeit Anspruch mache, und ebenso die Chaldäer und Saracenen,
bemerkt Julian, verwürfen dieselbe keineswegs. Und auch die ver- 298C
schiedenen Arten der Opfer würden auf gleiche Weise geschätzt, so das Opfer der Erstlinge, das Brandopfer, Gelübde, Dankopfer, und, wie er behauptet, auch Schuldopfer, Sühnopfer und Opfer für
die Reinheit. Ja, er glaubt sogar, der Hierophant Moses habe auch 298D
den scheusslichen di averrunci Opfer dargebracht und, was noch unerträglicher ist als dies, er behauptet, der Gesetzgeber habe dies dem Priester zugewiesen, damit wir ihn bei seinen eigenen Satzungen auf einem Widerspruche ertappen könnten. Denn Moses hat
2.Mos.22,20. gesagt: 'Wer fremden Göttern opfert, ohne dem Herrn allein, der sei verbannet.' Moses hat demnach, wie Julian bemerkt, offenbar
befohlen, auch den di averrunci die gebührenden Opfer zu weihen; 299A
wie befreit er uns da von der Sünde und weist uns nicht vielmehr deutlich auf den Pfad, der dahin führt? [1]) Vernimm nun aber, wie ausführlich er sich über die di averrunci äussert.
3.Mos. 16, 5. 'Und er soll zween Ziegenböcke nehmen zum Sündopfer
3.Mos. 16, 6. und einen Widder zum Brandopfer. Und Aaron soll den 299B
Farren, sein Sündopfer, herzubringen, und sich und sein
3.Mos. 16, 7. Haus versöhnen; und darnach die zween Böcke nehmen, und vor den Herrn stellen, vor der Thür der Hütte des
3.Mos. 16, 8. Stiftes. Und soll das Loos werfen über die zween Böcke, ein Loos dem Herrn und das andere dem Abwender des Unheils.' Diesen treibt also Aaron nach dem Berichte Mosis hinweg als Abwendung des Unheils und stösst ihn hinaus in die Wüste. So wird also der Bock hinausgetrieben, der dem Abwender des Unheils gesandt wird.

1) Worte Cyrills.

299 C Von dem zweiten Bocke aber sagte Moses: 'Und er soll 3. Mos. 16, 15.
den Bock, des Volkes Sühnopfer, schlachten und reines
Blut hineinbringen hinter den Vorhang, und soll mit dem
Blute die Basis des Thysiasteriums besprengen; und soll 3. Mos. 16, 16.
versöhnen das Heiligthum von der Unreinigkeit der Kinder
Israel, und von ihrer Uebertretung, in allen ihren Sünden.'
305 B Unsere Auseinandersetzung lässt wohl keinen Zweifel daran,
dass Moses die verschiedenen Arten der Opfer gekannt
hat. Keineswegs aber hat er sie für unrein gehalten, wie
ihr es thut. Vernehmt ⟨zum Beweise dafür⟩ wiederum
seine eigenen Worte: 'Und welche Seele essen wird von 3. Mos. 7, 10.
dem Fleische des Dankopfers, das dem Herrn zugehört,
derselben Unreinigkeit sei auf ihr, und sie wird ausgerottet werden von ihrem Volk.' So weit geht Moses in
305 D seiner frommen Scheu beim Genuss der Opfer. Ich muss
305 E übrigens noch einmal auf das bereits früher Bemerkte
zurückkommen, zu dem auch das, was ich eben gesagt
habe, in Beziehung steht. Warum lasst ihr euch, wenn
ihr euch schon von uns getrennt habt, nicht an dem Gesetze der Juden genügen und bleibet den Worten Mosis
nicht treu? Gewiss wird irgend ein Scharfsichtiger sagen:
Es opfern ja auch die Juden nicht. Den kann ich aber
als sehr blödsichtig erweisen. Denn erstlich beobachtet
ihr auch nichts von dem, was sonst noch bei den Juden
Brauch ist, und zweitens opfern die Juden sehr wohl im
306 A eigenen Hause, essen auch jetzt noch nur Geweihtes, beten
vor dem Opfer und geben den rechten Schenkel als Opfergabe den Priestern. Da sie aber des Tempels und des
Opferaltars, oder, wie sie zu sagen pflegen, des Heiligthums beraubt sind, können sie von den Opferthieren
Gott keine Opfergabe darbringen. Warum aber opfert
ihr nicht, die ihr doch ein neues Opfer erfunden habt
und Jerusalems nicht bedürfet? Diese Frage habe ich
indessen zum Ueberfluss an euch gerichtet, denn ich habe
ebendasselbe schon im Anfange gesagt, wo ich zeigen wollte,
306 B dass die Juden mit den Heiden übereinstimmen, wenn
man von dem Glauben an einen alleinigen Gott absieht.
Dieser Glaube ist ihnen eigenthümlich und uns fremd,

während wir alles übrige irgendwie gemein haben, Tempel, Heiligthümer und Altäre, Reinigungen und gewisse Vorschriften. In allen diesen Dingen weichen wir entweder durchaus gar nicht, oder nur in Kleinigkeiten von einander ab. Unsere christliche Lehre verfehlt nach der Meinung Julians 314A den Glauben beider, weil wir nämlich weder eine Vielheit von Göttern annähmen, noch einen einzigen nach dem Gesetze, sondern vielmehr drei Götter anstatt eines einzigen bekännten [1]).

Warum seid ihr in eurer Lebensweise nicht rein wie 314C die Juden, glaubet vielmehr dem Petrus und erkläret, man müsse alles essen wie das Kraut des Gartens, weil — so Apostelg. 10, 15. behaupten die Christen — Petrus gesagt habe: 'Was Gott gereinigt hat, das mache du nicht gemein.' Was legt Zeugniss ab für die Behauptung, dass Gott vor Zeiten diese Dinge für unrein erachtet, jetzt dagegen rein ge- 314D macht hat? Wo Moses betreffs der vierfüssigen Thiere seinen Willen äussert, sagt er, alles was die Klauen spalte und wiederkäue, solle rein sein und alles andere unrein. Wenn nun das Schwein seit dem Gesicht des Petrus die Eigenschaft des Wiederkäuens angenommen hat; so wollen wir dem Petrus folgen; denn es wäre in Wahrheit wunderbar, wenn es diese Eigenschaft nach dem Gesicht des Petrus angenommen. Hat dieser aber fälschlich vorgegeben, die erwähnte Offenbarung, um mich eurer Redeweise zu 314E bedienen, oben auf dem Hause des Gerbers geschaut zu haben, dürfen wir dann bei so wichtigen Dingen so leicht zum Glauben geneigt sein? Hat euch Moses denn überhaupt etwas schweres auferlegt, wenn er euch ausser dem Genuss des Schweinefleisches auch den des Geflügels und der Seethiere untersagt und es euch verkündet hat, dass Gott ausser dem Schweinefleisch auch dies verworfen und für unrein erklärt habe? Doch was lasse ich mich erst 319D des Breiteren über das Gerede der Christen aus, da es ja leicht ist zu erkennen, ob dasselbe irgend welchen Werth hat? Sie behaupten, Gott habe zu dem früheren Gesetze nun ein zweites gegeben. Das erstere habe für einen bestimmten Zeitraum gegolten, der in einer abgegrenzten

1) Worte Cyrills.

Frist sein Ende fand, und das spätere sei eben in die
Erscheinung getreten, weil das mosaische Gesetz zeitlich
und örtlich begrenzt war. Dass diese Behauptung der
Christen eine Lüge ist, kann ich deutlich dadurch beweisen, dass ich aus den Büchern Mosis nicht zehn,
319E nein, zehntausend Stellen als Belege beibringe, in denen
Moses das Gesetz als ewig bezeichnet. Vernehmet zunächst
eine aus dem Exodus: 'Und ihr sollt diesen Tag haben 2.Mos.12,14.
zum Gedächtniss und sollt ihn feiern dem Herrn zum
Fest, ihr und alle eure Nachkommen; als ewigen Brauch
sollt ihr ihn feiern. Sieben Tage sollt ihr ungesäuert 2.Mos.12,15.
Brot essen, und mit dem ersten Tage sollt ihr das gesäuerte Brot aus euren Häusern entfernen' ......[1]) Die
Stellen, die ich eben angeführt, werden meines Erachtens
320A genügen; es sind jedoch noch viele ähnliche übrig. Durch
diese die Ewigkeit des mosaischen Gesetzes zu beweisen,
lehne ich ihrer grossen Anzahl wegen ab. Ihr dagegen
mögt mir zeigen, wo das steht, was später Paulus zu
sagen sich erkühnt hat, dass 'Christus des Gesetzes Ende' Röm. 10, 4.
320B sei. Wo hat Gott den Hebräern ein zweites Gesetz neben
dem bestehenden verheissen? Nirgends, nicht einmal eine
Revision des bestehenden. Vernimm nur wiederum den
Moses: 'Ihr sollt nicht dazu thun, das ich euch gebiete, 5. Mos. 4, 2.
und sollt auch nichts davon thun. Bewahret die Gebote
des Herrn eures Gottes, die ich euch heute gebiete'; und
'verflucht ist jeder, der nicht in allen bleibet'. Ihr aber ?
habt es für etwas geringes erachtet, von den Worten des
Gesetzes etwas zu streichen und etwas dazu zu thun, und
eine vollständige Uebertretung desselben für weitaus mann-
320C hafter und starken Geistern angemessener. Dabei hattet
ihr nicht die Wahrheit im Auge, sondern die Leichtigkeit,
324E überall Anklang zu finden. Julian erwähnt auch den Brief,
den die heiligen Apostel an die aus den Heiden berufenen geschrieben haben, deren Geist fast karg war und eben erst aufblühte.
325A 'Denn es gefällt dem heiligen Geist und uns, sagten die Apostel, Apg. 15, 8.
euch keine Beschwerung mehr aufzulegen, denn nur diese nöthigen Apg. 15, 29.

1) Es fehlen mehrere Stellen ähnlichen Inhalts aus dem Alten Testament.

Stücke, dass ihr euch enthaltet vom Götzenopfer und von Hurerei und vom Erstickten und vom Blut.' Julian deutet an und erklärt, es liege keineswegs in diesen Worten, dass es dem heiligen Geist gefallen, das mosaische Gesetz ausser Kraft treten zu lassen [1]). Ausser- 325
dem verspottet der edle Julian den auserwählten unter den heiligen Aposteln, den Petrus, nennt ihn einen Heuchler und behauptet, Paulus habe ihn überführt als einen, der bald nach den hellenischen Bräuchen, bald nach denen der Juden leben wolle [2]).

Ihr seid so elend, dass ihr nicht einmal dem treu 327
bleibt, was die Apostel euch überliefert haben; auch dies haben die Nachkommen in noch grösseres Uebel und ärgere Gottlosigkeit verkehrt. Jesum wenigstens hat weder Paulus noch Matthäus noch Lucas noch Marcus Gott zu nennen gewagt. Vielmehr hat zuerst der wackere Johannes sich erkühnt, diese Bezeichnung zu gebrauchen, da er be- 327B
merkte, dass bereits eine grosse Menge in vielen Hellenischen und Italischen Städten von dieser Krankheit ergriffen sei, und da er meines Erachtens hörte, dass selbst die Gräber des Petrus und Paulus verehrt würden, zwar heimlich, aber er hörte doch davon. Nachdem er einiges von Johannes dem Täufer erzählt, lenkt er wieder auf den von
Joh. 1, 14. diesem verkündeten Logos zurück und sagt: 'Und der Logos ward Fleisch und wohnte unter uns'; wie das aber zuging, verschweigt er aus Scheu. Nirgends nennt er ihn Jesus oder Christus, so lange er ihn offen Gott und Logos 327C
nennt; leise und heimlich stiehlt er sich gleichsam unser Ohr und sagt, Johannes der Täufer habe dieses Zeugniss von Jesu Christo abgelegt, weil ja eben dieser es sei, den man für den Gott Logos habe halten müssen. Indessen 333B
will auch ich dem nicht widersprechen, dass der Täufer dies wirklich von Jesu Christo aussagt. Gleichwohl behaupten einige unter diesen Gottlosen, dass Jesus Christus ein anderer sei als der von Johannes verkündete Logos. 333C
Das ist jedoch keineswegs der Fall. Denn der Evangelist behauptet, den, den er selbst für den Gott Logos erklärt, habe Johannes der Täufer erkannt, und das sei Jesus Christus gewesen. Beachtet wohl, wie vorsichtig, leise und

---

1) Worte Cyrills.
2) Worte Cyrills.

heimlich er am Schluss des Dramas den Trumpf der Gottlosigkeit ausspielt, und wie er in seinem Frevel und seinem Betruge so weit geht, um wieder Ausflüchte zu machen und hinzuzufügen: 'Niemand hat Gott je gesehen. Der Joh. 1, 18.
eingeborne Sohn, der in des Vaters Schooss ist, der hat
333 D es verkündiget.' Ist nun Jesus der Fleisch gewordene Gott Logos, der eingeborne Sohn, der in des Vaters Schooss ist, und wenn er, den ich meine, es wirklich ist, so habet auch ihr offenbar Gott gesehen. Denn 'er wohnete Joh. 1, 19.
unter euch, und ihr sahet seine Herrlichkeit'. Was fügst du nun hinzu, niemand habe Gott je gesehen? Denn ihr habet ihn wohl gesehen, wenn auch nicht Gott Vater, so doch den Gott Logos. Ist aber der eingeborne Sohn ein anderer als der Gott Logos, wie ich einige von eurer Sekte habe sagen hören, so hätte auch schon Johannes sich nicht in dieser Weise äussern dürfen.

335 B Dies eine Uebel geht auf Johannes zurück. Wer könnte aber gebührend seinen Abscheu über die Menge äussern, die ihr nach einander hinzuerfunden habt, indem ihr zu dem alten Todten neue Todte in grosser Anzahl
335 C fügtet. Alles habt ihr mit Gräbern und Grabmälern erfüllt, und doch findet sich nirgends in euren Schriften ein Gebot, dass ihr zu den Gräbern euch wälzen und sie verehren solltet. So weit seid ihr in der Verworfenheit gediehen, dass ihr glaubt, hierin nicht einmal auf die Worte Jesu von Nazareth hören zu brauchen. Höret nun, was dieser von den Gräbern sagt: 'Wehe euch Schriftgelehrten Matth. 23, 27.
und Pharisäern, ihr Heuchler, die ihr gleich seid wie die übertünchten Gräber; auswendig scheint das Grab hübsch, aber inwendig ist es voller Todtenbeine und alles Unflaths.' Wie könnt ihr nun bei den Gräbern Gott anrufen, wenn Jesus gesagt, sie seien voller Unflath?
Julian fügt folgendes hinzu: Auch als ein Jünger sagte 'Herr, er- Matth. 8, 21.
laube mir, dass ich hingehe, und zuvor meinen Vater begrabe', habe Jesus geantwortet: 'Folge du mir und lass die Todten ihre Matth. 8, 22.
339 E Todten begraben' [1]). Warum wälzt ihr euch nun zu den Gräbern, wenn dies also steht? Wollt ihr den Grund

1) Worte Cyrills.

Jes. 65, 4. hören? Nicht ich will ihn nennen, sondern Jesaia: 'In den Gräbern und Höhlen schlafen sie wegen der Traumgesichte.' Bemerket wohl, wie alt bei den Juden diese 340 A
Thätigkeit der Zauberei ist, dass sie in den Gräbern der Traumgesichte wegen schlafen. Wahrscheinlich haben auch eure Apostel nach dem Tode des Meisters dies Geschäft betrieben, haben es von vornherein euch, nämlich den ersten Gläubigen überliefert und selbst geschickter als ihr die Zauberei ins Werk gesetzt, und haben den folgenden Geschlechtern offen die Stätten dieser Zauberei und Scheusslichkeit gewiesen.

Eifrig betreibt ihr Dinge, über die Gott von Anfang 343 C
an seinen Abscheu durch Moses und die Propheten geäussert hat, dagegen lehnt ihr es ab, Opferthiere zum Altar zu führen und zu opfern. Es fährt ja kein Feuer mehr hernieder, wie zur Zeit des Moses, und verzehrt die
3. Mos. 9, 24. Opfer, sagen die Christen. Das ist einmal zur Zeit des 343 D
1. Kön. 18, 38. Moses geschehen und lange Zeit darauf noch einmal bei Elias dem Thesbiter. Sodann hat, wie ich kurz darlegen werde, Moses und noch vor ihm der Patriarch Abraham verlangt, dass man Feuer zum Opfer heranbringe. Julian erwähnt die Geschichte von Isaak[1]. Und ausserdem berichtet 346 E
Moses Folgendes, als die Söhne Adams Gott die Erstlinge
1. Mos. 4, 4. opferten: 'Gott sah gnädiglich an Abel und seine Gabe.
1. Mos. 4, 5. Aber auf Kain und sein Opfer achtete er nicht. Und es 347 A
betrübte den Kain sehr, und seine Geberden verstellten
1. Mos 4, 6. sich. Da sprach der Herr zu Kain: Warum ergrimmest
1. Mos. 4, 7. du? Und warum verstellen sich deine Geberden? Hast du nicht gefehlt, wenn du zwar richtig eine Gabe herzugebracht, aber nicht richtig getheilt hast?' Verlanget ihr
1. Mos. 4, 3. nun zu hören, welcher Art ihre Gaben waren? 'Und es begab sich nach etlichen Tagen, dass Kain dem Herrn
1. Mos. 4, 4. Opfer brachte von den Früchten des Feldes. Und Abel brachte auch von den Erstlingen seiner Heerde und von 347 B
ihren Fetten.' Gott hat ja aber, sagen die Christen, nicht das Opfer, sondern die Vertheilung getadelt, wenn er zu

1) Worte Cyrills.

Kain sagte: 'Hast du nicht gefehlt, wenn du zwar richtig 1. Mos. 4, 7.
eine Gabe herzugebracht, aber nicht richtig getheilt hast?' Das hat mir einer von den hochweisen Bischöfen erwidert; dieser belog zunächst sich selbst und dann auch die übrigen. Aufgefordert zu sagen, worin denn eigentlich das Tadelhäfte der Vertheilung bestanden habe, wusste er es nicht auseinanderzusetzen, ja, er konnte nicht einmal ein paar Redensarten vor mir machen. Als ich ihn
347 C nun in höchsten Nöthen sah, sprach ich: 'Eben das, was du behauptest, hat Gott mit vollem Recht getadelt. Die bereitwillige Gesinnung war bei beiden gleich, denn beide erkannten ihre Verpflichtung an, Gaben und Opfer Gott darzubringen. In der Vertheilung aber traf der eine das Rechte, und der andere verfehlte es. Wie das und auf welche Weise? Von den irdischen Dingen sind die einen beseelt und die anderen leblos; höheren Werth aber bei dem lebendigen und Leben verleihenden Gott als das Unbeseelte hat das Lebendige. Wie Gott nun unmittelbarer des Lebens und der Seele theilhaft wurde, so ward er gnädig über den, der das vollkommene Opfer ihm dargebracht.'

351 A Jetzt muss ich noch einmal an die Christen die Frage richten: Warum lasst ihr euch denn nicht beschneiden?
Paulus, entgegnen sie, sagt, die Beschneidung des Herzens, vgl. Röm. 4, 11. 12.
und nicht des Fleisches sei dem Abraham für seinen Glauben gegeben. Er spräche nicht von fleischlicher Beschneidung, und man müsse den frommen Worten glauben, die er und Petrus verkündet. Höre dagegen, dass Gott die Beschneidung im Fleisch dem Abraham zum Bunde
351 B und zum Zeichen gegeben: 'Das ist aber mein Bund, 1. Mos. 17, 10.
den ihr halten sollt zwischen mir und euch und deinem
Samen für eure Geschlechter. Ihr sollt aber die Vor- 1. Mos. 17, 11.
haut an eurem Fleisch beschneiden. Dasselbe soll ein Zeichen sein des Bundes zwischen mir und dir, und zwischen mir und deinem Samen.' Julian fügt folgendes hinzu: Christus selbst habe die Beobachtung des Gesetzes verlangt und an einer
351 C Stelle gesagt: 'Ich bin nicht gekommen das Gesetz oder die Pro- Matth. 5, 17.
pheten aufzulösen, sondern zu erfüllen'; und an einer anderen:
'Wer eins von diesen kleinsten Geboten auflöset und lehret die Matth. 5, 19.

Leute also, der wird der Kleinste heissen im Himmelreich[1]). Wenn Christus demgemäss unzweifelhaft gelehrt hat, man habe das Gesetz zu beobachten, und wenn er Strafen über die verhängt, welche ein einziges Gebot übertreten, wie werdet ihr dann ein Mittel zu eurer Vertheidigung finden, die ihr alle Gebote insgesammt übertreten? Denn entweder wird sich Jesus als Lügner erweisen, oder ihr werdet in allen Stücken durchaus als Gesetzesverächter dastehen. 351 D
gl. 1. Mos. 17, 13. 'Die Beschneidung soll an deinem Fleische sein', sagt 354 A
Moses. Die Christen aber hören nicht auf ihn und sagen: 'Wir beschneiden unsere Herzen.' Gewiss. Denn bei euch findet sich kein Uebelthäter und kein Bösewicht. So beschneidet ihr eure Herzen. Weiter erklären sie: 'An den ungesäuerten Broten festzuhalten und das Pascha zu feiern sind wir ausser Stande. Denn für uns ist Christus als einmaliges Opfer gestorben.' Schön; hat er aber darum den Genuss der ungesäuerten Brote untersagt? ⟨Diese Vorwürfe müsst ihr euch von mir gefallen lassen⟩, und
dabei bin ich, bei den Göttern, einer von denen, die es 354 B
verschmähen mit den Juden Feste zu feiern; allerdings verehre ich den Gott Abrahams, Isaaks und Jakobs. Diese Männer, von Person Chaldäer, aus heiligem und gottesfürchtigem Geschlecht, haben die Beschneidung gelernt, da sie bei den Aegyptern als Fremdlinge wohnten. Sie verehrten den Gott, der mir und allen denen, die ihm auf dieselbe Weise dienten, wie Abraham ihm diente, gnädig war, ein gar gewaltiger und mächtiger Gott, an dem ihr aber keinen Theil habt. Denn ihr folgt nicht dem Beispiele des Abraham, errichtet Gott keine Altäre,
bauet ihm keine Opfertische und dienet ihm nicht, wie 356 C
Abraham, im Opferdienst. Denn Abraham opferte, wie auch 354 C
wir, beständig immerdar. In der Mantik bediente er sich des Verfahrens mit den Sternschnuppen; vielleicht ist auch dies hellenischer Brauch. In höherem Grade befliss er
vgl. 1. Mos. 24, 43 ff. sich der Vogelschau. Er hatte sogar einen Hausverwalter,
der etwas auf Zeichen gab. Sollte einer von euch un- 356 D
gläubig sein, so will ich klar und deutlich aufweisen, was

1) Worte Cyrills.

Moses selbst über diese Angelegenheiten mitgetheilt: 'Nach 1. Mos. 15, 1.
diesen Geschichten begab sich's, dass zu Abraham geschah
das Wort des Herrn im Gesicht des Nachts: Fürchte dich
nicht Abraham, ich beschütze dich. Dein Lohn wird sehr
gross sein. Abraham aber spricht: Herr, was willst du 1. Mos. 15, 2.
mir geben? Ich gehe dahin ohne Kinder, und der Sohn
Maseks, meiner Sklavin, wird mich beerben. Und sogleich 1. Mos. 15, 4.
liess sich die Stimme Gottes vernehmen, die zu ihm sprach:
Er soll nicht dein Erbe sein, sondern der von deinem
356 E Leibe kommen wird, der soll dein Erbe sein. Und er 1. Mos. 15, 5.
hiess ihn hinausgehen und sprach zu ihm: Siehe gen
Himmel und zähle die Sterne, ob du sie zählen kannst.
Und sprach: Also soll dein Same werden. Und Abraham 1. Mos. 15, 6.
glaubte dem Herrn, und das rechnete er ihm zur Gerechtigkeit.' Sagt mir doch, warum hat Gott, mag er nun
diesen Namen oder den eines Engels tragen, den Abraham
herausgeführt und ihm die Sterne gezeigt? Hat er es
etwa drinnen nicht wissen können, wie gross wohl die
Menge der Sterne sei, die stets des Nachts sichtbar sind
357 A und funkeln? Ich glaube vielmehr, er that es in der Absicht, ihm die Sternschnuppen zu zeigen, um als sichtbares Unterpfand seiner Worte die alles erfüllende und
358 C beschliessende Stimme des Himmels zu gewähren. Damit
aber niemand eine solche Erklärung für gezwungen halte,
will ich hersetzen, was auf die oben angeführte Stelle
folgt, und ihn so überzeugen. Es steht Folgendes darnach geschrieben: 'Ich bin der Herr, der dich aus dem 1. Mos. 15, 7.
Lande der Chaldäer geführt hat, dass ich dir dies Land
zu besitzen gebe. Abraham aber sprach: Herr, Herr, wo- 1. Mos. 15, 8.
358 D bei soll ich's merken, dass ich's besitzen werde? Und er 1. Mos. 15, 9
sprach zu ihm: Bringe mir eine dreijährige Kuh, und eine
dreijährige Ziege, und einen dreijährigen Widder, und
eine Turteltaube, und eine junge Taube. Und er brachte 1. Mos. 15, 10.
ihm solches Alles und zertheilte es mitten von einander,
und legte ein Theil gegen das andere über; aber die Vögel
zertheilte er nicht. Und das Gevögel fiel auf die Stücke, 1. Mos. 15, 11.
und Abraham sass bei ihnen.' Seht ihr, wie die Verheissung des Engels oder Gottes, der erschienen, durch die

Vogelschau bekräftigt wird, und wie die Wahrsagung nicht beiläufig, wie bei euch, sondern in Begleitung von Opfern bewerkstelligt wird? Ferner deutet der Engel an, dadurch, 358 E
dass die Vögel herzugeflogen, habe er die Verheissung als gültig erwiesen. Abraham aber nimmt das Unterpfand an und erklärt, dass ohne Wahrheit ein Unterpfand Thorheit und Verblendung sei. Die Wahrheit aber kann man nicht aus einem blossen Worte erkennen; vielmehr muss den Worten auch ein sichtbares Zeichen folgen, dessen Erfolg die für die Zukunft gegebene Voraussagung verbürgt.
Julian berichtet aber, dass auch ihm selbst Vögelstimmen zu Theil 361 D
geworden seien, die ihn belehrt, dass er auf dem Stuhle des Königthums sitzen würde [1]). Es bleibt euch eine einzige Entschul- 351 D
digung für eure Nachlässigkeit in diesen Dingen, nämlich dass es nicht erlaubt ist, ausserhalb Jerusalems zu opfern, 324 C
obwohl auch Elias auf dem Karmel und nicht in der heiligen Stadt geopfert hat.

1) Worte Cyrills.

Fragmente aus dem zweiten Buch.

Von Cyrill im 11. Buch gegen Julian behandelt.

1.

Hieronymus Comm. zum Matth. Buch I. Cap. III. (Bd. VII. S. 11 Vall. 2.):

'Jakob aber zeugte den Joseph.' Hier hat der Kaiser Julian Matth. 1, 16.
uns einen Widerspruch der Evangelisten zum Vorwurf gemacht und
gefragt, warum Matthäus den Joseph einen Sohn Jakobs und Lucas Matth. 1, 16.
ihn einen Sohn Elis nennt. Luc. 3, 23.

2.

Cyrill gegen Julian Fragm. 3:

Jener Stern aber war keiner von den gewöhnlichen und auch Matth. 2, 2.
nicht der Morgenstern, wofür ihn Julian ausgiebt.

Von Cyrill im 12. Buch behandelt.

3.

Julian bei Theodor von Mopsuestia, Comm. zum neuen Testament hg. von Fritzsche, S. 18, 3:

Solche Dinge sind oft geschehen und geschehen noch vgl. Matth. 24, 5 ff.
häufig. Wie soll so etwas ein Anzeichen der Endzeit sein?

4.

Julian bei Theodor von Mopsuestia a. a. O. S. 13, 11:

Moses hat nach vierzigtägigem Fasten das Gesetz 2. Mos. 34, 28.
empfangen, und nachdem Elias eben so lange gefastet, ist 1. Kön. 19, 8.
es ihm zu Theil geworden, Gott von Angesicht zu schauen.
Was hat dagegen Jesus für eine eben so lange Zeit des Matth. 4, 2.
Fastens erhalten?

5.

Theodor von Mopsuestia a. a. O. S. 14, 19:

Warum wunderst du dich darüber (sc. o Julian), dass der Matth. 4, 8.
Teufel Jesum auf einen sehr hohen Berg geführt haben soll, da
doch kein hoher Berg in der Wüste gewesen?

6.

Julian bei Theodor von Mopsuestia a. a. O. S. 15, 2:
Matth. 4, 5. Und wie konnte er Jesum auf die Zinne des Tempels
führen, da er doch in der Wüste war?

7.

Julian bei Theodor von Mopsuestia a. a. O. S. 16, 8:
Luc. 22, 42. Ferner betet Jesus auch in einer Weise, wie es wohl
ein elender Mensch thut, der sein Unglück leicht zu tragen
Luc. 22, 43. nicht vermag; und von einem Engel lässt er als Gott sich
stärken. Wer hat dir denn aber die Geschichte von dem
Engel erzählt, Lucas, — wenn sie sich überhaupt zugetragen hat? Nicht einmal diejenigen, die bei dem Gebet
zugegen waren, wären im Stande gewesen, den Engel
Luc. 22, 45. zu sehen; denn sie schliefen. Demgemäss fand sie auch
Jesus, als er von dem Gebete kam, vor Traurigkeit schlafen
Luc. 22, 46. und sprach: 'Was schlafet ihr? Stehet auf und betet' u. s. w.;
Luc. 22, 47. und ferner: 'Da er aber noch redete, siehe die Schaar und
Judas.' Dem entsprechend hat auch Johannes nichts
davon geschrieben; denn er hat auch nichts gesehen.

Von Cyrill im 14. Buch behandelt.

8.

Cyrill Fragm. 18:

Julian tadelt die heiligen Evangelisten, weil sie in Folgendem
Matth. 28, 1. sich widersprächen. Nach Matthäus kamen Maria Magdalena und
die andere Maria zum Grabe am Abend, welcher anbricht am ersten
Marc. 16, 2. Tage des Festes; nach Marcus dagegen sehr frühe, da die Sonne
Matth. 28, 2. aufging. Bei Matthäus sahen sie einen Engel und bei Marcus einen
Marc. 16, 5. Matth. 28, 8. Jüngling. Bei Matthäus gingen sie heraus und verkündeten den
Marc. 16, 8. Jüngern die Auferstehung Christi, und bei Marcus schwiegen sie
und sagten niemand etwas. Deswegen tadelt Julian die Schriften
der Heiligen und sagt, einer stände gegen den andern.

Von Cyrill im 15. Buch behandelt.

9.

Cyrill Fragm. 20, Ueberschrift:

Worte des heiligen Cyrill aus dem 15. Buche gegen Julian,
wo Julian darüber spottet, dass unser Herr ass und trank.

Von Cyrill im 16. Buch behandelt.

10.

Cyrill Fragm. 31, Ueberschrift:

Worte des heiligen Cyrill aus dem 16. Buche gegen Julian den Abtrünnigen, wo dieser Christum getadelt, weil er gesagt, er sei gekommen, das Gesetz zu erfüllen, und, wer eins von diesen kleinsten Geboten auflöse, werde der kleinste heissen. Matth. 5, 17. Matth. 5, 19.

Julian:

Jesus hat den Sabbath gebrochen. Denn er sagt: 'Des Menschen Sohn ist ein Herr auch über den Sabbath'; und: 'Was zum Munde eingehet, verunreinigt den Menschen nicht', während doch das Gesetz gewisse Speisen für unrein erklärt. Matth. 12, 8.

Von Cyrill im 17. Buch behandelt.

11.

Cyrill Fragm. 39:

Julian tadelt mit Unrecht diejenigen, welche Gott für die Sünder anrufen, glaubt, dass dieselben vom rechten Wege abwichen und erklärt alle, welche mit Uebelthätern Mitleid empfinden, selbst für Bösewichter.

Von Cyrill im 18. Buch behandelt.

12.

Julian bei Photios, Amphil. Untersuch. 101:

Vernehmt eine treffliche und staatsmännische Mahnung: 'Verkaufet eure Habe und gebt sie den Armen. Machet euch Säckel, die nicht veralten.' Kann jemand wohl ein Gebot nennen, das von mehr staatsmännischer Einsicht zeugt? Wird es wohl noch einen Käufer geben, wenn alle dir folgen? Kann jemand eine Lehre billigen, bei deren Durchführung kein Staat, kein Volk und keine Familie mehr zusammenhalten kann? Wie kann denn noch ein Hauswesen oder eine Familie in Ehren dastehen, wenn sie alles verkauft hat? Und dass es auch keinen Handelstand mehr geben würde, wenn alles zugleich im Staate verkauft würde, ist unleugbar und wird doch mit Stillschweigen übergangen. Luc. 12, 33

13.

Cyrill Fragm. 48, Ueberschrift:

Wo Julian die Christen wegen ihres Märtyrerkultes verspottet, entgegnete Cyrill Folgendes.

Unbestimmt, wo von Cyrill behandelt.

14.

Cyrill gegen Julian S. 168 A:

Julian behauptet, Esra habe aus eigner Machtvollkommenheit Einiges zu den Büchern Mosis hinzugefügt.

15.

Hieronymus, Comment. zum Hosea B. III. C. XI. (Bd. VI. S. 123 Vall. 2.):

Hos. 11, 1. Diese Stelle [1]) begeifert der Kaiser Julian in dem siebenten Buche, das er gegen uns Christen ausgespieen hat, und sagt:

Hos. 11, 1. Matth. 2, 15. Was von Israel gesagt ist, hat der Evangelist Matthäus auf Christus bezogen, um die Einfalt der Gläubigen aus den Heiden zu verhöhnen.

16.

Hieronymus, Comment. zum Matthäus B. I. C. IX. (Bd. VII. S. 50 Vall. 2.):

Matth. 9, 9. An dieser Stelle [2]) will Porphyrius und der Kaiser Julian die Ungeschicklichkeit des Historikers im Lügen oder die Thorheit derer darlegen, die dem Heiland sogleich folgten, wie wenn dieselben unvernünftig dem Rufe eines beliebigen Menschen gefolgt seien.

---

1) Hos. 11, 1: Da Israel jung war, hatte ich ihn lieb, und rief ihn, meinen Sohn, aus Aegypten.

2) Matth. 9, 9: Und da Jesus von dannen ging, sah er einen Menschen am Zoll sitzen, der hiess Matthäus, und sprach zu ihm: Folge mir! Und er stand auf und folgte ihm.

Fragmente aus dem dritten Buch.

17.

Cyrill gegen Julian S. 250B:

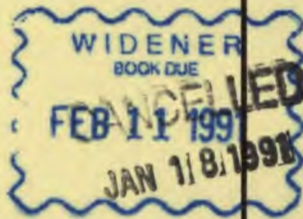
Es erwarten aber die Christen, auch der Auferstehung von den Todten in Christo theilhaft zu werden. Wie über alles andere, so spottet der Feind der Wahrheit auch hierüber und zwar ganz besonders; als ob der allmächtige Gott nicht im Stande wäre, den, der seiner eigenen Natur nach allerdings den Gesetzen des Vergehens unterworfen ist, auch über den Tod triumphiren zu lassen.

18.

Suidas u. d. W. *ἀπόνοια.*

Und wiederum sagt Julian: Nicht im Voraus zu erkennen, was für Ereignisse möglich und unmöglich sind, ist ein Zeichen von äusserster Gedankenschwäche.

3 2044 009 865 833

WIDENER
BOOK DUE
FEB 11 1991
CANCELLED
JAN 18 1991

